

Научно-образовательный электронный журнал

ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ

**Выпуск №17 (том 3)
(август, 2021)**

Международный научно-образовательный
электронный журнал
«ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ»

УДК 37

ББК 94

**Международный научно-образовательный электронный журнал
«ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №17 (том 3) (август,
2021). Дата выхода в свет: 31.08.2021.**

Сборник содержит научные статьи отечественных и зарубежных авторов по экономическим, техническим, философским, юридическим и другим наукам.

Миссия научно-образовательного электронного журнала «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ» состоит в поддержке интереса читателей к оригинальным исследованиям и инновационным подходам в различных тематических направлениях, которые способствуют распространению лучшей отечественной и зарубежной практики в интернет пространстве.

Целевая аудитория журнала охватывает работников сферы образования (воспитателей, педагогов, учителей, руководителей кружков) и школьников, интересующихся вопросами, освещаемыми в журнале.

Материалы публикуются в авторской редакции. За соблюдение законов об интеллектуальной собственности и за содержание статей ответственность несут авторы статей. Мнение редакции может не совпадать с мнением авторов статей. При использовании и заимствовании материалов ссылка на издание обязательна.

© ООО «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА»

© Коллектив авторов

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Пестерев С.В. – гл. редактор, отв. за выпуск

Батурин Сергей Петрович	кандидат исторических наук, доцент
Боброва Людмила Владимировна	кандидат технических наук, доцент
Богданова Татьяна Владимировна	кандидат филологических наук, доцент
Демьянова Людмила Михайловна	кандидат медицинских наук, доцент
Еремеева Людмила Эмировна	кандидат технических наук, доцент
Засядько Константин Иванович	доктор медицинских наук, профессор
Колесников Олег Михайлович	кандидат физико-математических наук, доцент
Коробейникова Екатерина Викторовна	кандидат экономических наук, доцент
Ланцева Татьяна Георгиевна	кандидат экономических наук, доцент
Нобель Артем Робертович	кандидат юридических наук, доцент
Ноздрина Наталья Александровна	кандидат педагогических наук, доцент
Павлов Евгений Владимирович	кандидат исторических наук, доцент
Петрова Юлия Валентиновна	кандидат биологических наук, доцент
Попов Сергей Викторович	доктор юридических наук, профессор
Табашникова Ольга Львовна	кандидат экономических наук, доцент
Тюрин Александр Николаевич	кандидат географических наук, доцент
Усубалиева Айнура Абдыжапаровна	кандидат социологических наук, доцент
Фаттахова Ольга Михайловна	кандидат технических наук, доцент

СОДЕРЖАНИЕ

Название научной статьи, ФИО авторов	Номер страницы
ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ	
ASRLARGA TATUGULIK G‘ALABA Mirzayev Timur Alfrovich, Shernazarov Xushnudbek Sunnatillo o‘g‘li	14
O‘RTA OSIYODA TARIXIY BILIMLARNING TARAQQIYOTI Imomov Ulug‘bek, Murodov Xindolmirzo	18
КОНЦЕПТ ЛЮБВИ В РУССКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА Норбадалов Джахонгир Мусульманич	25
УМНЫЕ УСТРОЙСТВА – УГРОЗА БЕЗОПАСНОСТИ Курбанова Нилуфархон Эркинходжаевна	28
ONA TILI TA‘LIMIDA DARSLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHGA KO‘MAKLASHUVCHI METODIK TEKNOLOGIYALAR Abdullayeva Nasiba Kuralovna	33
MODERN CONSTRUCTIONS – IMPLANTS Saidov Isroil Umidovich	38
RELATIONSHIP OF YOUNG PEOPLE TO FOREIGN LANGUAGES TODAY Tadjikhanova Shakhnoza Bakhramovna	43
КИЗИЛ (CORNUS MAS L.) ИСТОРИЯ ВВЕДЕНИЯ В КУЛЬТУРУ Нурматов Отабек Абдурашидович, Буриев Шерзоджон Баротович, Нематов Рахмон Шамсиддинович	50
ИННОВАЦИОН ТАЪЛИМ ИҚТИСОДИЙ ТАЪЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ Олтаев Ш.С.	54
QORAQALPOQ MUSIQA SAN’ATINING TARIXIY ILDIZLARI (JIROVCHILIK VA BAXSHISHILIK MISOLIDA) Ilauatdinova J.	58
ЭТНИК ЗИДДИЯТЛАР ВА НИЗОЛАРНИНГ ХАЛҚАРО ХАВФСИЗЛИККА ТАЪСИРИ ҲАҚИДА Тўхтаназаров Абдусайд Қаямжон ўгли, Камолов Исломбек Муроджон ўгли	61
INTERNET JURNALISTIKASINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI Jo‘rayeva Iroda Umid qizi	72

HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MADANIYATNI YUKSALTIRISH BUGUNGI KUNNING ZARURIY TALABI Otakeva Mahbuba Alisherovna	78
WHAT IS IT LIKE TO BE TRANSGENDER NOWADAYS? Abirqulova Laziza, Rustamova Nazokat	91
NOANIQ INTEGRALLARNI BO'LAKLAB INTEGRALLASHNI MAPLE DASTURIDA BAJARISH O'tanazarova Yulduz Ravshan qizi	98
CHALLENGES IN SPEAKING SKILL Amonova Marjona Shavkat qizi, Rustamova Nazokat Abdullayevna	105
MANZARALI VA DORIVOR BO'RIGUL (CATHARANTHUS L) O'SIMLIGINI DORIVORLIK XUSUSIYATLARI VA YETISHTIRISH AGROTEXNOLOGIYASI Yo'ldosheva Dildora Mengliboy qizi, Ahmedova Farzonabegim Saydullo qizi	111
KO'LLARNI GENEZISI BO'YICHA TASNIFLASH Ahmedova Farzonabegim Saydullo qizi, Rustamova Nazokat Abdullayevna, Yo'ldosheva Dildora Mengliboy qizi	116
NATIONAL- CULTURE SPECIFICS OF SPEECH ETIQUETTE IN ENGLISH AND UZBEK Ibraimova Go'zal, Rustamova Nazokat	122
YOSHLARGA MATEMATIKANI O'RGATISHDA INNOVATION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH Nomonjonova Zarnigor Otabek qizi, Rustamova Nazokat Abdullayevna	127
ORGANIZING WRITING CLASS WITH TASK-BASED METHOD Eshkuvatova Noyila, Rustamova Nazokat	130
O'ZBEK TILINI O'QITISHDA XALQ DOSTONLARINING O'RNI Ruzieva Aziza Bobirovna, Rustamova Nazokat Abdullayevna	134
THE REFORMS IMPLEMENTED BY PRESIDENT SHAVKAT MIRZIYOYEV AND THE EXPECTED RESULTS Omonova Farangiz Asror qizi, Rustamova Nazokat Abdullayevna	138
РОЛЬ ДЕТСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В СТАНОВЛЕНИИ ЛИЧНОСТИ РЕБЁНКА Мухиддинова Нилуфар Исмоиловна, Рустамова Назокат Абдуллаевна	141
PODCASTLAR ORQALI ESHITISHNI RIVOJLANTIRISH Norbekov Abdumalik Shuhrat o'g'li, Rustamova Nazokat Abdullayevna	145
THE IMPORTANCE OF ICT IN LEARNING AND TEACHING ENGLISH Bahora Komilovna Ergasheva	148

MAKTABGACHA TA'LIM VA UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR BILAN KORREKSION ISHLARNI TASHKIL ETISH Jabbarova Barchinoy Baxromboy qizi	153
O'QISH DARSLARINI TASHKIL ETISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING SHAKLLARI Malikova Muhabbat	156
INGLIZ TILINI O'RGANISHDA TEZ AYTISHLARNING AHAMIYATI Mirzaakbarov Sultonbek, Jovliev Dilshod	161
BOSHLANG'ICH TA'LIMDA FANLARNI O'QITISHDA O'QITISH USHLUBLARI VA ULARNING TA'LIMY AHAMIYATI Napasova Sanobar Sayfulla qizi	167
HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MADANIYAT Nosirova Dinara Muxammadaliyevna	173
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA ZAMONAVIY TA'LIM TARBIYANING SAMARADORLIGI Xamrayev Og'abek Oybek o'g'li, Raximova Nodira Muxammad qizi	177
MATEMATIKA SOHASIDA YANGI INNOVATSIYALAR VA ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING BUGUNGI KUNDAGI RIVOJI Safarov Husniddin Sirojiddin o'g'li, Nasrullo Xamrayev	181
РЕЗУЛЬТАТЫ БИОХИМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА В КОНКУРСНОМ СОРТОИСПЫТАНИЕ ПЕРСПЕКТИВНЫХ ЛИНИЙ КАБАЧКА Арипова Шахноза Рахмановна, Эгамбергенова Анабиби Шокировна	186
МЕТАЛЛУРГИЯ ШЛАКИ ТАДБИҚИ Назарова Сарвиноз Бахром қизи	191
ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH Durdona Djumabayeva Djurabay qizi	196
NUTQ BUZILISHI DUDUQLANISH KASALLIGINING KELIB CHIQUISH SABABLARI VA ULARNI KORREKSIYALASH USULLARI Kadamova Yulduzxon Kaxramon qizi	200
MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA MUSIQA MASHG'ULOTLARI Kalkorazova Shaxrizada	204
FARMASEVTIKA FANIGA KIRISH HAMDA YUQORI MALAKAGA EGA BO'LGAN KADRLAR TAYYORLASH MUAMMOLARI Yo'ldoshev Soxibjon, Norqulova Zarifa, Shamsiyeva Nilufar Olim	208

qizi, Quchqorov Bahodir Uvaydulla o`g`li	
EXPRESSION OF RELATIONSHIP OF LANGUAGE AND CULTURE IN PHRASIOLOGY WITH THE HEART COMPONENT Tashpo`latova Nodira Komiljon qizi	213
THE NOTION OF ADVERTISING DISCOURSE IN MODERN UZBEK LINGUISTICS Jontemirova Yulduz Nu'mon qizi	219
PHASEOLUS VULGARIS L. ТУРИНИНГ БИОЛОГИЯСИ ВА ФИЗИОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ Нилуфар Муйдиновна Турсунова, Нодира Содикжон кизи Эргашова, Бахтияр Хушбакович Аманов	225
REFLECTIONS ON TEACHING GRAMMAR THROUGH COMMUNICATIVE APPROACH Marziya Jo`rayeva Joraboy qizi	230
YER OSTI SUVLARINING PAYDO BO`LISHI Ahmedova Farzonabegim Saydullo qizi	234
ARDUINO TARIXI HAQIDA Homidjonov Doniyorjon Qahramonjon o'g'li	240
LA COMMUNICATION INTERCULTURELLE: LE CHOC CULTUREL Javokhir Tursunov	244
MARKAZIY OSIYODA TINCHLIKNI TA`MINLASH: MINTAQADA AFG`ONISTON POZITSIYASI Ma`ripjonova Mahbuba, Idivov Ulug`bek Yusupovich	247
BOSHLANG`ICH SINFDAN MATEMATIKA DARSINI VA O`QITISHNING TURLI SHAKLLARI Shabatova Rabiqa Janasbay-qizi, Rustamova Nazokat Abdullayevna	254
KIMYO FANINING RIVOJLANISH TARIXI Vahobova Feruzaxon Bahtiyorjon qizi, Qodirova Shahlo Ilhomjon qizi	257
OLQISHLAR VA QARG`ISHLAR: ULARNING HAYOTIMIZDAGI O`RNI Xakimboyeva Gulshoda Berdinazar qizi	264
HOZIRGI KUNDA MAKTABLARDAN MATEMATIKANI O`QITISHNING DOLZARB MUAMMOLARI Xojaniyazov Tursinbay Baxitbay uli	267
ЎЗБЕК ХАЛҚИ ЭТНОГРАФИЯСИНИ ДУНЁГА ТАНИТГАН ОЛИМ Озода Юлдашхуджаева	270
O`ZBEKISTONNING JANUBIDAN SHIRINMIYA (GLYCYRRHIZA GLABRA-L.) YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI VA DORIVORLIK XUSUSIYATLARI Yo`ldosheva Dildora Mengliboy qizi, Qurbonov Mirzoli Choriyevich	273

ФИЛОСОФСКАЯ РОЛЬ ДИАЛЕКТИЧЕСКИХ КАТЕГОРИЙ В ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА Салимов Бахриддин Лутфуллаевич	278
ИЖТИМОЙ ТАРМОҚЛАРДА ҚОНУНГА ХИЛОФ РАВИШДА АХБОРОТ ТАРҚАТГАНЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИК АСОСЛАРИ Яркулов Лутфилло Турдимуродович	286
STRUCTURAL ANALYSIS OF THE TERMSYSTEM OF HOTEL SERVICES IN ENGLISH AND THE WAYS OF ITS INTERPRETATION Sharipova Albina Romenovna	293
ИЗУЧЕНИЕ АНГЛОЯЗЫЧНОГО ЮМОРИСТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА В АСПЕКТЕ ЛИНГВОДИДАКТИКИ Шарипова Альбина Роменовна	307
ECOTOURISM BRANDING AND ITS VALUE Sharipova Albina Romenovna	319
KUSHON DAVRI ME'MORIY OBIDALARI VA ULARNING TASNIFI Komiljonova Nozima Avazbek qizi	325
СОБИҚ СОВЕТ ИТТИФОҚИНИНГ КОРЕЙС ФУҚАРОЛАРИНИ ЎЗБЕКИСТОНГА КЎЧИРИШ СИЁСАТИ ҲАҚИДА Амирдинов Жаҳонгир Абдумажидович	334
ЁПИҚ БОЗОРЛАР АРХИТЕКТУРАСИДА НОНОТЕХНАЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ Джураева Нилуфар Хайдаровна, Ачилова Мавжуда Фархадовна	340
ДУНЁ ТИЛШУНОС ОЛИМЛАРИ ТАДҚИҚИДА АЁЛ ОБРАЗИ ТАЛҚИНИ Мамадиярова Юлдуз Адбуқаюм қизи	346
THE THEORY OF THE ACTUAL DIVISION OF THE SENTENCE Ugilhon Pulatova Abduhalikovna	352
TABIATSHUNOSLIK O'QITISH METODIKASI-PEDAGOGIK FAN SIFATIDA Abaeva Intizar Ilmat qizi	356
УСЛОВИЯ РАЗМЕЩЕНИЯ ДОБЫЧИ ЗОЛОТА НА УЧАСТКЕ «СЕВЕРО-ЗАПАДНЫЙ» КЫЗЫЛ-АЛМАСОЙСКОГО РУДНОГО ПОЛЯ Абдурахмонов Ильхомжон Абдусаттор Оғлы	361
FACEBOOK USAGE AS A MEANS TO DEVELOP PLURILINGUAL COMPETENCIES Akramova Farangiz Bahodir kizi	369
ALKALOID MEDICINAL PLANTS AND THEIR EFFECTS ON THE HUMAN BODY Matsalaeva Sayera Zaripbaevna	373

SIX CHARACTERISTICS OF AN UP-TO-DATE ENGLISH LANGUAGE TEACHER IN OUR MODERN LIFE Arazdurdieva Annasoltan Narbaevna	377
ИНФОРМАЦИЯ О ПОНЯТИИ ДВУЯЗЫЧИЯ Дильбархон Махмудова Таджибаевна	383
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПРЕПОДАВАНИИ ФИЗИКИ Дилшод Ходжиев Дилмуроджон оглы	388
FOSTERING STUDENTS' INTERACTION IN ESL CLASSROOMS Foziljonova Sadoqat	393
INTERAKTIV O'YINLAR ORQALI INGLIZ TILINI O'RGATISH SAMARADORLIGI Ibragimova Sitora Qahramon qizi	396
INKLYUZIV TA'LIM VA INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIM MOHIYATI Tursunova Nasiba Alisher qizi	400
TEACHING ENGLISH YOUNG LEARNERS THROUGH TOTAL PHYSICAL RESPONSE METHOD Jamolov Ravshanjon Aminjonovich	407
INNOVATION IN MATHEMATICS COURSES USE OF TECHNOLOGIES To'ychiyeva Nilufar Kamoliddin qizi, Zulunova Moxlaroyim Abdurashid qizi	410
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МИНИ- И МИКРО ГЭС Кирийгитов Бахриддин Абдусаттарович	414
USE OF PHRASEOLOGICAL WORDS IN THE WORKS OF T. GAYIPBERGENOV Kalimbetova Nabira Amanbaevna	421
MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMLARDA TA'LIM TARBIYAVIY JARAYONNING TASHKIL ETISHNING SAMARADORLIGI Mamatqulova O'g'loy, Soliyeva Sohiba	426
SAQLASH DAVRIDA UZUMNI SIFATINI NAZORAT QILISH M.I.Mamarizayeva	433
LINGUOCULTUROLOGY THEORY IN MODERN TRANSLATION PROCESS Safayeva Ma'mura Oqil qizi	437
XALQ ALLALARINING LEKSIKASIDA DIALEKTAL SO'Z TURLARI Nasirova Kamola Baxromovna, Umurzaqova Nargiza Abdurashidovna	442
LINGVOKULTUROLOGIYA VA UNING RIVOJLANISH	449

BOSQICHLARI Xudoyberdiyeva Yulduz Karim qizi	
SULTON ABU SAID SHAXSINING TARIXIY MANBALARDA YORITILISHI (“HABIB US-SIYAR” ASARI MISOLIDA) Bozorboyev Bahodir Karim o‘g‘li	454
SAYLOV JARAYONLARI TARIXI VA UNING SIYOSIY AHAMIYATI Omonboyeva Oynisa Rasuljon qizi	457
СТРУКТУРА УПРАВЛЕНИЯ ДОБЫЧЕЙ ЗОЛОТА НА УЧАСТКЕ «СЕВЕРО-ЗАПАДНЫЙ» КЫЗЫЛ- АЛМАСОЙСКОГО РУДНОГО ПОЛЯ Парпиев Азизбек Маматкасимович	462
THE MODERN CONCEPT OF SETTING GOALS AND ESTABLISHING INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS IN THE TEACHING OF PROBABILITY THEORY AND MATHEMATICAL STATISTICS THE ROLE AND SIGNIFICANCE IN THE DESIGN OF TRAINING Kasimova Dilnozakhon Muzaffarovna	470
THE ROLE OF MODERN METHODS IN INCREASING THE CULTURE OF SPEECH OF YOUNG PEOPLE IN FOREIGN LANGUAGES Rakhmatova Dilorom	476
IJTIMOIIY TARMOQLARNING O‘SPIRINLAR PSIXOLOGIYASIGA TA‘SIRI Raxmatullayev Farxod Baxtiyor o‘g‘li	481
FEATURES OF THE TRANSLATION OF CULTURAL REALITIES. (BASED ON THE NOVEL BY A. KADIRI “UTKAN KUNLAR”) Raxmatullayeva Feruza Xolmurodovna, Qurbonboyeva Dilfuza Shukur qizi	484
ТРАДИЦИЯ КАК ИСТОРИЧЕСКАЯ РЕАЛЬНОСТЬ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОПЫТЕ Д. КЕДРИНА Ахадова Шарофатбону	488
YANGI PROFESSIONAL TA‘LIM TIZIMINI MEHNAT BOZORI TALABLARI BILAN UYG‘UNLASHTIRISH Tursumatova Shaxlo Samieva	492
SUVDA ERIYDIGAN VITAMINLAR QATORI: B VITAMINLAR KOMPLEKSI – BIOKIMYOVIY FUNKSIYASI VA FIZIOLOGIK XUSUSIYATLARI Shukurjonov Murodjon Shukurjon og‘li, Sheraliyev Abdurahmon	496
TRAKTORLAR SOVUTISH TIZIMINING EKSPLUATATSION SINOVLARI TAHLILI Tojiboyev Sherali Imomali o‘g‘li, Nosirjonov Shohruh Ilhomjon o‘g‘li	501

UZLUKSIZ TA'LIMDA TEXNOLOGIK TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA IZCHILLIK VA UZVIYLIK TAMOYILLARI G.Abduqodirov, S.A.Boltaboev, D.A.Qodirov	505
VİTEMİNLER EKSİKLİĞİ, KLİNİK PATOGENEZ BELİRTİLERİ, FİTO VE FARMAKOTERAPİ TEDAVİ MEKANİZMALARININ NEDEN OLDUĞU HASTALIKLER Asliddin Akbarov, Mirzahidjan Umarov	510
DUKCHI ESHON ASLIDA KIM EDI? Xafizova Nodira Toirovna	514
ГЕНДЕРНЫЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНОГО НЕРАВЕНСТВА Садуллаева Сангина, Бекмухамедова Интизор, Абдухаликова Вазира	517
ИНСЕКТИЦИДЛАРНИНГ ҒЎЗА ЗАРАРКУНАНДАЛАРИГА ҚАРШИ ҚЎЛЛАШ ИМКОНΙΑТЛАРИ Г.Н. Шокирова, М.А. Абдуллаева	521
ПАРТОНИМЛАРНИНГ ЛЕКСИК САТҲ МЕДИОҚУРИЛМАЛАРИ ТИЗИМИДАГИ АЙРИМ ҲОДИСАЛАРГА МУНОСАБАТИ ҲАҚИДА Юлдошева Дилдора Ўктамовна	524
ТЕСНАЯ ВЗАИМОСВЯЗЬ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА И МУЗЫКИ Исроилова Муниса	530
ИННОВАЦИИ В ПРОГРАММАХ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ Джабборова Севара Шухратовна	538
MURATBOY NIZONOVNING "AQSHAGUL" ASARIDAGI TROPLARNING QO'LLANILISHI Sarsenbaeva Biybinaz Sansizbay qizi	542
РОЛЬ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВОДСТВ И СМИ В ОБРАЗОВАНИИ ЖЕНЩИН ВОЕННЫХ СЛУЖБ В ОТЕЧЕСТВЕННОМ ДУХЕ Пахратдинова Арухан Керимбердиевна	546
ЎТОВ - ҚОРА УЙ Мохигул Панжиевна Ходжаева	550
ТЕХНИК ОЛИЙ ТА'LIMDA TALABALARNING KASBIY КОМПЕТЕНТЛИгини SHAKLLANISHIDA MULOQOT MADANIYATINING ANAMIYATI Aripjanova Mahfuza Akmalovna	555
ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИДА АХЛОҚИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ БИЛИМЛАРНИНГ ЗАРУРАТИ Улошев Акбар Норжигитович	560
МИЛЛИЙ ГВАРДИЯ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА	563

ТАРБИЯВИЙ ИШЛАРНИ ТАШКИЛЛАШТИРИШДА ТАРБИЯЧИЛАРНИНГ МАҲОРАТИ ВА ТАЪСИР ЭТИШ УСУЛЛАРИ Исмоилов Бобур Асатуллаевич	
EXPERIENCE OF SURGERY TREATMENT OF DISPLAY FRACTURES OF THE FEMORAL BONE Nuraliev Azimjon Mansurovich, Bekmurodova Dilfuza Suyunovna	567
FAOL VA NOFAOL SO‘ZLAR Abdulkarim Diyrov Erkin o‘g‘li, Mo‘minov Dilshodbek Ismoil o‘g‘li	571
TURIZM- IQTISODIYOT RIVOJIDAGI ZINAROYA Darmonjon Nazarova Otabek qizi	575
САНОАТ КОРХОНА БОШҚАРУВИДА МЕНЕЖЕР ЕТИКАСИ ВА МАДАНИЯТИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТАКОМИЛЛАШУВИ Ойбек Тураханов Давлаталийевич	579
ADVANTAGES OF IMPLEMENTING THE DIGITAL ECONOMY IN TOURISM Akhmedov Bunyodbek, Tokumbetov Ogabek, Rashidov Shokhjakhon	583
ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА В ШКОЛАХ Узакова Давлатхон Каримовна	587
MUSTAQILLIK BUYUK NE‘MAT! Razaqova Xalima Narzievna	593
BOSHLANG‘ICH O‘QUVCHILARIGA BERILADIGAN MATNLARGA QO‘YILADIGAN TALABLAR Shukurova Laziza Shokir qizi	596
JURNALISTIK FAOLIYAT ERKINLIGI Nilufar Aliyeva Qo‘chqar qizi	600
ADVANTAGES OF COMPETITION IN UZBEKISTAN Lapasov Shakhzod Anvar o‘g‘li, Makhammadrizoyeva Madinabonu Mahammadrizo qizi	607
MAKTAB O‘QUVCHILARIDA DIQQATNING RIVOJLANGANLIK DARAJASI Raxmonova Azimaxon Asadullayevna	612
GEN MUHANDISLIGIDA YECHIMINI KUTAYOTGAN MUAMMOLAR Qadamova Shodiya Hamdambek qizi	615
IP-GAZLAMALARGA OLOVBARDOSHLIK XUSUSIYATINI BERISH JARAYONLARINI O‘RGANISH Sunnatullayeva Moxinur Saydulla qizi	619
BAXSHICHILIK SAN‘ATI VA DOSTOCHILIK AN‘ANALARINING TARIXIY ILDIZLARI Avezklicheva Sayat Saparklichevna	627
O‘QUVCHILARGA KASB TANLASHIDA MAKTAB PSIXOLGINING RO‘LI Duvlayev Kamil Abdurashidovich	632
ALKOGOLSIZ MAHSULOTLAR OLIISH TEXNOLOGIYASINING ILMIY ASOSLARI M.A. G‘aybullayeva	637

NUTQIDA KAMCHILIGI BO'LGAN BOLALAR TAFAKKURINING XUSUSIYATLARI Diyorova Muqaddas Norturayevna	640
SHAXS RIVOJLANISHINING INDIVIDUALLIK XUSUSIYATLARI VA ULARNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI HAMDA AHAMIYATI Shavkatova Shahnoza Po'lot qizi	646
THE ROLE OF TEACHER IN TEACHING ENGLISH Makhliyo Odilova Nizomiddin kizi	651
THE VALUE ADDED TAX (VAT) GAP ANALYSIS: CASE STUDY OF UZBEKISTAN Yusupov Jasurbek	654
МИЛЛАТЛАРАРО ТОТУВЛИК - ТИНЧЛИКНИНГ АСОСИЙ МЕЗОНИ СИФАТИДА Каримова Гулноза, Адхамова Хосият, Хомидова Шахноза, Абдурахмонова Шахноза	659
XITOY TILIDA «的DE» NING QO'LLANILISHI Tojiboyev Islom Odil o'g'li	663
РОЛЬ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ Гасанбаева Фарангиз Хамдам кызы, Бакбергенов Айбек Есбергенович, Рахметуллаева Альбина Зирободовна	669
ЭПИДЕМИОЛОГИЯ, КЛИНИКА, ДИАГНОСТИКА ИЕРСИНИОЗОВ Нарзуллаев Н.У., Мирзоева М.Р., Остонова Г.С.	679
ЗНАЧЕНИЕ ИГРЫ И ТРУДА В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ ДОШКОЛЬНЫХ ДЕТЕЙ Фозилова Дилфуза Мелсовна	682
ЭФФЕКТИВНОСТЬ АМИГДАЛИНА В ЛЕЧЕНИИ ОНКОЛОГИЧЕСКИХ БОЛЬНЫХ Анвархон Адидбонович Маллаходжаев, Шамсиддинова Мадинабону Шухрат кизи, Жамалова Феруза Абдусаломовна	687
JADIDCHILIK HARAKATINING TURKISTON IJTIMOY-SIYOSIY VA MADANIY HAYOTIGA TA'SIRI Akabirova Umida Izzatullaevna	694
ПРЕПОДАВАНИЕ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК НЕРОДНОГО: ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ И ХАРАКТЕРИСТИКИ Исмоилова Зухра Абдумаликовна, Абдувалиева Дилдор Абдумаликовна	697
МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ТЕРМИНОЛОГИИ СТУДЕНТОВ НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ АРХИТЕКТУРНО- СТРОИТЕЛЬНОГО НАПРАВЛЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ РУССКОГО ЯЗЫКА) Рустамова Ферузахон Махмуджановна, Закиржанова Диёра Ойбек кизи	704

ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

ФИО авторов: Mirzayev Timur Alfrovich

Nizomiy nomidagi TDPU harbiy ta'lim fakulteti boshligining o'rinbosari
umumqo'shin tayyorgarlik sikil boshlig'i.

Shernazarov Xushnudbek Sunnatillo o'g'li

Nizomiy nomidagi TDPU harbiy ta'lim fakulteti talabasi.

Название публикации: «ASRLARGA TATUGULIK G'ALABA»

Anatatsiya: ushbu maqolada g'alaba kuni nishonlashda va bu kungacha qanchadan
qancha bizni bobolarmiz jon berishgan va bu kungacha

Kalit so'zlar: urush, vatan, g'alaba, xotira,

9-may kuni mamlakatimizda SSSRning fashistlar Germaniyasi ustidan
Ulug' Vatan urushi g'alabasi kuni nishonlanadi, bu 1941 yil iyunidan 1945 yil
maygacha to'rt yil davom etdi.

1945 yil 9 mayda Moskva vaqti bilan 0:43 da Frantsiyaning Reyms shahrida
Germaniyaning so'zsiz taslim bo'lishi to'g'risidagi akt imzolandi.

Shu tariqa mamlakatimiz tarixidagi eng dahshatli urush tugadi. To'rt yil
davomida qon to'kildi, askarlar front chiziqlarida halok bo'lishdi, ularning
onalari, xotinlari va bolalari ochlik va charchoqni unutib, frontda ishladilar,
frontni qurol va non bilan ta'minladilar.

Ushbu uzoq va shafqatsiz urushda g'alaba mamlakatimizga ulkan
yo'qotishlar va har bir kishining kundalik jasorati evaziga berildi - frontga
qochgan juda yosh yigitlar, o'q otish paytida yaradorlarni olib borgan yosh qiz-
opa-singillar, fabrikalar va kolxozlarda to'xtovsiz siljishlardan holdan toygan
ayollar. chegaralar, to'yib ovqatlanmaslik va old tomondan harflarni doimiy
ravishda kutish. Ular biz uchun dunyoni yutishdi va buning uchun

minnatdorchilik bilan biz har doim urushni eslashimiz va bu qanchalik achchiq va shafqatsiz bo'lishidan qat'i nazar, haqiqatni bilib olishga harakat qilishimiz kerak, chunki yolg'on va unutilish o'limdan ham yomonroqdir. Barcha rasmiy bayramlarning 9 may kuni mamlakatimizda eng issiq va norasmiy bo'lib qolmoqda. Bu kuni har kim o'z hayotida omon qolgan bir necha faxriylarga o'z minnatdorchiligini bildirishga harakat qiladi: kimdir ko'kragiga buyruqlar bilan notanish kulrang odamlarga chinnigullar beradi, kimdir ularni uy qurilishi kartalari va sovg'alarini taqdim etadi, kimdir shunchaki kelib minnatdorchilik bildiradi. Yaqinda Sankt-Jorj lentalarini kiyim-kechak, sumkalar va hatto avtoulavlarga lenta bilan bog'lash yaxshi an'anaga aylandi, bu dahshatli va hozirgi uzoq urushda o'lgan va omon qolgan barcha insonlarga xotira va chuqur hurmat ramzi sifatida. 9 may - Sovet Ittifoqining ko'plab mamlakatlarida nishonlanadigan kam sonli Sovet bayramlaridan biri.

E bu bayramning ramzi, ushbu dahshatli urushda g'alaba qozongan odamlarga bo'lgan hurmatimiz, halok bo'lganlar uchun hurmat va xotiramiz ramzi. Bu bizning xotiramiz, 1941-1945 yillarda sodir bo'lgan voqealarga munosabatimiz. Bu o'lgan askarlar va tinch ishchilar, bu Leningradni qamal

qilishdi, bular kontslagerlar, bular yoqib yuborilgan qishloqlar. Bular bizning bobolarimiz va bobolarimiz. Bu bizning azobimiz, bu bizning g'ururimiz.

Ko'chada Sent-Jorj lentasi bo'lgan bir odamni ko'rib, u siz kabi urush haqidagi so'zlar uning uchun shunchaki tovushlar to'plami emasligini, barcha ma'lumotlar yurak va ong orqali o'tganligini eslaydi va hurmat qiladi.

Sankt-Jorj lentalarini tarqatish an'anasi bizning mamlakatimizda yaqinda, 2005 yilda paydo bo'lgan. Bu bir martalik edi odamlarga urush haqida, buyuk g'alaba haqida eslatish uchun harakat... Ip tarqatish tashkilotchilarining odamlarni ilhomlantirganini ko'rganlarida, hamma - yoshu qari lentani olishga va g'urur bilan o'z kiyimlariga yopishtirishga harakat qilishganini ko'rib ajablandilar.

Haqiqatan ham, lentalar uylarning balkonlaridan, o'tib ketayotgan avtoulavlarning antennalaridan, bolalar aravachasidan, o'quvchilar sumkalaridan chiqadi. Ushbu belgi bizni bitta hamjamiyatga, katta harfli odamlar jamoasiga birlashtirdi. Siz qarash va tushunish - Hech kim va hech narsa unutilmaydi.

Sent-Jorj lentasining ranglari Sankt-Jorj lentasining rangini "tartibda" takrorlaydi. Sent-Jorj", Buyurtmaga" Shon-sharaf", Medalga" Germaniya ustidan qozonilgan g'alaba uchun«. Lentaning ranglari - o'rtacha olov va tutun bilan sariq-to'q sariq. Bu jang maydonidagi askarning shaxsiy jasoratining ramzi.

Shuningdek, Sankt-Jorj lentasining ranglari uch marta o'limdan o'tgan va ikki marta tirilgan Avliyo Jorj G'olibiyning hayotiga mos keladi. O'lim qora, tirilish sariq-to'q sariq rangda.

Biz, kattalar, bolalarimizga shunchaki o'z mamlakatining tarixi va Ulug' Vatan urushi haqida gapirib berishimiz shart. Oxirida, bu urushdan jabrlanmagan oilalar kam... Kimdir jang qildi, kimdir o'ldirildi yoki yarador bo'ldi. Kimdir orqa tarafda ishladi va g'alabani ta'minladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Lex.uz
2. Kun.uz
3. G`alaba kuni saytdan parcha

ФИО авторов: *Imomov Ulug'bek,*

SamDU 4-kurs talabasi

Murodov Xindolmirzo,

SamDU 4-kurs talabasi

Название публикации: «O'RTA OSIYODA TARIXIY BILIMLARNING TARAQQIYOTI»

Annotatsiya

Tarixshunoslik – bu tarixiy bilimlar shakllanishi va taraqqiyoti, muayyan tarixiy bosqichda yaratilgan tarixiy mahsulotlarni yoki tarixiy tadqiqotlarni o'rganuvchi va tahlil qiluvchi fandir. Tarixshunoslik nafaqat tarix, balki maxsus tarix fanlari bilan ham muntazam shug'ullanib keladi. Tarixshunoslik asosiy vazifasi tarixning rivojlanish jaroyonini chuqur va xolisona anglash, muayyan tarixiy davr mobaynida to'plangan tarixiy bilimlarni tahliliy tadbiq etish hamda tarixning dolzarb muammolarini anglab, kelajakdagi xatolarni oldini olishdan iboratdir. Ushbu maqolada O'rta Osiyodagi tarixiy bilimlarning va tarixshunoslik fani mohiyatining shakllanishi, unga hissa qo'shgan hukmdorlar va allomalarning mislsiz mehnati haqida bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Tarixshunoslik, Somoniylar, Qoraxoniylar, G'aznaviylar, Oltintoshiylar, O'g'uz, Bekdili, Devonxona, So'g'diylar, Turkiylar, Kufiy, Nastaliq, Kolofon, Suls yozuvlari, Uynun va nasroniy tarixshunosligi.

Kirish

Mustaqillik sharofati bilan tarixshunos tadqiqotchilar tomonidan tarix fanining bosib o'tgan yo'lini ham yangitdan tahlil etish zarurati yuzaga keldi. Ana shu yo'ldagi dastlabki izlanishlar ijtimoiy taraqqiyot burilishlarini aks ettirgan hamda ijobiy va salbiy voqealarga boy bo'lgan o'rta asrlar tarixini yaratishdek mas'uliyatli vazifani belgilab berdi. Ayniqsa, yurtimiz tarixiga oid Somoniylar, Xorazmshoxlar, G'aznaviylar, Saljuqiylar va boshqa O'rta Osiyo davlatlari tarixshunosligini o'rganish jonlanib ketdi. Bu sohada Azamat Ziyoy, Ozod Masharipov, Matyoqub Matniyozov, Abdulla Sotliqov, Anatoliy Sagdullaev va boshqalarning xizmatlari samarali bo'ldi.

Bag'dod xalifaligining sobiq hududida tashkil topgan eng yirik davlatlardan biri

Somoniylar davlati (819-999 yy.) edi. X asr oxirlariga kelib feodal tarqoqlik yanada kuchaydi. Hamadon, Isfahon va Rayda Buvahiylar, Tabaristonda va Jurjonda Ziyoriyalar mustaqillikka erishdilar. 962-yilda Somoniylarning Gʻaznidagi noibi Alptakin ham mustaqillik eʼlon qildi. Sirdaryoning oʻng sohilidagi yerlar, shuningdek, Chagʻoniyon va Xorazm ham somoniylarga itoat etishdan bosh tortdilar.

Asosiy qism

Tarixshunosligimizda, mamlakatimizning har bir voqea-yu vodiysining hissasi bor ekanligini biz bir necha bor koʻrdik. Shu maʼnoda davlatchiligimiz ibtidosi qaror topgan qoʻhna Xorazmda XI-XIII asr boshlarida kechgan siyosiy jarayon va uning tamom mintaqaga taʼsiri katta qiziqish uygʻotadi.

Xorazmshoh deyilganda, aslida, Xorazm vohasida hukmronlik qilgan sulola vakili tushuniladi, yaʼni Xorazm hukmdori (shohi) maʼnosini anglatadi. Uzoq asrlar davomida bu viloyatda bir qator sulolalar xorazmshohlar unvoni ostida faoliyat koʻrsatganliklarini bilamiz. Masalan, IV-X asrlarda afrigʻiylar xonadoni, 995-1017 yillarda maʼmuniylar (Maʼmun I, Abulhasan Ali, Maʼmun II), 1017-1041 yillarda esa oltuntoshiylar (Oltuntosh, Horun, Handon) sulolalari xorazmshohlar unvoni bilan boshqaruv kursisida oʻtirganlar. Ammo Xorazm doirasidan tashqariga chiqib, mamlakat, mintaqa miqyosida ot surib va bu bilan ham cheklanmasdan boshqaruvning saltanat darajasiga erishgan sulola bu anushtegeniylardir (1097-1231)¹.

1017-yili Xorazmni Mahmud Gʻaznaviy bosib oldi, oʻzining bosh hojibi Oltintoshni xorazmshoh unvoni bilan Xorazm hokimi etib tayinladi.

1043-yili Xorazm saljuqiylar davlatiga qoʻshib olindi. Saljuqiylarning Xorazmdagi noibi Otsiz xorazmshoh saljuqiylarning zaifligidan foydalanib, mustaqil siyosat yurgiza boshladi va Xorazmda yangi sulolaga asos soldi. 1172-yili Xorazmga qoraxoniylar bostirib kirdi. Otsiz xorazmshohning nabirasi Takash 1187-yili Nishonpurni, 1192-yili Rayni, 1193-yili Marvni bosib oldi, 1194-yili saljuqiylar sultoni Toʻgʻrul II ni yengdi. Takash xorazmshoh davrida (1172-1200) Eronning Sharqiy qismi Xorazmga qoʻshib olindi. Uning oʻgʻli Muhammad Xorazmshoh

¹ Azamat Ziyov. Oʻzbek davlatchiligi tarixi: (Eng qadimgi davrdan Rossiya bosqiniga qadar) // Masʼul muharrir: B.Ahmudov. -T.: «SHarq», 2000, -134-151 betlar.

davrida Xorazm Yaqin Sharqda eng qudratli davlatga aylandi. Xorazmga Kaspiy dengizining shimoliy sohillaridan fors qo'ltig'igacha, Kavkazdan Hindukush tog'larigacha bo'lgan hudud qarardi. Xorazm Xitoy, Mo'g'uliston, Tibet, Hindiston, Yaqin Sharqdagi mamlakatlar, Rus va Volga bo'yidagi shaharlar bilan savdo-sotiq qilardi. Bu haqda tarixchi olim Ozod Masharipov «Xorazm tarixidan sahifalar» (Toshkent, 1994), Matyoqub Matniyozov va Abdulla Sotliqov «Jahon tarixi va madaniyatida Xorazm» (Urganch, 1999-yil), o'z asarlarida ma'lumotlar keltirib o'tadilar. Ularning qimmatlari ham shundaki, bugungi zamon nuqtai nazaridan tarixshunosligimizni boyitganlar.

Ammo, Anushteginlarning turkiy qabilalardan kelib chiqqanligi, uning o'g'uz qabilalarining Bekdili urug'idan ekanligi to'g'risidagi ma'lumotlar fors tarixchisi Rashiduddinning asarlarida keltirilgan².

G'aznaviylar sulolasiga 962-yil somoniylar sarkardasi Alptakin G'azna shahrini bosib olib, u yerda g'aznaviylar sulolasiga asos solgan. Bu tarixnavislikka G'aznaviylar devonida 25 yillik davlat xizmati bilan Abul Fayzi Bayhaqi o'zining «Mas'ud tarixi» yoki «Tarixi Bayhaqiy» asari bilan asos soldi³.

G'aznaviylar davlati ravnaq topgan davrda saroyda va shaharlarda buyuk olimlar yashab, ijod etganlar (Beruniy, Utbiy, Abulfazl Bayhaqiy, Gardiziy, Firdavsiy va boshqalar) G'aznaviylar davlati Mahmud G'aznaviy vafotidan keyin zaiflana boshladi. Mas'ud I davri (1030-1041)da Xorazm qo'ldan ketdi, Movarounnahrning Amudaryodan yuqori oqimidagi yerlarni qoraxoniylar tortib oldi. XII asr 70-yillarida g'uriylar g'aznaviylarni Shimoliy Hindistonga siqib chiqardilar, Lahor ularning poytaxtiga aylandi. 1186-yili g'uriylar Lahorni ham bosib oldilar.

Saljuqiylar davlati (1038-1194) nomi ko'chmanchi turk-o'g'uz qabilasi boshlig'i Saljuq nomidan olingan. Saljuqiy turklar XI asr 30-yillarida harbiy xizmatlari evaziga Xurosonda g'aznaviylardan mulklar oladilar. Tarixchi olim Azamat Ziyoning «O'zbek davlatchiligi tarixi» nomli asarida ko'rsatilishicha saljuqiylar tarixshunosligi Sadr ad-

² «Jome' at-tavorix» – Rashiduddin-eronlik mashhur tarixchi, vrach va yirik davlat arbobi. Rashiduddin Fazlulloh ibn Imoduddavla Abulxayr al Xamadoni (1247-1318).

³ Qarang: Абул-Фазл Байзаки. История Масъуда (1030-1041) Перевод с персидского, введение комментариев и приложения В.К.Арендса. Изд. 2-е. дополненное. -М., 1969, -с. 19-20.

din Ali Husayniyning «Zubdat at-tavarix», «Tarixi Salojjoqa», «Rohat as-sudur» nomli asarlaridan boshlanadi. Eng yangi zamon tarixshunosligi S. Agadjanovning «Ocherki istorii og‘uzov i turkmen Sredney Azii IX-XII vv» (M., 1969) asarlari bilan davom etishini ko‘rsatadi.

XI asr oxirlaridan boshlab, saljuqiylar davlati tanazzulga uchray boshladi. Chunki birinchi salib yurishlari natijasida saljuqiylar Kichik Osiyoning qirg‘iq bo‘yi hududlaridan ajraldilar. O‘zaro sulolaviy va ichki nizolar tufayli, To‘g‘rulbek avlodlarining ba‘zilari mustaqil sultonliklar tuzib oldilar, natijada saljuqiylar davlati ikkiga bo‘linib ketdi. Birinchi poytaxt Hamadon, ikkinchisi Marv bolib qoldi. Xorazmshoh Takash Marvni bosib oldi, poytaxti Hamadon bo‘lgan ko‘hna sultonlik esa XII asrgacha hukm surdi.

A.Sagdullaev, B.Aminov, O‘.Mavlonov, N.Norqulov «O‘zbekiston tarixi: davlat va jamiyat taraqqiyoti. I qism» (-Toshkent, «Akademiya», 2000) asarida saljuqiylar haqida hech bir ma’lumotni keltirmaydilar. Shunday bo‘lsada, Bo‘riboy Ahmedovning «Tarixdan saboqlar» (T., 1994) asarining 424-425 betlarida Saljuqiylar davlati haqida qisqacha ma’lumotlar keltirib o‘tiladi.

So‘g‘diylar va turkiy urug‘lar aloqalarining kuchayishida Sharqiy Turkiston, Yettisuv va Janubiy Tangritog‘ viloyatlarida tashkil topgan musulmon turk davlati - Qoraxoniylar (927-1212) muhim o‘rin tutadi. Qoraxoniylar davlati Yettisuv hududida Qorluq (756-940) davlati o‘rnida tashkil topdi. Uning asoschisi Sotuq Bug‘roxon (915-955) hisoblanadi. U 942-yili Bolosog‘un hokimini mag‘lub etib o‘rniga o‘zini hoqon deb atadi. Qoraxoniylar davlatiga ikki qabila – yag‘mo va chigil qabilalari birlashdilar. Qoraxoniylar tarixshunosligi Mahmud Qoshg‘ariyning «Devoni lug‘ati turk», Gardizning «Zayn ul-axbor» («Xabarlar ziynati») asarlari bilan boshlanadi. Keyinchalik bu yo‘nalishdagi tarixnavislik Yusuf Xos Hojibning «Qutadg‘u bilig» asaridagi ma’lumotlar bilan to‘ldiriladi⁴.

XI asr 60-70 yillarida qoraxoniylar saljuqiylar bilan to‘qnashib, zaiflashib qoladi. 1212-yili Muhammad Xorazmshoh qoraxoniylar davlatini butunlay tugatdi.

⁴ Yusuf Xos Hojib. Qutadg‘u bilig. -Toshkent, 1990, -9; 59 betlar.

XI-XII asrlarda O'rta Osiyoda tovar-pul munosabatlari juda rivojlandi. Bu davr tarixshunosligida ham shaharlarning kengayishi va rivojlanishi, tovar ishlab chiqarish, iqtisodiyotning umumiy ko'tarilish davri edi. Siyosiy o'zgarishlar O'rta Osiyo xalqlari fani va madaniyatiga ham kuchli ta'sir ko'rsatdi.

Tarixnavislikda ham kitoblar ichida tarixchi o'zining «Qur'oni Karim», hadislar va «Payg'ambarlar qissalari», diniy rivoyatlarni yaxshi bilishini namoyon etishga va ulardagi mashhur va ma'lum voqea, hodisa, rivoyat, aqidalardan unumli foydalanishga intilganlar.

Arab tilidagi tarix asarlarining eng qadimgilari - kufiyda «Qur'oni Karim» va tafsir, hadislar - nasxda, suls-yozuvlarida bitilgan. XV asrdan so'ng iste'molga nasta'liq yozuvi kirgan. Alohida farmon va hujjatlar ta'liq yozuvida bitilgan.

Tarixnavisligimizga oid asarlar mazmunida mayin an'anaviy Alloh hamdi - tamhid, payg'ambarimiz na'tlari, to'rt sahoba yoki sahobai roshidin ta'rifi kelib, undan so'ng asar kimga bag'ishlangan bo'lsa, odatda ularga bag'ishlov - maqto'v yoziladi va shundan keyin kamtarin muallif o'zi haqida, qanday asar yozmoqchi ekanligi, uning nomi va asarning ixcham mazmuni haqida yozgan.

Asarning oxiridagi xotima - kolofonda esa, muallif asarini tugatib olganligi uchun Allohga shukronalar keltirib, mazkur qo'lyozma asar va uning ushbu nusxasi, ko'chirilish joyi va tarixi, xattoti haqida ma'lumot keltiradi.

Hazrati Beruniy arablarda tarix yaratish an'anasi juda qadimiy va boy emasligini haqli ravishda qayd etgan bo'lsa-da, arab xalifaligi shakllanganidan so'ng, yunon, eron, yahudiy va nasroniy tarix an'alaridan ijobiy va ijodiy foydalangan arab va arab tilida ijod qiluvchi muarrixlar arab xalqlari, hamda arab xalifaligi hududiga kirgan yoki unga qo'shni bo'lgan xalqlar tarixini yozishga katta hissa qo'shdilar.

Yurtimizdan etishib chiqqan tarixchilarimiz ham arab tilida, ayniqsa Beruniy, Sam'oni, Shahobiddin Nisoviy kabi tarixchilar ajoyib asarlar yaratib arab tilidagi tarix ilmiga munosib ulush qo'shdilar.

Ko'chmanchi xalqlar tarixini o'rganish va uning tarixshunosligi hozirgi zamon tarixshunosligining dolzarb muammolaridan biridir.

XIII asrning ikkinchi yarmida Dashti qipchoqning katta qismi, xususan, Oq O'rda

va Shaybon ulusida ko‘chib yurgan turk-mo‘g‘il qabilalari «o‘zbeklar», bu bepoyon hudud esa «O‘zbeklar viloyati» deb atala boshlandi. Bundan o‘zbeklar Dashti qipchoqda faqat XIV asrning ikkinchi yarmidan paydo bo‘lgan, degan xulosa kelib chiqmaydi, hozirgi o‘zbeklar Dashti Qipchoqda faqat XIV asrning ikkinchi yarmidan paydo bo‘ldi, degan xulosa ham kelib chiqmaydi. Hozirgi o‘zbeklar, shuningdek, qozoqlar, qoraqalpoqlar, boshqirdlar, tatarlar va boshqa turkiyzabon xalqlarning otabobolari qadim zamonlardan shu xalqlar hozirgi yashab turgan hududda hayot kechirganlar.

Mas’ud ibn Usmon Qo‘histoniyning «Tarixi Abulxayrxoniy» nomli tarixiy asarida ko‘chmanchi o‘zbeklar va ularning XV asrda tashkil topgan davlati to‘g‘risida qimmatli ma’lumotlar bor.

Kamoliddin Binoiyning (1453-1512) «Shayboniynoma» asarida ham XV asrning 80-yillarida Shayboniynon tevaragida uyushgan qabilalar orasida shodboqli qabilasi bo‘lganini yozadi.

Mahmud ibn Vali (1596-16....) «Bahr ul-asror-fi manoqib ul-aqyor» («Oliyjanob kishilarning jasorati haqida sirlar dengizi») nomli asarida yozilishicha, ko‘chmanchi o‘zbeklar qo‘shinida uyrot, mo‘jor va qipchoqlarning lashkarlari ham bo‘lgan.

Abulxayr Fazlulloh Ro‘zbehoning «Mehmonnomayi Buxoro» degan asarida ham o‘zbeklar haqida qimmatli ma’lumotlar uchratamiz.

Uning fikricha o‘zbeklar (ko‘chmanchi o‘zbeklar) asosan uch toifadan, ya’ni qabilalar ittifoqidan: Shaybon ulusiga kirgan qabilalar (Shayboniynon), qozoqlar va mang‘itlardan tashkil topgan.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Ko‘chmanchi o‘zbeklar davlati o‘sha vaqtda hozirgi Qozog‘istonning katta qismi va Janubi-G‘arbiy Sibir ustidan o‘z hukmronligini o‘rnatdi. Tarix fanida bu davlatning tashkil topishi, taraqqiyoti va inqirozga yuz tutishi, shuningdek, ana shu bepoyon hududda XV asr davomida ko‘chib yurgan turk-mo‘g‘ul qabilalarining ijtimoiy-siyosiy hayoti hanuzgacha chuqur o‘rganilmagan.

Umuman ko‘chmanchi xalqlar tarixi - nomadizm tarixshunosligi deb ataladi. Shu sababdan, shubhasiz, o‘zbeklar tarixida mo‘g‘illor istilosidan keyin tuzilgan birinchi

davlat tarixini o'rganish nafaqat o'zbek xalqining, bugungi qozoq xalqining ham bir xalq bo'lib tashkil topishi masalasini to'g'ri tushunish uchun katta yordam berishi mumkin.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Azamat Ziyov. O'zbek davlatchiligi tarixi: (Eng qadimgi davrdan Rossiya bosqiniga qadar) // Mas'ul muharrir: B.Ahmudov. -T.: «SHarq», 2000.
2. "Jome' at-tavorix" – Rashiduzdin-eronlik mashhur tarixchi, vrach va yirik davlat arbobi. Rashiduddin Fazlulloh ibn Imoduddavla Abulxayr al Xamadoni (1247-1318).
3. Абул-Фазл Байзаки. История Масъуда (1030-1041) Перевод с персидского, введение комментариев и приложения В.К.Арендса. Изд. 2-е. дополненное. -М., 1969.
4. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig. -Toshkent, 1990.

ФИО автора: *Норбадалов Джахонгир Мусульманич*

Институт предпринимательства и педагогики Денау

ФИО научного руководителя: *Мусурманкулова Мадина Носировна*

преподаватель Денуского института предпринимательства и педагогики

Название публикации: «КОНЦЕПТ ЛЮБВИ В РУССКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА»

Аннотация: Статья содержит обобщение положений, выдвинутых современной лингвоконцептологией и лингвокультурологией в области изучения ключевого эмоционального концепта в русской языковой картине мира – концепта «Любовь». Отмечается разнообразие подходов к описанию и анализу содержания данного концепта, имеющего неоднозначную природу. Изучение концепта «Любовь» как лингвокультурного явления, отражающего национальную картину мира народа и индивидуальную картину мира отдельной языковой личности, представляется одной из наиболее перспективных исследовательских задач.

Ключевые слова и фразы: лингвоконцептология; лингвокультурология; языковая картина мира; концепт; концептосфера; любовь.

Концептуальный подход, заявленный в современной антропологической лингвистике как один из наиболее перспективных при изучении разнообразных языковых фактов благодаря заложенным в нем возможностям разностороннего и глубокого описания, в настоящее время получил широкое признание исследователей.[1]

На современном этапе отмечается интерес к изучению концептов и их типов как в теоретическом, так и в практическом плане. Несмотря на то, что продолжают исследования в области описания самой дефиниции, да и «выработка наиболее полной научной типологии концептов является в настоящее время одной из наиболее актуальных исследовательских задач», создается и постоянно пополняется солидная научно-практическая база изучения данного явления, представленного в языковой ткани конкретных текстов. В целом же не подлежит сомнению, что понятие «концепт» стало данностью, признанной большинством ученых, несмотря на различие подходов к его определению.

Особенную актуальность научно-методические изыскания в области описания концептов приобретают в настоящее время – время переоценки многих ценностей. И нам представляется, что в мире, где материальное часто выступает решающим фактором, а «судьба» отдельных лингвокультурных концептов, характеризующих «специфику культуры как совокупности человеческих

достижений во всех сферах жизни, противопоставленных природе», вызывает серьезные опасения, пристального внимания заслуживает концепт «Любовь». «Он напрямую связан с формированием у человека смысла жизни как цели, достижение которой выходит за пределы его непосредственного индивидуального бытия».

Данный концепт занимает особое место в русской языковой картине мира. С одной стороны, все носители языка вроде бы имеют представление о содержании понятия «Любовь»: 1) чувство самоотверженной, сердечной привязанности; 2) склонность, пристрастие к чему-нибудь. В философии любовь понимается как «в широком смысле стремление друг к другу, предполагающее уважение друг друга и даже способствующее этому», конкретизируемое представителями разных школ и направлений. «Обобщенный прототип», «семантическую модель любви», воссозданную на основе изучения научных текстов. Кроме того, содержание «Люби» отличается богатейшими субъективными смыслами (образными ассоциативными, оценочными, эмоциональными), что можно отразить в термине «образ-концепт». По мнению же Ю. С. Степанова, «в русской культуре концепт —Люби понятийно не развит... или целомудренно не обсуждается» В сборнике «Константы и переменные русской языковой картины мира» в разделе «Чувства и отношения» «Любовь» лишь упоминается в двух статьях «Разлука – не только препятствие для любви, но и форма осуществления любви», «—язык любви— очень важная, хотя по соображениям деликатности нечасто исследуемая лингвистами часть языка». В «Русском идеографическом словаре» среди 80 концептов, характеризующих духовную, ментальную, материальную сферы жизни человека, концепт «Любовь» вообще не нашел отражения. На наш взгляд, это тот случай, когда отсутствие факта (на фоне словарных статей, представляющих описание «Души», «Добра» и др.) само по себе красноречиво свидетельствует о сложности его выделения и рационального описания, некой призрачности его существования, недосказанности и недовыраженности в русской языковой картине мира.[2]

С другой стороны, на рубеже XX-XXI вв. как бы в противовес наблюдающимся признакам духовного кризиса в обществе отмечается повышенный интерес исследователей к изучению концепта «Любовь» на богатом эмпирическом материале. Сравнительно-исторические изыскания позволяют отметить изменения в содержании концепта «Любовь», обусловленные утратой его религиозного осмысления и постепенным переходом в разряд сугубо антропоцентрических категорий. Об этом свидетельствует и «обобщенный образ концепта любви», составленный С. Г. Воркачевым на основе анализа паремиологического фонда русского языка.

Расширение возможностей описания концепта «Любовь» приводит к изменению его статуса, в частности к представлению в качестве текстового концепта. Более того, именно он, по мнению Л. Н. Чуриловой, занимает господствующее положение в иерархии текстовых концептов и выступает главнейшим признаком антропоцентризма художественного текста. Концепт «Любовь» как многогранное явление может представлять фрагмент индивидуальной картины мира персонажа, быть элементом текстовой концептосферы, но прежде всего – служить индивидуальным концептом в языковой картине автора, своеобразным ключом к пониманию его языковой личности.

Закономерным этапом в развитии лингвоперсонологического направления в современной отечественной науке стал повышенный интерес к описанию ключевых концептов в индивидуальном когнитивном пространстве выдающихся представителей русской культуры. Так, концепт «Любовь» и особенности его языковой репрезентации стали объектом научного рассмотрения на материале творчества А. С. Пушкина, Ф. И. Тютчева, Л. Н. Толстого, А. А. Ахматовой, И. А. Бунина и др. Исследователи отмечают наличие ядерного и периферийного объемов значений эмоционального концепта, преимущественно сосредоточивая внимание на изучении индивидуальных особенностей его функционирования в концептосфере писателя, обуславливающих выбор способов выражения «Любви» в текстах.[3]

Современное состояние концепта «Любовь», рассмотренное на материале текстов массовой культуры (в поп-и рок-текстах), характеризуется качественным изменением составляющих его признаков, но «тиражирование стереотипов массовой культуры не может разрушить эмоциональный концепт любовь (курсив автора – Л. С.), поколебать его фундаментальные основания. Вместе с тем опошление и вульгаризация содержательных составляющих концепта не может не влиять на формирование общей культуры молодежи».

Список литературы:

1. Севрюгина Е. В. Языковое отражение концептов «любовь» и «красота» в поэзии Ф. И. Тютчева и У. Вордсворта: дисс. ... к. филол. н. М., 2003. 251 с.
2. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры. М.: Академический проект, 2004. 992 с.
3. Тананина А. В. Концептуальное поле «Любовь» и его представление в иноязычной аудитории: дисс. ... к. пед. н. М., 2003. 159 с.

ФИО автора: Курбанова Нилуфархон Эркинходжаевна

Специалист по кибербезопасности

(Государственная инспекция по надзору в сфере связи,
информатизации и телекоммуникационных технологий)

Название публикации: «УМНЫЕ УСТРОЙСТВА – УГРОЗА
БЕЗОПАСНОСТИ»

Annotation. This article is devoted to the current problem of Internet of Things protection, where the possible threats to cybersecurity are considered, the concept of cyberattack is disclosed. It also explains and provides multi-level protection of smart devices in cyberspace.

Аннотация. Данная статья посвящена актуальной проблеме защиты Интернет вещей, где рассмотрены возможные угрозы кибербезопасности, раскрыто понятие кибератаки. А также даны пояснения и обеспечение многоуровневой защиты умных устройств в киберпространстве.

Ключевые слова: Кибератака, Интернет вещи, IoT, умные устройства, ботнеты, взлом, уязвимость, защита.

На сегодняшний день каждый из нас имеет «умные» вещи или IoT устройства – это «умные» телефоны, «умные» телевизоры или «умные» часы – что сейчас называют Интернетом вещей (Internet of Things – IoT). И практически вошли в повседневный обиход «умные» дома – полностью автоматизированные жилые помещения, автомобили, которые требуют для своего управления лишь минимальное вмешательство человека. Интернет вещи в теории должны делать нашу жизнь как можно проще и комфортнее, и поэтому становятся все популярнее. Зачастую «умные» устройства отличаются слабой защитой, которую очень просто взломать.

Интернет вещи – это сеть физических предметов («вещей»), которые оснащены встроенной технологией взаимодействия друг с другом и внешней средой. Подключенные к Интернету «умные» устройства задействуют не только в ботнетах, взломав защиту безобидных бытовых приборов, злоумышленник может начать шпионить за их владельцем – например, удаленно подслушивать разговоры или вмешиваться в работу IP-камеры. Устройства связываются между собой в единую сеть, которая призвана обеспечить максимальный комфорт человеку и экономию энергоресурсов, времени. Но безопасность, также должна быть постоянным фактором: важно следить за тем, чтобы решения и программное обеспечение всегда были обновлены.

Уязвимые устройства могут быть совершенно разными – от детских игрушек и сигнализаций до автомобилей и холодильников. Эксперты «Лаборатории Касперского» решили на практике проверить на предмет уязвимостей восемь умных вещей: [1.]

- интеллектуальное зарядное устройство;
- управляемый из приложения игрушечный автомобиль с камерой;
- ресивер – передатчик сигнала для других систем умного дома;
- умные весы, пылесос, утюг, камеры и часы.

Например, умный холодильник может самостоятельно заказывать еду через интернет, если запасы каких-либо продуктов подходят к концу. Если его взломать, киберпреступники могут опустошить семейный бюджет, бесконечно заказывая продукты из магазина, или повысить температуру до такой степени, что еда в холодильнике испортится. Умные игрушки помогают воспитывать и обучать детей, и часто оборудованы веб-камерами, микрофонами, чтобы родители могли присматривать за ребёнком даже с работы. Взломанная игрушка может передавать запись голосов и видео злоумышленникам или станет удобной точкой входа в домашнюю сеть. Есть большая проблема, связанная с идентификацией и авторизацией, а также с работой мобильных и облачных веб-интерфейсов.

Отличный пример IoT-решений, это прозрачность интеграции и взаимодействие смарт-устройств внутри «умного» дома. Допустим, в домашней системе которая, обнаружила пожар – идет разблокировка всех дверей в доме, чтобы помочь выбраться из него как можно быстрее. Но, если доступ будет открыт киберпреступникам, то существует вероятность нежелательной цепной реакции, которая в конечном итоге может наоборот, снизить уровень безопасности. Ещё, злоумышленник может издалека навредить, - это создав ложной тревоги о пожаре, которая отправляется в пожарные службы, тем самым хаотическая сцена — это кибератака.

Очень важно для обеспечения кибербезопасности использовать правильно сконфигурированное шифрование передачи данных, но конфигурация осуществляется неправильно, либо в них неправильно внедрена SSL/TLS. При этом 70% систем позволяли осуществлять неограниченную передачу данных аккаунта через незащищенный облачный интерфейс. Эти процессы и решения формируют целую систему со своими законами и правилами непрерывно собирая и обрабатывая данные.

Любое «умное» устройство, подвергается атакам и угрозам извне, такие как:

- подбор и взлом логинов/паролей;
- внедрение вирусного программного обеспечения, - трояны, вирусы и др.;

- атаки «black door» - специальные «входы» в программное обеспечение IoT устройства, оставленные их разработчиками, и реализуемые в основном, с помощью вирусных программ;
- DDoS – атаки (Distributed Denial of Service, распределенный отказ в обслуживании) – атаки на порты и сетевые ресурсы с нескольких автоматизированных устройств.

Злоумышленник может анонимно манипулировать состоянием устройства, перехватить сигнал вещания, частично переопределить его данные или выдать себя за отправителя (такой вид атак часто называется «злоумышленник в середине»). А также, злоумышленник может незаконно изменить любое физическое устройство (например, разрядить батарею используя уязвимость и лишить сна, это происходит с помощью атаки с применением генератора случайных чисел на пароль или ПИН-код устройства) или полностью заменить программное обеспечение которое работает на устройстве, чтобы ПО могло использовать удостоверение подлинности устройства, если материал ключа или средства шифрования, в которых есть материалы ключей, доступны несанкционированной программе. Чтобы обезопасить при использовании «умных» устройств необходимо изучить те устройства что интересует, найти информацию об атаках и возможно о его взломе.

Из-за многообразия экосистем и «умных» устройств, к сожалению, невозможно создать или применить одно универсальное средство, позволяющее сделать весь Интернет вещей безопасным. Безопасность – это процесс, и чтобы процесс был эффективным и непрерывным, требуются усилия со стороны производителей устройств и программного обеспечения «умных» вещей, и со стороны пользователей и также, со стороны разработчиков средств защиты. Для того чтобы «умные» устройства мира стали действительно безопасным, нужно сделать безопасным не отдельные устройства, а все системы, экосистемы и их взаимодействие между собой в целом.

Для защиты Интернет вещей необходимо применять следующие аспекты:

- ❖ Большинство «умных» устройств должны включать возможность смены имени пользователя и пароля по умолчанию. Важно использовать надёжный пароль, который будет сложно угадать, и чтобы пользователь устанавливал его и по своему выбору менял;
- ❖ Настройка двухфакторной аутентификации пользователя предоставит дополнительное подтверждение личности, при попытке доступа к устройству или услуге. «Умные» устройства должны иметь ввод одноразового пароля, который приходит на телефон пользователя, или проверка по отпечатку пальца и сканирование лица;
- ❖ Устройства системы «умный дом» в основном можно контролировать через смартфоны и компьютеры. Злоумышленник получивший доступ к этим

контрольным точкам, может управлять всеми устройствами, таким образом, защита компьютеров и мобильных устройств с помощью новейшего антивирусного программного обеспечения должна быть наивысшем уровне;

- ❖ Устройствами «умного» дома можно управлять из любой точки мира и даже из другой страны, однако, пользователям следует избегать доступа к ним в общедоступной сети Wi-Fi. При удаленном доступе к устройствам, безопаснее использовать тарифный план передачи данных или безопасный VPN через Wi-Fi;

- ❖ Обязательно необходимо отслеживать угрозы и своевременно реагировать на инциденты в сфере кибербезопасности. Один из способов — это контролировать сетевой трафик «умных» вещей, который должен проходить через системы обнаружения атак;

- ❖ Подготовиться к аварийным ситуациям и подключить «умные» системы в план аварийного восстановления, создать резервную копию и убедиться в том, что данные не могут быть подвержены заражению вредоносным ПО, проверять регулярно аварийного восстановления.

Меры по защите «умных» устройств от злоумышленников нужно принимать именно на государственном уровне, поскольку в контроле нуждаются не только сами устройства, но и сети, к которым они подключены, а также облачные хранилище.

Необходимо обеспечить своевременное обновление программного обеспечения, что позволит предотвратить не только атаки, но и «зависания» «умных» устройств от перегрузки процессами обработки данных. Также, нужно установить лицензионных антивирусных программ, которые в полной мере способны обеспечить кибербезопасность персональных данных и устройств. Нельзя пренебрегать защитой сети, ведь, вся информация, поступающая на устройствах из Интернета, должна пройти проверку в межсетевом экране. Весь подозрительный трафик при проверке возможных атак блокируется, а не представляющий опасности – пропускается в устройство. По возможности, чаще менять пароли и установить сложный пароль, что станет для пользователя защитой.

Есть популярные платформы «умных» вещей которые позволяют при работе с устройствами применять модели машинного обучения вместе с соответствующими средствами настройки, это Google Cloud IoT и AWS IoT. Сервис AWS IoT Greengrass ML Inference дает возможность непосредственно на устройствах формировать логические выводы, применяя модели, обученные и оптимизированные в облаке. Облачная платформа для машинного обучения Amazon SageMaker предоставляет средства создания прогнозной модели анализа видеозаписей – камеры могут самостоятельно выявлять подозрительную активность и отправлять уведомления.

Однако применение технологий машинного обучения «умных» вещей повышает риски кибербезопасности. Современные решения, позволяющие выполнять сложные прикладные задачи, но не имеющие должной защиты, ставят под угрозу работоспособность и безопасность всей системы. Стоит применять комплексный подход к задаче, учитывать организационные меры, план развития продуманные политики и технические меры, направленные на снижение потенциальных рисков для «умных» устройств.

Библиографические ссылки:

1. Дмитрий Пудов. Проблемы безопасности больших данных // Открытые системы. СУБД. — 2017. — № 4. — С. 29–31. URL: www.osp.ru/os/2017/04/13053380 (дата обращения: 08.03.2020).
2. Башлы, П. Н. Информационная безопасность и защита информации [Электронный ресурс] : Учебник / П. Н. Башлы, А. В. Бабаш, Е. К. Баранова. - Москва : РИОР, 2013. - 222 с. - ISBN 978-5-369-01178-2 - Текст : электронный. - URL: <http://znanium.com/catalog/product/405000>
3. Петров А.А. - Компьютерная безопасность. Криптографические методы защиты - Издательство "ДМК Пресс" - 2008 - 448с. - ISBN: 5-89818-064-8 - Текст электронный // ЭБС ЛАНЬ - URL: <https://e.lanbook.com/book/3027>

ФИО автора: *Abdullayeva Nasiba Kuralovna*

Ichki ishlar vazirligi

Xorazm akademik litseyi

ona tili va adabiyot fani o`qituvchisi

Название публикации: «ONA TILI TA`LIMIDA DARSLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHGA KO`MAKLASHUVCHI METHODIK TEXNOLOGIYALAR»

Annotatsiya. Ushbu maqolada ona tili fanini o`qitishda o`rganilgan mavzularni mustahkamlash fanlararo bog`liqlikni ta`minlashga ko`maklashuvchi metodik usul va texnologiyalardan samarali foydalanish haqida gap boradi.

**Tayanch so`zlar:** ona tili, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, "Mulohazalar to`g`rimi?", dars samaradorligi, fanlararo aloqadorlik, "Sirli doiracha".

Annotation. This article discusses the effective use of methodological methods and technologies that help to strengthen interdisciplinary links in the teaching of mother tongue.

Key words: native language, modern pedagogical technologies, "Are the comments correct?", Lesson effectiveness, interdisciplinary connection, "Mystery circle".

Аннотация. В статье рассматривается эффективное использование методических приемов и технологий, способствующих укреплению междисциплинарных связей в обучении родному языку.

Ключевые слова: родной язык, современные педагогические технологии, «Верны ли комментарии?», Эффективность урока, междисциплинарная связь, «Таинственный круг»

Ona tili - bu millatning ruhi. Yosh avlod qalbida ona tiliga muhabbat uyg`otish, uni e`zozlashga o`rgatishda, milliy g`ururni shakllantirishda ta`limning o`rni beqiyos.

Ona tili darslariga o`quvchilarning qiziqishini oshirish, dars mashg`ulotlarining yanada samarali bo`lishiga turli zamonaviy pedagogik texnologiyalar, metod va usullardan foydalanish orqali erishish mumkin. Chunki bugungi fan-texnika

rivojlangan, axborot oqimi kuchaygan va o`quvchilar diqqatini tortuvchi vositalar ko`p bo`lgan davrda bunday metod va usullarsiz, turli xil didaktik o`yinlarsiz kutilgan natijaga erishish imkonimiz yo`q.

Har bir fan, undagi mavzular ketma-ketligi uzviy bog`langan zanjirdir. Shu sababli ham dars jarayonida o`tilgan mavzularni takrorlash va yangi mavzu bilan bog`lash juda muhim bosqich hisoblanadi. Ona tili darslarida o`tilgan mavzuni yoki o`rganilayotgan bo`limni takrorlashda “Mulohazalar to`g`rimi? metodik usulidan foydalanish yaxshi samara beradi. Bu usul o`quvchilar diqqatini jalb qilish, oldingi mavzularni eslash va yangi mavzu bilan bog`liqligini ta`minlashga yordam beradi.

“Mulohazalar to`g`rimi?”

	Qoidalar	To`g`ri	Noto`g`ri
1	So`z turkumlari va ularning xususiyatlarini o`rganadigan bo`lim morfemika deyiladi.		
2	Yetakchi morfema so`z tarkibida ishtirok etishi shart		
3	Ko`p,ko`prik,ko`pchilik,ko`plik asosdosh so`zlar ichida ko`prik so`zi asosdosh so`z emas.		
4	Bebaho, noto`g`ri, serhosil so`zlarida morfemalar odatdagi tartibda joylashgan		

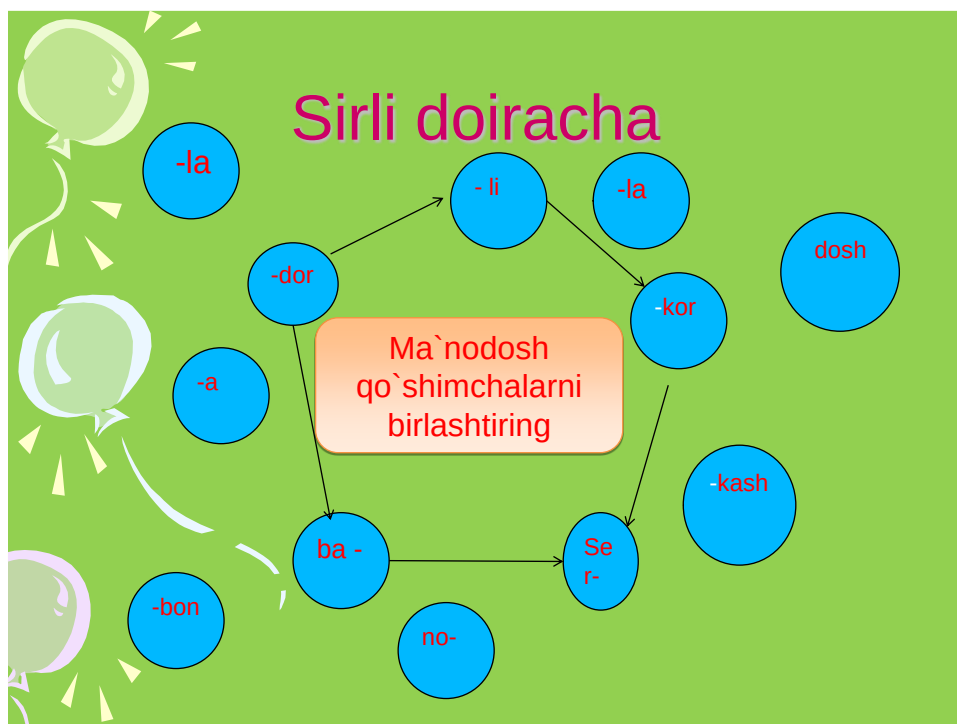
Bu usuldan foydalanishda o`qituvchi o`tilgan mavzu yoki bo`limga oid qoidalar, mulohazalar keltiradi, o`quvchilar esa oldingi darslarda o`rganilgan mavzularni eslash

orqali bu mulohazalarning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini aniqlaydi. "Mulohazalar to'g'rimi?" usulining afzalligi shundaki uni ona tili ta'limining barcha bo'limlarini, mavzularini mustahkamlashda foydalanish mumkin. Taqdimot yoki tarqatma sifatida o'quvchilarga taqdim qilish, shuningdek, topshiriq yakunida o'quvchilar bilan mulohazalar to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini tekshirish o'quvchilarni yanada izlanishga, mustaqil fikrlashga undaydi va o'qituvchining ko'zlangan maqsadiga tezroq erishishga ko'maklashadi.

O'quvchilar dunyoqarashining o'sishida, fikrlash doirasining kengayishida barcha fan sohalari bo'yicha egallagan bilimlari juda muhim. Shu sababli ham dars jarayonida fanlararo bog'liqlikni ta'minlashga ham e'tibor qaratish zarur. Ona tili ta'limida "Sirli doiracha" texnologiyani qo'llash orqali ham bunga erishish mumkin. Bu texnologiyani, ayniqsa, darsning mustahkamlash bosqichida qo'llash ham o'rganilgan mavzuni mustahkamlash, ham fanlararo bog'liqlikni ta'minlash vazifasini bajaradi, shuningdek, o'quvchilarni fikrlashga undaydi. "Morfemika" bo'limiga doir mavzuarni o'rganishda bu texnologiyani quyidagich ko'rinishda qo'llash mumkin:

O'quvchilar topshiriqni bajarish orqali unda yashiringan geometrik figurani aniqlaydilar va bu geometrik shaklga ta'rif beradilar. Bu orqali mavzumizning matematika fani bilan bog'liqligi ta'minlanadi.

Bu texnologiyalar ona tili darslarining yanada samarali bo`lishiga, o`rganilayotgan mavzularning o`quvchilar xotirasida yaxshi saqlanib qolishiga ko`maklashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Юлдашев З. Ю., Бобохужаев Ш. И. Таълимнинг инновацион усуллари: кейс-стадий усулининг ўзига хос хусусиятлари ва уни амалий қўллаш йўллари. Ташкент :iQtiSOd-MOliYa, 2006 й. 88 -б.
2. Дзюба Е. В., Массалова А. Э. Психолого-педагогические, социокультурные и методические основы преподавания русского языка как неродного / иностранного // Филологический класс. — 2017. — №49. 41-47-б.
3. Васильева Т. В. Игрове и творческие задания как способ формирования профессиональный компетенций [Электронный ресурс] // Бесплатная интернет-библиотека.
4. Артемьева О. А., Макеева М. Н. Система учебно-ролевых игр профессиональной направленности. — Тамбов: Тамб. гос. техн. ун-т, 2007. — 208 б.

5. Р.Ишмухамедов, М.Юлдашев Таълим ва тарбияда инновацион педагогик технологиялар. <<Nihol>> нашриёти, 2013 йил.
6. Чернышенко О. В. Игровые технологии как лингводидактическое средство при обучении РКИ // Казанский педагогический журнал. — 2016. — № 6. — С. 136-140.

ФИО автора: *Saidov Isroil Umidovich*

Tashkent state dental institute

4th year student

(Tashkent, Uzbekistan)

Название публикации: «MODERN CONSTRUCTIONS – IMPLANTS»

Annotation. One of the newest directions in dentistry is implantology. Naturally, due to a number of positive features of implants, they are becoming more popular and in demand. This article discusses the development of the science of implantology as well as the pros and cons of implants.

Key words: implant, alveolar bone, atrophy, abutment, titanium, reconstruction, hydroxyl appatite.

Implantology is a branch of orthopedic and surgical dentistry, the main task of which is the anatomical, morphological and functional restoration of lost teeth and dentition. Teeth are a very important organ in the human body functionally (grinding food, speech) and aesthetically. Its loss causes atrophy not only of the teeth but also of the jaws and gums. As a result, the symmetry of the face and the general appearance of the jaws change. Modern implants play a leading role in the prevention of such adverse events.

The history of implants goes back a long way. In ancient times, people reattached their teeth to the alveolar grid, and later used passive metals. Modern implants, on the other hand, developed in the late twentieth and early twenty-first centuries. The structure of today's implants is much more complex.

In the following table we consider the structure of implants and the main factors in the process of implantation.

Classification of implants

By type of implantation	According to the name and diameter (mm)	According to the method of implantation	According to the movement of the implant	According to the function	According to the material used in the manufacture
Intraosseous; endosseous; submucosal; under the bone marrow; combined	Minimplant 1,9-3,0 Macroimplant 3,0- 6,8	Single-stage; two-stage; delayed; directly	With amortization device; without amortization device	Pier function; pier and filler function; filler function;	Titanium, carbon, aluminum, vanadium, tricalcium phosphate, hydroxyapatite

Implants, regardless of their type or appearance, have strict requirements

- Must perform the function of a base;
- It should not damage the surrounding tissues;
- The implant should not move.

Although implants are being developed by various companies today, they have a common structure. These are:

- Body;
- Neck;
- Screw cover;
- Forming a milk cuff;
- Head (abutment).

Before implant placement, the dentist must perform various examinations on the patient. First, a visual examination, anamnesis, then an in-depth study of the history of

the disease, analysis of blood and urine, instrumental examination. Then the X-ray examination (bone density, the structure of the space of upper jaw, the degree of atrophy of the alveolar tumor, the trabecular shape of the bone, the height and width of the alveolar tumor) draws the necessary conclusions. The main goal is to ensure that the implant does not lead to adverse consequences. With this in mind, the instructions for implant placement are as follows:

1. When there is a single loss of teeth.
2. Completely toothless jaws.
3. Class I and II (Kennedy E., 1928) defects in the row of teeth.
4. When the sensitivity of the mucous membrane of the oral cavity increases under the influence of removable prostheses.

There are also contraindications to implant placement, which are divided into two groups:

Absolute contraindications

1. Patients with severe diseases of the maxillofacial system.
2. Diseases of the skeletal system (dysplasia, osteoporosis, osteodystrophy).
3. In endocrine diseases (diabetes).
4. Mental patients (neurosis, psychosis).
5. Malignant tumors.
6. In chronic diseases of the body (rheumatoid arthritis, tuberculosis).

Relative contraindications

1. During pregnancy.
2. In avitaminosis.
3. In skin and genital diseases – actinomycosis, syphilis.
4. In respiratory diseases.
5. Dysmenorrhea.

Once the above conditions are met, the bone and mucous membranes are examined for implantation. The bone structure is not the same in the upper and lower jaws. The compact layer in the lower jaw is 50.1%, the porous layer is 49.9%. That is, normally their ratio is 1: 1. The compact layer in the upper jaw is 27-30%, and the

porous layer is 70-73%. In this case, their ratio is 1: 3. These parameters are very important in implant placement because it determines the hardness of the bone. The activity of osteoblasts and their infiltration with granulation tissue is also important. This is because the regeneration of the bone and its attachment to the bone plate takes place through this very process. From special modern programs for identifying such indicators and planning work in advance used (BlueSkyBio, Planmeca Romexis 3D implantology, 3D shape Implant Studio).

The surgeon-dentist mainly uses the following tools for implantation: surgical tray, dental mirror, tweezers, depth gauge, dynamometer wrench, disposable drills, implant cutters and parallel pins. In addition, surgical needles and threads.

The implant is initially passed through a soft tissue in two different ways.

1. Perforation of soft tissue into the bone.
2. The soft tissue is cut and separated from the bone, opening the working area.

The next process is to perforate the bone tissue from the designated area and expand the head. The working part of the perforator is changed according to the size of the implant to expand it into a step-by-step process. When the desired cavity is formed, if possible, a certain amount of centrifuged blood serum is mixed with a bone growth plate in the cavity. This improves the mutual fixation of the bone and the implant. In the next step, the implant is placed in the formed space (speed: 25 revolutions / minute). In single-stage implants, the gum formation and the screw cap are installed together with the body part of the implant. As a result, the upper part of the implant protrudes beyond the gums. In two-stage implants, the gums are sutured using special sutures. It takes about 3-6 months for the bone tissue to be fixed with the artificial bone growth plate, as well as for the soft tissue to regenerate and the sutures to heal. Then, the abutment layer is installed and the mold is removed from the teeth. The resulting mold is given to the dental technician. The dental technician makes the crown of the tooth according to the obtained pattern. The crown part of the implants is selected at the discretion of the patient. Zircon is mainly used to make the crown part.

Sinus-lifting – is a surgical operation performed on the upper jaw, which is performed by lifting the bottom of the sinus cavity.

According to the structure of the cavity in the upper jaw, it looks like this:

- Pneumatic;
- Sclerotic;
- Combined.

This cavity may be in different proportions with the roots of the upper jaw. The roots can be located far or close to the cavity, and at the same time penetrate into the cavity. Normally the distance between them is 7.4 mm. After implant placement, the distance between them should be 1-2 mm. However, after tooth extraction, alveolar growths and bone atrophy occur, and as a result they are separated only by a thin plate. As a result, such bony biomaterials (osteogenone, osteogenone and collagen, osteogenone and blood, autosynthesis and hydroxylapatite) are artificially grown.

In conclusion, implants are a complex structure that requires a certain amount of time and money to fix them to the jaws and get a positive result. However, today they play a key role in the reconstruction of teeth. Predicting the condition of implants with the help of modern technologies increases the interest in them. Therefore, we can consider implants as a joint achievement of modern technology and dentistry.

References:

1. В.Л. Параскевич / Дентальная Имплантология / 2006г.- 400с ISBN 5-89481-448-0.
2. Jacques Malet, Francis Mora, Philippe Bouchard / Implant Dentistry at a Glance / [2018] «Rogue Publishing» .
3. Stuart J. Froun. Dental Implant Complications. Textbook. Willey Blackwell. 2015 y.
4. Louie Al-Faraje, DDS. Oral Implantology Review. 2016y. ISBN- 13: 978-0867157215/
5. Misch`s. Avoiding Complications in Oral Implantology. 2017y. /ISBN- 10: 0323375804/
6. Christoph T. Sliwowski / Implantology Step By Step / [2015 y].

ФИО автора: *Tadjikhanova Shakhnoza Bakhramovna*

The National Guard of the Republic of Uzbekistan

Republican academic lyceum specialized in music

an English teacher

Название публикации: «RELATIONSHIP OF YOUNG PEOPLE TO FOREIGN LANGUAGES TODAY»

Annotation. This article deals with the attitude of young people to foreign languages. The main goal is to create conditions for the development of international cooperation and dialogue, based on the education of the younger generation in foreign languages and the improvement of the training of specialists who are fluent in these languages.

Key words: foreign language, education, creative ability, oral communication, skills.

One of the current issues is to educate the younger generation in the spirit of love and devotion to the motherland, national pride, high morals and spirituality, pride in our ancient and rich heritage, national and universal values through the teaching of foreign languages. Radical reforms in the world education system promote the problems of creating the necessary conditions for students to learn foreign languages perfectly, to express themselves in all areas with knowledge of a foreign language, to develop their oral and written speech in a foreign language. Organizations such as UNESCO, UNICEF, the European University Association, and the European Network for Higher Education Quality are involved in the development of students' thinking in a foreign language, their ability to speak fluently, the formation of their intellectual activity, and the assessment of their readiness. is being used. The development of these issues in general trends plays an important role in the formation of modern and foreign language skills in the younger generation, and serves to increase the creative abilities of students in connection with the problems of modern education.

The basis for improving the system of pedagogical education in the reform of the education system of the Republic is the coordination of curricula based on foreign

experience in accordance with international standards. In the context of Uzbekistan, it is necessary to radically reform the quality of education on the basis of foreign experience, taking into account our national mentality and traditions. In this regard, the Action Strategy for the five priority areas of development of the Republic of Uzbekistan for 2017-2021 states: Stimulation of innovative activity, creation of effective mechanisms for implementation of scientific and innovative achievements in practice, improvement of quality of training, creation of necessary conditions for training of qualified specialists on the basis of international standards, each educational institution Establishing close cooperation with educational institutions and developing students' creative abilities, effective use of interactive methods in working with young audiences, providing them with quality foreign language education, raising the level of education to an exemplary level and radically improving were identified as key tasks [1].

Therefore, in order to form the ability to read the original literature on the specialty, to participate in oral communication in a foreign language in the process of production of future personnel and finding the necessary information for scientific purposes in the education system of the republic being passed.

Every citizen of the independent Republic of Uzbekistan must be able to read the original literature in a foreign language, understand the text and use it in their profession. In addition, he should be able to communicate freely in a foreign language with his interlocutor on a given topic. After all, learning foreign languages is a requirement of today's globalized world.

Thanks to independence, special attention is paid to the teaching of foreign languages in our country. Thousands of foreign language teachers have been trained, all conditions have been created for professional development in our country and abroad, multimedia textbooks in English, German and French, electronic resources for learning English have been prepared. The organization of language rooms is a clear proof of this. The main goal is to create conditions for young people to use the achievements of world civilization and information resources around the world, to develop international cooperation and dialogue, based on the education of the younger

generation in foreign languages and the training of specialists fluent in these languages. The famous German scientist as Y.V. Gyote said, "He who does not know a foreign language does not know his own language." For this reason, it is very important not only for foreign language specialists, but also for all future professionals studying in non-language universities to learn foreign languages and be able to communicate freely. There is a saying among our people: "He who knows the language knows". Indeed, a person who knows a foreign language will have many opportunities and advantages. One of the main requirements for today's staff is a good command of foreign languages.

In the process of training specialists in all areas, it is important to prioritize the education system, including the introduction of new technologies and mechanisms for teaching foreign languages. After all, communication, spiritual and other communication between nations is expressed through language.

Research on foreign language teaching to students of non-language educational institutions around the world is carried out in the following priority areas: Improving the pedagogical mechanisms of teaching foreign languages to students in accordance with the requirements of the European CEFR; teaching content, educational technologies, strengthening the objectivity of control, the organization of independent learning in the classroom and outside the classroom.

The goals of foreign language teaching are determined by the needs of society, social order, conditions, policies. The goals of foreign language teaching depend on the growth and development of the society. Teaching a foreign language in higher education institutions has its own goals, and all coaches who teach a foreign language must make it clear in advance. Indeed, as scholars O.Hoshimov and I.Yakubov say in the book "Methods of teaching English", "the goals of teaching a foreign language determine the content, means, methods and principles of teaching" [2].

The teaching of foreign languages in educational institutions aims at 1) practical or communicative, 2) general education, 3) upbringing, 4) the use of acquired skills and abilities for other purposes, the development of. General, educational, and

developmental goals occur in the pursuit of a communicative goal. Let's take a closer look at these 4 goals:

1. Communicative (practical) goal: Through this goal, students develop skills in English language materials. Students should be able to use lexical and grammatical pronunciation materials independently in speech. English speaking, reading and writing skills will be developed.

2. General educational goal: Through this goal to further develop students' thinking, to receive and impart information in English, to gain a deeper understanding of English, new knowledge of English and the history and literature of the people of the country where the language is studied. and broadening students' worldviews through the acquisition of knowledge and understanding of their culture. Students will be able to understand, think, and broaden their horizons at the expense of a foreign language or in English.

3. Educational goal: This goal is to provide inter-ethnic, moral and aesthetic education in a foreign language - English class, as well as to develop an attitude to work. Of course, this is done by analyzing the subject of English speech, the content of English texts through English-language materials.

4. Developmental objective: This goal sets out the guidelines for learning, teaching, and learning about students personally. It develops language analysis, generalization, independent reasoning, listening, speech, movement skills. It teaches imagination, creating a speech situation, logical connection in speech, independent thinking, understanding the meaning of words, independent work with dictionaries, manuals, and optional classes, develops independent preparation for extracurricular activities, their conduct. The above four goals are always complementary and interrelated. These four goals should be achieved through English language materials and speaking activities that are taught and repeated in each lesson.

Upon graduation, students are required to be able to receive and understand English ideas orally and in writing, and to express them orally and in writing.

The content of teaching is one of the most important issues in the methodology. Nowadays, the content of foreign language teaching in non-language educational

institutions means the nature and scope of knowledge, materials, exercises and skills determined by the goals and objectives of the education of students. When defining the content of a subject, it is important to keep in mind two general requirements and their interrelationships:

1) the requirement that we choose the content of the chosen teaching or not to achieve the goal we set for ourselves;

2) it is a requirement for students to master or not be able to master the content of teaching chosen in our specific context. The content of a foreign language subject can be determined by taking into account these two requirements. The draft foreign language curriculum defines the content of English language teaching. Every foreign language teacher is obliged to organize their work on the basis of this program. O.Hoshimov and I.Yakubov include the following in the content of the subject of methods of teaching foreign languages at the present time.

1. Topic: (topics) oral and reading topics.

2. Language materials (phonetics, vocabulary, grammar.)

3. Formation and development of lexical, grammatical, spelling, pronunciation skills;

4. Formation, teaching, development of speaking skills (listening comprehension, speaking, reading, writing skills).

5. To teach the skills of working with additional literature when working on English.

Texts are selected based on the topic. The acquisition of speaking skills and activities is the essence of the practice of foreign language teaching. The content of foreign language teaching answers the questions of what and what to teach in a foreign language.

Currently, language materials on foreign languages (English, German, French) have been selected for the educational institution. Properly selected content will help you achieve your goals. Content selection takes into account the purpose of the training and is guided by it. When the content is selected, along with the language materials, speech patterns are also selected. They form the basis of speech training. Content

selection takes into account the methodological organization of teaching. The content of the training depends on the conditions of the training. The purpose of teaching a foreign language also affects the amount of content taught.

Nowadays, it involves a radical change in foreign language teaching. It has the following 3 requirements.

1. Improving the scientific level and practical orientation of foreign language teaching;
2. Strengthening the educational aspect of the subject of a foreign language
3. Independent study of a foreign language subject.

The first requirement can be met in two ways.

Line 1. Change the content of training.

Route 2. Reconstruction of foreign language teaching methods.

The old method of reconstruction, which is not relevant today, is to improve the education system by removing the road methods. Improving the scientific level of foreign language methodology is the dissemination of best practices, the reconstruction of the methodology on the basis of innovations in linguistics, psychology, pedagogy, psycholinguistics. For foreign language teaching to be practical, the student must focus on the ability to work independently and competently on a foreign language. By enhancing and strengthening the educational aspect of a foreign language subject, by teaching meaningful, educational texts, newspaper and magazine articles, by analyzing socio-political and educational issues, by defining the main idea of the text, and by through extracurricular activities. They educate students in the spirit of patriotism, internationalism, friendship and broaden their horizons.

Another way to meet the requirements of the modern world is to reduce the redundancy of students, to simplify the learning process. These are taken into account in the new foreign language program. The teacher approaches this in terms of students' comprehensive practical mastery of the material. For this reason, the student focuses on the productive (language, written expression) and receptive (listening, reading) language materials, expanding the potential of students. The basis of sound education is the effective generalization and improvement of the teaching process. More recently,

optimization has been widely used. Optimization is the search for and application of an easy, convenient method, way, method, system, principle, tool, exercise, appropriate to the situation, conditions in which the foreign language is taught, students of higher education institutions and their chosen field. Optimization is specific to different types of educational institutions, as class hours vary and students' native language characteristics vary. Nowadays communicative skills, the ability to provide information in a foreign language (speaking, writing) and the acquisition of information (reading, listening comprehension) to further develop skills and abilities, education requires bringing up with.

In short, the teaching of foreign languages in educational institutions is very important, because the importance of foreign languages in the preparation of students for all-round development.

References

1. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan. On the Action Strategy for the further development of the Republic of Uzbekistan / Collection of Legislation of the Republic of Uzbekistan, 2017, No. 6, Article 70.
2. O. Hoshimov. I.Yoqubov. Methods of teaching English.- Tashkent-2003.

ФИО авторов: Нурматов Отабек Абдурашидович

Буриев Шерзоджон Баротович

Нематов Рахмон Шамсиддинович

Самаркандский государственный медицинский институт

Название публикации: «КИЗИЛ (CORNUS MAS L.) ИСТОРИЯ ВВЕДЕНИЯ В КУЛЬТУРУ»

Кизил обыкновенный или мужской — *Cornus mas* L. — листопадный кустарник или небольшое дерево из семейства кизиловых (*Cornaceae*) высотой 3 -5 (до 10) м. Стволы старых деревьев достигают диаметра 25, в редких случаях даже 45 см, покрыты серой трещиноватой корой. Боковые побеги, отходящие от главного ствола, направлены вверх почти вертикально. Листья супротивные, яйцевидные или эллиптические, длиной до 10 см, с вытянутой и заостренной верхушкой, с дуговидными боковыми жилками, цельнокройные, с черешками. Листья с обеих сторон покрыты прижатыми щетинками, которые легко обламываются и попадая на кожу человека, вызывают неприятный зуд.

Цветки ярко-желтые, собраны по 5 — 9 шт, в зонтиковидные соцветия диаметром около 1 см, окруженные обертками из 4 пленчатых листочков. Соцветия располагаются на укороченных побегах. Цветки правильные, 4-членные, обоеполые, но в некоторых цветках тычинки оказываются стерильными. Чашечка сероваточная. Венчик с ланцетно-треугольными лепестками длиной 2 — 2,5 мм. Пестик с нижней завязью и зеленым столбиком. Цветки опыляются пчелами и другими насекомыми.

Плоды — крупные цилиндрические или грушевидные, реже почти шаровидные костянки длиной до 3,5 см и диаметром до 2 см, с сочной мякотью кисло-сладкого, слегка вяжущего вкуса. При полном созревании и после морозов терпкость уменьшается. Окраска плодов у разных особей (как и их форма и размеры) сильно варьирует, может быть розовой, красной или темно-красной разных оттенков. В каждой костянке заключено по 1 — 2 продолговатой косточке (семени). Красная окраска плодов дала основу и названию растения

(«кизил» по-тюркски «красный») [1,2]. Цветет рано весной — в марте-апреле, до распускания листьев. Плоды созревают в августе-сентябре. Отдельные особи живут до 250 лет.

Дикорастущие виды кизила распространены в горах Кавказа, Малой Азии, Южной Европы. Растет в подлеске лиственных лесов, на их опушках и полянах в нижнем и среднем поясах. Встречается он и на территории российских районов Северного Кавказа. О том, насколько широко он там распространен, можно судить по размерам заготовок плодов — в 50-х гг. в прошлом столетия только в одном Дагестане собирали до 3 тыс. т этого продукта ежегодно[2,3].

Издавна кизил разводят близ домов и в садах, выведены даже сорта, отличающиеся крупноплодностью. В Узбекистане культура кизила как плодового растения не получила широкого распространения. Во многих местах России, Кавказа и Астраханской области можно встретить его посадки. Его сажают также в защитных лесных полосах в Ростовской области, Краснодарском и Ставропольском краях. Вплоть до Орла можно встретить отдельные растения кизила в посадках. Размножают семенами, которые прорастают недружно, а молодые сеянцы растут очень медленно, что затрудняет разведение кизила[4].

Кизил — широко известное пищевое растение. Его плоды содержат до 10% сахаров (в основном глюкозу и фруктозу), 2 — 3,5% кислот (преимущественно яблочную), пектин, дубильные и красящие вещества, эфирное масло, витамины С (до 120 мг) и Р. По содержанию аскорбиновой кислоты плоды кизила превосходят такие известные С - витаминоносцы, как цитрусовые. В семенах много жирного масла [2].

Плоды кизила едят свежими и варят, из них готовят варенье, повидло и компот, перерабатывают на пастилу, мармелад, сироп, алкогольные и прохладительные напитки. Свежие и сухие плоды употребляют как приправу к мясным блюдам, готовят из них маринады и соусы.

Кавказские народы делают из плодов кизила лаваш — лепешки из высушенной плодовой мякоти, а также туршу — уваренный сок.

Кизиловый сок популярен в Грузии. Его любил Сергей Есенин, который написал, обращаясь к Кавказу: «Ты научи мой русский стих кизиловым струиться соком». Плоды — сырье для кондитерской и консервной промышленности. Для домашнего использования их можно хранить несколько месяцев в прохладном месте, пересыпав сахарным песком. Косточки плодов служат хорошим суррогатом кофе [3].

Кизил имеет не только пищевое использование. Он декоративен, используется для создания живых изгородей. Ценится как ранневесенний медонос, дающий нектар и пыльцу. Кору и листья использовали для дубления и окраски кожи. Древесина кизила очень прочная и тяжелая, имеет красивый рисунок, поэтому ценится для художественных поделок. Раньше из нее делали ткацкие челноки, пуговицы и даже часовые колесики. А в Дагестане были мастера, составившие себе имя изготовлением замечательных кизиловых тростей. Ветви используют как рукоятки всевозможных инструментов и сельскохозяйственных орудий. Заметим попутно, что латинское название *Cornus*, что значит «рог», кизил получил именно за твердую древесину с тонкими годичными кольцами, действительно отдаленно похожую на рог [5].

В древней медицине плоды кизила и кора надземной части кустарника применялись в качестве ранозаживляющего и противоядного средств. К поверхности ран прикладывали жженую кору или измельченные плоды кизила. По сведениям Авиценны, выжатый сок применяли внутрь или в виде лекарственной повязки прикладывали на место укуса ядовитых змей (гадюки). Кизил был известен в Древней Греции, и его солили как маслины. В древние времена, еще до Галена, кизил применяли как вяжущее. В дальнейшем это свойство было подтверждено Салернской школой.

В народной медицине Армении косточки кизила, превращенные в порошок и сваренные в воде, а также напиток, приготовленный из жареных косточек, вроде кофе, дают при поносе. На Кавказе сок из свежих листьев используют как глазные капли. Из отвара листьев кизила и ячменной муки готовят пластырную маску для лечения нарывов. Густой отвар плодов намазывают на мокрую марлю

и кладут на лоб при головной боли. В Карачаево-Черкесии отвар корней кизила принимают внутрь при ревматизме, а отвар косточек плодов при поносах.

Китайская народная медицина рекомендует плоды как общеукрепляющее и тонизирующее при туберкулезе, при болях в поясничной области, учащенном мочеиспускании шуме в ушах [6].

В Америке корни и кору ветвей кизила употребляют как суррогат хинина в качестве противомаларийного средства. Сок, варенье и компот из плодов в народной медицине рекомендуют при малокровии, болезнях печени, подагре, сахарном диабете, в качестве сокогонного, желчегонного и мочегонного средства. Водные извлечения из плодов и листьев используются в качестве жаропонижающего и мочегонного средства. Для лечения этих же болезней можно применить отвар и настой кизила. Водные извлечения из коры кизила — хорошее тонизирующее и возбуждающее средство.

Список литературы

1. Азаматов, М.А. Кизил садовый крупноплодный / М.А. Азаматов // Сб. науч. тр. Кабард.-Балкар. НИИ сельс. хозяйст. – Нальчик, 2004. – С. 33-34.
2. Анциферов, А.В. Кизил с мужским характером / А.В. Анциферов, В.Н. Меженский // Вестн. цветовода. – 2009. – № 22. – С. 14-17.
3. Витковский, В.Л. Плодовые растения мира / В.Л. Витковский. – СПб.: Издательство «Лань», 2003. – С. 246-248.
4. Ембатурова, Е.Ю. Сегрегаты линнеевского рода *Cornus* L. / Е.Ю. Ембатурова. – М.: Докл. ТСХА, 2003. – Вып. 275. – С. 11-15.
5. Клименко, С.В. Морфологическое разнообразие плодов и эндокарпов селекционных форм кизила (*Cornus mas* L.) / С.В. Клименко, Е.В. Скрипка, Д.Д. Жолтонога // Интродукция и акклиматизация растений. – 1988. – Т. 9. – С. 80-84.
6. Леонтьяк, Г.П. Что делают из кизила / Г.П. Леонтьяк // Сел. хоз-во Молдовы. – 1990. – Т. 12. – С. 36.

ФИО автора: *Олтаев Ш.С.*

СамИСИ катта ўқитувчиси, и.ф.н.

Название публикации: «ИННОВАЦИОН ТАЪЛИМ ИҚТИСОДИЙ ТАЪЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ»

Аннотация. Ушбу мақолада ҳозирги кунда таълим муассасалари учун қўлланиладиган инновацион таълимнинг аҳамияти ҳақида ва инновацияни ўрни ҳақида мулоҳазалар юритилган. Шу билан бирга бугунги кунда инновацион таълимни қўллаш орқали таълим самарадорлигини оширишга эришаётганлиги кўрсатиб ўтилган. Таълим муассасаларида янги инновацион технологияларни қўллаш орқали бугунги кун талабларига жавоб бериш таълим муассасалари ўқитувчи ва педагоглари олдига жуда катта маъсулият юклаши баён қилинган.

Калит сўзлар: Инновация, глобал, локал, модулли тизим, интерактив, кейс-стади, педагогик технология.

Кириш. Ўзбекистон сиёсий, иқтисодий, ижтимоий қолаверса барча соҳаларда тубдан янгиланиш, инновацион ривожланиш йўлига ўтаётган экан, биринчи навбатда таълим тизимини тубдан ислоҳ қилиниши, таълим сифатини оширишга қаратилган изчил чора-тадбирларни белгилаб олиниши ва қабул қилинаётган йўл хариталарининг реал амалиётда ижросини таъминлаш мақсадга мувофиқдир. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга тақдим этган мурожаатномасида “Ўзбекистон илм-фан, интеллектуал салоҳият соҳасида, замонавий кадрлар, юксак технологиялар борасида дунё миқёсида рақобатбардош бўлиши ягона мақсадимиз”[1] эканлигини алоҳида таъкидлаб ўтди.

Ҳозирги кунда таълим жараёнидаги ўзгаришлар даврида иқтисодий таълим жуда катта аҳамиятга эга бўлиб, ўзига хос жиҳатларини талаб этадиган узлуксиз жараёндир. Бундай жараёнда иқтисодий таълимнинг самарали бўлишида педагогик ва психологик таъсир этиш усуллари билиш лозимдир. Иқтисодий таълимни шахсда шакллантиришнинг педагогик-психологик омилларидан бири сифатида педагогик технологияларни турли кўринишларини қўллаш, талаба-ёшлар билан турли иқтисодий сўхбатлар олиб бориш, мунозара, баҳсларни уюштириш, муаммоли вазиятлар яратиш орқали уларни фаол фикрлашга чорлаш самара беради. Иқтисодий таълим бошқа йўналишларга нисбатан узлуксиз ривожланиб ва такомиллашиб борадиган таълимдир. Шунинг учун ҳам иқтисодий таълимни бериш жараёнида педагог кадрлардан жуда катта маъсулият ва шижоат талаб қилинади.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси. Таълим муассасаларида таълим бераётган барча ўқитувчи ва педагоглар нафакат Ўзбекистон балки, хорижий мамлакатлар тажрибасини қўл ва сабот билан ўрганиб, мағзини чақиб, ундан кейин ўз талабаларига сабоқ беришлари зарурлиги алоҳида таъкидланади. Чунки иқтисодий таълим самарадорлиги педагог шахсига бориб тақалади. Бунинг учун дарс жараёнида турли педагогик технологияларни маҳорат билан қўллаш зарур. Педагогларнинг иқтисодий қонун ва қонуниятларни яхши билиши, уларнинг дунёқарашини кўрсатиши билан бирга, улардаги нутқ қобиляти, билимлари талабаларда ўқув жараёнига нисбатан жиддий муносабати шаклланишига олиб келиши шартдир. Бундан кўриниб турибдики, таълим муассасаларида дарс бериш жараёнларида барча педагог, ўқитувчилар иқтисодий таълим бериш орқали бир қатор янги инновацион янгилликларни қўллаган ҳолда иқтисодий таълим самарадорлигига эришмоқдалар. Шунингдек, бир қанча илмий тадқиқот ишларини олиб бориш ҳам йўлга қўйилди. Бизнинг иқтисодчи педагог ходимларимиз хорижий давлатларда ўз малакаларини ошириб хориж тажрибасига асосан таълим муассасаларида ақлли аудиториялар, SMART хоналар

ташкил этиб талабаларда иқтисодий билимларни шакллантиришга ва чуқур ўзлаштиришга ёрдам бермоқдалар.

Юнфу Ху ва Аия Ли [7] томонидан олиб борилган тадқиқотларда инсон капиталининг ривожланиши мамлакатнинг инновационлигига таъсир кўрсатиши айтиб ўтилган. Қай бир мамлакатда квалификацион кадрларнинг етишмаслиги мавжуд бўлса, иқтисодий ривожланиш даражаси ҳам юқори бўлмаслиги, тадқиқот натижасида аниқланган.

Merve Dogruel Anulu, Seniye Umit Firat лар томонидан олиб борилган тадқиқотларда

[8] халқаро инновацион индекслар орқали мамлакатлар ўзларининг иқтисодиётини ва бизнеснинг ривожланиш ҳолатини баҳолаш имконига эга бўлишини айтиб ўтилади.

Тадқиқот методологияси. Ҳозирги глобаллашув шароитида инновация жараёни тезлик билан кириб келмоқда. Ҳаммамизга маълум бугунги кун инновацион ўзгаришларга ва ривожланишларга жуда бойдир. Инновациялар долзарб, муҳим аҳамиятга эга бўлиб, бир тизимда шаклланган янгича ёндашувлардир. Улар ташаббус ва янгиликлар асосида туғилиб, таълим мазмунини ривожлантириш учун истиқболли бўлади. Шунингдек, умуман таълим тизими ривожига ижобий таъсир кўрсатади. Инновация - маълум бир фаолият майдонидаги ёки ишлаб чиқаришдаги технология, шакл ва методлар, муаммони ҳал этиш учун янгича ёндашув ёки янги технологик жараённи қўллаш, олдингидан анча муваффақиятга эришишга олиб келиши маълум бўлган охириги натижадир. Бугун таълим тизимидаги инновацияларни қўйидагича таснифлаш мумкин: биринчидан, фаолият йўналишига қараб (педагогик жараёндаги, бошқарувдаги); иккинчидан, киритилган ўзгаришларнинг тавсифига кўра (локал, модулли, тизимли); учинчидан, келиб чиқиш манбаига кўра.

Ҳар бир жараёнда инновацияларни қўллаш имкони яратилмоқда. Иқтисодий йўналишдаги олийгоҳларда таҳсил оладиган талаба-ёшларнинг иқтисодий билим даражаси ва савияси юксак бўлиши учун турли иқтисодий жараёнларни ўрганиб, билиб олишлари учун кейс-стади, муаммоли дарслар, ақлий ҳужум методлари орқали билим бериш зарур бўлади. Ўқув жараёнига инновацияларни қўллаш орқали талабаларнинг иқтисодий билимларини шакллантиришда билим малака ва кўникмаларини ривожлантиришга эришилади. Инновацион технологиялар дарсда талабалар фаоллигининг юқори даражасини таъминлаш асосида олдиндан белгиланган мақсадга эришишга қаратилади. Чунки бу жараёнда ўқитувчи ва талаба фаоллашади. Таълим жараёнида қўлланиладиган барча педагогик технологиялар ўқув жараёнида талаба ёшларда ўз-ўзига ишонч, мустақил фикрга эга бўлиш, ўзаро ҳамкорлик, билимларни мустақил эгаллаш каби туйғуларни шакллантиришга ёрдам беради.

Таҳлил ва натижалар. Инновацион технологиялар асосида дарслар ташкил қилинса талабаларда янгиликларга бўлган эҳтиёж ва интилиш кучли бўлади. Шунингдек, таълим сифати ҳам янада самаралироқ бўлишига эрилишилади. Иқтисодий таълим жараёнида инновацион таълим усуллари билиш жараёнлари намоён бўлишидаги таъсири муҳимдир. Иқтисодий таълим самарадорлигини оширишда ўқув жараёнини интернет хабарларидан фойдаланган ҳолда ва турли слайдлар кўринишида ташкил этилса мақсадга мувофиқ бўлади. Чунки бундай жараён талабаларда ижодий тафаккурни, ички фаолликни, эркин мулоқотга киришиш, ўз хулқини бошқариш имконини шакллантирибгина қолмай, мулоқот маданияти ва савиясини ўзлаштиришига ҳам таъсир кўрсатади. Зеро, инсон маънавияти, руҳий олами кўринишлари унинг мулоқоти орқали намоён бўлади. Таълимдаги маълумотлар тизими қанчалик янги бўлиб, инновацион технологиялар асосида ёритилган тарзда узатилса, ўзлаштириш жараёнида сифат даражаси юқори бўлади.

Иқтисодий таълим ўзига хос жиҳатларини талаб этадиган узлуксиз жараёндир. Инсон ҳаётининг барча давларида иқтисодий тушунчалар, қонунлар, категориялар, қонуниятлар ўзига хос фикрлар, билимлар, малакалар, кўникмалар кўринишида намоён бўлади. Иқтисодий таълимнинг самарали бўлишида педагогик ва психологик таъсир этиш усуллари билиш лозим. Иқтисодий

таълимни шахсда шакллантиришнинг педагогик-психологик омилларидан бири сифатида педагогик технологияларни турли кўринишларини қўллаш, талаба-ёшлар билан турли иқтисодий мавзуларда суҳбатлар олиб бориш, мунозара, баҳсларни уюштириш, муаммоли вазиятлар яратиш орқали уларни фаол фикрлашга чорлаш самара беради. Иқтисодий таълимни талаба-ёшларда шакллантиришнинг педагогик-психологик омиллари таъсирчан бўлиши учун педагогларнинг ҳам таъсири кучлидир.

Инновацион технологияларини иқтисодий таълим тизимида қўллашдаги самарадорлиги тўғрисида фикр юритилганда, ўқитиш жараёнини изга соладиган ва уни мақсадли йўналтира оладиган, ўқитувчи ва талабанинг ҳамкорликдаги фаолиятини таъминлашни кўзда тутиш керак. Инновацион технологиялар дарсда талабалар фаоллигининг юқори даражасини таъминлаш асосида олдиндан белгиланган мақсадга эришишга қаратилади. Шунингдек, таълим жараёнидаги ҳар қандай янгилик инновация бўла олмайди. Инновация мавжуд назария доирасида амалга оширилади, кўлам ва вақт бўйича чегараланади, методлар янгиланади ва натижаси аввалги тизимни такомиллаштиради.

Инновация тизимли ва давомли бўлади, маълум амалиётда янги фаолият тизимини лойиҳалайди, амалиёт субъектларини тўла янгилайди. Бунда фаолиятнинг йўналишлари очилади, замонавий технологиялар яратилади, фаолиятнинг янги сифат самараларига эришилади, натижада амалиётнинг ўзи ҳам янгиланади.

Таълим жараёнидаги инновацион ўзгаришлар, тизимга ҳар қандай янгиликнинг киритилиши бевосита ўқитувчи фаолиятини янгилаш ва ўзгартириш орқали амалга оширилиши ҳам атрофлича ўрганилган. Инновацион таълим узлуксиз равишда янгиликлар асосида ишлаш бўлиб, у узоқ вақт давомида шаклланади ва такомиллашиб боради. Инновацион фаолият - янги ижтимоий талаблар билан аънавий меъёрларнинг мос келмаслиги ёхуд амалиётнинг янги шаклланаётган меърининг юзага келган меъёр билан тўқнашуви натижасида вужудга келган қатор муаммоларни ҳал этишга қаратилади. Инновациялар доимий равишда педагогик фаолиятга янгиликлар олиб кириш орқали таълим ривожига ҳисса қўшади, педагогик фаолиятга ижобий таъсир кўрсатади.

Хулоса ва таклифлар. Шунини таъкидлаш лозимки, ҳозирги кунда инновацион технологиялар педагогик жараён ҳамда ўқитувчи ва талаба фаолиятига янгилик, ўзгаришлар киритиш бўлиб, уни амалга оширишда асосан, интерактив методлардан тўлиқ фойдаланилади. Интерактив методлар жамoa бўлиб фикрлашдан иборат, яъни у педагогик таъсир этиш усуллари бўлиб, таълим мазмунининг таркибий қисми ҳисобланади. Бу методларнинг ўзига хослиги шундаки, улар фақат педагог ва талабаларнинг биргаликдаги фаолияти орқали амалга оширилади. Бугунги кунда мамлакатимизда мутахассисларнинг илмий салоҳиятини бирлаштиришга имконият етарли. Назария ва амалиёт бирлигининг таъминланиши педагогик технологиянинг асл моҳиятини аниқлашга йўл очади. Педагогик технология бу соҳадаги назарий ва амалий изланишларни бирлаштириш доирасидаги фаолиятни акс эттиради. Шунинг учун ҳам иқтисодий таълим жараёни самарадорлигини ошириш, таълим олувчиларнинг мустақкам назарий билим, фаолият, кўникма ва малакаларини шакллантириш, уларни касбий маҳоратга айланишини таъминлаш мақсадида ўқитиш жараёнида янги педагогик технологиядан фойдаланиш давр тақозоси ҳамда ижтимоий зарурият сифатида кун тартибига қўйилди. Иқтисодий таълим жараёнига янги педагогик технологияни татбиқ этиш кадрлар тайёрлашга йўналтирилган умумий жараён мазмунининг сифат жиҳатдан ўзгаришини таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 22 декабрдаги Олий Мажлисга мурожаатномаси. Халқ сўзи газетаси, 2017 йил, 23 декабрь.
2. Йўлдошев Ж.Е., Усмонов С. Илғор педагогик технологиялар. - Т.: Ўқитувчи, 2004.

3. Педагогика: 1000 та саволга 1000 та жавоб / Мет. қўлл. У.И.Иноятов, Н.А.Муслимов, М.Усмонбоева, Д.Иногимова. - Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2012. - 193 б.
4. Толипов У., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг тадбиқий асослари - Т.: 2006. II
5. Авлиякулов Н.Х., Мусаева Н.Н. Модулли ўқитиш технологиялари. - Т.: "Fan va texnologiyalar" нашриёти, 2007. - 97 б.
6. Ишмухамедов Р., Абдукодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар / Амалий тавсиялар. - Т.: "Истеъдод" жамғармаси, 2008.-180 б.
7. Рузиева Д., Усмонбоева М., Холикова: Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши / Метод. қўлл. - Т.: Низомий номли ДТПУ, 2013. - 115 б.
8. Yunfu Xu, Aiya Li, (2020). The relationship between innovative human capital and interprovincial economic growth based on panel data model and spatial econometrics, Journal of Computational and Applied Mathematics, Volume 365, 2020, 112381, ISSN 0377-0427, <https://doi.org/10.1016/j.cam.2019.112381>.
(<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S037704271930384X>)
9. Merve Dogruel Anuşlu, Seniye Umit Firat (2019). Clustering analysis application on Industry 4.0-driven global indexes, Procedia Computer Science, Volume 158, 2019, Pages 145-152, 1877–0509, <https://doi.org/10.1016/j.procs.2019.09.037>.

ФИО автора: *Ilauatdinova J.*

O'zbekiston san'at va madaniyat instituti, estrada va ommaviy tomoshalar rejissorligi
mutaxassisligi 1-kurs magistranti

ФИО научного руководителя: *Egamberdiev F.T.*

Название публикации: «QORAQALPOQ MUSIQA SAN'ATINING TARIXIY
ILDIZLARI (JIROVCHILIK VA BAXSHISHILIK MISOLIDA)»

Annotaciya

This article describes the musical art of the karakalpak people. The article describes the musical culture of karakalpaks, their peculiarities, history and to this day, famous people.

В данной статье описывается о музыкальном искусстве каракалпакцев. В статье рассказывается музыкальной культуре каракалпакцев, их особенностях, истории и по сей день известных людях.

Ushbu maqolada qoraqalpoq xalqining musiqa san'ati haqida bayon etiladi. Maqolada qoraqalpoqlarning musiqa madaniyati, o'ziga xos taraflari, tarixi va buguni, atoqli namoyandalari haqida so'z etiladi.

Key words: Desert nightingales, The School of Jirau, Aqimbet baxshi.

Ключевые слова: Соловьи пустыни, Школа джырауцев, Акимбет бахши.

Kalit so'zlar: Sahro bulbullari, Jirovchilik maktabi, Aqimbet baxshi.

Ha'r bir millat o'zining milliyligi, milliy qa'diriyatlari bilan biri-biridan ajralib turadi. Qoraqalpoq xalqi azal-azaldan o'ziga xos milliy musiqalariga, yetuk ijroshilariga ega xalqlardan biri sanaladi. Qoraqalpoq xalqining musiqa san'atiga yuqori baho bergan qozoq xalqining folklorist olimi Shoxan Valixanov, o'zining „Qozoq poeziyasi formalari“ asarida: „Qoraqalpoqlar sahrodagi birinchi shoirlar va qo'shiqchilar. Qoraqalpoqlar sahro bulbullaridir“ degan edi. Taniqli qozoq olimining ushbu jumalari qoraqalpoq xalqining musiqa san'ati nechog'lik yuksak darajada ekanligidan darak beradi [3, 154].

Qoraqalpoq xalqida shunday maqol bor: „Saz benen sawbetti yalgan demeñler, Adam ata binyad etkenli bardı“. Qoraqalpoq xalqi asrlar bo'yi to'y va bayramlarin, quvonchli kunlarin qo'shiq-ku'ysiz, musiqasiz o'tkizmagan. Xalq o'zlarining milliy qo'shiqlariga, ajoyib baxshi va jirovlariga, qissaxonlariga ega bo'lgan. Qoraqalpoq xalq qo'shiq va kuylarida xalqning boy tarixi va a'nanalari, orzu-umitlari, ezgu tilaklari ifoda etiladi, insonni vatanni ulug'lashga, mehnatsevarlikka da'vat etadi. Taniqli filalogiya ilimlari doktori Najim Dawqaraev: „Qoraqalpoq xalqi o'zining qayg'uli kunlarida ham, shodli kunlarida ham qo'shiqsiz, soz va kuysiz, og'zaki poeziyasiz yashay olmaydi“ deb yozgan edi [1, 17].

Qoraqalpoq musiqa san'atida jirovlar, jirovchilik san'ati alohida joy egallaydi. Boshqa turkiy xalqlar singari, qoraqalpoqlarda ham jirovchilik azaldan yaqshi rivojlangan bolib, birqansha jirovlar maktabiga ega bo'lgan. Filalogiya ilimlari doktorlari Najim Dawqaraev, Qalli Ayimbetov, Kamal Mambetov, Qabil Maqsetov

singari olimlar qoraqalpoq jirovchilik tarixini o`rganish davrida, qoraqalpoq jirovchilik tarixini 3 ta katta davrga ajirataдилar:

1-davr: Qoraqalpoq jirovlarining tarixini o`rganishda, eng qa`dingi davr bu Qo`rqit ota obrazi bilan bog`liq bo`lib sanaladi. Qo`rqit otaning o`zi afsonaviy shaxs bo`lishiga qaramay, ushbu davrning eski turkiy yozma yodgorliklardagi jirov obrazining bosh fonida gavdalanadi.

2-davr: Qoraqalpoq jirovlarining to`liq shakllanishi va o`zining klassikalik davrini yaratgan XIV-XV asrlar. Bu davrda qoraqalpoq jirovlar maktabining asoschisi Soppaslı Sıpira jirov va Dosmámbet, Shalkiyiz jirovlarni alohida aytib o`tish joiz bo`ladi.

3-davr: XVIII-XIX asrlar, bu davrning atoqli jirovlari qatoriga Jiyen jirov va Shanxay jirov (1814-1889 yy), Jiyemurat jirov (1836-1908 yy), Erpolat jirov (1861-1938 yy), Nurabilla jirov (1888-1954 yy) va Abdirasul jirovlarni kiritsak bo`ladi.

4-davr: XX asrning boshlaridan bugungi kunga qadar vaqtni ichiga olib, bu vaqt oralig`ida Jumabay jirov Bazarov (1927-2006 yy) va Shamurat jirov (1925-1998 yy), Qiyas jirov (1903-1974 yy) singari atoqli jirovchilik namoyandalari yashab o`tkan. Qoraqalpoq jirovlari repertuaridan „Alpomish“, „Edige“, „Qirqqiz“, „Qoblan“ singari 25 ga yaqin dostonlar o`rin olgan. Professor Qabil Maqsetov fikricha qoraqalpoq jirovlarining kuylari 40 tan ziyot bo`lgan. Jirov kuylari ichida „Nama basi“, „Kóz aydın“, „Shanxay namasi“, „Keń qayır“, „Ilǵal“, „Noǵaylı“, „Muńlı“ va „Iǵbal“, singari kuylar foydalanilib, dostonlar va termalar ijro etilgan. Umuman olganda qoraqalpoq jirovchilik maktabi boshqa turkiy xalqlarga qaraganda yuksak darajada rivojlangan bo`lib, bu haqida o`zbek musiqa tadqiqotchisi, professor F.I.Karamatli shunday jumlar bitgan edi: „Bu ovoz odamzot ibtidosidan buyon kelayotgan musiqaning eng qa`dingi nusqasidir“ [2, 86-93]. Bugungi kunda ham qoraqalpoq jirovchilik maktabidan Baxbergen Sırımbetov va Jánibek Piyazov singari yuksak iste`dodli jirovlar yetishib chiqqan bo`lib, ular qoraqalpoq jirovchilik san`atini xalqaro maydonlarda namoyish etmoqdalar.

Qoraqalpoq xalqida dutor chalib, qo`shiq aytadigan hunar egasini baxshilar deb ataganlar. Qoraqalpoqlarda: „So`z yetmagan joyga,soz yetadi“ degan ajoyib maqol bor. Baxshilar ijro etkan repertuarlarida qoraqalpoq xalqining turmushi, og`il va qizlarining dovyurakligi, muhabbatga sodiqligi va xalqning vatanga fidoyiligi singari ajoyib hislatlari tarannum etiladi [5, 42]. Baxshishilik san`atining rivojlanish tarixiga nazar qaratadigan bo`lsak, uning jirovchilikdan keyingi asrlarda, ya`ni XIX asrning o`rtalaridan Aqımbet baxshi maktabidan boshlanishini kuzatsak bo`ladi. Aqımbet baxshi qoraqalpoq baxshishilik maktabining asoschisi bo`lib, o`zidan ajoyib shogirdlarni, izdoshlarini yetishtirib chiqaradi. Aqımbet baxshining o`z kasbining yetuk namoyandasi va buyuk ustozı bo`lganligi to`g`risida qoraqalpoq xalqining klassik shoiri Ajiniyaz (1824-1878 yy) shunday baytlarni bitgan edi:

Boldı xosh waq neshe kún, dúnyada ol áshiret etip,
Yigirma-ottız shákirti yurdi ańa xızmet etip,
Berdi ruxsat, neshshelerin ózindek ustaz etip [4, 394-398].

Qoraqalpoq musiqa tarixida 4ta baxshishilik maktabini aytib o`tish joiz bo`lib, ular: Aqımbet, Gáripniyaz, Arzı va Qutım maktablari bo`lib, bu maktablarning ha`r biri

o`zlarining alohida ijro uslubiga ega bo`lganlar. Qoraqalpoq jirovlari asosan, qaharmonlik dostonlarni ijro etken bo`lsa, baxshilar muhabbat kuychilari bo`lib, „Gʻarip-ashiq“, „Sayatxan-Hámre“, „Ashiq Nájep“, „Gúlsanevar“ singari oshiqlik xarakterdagi dostonlarni mohirona tarzda ijro etkanlar [5,44]. Qoraqalpoq baxshilari dostonlarni ijro etishda „Nama basi“, „Alaqayis“, „Jeti asırım“, „Ilme Sultan“, „Nar iydırgen“, „Dembermes“ va boshqa ko`plab 30 ga yaqin kuylardan foydalanganlar [4,418-423]. Yuqorida nomlari keltirilib o`tilgan qoraqalpoq baxshishilik maktablaridan nafaqat Qoraqalpog`iston, ba`lkim butun dunyo hamja`miyatiga o`zlarining nomlarini tanitishga erishgan baxshilar yetilishib chiqqanlar. Xususan Muwsa baxshi (1854-1907 yy), Juman baxshi (1871-1949 yy), Esjan baxshi (1901-1952 yy), Japaq Shamuratov (1893-1973 yy), Ámet Tariyxov (1923-1989 yy), Genjebay Tlewmuratov (1929-1997 yy) singari xalqning ko`nglidan joy olgan baxshilar o`zlaridan ajoyib shogirdlar va boy merosni qoldirishgan [4, 402-404]. Hozirgi kunimizda ham ilgari yashab o`tkan ustoz baxshilarning davomchilari baxshishilik san`atini targ`ib qilmoqda. Bugungi kun qoraqalpoq baxshilar ichida Gʻayratdin Ótemuratov, Teńel Qálliev va Azat Otarbaevlar alohida e`tirofqa sazovar bo`lib, ular xalqaro miqyosida ham baxshishilik san`atini kengnan targ`ib qilmoqdalar. Qoraqalpoq baxshishilik san`atining yana bir maqtovga e`tirofli taraflaridan biri, bu qoraqalpoq baxshishilik san`ati tarixida professional ayol baxshilarning yetilishib chiqishi hisoblanadi. Qoraqalpoq ayol baxshilarining taniqli vakilasi qoraqalpoq klassiki shoirlaridan biri bo`lmish Berdaq (1827-1900 yy)ning qizi Xurliman qiz baxshi (1861-1906 yy) bo`lib, Xurlimanni qoraqalpoq ayollar baxshishilik maktabining asoschisi deya atasak hesh adashmagan bo`lamiz. Keyingi davrlarda xalqning yuragidan joy olgan, Qanigúl, Sapura va Ayımxan singari baxshishilik san`ati vakillari yashab o`tkan bo`lsa, hozirgi zamonamizda Qálbiyke Uzaqbergenova, Gúlnara Allambergenova, Ziyada Sharipova va Gúlbahar Aqımbetovalar baxshishilik san`ati an`analarini davom ettirib kelmoqdalar [5, 55-64] .

O`zbekiston Respublikasi birinshi prezidenti I.A.Karimov: „Xalqimizning suyanchi, ota-bobolarimiz qoldirgan meroslarning o`zi bir xazina. Bu xazinadan aqilga muofiq foydalanishimiz darkor. Ota-bobolarimiz va`siyatiga sodiq va munosib avlod bolmog`imiz kerak“ deganlariday ushbu behobaho ma`naviy boyliklarimizni avaylab-asrab, uni otadan-bolaga shu vaqtga qadar yetib kelishiga, albatta ijrochilarimizning, jirov va baxshilarning o`rni katta bo`ldi. Xalq qo`shiq-kuylarining, o`sib kelayotgan yosh avlodga milliy ongini uyg`otishda, ularning o`z xalqiga, eliga vataniga sodiq inson bo`lib ta`rbiya topishida xizmati alohida. Shu sababli, musiqa san`atining juda qiyin bo`lishiga bog`liqli, bo`lajak kadrlarni saylab olib, olarda xalq meroslarini qa`dirlash, o`rgatish, rivojlantirish masalalarin ustozlar o`z oldiga bosh maqsad etib qo`ymaqlari darkor.

Adabiyotlar

1. Айымбетов Қ. Халық даналығы. –Нөкис.; 1988.
2. Бахадырова С. Қарақалпақ қандай халық. –Ташкент.; 2017.
3. Мақсетов Қ. Қарақалпақ фольклористикасы. –Нөкис.; 1989.
4. Нызанов М. Қарақалпақлар. –Нөкис.; 2020.
5. Nadirova A. Qaraqalpaq muzika tarixi. –Ташкент.; 2018.

ФИО авторов: *Тўхтаназаров Абдусалом Қасимов ўгли*

Наманган Давлат Университети, География йўналиши

3- босқич талабаси

Қасимов Имомбек Муродов ўгли

Жаҳон Иқтисодиёт ва Дипломатия Университети Сийosatshunoslik йўналиши 2- босқич талабаси

Название публикации: «ЭТНИК ЗИДДИЯТЛАР ВА НИЗОЛАРНИНГ ХАЛҚАРО ХАВФСИЗЛИККА ТАЪСИРИ ҲАҚИДА»

Аннотация: Мақола дунёда содир бўлаётган этник зиддиятлар ва можаролар ҳамда уларнинг замонавий кўринишини тавсифига бағишланган.

Калит сўзлар: Этнос, этник жамоа, эскалацион таъсирлар, минтақавий кучлар, диаспора, санкция, таҳдидли ва таҳдидсиз тўқнашувлар, фуқаролар уруши, диний тўқнашувлар, бюрократик низо, этник маданий низо, этник иқтисодий низо, этник сиёсий низо, қабилавий низо, маданий фарқлар.

Аннотация: В статье описаны этнические противоположности и конфликты в мире и их современный вид.

Ключевые слова: этнос, этническая общность, влияния эскалации, региональные силы, диаспора, санкции, насильственные и ненасильственные конфликты, гражданская война, религиозные конфликты, бюрократический конфликт, этнокультурный конфликт, этно-экономический конфликт, этнополитический конфликт, племенной конфликт, культурные различия.

Annotation: The article describes the ethnic conflicts and conflicts in the world and their modern appearance.

Keywords: Ethnos, ethnic community, escalation influences, regional forces, diaspora, sanctions, violent and non-violent conflicts, civil war, religious conflicts, bureaucratic conflict, ethno cultural conflict, ethnic economic conflict, ethno political conflict, tribal conflict, cultural differences.

Кириш. Юз бераётган урушларнинг келиб чиқиши сабаблари нималардан иборат? Зиддиятларнинг бошланишига энг асосий омил деб нимани кўрсата оламиз? – деган саволларга жавоб беришга ҳаракат қиладиган бўлсак, энг аввало қайсидир давлатда низолар бошланишидан олдин ушбу давлатнинг аҳолиси ўртасида содир бўлаётган ишлари бунга яққол мисол қилишимиз мумкин. Этник низолар жтимоий муносабатларда келиб чиқишининг аҳамияти ва кўламига қараб ўзгариб боради. Миллатлараро ва Конфессиялараро адоватларни пайдо бўлиши ҳатто бир-бирига яқин қардош халқлар ўртасида ҳам уруш ва жанжаллар чиқаришлари мумкин. Мисол тариқасида, Африкада юз бераётган қабилалар ўртасидаги жанглар, Афғонистонда, Тоғли Қорабоғда, Ироқда, Сурияда, Яқин Шарқда, Украинада юзага чиққан ички низолар ва уларнинг оқибатларини келтиришимиз мумкин.

Ишнинг асосий мақсади - Жаҳондаги этник низолар, тўқнашувлар ва уларнинг келиб чиқиш сабаблари, турлари ҳамда уларни географик аҳамиятини тавсифлашга қаратилди.

Асосий қисм. Этнос (юнонча. *ἔθνος*) [инглизча. *ethnos*] тушунчаси - бу мураккаб ғоя. Бу бир нечта умумий хусусиятлар бўйича бир бутун бўлиб бирлашган шахслар гуруҳидир. Булар: умумий физик (антропологик) хусусиятлар, умумий тарихий ҳаёт тарзлари бир бутунлиги ва ниҳоят умумий тил. Булар ўз навбатида умумий дунёқарашни халқ психологиясини - қисқаси бутун маънавий маданиятни яратиши мумкин бўлган асослардир.[1] Этнос - бу кишиларнинг умумий келиб чиқишини тан оладиган, ўзаро ўхшаш урф-одатлар тўпламини, турмуш тарзини, улар улуғлайдиган, ўзлари эъзозлаб, ҳимоя қиладиган анъаналар комплексини мужассам этадиган ва энг асосийси, умумий тилда сўзлашадиган, ибодатлари бир бўлган одамлар гуруҳи ҳисобланади. Аслида этник бирлик – этнографиянинг илмий объектидир.[2] Этнос атамасининг келиб чиқиши юнонча “миллат” сўзидан келиб чиқади. Улар ушбу хусусиятлари билан бошқа этник гуруҳлардан ажралиб турадилар. "Этнос" - қадимги юнон тилида бир жамоани тасвирлаш учун ишлатилган, яна умумий наслга нисбатан ишлатилган. Бошқача қилиб айтганда, "этнос" қариндошликни

тасвирлаш учун ишлатилади. Этнос ғояси маданий, ижтимоий, жисмоний (соматик) ва бошқа ўзига хос хусусиятлари билан одамларнинг аниқ бирлашмаси сифатида қараладиган баъзи "халқларни" ўрганишни ўзида мужассам этади.

Жаҳонда этник жамоалар борки, бир-бири билан турли хил сабаблар туфайли низоларга боришади. Кўпинча, этник зиддиятлар икки йўл билан тарқалади: диффузион - бир давлатдаги этник зиддият шу каби ҳолатга эга бўлган бошқа давлатдаги можарони қўллаб-қувватлаганда юзага келади. эскалация ёки юқумли таъсирлар - бир мамлакатда юзага келган можаро чегаралар бўйлаб, этник озчиликни ташкил этадиган, ўзига чегарадош бўлган қўшни мамлакатларга тарқалганда содир бўлади. Бир гуруҳ геосиёсатчи олимларнинг фикрича, “этниқ можаролар ички низолар, келишмовчиликлар сифатида бошланиши мумкин, аммо хорижий (ташқи кучлар) давлатлар аралашганда, минтақавий ёки халқаро инқирозга айланади” деб айтиб ўтишган.

Қўшни давлатлар, минтақавий кучлар ва халқаро кучлар кўпинча, жиддий аҳамиятга эга муаммоларни меъёрдан ошириб юборшади ва этник низоларнинг халқаро оқибатларини бартараф этишга қодир бўлмай қолишади. Бироқ, кўп ҳолларда, бундай ташқи ва ички ҳаракатлар этник инқирознинг қурбонларини эмас, балки ўзларининг манфаатларини фаол равишда ошириш учун амалга оширилади. Чет эл диаспоралари молиявий, ҳарбий, сиёсий ва маънавий қўллаб-қувватлаш орқали этник гуруҳнинг ҳамжихатлиги ва қудратга эга бўлишига катта ҳисса қўшиши мумкин. Ташқи ҳаракат (куч)лар баъзи ҳолларда низоларни қўзғатишда ёки таҳдидли курашларни вақтини чўзишда муҳим рол ўйнайди. Ҳарбий, иқтисодий ёки сиёсий манфаатларни қўлга киритиш учун можароли-стратегик аҳамиятга эга “таъсирли” бўлган давлатлардан фойдаланишади ва можарога бевосита аралашади.

Шу билан бирга, бундай ҳаракатлар этник можарони олдини олиш ва ҳал қилишда халқаро миқёсдаги иштирок муҳим аҳамиятга эга бўлган чоратadbирларни амалга ошириши мумкин:

➤ Халқаро ҳамжамиятлар ўртасида сулҳ ва тинчлик тўғрисидаги битимларни муҳокама қилиш, ташкиллаштириш ва назорат қилишда муҳим рол ўйнайди;

➤ ўтмишдаги инсон ҳуқуқлари бузилишини текшириш ва ҳуқуқларни тадқиқ этиш;

➤ тинчлик келишувларидаги қоидаларни таҳлил қилиш ва амалга ошириш;

➤ гуманитар, ҳарбий ва иқтисодий ёрдамни ўз ичига олган тинчлик операцияларини ўтказиш;

➤ қурол-яроғ эмбарголари ва иқтисодий санкцияларни жорий этиш;

➤ ишонч ва алоқаларни кучайтирадиган ва келажақдаги низоларни ҳал қилишнинг тинч йўллари қўллаб-қувватловчи механизмларни ишлаб чиқиши.

[3]

1-расм: Этник можаролар ва ҳодисаларнинг келиб чиқиш сабаблари

Манба: https://www.researchgate.net/figure/Reported-incidents-by-causes-of-conflicts_fig1_280937836

Шундай қилиб, қўшни давлатлар ва халқаро ҳамжамият минтақадаги муаммоларнинг қурбонлари ёки фаол иштирокчилари бўлиши мумкин - баъзан

бошқа ҳолларда, этник гуруҳларни ҳарбий, иқтисодий, сиёсий қўллаб-қувватлаш ёки музокаралар ва тинчликни амалга оширишда қатнашиш орқали. Минтақавий беқарорлик этник низоларнинг манбаи бўлгани каби, унинг оқибати ҳам шу даражада минтақа ҳаёти учун ҳам характерлидир.

Этник зиддиятлар ўзининг келиб чиқиш сабабларига кўра, олимлар уларни қуйидаги турларга ажратиб ўтишган. Этник низоларнинг иккита кенг тоифаси мавжуд:

- Таҳдидли (куч ишлатилувчи);
- Таҳдидсиз (куч ишлатмаслик йўли билан).

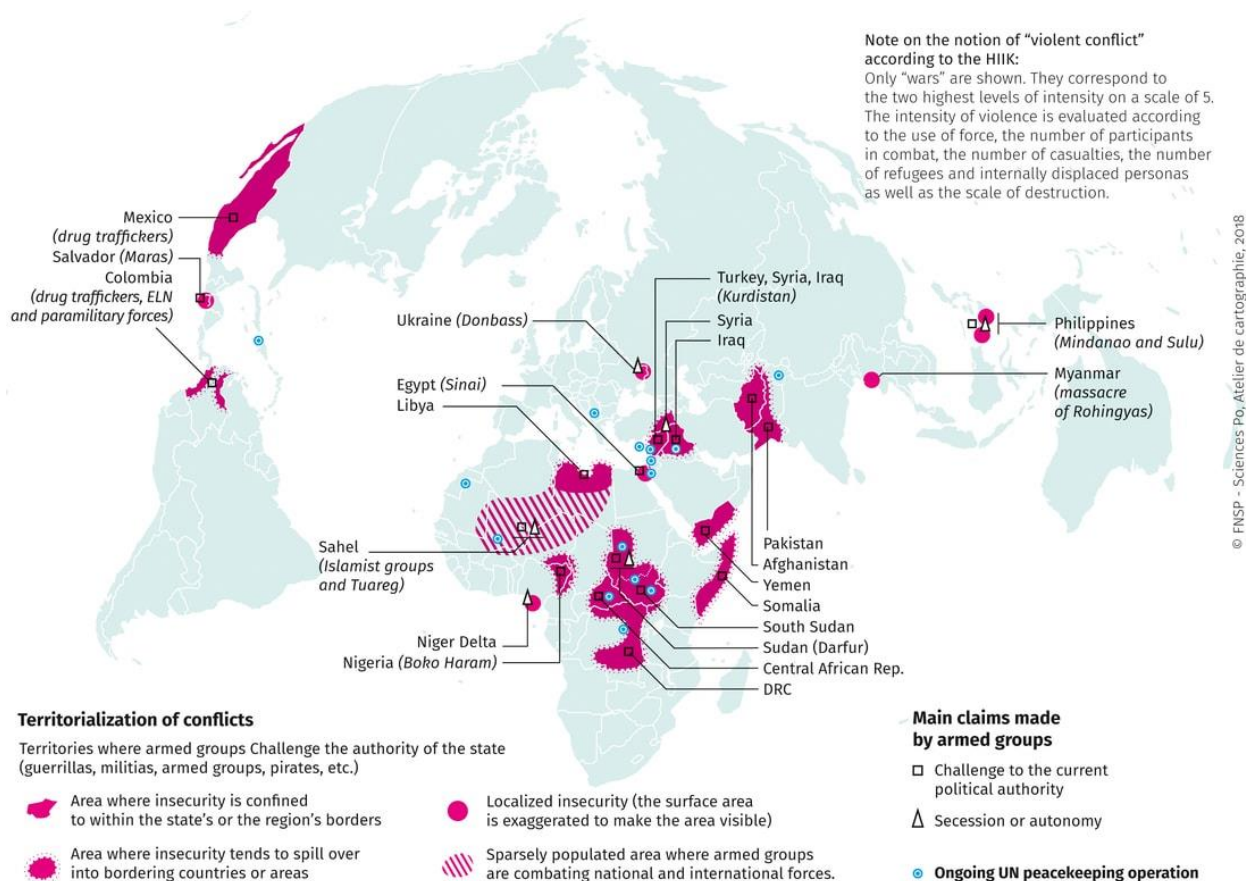
Таҳдидли (куч ишлатилувчи); Таҳдидли этник низоларда - этник зиддиятлар этник келишмовчилик ва этник низолардан келиб чиқадиган ҳаракатларни англатади. Таҳдидли этник зиддиятлар, асосан, ижтимоий ва сиёсий тенгсизликка асосланган кўринишда кенг учрайди. Кўпинча бу кўринишдаги зиддиятлар жамиятнинг мавқеини ўзгартириш учун тўлиқ ваколатга эга бўлган раҳбарлар томонидан қўлланилади. Ушбу тўқнашувда одамлар қурол олиб, бошқа душман этник гуруҳга ҳужум қилишади ва бошқа этник гуруҳларнинг аъзоларига маънавий, маданий, ижтимоий-иқтисодий зарар етказишади. Бу таҳдидлар натижасида кўплаб одамлар қурбон бўлган ёки жароҳат олган ҳолда, бу этник можаронинг азият чеккан қисми бўлишади.

Масалан: 1971-йил шарқий Покистон ғарбий Покистондан этник асосда ажралиб чиққан уруш. Яна бунга ўхшаш бир мисол - Карачидаги кўплаб этник низоларни келтириш мумкин. [8]

Таҳдидсиз зиддият. Таҳдидсиз этник зиддиятларда одамлар бошқа этник гуруҳнинг қурол билан тўғридан-тўғри ҳужумига дуч келмайдилар. Ушбу зиддият сиёсий ва маданий зиддиятлар атамаси билан тенг характерлидир. Кўпинча бу курашлар ирққа асосланган сиёсий лавозимларга эришишга интилиш учун содир бўлади. Зиддият этник ёки ирқий келиб чиқиш асосида бошланади, чунки бунда етакчилар этник мансабга эга бўлишни хоҳлашади, аммо бу зиддиятда қурбонлар учун ўша ҳудуднинг минимал даражада турмуш

даражаси, фаолияти ва яна инфратузилмани йўқ қилиш сабабларини келтириб чиқаришлари мавжуд бўлган тури саналади.

Масалан: Буркина-Фасодаги диктатуранинг кулаши, Болгариядаги коррупция ишлари туфайли ҳукуматнинг кулаши (2014), 2014-йилгача бўлган Украинадаги фукаролар уруши пайтида таҳдидсиз қаршиликлар шулар жумласидандир.

2-расм: 2017-йил давомида бўлиб ўтган тўқнашувлар

Манба: Ҳеиделберг Халқаро Конфликтлар Тадқиқотлари Институти (НПК), Конфликт Барометр 2017. <https://hiik.de/konfliktbarometer>, accessed March 14, 2018. [Info & download](#)

Изоҳ: Ушбу харита НПК ҳисоботида асосланган. Ушбу таҳлилий марказ халқаро зиддиятларнинг умумий индексини ҳисоблаб чиқади (ишлатилган қуроллар, жангчилар сони, ўлдирилган одамлар, қочқинлар / кўчирилганлар ва

вайронагарчиликлар). Харитада можаро "макони" тури (чегаралардан ташқарига чиқадиган, чегараланган ҳудуд, маҳаллий ёки тарқоқ) ва куролли гуруҳларнинг талаблари (кучларни ўз ҳудудида курашиши ёки ҳудудидан чиқиши) кўрсатилган. Ушбу типология асосида 2017-йилда можароларнинг асосий марказлари: Сурия ва Ироқ, Афғонистон ва Покистон, Африканинг марказий қисми (Дарфурдан КХДРгача, Марказий Африка Республикаси ва Жанубий Судан орқали), Ливия, Яман, Колумбия ва Мексика; бошқа марказлар кўпроқ маҳаллий аҳамиятга эга бўлган (Донбасс, Нигер дельтаси, Мянма, Филиппин, Салвадор ва бошқалар).

Этник низоларнинг кичик турлари: Диний тўқнашувлар: баъзи этник низолар дин асосида бошланади. Одамлар дин ҳақида қатъий эътиқодга эга ва ҳеч қачон ўз эътиқодларида мослашувчанликни намоён этмайдилар. Агар бирорта дин - диннинг хавфсизлигини ҳимоя қиладиган одамлардан унинг сақланиб қолиш учун ҳар қандай таҳдидни кўрса, демак, миллатлараро низолар дин асосида бошланади. Ушбу можаро таҳдидли ёки таҳдидсиз бўлиши мумкин. Масалан: Нигериядаги этник ва диний инқироз (2013) [5].

Бюрократик зиддият: Баъзи олимлар этник можаро бюрократик идоралар ва иш жойларини эгаллаб олиш бюрократик зиддиятнинг натижаси деб айтиб ўтишган. Ҳар бир инсон ўз минтақасида гегемонликни хоҳлайди, шунинг учун зиёлилар ирқ соясида мавқеларни эгаллашга ҳаракат қила бошлайдилар, кейин этник кураш сабабли идораларни эгаллай бошлайдилар. Кам маълумотли одамлар билимли кишилар билан курашишни бошлайдилар ва бу можаронинг асосий сабаби шундаки, маълумотли одамлар сони камроқ, аммо барча ирқларни бошқаради, шунинг учун кам маълумотли одамлар ҳукмронлик қилишни хоҳлашади ва гегемонлик учун улар зиддиятни бошлайдилар. Масалан: Мустақиллик даврида Шри-Ланкада янги озод қилинган Жанубий Осиё давлатлари орасида гуллаб-яшнаши кутилган эди. У 1931-йилдаёқ умумий сайловлар ўтказиш ҳуқуқига эга бўлди ва ҳокимиятни мустамлака ҳукмдорларидан маҳаллий ҳукуматга нисбатан тинч йўл билан топширди. Унинг

озчиликни ташкил этган тамил аҳолиси зўравонликка мойил бўлмаган пассив одамлар сифатида қаралди.[4] Шри-Ланкани тез орада камраб олган этник можаро Иккинчи Жаҳон уруши тутаганидан бери дунёдаги энг зўравон ва узоқ давом этган бўлиниш ҳаракатларидан биридир.

Этник маданий зиддият: Бу турдаги маданий зиддият ҳам ўз навбатида иккига бўлинади:

Таҳдидли этник маданий зиддият: Баъзи этник гуруҳлар ўзлари қабул қилган маданиятни бошқа маданиятлардан афзалроқ, устунроқ деб ҳисоблашади. Бошқа “кучсизроқ” маданиятлар таҳдидни қабул қиладилар, чунки бу одамлар ўзларини пассив (қуйироқ) ҳис қиладилар, сўнгра бу одамлар можаролар орқали ўзларининг паст даражаларини камайтиришга ҳаракат қиладилар. Бу кўринишдаги маданиятнинг яна бир сабаби, ҳар ким ўз маданиятини ёйишни истайди ва ҳаракатлар кўпайиб кетганда, маданиятлараро тўқнашувлар юзага келади, чунки ҳамма ўз маданиятини тарғиб қилишни хоҳлайди. Кейин маданиятларга асосланган этник зиддиятлар бошланади. Этник маданиятларнинг тарғиб қилиниши - маданий асосдаги этник низонинг сабабчиси бўлиб, ҳозирги вақтда энг долзарб муаммолардан бири бўлиб қолмоқда.

Таҳдидсиз этник маданий зиддият: таҳдидсиз этник можаро - маданий қадриятлар ўртасидаги курашлар туфайли пайдо бўлади. Ушбу зиддиятда турли хил этник гуруҳлар яшаш ва маданий эътиқод одатлари учун курашишни бошлайдилар.

Этник иқтисодий зиддият: Этник иқтисодий зиддиятларда турли хил этник гуруҳлар ўз ҳаракатларини бошқа соҳаларда тарғиб қилишни истайдилар ва улар иқтисодиётда устунликни эгаллашга ҳаракат қилиш ва бошқа этник гуруҳларнинг бизнесида тўсиқлар яратиш орқали эришадилар. Шу билан бирга, ресурсларни тақсимлаш учун кураш бошланади. Агар бирон бир гуруҳ бошқасидан кўра кўпроқ манбаларга эгалик қиладиган бўлса, бу гуруҳлар ўртасида адоватни келтириб чиқаради.

Этник сиёсий зиддият. Ҳар қандай этник гуруҳ борки, ўз этник гуруҳи ёки иркининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун сиёсатдаги позициясини оширишга интилади. Сиёсий раҳбарлар қонунчиликни бошқарадилар ва сиёсатда турли ноўрин қонунлар ва қарорлар белгилайдилар, бу эса турли этник гуруҳлар ўртасида зиддият ва бир-бирига бўлган муносабатларни кескинлашувига олиб келади.

Этник сиёсий зиддият - бу этник ҳамжамиятни сиёсийлаштириш билан боғлиқ бўлган этник низоларнинг шаклларида биридир.

А.Р. Аклаев "Этнополитик конфликтология"[6] асарида батафсилроқ бу тушунчага таъриф беради:

“Этник сиёсий зиддиятлар - бу сиёсий субъектларнинг сиёсий кучга эришиш ёки уни қайта тақсимлаш, унинг рамзларини белгилаш, шунингдек, гуруҳ сиёсий мақоми ва давлат сиёсатининг устувор йўналишлари билан боғлиқ бўлган манфаатлари ва қадриятларини рўёбга чиқаришга интилишидаги тўқнашув”.

1-жадвал

XX ва XXI асрларнинг энг муҳим этносиёсий тўқнашувлари

<u>Закавказия</u>	<u>Яқин Шарқ</u>	<u>Европа</u>
Грузия-Жанубий Осетия можароси	Туркия-Курд можароси	Шимолий Ирландиядаги можаро
Грузия-Абхазия можароси	Араб-Исроил можароси	Молдова-Гагауз можароси
Қорабоғ можароси	Шимолий Кавказдаги можаро	Туркларнинг Кипрга босқини
	Осетия-Ингуш можароси	Хорватия ва Босния можароси

Манба: https://en.wikipedia.org/wiki/Ethnic_violence#cite_note-7 сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

Этник зиддиятларнинг яна бир кичик турли кўринишларидан бири бу-
қабилавий (этниқ қабила ва уруғ-қабилаларнинг зиддиятлари). Масалан:
Африкадаги "қабила" можаролари: Руанда ва Бурунди. [7]

Хулоса. Маданий тафовутлар ва этник зиддиятлар халқаро сиёсатни бошқарувчи ва шакллантирувчи муҳим масалалардандир. Умумаданий алоқалар ва этник ўзига хослик, айниқса, гуруҳлараро муносабатларни шакллантирувчи асосий омил бўлганлиги сабабли, бу тўқнашувлар инсонларнинг жуда кўп моддий, маънавий, иқтисодий-ижтимоий талофат кўришига олиб келади ва халқаро хавфсизликка катта таҳдид солиб келмоқда. Сиёсий беқарорлик, қочқинлар оқими, турли кўринишдаги сиёсий тўқнашувлар ва бошқа халқаро ҳаракатлар этник можароларнинг халқаро сиёсий “қун тартиби”даги муаммо бўлиб қолишига замин яратмоқда. Бирок, можароларга сабаб бўладиган фақат маданий фарқлар эмас, балки халқаро ташқи таъсирларнинг сиёсий, мафкуравий ва иқтисодий мақсадлари сабабли, низолар давлат ёки этник гуруҳ бўлишидан қатъий назар келиб чиқади. Этник ва маданий зиддиятларнинг мураккаблигини инобатга олган ҳолда, халқаро аҳамиятга молик масалаларни ҳал қилиш олимлар олдидаги улкан ечимсиз муаммога айланиб бормоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Н.М.Могилянский 1916. “Предмет и задачи этнографии”, Живая старина 25: 1–22.
2. Широкогоров С.М. Этнос: Исследование основных принципов изменения этнических и этнографических явлений. - Шанхай, 1923.
3. Ethnic Fears and Global Engagement: The International Spread and Management of Ethnic Conflict by David A. Lake Donald Rothchild, 1996
4. Bandarage, Asoka. The Separatist Conflict in Sri Lanka. New York: Routledge, 2009.
5. Communal conflicts in Nigeria
https://en.wikipedia.org/wiki/Communal_conflicts_in_Nigeria?wprov=sfla1
6. А.Р. Аклаев. “Этнополитическая конфликтология”, ISBN 978-5-7749-0516-4

7. "Tribal" Conflicts in Africa: A Case Study of Rwanda and Burundi

https://escholarship.org/content/qt61r9t454/qt61r9t454_noSplash_329890b72b2280ed5b119657e3ee343f.pdf?t=mnq1jl

8. https://en.wikipedia.org/wiki/East_Pakistan

ФИО автора: *Jo'rayeva Iroda Umid qizi*

Jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti

Internet jurnalistika va ijtimoiy tarmoqlar fakulteti

3-kurs talabasi

Toshkent, O'zbekiston

Название публикации: «INTERNET JURNALISTIKASINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI»

Annotatsiya. Ushbu maqolada internet jurnalistikasini rivojlantirishning dolzarb masalalari haqida soʻz yuritilgan. Hozirgi kunda zamonaviy axborotlardan xabardor boʻlish, ularni oʻrganish, uzatish va takomillashtirishda internet jurnalistikasining oʻrni nihoyatda beqiyosdir.

Kalit soʻzlar: internet-nashrlar, axborot-texnologiya, maʼlumot, jurnalistika, jurnalist etikasi, tarmoq, aloqa.

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы развития интернет журналистики. Сегодня роль интернет-журналистики в понимании, изучении, передаче и улучшении современной информации огромна.

Ключевые слова: интернет публикации, информационные технологии, информация, журналистика, журналистская этика, сеть, коммуникация.

Annotation. This article discusses current issues in the development of online journalism. The role of online journalism in understanding, studying, transmitting and improving modern information is enormous today.

Key words: online publications, information technology, information, journalism, journalistic ethics, network, communication.

Butun dunyoda boʻlgani kabi O'zbekistonda ham internet-nashrlar axborot yetkazuvchi asosiy maydon vazifasini o'tamoqda. Odamlarning qisqa, lo'nda, tezkor va ekskluziv axborotlarga bo'lgan talabi kun sayin ortib bormoqda. Bu esa o'z-o'zidan u yoki bu nashrning ommalashuviga sabab bo'lmoqda.

Hozirgi XXI asr axborot-texniyalogiyalari asri bo'lib, olimlar tomonidan kashf etilgan kashfiyotlar omma e'tiboriga havola etilib ulgurmay, bundanda yangi va mukammalroq variantlari kashf etilmoqda. Bu esa texnika sohasida o'sishga, insonlarga qulaylik yaratishga olib kelmoqda. Yurtimizda ham biz yoshlarni texnikaning eng so'nggi yutuqlaridan xabardor qilish bilan bir qatorda, yangidan-yangi imkoniyatlar, shart-sharoitlar yaratib berish yuzasidan samarali ishlar olib borilmoqda.

Albatta, shu o'rinda yurtboshimizning olib borayotgan siyosatlarini takidlab o'tish joiz. Chunki, ular biz yoshlarga ishonch bildirib, imkoniyatlar yaratib berdilar. Ular "XXI asr – intellektual qadriyatlar ustuvorlik qiladigan asr ekanligini e'tiborga olgan holda, Vatanimiz yigit va qizlarini har tomonlama barkamol shaxslar etib shakllantirish borasidagi keng ko'lamli chora-tadbirlar kompleksini amalga oshirdilar. Shu maqsadda, o'quv jarayoniga yangi axborot-kommunikatsiya va pedagogika texnologiyalarini, elektron darsliklar hamda multimediya vositalarini keng joriy etish hisobiga mamlakat maktablari, oliy ta'lim muassasalarida ta'lim berish sifatini tubdan yaxshilash, ta'lim muassasalarining o'quv-laboratoriya bazasini eng zamonaviy o'quv va laboratoriya uskunalari, kompyuter texnikasi bilan mustahkamlash, shuningdek, o'qituvchilar va murabbiylarning mashaqqatli mehnatini moddiy hamda ma'naviy rag'batlantirishning samarali tizimini shakllantirishni nafaqat maktablarda, oliy ta'lim muassasalarida, balki har bir oilaning hayotida zamonaviy axborot va kompyuter texnologiyalari, raqamli hamda keng formatli telekommunikatsiya aloqa vositalari, Internet tizimini tatbiq etish, o'zlashtirish va yanada rivojlantirishni takidlab o'tdilar.

Hozirgi kunda zamonaviy axborotlardan xabardor bo'lish, ularni o'rganish, uzatish va takomillashtirishda Internet jurnalistikasining o'rni nihoyatda beqiyosdir. Shu o'rinda savol tug'iladi.- Ho'sh Internet jurnalistikasi o'zi nima? Uni bizga ahamiyati nimalarda ko'riladi?

Savolga javob berish maqsadida, uni quyidagicha ta'riflar bilan izohlash mumkin.

Asosiy ma'lumot kanali bo'lgan Internet orqali dunyo miqyosidagi ommabop ma'lumotlarni doimiy ravishda yig'ish, qayta ishlash va tarqatishdan iborat bo'lib, u ommaviy targ'ibot va tashviqot yuritish vositalaridan biridir. U tomonidan tarqaliyotgan axborot, universitet tili bilan aytganda o'zining "auditoriyasi"ga ega

bo'lib, uning jamoat va dunyoqarash tasavurlarini ijtimoiy yo'naltira olishi, zamonaviy reallik, rang-baranglig qonuniyatlari jamiyat hayotining siosiy-iqtisodiy rivojini boshqaruvchi asosiy qonuniyatlar haqida ma'lumot bera olishi lozim.

Axborot jurnalistika, uning auditoriyasi orasidagi vosita bo'lib, u o'zining jurnalistikaning siyosiy institut sifatidagi o'z oldiga qo'ygan xilma-xil muammolarini yechishga xizmat qilishi kerak. "Ommaviy axborot vositalari"- atamasi ham shunga asoslangan.

Internet jurnalistikasi oddiy jurnalistikaga nisbatan o'zining qanaqangi yangiliklari va afzalliklari bilan kirib keladi?

- Interaktivligi. Bunday xususiyat Internet texnologiyasining o'zida mujassam bo'lib, bunda u o'zining ko'p tomonlama "tarmoq"li aloqasini taminlaydi.

- Professional yondashuv. Bunda u har bir o'quvchi yoki guruhning o'zlarini shaxsiy qarashlari, fikrlari va talablarini hisobga olish imkonini beradi.

- Matbuotga yo'nalganligi. Bu holatda har bir o'quvchi, o'zining hohlagan axborotini, hohlagan darajada olishi va uni hohlagan darajada o'rganishi, tahlil qilishi imkoniga ega.

- Oniylik. Buni afzalligi shunda bo'lib, unda ma'lumotlarni uzatish tezligi nihoyatda katta bo'lishi bilan bir qatorda, kerakli ma'lumot uzatilgan joyga tez va shu bilan bir qatorda sifatli yetib boradi.

- O'lchamlilik. Bu o'quvchilarga u yoki bu axborotni muhimlik darajasini tez va qulay aniqlab olishga imkon yaratadi.

- Hamfikrlilik. Bunda ma'lumot sahifasini tez va qulay ravishda har bir tashrif etuvchi fikrini hisobga olgan holda yangilab borish imkoniyati tushuniladi.

- Tejamlilik. Internet ma'lumotlarini tarqalishidagi ta'minotni qimmatligiga qaramasdan, har bir o'quvchiga kerakli ma'lumot qog'ozli ma'lumotga nisbatan tezroq va arzonroq, eng muhimi sifatli yetib boradi.

Hozirgi kunda yaratilayotgan yurtimizdagi Internet jurnalistikasi sahifalari orasida bunday talablarga javob bera oladiganlari ham, bera olmaydiganlari ham bor. Shu xususda, yani internet jurnalistikasini takomillashtirish maqsadida me'zonlar, o'quv markazlar va ko'plab saytlar yaratilsa, maqsadga muvofiq bo'lardi.

Jurnalist etikasi tamoyillari, uning axloq-odobi me'yorlari ilk bor 1954-yil 25-28-aprelda Bordo shahrida o'tgan Xalqaro jurnalistlar federatsiyasining II Jahon Kongressida qabul qilingan "Jurnalist faoliyati prinsiplari Deklaratsiyasi"da qayd qilingan. Bu hujjatga Xalqaro jurnalistlar federatsiyasining 1986-yil 2-6-iyunda Xelsinkida o'tgan XVIII Umumjahon Konferensiyasida bir qator o'zgartishlar kiritilgan. Unda quyidagi bosh tamoyillar (prinsiplar) bayon etiladi: "Haqiqatni barcha hurmat qilishi lozim, jamiyatning ana shu haqiqatni bilishga bo'lgan huquqi – muqaddasdir, axborotni xolisona to'plash va uni OAVda chop etishda erkinlik prinsiplari qo'llanilishi darkor. Jurnalistning xolisona sharh qilish huquqi, tanqid qilish huquqi, kasbiy sirini saqlash huquqi, axborot manbaini oshkor qilmaslik huquqi va boshqa huquqlari mavjuddir".

Hujjatda keltirilgan qoidalarning ayrimlari O'zbekistonda qabul qilingan OAVga doir qonunlarda ham o'z ifodasini topgan.

Internet-nashrlar O'zbekiston an'anaviy jurnalistikasida yangi davrni boshlab berdi. Platformalar jurnalistlariga qo'yilayotgan talablar gazeta va jurnallar, radio va televideniye talablaridan yuqori. Boisi, xodim bir vaqtning o'zida ham jurnalist, ham fotomuxbir, ham sayt administratori vazifalarini bajarishi kerak. Shu sabab ham O'zbekistonda keng qamrovli, ko'p qirrali, tezkor jurnalist kadrlarga ehtiyoj katta.

Sohada professional bo'lmagan, jurnalistika amaliyotidan xabardor, ammo nazariyasini o'rganmaganlar juda ko'p. Achinarlisi shundaki, internetda ishlayotgan hamma – blogger, ijtimoiy tarmoqlardagi sahifalar administratori, tarjimon, "frilanser", reportyor, "kopirayter"lar bir nom bilan ataladi – jurnalist! Shu sababdan ham fan nazariyasini o'rganish, jurnalistikaning mohiyatini tushunish, uning maqsad va vazifalarini to'liq anglab yetish unchalik muhim bo'lmay qolgan. Asosiy g'oya – xabar yetkazish, tanqid va tahlil qilish. Buning uchun kerak bo'ladigan bilim, saviya, mahorat, hayotiy tajriba ko'pincha ikkinchi darajaga tushib qolyaptiki, ba'zan berilayotgan xabarlar na umuminsoniy, na milliy qadriyatlarga mos keladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, jurnalistning so'zi, yozayotgan maqolasi, tayyorlayotgan ko'rsatuv va eshittirishi jamiyatda hal qiluvchi kuchga ega. U davlat va xalqning ayni davrdagi kayfiyatini o'zida aks ettiradi. Shunday ekan, jurnalist o'z

pozitsiyasiga ega bo'lishi, jamiyat manfaatini shaxsiy manfaatidan ustun qo'yishi, savodli, kuzatuvchan bo'lishi lozim.

Jurnalistikaning rivojini nazariyasiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Yuqorida ta'kidlanganidek, internet-jurnalistika sohada yangi davrni boshlab berdi. Mamlakatda internet OAVlar soni ko'payib borayotgani kishini quvontiradi. Biroq, bu sohada kadrlar tanqisligi sezilayotgani, jurnalistika fakultetlarida onlayn-jurnalistika bo'yicha mutaxassislar tayyorlashga e'tiborning sustligi, O'zMU Jurnalistika fakultetida Internet jurnalistikasi kafedrasida faoliyatining tugatilganligi, nazariy va amaliy bilimga ega bo'lgan pedagoglarning yetishmasligi, o'zbek tilidagi o'quv qo'llanmalar, sohaga oid adabiyotlarning ozligi sohada qator muammolarni keltirib chiqarmoqda. Shu bois:

- internet OAVlarida tarqalayotgan xabarlarining chek-chegarasi yo'qligi, qamrovi kengligi, yolg'on axborotlar ham yashin tezligida dunyoning narigi chekkasiga yetib borayotganini inobatga olib, bunday axborotlarning tarqalishiga nisbatan vaksina sifatida har bir internet OAV ta'sis hay'ati yoki tahririyat kengashiga jurnalist diplomiga ega bo'lgan bitta bo'lsa ham professional jurnalistni kiritish;

- O'zbekiston jurnalistlar uyushmasi OAVlarda muxbir, "kopirayter", tarjimon reportyorlar bazasini yaratish, ommaviy axborot vositalari uchun professional jurnalistlar taqsimotini yo'lga qo'yish;

- jurnalistika fakultetlarini tugatgan, ammo ish bilan ta'minlanmagan kadrlar uchun alohida aloqa markazi yoki portal tashkil etish;

- mavjud OAVga doir milliy qonunchilikka internet OAVga daxldor o'zgartish va qo'shimchalar kiritish;

- milliy professional jurnalistlar etikasi qoidalarini ishlab chiqish;

- internet jurnalistikaga doir o'quv qo'llanma va darsliklar chop etish kabilarga keng ahamiyat qaratish joiz.

Zamonaviy media-maydon sifatida internet ommaviy axborot vositalarini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishda O'zbekiston mustaqil bosma ommaviy axborot vositalari va axborot agentliklarini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish jamoat fondi muhim o'rin tutadi. Materialni sifatli qilib uzatish internet ommaviy axborot vositasining muhim ustuvorliklaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ворошилов В.В. Журналистика. Учебник.: изд-во Михайлова В. А., 1999.
2. Do'stmuhammad X. Jurnalist bo'lmoqchimisiz? — T.: 2001.
3. Журналистика западноевропейских стран. Учебн. пособ. (Отв. ред. В.С. Соколов). — Л.: 1990.
4. Jo'rayev S., Azizov Sh. Ijodiyot asoslari (Shaxs va jamiyat). — T.: «Ma'rifat-ijodkor», 2003.
5. Ученова В.В. Публицистика и политика. — М.: «Политиздат», 1978
6. Mo'minov F.A. Jurnalistika ijtimoiy institut sifatida. - T.: «Universitet», 1998

ФИО автора: *Otakova Mahbuba Alisherovna*

Ichki ishlar vazirligi

Xorazm akademik litseyi

huquqshunoslik fani o'qituvchisi

Xorazm, O'zbekiston

Название публикации: «HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MADANIYATNI YUKSALTIRISH BUGUNGI KUNNING ZARURIY TALABI»

Annotatsiya. Ushbu maqolada huquqiy davlat qurishda huquqiy ong va huquqiy madaniyatning o'рни kattaligi va buning uchun avvalo har bir shaxsning huquqiy immunitetini, huquqiy savodxonlik darajasini yaxshilash masalalari yoritib o'tilgan.

Kalit so'zlar: davlat, huquq, qonun, huquqiy ong, huquqiy madaniyat, partiya, shaxs, farmon, jamiyat, demokratiya, siyosat, norma.

Аннотация. В статье рассматривается роль правового сознания и правовой культуры в построении правового государства и с этой целью, прежде всего, в повышении правового иммунитета каждого человека, уровня правовой грамотности.

Ключевые слова: государство, закон, закон, правовое сознание, правовая культура, партия, личность, указ, общество, демократия, политика, норма.

Annotation. This article highlights the role of legal consciousness and legal culture in building a state governed by the rule of law, and for this purpose, first of all, to improve the legal immunity of each person, the level of legal literacy.

Key words: state, law, law, legal consciousness, legal culture, party, person, decree, society, democracy, politics, norm.

Huquqiy madaniyat xalqimizning azaliy an'analariga, udumlariga, tiliga, diniga, ruhiyatiga asoslangan holda insof va iymon, adolat va qonuniylik, insonga yuksak hurmat va e'tibor, sabr-toqat kabi ma'rifat va haqiqat tuyg'ularini ongimizga singdirishga xizmat qiladi. Shuning uchun ham kishilarning fikrini, dunyoqarashini mustaqilligimiz yo'lida fidokorona mehnat qilishga yo'naltirilgan huquqiy madaniyatni yuksaltirish hayotiy zaruriyatdir. Aholining huquqiy madaniyati va

huquqiy ongini yuksaltirish, huquqiy ta'lim va ma'rifatni, jamiyatda huquqiy bilimlar tartibotini tubdan yaxshilash, inson huquq va erkinlariga chuqur hurmat va ehtiromga asoslangan munosabatni, odamlarda qonunga itoatkorlik tuyg'usini, qonunlarni bilish va unga qat'iy amal qilish saodatmandligini qaror toptirish bugungi kunning zaruriy talabi bo'lib kelmoqda.[1]

Huquqiy demokratik davlat va adolatli fuqarolik jamiyati qurish jarayonida, avvalo, har bir fuqaroning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini shakllantirib borish asosiy va muhim vazifa hisoblanadi. Huquqiy davlat qurishning zaruriy sharti - bu qonunlarning so'zsiz bajarilishidir. Qonunlarning bir xilda va so'zsiz bajarilishi har bir shaxsning o'z vazifasiga munosabati va zimmasidagi mas'uliyatni his qilishiga bog'liqdir. [2]

Avvalo huquqiy ong va huquqiy madaniyatga olimlar tomonidan berilgan turlicha ta'riflar bilan tanishib chiqish maqsadga muvofiq bo'ladi, jumladan, professor Islomov huquqiy ongga shunday ta'rif beradi: "Huquqiy ongni mamlakat fuqarolarining ham amaldagi huquqqa, yuridik amaliyotga, fuqarolar huquqlari, erkinliklari, majburiyatlariga, ham orzu qilingan huquqqa va boshqa huquqiy hodisalarga munosabatini ifodalovchi huquqiy sezgilar, g'oyalar, baholar, tasavvurlar tizimi sifatida ta'riflash mumkin".[3] Professor Dmitrievning ta'rificha: "Huquqiy ong bu insonlarning va ularning turli birliklarining hamda butun jamiyatning amaldagi huquq va huquqiy hodisalarga nisbatan qarashlari, g'oyalari, tasavvurlari yig'indisidir"[4] Huquqiy madaniyatga berilgan ta'riflarga kelsak, U.Tajixanov va A.Saidovlar o'zlarining Huquqiy madaniyat nazariyasi nomli kitobida huquqiy madaniyatga shunday ta'rif berishadi: "Huquqiy madaniyat deganda jamiyatda qaror topgan huquqiy tizimning darajasini, xalqning bu huquq tizimidan xabardorlik darajasini, fuqarolarning qonunga bo'lgan hurmati, huquqiy normalarning ijro etilish darajasi, huquqqa rioya qilmaganlarga murosasiz bo'lish, qonunga itoatkorlik darajasini tushunamiz"[5]

Demak, yuqoridagilardan xulosa qiladigan bo'lsak, qabul qilinayotgan qonunlar, har qanday normativ-huquqiy hujjatlar, huquq sohasida bo'ladigan o'zgarishlardan toliq tarzda xabardor bo'lib, o'rganib chiqilishi natijasida huquqiy ong va tushunib

yetib unga amal qilinishi esa huquqiy madaniyatni shakllantiradi. Huquqiy madaniyatning yuksak darajada bo'lishi huquqiy davlatning o'ziga xos xususiyatidir. Bozor iqtisodiyotini shakllantirish sharoitida huquqiy madaniyatni oshirish muhim vazifa sanaladi. Fuqarolarning yuksak huquqiy ongi va huquqiy faolligi ma'rifiy jamiyatda huquq ustuvorligining, huquqiy davlatning poydevoridir.

Fuqarolarning huquqiy ongini shakllantirish, huquqbuzarliklarning oldini olish, jinoyatchilikka qarshi kurashishning zarururiy talabidir. Haqiqattan ham shunday, huquqiy immunitet shakllangan shaxsga tashqaridan kirib keladigan yot g'oyalar, qarashlar, qonunga xilof xatti-harakatlar o'z ta'siriga ega bo'lmay qoladi. Ijtimoiylashuv natijasida shaxslar ezgulik va adolat, inson sha'ni va uning toptalishi hamda erkinlik va qullik kabi qonuniyatning mavjudligini anglab idrok etishadi. "Nima yaxshi-yu nima yomonligini" tushunib yetishda esa ularga aynan huquqiy savodxonlik, huquqiy yetuklik yordam beradi.

Mamlakatimizda mustaqillikka erishganimizdan so'ng aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini oshirishga katta e'tibor berib kelinmoqda. Jumladan, 1997- yil 29-avgustda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan "Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish milliy dasturi" qabul qilingan edi. Unda aholi huquqiy madaniyat darajasining oshirilishi qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati xodimlarining bilimdonligiga ko'p jihatdan bog'liqligi, huquqiy madaniyatning ilmiy asoslarini tadqiq etishni rag'batlantirish, ijtimoiy – huquqiy tadqiqotlarni tashkil etish[6] norm.uz va boshqa masalalar o'z aksini topgan. Biroq bugungi kunga kelib zamon o'zgarishi, fuqarolarning fikr yuritish darajasi o'zgarganligi sababli ushbu milliy dasturni yangilash vazifasi qo'yilmoqda. Bundan tashqari 2017 –yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Prezident farmoni, 2017-yil 7- sentabrda qabul qilingan "Huquqiy axborotni tarqatish va undan foydalanishni ta'minlash to'g'risida"gi qonun, 2018- yil 13- apreldagi "Davlat huquqiy siyosatini amalga oshirishda adliya orgnlari va muassasalari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora – tadbirlari to'g'risida"gi Prezident farmoni, 2019- yil 9- yanvardag " Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi Prezident

farmoni va boshqa me'yoriy – huquqiy hujjatlarning qabul qilinganligini ko'rish mumkin.[7]

Aholining qonunlarga huquqiy jarayonlarga ishtirokini va ularning xabardorlik darajasini aniqlash uchun alohida jamoatchilik fikri so'rovlari ham o'tkazilib turiladi. Misol tariqasida 2017-yilda "Ijtimoiy fikr" jamoatchilik fikrini o'rganish Markazi tomonidan "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 25 yilligi " mavzusida jamoatchilik fikri so'rovi o'tkazilgan edi. O'tkazilgan so'rov ma'lumotlariga ko'ra, fuqarolarning mutlaq ko'pchiligi, ya'ni 90,5 foizi O'zbekiston Konstitutsiyasini "mamalakatdagi huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi bosh hujjat", deb hisoblaydi, unda suveren davlat va adolatli jamiyatni shakllantirishning fundamental asoslari, inson huquqlarini himoya qilish va mustahkamlashga, demokratiya va ijtimoiy adolat ideallariga, fuqarolar osudaligi va millatlararo totuvlikni ta'minlashga sodiqlik mustahkamlab qo'yilgan. Mutlaq ko'pchilik fuqarolarning – 86,3 foizining fikricha , asosiy qonun nafaqat davrning zamonaviy talablariga javob beradi, balki istiqbolga mo'ljallangandir deya fikr bildirishgan. Mazkur so'rovda aholining o'z fuqarolik huquqlari to'g'risida xabardorlik darajasi aniqlandi. "Siz o'z fuqarolik huquqlaringizni bilasizmi?", degan savolga fuqarolarning mutlaq ko'pchiligi – 92,6 foizi tasdiqlovchi ovoz berdi.[8] xuddi shunday ijtimoiy so'rovlar tez-tez o'tkazilib turilishi aholining fikrini o'rganish va ularda mavjud bo'lgan kamchiliklarni bartaraf etishga katta yordam beradi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev "Parlamentimiz haqiqiy demokratiya maktabiga aylanishi, islohotlarning tashabbuskori va asosiy ijrochisi bo'lishi kerak" nomli ma'ruzasida siyosiy partiyalar, ularning parlamentdagi fraksiyalari va deputatlarning faoliyatini tanqidiy tahlil qilib, quyidagi fikrlarni bayon etdi: "Deputatlarning ish uslubini takomillashtirish, aholining huquqiy madaniyatini oshirish maqsadida siyosiy partiyalar orqali: "Markaz - viloyat - tuman" tartibida ishlaydigan yangi tizimni joriy etish ayni muddao bo'lar edi"[9],- degan fikrni bildirganlar, chunki barcha qonunlarning yaratilishi, ishlab chiqilishi deputatlar tomonidan amalga oshiriladi. Ular xalqning orasida bo'lib barcha taklif va tavsiyalar, kamchiliklarni o'rganib chiqib xalq manfaatlaridan, xalq ehtiyojlaridan kelib chiqqan

holda qonunlarni yaratishlari shart va zarur. Bekorga “Markaz-viloyat-tuman” tartibida ishlaydigan tizim deb aytmaganlar, har qanday siyosatda bo’ladigan o’zgarish va qo’shimchalar markazdan viloyatga undan tuman va boshqa chekka hududlargacha yetib borishi xalq xabardor bo’lishi va o’z fikr –mulohazalarini yetkazishi kerak ekanligini hisobga olib bunday tizim yartish kerakligini aytib o’tganlar. Mamlakatimizda ijroga yo’naltirilgan har bir qonun, amaldagi huquqiy hujjatlarga kiritilayotgan o’zgartish va qo’shimchalardan aholini izchil hamda keng xabardor qilishda jamoatchilik ishtiroki va faolligi muhim. Kommunikatsiya texnologiyalari, davlat organlari bilan ijtimoiy sherikchilik imkoniyatlaridan samarali foydalanish lozim.[10]

2019-yilda aholining huquqiy ong va huquqiy madaniyatini yaxshilash maqsadida “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to’g’risida”gi Prezident Farmoni qabul qilindi. Ushbu farmonda: jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirib borish uchun qonun ustuvorligini ta’minlash va qonuniylikni mustahkamlashning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi, [11] deya ta’kidlab o’tilgan. Shu o’rinda aytib o’tish joizki, O’zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish sohasida muvofiqlashtiruvchi davlat organi bo’lib hisoblanadi. Hozirda farmonga asosan shaxsan Adliya vaziri Ruslanbek Davletov boshchiligida Advice.uz huquqiy axborot tizimi faoliyat ko’rsatmoqda, xususan mamalakamiz ko’plab fuqarolari ushbu tizimdan bir necha bor foydalanib savollariga yetarlicha javob olishmoqda. Bundan tashqari huquqiy targ’ibot-tashviqot olib borish ishlari ham bir muncha yaxshilangan. Mahallalarda, joylarda malakali huquqshunoslar tomonidan tushuntirish ishlari olib borilmoqda. Qonun ijodkorligi faoliyatiga aholining keng qatlamini jalb etish maqsadida “Telegram” messendjeridagi Huuqiy axborot kanalida maxsus “Qonunchilikka taklif” boti ishga tushirilgan. Mazkur bot orqali fuqarolardan minglab takliflar kelib tushadi va ko’rib chiqilib inobatga olinadi. Ushbu loyiha Prezidentimizning “... qonunlarning bevositai jodkori xalq bo’lishi kerak”[12],- degan so’zlarining amalda tadbqiq etilishining ko’rinishidir. Huquqiy targ’ibot - tashviqot sohsini yaxshilashga munosib hissa qo’shgan davlat organlari va tashkilotlar

xodimlariga aholining huquqiy savodxonligini oshirishda ko'rsatgan xizmatlari uchun "Huquqiy targ'ibot ishlari a'lochisi" ko'krak nishoni ta'sis etildi. Yana huquqiy mavzularni tizimli va tahliliy yoritib berish hamda aholini qonunga hurmat ruhida tarbiyalashga doir teleko'rsatuvlar ko'لامي kengaytirilmoqda. O'zbekistonda demokratik huquqiy davlatni shakllantirish jamiyat, mansabdor shaxslar, va fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirishni talab qiladi. Shuning uchun huquqiy davlatning muhim belgisi – huquqiy madaniyatdir. Bugungi kunda aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Mamlakatimizning rivojlanishi va islohotlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan aholining huquqiy ongi hamda huquqiy madaniyati darajasiga bog'liqdir. Shaxsning siyosiy – huquqiy faolligi, uning chinakam fuqaroviy munosabati, demokratik islohotlarga nisbatan daxldorlik hissi davlatimiz o'z oldiga qo'ygan buyuk maqsadlarga erishishning muhim omilidir. Harakatlar strategyasida "aholining huquqiy madaniyati va huquqiy ongini yuksaltirish, bu borada davlat tuzilmalarining fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari bilan o'zaro samarali hukmronligini tashkil etish samarali va ustuvor vazifalardan hisoblanadi. Huquqiy madaniyat saviyasi qabul qilingan qonunlar soni bilan emas, balki ushbu qonunlarning barcha darajalarda ijro etilishi bilan belgilanadi. Ushbu muhim ishda fuqarolarning qonunlarga va normativ – huquqiy hujjatlarga nisbatan chuqur hurmat hissini tarbiyalash alohida ahamiyatga egadir. Bunda g'oyat muhim jihat - jamoatchilikka davlat hokimiyati va boshqaruv idoralari faoliyati haqida ma'lumot berish, davlat hokimiyati organlari tomonidan qabul qilinadigan qarorlardan, birinchi navbatda, inson huquq va erkinliklari, fuqarolarning qonuniy manfaatlariga doir qarorlardan aholini keng xabardor qilib borish mexanizmlarini yanada takomillashtirish bilan bog'liq.[13]

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 27 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasida aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyati masalasiga ham alohida to'xtalib o'tdilar,- "Biz qanchalik mukammal qonunlar yaratmaylik, qanday islohotlar o'tkazmaylik agar fuqarolarimizning huquqiy bilimi, ongi va madaniyati yetarli bo'lmasa kutilgan natijalarga erishish mushkul bo'ladi. Huquqshunos olimlarning

bundan bir necha asr avval “Huquqni anglash mas’uliyat hissini rivojlantiradi”, deb aytgan hikmatli soʻzlari hech qachon oʻz dolzarbligini yoʻqotmaydi. Boshqacha aytganda Konstitutsiya va qonunlarga hurmat, huquqiy ong va huquqiy madaniyat har bir fuqaroning, har bir mansabdor shaxsning hayot va faoliyat tarziga aylanmogʻi kerak. Biz huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish borasidagi ishlarimizni uzliksiz davom ettirishimiz zarur. Huquqiy tarbiyani maktabgacha taʼlim tizimidan boshlashimiz, bu boradagi ilk koʻnikmalar ona allasi kabi farzandlarimiz qalbidan umrbod joy olishi darkor. Konstitutsiyamiz har bir fuqaroning ongi va qalbidan chuqur joy olgan, ularning huquq va erkinliklarini toʻliq kafolatlaydigan haqiqiy hayot qomusiga aylanmogʻi lozim. Har bir soha va yoʻnalish, taʼlimning barcha bosqichlari uchun huquqiy madaniyatni yuksaltirishning ilmiy asoslangan dasturi tayyorlanishi kerak. Bunda, avvalambor, Konstitutsiyani oʻrganishga jiddiy yondashish lozim. Umumtaʼlim maktablari uchun “Konstitutsiya alifbosi”, “Konstitutsiya saboqlari”, “Konstitutsiya asoslari” kabi darsliklarni yaratish zarur deb hisoblayman. Ushbu fanlardan dars beradigan oʻqituvchilarni tayyorlashda ularning siyosiy, huquqiy va maʼnaviy saviyasiga alohida ahamiyat berish lozim. Shuningdek, hayotdagi adolat tantanasi, qonuniy haqhuquqlar tiklangani haqida qiziqarli koʻrsatuvlar, seriallar, badiiy filmlar, teatr asarlari yaratish ham katta tarbiyaviy ahamiyatga ega”, deya taʼkidlab oʻtganlar[14]. Va yana “Uzluksiz maʼnaviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari Toʻgʻrisida”gi Vazirlar Mahkamasi qarorida ham yoshlarda vatanga sadoqat, tadbirkorlik, irodalilik, mafkuraviy immunitet, mehr – oqibatlilik, mas’uliyatlilik, bagʻrikenglik, huquqiy madaniyat, innovatsion fikrlash, mehnatsevarlik kabi muhim fazilatlarini bolalikdan boshlab bosqichma – bosqich shakllantirish zarurligi aytib oʻtilgan.[15]

Oʻzbekiston bozor iqtisodiyotiga oʻtish uchun keng koʻlamli demokratik islohotlarni amalga oshirmoqda. Bu esa, fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini rivojlantirishni nazarda tutadi. Jamiyatda kishilar qanchalik yuqori huquqiy madaniyatli boʻlsa, huquq normalarini bilsa, qonunlarni, yurdik adabiyotlarni oʻqib ularga amal qilsa huquq buzulishi ham shunchalik kam boʻladi. Aholining barcha qatlamlari huquqiy savodxonlikka erishishi, mustahkam irodali, oʻz huquqini biladigan

va qonunlarni hurmat qiladigan, huquqiy bilimlarini kundalik hayotda qo'llay oladigan, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lgan va huquqbuzarlikka nisbatan murosasiz munosabatda bo'ladigan fuqarolarni tarbiyalashning keng qamrovli muntazam tizimi yaratilmoqda. Tarbiya avvalo, oila ostonasidan boshlanadi, shunday ekan har-bir ota-onaga katta mas'uliyat yuklatilgan. "Qush uyasida ko'rganini qiladi",- degan naql bekorga aytilmagan. Oila a'zolari kundalik hayotida qonunlarga, belgilangan normalarga qanday amal qilsa, yosh avlod shunday holatni ko'rib va unga moslashib boradi. Kundalik siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy hayotda bo'ladigan yangiliklarni ko'rib borish, saylovlarga to'liq tarzda qatnashish, mahalla yig'inlarida doimiy ishtirok etish shular jumlasidandir.

Davlat va jamiyatning huquqiy rivojlanganligini belgilaydigan bir qator muhim omillar bor, biz buning bir necha jihatlarini sanab o'tamiz:

Birinchidan, rivojlangan jamiyat a'zolarining, davlat fuqarolarining ijtimoiysiyosiy faolligi yuksak bo'lishi kerak;

Ikkinchidan, huquqiy ongi, huquqiy madaniyati, huquqiy savodxonlik darajasi baland bo'lishi lozim;

Uchinchidan, ularning o'sha jamiyatdagi islohotlarga nisbatan daxldorlik tuyg'usi bor bo'lishligi talab etiladi[16]

To'g'risini aytganda, huquqiy ong, huquqiy madaniyat haqida gap ketganda ko'pchiligimizda faqat qonunlarni bilish yoki ulardan boxabarlik darajasi tushuniladi. Aslida bu juda keng tushuncha bo'lib, yuqorida sanab o'tganimiz davlat va jamiyatning rivojlanganligini belgilaydigan uchta muhim omilni ham o'z ichiga oladi. Huquqiy madaniyati yuksak inson qonunlarga itoatkor bo'ladi, hamisha unga bo'ysunadi va qonunlarga hurmat bilan qaraydi. Bunday insonlar qonunlarda belgilangan qoidalarga zid xatti-harakat qilmaydi, aksincha boshqalarni ham shunga da'vat etadi. Ijtimoiy-siyosiy faol fuqaro jamiyatda ro'y berayotgan voqea - hodisalarga ongli munosabatda bo'lib, islohotlarga daxldorligini sezib, davlat va jamiyat oldidagi mas'uliyatini his qilib yashaydi. Eng muhimi, u mamlakat taraqqiyotiga amaliy hissa qo'shishga harakat qiladi.

Jamiyatda huquqiy madaniyatning shakllanganligi yoshlarning mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotidagi o`rni, maqsadlarni boshqarishdagi ishtiroki va mas'uliyati, yangiliklarga daxldorlik tuyg`usining o`zgarishi jamiyat, huquqiy davlat ravnaqi uchun qarorlar qabul qilish jarayonida ularning faollik darajasini belgilaydi.

Jamiyatda huquqiy ongni rivojlantirishda, huquqiy normalarni qabul qilishda huquqiy mafkura asosiy hal qiluvchi rol o`ynaydi, chunki huquqiy mafkura jamiyatdagi huquqiy ustqartmaning mavjudligini, talabga javob berishini, huquqiy normalarning kishilar o`rtasidagi turli ijtimoiy munosabatlarni tartibga solib mustahkamlashga va rivojlantirishga katta yordam beradi.[17]Yuksak huquqiy madaniyat demokratik jamiyat poydevori hamda huquqiy tizim yetukligining ifodasidir. U jamiyatdagi turli xil hayotiy jarayonlarga faol ta'sir ko`rsatuvchi, fuqarolarning, barcha ijtimoiy guruhlarining jipslashuviga ko`maklashuvchi, jamiyatning yaxlitligi hamda batartibligini ta'minlovchi va mustahkamlovchi omildir. Qonunni hurmat qilish huquqiy jamiyatning, siyosiy va huquqiy tizimlar samarali faoliyat ko`rsatishining asosiy talablaridan biri hisoblanadi. Jamiyat va davlat taraqqiyotining hozirgi holati huquqiy munosabatlar barcha ishtirokshilarining huquqiy madaniyatini, huquqiy savodxonligini har tomonlama oshirishni talab qilmoqda. Huquqiy madaniyat huquqiy bilim, huquqiy e'tiqod va izchil amaliy faoliyat majmui sifatida jamiyat va davlat oldida turgan vazifalarning muvaffaqiyatli hal etilishini ta'minlaydi. Huquqiy savodxonlikning belgilaridan biri bu - huquqiy targ`ibotdir.

Huquqiy targ`ibot va fuqarolarning huquqiy ongini oshirishning zamonaviy va ta'sirchan uslublarini joriy qilish, ularga qabul qilinayotgan qonunlar va boshqa normativ - huquqiy hujjatlar mazmun - mohiyati va ahamiyatini yetkazish, aholining huquqiy savodxonligini yaxshilash bo'yicha chora tadbirlar amalga oshirilmoqda. Huquqiy targ`ibot-tashviqot ishlarida:

- Axborot-resurs markazlari hamda axborot-kutubxona fondlaridagi yuridik adabiyotlarni huquqshunoslar tomonidan puxta o`rganilib har xil shaklda xalqqa yetkazish va tushuntirish;

- Buyuk fiqhshunos alloma Marg'inoniy nomidagi maxsus huquqiy targ'ibottashviqot markazini tashkil etish.

Xalqni huquq sohasida madaniyatli qilishning yana bir tomoni Oliy Yuridik ma'lumotli kadrlarni sonini ko'paytirish va sifatini oshirish. Buning uchun Oliy Yuridik ta'lim beruvchi ta'lim muassasalarini sonini ko'paytirish, yetuk malakali huquqshunos kadrlarni tayyorlash. Shu o'rinda Abu Nasr Farobiyning fikrlarini esga olaylik. Mashhur faylasuf har bir mansabdor shaxs qonunlarni chuqur o'rganishi, ularga rioya qilishda shaxsan namuna bo'lishi, aholi o'rtasida qonunlarni keng targ'ib qilish, uni takomillashtirish bo'yicha takliflar kirita bilishi, joiz bo'lsa, qonun yoza olishi shartligini ilgari surgan

Shunday ekan, bugun biz ana shu qoidalarga hammamiz va hamma vaqt ham rioya etyapmizmi, degan haqli savol tug'iladi. Zero, qonun normalari odamlar ongiga singgan va ular orqali amal qilgan taqdirdagina yashaydi va ro'yobga chiqadi. Qonun esa xalqning xohish irodasidir.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda quyidagi takliflarni berib o'tmoqchimiz:

Birinchidan, aholining huquqiy ong va huquqiy madaniyatini yanada yuksaltirish uchun mazkur yo'nalishdagi davra suhbatlari hamda o'quv seminarlari yoki ilmiy-amaliy konferensiyalarni muntazam ravishda o'tkazib borishni yo'lga qo'yish;

Ikkinchidan, umumiy o'rta ta'lim, o'rta-maxsus kasb-hunar ta'limida oliy ta'limda huquq sohasida ko'plab ko'rik tanlovlari yo'lga qo'yilgan. Endilikda shunday ko'rik tanlovlarni nafaqat ta'lim muassasalarida balki, mahallalar o'rtasida "Huquqiy madaniyat yetakchisi" nomi ostida tashkil qilish. Mahallalar orasidan saralanganlarini viloyatlar o'rtasida musobaqa va ko'rik tanlovlarni amalga oshirish;

Uchinchidan, jamoat joylarida Konstitutsiya maydonlarini yaratish va uni Konstitutsiya va qonunlar aks ettirilgan zamonaviy targ'ibot vositalari bilan ta'minlash, unda aholining huquqiy ongini yaxshilaydigan, huquqiy madaniyatini oshiradigan lavhalarni keltirish zarur deb hisoblayman

To'rtinchidan, ta'lim muassasalarida huquqiy savodxonlikni oshirish eng dolzarb masala hisoblanadi, shu sababli umumta'lim maktablarida boshlang'ich ta'lim tizimidan boshlab bolalar va o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda,

huquqiy ong qonunva huquqiy madaniyatni shakllantirishga qaratilgan Konstitutsiya va inson huquqlarini o`rganish bo`yicha darslar va darsliklar tashkil qilish, yoshlarning huquqiy bilim va savodxonlik darajasini yuksaltirib borish;

Beshinchidan, qonunchilikga, huquq normalariga o`zgartirish va qo`shimchalar kiritib boriladi. Bular eski yilgi huquq darsliklarida mavjud bo`lmaydi, shuning uchun barcha huquq sohalaridagi darsliklarni to`liq, uzluksiz, o`zgarishlar kiritilgan holda, ko`p sonli adadda har yil qayta nashr qilish.

Xulosa qilib aytganda, huquqiy ong va huquqiy madaniyat bosqichma- bosqich shakllanib boradigan jarayon hisoblanadi. Huquqiy madaniyatning yuksalishi esa qonunga itoat tuyg`usini rivojlanishiga olib keldi. Hozirgi kunda mazkur masala davlat siyosati darajasiga ko`tarilmoqda, shu maqsadda fuqarolarning huquqiy ongi, huquqiy madaniyati, ta`lim-tarbiyasi, huquqiy savodxonligini yanada yuksaltirish, yoshlarning huquq sohasiga bo`lgan qiziqishlarini oshirish, ularni huquqiy jihatdan yetuk va barkamol avlod etib tarbiyalash asosiy maqsad va muddaolardan biri hisoblanadi. Jamiyatda o`zhaq-huquqini biladigan va qonun-qoidalariga og`ishmay amal qiladigan fuqarolar huquqiy davlatning poydevoridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gulnora Inomjonova. "Nikoh shartnomasi-oila mustahkamligining huquqiy kafolati" ilmiy-amaliy qo`llanma, -T.: Intellect Ekspert, 2015, 10-b
2. Huquqiy yetuklik - barkamollikka eltadi." O`zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi.-T.: Adolat 2011, 7-b
3. Islomov.Z.M.Davlat va huquq nazariyasi.-T.: Adolat, 2007.-537-b "Oriental Art and Culture" Scientific-Methodical Journal - (3) III/2020 ISSN 2181-063X 413 <http://oac.dsmi-qf.uz>
4. Ю.А.Дмитриев.Правосознание и правовая культура / Теория государства и права.Под.ред.Пиголкина. – Москва:Юрайт – Издат, 2006.- С. 547
5. U.Tajixanov, A,Saidov. Huquqiy madaniyat nazariyasi 1-tom.- Toshkent. 1998, 11-b
6. O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi 29.08.1997-yil 466-I son qarori bilan tasdiqlangan.Nrm.uz

7. Aholining huquq va erkinliklarini himoya qilish, jamiyatda huquqiy ong va madaniyatni yanada yuksaltirishning huquqiy asoslari. E.Qodirov //Aholining huquq va erkinliklarini himoya qilish, huquqiy ongni oshirish, jamiyatda inson huquqlari madaniyatini shakllantirish hamda rivojlantirishda nodavlat notijorat tashkilotlarining o`rni va roli mavzusida tashkil etilgan davra suhbat materiallari. - T.:Toshkent tezkor bosmaxonasi, 2015, 20-b
8. “Ijtimoiy fikr” jamoatchilik fikrini o`rganish Markazi tomonidan O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 25 yilligi” mavzusida jamoatchilik fikri so`rovi. Kun.uz 24.11.2017
9. Odilqoriyev X.T Davlat va huquq nazariyasi (darslik). – T.: “Adolat”, 2018, 287-b
10. Zakirova Sevara. “ Xotin-qizlarning huquqiy madaniyatini oshirishda nodavlat notijorat tashkilotlarining o`rni va roli”. // Fuqarolik jamiyati. 2017, №4, 49- b
11. PF-5618. lex.uz
12. O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining o`n to`rtinchi yalpi majlisida Adliya vaziri Ruslan Davletovning huquqiy targ`ibot va ma`rifatni yuksaltirish borasidagi axborotidan // Inson va Qonun,2018 3-aprel, № 13
13. 2017-2021- yillarda O`zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo`nalishi bo`yicha Harakatlar strategyasini “Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yilida amalga oshirishga oid davlat dasturini o`rganish bo`yicha ilmiy – uslubiy risola. – T.: Ma`naviyat, 2017, 143-b
14. Prezident Shavkat Mirziyoyevning O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qaqbul qilinganligining 27 yilligiga bag`ishlangan tantanali marosimidagi ma`ruzasi. www.Zarnews.uz
15. “Uzluksiz ma`naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to`g`risida”gi Vazirlar Mahkamasi qarori 1059-son, 2019-yil 31-dekabr.nrm.uz
16. Xudoyor Mamatov.” Huquqiy ong, huquqiy madaniyat davlat va jamiyat taraqqiyotini belgilaydi”. uza.uz
17. Diyorova SHaxloxon. “Pedagogika oily o`quv yurtlari talabalarining huquqiy madaniyatini rivojlantirish omillari tog`risida”. // Pedagogika,2019, №2 134- b.

"Oriental Art and Culture" Scientific-Methodical Journal - (3) III/2020 ISSN 2181-063X 414 <http://oac.dsmi-qf.uz>

18. Abdukamol Rahmonov. “Yuksak huquqiy madaniyat- demokratik jamiyat poydevori”. // Huquqshunos, 2019, №1. 8-9-b

ФИО авторов: *Abirqulova Laziza*

Student of Jizzakh Pedagogical Institute, Uzbekistan

Rustamova Nazokat

Student of Samarkand State Institute of Foreign Languages, Uzbekistan

Название публикации: «WHAT IS IT LIKE TO BE TRANSGENDER NOWADAYS?»

ABSTRACT. The purpose of this article is to gain a better understanding of transgender people and remove the transgender community. In this thesis you can learn what is transgender and how is it became? How is a transgender identity different from sexual orientation? Transgendr's like types dentity icons for male, female, hetero, transgender, gay, lesbian, bisexual, and aasexual. Therefore, about first transgender people. Nowadays in the Usa and Eeurope youncth thoughts about thrangender. Some famous people's inteniont as well as my points.

Key words: transgender, LGB, psychological traits , gay, lesbian, straight, or bisexual

I.Introduction

The transgender community has received increasing media coverage in the last several years. With the increased visibility of the community, it is important to gain an understanding of the unique experience and challenges faced by those that identify as transgender. This thesis will identify the importance of this research, the significance of the project in the social work field, and outline the problem to be studied.

Affect toward transgender people and support for their rights often reflect values such as egalitarianism, moral traditionalism, conservatism, and religiosity, as well as contact with LGBT people (Norton and Herek 2013; Flores 2015; Miller et al. 2017; Flores et al. 2018).

II. Literary review

Numerous studies notice that positive interactions with members of AN outgroup scale back prejudice toward the cluster (Allport 1954; Pettigrew and

Tropp 2006). as an example, knowing AN laser-guided bomb person is related to bigger support for laser-guided bomb rights and a lot of positive attitudes toward laser-guided bomb individuals (Brewer 2008; Lewis 2011; Bramlett 2012; Garner 2013).

Previous studies on transgender attitudes supply mixed support for the speculation. Flores (2015) finds no such impact of contact on support for nondiscrimination policies; meantime, Flores et al. (2018) show that mere exposure to data and pictures of transgender individuals in an exceedingly survey experiment reduces transphobia and discomfort with gender nonconformity. during this study, we have a tendency to go back the intergroup contact hypothesis across a wider vary of dependent variables.

Linda Thompson – “Being transgender, like being gay, tall, short, white, black, male, or female, is another a part of the human condition that creates every individual distinctive and one thing over that we've no management. we have a tendency to ar UN agency we have a tendency to ar within the deepest recesses of our minds, hearts, and identities.”

Laverne Cox – “I suppose trans ladies, and trans individuals normally, show everybody that you just will outline what it suggests that to be a person or girl on your own terms. heaps of what feminism is concerning is moving outside of roles and moving outside of expectations of UN agency and what you're alleged to be to measure a a lot of authentic life.

An extensive literature shows that opinions concerning specific teams and policies ar usually supported a lot of basic values. These embody core values like school of thought (Feldman 1988) and ethical traditionalism (McCann 1997), broad political orientations like political ideology and party identification (Zaller 1992), and pietism (Cook, Jelen, and Wilcox 1992). as an example, all of those values will influence vox populi concerning laser-guided bomb rights (Lewis and Rogers 1999; Brewer 2003; Craig et al. 2005; Olson, Cadge, and Harrison 2006; Stoutenborough, Haider-Markel, and Allen 2006; Wilcox et al. 2007) and support for laser-guided bomb candidates (Haider-Markel 2010; Haider-Markel et al. 2017).

III. Materials and strategies

The data for this study came from the University of Delaware Center for Political Communication's National Agenda Poll, a random-digit-dial (RDD) phone survey of a sample of 901 adults living within the continental U.S.. The survey was conducted by Princeton Survey Analysis Associates International (PSRAI) from national holiday to seventeen, 2015, employing a twin sampling frame of telephone circuit (n = 451) and mobile phone (n = 450) respondents provided by Survey Sampling International (SSI). Interviews were conducted in English by Princeton Knowledge Supply. The response rates for the telephone circuit and cellular samples were seven and five p.c (calculated victimization AAPOR RR3), severally (AAPOR 2016).¹ These are low in historical perspective however cherish typical rates for surveys conducted by major polling organizations (e.g., Church & Dwight 2012). The sampling error for the total weighted sample is ± 4.0 share points. The net Appendix includes further data relating to the sample, as well as comparison to the overall U.S. population, descriptive statistics for key variables, the coefficient that's used throughout, and therefore the sample disposition. Four respondents UN agency known themselves as transgender were excluded from the analysis, only if we have a tendency to have an interest in assessing cisgender people's views of transgender problems. Transgender individuals come back from all walks of life, and HRC Foundation has calculable that there are quite a pair of million folks across the U.S.. we have a tendency to be folks, siblings, and kids. we have a tendency to be your coworkers, your neighbors, and your friends. we have a tendency to be 7-year-old kids and 70-year-old grandparents. we have a tendency to be a various community, representing all racial and ethnic backgrounds, furthermore as all religion traditions.

IV.Results

Transgender individuals specify their gender identities in many various ways that. Some individuals use their dress, behavior, and mannerisms to measure because the gender that feels right for them. Some individuals take hormones and will have surgery to alter their body therefore it matches their personal identity. Some transgender individuals reject the standard understanding of gender as divided between simply “male” and “female,” so that they establish even as transgender, or genderqueer, genderfluid, or one thing else. Transgender individuals are various in their gender identities (the means you're feeling on the inside), gender expressions (the means you dress and act), and sexual orientations (the individuals you're attracted to). When people's allotted sex and personal identity are an equivalent, they're referred to as cisgender. How may be a transgender identity completely different from sexual orientation?

People usually confuse personal identity with sexual orientation. However, being transgender isn't an equivalent issue as being lesbian, gay, or bisexual. Personal identity, whether or not transgender or cisgender, is concerning UN agency you're within as male, female, both, or none of those. Being lesbian, gay, bisexual, or straight describes UN agency you're interested in and UN agency you're feeling yourself drawn to romantically, showing emotion, and sexually. A transgender person is gay, lesbian, straight, or bisexual, rather like somebody who's cisgender. A straightforward thanks to think concerning faith rely on place confidence in it is: Sexual orientation is about UN agency you wish to be with. Personal identity is concerning UN agency you are. Transgender is an umbrella term for persons whose personal identity or expression (masculine, feminine, other) is completely different from their sex (male, female) at birth. Personal identity refers to one's internal understanding of one's own gender, or the gender with that an individual identifies. Gender expression may be a term wont to describe people's

outward presentation of their gender. Gender identity and sexual orientation are completely different aspects of identity. everybody incorporates a personal identity and a sexual orientation, however a person's gender doesn't confirm a person's sexual orientation. Transgender individuals might establish as heterosexual, homosexual bisexual, or none of the on top of. A grid of personal identity icons for male, female, hetero, transgender, gay, lesbian, bisexual, and asexual.

V. Discussion.

Janet Mock became the first openly transgender woman to be able to call the shots at a major content company when she landed a deal with Netflix. In June, the producer, writer and director signed a three-year, multimillion-dollar deal with Netflix, becoming the first openly transgender woman to be able to call the shots at a major content company. It gives her free rein to shine a spotlight on communities that have been overlooked by Hollywood. “As someone who grew up in front of the TV screen, whether that was watching talk shows or family sitcoms or VHS films, I never thought that I would be embraced,” she told. Variety. “And more than embraced. Given not just a seat at the table but a table of my own making.”

Patricio Manuel made history for the first time on 12 December, 2018, by becoming the first transgender boxer to compete in a professional fight – which he then won. In September 2019, he became the first transgender face of the boxing brand Everlast. He told CNBC: “We only have one life to live. As clichéd as that sounds, I really try to live my life having the least amount of regrets as possible.”

Nicole Maines: As a teen, Maines was banned from using the girls' washroom at school. But in a landmark case for transgender rights, Maine's Supreme Court ruled her human rights had been violated and made schools allow students to use the bathroom of the gender with which they identify. Now an actress, this year she played the first-ever transgender superhero on TV: Nia Nal (aka Dreamer) in Supergirl. She told USA Today: “If I had had a trans superhero, someone who looks like me wearing

a cape, growing up, that would have changed the game. That would have been an entire new level of validation in myself to think that I can be a superhero!”

Those who hurt their bodies are condemned by Allah. Man must live as he came to life. Transgender is ungrateful. Such people remain in great sin before Allah. I can not allow this ideas or positive opinions. In our society that one: LGB, Gay, and another like that only break the world.

VI. Conclusion.

The visibility of transgender people in the media and political debate has increased dramatically in recent years. Our data reveal that a non-trivial proportion of the public has negative views of transgender people, perceiving them as less trustworthy, happy, and moral than cisgender people. While there is majority support for transgender workplace protections, military service, and student protections, the results show a more divided public on the issue of gender-neutral bathrooms, as we might expect given lower support for “body-centric” policies (Miller et al. 2017). And finally, the experiment reveals stronger opposition to transgender candidates than that suggested by self-reports of willingness to support a candidate (Haider-Markel et al. 2017).

Although values and psychological traits helped explain attitudes toward transgender people and rights, they were much less useful in explaining attitudes toward transgender candidates. The solid opposition toward transgender politicians uncovered here was in many cases not lessened by variables we would expect to have a moderating effect. There was some suggestion that the least religious, those who knew a transgender person, and those with positive views of transgender people were less negatively predisposed toward a transgender candidate. Perhaps more striking, though, is the fact that opposition did not vary systematically by egalitarianism, moral traditionalism, ideology, NFCC, or media consumption. This suggests deep opposition even among groups that we would expect to be positively predisposed, and the significant obstacles that transgender candidates face. Of course, there are limitations to these conclusions: the experiment excluded those who do not identify with either

major party, who may respond differently to transgender candidates than partisans do. Further, voters may react differently to experimental stimuli that include visual images or more detailed candidate information. Certainly, when actual transgender candidates run for office, they come with rich biographical and policy profiles that will shape public opinion as well, making this a particularly fruitful area for future research.

It is difficult to speculate about how the public's attitudes on this newly salient issue might affect future policy directions. On the one hand, the data showed sizeable support for several transgender rights issues, suggesting a more tolerant public than might be expected given recent restrictive laws. On the other hand, the same variables that have polarized political debate in general predicted attitudes on transgender rights too, suggesting that greater elite attention to the issue might lead to more divided responses among the public (Zaller 1992). Given the links between descriptive and substantive representation found elsewhere in the literature (e.g., Haider-Markel 2010), perhaps most striking was the widespread opposition to transgender candidates. These results suggest that any near-term change in policy will likely be the result of sympathetic allies rather than the election of transgender politicians themselves.

References:

1. <https://academic.oup.com/poq/article/82/2/525/4996117>
2. <https://transgenderinclusivepolicysurvey.wordpress.com>
3. Public Opinion Quarterly, Volume 82, Issue 2, Summer 2018, Pages 252–278, <https://doi.org/10.1093/poq/nfy009>
4. <http://www.cnn.com/2016/05/09/politics/ppoll-transgender-bathroom-law-north-carolina/>.
5. Mileham, Amanda Lynn, "THE TRANSGENDER EXPERIENCE" (2016). Electronic Theses, Projects, and Dissertations. 393.
6. <https://scholarworks.lib.csusb.edu/etd/393>

ФИО автора: *O'tanazarova Yulduz Ravshan qizi*

Termiz davlat universiteti Axborot texnologiyalari fakulteti talabasi

ФИО научного руководителя: *Aliyev Javohir Eshdavlatovich*

Amaliy matematika va informatika kafedrası o'qituvchisi

Название публикации: «NOANIQ INTEGRALLARNI BO'LAKLAB INTEGRALLASHNI MAPLE DASTURIDA BAJARISH»

Annotatsiya: Ushbu maqolada integrallar jadvalida bo'lmagan murakkab funksiyalarni integrallash bo'yicha masalalar yechimini elementar funksiyalar orqali ifodalash qiyin bo'lgani uchun yechimni topishda bo'laklab integrallash usulini qo'llab, yechimining topish va pedagogik texnologiya integratsiyasi asosida o'qitish metodikasi MAPLE tizimining imkoniyatalari orqali ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: funksiyaning integrali, bo'laklab integrallash, bo'laklab integrallash formulasi, inparts(), assign(), subs(), op() buyruqlari.

ВЫПОЛНИТЬ ДРОБНОЕ ИНТЕГРИРОВАНИЕ НЕОПРЕДЕЛЕННЫХ ИНТЕГРАЛОВ В ПРОГРАММЕ MAPLE

Научный руководитель: Алиев Джавахир Эшдавлатович,
преподаватель кафедры прикладной математики
и информатики javohir0033@mail.ru

Студентка: Термезского государственного университета
факультета информационных технологий Ўтаназарова
Юлдуз Равшан қизи otanazarovay@gmail.com

Аннотация: В данной статье выражается решение задач интегрирования сложных функций, которых нет в таблице интегралов, по элементарным функциям, при сложных решениях с помощью дробления интегралов, решая и используя педагогическую технологию интегрирования показать методику обучения при помощи программы Maple.

Ключевые слова: функциональный интеграл, дробное интегрирование, формула дробного интегрирования, команды `inparts()`, `assign()`, `subs()`, `op()`.

FULFILL THE INTEGRAL INTO THE INTEGRATED INTEGRAL INTO THE MAPLE PROGRAM

Supervisor: Aliyev Javohir Eshdavlatovich, teacher of
the Department of Applied Mathematics and Informatics

javohir0033@mail.ru

Student: Termez State University, Faculty of
Information Technology, Utanazarova Yulduz

Ravshan qizi otanazarovay@gmail.com

Annotation: Maple system of teaching methods on the integration of the integration and the integration of the Pedagogical Technology, using the solution to the integration of complex functions in this article. shown by capabilities.

Keywords: The integral formula of the function is divided into integrated, partition formula, `inparts()`, `assign()`, `subs()`, `op()`.

Mustaqil o'zgaruvchi $f(x)$, $x \in X$ funksiyaning integrali-bu funksiyaning berilgan oraliqni qanoatlantiruvchi barcha $F(x)$ funksiyalar yig'indisi hisoblanadi.

$$F'(x) = f(x), \quad x \in X$$

Funksiyaning noaniq integralini $\int f(x)dx$ kabi belgilab uni hisoblash uchun quyidagi formuladan foydalanamiz:

$$\int f(x)dx = F(x) + C$$

Integrallarni bo'laklab hisoblashda eng ko'p foydalaniladigan formulalardan biri

$$\int u dv = u \cdot v - \int v du$$

Bu formulada u va v mustaqil o'zgaruvchilarning funksiyalari. *Student* paketi o'z ichiga qismlarni(bo'laklarni) birlashtirishni boshqaruvchi **intparts()** maxsus buyrug'ini oladi. Ushbu maqolada asosiy e'tiborni bo'laklab integralga qaratamiz va uni Maple dasturida hisoblaymiz.

1-misol. $\int e^{(-x)} \cos\left(\frac{1}{2}x\right) dx$ hisoblang.

Dastlab Mapleda yechish uchun noaniq integralni kiritib olamiz:

> *restart*;

> *with(student)* :

> *Integral* := *Int* $\left(\exp(-x) \cdot \cos\left(\frac{1}{2} \cdot x\right), x\right)$;

$$Integral := \int e^{-x} \cos\left(\frac{1}{2}x\right) dx$$

Ushbu integralni bo'laklab integrallash uchun bo'laklab integrallash formulasini ikki marta qo'llashga to'g'ri keladi. Bu uchun **intparts(Integral, u)** buyrug'idan foydalanamiz va hisob natijasida yuqoridagi bo'laklab integrallash formulasi quyidagicha ko'rinishga keladi:

$$\int u dv = u \int v dx - \int \int v dx du$$

Endi $e^{(-x)}$ funksiyasini u ga tenglashtirib, bo'laklab integrallaymiz:

> $g := \text{simplify}(\text{intparts}(Integral, \exp(-x)))$;

$$g := 2 e^{-x} \sin\left(\frac{1}{2}x\right) + 2 \left(\int e^{-x} \sin\left(\frac{1}{2}x\right) dx \right)$$

Integral jadvalida integral ostidagi funksiya uchun qiymat berilmagan. Shu sabab misolni bo'laklab ishlashda davom etamiz:

> *Integral2* := *op*(2, *g*);

$$Integral2 := 2 \left(\int e^{-x} \sin\left(\frac{1}{2}x\right) dx \right)$$

> $g1 := \text{simplify}(\text{intparts}(Integral2, \exp(-x)))$;

$$g1 := -4 e^{-x} \cos\left(\frac{1}{2}x\right) - 4 \left(\int e^{-x} \cos\left(\frac{1}{2}x\right) dx \right)$$

Natija integrallar jadvalida bor funksiyalarga olib kelindi, endi quyidagicha almashtirish bajaramiz va kerakli natijaga erishamiz:

> $g := \text{subs}(\text{Integral2} = g1, g);$

$$g := 2 e^{-x} \sin\left(\frac{1}{2} x\right) - 4 e^{-x} \cos\left(\frac{1}{2} x\right) - 4 \left(\int e^{-x} \cos\left(\frac{1}{2} x\right) dx \right)$$

> $\text{Integral} := \text{simplify}(\text{solve}(\text{Integral} = g, \text{Integral}));$

$$\text{Integral} := \frac{2}{5} e^{-x} \left(\sin\left(\frac{1}{2} x\right) - 2 \cos\left(\frac{1}{2} x\right) \right)$$

Oxiridagi yechim bizga dastlab berilgan integral ostidagi funksiyaning yechimi hisoblanadi. Demak, javob quyidagicha bo'ladi:

$$\text{Integral} := \frac{2}{5} e^{-x} \left(\sin\left(\frac{1}{2} x\right) - 2 \cos\left(\frac{1}{2} x\right) \right)$$

2-misol. $\int \frac{3x^2 + 8}{x^3 + 4x^2 + 4x} dx$ hisoblang.

Dastlab, Mapleda berilgan misolni kiritib olamiz:

> $dr := \frac{3 \cdot x^2 + 8}{x^3 + 4 \cdot x^2 + 4 \cdot x};$

$$dr := \frac{3 x^2 + 8}{x^3 + 4 x^2 + 4 x}$$

> $dn := \text{denom}(dr);$

$$dn := x (x^2 + 4 x + 4)$$

> $dnf := \text{factor}(dn);$

$$dnf := x (x + 2)^2$$

Endi integralning bo'linishini kasrning kasrli qismlariga yozishimiz kerak va dnf ifodasining elementlari orqali ifoda etish uchun op() buyrug'idan foydalanamiz:

> $drSimple := \frac{A}{op(1, dnf)} + \frac{B}{op(1, op(2, dnf))} + \frac{C}{op(2, dnf)};$

$$drSimple := \frac{A}{x} + \frac{B}{x + 2} + \frac{C}{(x + 2)^2}$$

Endi soddalashtiramiz:

> $dns1 := \text{simplify}(drSimple);$

$$dns1 := \frac{A x^2 + 4 A x + 4 A + B x^2 + 2 B x + C x}{x (x + 2)^2}$$

dns1 dagi kasrning suratini dns o'zgaruvchisiga tenglashtirib va uni o'z navbatida dastlabki berilgan misolning suratiga tenglashtiramiz:

> $dns := \text{numer}(dns1);$

$$dns := A x^2 + 4 A x + 4 A + B x^2 + 2 B x + C x$$

> $drs := \text{numer}(dr);$

$$drs := 3x^2 + 8$$

Endi A, B, C larni topish uchun Maple dasturida quyidagicha buyruqlardan foydalanamiz:

$$> e1 := \text{coeff}(dns, x^2) = \text{coeff}(drs, x^2);$$

$$e1 := A + B = 3$$

$$> e2 := \text{coeff}(dns, x) = \text{coeff}(drs, x);$$

$$e2 := 4A + 2B + C = 0$$

$$> e3 := \text{coeff}(dns, x, 0) = \text{coeff}(drs, x, 0);$$

$$e3 := 4A = 8$$

$$> \text{solve}(\{e1, e2, e3\}, \{A, B, C\});$$

$$\{A = 2, B = 1, C = -10\}$$

Endi **assign()** buyrug'i yordamida bizga kerak bo'ladigan kasrli javobga ega bo'lamiz, bunda topilgan yechim integrallash uchun tayyor holatda bo'ladi.

$$> \text{assign}(\%);$$

$$> drSimple;$$

$$\frac{2}{x} + \frac{1}{x+2} - \frac{10}{(x+2)^2}$$

Endi ushbu uchta kasrni har birini alohida integrallaymiz.

$$> \text{convert}(dr, \text{parfrac}, x);$$

$$\frac{2}{x} + \frac{1}{x+2} - \frac{10}{(x+2)^2}$$

$$> In1 := \text{Int}(\text{op}(1, drSimple), x);$$

$$In1 := \int \frac{2}{x} dx$$

$$> In1 := \text{value}(In1);$$

$$In1 := 2 \ln(x)$$

$$> In2 := \text{Int}(\text{op}(2, drSimple), x);$$

$$In2 := \int \frac{1}{x+2} dx$$

$$> \text{with(student)} :$$

$$> In2 := \text{changevar}(x+2=u, In2);$$

$$In2 := \ln(u)$$

$$> In2 := \text{subs}(u=x+2, In2);$$

$$In2 := \ln(x+2)$$

$$> In3 := \text{Int}(\text{op}(3, drSimple), x);$$

$$In3 := \int \left(-\frac{10}{(x+2)^2} \right) dx$$

> with(student) : changevar (x + 2 = u, In3);

$$\int \left(-\frac{10}{u^2} \right) du$$

> In3 := value(%);

$$In3 := \frac{10}{u}$$

> In3 := subs(u = x + 2, In3);

$$In3 := \frac{10}{x+2}$$

Alohida topilgan har bir $In1$, $In2$ va $In3$ larni qo'shamiz va bu yig'indi 2-misolning javobi bo'ladi.

> Integ := In1 + In2 + In3;

$$Integ := 2 \ln(x) + \ln(x+2) + \frac{10}{x+2}$$

> simplify(diff(Integ, x));

$$\frac{3x^2 + 8}{x(x+2)^2}$$

Demak, oxirgi natijaga quyidagicha erishamiz:

> int($\frac{3 \cdot x^2 + 8}{x^3 + 4 \cdot x^2 + 4 \cdot x}$, x);

$$2 \ln(x) + \ln(x+2) + \frac{10}{x+2}$$

Xulosa qilib, shuni aytishim mumkinki, integrallarni hisoblashda to'g'ridan-to'g'ri yoki bo'laklab integrallashimiz mumkin. Ko'p hollarda bo'laklab integrallash matematikada qiyin yoki ko'p vaqt talab qiladi. Bu jarayonni zamonaviy texnologiyalar yordamida hisoblash aniq javob olishda yuqori aniqlikni beradi, vaqtni tejaydi va bundan tashqari berilgan funksiyaning o'zgarishi grafigini ham ko'rishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Heal K. M., Hansen M. L., Rickard K. M., "Maple 6 Learning Guide" Waterloo Maple 2000. -314 bet.
2. Волков Е. А. "Численные методы: Учеб. Пособие для вузов". Наука, 1987. -248 с.

3. Пиксуков Н. С. “Дифференциальное и интегральное исчисления”. Наука, 1978. -576 с.
4. Коллатц Л., Альбрехт Ю. “Задачи по прикладной математике” Мир, 1978. -280 с.
5. Фихтенгольц Г. М.”Курс дифференциального и интегрального исчисления” Наука, 1969. -800 с.

ФИО авторов: *Amonova Marjona Shavkat qizi*

Rustamova Nazokat Abdullayevna

Students of Samarkand State of Institute of Foreign Languages

Название публикации: «CHALLENGES IN SPEAKING SKILL»

Abstract. This article discusses some of the difficulties in speaking skills such as the lack of words, phrases and phrasal verbs used to speak, discussions focused on the correct pronunciation of words, grammatical improvements to make them understandable, beautiful and meaningful and attention to fluency in conveying clear information to the listener. In addition, the opinions of well-known philosophers and teachers on the above are also mentioned. It discusses measures and tasks to overcome these difficulties. Because in this case, the aim is to prevent the learners from having a negative impact on their psyche if they do not overcome the difficulties.

Абстракт. В этой статье обсуждаются некоторые трудности в речевых навыках, такие как отсутствие слов, фраз и фразовых глаголов, используемых для разговора, обсуждения, направленные на правильное произношение слов, грамматические улучшения, чтобы сделать их понятными, красивыми и значимыми, а также внимание к беглости в передаче. Понятная информация для слушателя. Кроме того, упоминаются мнения известных философов и учителей по этому поводу. Обсуждаются меры и задачи по преодолению этих трудностей. Потому что в этом случае цель состоит в том, чтобы предотвратить негативное влияние учащихся на их психику, если они не преодолеют трудности.

Key word. Speaking, speaking fluently, productive skills, a lack of vocabulary, pronunciation, grammar, fluently, grammatical structure, oral communication.

Ключевое слово. Речь, беглая речь, продуктивные навыки, отсутствие словарного запаса, произношение, грамматика, свободное владение, грамматическая структура, устное общение.

Introduction. First of all, if we give biological information to speaking: it is the production of sounds by certain part of our body, including the lungs, vocal tract and chords, tongue, teeth and lips, through the voice or mouth. The reason why humanity considers this skill to be productive skill is that it involves speech in expressing to others the feelings of the inner world of people, such as thoughts, dreams and desires. When we study a field, especially a foreign language, we focus on speaking that language. The purpose of learning a foreign language is to develop the ability to speak that language. Speaking is an interactive process of constructing meaning that involves producing and receiving and processing information (Brown, 1994. Burns & Joyce, 1997). Speaking fluently in a language without making mistakes and using beautiful words has a positive effect on those around you. Of course, we may encounter problems while learning or teaching this skill. This will be explained in more detail in the main section. There is also an international language test system in various languages around the world. One of them is an International English Language Test System (IELTS). In this test system as well, the skill to speak is the second of the four skills. Many educated people, professors and others have written extensively on the development of speech, its difficulties and successes, fluency and so on.

Main body. Meanwhile, Masduqi also stated that productive skills are the skills when the students produce the languages. There are two skills in productive skills, such as speaking and writing skills (Masduqi.2016.1). Speaking is the main skills compared to other skills, such as writing, reading and listening. Speaking is the main of the language because it shows people's language measurement (Shteiwi & Hamuda, 2016.2). Besides, speaking important for the students can communicate easily (Nazara, 2011.3). Difficulties in speaking skills: particular attentions should be paid to the skillful use of many vocabularies, words, phrases, phrasal verbs to speak; choose the right sentence structures and try not to make grammatical mistakes; to be beautiful and correct pronunciation of words, to the fluency of the listener so that we can understand them correctly, that is not to

speak fast or slow. According to research, it is followed by linguistic problems with mean percentage 19.53%, grammar 22.16%, vocabulary 20.19%, and pronunciation 16.25% (Fitriani & Apriliawati, Wardah, 2015.4). Of course, learning a foreign language can cause some difficulties in speaking, writing, reading and listening. According to some studies, there is a lack of vocabulary, grammar, pronunciation and fluency.

Lack of vocabulary

No matter how we learn a foreign language, we come across the vocabulary that is an integral part of the language, because there is a big correlation between vocabulary and being able to use it in one's language skills. The purpose of prioritizing this issue is that the learners are unable to compose a sentence due to a lack of vocabulary, word limitation and the ability to speak on their own. In other words, the vocabulary is good but indistinguishable between friends, special meetings (if you work for the state), it will be a small blow to our place in society if you do not use words in the right place. In such a case, the ability or knowledge to distinguish words from informal ones is required. Furthermore, Dewi and Jimmi stated that the learners who lack the vocabulary would have an impact on themselves when they would want to have interaction and would have less confidence (Aisha Ganesh Ratnasari, 2020.5).

Pronunciation

The pronunciation problem, which is next to the vocabulary, is also important. We all know how to pronounce these words, letters and languages. There are different pronunciations of a word, and it is due to the fact that people living in a certain area have different dialects. This means that different people can speak the word in various ways. In this case, the emphasis and rhythm of the words change and they have various meanings. It is not difficult for a child who has just learned to speak to pronounce and we do not know that we have speech habits. According to Tracey Derwing and Murray Munro, authors of Pronunciation Fundamentals,

most people who learn a language will keep accent features from their first language. But this is not a problem. To correct the pronunciation, we need to listen to music with lyrics, watching cinema with quotes, listening to the news in the language we are learning.

Ignorance of grammar

The learners cannot speak a foreign language because they do not have the necessary phrases and grammatical structures. Therefore, when speaking in foreign language, the learner makes grammatical errors. The most common mistakes in these times can be complicated by grammatical information such as active and passive or confusing sentences. The study of formatted and structured sentences is mainly in the field of grammar. If learners do not know the rules of grammar, they will never be able to communicate using language effectively. According to Celce-Murcia, grammar become difficult, because learners do not learn structures one in a time (Fitriani & Apriliaswati, Wardah, 2015.4). Of course, grammar may be partially correct when taking a test or writing essay, but it is more common to confuse tenses when speaking, to add a –s suffix to a 3rd person singular modal verb, or to drop a –s suffix to a 3rd person singular verb. Simple mistakes like these will definitely hinder your ability to speak. To correct, we will need to record our speech on a Dictaphone, listen to it, find mistakes and correct them. We need to talk to our interlocutor regularly. First of all, we need to compose and use simple sentences that are grammatically correct and gradually become more complex. Saying what we encounter around us in simple words and sentences, even if we learn to name certain actions, increases the ability to speak and the number of grammatical errors decreases.

Fluency

Richard and Renandya, Cambridge University professors, have argued that fluency in oral communication has become a major dream or motivation for many learners (Fitriani & Apriliaswat, Wardah, 2015.4). In fact, it is very difficult to

achieve fluency, but on word enrichment, sentence structure and grammatical rules. In many case, we have hindered the development of speech because we consider this category to be unfounded. In this approach, too, it is necessary to listen to the pronunciation of more words, to say them and when speaking, to accentuate the accent and intonation, and to practice speaking attentively. Speaking fluency is determined by several components such as speech rate or number of filled and unfilled pauses, number of errors and use of formulaic language A broader definition of speaking fluency, therefore, is needed in exploratory studies. That is, speaking fluency should be more broadly defined as the learners' ability to produce a speech that is rapid and comprehensible (Gabriel Albino, 2017.6)

Conclusion

This study shows that when speaking a foreign language, learners face difficulties mainly in areas such as vocabulary, pronunciation, and grammar. The learners think he or she is making a mistake when speaking in front of his or her peers, and as a result, trying not to fall into such a situation will cause him or her to stop speaking. The preference for not speaking in situations of fear, panic, shyness, and lack of self-confidence is a barrier to improving and enhancing speech. Speaking is probably the language skill that most language learners wish to perfect as soon as possible. It used to be the only language skill that was difficult to practice online. This is no longer the case. Language learners can practice speaking online using voice or video chat and services like Skype. We can also record and upload our voice for other people to listen to (<https://elttguide.com/why-teaching-speaking-is-a-challenge-and-how-to-overcome-it/>). If learners find problems and difficulties in speaking a foreign language and pay more attention to the above mistakes and do more research on the mistakes, we will be able to speak fluently with certain strangers or in public. We should feel comfortable talking with somebody through communication.

BIBLIOGRAPHY

1. Masduqi, H. Integrating receptive skills and productive skills into a reading lesson. 2016
2. Shteivi, A. A., and Hamuda, M.A. Oral communication problems encountering English major students: Causes and remedies. 2016
3. Nazara, S. Students' perceptions on EFL speaking skills development. 2011.
4. Fitriani D. A., Aprilliaswati R., Wardah. A study on student's English speaking problems in speaking performance. 2015.
5. Aisha Ganesh Ratnasari. EFL students' challenges in learning speaking skills: A case study in Mechanical Engineering Department. 2020.

Gabriel Albino. Improving speaking fluency in a task-based language teaching approach: The case of EFL learning at PUNIV-Cazenga.2017.

ФИО авторов: *Yo'ldosheva Dildora Mengliboy qizi*

ToshDAU Termiz filiali talabasi

Ahmedova Farzonabegim Saydullo qizi

QDPI talabasi

Название публикации: «MANZARALI VA DORIVOR BO'RIGUL (CATHARANTHUS L) O'SIMLIGINI DORIVORLIK XUSUSIYATLARI VA YETISHTIRISH AGROTEXNOLOGIYASI»

Аннотасија. Dorivor o'simliklarni biologik xususiyatlari, areallari, ko'paytirish usullarini ishlab chiqish va sanoat ushun xom-ashyo bazasini taminlashda dorivor o'simlik ya'ni "Bo'rigul (Catharanthus L)" o'simligini yetishtirish texnologiyasi va dorivorlik xususiyatlarini o'rganish mamlakat iqtisodiyotining o'sishiga xizmat qiladi. Dorivor o'simlik bo'lish birga manzarali o'simlik. Insonlar zavq ola oladi chaman bo'lib ochilganda, asosan istiroxat bog'lari, ziyoratgoxlar atrofi va yo'l yoqalariga bahorda ekiladi. "Bo'rigul (Catharanthus L)" erta bahordan kech kuzgacha ochilib turadi. Bir so'z bilan aytganda foydali o'simliklar qatoriga kiradi.

Аннотация. Разработка биологических свойств, местообитаний, методов воспроизводства лекарственных растений и изучение технологии и лечебных свойств лекарственного растения «Боригул (Catharanthus L)» в сырьевом обеспечении промышленности служит росту экономики страны. Лекарственное растение - декоративное растение. Людям нравится его открывать в виде луга, в основном в парках, весной его высаживают вблизи святынь и обочин. Catharanthus L открыт с ранней весны до поздней осени. Одним словом, это одно из самых полезных растений.

Annotation. Development of biological properties, habitats, methods of reproduction of medicinal plants and study of the technology and medicinal properties of the medicinal plant "Borigul (Catharanthus L)" in the provision of industrial raw material base serves the growth of the country's economy. Being a medicinal plant is an ornamental plant. People can enjoy it when it is opened as a meadow, mainly in parks. It is planted in the spring around the shrines and roadsides. Catharanthus L) is open from early spring to late autumn. In short, it is one of the most useful plants.

Kalit so'z. Barg, gulkosachasi, ildiz, meva, ko'chat,

Ключевое слово. Листья, лепестки, корни, плоды, саженцы,

Keywords. Leaves, inflorescences, roots, fruits, seedlings,

Respublika hududlarida dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlashga doir ilmiy tadqiqotlarning yagona bazasini yaratish, xorijiy davlatlarning ilg'or ilmiy ishlanmalarini o'rganib borish, yetakchi ilmiy muassasalar bilan hamkorlik o'rnatish hamda zamonaviy texnologiyalar, ilmiy ishlanmalarni respublikaga joriy etish va mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanishni kuchaytirish maqsadida ko'plab qonun va qarorlar ishlab chiqilmoqda. Ma'lumki dunyo miqyosida farmasevtika korxonalarida ishlab chiqarilayotgan dori vositalarining taxminan 50% i dorivor o'simliklar xomashyosidan tayyorlanmoqda. Mutloq ko'pchilik mamlakatlarda, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasida farmasevtika sanoatini jadallik bilan rivojlanishi bunday korxonalarning dorivor o'simliklar xomashyosiga bo'lgan talabni keskin ortishiga sabab bo'lmoqda. Shuni ta'kidlash lozimki, tabiiy holda o'suvchi dorivor o'simliklar zaxiralarining chegaralanganligi tufayli farmasevtika sanoati korxonalarning dorivor o'simliklar xomashyosiga bo'lgan talabini, asosan, dorivor o'simliklar o'stirish orqaligina qondirish mumkin. Buning ustiga hozirgi vaqtgacha mamlakatimizning ixtisoslashgan fermer, o'rmon, dehqon va boshqa mulkchilik shaklidagi xo'jaliklarida dorivor o'simliklarni, ularni o'stirish texnologiyalari mukammal ishlab chiqilmaganligi sababli, ilmiy asoslanmagan holda parvarish qilinmoqda. Shu sababli, ham farmasevtika sanoatini sifatli mo'l, tannarxi arzon va ekologik sof xomashyo bilan ta'minlash katta muammo bo'lib qolaveradi. Bu holat, albatta, dorivor o'simliklar xomashyosi yetishtirish bilan shug'ullanuvchi xo'jaliklarni dorivor o'simliklarni o'stirish texnologiyalarini puxta egallagan mutaxassislar bilan ta'minlashni taqozo qiladi. 2018 yil 14 fevraldagi PQ-3532-sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori "Farmasevtika tarmog'ini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida qaror qabul qilindi. Mazkur hujjat ijrosi doirasida tizimli ishlar amalga oshirilmoqda, – Xususan, 2017-2021 yillarda o'rmon fondi yerlari va fermer xo'jaliklarida dorivor o'simliklar plantatsiyalarini tashkil etish loyihasi ishlab chiqildi. Joriy yilda qariyb 2 ming gektarga 70 turdan ortiq dorivor o'simliklar ekish rejalashtirilgan. Yil oxiriga qadar qariyb 4 ming tonna dorivor giyohlar yig'ilib, "Dori-darmon" aksiyadorlik kompaniyasi hamda "O'zfarmosanoat" davlat aksiyadorlik konserni korxonalariga yetkazib beriladi. Shuningdek, dorivor o'simliklar yetishtirish hajmini yiliga 4 ming tonnadan 5 ming tonnagacha yetkazish rejalashtirilgan.

O'simlikning nomi. Pushti katarantus (pushti bo'rigul)-**Catharanthus roseus (L.) G. Don.(Vinca rosea L.)**, kendir doshlar-Apocynaceae oilasiga kiradi. Tik o'suvchi yoki yoyilib o'suvchi, balandligi (uzunligi) 30-60 sm poyali, doim yashil buta. Poyasi silindrsimon, tuksiz yoki ba'zi formalarida to'kli. Barglari ellipssimon yoki cho'ziq ellipssimon, to'q yashil, yaltiroq, qalin, tekis qirrali bo'lib, qisqa bandi yordamida poya va shoxlarida qarama-qarshi joylashgan. Yirik, chiroyli, qizil-pushti rangli gullari 2-4 tadan poyaning yuqori qismidagi barglar qo'ltig'idan o'sib chiqqan. Gulqo'rg'oni murakkab. Gulkosachasi 5 bo'lakli, yashil rangli, gultojbarglari birlashgan, ba'zan oq, pushti va qizil rangli bo'lishi mumkin. Mevasi - ikkita bargchadan iborat, urug'lari qoramtir, tuxumsimon. 1000 ta urug'ning vazni -1,16 g. Jozibali tez o'sadigan katanthus ko'p yillik va doimiy yashil o'simlikdir. Yovvoyi tabiatda u dunyoning turli burchaklarida uchraydi va taxminan sakkiz turga ega.

Mahalliy floristlar uni xona gullari sifatida yetishtirishadi, faqat yoz davrida uni bog'ga o'tkazishadi. Katarantus nafaqat ta'sirchan ko'rinishga ega, balki foydali xususiyatlarga ham ega. Ushbu o'simlik xalq va an'anaviy tibbiyotda, jiddiy kasalliklarni, shu jumladan onkologiyani davolash uchun ishlatiladi. Ammo buta sharbatida zaharli moddalar mavjud. Shuning uchun, shaxsiy uchastkaga qo'nganingizda, bolalar uchun mos bo'lmagan joyni tanlash muhimdir.

Kimyoviy tarkibi. Mahsulot tarkibida indol unumi bo'lgan ikki guruhga kiruvchi 80 tagacha alkaloidlar bor: monomyerlar (aymalin, serpentin, loxnyerin va boshqalar) hamda dimyerlar (vinblastin, vinkristin va boshqalar). Monomyer alkaloidlari rauvolfiyaning alkaloidlari singari organizmga ta'sir ko'rsatadi. Dimyer alkaloidlari maxsus diqqatga sazovordir. Ulardan 6 tasi yomon shishlarni – rak kasalligini davolash ta'siriga ega bo'lib, Shulardan ikkitasi – -vinblastin va vinkristin tibbiyotda qo'llanilmoqda. Alkaloidlardan tashqari, mahsulotda yana oksikarbon kislotalar, flavonoidlar, glikozidlar va boshqa moddalar bor. Barg tarkibida har xil alkaloidlar bor. O'simlik zaharli, ammo u o'ziga xos dorivor tarkibga ega. Uning asosida onkologiyada kimyoterapiya uchun dorilar ishlab chiqariladi. Cataranthus damlamalari polip, fibromadan xalos bo'lishga yordam beradi. Xalq tabobatining ko'plab retseptlari uni o'z tarkibida saqlaydi. Uyda siz terapevtik ta'sirni o'rganmasligingiz kerak.

Ishlatilishi. Katarantus dorivor preparatlari ba'zi rak kasalliklarini (limfogranulematoz, gematosarkoma, mielomada rozevin-vinblastin hamda neyroblastoma, leykoz, Vilson shishi, melanoma, ko'krak sut bezi raki va boshqa shishlarda-vinkristin) davolashda qo'llaniladi. Bu preparatlar sitotoksin (rak hujayralarini o'ldirish) ta'siriga ega.

O'stirish texnologiyasi. Pushti katarantus yorug'sevar yerlarga va mineral o'g'itlarga talabchan o'simlik hisoblanadi. O'zbekistonning sug'oriladigan tipik va o'tloqi tuproqlarida ekib o'stirish tavsiya qilamiz. O'simlik ko'p yillik bo'lganligi uchun uni urug'ini kuzda hamda bahorda ekish mumkin. Urug'larini issiq xonalarda ekib ko'chat tayyorlab ham ekiladi. Pushti katarantus o'simligini haydab ekiladigan ekinlardan bo'shagan va begona o'tlardan tozalangan yerlarga ekish maqsadga muvofiq bo'ladi. O'simlik ekiladigan yerlani kuzda tayyorlanadi va haydash oldidan tuproq unumdorligini bir xil holatda saqlab turish maqsadida o'simlikni o'sish davrida yaxshi rivojlanishi uchun gektar hisobiga 12-14 tonna mahalliy o'g'it va fosfor o'g'itini yillik normasining 70% ini berib, 25-35 sm chuqurlikda sifatli qilib haydab qo'yiladi. Erta bahorda begona o'tlarning ildizlaridan tozalanib, ikki marta borona va mola bostirib yer tekislanadi. Urug'ni aprel oyi boshlarida tuproq harorati 18- 22°C bo'lganda qator oralari 55-65 sm dan qilib sabzavot ekadigan uskunalarda tuproq yuzasiga 0,5-1 sm chuqurlikda ekiladi va gektar hisobiga saralangan urug'dan 4.5-5 kg sarflanadi. Urug' tuproq yuzasiga bir tekis tushishi uchun chirigan go'ng, qum mahsulotlari bilan aralashtirib ekish tavsiya qilinadi. Maysalar 20-25 kundan keyin

paydo bo'ladi. Bu subtropik o'simlik bo'lganligi sababli tuproq harorati 20-25°C dan yuqori bo'lishiga harakat qilish lozim. Maysalar unib chiqishi uchun tuproq yuzasi nam holda saqlanadi. Tuproqning namligi va o'simlikning rivojlanish holatiga qarab sug'orishni tabaqalab o'tkazish lozim. Vegetatsiya davomida katarantus o'simligini 9-11 marta sug'oriladi. o'simlikning xomashyosi barg va novdalarning bargli tana qismlari va 2 mm gacha qalinlikdagi poyalar 1 xil bo'lganligi uchun va ulardan yuqori hosil yetishtirish maqsadida birinchi oziqlantirishni shonalash fazasida gektar hisobiga 45 kg azot, 18 kg kaliy o'g'iti berish bilan amalga oshiriladi. Ikkinchi oziqlantirish xomashyosi o'rilgandan keyin har bir gektar yerga 50 kg azot, 30 fosfor va 30 kg kaliy beriladi. Oziqlantirish sug'orishdan oldin amalga oshiriladi. Umuman mavsum davomida pushti katarantus ekilgan yerlar 100 kg azot, 80 kg fosfor va 50 kg kaliy o'g'iti bilan oziqlantirilsa, yuqori hosil olishga muvaffaq bo'linadi.

Urug'larni ekish yilning istalgan vaqtida amalga oshirilishi mumkin. Shunga qaramay, yosh buta kurtaklar paydo bo'lganidan 2-3 oy o'tgach gullashni boshlaydi. Shu nuqtai nazardan, erta bahorda ekish ancha amaliy va qulaydir. Dastlab urug' kaliy marganets eritmasi bilan ishlanadi, so'ngra epin bilan ishlanadi. Ekish uchun unumdor tuproq aralashmasi bilan to'ldirilgan kichik idishdan foydalaniladi, urug'lar esa 10 mm dan oshmasligi kerak. Ekinlarni sug'orib oling, buning uchun ular harorati xona haroratidan bir oz yuqoriroq bo'lishi kerak bo'lgan buzadigan amallar shishasidan yaxshi joylashtirilgan suv bilan namlanadi. Ustida ekinlar bo'lgan idish yopiq bo'lishi kerak. Ekish uchun juda katta bo'lmagan idish mos keladi, uni yuqoridan plyonka yoki shisha bilan qoplash kerak. Ekinlar iliq va qorong'i joyda yig'ib olinadi. Birinchi ko'chatlarni 7-15 kun ichida ko'rish mumkin. Shundan so'ng, idishni yorqin joyga o'tkazish kerak. Optimal havo harorati 23-26 daraja. Ekinlarni muntazam ravishda shamollashni unutmang: kuniga bir marta, ertalabki vaqt bu uchun eng yaxshisidir. Ko'chatlar paydo bo'lgandan so'ng, ular 30 kun davomida o'smaydi, bu vaqtda ular ildiz tizimini yaratadi. Butalarda 3 yoki 4 ta haqiqiy barg o'sib chiqqandan so'ng yetuk ko'chatlar juda tez o'sadi, shuning uchun ularni ekish uchun katta idish ishlatiladi. Bunday holda, siz o'sib chiqqan gullab-yashnagan tupni ko'chirib o'tkazishingiz shart emas. Yosh o'simlik ekish uchun ozuqaga boy tuprog'idan foydalanish kerak. Buning uchun gumus, qum, torf va sodali tuproq (1: 1: 1) dan iborat bo'lgan substrat juda mos keladi. Indoneziya (Yava orolida), Vetnam, Malayziya, Hindiston va boshqa davlatlarda o'sadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam yurtimizda o'simliklar olami keng ular orasida dorivor o'simliklar ham ko'pchilikni tashkil qiladi. O'z sohamdan kelib chiqadigan bo'lsam yuqorida kuzatish va tadqiqotlarga asoslanib xulosa berishim mumkin.

1. Urug'larni ekish yilning bahor va kuz fasllarida ham olib boorish mumkin.
2. Katarantus manzarali bo'lib suvsizlikka bardosh beraoladi, tarkibida ko'plab alkaloidlar borligi tufayli inson hayotiga xavf soluvchi rak hujayralariga qarshi tasir ko'rsata oladi, o'simlikni barglari va gul yaproqlari ham foydali.

3. Katarantus ekishda urug' sarfi 4,5-5 kg/ga ni tashkil qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Axmedov X.A. Botanika: ma'ruza matnlari, o'quv qo'llanma. – Toshkent: ToshDAU, 2001. – 74b.

2. Belolipov I.V., Axmedov X.A. va boshq. Botanikadan amaliy mashg'ulotlar: o'quv qo'llanma. – Toshkent: ToshDAU, 2002. - 95b.

3. O'zbekiston o'simliklari aniqlagichi, 1985

4. Доривор ўсимликлар етиштириш технологияси ва экология
Тошкент – 2009.

5. КУЛЬТУРА ЛЕКАРСТВЕННЫХ РАСТЕНИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ
Ю.М.МУРДАХАЕВ. Ташкент Издательство медицинской литературы имени
Абу Али ибн Сино 1999

ФИО авторов: *Ahmedova Farzonabegim Saydullo qizi,*

QDPI talabasi

Rustamova Nazokat Abdullayevna,

SamDCHTI talabasi

Yo'ldosheva Dildora Mengliboy qizi,

TDAU Termiz filiali talabasi

Название публикации: «KO'LLARNI GENEZISI BO'YICHA TASNIFLASH»

Annotatsiya. Ushbu maqolada ko'llar va ular haqidagi qiziqarli ma'lumotlarga ega bo'lishingiz mumkin. Maqolada ko'llarning paydo bo'lishida ishtirok etadigan jarayonlar haqidama'lumotlar keltirilgan. Ko'llarni genezisi Pervuxin, Bogolovskiy va Xatchinson tasniflari orqali yoritilgan.

Annotation. In this article you can learn about lakes and interesting information about them. The article provides information about the processes involved in the formation of lakes. The genesis of lakes is covered by the classifications of Pervukhin, Bogolovskiy and Hutchinson.

Аннотации. В этой статье вы можете узнать об озерах и интересную информацию о них. В статье представлено информация о процессах участвующих в образовании озер. Генезис озер охвачен классификациями Первухина Боголовского и Хатчинсона.

Tayanch so'zlar. Ko'l; botiq; endogen va ekzogen kuchlar; gidrogen; glyastiogen; eol; organogen; antropogen; tektonik; muzlik; o'pirilma ko'llar.

Key words. Lakes; submerged; endogenous and exogenous forces; hydrogen; glyastiogenic; eolian; organogenic; anthropogenic; tectonic; glacial; erupting lakes.

Ключевые слова. Озера; подводные; эндогенные и экзогенные силы; водородные; глациогенные; еоловые; оргоногенные; антропогенные; тектонические; ледниковые; извергающиеся озера.

Kirish qism. Quruqlikdagi suv bilan to'lgan va bevosita okean va dengiz bilan tutashmagan, o'ziga xos ekologik sharoitga va organizmlarga ega bo'lgan tabiiy botiqqa ko'l deb ataladi. Yer sharidagi ko'llarning umumiy maydoni 2,7 mln. km² bo'lib, butun quruqlikning taxminan 1,8% maydonini egallaydi va ularda 176 ming km³ suv to'plangan. Yer sharidagi eng chuqur va katta ko'llarga Kaspiy, Baykal, Tanganika, Nyasa, Ladoga, Onega, O'lik degizi, Shimoliy Amerikadagi Buyuk ko'llar, Vinnipeg, katta qullar va Kaspiy dengizi kiradi.

Ko'llar suv almashinuvining sustligi bilan daryolardan farq qiladi. Ko'llarning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat:

---ko'l suvining vertical va gorizontal yo'nalishda haroratining o'zgarishi;

---suv havzalarining rivojlanishi va qurib qolishi;

---kimyoviy tarkibining har xilligi;

---ko'l tubida qattiq jinslarning va tuzlarning yotqizilishi;

---biosenozlari va boshqalar.

Ko'llar geografik qobiqda modda va energiya aylanishida ishtirok etib, suvi 17 yilda bir marta yangilanib turadi. Har bir ko'l bir-biri bilan bog'liq 3 ta tarkibiy qismdan iborat; 1. suv to'ldirilgan chuqurlik ya'ni botiq; 2. suvli qatlam; 3. suv havzasining o'simlik va hayvonot dunyosi.

Asosiy qism. Ko'llarning genezisi, ya'ni paydo bo'lishi Yerning endogen va ekzogen kuchlariga, joyning geografik o'rniga, iqlim sharoitiga, geologik tuzilishiga, relyefi va boshqa omillarga bog'liqdir.

Ko'llarning genezisi bo'yicha dastlabki tasnifni 1937-yilda M.A. Pervuxin taklif etgan. Pervuxin tasnifida, ko'llarning qozoni (botig'i) yerning ichki va tashqi kuchlari

ta'sirida vujudga keladi, deyiladi. Ichki kuchlar ta'sirida paydo bo'lgan ko'llar qozonlari tektonik vulkan ko'llari guruhlariga bo'linadi. Tashqi kuchlar ta'sirida vujudga kelgan ko'llar qozonlari gidrogen, glyastiogen, eol, organogen, antropogen kelib chiqishli bo'ladi va shunday guruhlarga bo'linadi.

Gidrogen ko'llar qozonlari daryo, yer osti suvlari va dengiz suvlarita'sirida vujudga keladi va ular qayir, karst, termokarst, suffozion ko'llar deb ataluvchi turlarga bo'linadi.

Glyastiogen ko'llar qozonlari muzliklar faoliyati ta'sirida paydo bo'ladi.

Eol ko'llar botiqlari shamol ta'sirida paydo bo'ladi.

Organogen ko'llarikkilamchi hisoblanib, botqoqli va hududlarda hosil bo'ladi.

Antropogen ko'llar, ya'ni suv omborlari, selxonalar, irrigatsiya ko'llari, tog'-kon kareri ko'llari qozonlarining paydo bo'lishi inson xo'jalik faoliyati bilan bog'liq.

M.A. Pervuxin tasnifini 1960-yilda B.B. Bogoslovskiy ancha takomillashtirdi va shu tufayli uni alohida tasnif sifatida qayd etish mumkin. B.B. Bogolovskiy ko'llar kosalari paydo bo'lishi bo'yicha quyida tasnifi keltirilgan 8 ta guruhga ajratilgan.

Tektonik ko'llar. Usgbu guruhga kiruvchi ko'llar qozonlari Yer qobig'idagi tektonik harakatlar natijasida vujudga keladi. Ular chuqurligi va qig'oqlarining tikligi bilan ajralib turadi.

Muzlik ko'llari. Bu guruhga kiruvchi ko'llar qozonlarining hosil bo'lishi muzliklar faoliyati bilan bog'liq.

Suv eroziyasi va akkumilyatsiyasi ko'llarining kelib chiqishi daryo va dengizlar suvlari faoliyati bilan bog'liq.

O'pirilma ko'llar qozonlari qanday jarayonlar natijasida hosil bo'lishiga qarab quyidagi kichik guruhlarga ajratiladi:

a) karst ko'llar-ohaktosh, dolomit, gips kabi oson eriydigan jinslar tarqalgan hududlarda uchraydi;

b)chokma(suffozion)ko'llar kosalari yer osti suvlari ta'sirida hosil bo'ladi;

d)termokars ko'llar doimiy muzloq yerlarda uchraydi.

Vulkan ko'llar-o'chgan vulqonlarning kraterlarida hosil bo'ladi,qadimgi va hozirgi vulkan jarayonlari kuzatiladigan joylar(Kamchatka,Yaponiya,Italiya)da ko'plab uchraydi.

Qulama ko'llar tog' ko'chkilari natijasida hosil bo'ladi(Sarez ko'li,Iskandarko'l,Qurbonko'l va boshqalar).

Eol ko'llar shamollarning yer sirtidagi mayda zarrachalarni uchirishi natijasida ularning o'rnida hosil bo'lgan botiqlarda paydo bo'ladi.Bunday ko'llar Qozog'iston,O'rta Osiyoda va umuman cho'lli hududlarda uchraydi.

Ikkilamchi ko'llar botqoqliklarda yoki torf qatlamiyongandanso'ng uning o'rnidagi botiqlarda hosil bo'ladi.

J.E.Xatchinson tasnifi.Ko'llarning genezisi bo'yicha eng to'la tasnifi 1957-yilda AQSHlik gidrolog olim J.E.Xatchinson tomonidan yaratilgan.Bu tasnifda barcha ko'llar qozonlari genezisi bo'yicha 11 ta guruhga,ular esa o'z navbatida 76 ta kichik guruhlar,turlar va kichik turlarga bo'linadi.

Tektonik kelib chiqishli ko'llar qozoni tektonik kuchlar ta'sirida hosil bo'lgan botiqlarda joylashadi va 9 turga bo'linadi.

Vulkan kelib chiqishli ko'llar vulkanlar krateri,kalderasi va lava oqimi to'sig'idan hosil bo'lgan ko'llar ko'rinishidagi 9 tur va 6 kichik turlarga bo'linadi.

Qulama ko'llar tog' jinslarining turli jarayonlar(zilzila,surilish,ko'chki)ta'sirida qulab tushib,daryo vodiysini to'sib qo'yishi natijasida hosil bo'ladi.Ushbu guruh ko'llari qozonlari 3 tur va 3 kichik tur ko'rinishida uchraydi.

Muzliklar faoliyati natijasida hosil bo'lgan ko'llar 4 kichik guruhga bo'linadi.

Karst ko'llar tog' jinslari tarkibidagi moddalarning erib,cho'kishidan hosil bo'lgan botiqlarda paydo bo'ladi.Shu jarayonlar bilan bog'liq holda ular 5 tur va 2 kichik turga bo'linadi.

Qayir ko'llari to'g'onli ko'llar,qayirdagi ko'tarma tufayli hosil bo'lgan ko'llar va qoldiq ko'llar deb ataluvchi 3 kichik guruhga,ular esa o'z navbatida 11 turga bo'linadi.

Eol ko'llar qum uyumlari bilan to'silgan ko'llar,shamol eroziyasi natijasida hosil bo'lgan ko'llar kabi 4 turga bo'linadi.

Qirg'oq bo'yi ko'llari-dengizlar va yirik ko'llar qirg'oqlari bo'yida to'lqinlar yuvib tushirgan tog' jinslari uyumi to'sig'idan hosil bo'ladi va 5 turga bo'linadi.

Organik kelib chiqishli ko'llar o'simliklar to'sig'I tufayli hosil bo'lganko'llar,marjon ko'llar,ikkilamchi ko'llar ko'rinishidagi 3 turga bo'linadi.

Antropogen ko'llar-insonning xo'jalik faoliyati natijasida paydo bo'ladi va 3 turga bo'linadi.

Meteorit ko'llar-yer sirtiga meteoritlarning tushishi natijasida hosil bo'lgan botiqlardapaydo bo'ladi va ular 2 turga ajratiladi.

Xulosa o'rnida shuni aytishim mumkinki,ko'llar suv oladigan manba suvlariga ehtiyotkora munosabatda bo'lishimiz va bu suvlardan oqilona foydalanishimiz zarur .suniy ko'llar sonini yanada ko'paytirishimiz kerak,Zero sun'iy ko'llar daryolar suvlarini bir me'yorda saqlab turadigan va suv toshqinlari xavfini oldini oladigan manbamiz hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Umumiy gidrologiya va iqlimshunoslik/o'quv qo'llanma;Yunusov G'.X.,Ziyayev R.R.:Barkamol fayz media nashriyoti,2018.115-117-betlar
- 2.Umumiy yer bilimi/o'quv qo'llanma:Baratov P.,Sultonova N.B.:INFO CAPITAL GROUP TOSHKENT 2018.247-248-betlar.

3.<https://arxiv.uz>

4.<https://fayllar.org>

ФИО авторов: *Ibraimova Go'zal*

Student of Termez state University

Rustamova Nazokat

Student of Samarkand State Institute of Foreign Languages

Название публикации: «NATIONAL- CULTURE SPECIFICS OF SPEECH ETIQUETTE IN ENGLISH AND UZBEK»

Abstract: *The article based on comparative study of national cultural peculiarities of speech etiquette in the English and Uzbek languages. The study deals with the similarities and distinctive features of the topic of conversation, addressing, greeting expressions . Instances provided both languages.*

Keywords: *Greeting, speech etiquette, national-cultural specifics, responsibilities.*

Language is the most important means of communication between people the expression of thoughts and feelings, the main mechanism of assimilation of new information and knowledge. In order to effectively influence the minds and emotions of others, the speaker must know it well and possess a culture of speech. Each language may have different groups, different language systems, depending on the living conditions, social and cultural environment. Each language expresses different worldview. The more languages are, the more diverse the worldviews will be. Languages are a cornerstone of the unity of a nation and if it is lost, the nation will be lost, language is the main symbol of the existence and unity of a nation. Linguist A.Rustamov recognized that the purity of language is an important condition for the independence of the nation. Language is the most important means addressing of communication between people, the expression of thoughts and feelings, a gift recognized by scientists as the bases for the acquisition of new information, knowledge.

In order to effectively influence the minds and emotions of others, the speaker must know it will a culture of speech.

A single literary language, the observance of its existing laws, is the main means of a direct exchange of information within the nation and the country. In the foreign and Uzbek literature devoted to the study of ethics there were concepts of "**ethics**", "**morality**". The word "**ethics**" was used by the ancient Greek Homer from the word "**ethos**"(ethos) to mean "peace of residence , house ,cave ,nest in place within The Greek philosopher who lived in the 4th century BC. Aristotle considers 2 concepts from the word "**ethos**": "**Ethics**"(ethics) and "**Ethics**"(morality).

Moreover, The first President of Uzbekistan said such words about morality in his works. In fact, the essence of morality is human morality. Morality is first and foremost a sense of fairness and justice. Philosophies nowadays tend to divide ethical theories into three areas: meta ethics, normative ethics and applied ethics.

Applied ethics look at controversial topics like war, animal rights and capital punishment. So the word ethics came all over the world. But speech etiquette is exceptionally different in all countries. Each state has its own rules of etiquette. These rules vary between each state. From their culture, even the etiquette of speech is different. It is crucial to note that speech etiquette possesses a significant role in our communication, in all spheres of life and situations ranging from formal communication to informal ones.

According to the linguistic dictionary, speech etiquette represents the systems of sustainable speech formulas imposed by the society in order to maintain communication in a chosen tone according to social roles and role positions relative to each other, speech etiquette is applied in different situations: greetings, getting acquainted, for farewells, gratitude, condolences, apologizing and others. Both English and Uzbek possess their own national- cultural peculiarities of speech etiquette. The etiquette formulas are connected with the life style and national traditions of the people. English is the set of conventional rules of personal behaviours in polite society, usually in the form of an ethical code that delineates the expected and accepted social behaviours that accord with the conventions and norms observed by a society, a social class or social group. In modern usage is etiquette. At the outset the speech etiquette

is closely correlated with the topic of the conversation. It is frequently observed that Uzbek people are skilled at small talks.

In other words, They try to avoid controversial or critical discussions when they communicate with strangers .Most common conversation topics are related to family life. People can communicate for ages about relatives and friends, marriages, birth of children, graduations, promotions, health issues and others. Uzbek enjoy finding common ground: common friends, relatives and so on...

One of the peculiar features of English speech etiquette is that English people tend to choose a state and personally unobtrusive topics such as weather as an appropriate starter. It is assumed that English people talk about that weather because They are interested in this subject.

Conversely, late Fox considers a different point of view concerning this topic. In the book, watching the English She mentioned that English conversations about the weather are not really about weather, but it is a form code and wolved to help them to overcome their natural reserve. It is known that greeting expressions. "Nice day, isn't it?"... Isn't it cold? Still raining and other variants on the theme are requests for meteorological facts. Greetings are important as well as frequent in every day social interactions all over the world. Appropriate greeting behaviour is crucial for the establishment and maintenance of interpersonal relationships. According to spolsky, greetings are considered to be "the basic oil of social relations. In Uzbek culture greeting is often very detailed with questions about health, mood, all the relatives , their children and grandchildren. The following dialogues can be vivid illustrations.

1.- Assalomu alaykum! Qalay bardamisiz?

2.-Xudoga shukr!-Nevaralar yaxshimi? Xayrinisobonu eson omonmi?Kelin yaxshi yuriptimi(Oybek)

On the contrary, in English greetings are short. They are varied according to the social distance and social status of the interlocuters, When an English speaker asks

you, How are you? or “How is your work?” He is not concerned much about your physical condition a work, but showing his politeness.

In English greetings such as “-Hello”, “How do you do?” and “I am pleased to meet you” have to be used to maintain the hearer’s positive face, depending on the status of the participants and the social setting. Following conversations can be illustrative of short and informal greeting in English.

-Morning Boardman-“ How are you today?”

-Oh, middlin, just middlen (J. Harriot)

In the English and Uzbek languages addressing words are similar in some cases; however, there are several cultural peculiarities that significantly differ from each other. In Uzbek culture, when addressing strangers the words aka, opa, xola, otaxon are commonly used. They call even strangers with family members words such as otaxon (father for old men) amaki and aka (uncle, brother, for middle ages). The main reason for this type of addressing is that “***family***” reflects Uzbek cultural values. In English culture, the words such as ***Miss, Sir, Madam*** are used to express respect to the interlocutor “***Sir***” is particular for adult men.

For instance:

-Can I help you, Sir-addressed the shop keeper to Thane (J Oke)

-Otaxon sizning gapingizni qaytara olmayapman. (Father I can’t reject your opinion) (X. To’xtaboyev)

In conclusion, it is essential to note that speech etiquette of different nations depends on their cultural background. Therefore, speech etiquette in English and Uzbek has its own national – cultural. These include the rules of etiquette and etiquette adopted in society in social groups and forms.

References:

- 1.I.A.Karimov”Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir” T.O’zbekiston (1996) p-39
- 2.Abdulla Sher “ Axloqshunoslik” (2008) p-24
- 3.Fox K(2014)Watching the English,The Hidden Rules of English Behaviour ,UK, Hodder 8 Stoughten p12
- 4.Mahmudov N.Speech standarts of teachers.Tashkent National Library of Uzbekistan named after Alisher Navoiy (2007)-P.3 (-400 p)
- 5.Pardaev A, G’aniev F, Mahamadaliev H Expression and language in Journalism Tashkent Istiqlal (2006) P- 25
- 6.Rustamov A. Word about a word –Tashkent: Extremum Press(2010)P-4
- 7.Spolsky B (1998) Sociolinguistics Oxford, Oxford University Press P-20

ФИО авторов: *Nomonjonova Zarnigor Otabek qizi*

Farg'ona davlat universiteti talabasi

Rustamova Nazokat Abdullayevna

Samarqand Davlat Chet Tillar instituti talabasi

Название публикации: «YOSHLARGA MATEMATIKANI O'RGATISHDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH»

Annotatsiya: Hozirgi kunda ta'lim sohasida har xil metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan talab, e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda. Meni maqolam ham o'quv jarayonlarida bolalarga fanni anglab yetishiga yordam beradi degan umiddaman.

Kalit so'zlar: Zamonaviy yondashuvlar, matematik formulalar, matematik masalalar, zamonaviy axborot texnologiyalari, kompyuter texnikalari.

Barchamizga ma'lumki bugingi kunda matematika fani juda ham kerakli fan. Biz kundalik hayotimizni, Oliy ta'lim muassasalarini, biznes, marketingni matematikasiz tasavvur qila olmaymiz. Matematika o'tmishda ham hammaga kerakli soha bo'lgan, hozir ham shunday bo'lyabdi. Matematika jadal rivojlanib borayotgan paytda matematikani bolalarga yoshlikdan o'rgatish lozim. O'sib borayotgan yosh avlodni kelajakda har tomonlama bilimli, barkamol shahs bo'lib yetishishida matematikaning o'rni katta. Bu narsalarni yoshlarga singdirib berishda esa, nafaqat pedagog, o'qituvchilarning balki, inovatsion yondashuvlarning, jadal rivojlanayotgan axborot texnologiyalarning o'rni katta.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ham bugungi kunda matematika sohasiga juda katta imkoniyatlar eshigini ochmoqda. O'tgan davr ichida matematika ilm-fani va ta'limini yangi sifat bosqichiga olib chiqishga qaratilgan qator tizimli ishlar amalga oshirildi: xalqaro fan olimpiadalarida g'olib bo'lgan yoshlarimiz va ularning murabbiy ustozlari mehnatini rag'batlantirish tizimi joriy etildi, oliy ta'lim va ilmiy-tadqiqotlarning o'zaro integratsiyalashuvini ta'minlash maqsadida Talabalar shaharchasida Fanlar akademiyasining V.I. Romanovski nomidagi Matematika institutining (keyingi o'rinlarda — Institut) yangi va zamonaviy binosi barpo etildi. Matematika sohasidagi fundamental tadqiqotlarni moliyalashtirish hajmi bir yarim barobarga oshirildi, budjet mablag'lari hisobidan superkompyuter, zamonaviy texnika va asbob uskunalar xarid qilindi, ilm-fan sohasidagi ustuvor muammolarni tezkor bartaraf etish, fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish masalasini Hukumat darajasida belgilash maqsadida O'zbekiston Respublikasining Bosh vaziri raisligida Fan va texnologiyalar bo'yicha respublika kengashi tashkil etildi.

Yoshlarga matematikani o'rgatishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish yoshlarga matematikani yaxshi anglab yetishlariga yordam beradi. Matematika tarkibiga kirgan materialni o'quvchilarga qanday ketma-ketlikda yetkazib berishni pedagog hal qilib olishi kerak, bu juda ham muhimdir. Matematikani

o'qiyotgan o'quvchi zerikib qolmasligi uchun ham pedagog innovatsion texnologiyalardan foydalanish kerak. Ya'ni o'quvchini darsning ichiga qiziqtirib olib ketishi lozim bo'ladi. Fanni o'qitishda zamonaviy yondashuvlar, darslar nazariy va amaliy mashg'ulotlar shaklida olib borilishi kerak. Nazariy mashg'ulotlarda matematika fanini o'qitishda ilg'or horijiy tajribalar, zamonaviy yondashuvlar va innovatsion texnologiyalar haqida ma'lumot berishi, amaliy mashg'ulotda esa, ular yordamida o'quvchiga tushintirib berishi kerak. Mashg'ulotlarda texnik vositalardan, ekspress-so'rovlar, test sinovlari, aqliy hujum, guruh bo'lib fikrlash, bilmagan o'quvchilar bilan ishlashi va boshqa interaktiv ta'lim usullaridan foydalanishi kerak.

Xalqaro tadqiqotlar natijalari va tahlillaridan kelib chiqib, o'quvchilarning matematik savodxonligini rivojlantirish uchun ularning bilim va ko'nikmalariga quyidagi talablarni qo'yish mumkin:

—matematikaga oid ta'riflar, formulalar va boshqa faktlarni o'quv va ma'lumotnomalardan qidirish va foydalanish;

—turli hayotiy vaziyatlarda algebraga doir bilim, ko'nikma va grafik malakalarini qo'llash;

—ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish, qayta ishlash, sintez qilish;

—matematik formuladan foydalanish, muayyan xususiy hollarni umumlashtirish asosida miqdorlar orasidagi bog'liqlikni ifodalovchi formulalarini mustaqil ravishda tuzish;

—o'zlashtirilgan algebraik almashtirishlarni va funktsional grafik tasvir va tasavvurlarni tevarak-atrofdagi yoki boshqa fanlardagi tegishli ob'ektlarni ifodalash va tahlil qilishda qo'llash;

— o'z nuqtai nazarini asoslay olish, uning muhokamasida ishtirok etish va mantiqiy jihatdan to'g'ri xulosa chiqarish;

—matematik matn bilan ishlash (tahlil qilish va kerakli ma'lumotlarni chiqarib olish), o'z fikrini matematik atamalar, timsollar va ramzlar yordamida aniq va to'g'ri yozish hamda og'zaki va yozma izhor qila olish;

—amaliy xarakterdagi hayotiy masalalarni yechish, zarur hollarda ularni yechishda kerakli ma'lumotnomalar va hisoblash vositalarini qo'llay olish, jadvallar, diagrammalar, grafik ko'rinishdagi real raqamli ma'lumotlarni hamda statistik xarakterdagi ma'lumotlarni tahlil qilish;

—amaliy xarakterdagi matematik muammolarini hal qilish vositasi sifatida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish.

Mavjud vaziyatni hal qilish uchun matematika o'qituvchilariga quyidagilarga e'tibor berish tavsiya etiladi:

—matematik nutqni to'g'ri va aniq shakllantirish;

—matnli masalalarini yechishda matematik mazmun va usullarni ajratib koʻrsatish va yangi holatga qoʻllash;

—masala shartlarini matnli koʻrinishdan matematik tilga oʻgirish va bu shakl almashtirishlarning mazmun va mohiyatini ochib borish;

—oʻquvchilarda ijodiy ishlash koʻnikmalarini shakllantirish va faol aqliy harakatlarni amalga oshirishlari uchun muammoli vaziyatlarni yaratish. taʼlim jarayonida oʻquvchilarning tabaqalashtirilgan individual shugʻullanish traektoriyalarini yaratish;

—darsda interfaol va faol taʼlim texnologiyalari: loyiha metodi, keys, oʻyin texnologiyalari, muammoli oʻqitish, matn bilan ishlash, klaster, poster, sinkveyn, BBB, FSMU, baliq skeleti, nilufar guli kabi metodlardan oʻrnida foydalanish.

Matematikani oʻqitishda hozirgi kunda zamonaviy axborot texnologiyalardan ham foydalanish katta ahamiyat kasb etadi. Fanni oʻqitishda yangi texnik vositalar, shu jumladan, kompyuter va axborot texnologiyalarining jadal kirib kelayotgan hozirgi davrda fanlararo uzviylikni taʼminlash maqsadida informatika fani yutuqlaridan foydalanish dolzarb masalalardan biridir. Kompyuter texnikalarini taʼlim muassasalariga tadbiq etish, oʻqitish jarayonini optimallashtirishga keng yoʻl ochib beradi. Keyingi oʻn yillikda matematika fanini oʻqitishlarda kompyuterlardan foydalanish bir necha asosiy yoʻnalishlarda olib borildi. Bularga kompyuter yordamida bilimni baholash, turli tipdagi oʻrganuvchi dasturlarni ishlab chiqish va rivojlantirish, bilishga oid matematikaviy oʻyinlarni ishlab chiqish va boshqalar kiradi.

Agar pedagog yuqorida aytib oʻtilgan talablarga amal qilsa, bolalar albatta matematikaga qiziqib, matematika fanini yaxshi oʻrganadi. Bugungi taʼlimning rivoji oʻqituvchining oʻz ustida ishlashi, ijodkor, izlanuvchan boʻlishi, oʻquvchilarning bilim, koʻnikma va malakalarini takomillashtirib borishini taqozo etmoqda. Innovatsion pedagogik texnologiyalarni qoʻllab darslarni tashkillasa shu maʼlum boʻladiki, oʻqituvchi kasbiy mahoratini oshirishda nafaqat taʼlim samarasi, balki tarbiyachi ish faoliyati natijasi ham ijobiy tarafga oʻzgaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yunusova D.I. Taʼlim texnologiyalari asosida matematik taʼlimni tashkil etish. T., “Universitet”, 2005.
2. Alixonov S. “Matematika oʻqitish metodikasi”. T., “Oʻqituvchi”, 1992.
3. O.B.Berdiyeva, M.Mirsaburov. “Matematika fanini oʻqitishda innovatsion yondashuvlar”. Termiz-2020.

ФИО авторов: *Eshkuvatova Noyila*

Student of Samarkand State institute of foreign languages

Rustamova Nazokat

Student of Samarkand State institute of foreign languages

Название публикации: «ORGANIZING WRITING CLASS WITH TASK-BASED METHOD»

ABSTRACT. Teaching writing is one of the most challenging tasks an EFL teacher has to face, and students find writing a difficult skill to develop. This chapter, however, focuses on Task-Based Language Teaching (TBLT) as a successful tool for tackling this problem. It defines TBLT and examines its importance for enhancing the writing skills of the EFL students, giving examples of tasks that have been successfully tried out in the classroom. The chapter also examines the use of various strategies for increasing EFL learners' involvement in reading-to-writing activities.

Key words: EFL teacher, writing skills, task-based, writing method, TBLT, writing class

INTRODUCTION. Writing is an important skill that can open up a world of possibilities for any student. Even in these days of the Internet and other technologies, written communication in English is still an asset for the aspiring student. But for a majority of our students writing is a skill they find hard to acquire. The major problems they face in writing are (1) finding an apt word suitable for the topics, (2) using appropriate tenses based on the situation, (3) using, correct spelling and punctuation, (4) organizing ideas neatly and coherently in paragraphs. Such difficulties place a heavy burden on students, often causing them to lose interest in writing. They find it difficult to write a composition based on their own ideas and they are afraid of making mistakes in grammar, usage, vocabulary etc. However, one way to resolve this problem is to use a TBLT approach in an EFL class as it creates a free instructional environment in which students and teacher work together and collaborate in a relaxed atmosphere.

Learning a variety of writing skills isn't as difficult as you may think. We've put together a list of steps to help you make dramatic improvements to the quality of your writing in short order. Becoming a better writer takes practice, and you're already practicing. No, seriously—you write a lot. Even if you don't think of yourself as a writer, you put thoughts into text more often than you realize. At the very least, you write emails—a lot of emails—post on social media, make updates to your résumé and LinkedIn profile, and message your friends. If your job requires it, you also create things like reports, presentations, newsletters . . . it's a long list.

Here's a tip: Whether you're writing an email, creating a presentation, or just sending a quick tweet, grammaticaly, can help! Try one of our browser extensions to make your writing cleaner and more impressive. So, you're already writing. Now, improving your writing skills is just a matter of becoming conscious of the things you can do to give your text more structure and make your copy crisp and readable with a conversational style.

Give Your Writing Structure

It's fine to rattle off a stream of consciousness when you're writing in your journal, but if you actually want to communicate with others you'll need to bring some order to those rambling thoughts. Here are some tips.

1 Make sure you're clear on the concepts you're writing about.

Albert Einstein said, “If you can't explain it to a six-year-old, you don't understand it yourself.” Before you start writing, take a moment to mentally explain the concept to the six-year-old who lives inside your head. (We all have one, don't we?) If your writing goal is to achieve a specific result, ask yourself what that result should be. Before you dive into writing, have a clear purpose. Then stick to it.

2 If the message is complex, outline it.

It doesn't take much thought-organizing to compose the average text message, but if you're writing something more complex, with multiple angles, questions, or requests,

get all that stuff sorted before you sit down to write. Making an outline, or even just some quick notes about the topics you want to cover, can save you time answering clarifying questions later. And speaking of questions . . .

3 Anticipate your readers' questions.

Put yourself in your readers' shoes. Do they have enough context to understand what you've written for them? If not, fill in the blanks. But . . .

4 Don't over-explain everything.

If you've taken the time to organize your thoughts in advance, you should be able to keep things simple. The idea is to give readers just enough to understand what you're communicating without overwhelming them with trivial details. If you find yourself getting in the weeds with more details than you need, look at each piece of information and ask whether it's essential to help your reader understand your message. If not, get rid of it.

Tighten Your Writing

We sometimes write like we talk, and that can be a good thing. It keeps our writing conversational (more on that in a moment.) But rambling, wordy writing makes your text hard to read, and it can make you sound as though you lack conviction. Start practicing these skills to streamline your writing.

5 Go easy on the prepositional phrases

When I was a neophyte writer, someone showed me how prepositional phrases made my writing unnecessarily wordy and complex. It was an epiphany!

Prepositions aren't difficult to understand, but the concept does require some explanation. Get smart about prepositions here, and then try to simplify them whenever it makes sense. Your writing will get a much-needed clarity boost.

6 Eliminate the filler words and phrases

Some words show up in our writing all the time, and yet they don't contribute much of anything. Although these filler words and phrases sometimes add color or even meaning, most of the time they contribute nothing but clutter. Here are thirty-one of them you can eliminate right now.

CONCLUSION. There are innumerable ways and methods to improve the writing skills of our EFL students. TBLT is just one approach that can help. This approach is based on the assumption that students may study more efficiently when their minds are focused on the task, rather than on the language that they are using. Students begin with the task and, when they have finished it, the teacher draws attention to the language used, making corrections and adjustments. With the introduction of different tasks, the class environment becomes more alive, with the result that student involvement and participation becomes observable. However, the implementation of TBLT needs a good deal of preparation on the part of the teacher, especially in designing tasks that are interesting and suitable.

Teachers can also design tasks based on different texts that the students can read and then write on. The important point is that teachers must select the tasks prudently and implement them properly. They must create situations in which students can think independently and also suggest tasks that kindle their interest and sharpen their intuitive faculty and sensibilities. In turn, students will develop an interest in writing and will be able to enhance their writing skills.

REFERENCES:

1.English writing skills book

2.Peregoy, F. S., & Owen, F. B. (2013). Reading, writing and learning in ESL: A resource book for teaching K-12 English learners. New York: Pearson

3.teachingenglish.org.uk

ФИО авторов: *Ruzieva Aziza Bobirovna*

Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti talabasi

Rustamova Nazokat Abdullayevna

Samarqand Davlat Chet Tillar instituti talabasi

Название публикации: «O'ZBEK TILINI O'QITISHDA XALQ DOSTONLARINING O'RNI»

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda dostonlarning tilshunoslikdagi ahamiyatli jihatlari va metodologiyada o'rganilishi haqida ma'lumotlar yoritilib o'tilgan. "Alpomish" dostonidagi til birliklari keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar : doston, dostonchilik, baxshichilik, agnonim, janr, metodologiya, "Yo'l xaritasi", xalq og'zaki ijodi, o'zbek tilini o'qitish, timglovchi, til birliklari

Doston – xalq og'zaki ijodining eng yirik janri bo'lib, u qahramonlik, ishqiy-sarguzasht, fantastik mazmunga ega bo'lgan voqealarni bayon qiluvchi asar. Qahramonlarning sarguzashtlari, o'zaro munosabatlari va kechinmalarini keng ko'lamda tasvirllovchi yirik hajmli liro-epik asar doston deyiladi. Doston davr, tuzumdagi xalq ruhiyatini, xususiyatlarini aks ettiradi. Zamonlar o'tishi bilan ular yangi-yangi mavzular va g'oyaviy mazmun bilan boyib boradi. O'zbek xalq dostonchiligi juda qadimiy va mo'tabar meros nishonasidir. Xalq ijodiyotiz san'at insonning kamolotida alohida o'rin tutadi. Barcha san'atlarning rivoji negizida xalq ijodi turadi. Insoniyat paydo bo'lgandan to bugunga qadar san'atning adabiyot, qo'shiqchilik kabi turlarida xalq og'zaki namunalaridan foydalanib kelinmoqda. Ushbu namunlarning eng go'zal turi bu albatta, dostonlardir. Zero, san'at inson ma'naviy faoliyatining eng muhim qirralaridan biri, bunyodkorlikka undovchi buyuk va qudratli kuchdir.

Bugungi kunda baxshichilik va dostonchilik san'atini mamlakatimizda va xorijda keng targ'ib etish, ustoz baxshilar, dostonchilar, soha olimlari iqtidorli yosh baxshilarni, moddiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlash maqsadida, Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 26-apreldagi 304-sonli qarori bilan, baxshichilik va

dostonchilik san'atini yanada rivojlantirish, hamda takomillashtirish bo'yicha, 2018-2022- yillarga mo'ljallangan "Yo'l xaritasi" tasdiqlangan. "Yo'l xaritasi"da nazarda tutilgan chora tadbirlarning to'liq va sifatli bajarilishini nazorat qilish, mas'ul vazirliklar va idoralar, mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyatini tizimli asosda muvofiqlashtirish rejalashtirilgan.

O'zbek baxshichilik va dostonchilik san'atining noyob na'munalarini asrab avaylash va rivojlantirish, uni keng targ'ib qilish, yosh avlod qalbida ushbu san'at turiga hurmat va e'tibor tuyg'ularini kuchaytirish, turli xalqlar o'rtasida do'stlik va birodarlik rishtalarini mustahkamlash, ijodiy hamkorlik, madaniy-ma'naviy munosabatlar doirasini xalqaro miqyosda yanada kenggaytirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2018 yilning 1-noyabr kuni "Xalqaro baxshichilik san'ati" festivalini o'tkazish to'grisida qaror qabul qilinib, bunda festival tadbirlari orasida mazkur soha olim va amaliyotchilarining ijodiy uchrashuvlarini uyushtirish zarurligi belgilab berildi. Shu munosabat bilan "Jahon sivilizatsiyasida baxshichilik san'atining o'rni" mavzusidagi xalqaro ilmiy konferensiya tashkil etildi. Ushbu ilmiy konferensiyani o'tkazishdan asosiy maqsad, baxshichilik hamda dostonchilik san'atini yanada rivojlantirish, o'zbek va boshqa xalqlarning dostonlarni ilmiy o'rganish, bu borada ilmiy hamkorlik qilish, madaniyat va san'at sohasidagi qolaversa ma'rifat sohasidagi hamkorlikni xalqaro miqiyosda kenggaytirishdan iboratdir.

Dostonlarda xalqimiz badiiy tafakkurining juda boy va qadimiy an'analari mujassam. Baxshi - qo'shiq va dostonlarni yoddan kuylovchi, aytuvchi, avloddan-avlodga yetkazuvchi san'atkor, xalq dostonchisi. Baxshi xalq turmushi va madaniyatini, o'zi yashab turgan yurt tarixini va biror soz chalishni bilishi, hofizlik san'atini puxta egallagan bo'lishi kerak. U jonli xalq tilining turli shakllaridan, so'z o'yinlari va qochirimlaridan, xalq maqollari va iboralaridan unumli foydalana olishi lozim. Tinglovchilarni rom etuvchi ohang topa bilish, dostonni jozibali va qiziqarli qilib aytish doston aytishning asosiy talablaridan. Bu esa o'z navbatida tabiiy iste'dod, kuchli idrok, muntazam ravishda qunt va chidam bilan mashq qilishni talab etadi. Ona yurtga sadoqat, muhabbat, do'stlik, birodarlik, mard va jasur bo'lishlik, qahramonlikni

tarannum etuvchi xilma-xil mazmundagi dostonlarni baxshilar sevib kuylaydilar.

O‘zbek tilini o‘qitishda dostonlarning o‘rni juda katta. Aynan dostonlar orqali o‘zbek tilshunosligida shevashunoslik yo‘nalishining ahamiyati ortib boradi. Dostonlar, albatta, xalq tilida ya’ni shevada bitiladi. Bundan tashqari undagi qo‘shiqlarning ham nafaqat tilshunosligida balki o‘zbek adabiyotida ham ahamiyatlidir. Dostonlardagi antroponimlar , onomastik birliklar , toponimlar, gidronimlar, agnonimlar va teonimlarning o‘rganilishi ham tilshunoslik uchun katta yutuqlardan biri sanaladi. “Alpomish” xalq dostonidagi agnonimlar haqida batafsil so‘z yuritilsa, ularning naqadar ahamiyatli ekanini anglash mumkin. Bir qarashda bu agnonimlarni idrok etish mushkul, ammo o‘zbek tilshunosligida bu bo‘yicha bir qancha olimlar tadqiqotlar o‘tkazishgan.

Agnonimiya deyilganda muqaddas deb bilinuvchi narsalar va shaxslar nomini anglash. Dostonda bunday nomlar juda ko‘p va o‘rinli qo‘llanilgan. “Alpomish” dostoni tilida ham teonimlar asar qahramonlarining milliy qadriyatlarini, diniy dunyoqarashini ifodalash uchun xizmat qilgan. Asar qahramoni Alpomishga ilohiy kuchlar, ya’ni pir-u payg‘ambarlar madadkor ekanligi tasvirlanadi. Qahramon ojiz bo‘lgan holatda doim pirlaridan madad so‘raydi.dostonda Alpomishning Allohga, payg‘ambarga, pirlarga iltijosi va uning ijobati tasviri ham shundan dalolat.

Jilovida **Bobo Qambar** jilovdor,

G'amingda otlandi **Shohimardon pirlar** (96-bet).

Yer yuzini tutib ketsa aydahor,

Fotma der, **Zuhra** der, kanizi darg'a (100-bet)

Bu kabi agnonimlar nafaqat ushbu dostonda balki, boshqa dostonlarda ham uchratish mumkin. Bularning bari , albatta tilshunosligimiz va milliy boyligimiz sanaladi.

Xulosa qilib aytganda dostonlarning o‘zbek tilini va o‘qitishda va yangi bosqichlarga olib chiqishda e’tiborli jihati juda kuchli. Hozirgi zamon metodologiyasida dostonlarni o‘qitish esa uni yoshlar ongiga chuqurroq singdirish

uchun turli metodlar ishlab chiqilmoqda. Biz bu asrlar davomida saqlab kelinayotgan merosni, asrab qolishimiz va juda kuchli targ'ib etishimiz kerak. Dostonlarni nafaqat tilshunos va adabiyotshunoslar balki har birimiz o'rganishimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jabborov I. "Yuksak madaniyat va noyob ma'naviyat maskani"- Toshkent. O'zbekiston nashriyoti.- 2012.
2. Matyoqubov B. "Doston navolari" - Toshkent. "BUILDING PRINT" nashriyoti. -2009.
3. Бегалиев Н. Ўзбек этнонимлари тарихидан. – Самарқанд: СамДЧТИ нашри, 2004. -92 бет.
4. Daminova.M "Alpomish dostonidagi onomastik birliklarning funksional-semantik xususiyatlari". SAMARQAND - 2013

ФИО авторов: *Omonova Farangiz Asror qizi*

Student of Samarkand State Institute of Foreign Languages

Rustamova Nazokat Abdullayevna

Student of Samarkand State Institute of Foreign Languages

Название публикации: «THE REFORMS IMPLEMENTED BY PRESIDENT SHAVKAT MIRZIYOYEV AND THE EXPECTED RESULTS»

Abstract. This article describes the measures taken today to improve foreign languages in Uzbekistan. In addition, the reforms implemented by President Shavkat Mirziyoyev and the expected results are discussed. Emphasis is placed on plans and tasks to create conditions for young people to learn and use foreign languages and to train them as qualified, mature personnel.

Key words. Foreign language, reforms, science, international language certificate, educational institutions, foreign experts, vacancy.

In today's world, science, economics, politics - in general, all areas are developing rapidly. This, in turn, makes it important to pay special attention to each areas and to train qualified, mature personnel for each of them, to educate them to be ready and competitive for international life. Building a state that has a say and a place in the world economy and politics, and the use of new, modern technologies, of course, requires knowledge and study of foreign languages. Today, the attention to foreign languages in our country is growing. This, in turn, means that it is necessary to teach foreign languages and apply their knowledge in practice. Every year in our country several areas of science are selected and developed with special attention. This year, physics and forein languages have been identified as such priority areas. Uzbekistan's policy of openness, active entry into the world market, expanding cooperation in all spheres increase the need for knowledge of foreign languages.

A thorough investigation has been conducted in the field of foreign language teaching in our country. According to this, today in 25 higher education institutions in our country, education is conducted in foreign language. In 2016, the number of such institutions was only 7. For several years, pupils are taught English and other foreign languages through a variety of games and the like. But in some places, the situation does not correspond to the grand plans intended. In particular, more than 2000 positions of foreign language teachers remain vacant in the education system. The quality of foreign language teaching in 1400 schools is absolutely low. Only 4% of teachers in this system have national and international language certificates. Our President

Shavkat Mirziyoyev said that our goal is to build a competitive state, and from now on graduates of schools, colleges, lyceums and universities should be fluent in at least two foreign languages. He stressed that these strict requirements should become the main criterion of the activity of the head of each educational institution. It was noted that starting from the new academic year, the number of admission quotes in foreign languages will be doubled to 16000 and the state grant will be tripled. This, of course, will help to eliminate the problem of vacancies in some places and provide qualified personnel to the remote areas of Uzbekistan. In addition, special attention is paid to attracting qualified specialists from foreign countries and creating conditions for them.

Such reforms carried out in our country in recent years are giving results. It is gratifying that the interest in language learning among young people is growing and the number of people with international language certificate is increasing. The fact that their number has increased 10 times in the last 3 years is a clear indication of the growing attention paid to foreign languages. Of course, teachers play an important role in improving the quality of foreign language teaching in all educational institutions. Nowadays, in several educational places, teachers, who have excellent knowledge, are teaching students. For example, at the Samarkand State Institute of Foreign Languages alone, more than 300 qualified teachers teach students in different foreign languages. Fortunately, more than 20 of them are foreign experts. This, in turn, gives young people opportunity to learn foreign languages perfectly. In addition, the institute has all modern technologies to use. As a result of the growing attention to the study of foreign languages in our country, this institute is establishing cooperation with many countries. In addition, the students of the institute participate in various international competitions and win. For example, Shahribonu Abduvohidova, a student of SamSIFL, won the competition in Nur-Sultan, Kazakhstan and was awarded the badge "Youngest Scientist of the Year". Another student of the institute Lazizabonu Ahadova took 2nd place in the international competition "Japanese oratory". Two books by Dilrabo Tokhirova, a fourth-year student of Samarkand State Institute of Foreign Languages, published by the famous German publishing house Lambert. All this is, of course, the result of the reforms being carried out by our President.

In conclusion, such reforms in our country and the growing attention to foreign languages will certainly give the result in the future. Uzbekistan, which is one of the developing countries, has friendly relations with many countries, which requires the youth of this country to have a high level of knowledge and potential, and, of course, excellent practice of foreign languages. As long as the future is in the hands of the youth, young people with high knowledge and potential, fluent in foreign languages will undoubtedly raise the status of the country in the future.

References:

1. "O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA XORIJIY TILLARNI O'RGANISHNI OMMALASHTIRISH FAOLIYATINI SIFAT JIHATIDAN YANGI BOSQICHGA OLIB CHIQISH CHORA-TADBIRLARI TO'G'RISIDA"gi PQ-5117-son Prezident qarori 2021-yil 19-may
2. "XORIJIY TILLARNI O'RGANISHNI OMMALASHTIRISHNI SAMARALI TASHKIL ETISH CHORA-TADBIRLARI TO'G'RISIDA" O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 19-maydagi 312-son qarori
3. "TA'LIM MUASSASALARIDA CHET TILLARINI O'QITISHNING SIFATINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH CHORA-TADBIRLARI TO'G'RISIDA"gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 610-son qarori 2017-yil 11-avgust
4. www.president.uz
5. www.samdcht.uz

ФИО авторов: *Мухиддинова Нилуфар Исмоиловна*

Студентка Самаркандского государственного университета

факультета русской филологии

Рустамова Назокат Абдуллаевна

Студентка Самаркандского государственного института иностранных языков

Название публикации: «РОЛЬ ДЕТСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ
ЛИТЕРАТУРЫ В СТАНОВЛЕНИИ ЛИЧНОСТИ РЕБЁНКА»

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена роли детских художественно - литературных произведений в воспитании ребёнка. Ниже приведены способы влияния книг предназначенные для воспитанников детских сад, школьников.

Ключевые слова: русская детская литература, воспитание, образование, педагогический метод Руссо.

ВВЕДЕНИЕ

Одной из основной проблемой для людей нынче стало чтение книг. Люди разного возраста предпочитают интернет- игры или смотреть видеоролики в социальных сетях, что вызывают негативность, злость и апатичное настроение.

Читательская культура у людей не появится сразу. Хорошие книги, подарённые родителями своим детям, выполняют функцию воспитателя. Надо отметить, что в периоде дошкольного возраста у ребёнка закладываются основные черты его характера, начинается становление личности. В развитии ребёнка как умный, здоровомыслящий человек художественная литература оказывает неоценимую помощь. А также литература играет большую роль в развитии речи и рассматривается как средство умственного, нравственного и эстетического воспитания. Именно поэтому можно назвать детскую литературу первоосновой воспитания. Слушав книги от взрослых, у детей раскрывается мир человеческих чувств, вызывая интерес к личности, к внутреннему миру героя. В процессе слушания дети начинают по своему обсуждать поступки отрицательных и положительных героев, живо откликается на все, что с ними происходит.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Долгое время до 18 века круг чтения детей из образованных семей был общим. Именно поэтому, специальная детская литература не издавалась. В Древней Руси в 15 -17 – веках главной и единственной книгой считался

учебник. Книги стоили очень дорого. За деньги одного лошада можно было купить одну книжку. Люди не обратили особенного внимания на чтение книг, так как это считался “ пустая трата семейного бюджета”. А сказки и разные небылицы передавались с поколения на поколение из уста на уст.

Самые популярные и намного дешёвые детские книги начались издавать времен правления Петра 1. Государь уделял особое внимание на образование и воспитание молодого поколения. Появились разные книги по этику, эстетику.

Одной из самой более распространённой в стране книгой был учебник “ Юности честное зерцало или Показание к житейскому обхождению, собранное от разных авторов”. Книга на долгие годы стало руководством о правилах хорошего тона и поведения в обществе.

Среди авторов, обратившихся к литературе для детей, была сама Екатерина II. Для своих внуков императрица издала букварь и написала две сказки: «О царевиче Хлоре» и «О царевиче Февее». Эти книги сегодня считаются первыми детскими произведениями на русском языке. Обе истории были аллегоричны и носили поучительный характер. К примеру, герой первой сказки царевич Хлор искал розу без шипов при помощи советников — Рассудка, Честности и Истины — для того, чтобы стать лучшим правителем.

Каждое детское произведение несёт нравоучительный характер. Влияет на мировоззрение ребёнка. Часто мы встречаем повести о добродетелях и пороках, рассказы о разных природных явлениях, о нравственности.

Каждая художественная работа влияет к личному миру человека. Образы прототипов и отдельных личностей часто заставляют нас задумываться над какими – то проблемами своей жизни. Порой взрослый человек читая детские сказки раскрывает нюансы для себя. Мы в своём детстве читали известную нам сказку великого русского поэта и писателя А.С. Пушкина “Сказка о рыбаке и рыбке” . Каждый школьник или воспитанник детского сада, от кого мы спросим о чём это произведение, отвечает так: о жадной старухе и бедном старике. Но, если мы будем обсуждать поглубже, читая мы поймём, что “Жил старик со своею старухой

У самого синего моря ;

Они жили в ветхой землянке

Ровно тридцать лет и три года ” [А.С.Пушкин ; Сказка о рыбаке и рыбке. Стр 3]

Да, это счастливые тридцать три года жизни старика “ со своею старухой” ,а не просто “ старухой ” . Старуха не была жадной до того момента, как богатство ослепила её. Она жила согласна со стариком, довольна со своей судьбой, со своим разбитым коритом.

Читатели научатся от этой книги многому: как не терять свою личность, когда человек достигнет в жизни чему – нибудь . И нет никакой ценности от

легко достигаемой добычи . Наоборот, она может убить человеческих чувств и настоящее эго человека .Таким образом детская литература помогает своим читателям раскрывать новый мир личности .

“ Знакомить ребенка с книгами лучше с самого рождения. Книга — это очень важная форма общения между ребенком и родителями. Книги можно начинать читать ребенку еще с колыбели. Пока вы занимаетесь малышом (купаете, кормите и т. д.) рассказывайте ему небольшие детские стишки и сказки. Конечно, малыш еще ничего не понимает, но зато он прекрасно улавливает интонацию и звуки.

Родители должны приложить максимум усилий, чтобы сформировать у детей потребность в чтении. И тогда будет не очень важно, когда ребенок впервые прочитает самостоятельно первую книгу: в 4 года или в первом классе. Дверь в чудесный мир литературы будет открыта. Огромное достоинство книг — это содержащаяся в них мораль”.[Шеховцова Людмила Дмитриевна; Прокофьева Инна Викторовна; Молчанова Елена Анатольевна; Маркова Раиса Ивановна . Роль книги в развитии ребёнка]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Страна, где молодое поколение духовно сильное , укрепляет свои знания чтениями, примененными его предками и современными учёными , и способно применять их в обществе и на практике ,несомненно , будет более процветающей .

Кадр, имеющий широкий кругозор, независимый ум, ответственный подход к каждой задаче, вносит большой вклад в развитие государства и интересы народа. Читатель должен иметь возможность выбрать книгу, соответствующую его интересам и возрасту. Однако многие люди сталкиваются с проблемами из-за отсутствия способности читать и не заниматься чтением книги с раннего возраста. Желательно по возможности не читать неправильно подобранные произведения, оказывающие резкое психологическое воздействие и вызывающие затруднения в понимании читателя. Чтобы избежать такой проблемной ситуации, регулярное чтение в детском, подростковом, среднем и взрослом возрасте является большим подспорьем в личной жизни, как во время учёбы так и на работе.

БИБЛИОГРАФИЯ

- 1 А.С.Пушкин. Сказка о рыбаке и рыбке.
- 2 Екатерина II «О царевиче Хлоре»
- 3“ Юности честное зерцало или Показание к житейскому обхождению, собранное от разных авторов ”.
- 4 Шеховцова Людмила Дмитриевна; Прокофьева Инна Викторовна; Молчанова Елена Анатольевна; Маркова Раиса Ивановна . “Роль книги в развитии ребёнка”

Журнал “Образование и наука” № 1 (16) /2018

Интернет –сайты:

1 <https://culture.ru>

2 <https://ru.m.wikipedia.org>

ФИО авторов: *Norbekov Abdumalik Shuhrat o'g'li*

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi

Rustamova Nazokat Abdullayevna

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi

Название публикации: «PODCASTLAR ORQALI ESHITISHNI RIVOJLANTIRISH»

Anotatsiya. Maqolada podcastlar (audiofayllar-eshitish uchun mo'ljallangan materiallar) orqali o'quvchining eshitish qobiliyatini rivojlantirish va ongini shakllantirish, unga ta'lim va tarbiya berish kabi muhim vazifalarni hal qilishda podcastlardan foydalanish qanchalik samara berishi va muammoli tomonlari haqida so'z yuritiladi.

Anotation. The article discusses how effective and problematic the use of podcasts can be in solving important tasks such as developing students' listening skills and forming consciousness, teaching and educating them through podcasts(audio files).

АНОТАЦИЯ. В статье обсуждается, насколько эффективным и проблемаичным может быть использование подкастов при решении важных задач, таких как развитие у студентов навыков слушания и формирование сознания , обучение и воспитание их с помощью подкастов (аудиофайлов).

Kalit so'zlar: podcastlar, tinglab o'rganish, quloq, quloqchin.

Key words: podcasts, learn by listening, ear, headphone.

Ключевые слова: подкасты, учиться слушая, ухо, наушники.

Hozirgi innavatsion texnologiyalar rivojlanayotgan vaqtda Podcastlardan (audiofayllardan) foydalanish ta'lim tizimida foyda keltirishi shubhasizdir. Bu materiallar o'quvchi ongining rivojlanishi uchun katta xizmat vazifasini o'tab beradi. O'quvchilar ko'rib, yozib, gapirib o'rganishi ular uchun qanchalik foydali bo'lsa, tinglab o'rganish ham shular qatoriga kiradi.

Hozirgi kunda podcast(audiofayl) larning ahamiyati va samarasi.

Malumki, hozirgi kunda zamon shiddat bilan rivojlanib texnologiyalar asriga aylangan ekan, biz ham shu zamon bilan hamnafas bo'lmog'imiz, ilm olishimizda ham zamonaviy texnologiyalardan foydalanib ilmimizni yanada mustahkamlamog'imiz lozim. Shunday ekan podcastlar(audiofayllar) ning ham bizning ta'lim va tarbiya olishimiz jarayonida eshitishimizni rivojlantirishimiz uchun qanchalik ta'siri bor ekanligini quyidagi jummalarda ko'rishimiz mumkin.

“Ma'lumotlarni saqlab qolish piramida” sida ta'lim oluvchi eshitish orqali bilimlarning 10-20 foizini, ko'rish orqali 30-50 foizini, eshitish va gapirish orqali 60-70 foizini, yozish orqali 80 foizini, ko'rish va o'zi bevosita bajarishi orqali olgan bilimlarini 90 foizini xotirada saqlab qolishi aytilgan. [1]

Eshitishimiz uchun sharoit yaratib beruvchi a'zoyimiz-bu quloq. Til va harakatni rivojlantirishda quloq(vestibulyar tizim) markaziy ro'l o'ynaydi. Butun tanani eshitish organi sifatida quloq boshqaradi. Bola tinglab, diqqat bilan qarasa, u butun tanasini ishlatadi, va keyin siz o'zingizning rivojlanishingiz uchun atrof-muhitdan kerakli narsalarga e'tiboringizni qaratishingiz mumkin. [2]

Tinglashimizni rivojlantirishda turli xil usullardan foydalanamiz. Shu usullarning biri podcast(audiofayl) lar hisoblanadi. Bu kabi materiallar o'qib o'rganishga vaqti bo'lmagan va o'qishni xohlamaydiganlar uchun balki, eshitish qobiliyatini rivojlantirmoqchi bo'lganlar uchun ham muhim ko'prik vazifasini bajaradi. Podcastlarni tinglayotgan vaqtda biz ulardagi intonatsiyalarni, o'bzirlilik, emotsiyalik holatlariga duch kelamiz va bular bizning zerikib qolmasligimizni ta'minlaydi. Eng muhimi bu kabi materiallar bizga so'zlovchini diqqat bilan tinglashni o'rgatadi va uning gapidagi ma'no va ma'zmunni ilg'ay olish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi. Hozirgi kunda bu materiallardan chett tillarni o'zlashtirishda va ilmiy, tafakkuriy jihatlarni rivojlantirishda keng qo'llanilmoqda.

Audio materiallardan to'g'ri foydalanmaslikning oqibatlari.

Shakarning ham ozi shirin deb aytilganidek har bir narsada me'yor va rejim bo'lishi kerak. Audio materiallardan muayyan bir vaqt va re'jim asosida foydalanmoq maqsadga muvofiq. Aks holda salbiy oqibatlar yuzga chiqishi mumkin. Audiofayllarni eshitishda turli xildagi quloqchinlardan foydalanamiz va bu quloqchinlar bazida kun bo'yi qulog'imizdan tushmaydi va buning oqibatida bizning eshitish qobiliyatimiz pasayadi va diqqatni jamlay olmaslik holatlariga tushishimiz mumkin.

Xulosa. Har kim ta'lim olish uchun o'zi uchun qulay bo'lgan usuldan foydalanadi. Bu-uning xohishi. Lekin, shu ta'limni olishimizda tinglash orqali o'rganishning ham ro'li bor ekanligini hech kim inkor etolmaydi. Shunday ekan, qaysi usuldan foydalansak ham chin ko'ngildan bilim olib, izlanib, yurtimizga foydasi tegadigan inson bo'lmoqlikni o'z oldimizga maqsad qilmog'imiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. To'ychiyev. I. Windows Media Player dasturi bilan ishlash. Farg'ona-2014.
2. <https://madreshoy.com>

ФИО автора: *Bahora Komilovna Ergasheva*

Student of Samarkand State Institute of Foreign Language

ФИО научного руководителя: *Munavvar Bahodirovna Fayzullayeva*

Teacher of Samarkand State Institute of Foreign Language

Название публикации: «THE IMPORTANCE OF ICT IN LEARNING AND TEACHING ENGLISH»

Keywords: ICT (Information and communication technology), curriculums, global pandemic- Corona virus, virtual lessons, learning and teaching English, networks.

Abstract

Language is the mirror of society which delineates personality of human. Today we cannot image our personal and professional without using of ICTs. The application of the information technology in foreign language learning and teaching has already became integral part of our language classroom. In addition, technological devices embrace successfully our personal life and society day by day. Through ICT we acknowledge global world in-depth. Using ICTs for teaching and learning English has been given a great role in the system. There are many researchers who wrote about the benefits and challenges of using ICTs. In this article we will talk about students and teachers who use ICTs for teaching and learning the skills of the English language such as reading, writing, speaking, and listening.

INTRODUCTION

At the being time the population of the world are suffering from global pandemic-corona virus. It rapidly spread in most countries in the world. In this global period it subserves using ICT by distance learning and teaching not only foreign language but also other online lessons. The introduction of ICT to education can help to realize world that encompass us. The role of ICT in education is becoming more and more important in 21st century. Nowadays ICT is being used as a tool of improving quality of life. The use of ICT increases the scope of teaching. It provides quality materials and creating autonomy

of learning. Students must have English communicative skills for their prosperous future. Curriculums must be made easy by including technological aids. ICT helps a teacher to guide his students about the English language learning materials available. On Internet, e-book, e-journal, e-magazine and social sites like in linked-in which are helpful in better learning of English language skills.

BENEFITS OF ICT

There are many of benefits of the use of ICT in language learning. Through ICT, images can easily be used in teaching and improving the retentive memory students. With ICT teachers can easliy explain complex instructions and insure students comprehension. ICT develops students new understanding in their areas of learning (Chai, Koh, and Tsai 2010). ICT provides more creative solutions to different types of learning inquiries in reading class, e-books are commonly used in reading aloud activities.

Language education is an area where open access resources, online courses, virtual classrooms and social networks based on ICT. ICT gives learners access to information promote interaction and communication and enhance digital literacy skills.

ICTs are also transformational tools which used appropriately, can promote the shift to a learner-rentered emvironment

STUDENTS CAN LEARN USEFUL LIFE SKILLS THROUGH TECHNOLOGY

By using technology in the classroom both teachers and students can develop skills essential for the 21st century. Students can given the skills that they will need to be successful in the future.

Modern learning is about collaborating with others solving complex problems , critical thinks, developing different forms of communication and leadership skills

and improving motivation and productivity ICTs can help create presentation, writing e-mails, and online etiquette and so on.

PROFITABLE FOR TEACHER

With countless online resources, technology can help improve teaching. Teachers can use different apps or trusted online resources to enhance the traditional ways of teaching and to keep students more engaged. Virtual lesson plans grading software and online assessments can help teachers save a lot of time. The teacher can integrate mobile phone, e-mail, social networking sites, messenger, mobile apps, online dictionaries, radio, television, cable, tabs, CDs, DVDs, and other highly accessible data based sub-systems in language teaching and learning (Pears, 2015).

INTERNET:

- is a convenient way when learning language and can easily share information and ideas around the world. Digital technology is rapidly used by pupils and teachers not only in the classroom but also in the personal life.

E- BOOK:

- is a book publication made available in digital form, consisting of text, images, or both, readable on the flat-panel display of computers. E-books used to improve the teaching and learning skills in the classroom.

AUDIOBOOKS:

- are more available listening than reading complete text. Listening describes shorter the book. This is perfectly for all people of the world and also easy to learn English. During the lesson something beneficial you do other works.

AUDIOVISUAL AIDS :

- are those devices which are used in classrooms to encourage the process of teaching and learning English and make it easier and more interesting and the best dissemination of knowledge.

PRESENTATION:

-conveys information from a speaker to an audience presentations typically import English through way" grammatically". Presentations are typically demonstration, introduction, lecture, or speech meant to inform, persuade, insure, motivate, build goodwill or present a new idea, product.

MOBILE APPS:

-are creating more interactive and dynamic, experiences for students. Educational institutions should recognize the value of mobile apps to diversify learning and create an accessible teaching English for more students.

CONCLUSION

ICT played important role in developing English language teachers (sample of the study teaching process such as: gaining valuable teaching reasources, as tools for teaching purposes, reduces teaching anxiety, help in following their student activities, help in classes management and reduces the time and efforts. The use of ICTs in language teaching has countless benefits, the development in the use of ICT, like language lab, videos sattellite broadcast, videoconferencing and webseminars have support the richness and quality of education both on and off compus. It harnesssed several views of scholars which established the fact that ICTs are indespensible tools that facilitate the teaching and learning of English language.

REFERENCES

- [1].Marauane Zakhir {2015}, Physiology, The Role of ICT in teaching ESP classes,
- [2]. Pratima Priyadarshni, {2020} , The Important of ICT in English language teaching.
- [3]. H. Hashim, {2018.05.17}, Political science, Appllication of Technology in the Digital Era Educational.

[4].Graddol. D, [2000], The future of English: A guide to forecasting the popularity of the English language in the 21st century (2nd edition), The British council.

[5]. UNDP, [2003] , Kenya Human Development Report, Participatory Governance for Human Development [UNDP].

[6]. N. Jayanthi, R. V. Kumar, [2016], Use of ICT in English language teaching and learning.

ФИО автора: *Jabbarova Barchinoy Baxromboy qizi*

Nukus davlat pedagogika instituti talabasi

Название публикации: «МАКТАBGACHA TA'LIM VA UMUMTA'LIM
МАКТАBLARIDA IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR BILAN
KORREKSION ISHLARNI TASHKIL ETISH»

Annotatsiya: Ushbu maqolada Maktabgacha ta'lim va umumta'lim maktablarida imkoniyati cheklangan bolalar bilan olib boriladigan korreksion ishlarni o'z vaqtida, qanchalik tez sifatli amalga oshirilsa bolalarning ta'lim olish jarayoni shunchalik yaxshi bo'lishi haqida malumotlar keltirilib o'tilgan.

Kalit so'z: anomal bola, korreksiyalash, defektolog, inklyuziv ta'lim, Integratsiya, adaptatsiya.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimining birinchi bosqichi bu-maktabgacha ta'lim hisoblanadi. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim sohasiga katta e'tibor bilan qaralyabdi. Maktabgacha ta'lim muassasalarining eng muhim vazifasi bolalarni maktabdagi o'qishga tayyorlash, bolani sog'lom, rivojlangan mustaqil shaxs bo'lib shakillantirish, qobiliyatlarini ochib berish, o'qishga tizimli ta'limga bo'lgan ishtiyoqini tarbiyalashdir. Bolalarning hayoti va sog'ligini muhofaza qilish shu ta'lim sohasiga biriktrilgan sog'liqni saqlash organlarining tibbiyot xodimlari tomonidan amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'lim va umumta'lim maktablaridan alohida yordamga muhtoj bolalarni ertaroq aniqlab bitta nuqsoni bo'lsa ham uni bartaraf qilish chora-tadbirlarini amalga oshirish kerak.

Imkoniyati cheklangan bolalarga tarbiyachi va o'qituvchilar ta'lim-tarbiya jarayonida qulay shart-sharoitlar yaratib, zarur bo'lsa, har bir bolaga individuallashtirgan ya'ni yakka tartib asosida inklyuziv sharoitda me'yorda rivojlangan tengdoshlari orasida hamma qatori ta'lim olish imkoniyatlarini yoki maxsus muassasalarda ta'lim olishiga yordam berish darkor. Anomal bolalarga ta'lim berish uchun

birinchi navbatda bolaning qiziqishi, qobiliyati hisobga olingan holda ularni mehnat kasb hunarga jalb qilish lozim, buning uchun maktabgacha ta'lim va umumta'lim maktablarda o'z faoliyatini olib borayotgan har bir pedagog defektologiya fanining asoslarini egallagan bo'lishi kerak. Maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim tizimida o'qitish o'qituvchilardan ikki karra ma'suliyat bilan yondashishni talab etadi. Shuning uchun harakati cheklangan, zaif ko'ruvchi, ko'zi ojiz, kar va zaif eshituvchi bolalar uchun maxsus qurilmalar, moslamalar, darslik va o'quv materiallari, jihozlar bo'lishi talab etiladi. Inklyuziv sinflarda umumta'lim maktablarining barcha o'qituvchilari faoliyat olib boradi, faqat sinfdagi imkoniyati cheklangan bolalar bilan maxsus ta'lim mutaxassislari (surdopedagog, tiflopedagog, oligofrenopedagog) maxsus o'qituvchi sifatida hamkorlikda ish olib boradi. Inklyuziv ta'lim umumta'lim dasturi asosida har bir yo'nalishdagi ya'ni ko'rishdagi, eshitishdagi, aqliy faoliyatida muammosi mavjud bo'lgan bolalar bilan moslashtirilgan o'quv dasturlari asosida individual yondashuv orqali o'qitiladi. Inklyuziv ta'lim faqatgina ta'lim borasida emas, balki maxsus ehtiyojga muhtoj bolalarning ma'naviy va jismoniy o'sishlari har tamonlama rivojlanishiga imkon yaratib beradi. Maxsus yordamga muhtoj bolalarni umumta'lim muassasalari tizimida o'qitish borasida respublikamizda ko'zga ko'rinarli ishlar qilinyabdi. Bugungi kunda 10 ta umumta'lim maktablarida 50 nafar bolalar inklyuziv sinflarda ta'lim olmoqdalar. O'zbekistonda imkoniyati cheklangan bolalarni umumta'lim muassasalariga jalb etish, integratsiya asosida ta'limni tashkil etishning o'ziga xos muammolari va qiyinchiliklari bo'lsada u barcha mintaqalarda rivojlanib bormoqda. Imkoniyati cheklangan bolalarga ta'lim berishning noan'anaviy boshqa shakillarini tashkil etishga ham harakat qilinmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 6-noyabrdagi qaroriga asosan o'quvchilarni kasb –hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik respublika tashxis markazi faoliyatini yanada takomillashtirish bo'yicha Hukumat qarorini qabul qilish belgilangan.

L.S Vigotskiy umumiy va maxsus ta'limni uyg'unlashtiradigan ta'lim tizimini tashkil etish, ya'ni maxsus yordamga muhtoj bolalarni inklyuziv ta'lim tizimida o'qitishni etrof etgan."Ta'lim tizimi shunday bo'lishi kerakki - deb yozadi ta'lim va umumiy ta'lim uyg'unlashib ketishi uchun shart-sharoitlar yaratilsin. Buning uchun shunday ta'lim tizimini yaratish kerakki, maxsus yordamga muhtoj bola o'qish jarayonida har tomonlama rivojlansin. Ma'lumki, bizning maxsus muassalarda ta'lim-tarbiya oluvchi o'quvchilar maktab jamosining tor doirasiga tushib qoladi. Ijtimoiy jamiyatda esa hammaning diqqati uning nuqsoniga qaratiladi. Natijada bu bolalar haqiqiy hayotdan chetlashtiriladi. O'z o'rnida maxsus maktab bolani chegaralangan dunyoga olib keladi". Xulosa qilib aytganda imkoniyati cheklangan bolalarni umumta'lim maktablariga qo'shgan holda ta'lim-tarbiya berish shu bola uchun kelajakda yaxshi kasb-hunar egallashga, hayotda o'z o'rnini topishga yordam beradi. Maxsus internatlarda bolalar o'zgalarning yordamiga ishonib o'z ehtiyojlarini o'zlari qondirish o'rniga birovning ko'magiga tayanib qolishmoqda, shuning uchun inklyuziv ta'limni ota-onalarga keng miqiyosda tushuntirgan holda korreksion ishlarni ota-onalar bilan hamkorlikda olib borsak yaxshi natija beradi degan umiddamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Raxmanova Valida Sabirovna "Defektologiya asoslari" Toshkent-2017
2. X.N. Muzaffarova, D. Tangirova "Inklyuziv ta'lim" Jizzax-2011
3. R. Sh. Shomaxmudova "Maxsus va inkluziv ta'lim" uslibiy qo'llanma. Toshkent-2011

ФИО автора: *Malikova Muhabbat*

Navoiy Davlat Pedagogika instituti talabasi

Название публикации: «O'QISH DARSLARINI TASHKIL ETISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING SHAKLLARI»

Annotatsiya. Bu maqolada maktab o'quvchilariga fanlarni o'qitishda texnologik ta'lim vositalaridan foydalanish va buning natijasida bolani dars mashg'ulotlariga mukammal tarzda qaratishga bag'ishlangan ilmiy qarashlar o'rin olgan.

Kalit so'zlar: ta'lim jarayoni, didaktika, DTS, pedagogik texnologiyalar.

Yurtimizda ta'lim mazmuniga alohida e'tibor qaratilib, DTS o'quv dasturlarining yangi tahrirdagi variantlari tajriba sinovdan o'tkazilmoqda, pedagogik texnologiyalar asosida o'quv jarayonining samaradorligi oshirish maqsadida pedagogik texnologiyalardan, axborot kommunikatsiya vositalaridan foydalanilmoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishda o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytirish, bilimlarni keng va oson o'zlashtirish maqsadida pedagogik texnologiyalarning usul, vosita va shakllarini to'g'ri tanlab, ulardan foydalanish muhim sanaladi. O'qish darslarini tashkil etishda pedagogik texnologiyalarning ko'pgina metodlaridan foydalaniladi.

Bola hayotida bog'chadan so'ng maktabning dastlabki davrlari muhim o'rin tutadi. Shu bois boshlang'ich ta'lim davri ta'lim jarayonidagi eng mas'uliyatli davrdir. Bu paytda bolaning savodi chiqishi bilan birga, uning dunyoqarashi shakllanadi, tafakkur qilish malakasi rivojlanadi.

Bu davrda bolaning zihnini o'stirishga qaratilgan har bir mashg'ulot bola aqlining tarkib topishi va rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ham bu davrda, avvalo, ta'lim jarayonini qiziqarli, ta'sirli qilib tashkil etishga, motiv hosil qilish va uni rivojlantirishga e'tibor qaratish lozim. Chunki bu muddat bolaning o'yin faoliyatidan aqliy faoliyatga, ya'ni o'quv faoliyatiga o'tganligi bilan xarakterlanadi.

Bolaning o'quv faoliyatini rivojlantirishda turli o'yinlardan foydalanish katta ahamiyat kasb etadi. Bolalar o'yin orqali o'z bilimlarini mukammallash- tiradilar va uni chuqur o'zlashtiradilar. Shu jihatdan qaraganda, ta'lim jarayonida qo'llanadigan didaktik o'yinlarning roli beqiyosdir. Didaktik o'yinlar ta'lim jarayoni samaradorligini oshiradi, ta'lim jarayonida o'quvchilar faolligini, o'qish motivlarini rivojlantiradi. O'qish motivlari ta'lim jarayonini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etishda ham muhim o'rin tutadi. Didaktik o'yinlar boshlang'ich sinflarda ta'limning samarali borishiga o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini muvaffaqiyatli boshqarishga ham katta yordam beradi, ya'ni didaktik o'yinlar vositasida nazariy bilimlar oson egallanadi, o'quvchilarning bilim olishiga qiziqishlari ortadi.

Didaktik o'yinlar nafaqat boshlang'ich sinflarda, balki ta'limning keyingi bosqichlarida ham o'quvchilarning bilimga bo'lgan ishtiyoqlari rivojiga katta turtki bo'lishi mumkin. Ayniqsa qiyin ozllashtiruvchi o'quvchilarning bilish imkoniyatlarini oshirishga bunday o'yinlar samarali ta'sir ko'rsatadi. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, boshlang'ich sinflar uchun yaratilayotgan o'quv qo'llanmalarida shu sohaga oid materiallar tanqisligi ko'zga tashlanib turadi.

Hozirgi davrda pedagogik texnologiyalar asosida ta'limni tashkil etishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Pedagogik texnologiya o'quvchilar qobiliyati, imkoniyati va ehtiyojlarini hisobga olgan holda, ta'lim shakllarini amalga oshirish uchun ko'zlangan natijaga erishishda eng qulay yo'l va usullarini tanlash va ishlab chiqish mahorati ekan, u haqiqatdan ham ta'lim jarayoni unumdorligini oshiradi, o'quvchilarning mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o'quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o'zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko'nikma va malakalarini shakllantiradi.

Shuning uchun ham ta'lim ishiga texnologik yondashuv katta ahamiyatga ega.

Ta'lim ishiga texnologik yondashuv:

- ta'lim jarayoni maqsadini aniq belgilashni;
- o'qish-o'qitish jarayonini uzviy bog'liq bosqichlar, fazalar, amallarga ajratish, bo'lishni;

— taʼlim jarayonida moʻljallangan natijaga erishish uchun bajariladigan harakatlarni muvofiqlashtirish, ketma-ket, bosqichma-bosqich amalga oshirishni;
— loyihalashtirilgan ishlar, amallarning barchasini bir xil bajarishni nazarda tutadi.

Pedagogik texnologiyada taʼlim jarayonining maqsadini belgilash muhim boʻlib, u rejalashtirilgan natijalarni kafolatlashi lozim. Shuning uchun ham oʻqituvchilar maqsadni aniq belgilashga alohida eʼtibor qaratishlari zarur.

Boshlangʻich sinf oʻqituvchilarining har bir darsni tashkil etish uchun turli didaktik oʻyinlardan foydalanishlari yaxshi samara beradi. Chunki 6-7 yoshli bolalar hayotida maktab davri ancha murakkab davr boʻlib, bolalar oldida jiddiy sinov turadi. Bola yangi hayot - maktab hayotiga kirib boradi. Endi u yangi jamoaning aʼzosi ekanligini his etishga, intizomga boʻysunishga, yangi rejimga moslashishga majbur boʻladi. Bola yosh boʻlishiga qaramay, endi uning maktabda oʻqish, uy vazifalarini bajarish, murakkab materiallarni oʻrganish kabi zarur yumushlari koʻp. Muhimi, oʻyindan maktabga, kundalik majburiy va davomli mehnatga oʻtish bola hayotida tub burilishdir. Hatto maktabgacha tarbiya muassasalaridan kelgan bolalar uchun ham bu oson kechmaydi. Uydan maktabga kelgan bolalarga esa yana ham qiyin. Ayniqsa, sinfda 40—45 daqiqalik darsda oʻtirish, tinglash va topshiriqlarni bajarish, uzoq aqliy mehnat bolani tez toliqtiradi. Bola maktabdan, oʻqishdan sovib ketishi mumkin. Buning uchun bolalar yoshiga va psixologik xususiyatlariga mos didaktik oʻyinlar va mustaqil ishlar vositasida hosil qilish mumkin.

Ayniqsa boshlangʻich taʼlim jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda darslarni qiziqarli olib borish natijasida oʻquvchilarni darsga jalb etish samarali boʻladi. Shunday darslarda bolalar diqqati toʻliq jalb etiladi, xotirasi yaxshi ishlaydi. Motivlar oʻquvchilarning bilimlarini chuqur egallashlariga yordam beradi. Shuning uchun ham boshlangʻich sinf oʻqituvchilari taʼlim jarayonini qiziqarli motivlar asosida tashkil etishga eʼtibor qaratishlari zarur.

«Pedagogik texnologiya» tushunchasining vujudga kelishi, taʼlimning ilk tashkiliy va metodik shakllarining vujudga kelishi bilan bogliq. Individual taʼlim oʻquv-tarbiya jarayonining eng qadimiy tashkiliy shakli boʻlib, u dastavval qadimgi

Yunonistonda paydo bo'lgan edi. O'qituvchi bir o'quvchi bilan ishlab, ta'limni bevosita tashkil etgan, boshqargan, nazorat etgan. O'qituvchi matnlarni o'qib bergan yoki bolalariga o'qitib so'zlatgan. Qoida va ta'riflarni yodlash, jismoniy mashqlarni bajarish musiqa asboblarida u yoki bu kuyni ijro etish yo'llari bilan bolalar hayot, san'at, notiqlik, jismoniy madaniyatga oid bilimlarni o'zlashtirgan.

Keyinchalik individual ta'lim o'rnini guruhlar asosida o'qitish egallagan. O'rta asrlarga kelib qoidalarni yodlash, bir xil tipdagi mashqlarni bajarish, og'zaki savol-javob, yuqori pag'onalarda esa ma'ruza, munozara ta'limning yetakchi usullariga aylana boshlagan. Bu holat asta-sekin sinf - dars sistemasini keltirib chiqarib yangi texnologiyalarni kelib chiqishiga zamin hozirlagan.

XIX asrning oxiri XX asrning boshlarida xorijiy mamalakatlarda ko'plab pedagogik nazariyalar vujudga keldi. Ularning ayrimlari ta'lim-tarbiya tizimini yaxshilashga, o'quvchilar faolligini oshirishga qaratilgan edi.

Shu davrlarda «Yangi maktablar» degan pedagogik oqim paydo bo'lib, uning asoschisi fransuz pedagogi E.Demolen edi. Bunday maktablar Angliya, AQSh, Fransiya, Belgiya, Shvesariya kabi ko'plab davlatlarda ochildi. Jenevada «Yangi maktablarning xalqaro birlashmasi» tuzildi va unda yangi maktablarga qo'yilgan talablar belgilab berildi. Bu maktablar xususiy bo'lib, unda haq to'lashga kodir kishilarning bolalarigina o'qitilgan. Yangi maktablarda ish yaxshi yo'lga qo'yilgan, to'liq jihozlangan kabinet va laboratoriyalar tashkil etilgan, "erkin va faol" metodlar qo'llanilgan. O'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish organlari bo'lgan.

Maktablarning amaliy pedagogik laboratoriyasi bo'lib, bolalarning miyasini yodlab olingan bilimlar bilan to'ldirish orqali ta'lim berish o'rniga, ularning fikrlash qobiliyatini umumiy o'stirish yo'li bilan ta'lim berishga harakat qilingan. O'quvchilarga qanday qilib kuzatish, gipotezalar topishni, o'z taxminlarini tekshirib ko'rishni o'rgatganlar. Bunday maktablarda o'qitish faktlarga va tajribaga tayanishga, bolalarning tashabbuskorligi va mustaqilligini tarbiyalashga asoslangan edi.

XIX asr oxirlarida Germaniyada pedagog Vilgelm Avgust Lay (1862- 1926) «ish-harakat pedagogikasi»ga asos soldi. Uning g'oyalarida ham o'ziga xos ijobiy tomonlari, yangiliklar bor edi. Lay pedagogik jarayonda ifodalash, tasvirlashga katta

ahamiyat berdi, chunki uning fikricha, mana shunday ifodalash yoki tasvirlash jarayonida o'quvchilar o'z faolliklarini ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'ladilar, harakat qiladilar.

Uning fikricha, tasvirlashning har qanday turlari: rasm solish, loy va plastilindan buyumlar yasash, har xil narsalarning modelini yasash, chizmachilik, dramatisasiya, ashula, musiqa, raqslar, shuningdek, o'simlik hamda hayvonlarni parvarish qilish tajribalarini o'tkazish, og'zaki va yozma ishlar va shu kabilar ta'lim jarayonidagi «ifodalash» vositalaridir. Lay fikricha hamma darslar ana shu qoidalar asosiga qurilishi lozim.

Mavzuning barcha o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishiga erishish; o'quvchilarning ravon va to'g'ri, ongli va ifodali o'qishining takomillashuviga erishish; Mashg'ulotga o'quvchilarning faol qatnashuviga erishish; ularning o'qish motivlarini qo'zg'ash va qiziqtirish, o'quvchilarni faollashtirish yo'llarini belgilash va qo'yilgan maqsadga to'liq erishish; Pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish va boshlang'ich ta'limda uni qo'llash yo'llarini izlash va takomillashtirish, o'z ustida ishlash; Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish motivlarini o'stirish ustida ishlash; Darsni hayotiy tajribalar bilan bog'lash.

Va buning oqibatida o'quvchi to'g'ri, ongli va ifodali o'qishga o'rganadi. Turli mashqlar vositasida tez o'qish malakalari takomillashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi». - T.: O'zbekiston, 1997-yil.
2. O'zbekiston Respublikasining «ta'lim to'g'risida»gi Qonuni. – Toshkent, 1997-yil.

ФИО авторов: *Mirzaakbarov Sultonbek*

Jizzax davlat pedagogika institute Chet tillar fakulteti o'qituvchisi

Jovliev Dilshod

Jizzax davlat pedagogika instituti talabasi

Название публикации: «INGLIZ TILINI O'RGANISHDA TEZ
AYTISHLARNING AHAMIYATI»

Annotatsiya: Bu maqola mustaqil ingliz tili yoki boshqa xorijiy tillarni o'rganuvchilar uchun ularning nutqiy ravonligini oshirishning eng kerakli usullaridan biri tez aytishlarning foydasi haqida. Bu usuldan foydalanish ancha effektivroq.

Kalit so'zlar: Quvnoq tez aytishlar, nutqni rivojlantirish, qofiya, muqim(constant), o'xshashlik, chalg'ituvchi, tasavvur qobilyati.

Qadim zamonlarda katta yoshdagi odamlar o'rtasida kayfiyatni ko'tarish vositasi sifatida qo'llanib kelingan tez aytishlar hozirga kelib ancha takomillashtirilgan va osonlashtirilgan tarzda hayotga tadbqiq qilinmoqda. Bunday tez aytishlar odamda yaxshi taassurot qoldirishi barobarida kayfiyatini ko'tarib kulishga majbur qiladi. Olimlar tomonidan o'rganilishicha tez aytishlarni dastlab katta yoshdagi odamlar o'ynagan yoki aytishgan bo'lsa bugunga kelib kichik yoshdagi bolalar folkloriga qo'shilib ketgan. Negaki, inson psixologiyasi borasida anchagina yutuqqa erishgan bugungi kundagi olimlar tomonidan shu ma'lum qilindiki, tez aytishlar asosan kichhk yoshdagi bolalar ucun ancha foydali mashg'ulot ekan. Kichik yoshdagi bolalar talaffuzni ravon qilish uchun aynan tez aytishlar aytishi maqsadga muvofiq ekan. O'smir yoki undan kata yoshdagi yoshlar hamm tez aytishlarni aytishi foydali. Masalan, biron bir chet tilini o'rganayotgan yoshlar tez aytishlarni ko'proq aytishlari juda foydali. Chunki, tez aytishda nafaqat nutq ravon va tushunarli bo'ladi, balki anchagina lug'at boylikka ham ega bo'ladilar.

Ma'lumki, kichik yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish uchun tez aytishlar foydaliligi aytilgan bo'lsa, biron bir chet tilini o'rganishda ham tez aytish anchagina samara beradi. Masalan, ingliz tilini o'rganayotgan inson tez aytishlarni tez-tez takrorlab turishi kerak. Buning foydasi lug'at boyligi va nutqning sofligi. So'zlarni bir-

biridan ajratib olish uchun ham aynan shu usul qo'l keladi. Bir xil talaffuzdagi inglizcha so'zlar aytilganda birini biridan ajratib olish uchun ham so'zlarning to'g'ri talaffuzini mashq qilish kerak bo'ladi.

Tez aytish – bu o'xshash so'zlarning ma'lum bir qofiyaga solinib, ma'no anglashiladigan tartibda joylashishiga aytiladi. Bunday so'zlarni qancha ko'p bilgan inson nutqi ravon, gapirishida ko'plab so'zlar qo'llay oladigan, tarjimani ma'noli va tasirchan qila oladigan shaxsga aylanadi. Demak tez aytish chet tiliini o'rganishda kerak bo'ladigan zarur usullardan biri ekanligi ayonlashdi.

Ingliz tilida o'xshash va ma'nosi bir harfdan keskin o'zgarib ketadigan so'zlar ko'p. Aynan shulardan foydalanib tuzilgan inglizcha tez aytishlar o'rganuvchini o'sha so'zlar ma'nosini bilishga undaydi va xotirada to'liq saqlanib qolishga ham ancha yordam beradi. [2, 27-33]

Agarda tez aytishlardagi qayta-qayta qo'llangan va butun gap shu so'zga bog'langan birikmalarga nom beradiga bo'lsak, masalan, G'ani g'ildirakni g'izillatib g'ildiratdi- o'zbekcha tez aytishini oladigan bo'lsak, bunda “g” harfi chalg'ituvchi (chunki tez aytishni aytganimizda beixtiyyor “g” harfi tilimizga kelaveradi va oqibatda chalg'iymiz), va muqim (constant) (ya'ni, tez aytishning har bir so'zida yoki aksaryat so'zida takrorlanib kelganligi tufayli) deb nomlasak, boshqa tildagi yoki boshqa xildagi tez aytishlarni ham bemalol tahlillay olamiz va bosh miya to'lig'icha tasavvur qiladi va yodda ko'proq saqlaydi.

Clean clams crammed in clean cans- inglizcha tez aytishga misol bo'lib, bunda “clean clams” va “clean cans” so'zlari o'zaro o'xshashlik hozil qilmoqda va bularning talaffuzi ham bir xil, lekin ma'nosi har xilligiga ahamiyat berilgan. Buning ustiga, “c” harfi tez aytishda chalg'ituvchi va muqim (constant) holda ishlatilmoqda. Bunda aynan chalg'iydigan va o'xshash so'zlar aynan “c” harfida kelmoqda. Buni tez-tez takrorlab, tarjima qilgan o'rganuvchi ingliz tilida aynan shu so'zlar qay holda talaffuz qilinishini va shu so'zning tarjimasni ham yodda muqim saqlashi mumkin.

Yana bir asosiy hususiyati borki, bu tez aytish davomida ingliz tiliga til tez moslashadi va miya avtomatik tarzda bunday so'zlarni tanlaydi, gap holiga keltiradi. Bunday usulni har bir ingliz tili o'rganuvchisi tez-tez takrorlab turisi kerak.

Keling buni isbotlashga harakat qilamiz: siz boshlang'ich futbol o'yini tayyorlanuvchisiz. Demak sizda to'pga bo'lgan ma'lum ko'nikma zarur bo'ladi. Bu ko'nikmani to'pni ikki oyoqda yerga tushurmasdan tepib turish (to'pni o'ynatish) orqali erishasiz. Bunday harakatdan keyin o'yin paytida bemalol to'pni his qila olasiz. Demak, tez aytish ham o'sha tilni ongda his qilib (tanib) olish uchun kerakli unsurdir.

Blake's black bikes back brake bracket block broke.

Bu tez aytishda faqat "b" harfi talaffuzda to'g'irlanadi va "L" harfi va "r" harflari bir biri bilan so'zlarda joy almashyotganiga guvoh bo'lyapmiz. Bu tez aytishda Blake va black, bike va back, brake va bracket, block va broke (zamonda moslashgan) so'zlari o'xshash va ayni paytda butunlay boshqa ma'noda kelayotganini o'rganish va xotiraga muxrlash mumkin. [1, 45]

Quyida inglizcha tez aytishlardan namunalar:

- Each Easter Eddie eats eighty Easter eggs.
- There was a young fisher named Fisher who fished for a fish in a fissure.
- Great gray goats.
- Clowns grow glowing crowns.
- She sells sea shells on the sea shore
- And the shells she sells are the sea shells I'm sure.

So'nggi tez aytishimiz juda uzun va juda qiziqarli. Bunday qiyin va uzun, so'zlarida yanglishib ketish oson bo'lgan tez aytishlarni ingliz tilini o'rganishda balandroq darajaga yetgandan keyin takrorlasa, yoki yodlab aytib yursa, yana bir daraja yuqorilashdagi chegarasi ancha yaqinlashadi.

Quvnoq tez aytishlar nafaqat foydali, balki juda qiziqarli bo'lib, odamni zeriktirib qo'ymaydi va yana shu mashg'ulotni takrorlayveradi. Bu esa yaqin davrlarda ingliz tilini ancha mukammal egallashga va ravon gapirishga olib keladi. [1, 34]

Inson psixologiyasi yangi til o'rganayotganda endigina yurishni o'rgangan va endi gapira boshlagan chaqaloq kabi avval o'sha tilni tinglaydi va uni o'zining talaffuzida sinab ko'radi. Bunday sinovlar vaqt o'tishi bilan yanada katta ko'lamlarni zabt etishni hohlaydi. Ko'p so'zlar yodlanishi, qyta va qayta o'sha tildagi suhbatlarni tinglash orqali inson o'zida ma'lum nutqni shakllantirdi, biroq bu hali yetarli

bo'lmaydi. Chunki, faqat tinglash orqali nutqni mukammal darajaga olib chiqib bo'lmaydi. Uni amaliyotda sinab ko'ra boshlaydi. Bu amaliyot avval kichi-kichik so'zlarni aytib ko'rishdan boshlanadi. Ayni shu aytib ko'rish bosqichi endigina gapirishni o'rganayotgan bola darajasidda bo'ladi. Vaqt o'tishi bilan ma'lum darajadagi dag'al nutq ham paydo bo'ladi. Ammo nutq mukammallikka yetish uchun uchun endi faqat so'z yodlash emas, balki uni bir-biriga qo'shib gap holga keltirish va o'sha gapni nutqdan tez va ravon chiqarishga urinadi. Buning uchun esa tez aytishning qochirimlari, chalg'ituvuri qo'l keladi.

To'g'ri, yangi til o'rganayotgan o'rganuvchining nutqi yosh bolanikiga nisbatan tezroq shakllanar. Bunga sabab Yoshi katta bo'lgan sari unda ma'lum nutq mavjud bo'ladi va yana bir huddi shunday nutqni shakllantirishda psixik to'siqqa kam uchraydi. Buning asosiy sabablarining biri tasavvur qobilyatidir.

Tasavvur qobilyati – Yoshi kattalarda ancha kuchli bo'ladi va aytilgan yangi so'zni butun borlig'i bilan tassavvur qila oladi va bu xotirada muqim qolishida katta rol o'ynaydi.

Tez aytishni aytishga ikki xil sabab, maqsad bor. Biri folklor yo'nalishida aytilib, ya'ni ma'lum qoidalariga amal qilgan holda, kayfiyat ko'tarish uchun aytiladi, keying sabab esa ma'lum maqsadda hech qnday qoidalarsiz faqat o'zining nutq qobilyatini takomiillashtirish, ma'lum til o'rganishdir. Ikkinchi maqsad anchagina muhim bo'lib, bunda muayyan maqsad asosida vaqt sarfi hisobga olinmay to'g'ri va ifodali aytish hisoblanadi. Bunday maqsadda asosan yangi til oo'rganayotganlar shug'ullanadi. Ularning xotirasi va nutqiy qobilyati anchagina rivojlanishi uchun bu mashg'ulot asqatadi. Tez aytishdan til o'rganish uchun foydalangan har bir shaxs o'zida ko'p vaqt o'tmasdan katta o'zgarishlar his qila boshlaydi. Bular nutqiy qobilyati oshadi, xotirada so'zlarni muqim saqlay oladi, o'xshash so'zlarni bir-biridan farqlay oladi, o'sha tilde gapirilgan ko'pgina so'zlarni tushuna oladi, ya'ni eshitib tushinish qobilyati oshadi.

Tez aytishning til o'rganayotganda ikki xil aytish usuli bor: ovoz chiqarib va ovoz chiqarmasdan aytish. Ovoz chiqarib aytganda noma'lum tilning so'zlari quloqqa va miyyaga o'rnashadi va o'sha so'z qachon va gapda qay holda kelishini anglab oladi.

Nafaqat so'zni, balki butun o'sha tilning ohangiga quloq moslashadi va natijasi eshitib tushinish qobiliyati rivojlanadi. Bu usul bilan IELTS (ingliz tilini bilish darajasini baholovchi sertifikat) imtihonidagi to'rt qismdan bitta qismini ya'ni eshitib tushinish qobiliyati (listening) ni qisqa muddatda oshirish va rivojlantirish mumkin. Boshqa tarafdin esa ovoz chiqarib o'qish orqali so'zlarni talaffuzi va qanday yozilishini o'rganish mumkin. Ovoz chiqarmasdan o'qish unchalik foydali bo'lmasda nutqni to'g'ri talaffuz qilishga yordam beradi. Ovoz chiqarib o'qishda o'rganuvchi quloq orqali eshitib tasavvur qilgan bo'lsa, ovoz chiqarmasdan o'qishda ko'zlar bilan ko'rib, so'zlarni ichida takrorlash orqali tasavvur qiladi va shu tilga ko'z orqali moslashadi. Bu esa shu tilda biror narsa o'qishni osonlashtiradi. Qolaversa, o'sha tildan notanish bo'lgan so'zlarni yodlaydi va shu bilan bir qatorda o'qib tushinish qobiliyati rivojlanadi.

Mening xulosam shundan iborat-ki, ingliz tilini o'rganishda tez aytishning foydasi ko'pligini, uni o'rganish vaqti masofasi sezilarli qisqarishini ko'rib chiqdik-ki, bu usul nafaqat ingliz tili, qolaversa, boshqa tillarni ham o'rganishda qo'l kelishini angladim. Chunki har bir tilda o'xshash so'zlar, o'xshash iboralar va albatta tez aytishlari ham mavjud. Bularni so'z qochirimlari deyish ham mumkin. Aytilish ohangi va yozilishi o'xshash, ma'lum ma'noni yuzaga keltiruvchi so'z va jumalardan foydalaniladigan tez aytishlar aynan shu tilni o'rganishdagi muhim kalitlardan biri ekanligini ko'rib chiqdik. Ma'lum matn yoki hikoyacha o'qib ham nutq qobiliyati yoki xotira, so'zlarni yodlash singari qobiliyatlarni rivojlantirish mumkin. Lekin, tez aytishda so'zlar gap holiga shunday teriladi-ki, bir so'z ikki so'zga ma'no-mazmuni bilan va aytilish ohangi bilan o'xshash bo'ladi. Buning natijasida o'rganuvchi bir ko'rgan so'zini yoki eshitgan so'zini uning ma'nodosh va ohangdosh so'zlari bilan birga eslaydi va gapirayotganda nutqiy to'xtalishlar kamayadi, so'zlarni bir-biriga bog'lab tezroq va aniqroq gapira oladi. Yana bir foydali tomoni bunday natijaga tezroq va samaraliroq, tartibli va ko'p qiyinchiliksiz erisha oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “Ingliz tilida tez aytishlar to’plami”, Nasim Sadikov, 2017.
2. “Kichik yoshdagi o’quvchilarning nutqini shakllantirishda tez aytish, topishmoq va maqollarning ahamiyati”, Rahimova Gulbahor, Shodiyeva Jamila, SamDU.

ФИО автора: *Napasova Sanobar Sayfulla qizi*

Samarqand Davlat Universiteti talabasi

Название публикации: «BOSHLANG'ICH TA'LIMDA FANLARNI O'QITISHDA O'QITISH USLUBLARI VA ULARNING TA'LIMY AHAMIYATI»

Annotatsiya. Ushbu maqola eng dolzarb bo'lgan: boshlang'ich ta'lim muassasalarida o'quvchilarning o'zlashtirishini o'stirish hamda fanning ichiga bevosita olib kirish, dars jarayonlarini turli xildagi interaktiv o'yinlar va o'quv qurollari orqali samarali tashkil qilish bo'yicha mavjud muammolarni hal etish, shuningdek amaliy yechim topishga qaratilgan.

Tayanch so'zlar: metodika, ta'lim jarayoni, pedagogik texnologiyalar, o'qish texnologiyasi.

Har bir oliy ta'limning negizini boshlang'ich ta'lim tashkil etadi. Maktabda o'tiladigan fanlarga qiziqtirish, kelajakda ma'lum sohaga yo'naltirish ko'p hollarda aynan boshlang'ich ta'limda yuz beradi. Mamlakatimizda hm boshlang'ich ta'lim sohasining jamiyat taraqqiyoti, shaxs rivojlanishidagi naqadar o'rni beqiyosligini inobatga olgan holda, maktablarda boshlang'ich ta'limni rivojlantirish bo'yicha turli xil chora tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bularning barchasi ta'limda ta'lim sifatini oshirish, darsni mazmunli tashkil etish va o'quvchiga yetarli malaka va ko'nikma-bilimni berish uchun amalga oshirilmoqda.

Ta'lim metodlarini to'g'ri tanlash va ulardan o'rinli foydalanish - ta'lim samarasini ta'minlashga yordam beradi

—Kadrlar tayyorlash Milliy dasturida ta'lim berishning ilg'or pedagogik texnologiyalarini, zamonaviy o'quv-uslubiy majmualarini yaratish kabilar umumiy o'rta ta'limning asosiy vazifalaridan biri sifatida ta'kidlangan.

Pedagogik texnologiya usullaridan foydalanish o'qituvchi va o'quvchi faoliyati doirasini aniq belgilab beradi.

O`qitish metodi deganda ta'lim jarayonida o`qituvchi va o`quvchilarning kutilgan maqsadga erishishga qaratilgan birgalikdagi faoliyati tushuniladi. O`qitish usullari ta'lim jarayonida o`qituvchi va O`quvchi faoliyatining qanday bo`lishini, o`qitish jarayonini qanday tashkil etish va olib borish kerakligini belgilab beradi.

O`qitish usullari har ikkala faoliyatning:

- a) o`qituvchi tomonidan o`quvchilarni bilim, ko`nikma va malakalar bilan qurollantirish;
- b) O`quvchilar tomonidan berilayotgan ilmiy bilim, ko`nikma va malakalarni o`zlashtirish faoliyatida qo`llanadigan yo`llarni o`z ichiga oladi. Inson hayotida muhim ahamiyatga ega bo`lgan o`qish faoliyati barcha predmet darslarida amalga oshiriladi. Lekin o`qishga o`rgatish yo`l-yo`riqlarini o`qish metodikasi ishlab chiqadi. O`qish metodikasi kichik yoshdagi o`quvchilarning umumiy rivojlanishi, psixologiya, xususiy metodika sohasidagi yutuqlar asosida takomillashtirilib boriladi. O`qish darsining samaradorligi ko`p jihatdan ta'lim metodlarining to`g`ri tanlanishiga bog`liq. Binobarin, fanning o`zi kabi o`qish metodlari ham doimiy rivojlanishda bo`ladi.

Masalan, eski maktablarda o`qish quruq yod olish metodi asosida o`rgatilgan bo`lsa, hozir izohli o`qish asosida olib boriladi. Yod olish metodida matndagi sozlarga izoh berishga, ma`nosini tushuntirishga, o`qilganni qayta hikoyalashga, umuman olganda, o`qishning ongli bo`lishiga mutlaqo e`tibor berilgan. Ularda ko`proq to`g`ri talaffuz, qiroat bilan o`qish, ifodali o`qish nazarda tutilgan.

Hozir maktablarda o`qish izohli o`qish metodi asosida olib borilayotgan ekan, quyidagicha savol tug`iladi: izohli o`qish nima?

**Izohli o`qishga** XIX asrning 60-70-yillarida rus pedagogi K. D. Ushinskiy asos slogan, u o`qishda o`quvchilarni ongli, tushunib, o`ylab o`qishga o`rgatishni alohida ta`kidlaydi va uni Izohli o`qish deb nomlaydi.

Izohli o`qish metodiga K. D. Ushinskiy ishining davomchilari yangiliklar kiritdilar. Korf va Vaxterev izohli o`qish o`quvchilarga real bilim berish vositasi desa, Vodovozov va Bunakov o`quvchilarga o`qish jarayonida ham badiiy asar tahlili

va asarning tarbiyaviy xarakteri bilan bo'g'liq holda beriladi, degan fikrni ilgari suradilar.

Professor Asqar Zunnunov o'qitishning mazmuni va usullari haqida fikr yuritib, o'quvchilarning oldin bilimlarni o'zlashtirishiga, so'ng yod olishlariga e'tibor berilishi ta'lim jarayonida izohli o'qish deb nomlanganini ta'kidlaydi.

Demak, izohli o'qish deb o'ylashga, his qilishga, asarni to'liq idrok qilishga, o'qilganning mazmunini o'zlashtirishga olib keladigan o'qishga aytiladi. Izohli o'qish asar mazmunini tushunishni, asardagi muhim fikrni, yozuvchi ilgari surayotgan g'oyani anglashni ta'minlaydi.

Izohli o'qish quyidagi tamiyillarga to'liq amal qilingandagina muvofaqqiyatli bo'ladi:

1. o'qishni hayot bilan bo'g'liq holda tashkil etish.
2. o'qishning ongli va ta'sirchan bo'lishi uchun o'quvchilarning hayotiy tajribalariga, taassurotlarga asoslanish.
3. O'qishni ko'rgazmali tashkil qilish, tabiatga, tarixiy joylarga ekskursiyalar uyushtirish, hayvonot olami va o'simliklar dunyosini kuzatish, rasmlar, jadvallar, predmetlar bilan tanishtirish hamda matnni o'quvchining ifodali o'qishi tarzida olib borish.

Boshlang'ich sinf o'qish darslarida asosan she'rlar, masallar, ertaklar, hikoyalar, afsonalar, maqol va topishmoqlar, ilmiy-ommabop asarlar o'qib o'rganiladi. Tabiiyki, ularning har biri o'ziga xos shakl, uslub va mazmunda yaratiladi. Shuning uchun ham har bir janrga mansub asarlarni o'ziga xos usulda o'qib o'rganish taqazo qilinadi.

Badiiy asarni izohli o'qishga yaqin bo'lgan metodlardan biri ijodiy o'qishdir. Atoqli metodist olim N. I. Kudryashov ijodiy o'qish metodi tarkibiga quyidagi ish usullarini kiritadi:

a) o'qituvchilarning badiiy matnni sharhlab o'qishi hamda o'quvchilarning asarni to'g'ri va imkon qadar yanada chuqurroq, emotsional idrok etishlarini ta'minlash maqsadini ko'zda tutuvchi so'zi:

b) o'qilgan asardan o'quvchilarning bevosita olgan taassurotlarini chuqurlashtirish maqsadiga ega bo'lgan va ularning diqqatini matnning muhim g'oyaviy va badiiy,

axloqiy, ijtimoiy-siyosiy muammoning qo'yilishi;

d) o'qituvchining asar o'qilganidan keyin o'quvchilarning asarni tadqiq etish jarayonida tug'ilgan badiiy kechinmalarini faollashtirish maqsadini ko'zda tutuvchi.

Ifodali o'qish. Boshlang'ich ta'lim tizimida mantiqiy o'qish (matnni to'g'ri, tushunib, tez (me'yorida) o'qish) va adabiy o'qish mukammal o'zlashtirilganidan song ifodali o'qishga o'tiladi. U yod olingan she'riy asarlarni ifodali o'qishni ham o'z ichiga oladi. Ifodali o'qishning muvoffaqiyati o'quvchilarning asar mazmuni, g'oyaviy- badiiy xususiyatlari haqida muayyan tushunchaga ega bo'lishlari bilan bog'liq.

Ifodali o'qish intonatsiya – ohang yordamida asarning g'oyasi va jozibasini to'g'ri, aniq, yozuvchi niyatiga mos ravishda ifodalay bilishdir. Ifodali o'qish adabiyotni aniq va ko'rgazmali o'qitishning dastlabki va asosiy shaklidir, deb ta'kidlaydi metodist olimi M. A. Ribnikova. Demak, Ifodali o'qishning asosiy vazifasi asarning mazmunini va emotsionalligini intonatsiya orqali o'quvchilarga ko'rgazmali qilib ko'rsatishdir. Ifodali o'qishning asosiy tamoyili o'qiladigan asar go'yasi va badiiy qimmatini chuqur tushunishdir.

Ohang va intonatsiya she'riy asarlarni ifodali o'qishda qay darajada muhim bo'lsa, nasriy asarlarni o'qishda ham muhim talablardan biridir.

Nasriy asarlarni o'qishdan oldin unda qanday g'oya ilgari surilayotganini aniqlash zarur. Masalan, ifodali o'qish oldiga qo'yilgan 4-sinfda X. To'xtaboyevning —Xatosini tushungan bola hikoyasini ifodali o'qishdan oldin o'quvchilarga xatosini tushungan bola kim ekanligi, uning xatosi nimalardan iborat bo'lganligi, maqtanchoqlikning yomon illat ekanligi to'g'risida tushuncha beriladi.

Ifodali o'qish oldiga qo'yilgan bu talab M. Abdurashidxonovning —Ha kim ekanin itl, kabi she'riy hikoyalarini o'qishga ham xosdir.

Matnni ifodali o'qishga tayyorlanish

1. Matnni diqqat bilan o'qing.

Unda nima haqida aytilganini tushunishga harakat qiling.

2. Mavzuni, asosiy g'oyani, aytilish tonlarini aniqlang.

3. Matnni nima maqsadda o'qishingiz va tinglovchilarni nimaga ishontirishingiz haqida o'ylang.

4. Gapdagi muhim ahamiyatga ega bo'lgan so'zlar ma'nosini belgilang.

5. Qayerda pauzalar bo'lishini belgilang.

6. Og'zaki, ifodali nutqning yana qanday usullaridan foydala nishingizni o'ylang, masalan, nutq tempi, ovoz balandligi yoki pastligi.

Xotira, nutq va tafakkurning rivojlanishiga 5moduldagi ishlar xizmat qiladi. Bunday ishlarni tartibga so'sh uchun quyidagi eslatmadan foydalanish maqsadga muvofiq.

Badiiy o'qish. Badiiy o'qish ifodali o'qishning yuksak bosqichi hisoblanadi.

Unda soz san'atining barcha komponentlari ishtirok etadi. U o'quvchidan asar ruhiga batamom kirishni, san'atkorona o'qishni talab etadi. Badiiy o'qishda asar qahramonlarining ruhiy holati, kechinmalari to'la anglab yetilgandagina ta'sirchanlikka erishish mumkin. Badiiy o'qishga tayyorgarlik ko'rishda aktyorlarning audio-video tasmlarga yozilgan ijrolaridan foydalanish yaxshi samara beradi.

Badiiy o'qishning muvoffaqiyatini ta'minlaydigan omillardan biri tanlab o'qishdir. Masalan, 3-sinfda X.To'xtaboyevning —Hassal hikoyasi bilan tanishish jarayonida Qobil boboning savollariga Shavkatning javoblari yoki S. Anorboyevning —Bahs hikoyasidagi epizodi yuzasidan o'qituvchi topshirig'iga ko'ra mazkur o'rinlarni tanlab qayta o'qilishi natijasiga ushbu asarlarning badiiy-estetik qimmatini chuqurroq o'zlashtirishga erishiladi.

Izlanish metodi. Bu metod asardagi voqea va tafsilotlar asosida o'quvchilarga savol-topshiriqlar tuzishda, qahramonlarga baho berishda keng qo'llanilarigan usuldir.

O'qish darslarida reproduktiv metod keng qo'llaniladi. Xo'sh bu usulni qachon qo'llash mumkin?

Bu usullar o`quvchilarning yangi tushuncha, hodisa va qonunlarni bilishdagi ijodiy faolliklari darajasini baholash asosida qismlarga ajratiladi. Reproduktiv usullar o`quvchilarning o`quv materiallarini mustahkamroq eslab qolishlarini ta'minlash, bilishga doir faoliyatni bevosita boshqarish, kamchiliklarni tez aniqlash uchun amaliy ko`nikma va malakalarni tarkib toptirish maqsadida qo`llaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Рыбникова М.А. очерки по методике литературного чтени. – Учпедгиз 1945. – стр. 125.
2. Jo'rayev K. ifodali o'qish va hikoya qilish. - .: —o'qituvchi, 1968. 7-9-betlar.

ФИО автора: *Nosirova Dinara Muxammadaliyevna*

Samarqand viloyati Yuridik texnikumi 2-bosqich talabasi

Название публикации: «HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MADANIYAT»

Annotatsiya. Ushbu maqolada hozirgi huquqiy ong va huquqiy madaniyat kabi tushunchalarning asl mohiyati va ularni kamol toptirish uchun qilinayotgan sa'y-harakatlar haqida fikr yuritilgan. Har bir fikr qonunlar va farmonlardan misol qilingan.

Kalit so'zlar: huquq, madaniyat, Oliy Majlis, sessiya, farmonlar.

Huquqiy ong - bu jamiyatda kishilarning huquq to' - risidagi qarashlaridir, chunki huquqiy normalar jamiyatning iqtisodiy, siyosiy va madaniy hayotida kishilar o'rtasida turli ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Huquq normalari bilan ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda huquqiy ong ya'ni kishilarning huquqni bilishligi, huquq normalarini bajarishligin katta ahamiyatga egadir. Huquqiy ong jamiyatda ijtimoiy ongning boshqa shakllaridan – falsafa, siyosat, din, axloqdan farq qiladi. U jamiyatda ijtimoiy ongning maxsus shakli bo'lib hisoblanadi, chunki huquqiy ong keng tushuncha bo'lib, jamiyatda huquqiy normalarni qabul qilish, ularni turmushda qo'llash, huquq to'grisida bilimlarning, ya'ni huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiya to' - risidagi murakkab ijtimoiy vazifalarni o'z ichiga oladi.

Huquqiy ong huquq bilan uzviy ravishda bo-liq. Huquqiy ong va huquqning munosabatlari uning quyidagi xususiyatlarida namoyon bo'ladi: jamiyatda huquqiy ong qonun va boshqa huquq normalarini qabul qilishda turli g'oyalarni rivojlantirishda, ularni qabul qilishda muhim rol o'ynaydi.

Jamiyatda huquqiy ong barcha fuqarolarning, davlat organlarini, ayniqsa huquqni muhofaza qiluvchi idoralar, sud, prokuratura, ichki ishlar idoralari, milliy

xavfsizlik xizmati, adliya organlari va mansabdor shaxslarni huquqni hayotda to' - ri qo'llash uchun ular bilan turli ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda muhim ahamiyatga ega. Jamiyatda huquqiy ong amadlagi davlatning harakatda bo'lgan huquqning huquqiy me'yorlarini tartibga solishda, kodifikatsiya qilishda muhim rol o'ynaydi. Jamiyatda huquqiy ong boshqa ijtimoiy ong shakllaridan huquq, majburiyat, burch, huquqbuzarlik va unga qo'llaniladigan jazo choralari bilan farq qiladi.

Huquqiy ong davlatning huquqiy normalarni qabul qilish, huquqiy tashabbuskorlik faoliyatini amalga oshirishda, huquqiy normalarni turmushda qo'llashda ular bilan kishilar o'rtasidagi turli ijtimoiy munosabatlarni tarbiyaga solishda katta ahamiyatga ega. Chunki davlat miyyosidagi har qanday qonun va boshqa huquqiy normalar qabul qilishdan oldin huquqshunos mutaxassislar tomonidan o'rganilib chiqiladi. Shuning uchun huquqshunoslar siyosat va amaliyotni yaxshi bilsa, qabul qilinadigan huquq me'yorlari shunchalik mustahkam bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng fuqarolarning huquqiy ongliligi natijasida, huquqshunos olimlarning faol ishtirokida bozor iqtisodiyotining huquqiy asosini yaratuvchi ko'pgina qonunlar, Kodekslar qabul qilindi.

Huquqiy ong huquq to'g'risidagi kishilarning qarashlarini o'rgatar ekan, u o'zining tuzilishiga egadir, ya'ni huquqiy mafkura va huquqiy psixologiyadan iborat. Huquqiy mafkura deganda, jamiyatdagi turli sinflarning, tabaqa millat va elatlarning huquq to'g'risidagi qarashlari tushuniladi. Jamiyatda qabul qilinadigan davlatning asosiy qonuni Konstitutsiya va boshqa qonunlar, huquqiy normalar jamiyatdagi millatlar va elatlar manfaati nuqtai nazaridan qabul qilinadi. Huquqiy mafkura har bir davlatda huquqdan tashqari, huquqshunoslik fanlarini ham o'z ichiga oladi. Huquqiy psixologiya deb jamiyatdagi har bir kishining huquq to' - risidagi qarashlari, bilimlari tushuniladi. Uning paydo bo'lishi va rivojlanishida jamiyatdagi barcha ijtimoiy

guruhlar va kishilar qatnashadi. SHuning uchun huquqiy mafkura va huquqiy psixologiya bir biri bilan bog'liqdir. Jamiyatda huquqiy ongni rivojlantirishda, huquqiy normalarni qabul qilishda huquqiy mafkura asosiy hal qiluvchi rol o'ynaydi. CHunki huquqiy mafkurajamiyatdagi huquqiy ustqarmaning mavjudligini, talabga javob berishini, huquqiy normalarning kishilar o'rtasidagi turli ijtimoiy munosabatlarni tartibga solib mustahkamlashga va rivojlantirishga katta yordam beradi.

Huquqiy psixologiya huquqiy mafkurani ta'minlab turuvchi ozuqadir. CHunki u huquq to'g'risida alohida shaxslarni va jamoatchilikning huquqiy ongidan tashkil topgan. Huquqiy madaniyat kishilarning huquq to'g'risidagi bilimga, qonunga bo'lgan hurmati, huquqiy me'yorlarni bajarishi, ularga amal qilmaganda huquqbuzarliklar sodir qilinsa, tegishli jazo choralari olishiga aytiladi. O'zbekistonda demokratik huquqiy davlatni shakllantirish jamiyat, mansabdor shaxslar va fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirishni talab qiladi. SHuning uchun huquqiy davlatning muhim belgisi-bu huquqiy madaniyatdir. O'zbekistonning bozor iqtisodiyotiga o'tishi turli demokratik islohotlarni o'tkazishlarni talab qiladi. Bu esa fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini rivojlantirishni talab qiladi. Huquqiy madaniyat umuminsoniy madaniyatning bir qismi hisoblanadi.

Unda kishilar qanchalik madaniyatli bo'lsa, qanchalik huquq normalari va qonunlarni bilsa, yuridik adabiyotlarni bilib ularga amal qilsa, shunchalik huquq buzilishi kam bo'ladi. Shuning uchun respublikamizda kishilarning huquqiy madaniyatini oshirishga katta e'tibor berilmoqda. Jumladan, Oliy Majlisning X sessiyasi jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish to'g'risida dastur qabul qildi. Bu dasturda mamlakat miqyosda aholining huquqiy madaniyatini rivojlantirish va, huquqiy savodxonligini oshirish, huquqiy tarbiyani yaxshilash, yuridik adabiyotlarni ko'paytirish, xalqning yuridik sohada bilimlarini oshirishga katta e'tibor berib,

kishilarni huquqiy ongini rivojlantirish masalasi qo'yildi. Bu borada O'zbekiston respublikasining hozirgi bozor iqtisodiyoti munosabatlariga o'tish davrida huquqiy demokratik davlat qurishda, qonunchilikni mustahkamlashda va turli ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy islohotlar o'tkazish uchun aholini huquqiy jihatdan tarbiyalash va huquqiy madaniyatini rivojlantirish muhim rol o'ynadi. Shuning uchun hukumat tomonidan huquqiy tarbiyani yaxshilash, huquqshunos kadrlarni tarbiyalash va jamoatchilik fikrini o'rganish ishini yaxshilash haqida maxsus farmonlar qabul qilindi. Bu farmonlarda Respublika miqyosida aholini huquqiy tarbiyalash va huquqiy madaniyatini oshirish davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri deb belgilandi. Shu Farmonga asosan respublika miqyosida huquqiy tarbiyaning amalga oshirish uchun ToshDYUI huzurida huquqiy ma'rifat markazi tuzildi.

Markazning vazifalari sifatida mamlakatda huquqiy ta'lim, tarbiya va huquqiy madaniyatga e'tibor berib, aholining huquqiy ongini rivojlantirish masalalari qo'yildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. O'zbekiston XX1 asrga intilmoqda Toshkent. O'zbekiston. 1992 yil.
2. Karimov I.A. O'zbekiston siyosiy- ijtimoiy va iqtisodiy istiqbolining asosiy tamoyillari. T., 1995 y
3. Tojixonov U. O'zbekistonda mustaqil davlatchilikning huquqiy-ma'naviy muammolari. T., 1996
4. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi T. O'zbekiston. 2008 yil.

ФИО авторов: *Xamrayev Og`abek Oybek o`g`li*

Toshkent irrigatsiya va qishloq xo`jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti
Buxoro filiali talabasi

Raximova Nodira Muxammad qizi

Urganch davlat universiteti talabasi

ФИО научного руководителя: *Xudoyqulov To`ymurod Bekturodovich*

Toshkent irrigatsiya va qishloq xo`jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti
Buxoro filiali

Название публикации: «**OLIY TA`LIM MUASSASALARIDA ZAMONAVIY TA`LIM TARBIYANING SAMARADORLIGI**»

Annotatsiya: Maqolada oliy ta`lim muassasalarida olib borilayotgan o`qitish tartibi hamda sohada hozirga kunga qadar uchrayotgan ba`zi kamchiliklarning oldini olish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar tahlil qilinadi. Shuningdek, talaba yoshlarga faqat ta`lim emas tarbiya berishni ham kuchaytirish zarurligi, dars jarayonlarining yuqori saviyada olib borilishi, o`qishga nisbatan qo`yilayotgan talablar haqida so`z boradi.

**Tayanch so`zlar:** oliy ta`lim, institut, universitet, talabalar, zamonaviy kadrlar, axborot texnologiyalari, davlat va jamiyat

Ta`lim so`zi oddiy qilib xalq tilida aytganda o`qitish tushunchasini anglatadi. Ta`lim bu biror-bir fanni o`qitish ilm berish deb tushuniladi. Lekin aslida ta`lim aniq fanni o`qitish jarayoni emas, ta`lim balki oilada va odamning kasbiy hamda ishlab chiqarish faoliyatida ham ma`lumot o`zlashtirish jarayoni demakdir.

Shaxsga ilm berish uni tarbiyalashni ma`naviyatini yuksaltirishni ham o`ziga qamrab oladi. Ta`lim har bir xalqning aql zakovat va ilm borasidagi kuch qudratini rivojlantirish oila, jamiyat va davlat oldidagi o`z ma`suliyatini anglaydigan har jihatdan barkamol erkin-shaxsni shakllantirish maqsadini ko`zlaydi. Ta`lim har doim ham ustuvor soha bo`lib kelgan. Ta`lim jarayoning asosiy mohiyati tarixan to`plangan ijtimoiy bilim va tajribani yosh avlodga yetkazish avlodlar o`rtasidagi o`zaro bog`liqlikni ma`lum tizim orqali amalga oshirish hisoblanadi.

Abu Ali Ibn Sino bilim olishda shaxslarni o`quv muassasasida o`qitish zarurligini qayd etar ekan. Ta`limda quyidagi tomonlarga rioya etish zarurligini ta`kidlaydi:

- *talabaga bilim berishda birdaniga kitobga band qilib qo`ymaslik;*
- *o`qitishda jamoa bo`lib o`quv muassasida o`qitishga e`tibor berish;*
- *bilim berishda talabaning qiziqishi va qobilyatini hisobga olish;*
- *berilayotgan bilimlar talabaning faqat fikrlash qobilyatiga emas uning ichki kechinmalariga, his-tuyg`ulariga, fazilatlariga, tasavvuriga ham o`z ta`sirini o`tkazishini bilish.*

Ta`lim va tarbiya bular bir-biriga bog`liq tushunchalardir. Har qanday tarbiya yuksak ma`naviyat ortida bilim tarbiya mavjud bo`lganidek har qanday ta`lim o`zida ma`lum tarbiyaviy ta`sirini mujassamlashtiradi. Ta`limning asosiy vazifalaridan biri insoniyat hozirgacha erishgan ilmiy bilimlar va fan texnikaning yutuqlari bilan yosh avlodni ta`minlashdir. Kelajak avlodda shunday bilimlar tizimini yaratish lozimki, bu bilimlar ularning ma`naviy ongi rivoji uchun asos bo`lib xizmat qilishi lozim.

Hozirgi kunda bilimlar va ko`nikmalar hajmini belgilash va bu jarayonda qaysi omillarni ko`proq inobatga olish kerak degan masalalarga yechim topish ustida izlanishlar olib borilmoqda. Talaba qisqa muddatda o`ziga zarur bilimni olsin ortiqchasini emas. Chuqurroq mulohaza qilsak o`zbek tili yoki rus tili yo`nalishida taxsil olayotgan talabaga geografiya yoki matematika fanidan ma`ruza o`tilishini qisqartirish lozim. Shu o`rinda savol tug`iladi. Ushbu fanlardan amaliyot darsida talaba nima qiladi?

Oliy ta`lim muassasida talaba mutaxassisligini mustahkam o`rganib oliy ma`lumotli bo`lib chiqishi kerak. O`quv jarayonida asosiysi talabada tajribani oshirish birinchi ustuvor vazifa bo`lishi shart. Bo`lajak kadr kasbini yetuk mutaxassisi bo`lishi lozim. Kadrlar tayyorlash milliy dasturining maqsadi – ta`lim tizimini tubdan isloh qilish uni o`tmishdan qolgan eski sarhadlardan to`lalgacha halos etish, rivojlangan demokratik davlat tuzishda yuqori malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashdan iborat. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi beshta yo`nalishdan iborat:

- **Shaxs**
- **Davlat va jamiyat**
- **Fan**
- **Ishlab chiqarish**
- **Bakalavr va magistratura**

Kadrlar tayyorlash milliy dasturida shaxs - bosh obyekt va subyekt bo`lib hisoblanadi. Davlat va jamiyat kadrlar tayyorlash milliy dasturini nazorat qiluvchisi hisoblanadi. Fan kadrlar tayyorlashda va ularning malakasini oshirishda asosiy bo`g`in bo`lib xizmat qiladi. Ishlab chiqarish bu - kadrlarning davlatga yoki jamiyatning kadrlarga bo`lgan ehtiyojini qondirish. Bakalavr fundamental mutaxassislikni o`rganuvchi ta`lim bosqichidir. Magistratura bakalavr negizidagi ma`lum bir mutaxassislik bo`yicha ta`lim olish bosqichidir.

Rahbar vazifasiga tayinlangan har qanday shaxs nafaqat o`z ishini yaxshi bilishi, balki yetarli bilimlarga ega bo`lib, jamoasiga, jamiyatga va davlatga sadoqat bilan xizmat qilishi, doimo xalq bilan hamnafas yashashi kerak. Rahbar atrofida sog`lom fikrlovchi, izlanuvchan va tashabbuskor xodimlar ko`p bo`lsa, bunday jamoada muhit ham sog`lom, xodimlarning ishchanlik kayfiyati ham yuqori bo`ladi. Amir Temur bobomiz aytganidek, *“Davlat-rahbarlaru fuqarolarning sadoqati va fidoyiligila qudratlidir”*.

Ta`lim sohasida biror-bir fan sohasidagi insoniyat tomonidan erishilgan hamma narsalarni o`rganish o`qish degan fikr mutlaqo noto`g`ri fikrdir. Talabada ko`proq amaliy tajriba bo`lishi kerak. Tajribani esa shubhasiz amaliyotda va amaliy darslardan o`rganadi. Prezidentimiz aytganidek har bir shaxs o`z ishini sidqi dildan halol risq topib yeyman yediraman deb qilsa yurtimiz yanada rivojlanadi. Bu g`oyat dolzarb ishlarni o`zimiz qilmasak hech kim bizga chetdan kelib qilib bermaydi. Xalqimiz shuni yaxshi bilishi kerak: oldimizda uzoq va mashaqqatli yo`l turibdi. Barchamiz jipslashib tinimsiz o`qib o`rgansak ishimizni mukammal va unumli bajarsak zamonaviy bilimlarni egallab o`zimizni ayamasdan oldinga intilsak albatta hayotimiz va jamiyatimiz o`zgaradi. Ta`lim sohasini rivojlantirishda taraqqiy etgan xorijiy davlatlar tajribalaridan ham keng foydalanishga katta e`tibor qaratilmoqda. Bugungi kunga kelib

yurtimizda nufuzli xorijiy oliy ta'lim muassasalarining filiallari tashkil etildi. Nafaqat yoshlar balki butun jamiyatimiz a'zolarining bilimi, savyasini oshirish uchun avvalo ilm-ma'rifat, yuksak ma'naviyat kerak. Sharq donishmandlari aytganidek, ***“Eng katta boylik - bu aql zakovat va ilm, eng katta meros- bu yaxshi tarbiya, eng katta qashshoqlik- bu bilimsizlikdir”.***

Xulosa qilib aytganda, taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashimiz zarur va shart. Bu bizga yuksalishning eng tez va samarali yo'lidan borish imkoniyatini beradi. Zero, bugun dunyoda barcha sohalarga axborot texnologiyalari chuqur kirib bormoqda. Oliy ta'limning asosiy maqsadi zamon talablariga javob bera oladigan yuqori malakali raqobatbardosh, ijtimoiy sohalarni rivojlantirishda o'z hissasini qo'shadigan, mustaqil sog'lom fikrlay oladigan yuksak ma'naviyatga ega bo'lgan yuqori salohiyatli mutaxassislarni tayyorlashdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev.Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan biga quramiz. Toshkent. “O‘zbekiston” 2017.
2. Rahimov J. Amir Temur “Temur Tuzuklari”., Toshkent – 2018.
3. Xasanov O. Liderlar kitobi Toshkent – 2020.
4. Abu Ali Ibn Sinoning shaxslarni bilim olishga o'rgatish haqida "Kitob ash shifo" asari Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi – 1993.
5. <https://lex.uz/docs/-5013007> .

ФИО авторов: *Safarov Husniddin Sirojiddin o'g'li*

Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti
Buxoro filiali talabasi

Nasrullo Xamrayev

TIQXMMI Buxoro filiali katta o'qituvchisi, matematika fanlar nomzodi, dotsent

Название публикации: «МАТЕМАТИКА SOHASIDA YANGI
INNOVATSIYALAR VA ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING
BUGUNGI KUNDAGI RIVOJI»

Annotatsiya: Maqolada Oliy ta'lim bilim yurtlarida Oliy matematika fanini o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalardan foydalanish jarayonida talabalarga bilim berish, ularning bilim qobiliyatini rivojlantirish, tarbiya berish kabi muhim vazifalar hal qilinadi. Ushbu masalalarni hal qilishda olib borilgan tadqiqotlarga va olingan tajribalar natijalariga binoan, ularni o'quv jarayoniga tadbqiq etish tajribalari keltirilgan va uchraydigan muammolarni yechimi ifodalangan.

Tayanch so'zlar: oliy matematika, zamonaviy axborot texnologiyalari, audio-video, kompyuter, multimedia, kompyuter-konstruktor, EHM dasturlari, eksperiment, analiz.

Ilmiy texnika taraqqiyotining hozirgi bosqichida zamonaviy axborot vositalarining ko'payishi va ta'lim tizimlariga kirib borishi, ulardan amalda foydalanish dars samaradorligini oshirishi shubhasizdir.

Afsuski, ta'lim tizimida ishlayotgan barcha o'qituvchilar o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalari vositalaridan foydalanmoqda deb bo'lmaydi. Bunga sabab dars jarayonida zamonaviy axborot texnologiyasi metodikasi barcha fan yo'nalishlari bo'yicha ishlab chiqilmaganligidadir.

Bizning maqolamiz misollar yechish jarayoniga axborot texnologiyasi vositalarini qo'llash metodikasiga bag'ishlangan bo'lib, Oliy ta'lim tizimida ishlayotgan o'qituvchilarga amaliy yordam beradi deb o'ylaymiz.

O'quv jarayoning sifati faqatgina axborot texnologiyalarini o'quv jarayoniga tadbqiq etishning o'zida ko'rinmaydi, balki pedagog zamonaviy axborot

texnologiyalarini amalda to'g'ri qo'llaganda, misollar yechish darsi davomida tushinarli va unumli foydalagandagina ko'rinadi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari – bu ma'lumotlarni olish, saqlash, qidirish, qayta ishlash va axborot uzatishdir. Zamonaviy axborot texnologiyalarini quyidagilarga ajratish mumkin: **audio-video, kompyuter, multimedia, kompyuter-konstruktor**

O'quv jarayoniga yangi texnologiyalarni qo'llash:

- **Ilg'or pedagogik metodlarning rivojlanishiga;**
- **Misollar yechish jarayonida o'qituvchi ish uslubining o'zgarishiga;**
- **Pedagogik sistemaning strukturasini o'zgarishiga** olib keladi.

Ekspertlarning xulosalariga ko'ra, o'quv jarayoniga zamonaviy axborot texnologiyalarini qo'llagan vaqtda tabiiy fanlarni o'qitish samaradorligi 30% ga oshganligi aytib o'tilgan. Oliy matematika darslariga kompyuter dasturlaridan foydalanish talabalarning fanga bo'lgan qiziqishlarining ortishiga, misollar yechish darslarida, uyga vazifalarni yechishda kompyuter dasturlarini tuzib, mustaqil fikrlashlariga olib kelar ekan.

Hozirgi vaqtda 20 dan ortiq EHM dasturlari bo'lib, ulardan Oliy matematika darslarini o'tishda keng foydalanilmoqda.

Demak, tuzilgan dasturlarning qulaylik tomoni shundaki, misollar yechish jarayonida talabalarning qiziqishlarini e'tiborga olib, misollarni **qiyin** va **oson usulda yechish** texnologiyasini ajratib olish mumkin.

Masalan, Matritsa va determinant mavzusida ko'rib chiqamiz. Sonlardan tashkil topgan to'g'ri burchakli jadval matritsa deyiladi. Agar matritsa m – qator va n – ustundan tashkil topgan bo'lsa, uni o'lchami $m \times n$ bo'ladi. Matritsaning umumiy ko'rinishi quyidagi ko'rinishida bo'ladi:

$$A_{m \times n} = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nn} \end{pmatrix}$$

$(a_{11} \ a_{12} \ a_{13})$ – satr matritsa

$$\begin{pmatrix} a_{11} \\ a_{12} \\ a_{13} \end{pmatrix} - \text{ustun matritsa}$$

uning i – qator va j – ustundagi elementi a_{ij} ko`rinishda bo`ladi. Ba`zida matritsa

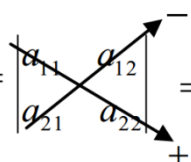
$$A = \{a_{ij}\}, \quad i = 1, 2, \dots, m, \quad j = 1, 2, \dots, n$$

ko`rinishda ham yoziladi.

Har qanday kvadrat A matrisaga $|A|$ yoki $\det A$ determinant yoki aniqlovchi mos keladi. Ikkinchi tartibli matritsani

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix}$$

Aniqlovchisi quyidagi ko`rinishda bo`ladi.

$$|A| = \det A = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{vmatrix} = a_{11}a_{22} - a_{21}a_{12}$$

Uchinchi tartibli kvadrat matritsani

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{pmatrix}$$

ko`rinishda yozish mumkin, uning aniqlovchisi

$$\begin{aligned} |A| = \det A &= \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix} = a_{11} \begin{vmatrix} a_{22} & a_{23} \\ a_{32} & a_{33} \end{vmatrix} - a_{12} \begin{vmatrix} a_{21} & a_{23} \\ a_{31} & a_{33} \end{vmatrix} + a_{13} \begin{vmatrix} a_{21} & a_{22} \\ a_{31} & a_{32} \end{vmatrix} = \\ &= a_{11}a_{22}a_{33} + a_{12}a_{23}a_{31} - a_{31}a_{22}a_{13} - a_{32}a_{23}a_{11} - a_{33}a_{21}a_{12} \end{aligned}$$

tartibda bo`ladi. Buni oson tushunish uchun uchburchak usulida ham

$$\begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} \bullet & \cdot & \cdot \\ \cdot & \bullet & \cdot \\ \cdot & \cdot & \bullet \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} \cdot & \cdot & \bullet \\ \cdot & \cdot & \cdot \\ \bullet & \cdot & \cdot \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} \cdot & \bullet & \cdot \\ \cdot & \cdot & \bullet \\ \bullet & \cdot & \cdot \end{vmatrix} - \begin{vmatrix} \cdot & \cdot & \bullet \\ \cdot & \bullet & \cdot \\ \bullet & \cdot & \cdot \end{vmatrix} - \begin{vmatrix} \cdot & \bullet & \cdot \\ \bullet & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \bullet \end{vmatrix} - \begin{vmatrix} \bullet & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \bullet \\ \cdot & \bullet & \cdot \end{vmatrix} =$$

$$= a_{11}a_{22}a_{33} + a_{13}a_{21}a_{32} + a_{12}a_{23}a_{31} - a_{13}a_{22}a_{31} - a_{12}a_{21}a_{33} - a_{11}a_{23}a_{32}$$

hisoblash mumkin.

Agar ikkita kvadrat matritsa bir xil tartibli bo`lsa, masalan

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \text{ va } B = \begin{pmatrix} b_{11} & b_{12} \\ b_{21} & b_{22} \end{pmatrix}$$

matritsalarini yig'indisi deb,

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} + b_{11} & a_{12} + b_{12} \\ a_{21} + b_{21} & a_{22} + b_{22} \end{pmatrix} \text{ matritsaga aytiladi.}$$

Matritsalarini songa ko'paytirish.

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \text{ matritsani } M \text{ songa ko'paytmasi deb,}$$

$$AM = MA \begin{pmatrix} Ma_{11} & Ma_{12} \\ Ma_{21} & Ma_{22} \end{pmatrix} \text{ matritsaga aytiladi.}$$

Matritsa va determinantlarni hisoblashning qo'shish, ko'paytirish va boshqa amallarni hozirgi kunda o'qituvchilar va talabalar uchun qulay bo'lgan MathType (Lite mode) dasturidan foydalangan holda misollar yechish ko'pchilikning Oliy Matematika faniga bo'lgan qiziqishini orttiradi. Talabalar berilgan uyga vazifalarni shunga o'xshagan dasturlardan foydalangan holda bajarishi, talabarlarning fanga bo'lgan e'tiborini kuchaytiradi. Ayni paytda zamonaviy axborot texnologiyalari takomillashib bormoqda. Talabalar o'z ustida ko'proq ishlab shunga o'xshash dasturlar ishlab chiqishi bugungi kunda darslar samaradorligini oshiradi. Matematik ta'limga kompetensiyaviy yondashuv o'quvchilarda kasbiy, shaxsiy va kundalik hayotda uchraydigan holatlarda samarali harakat qilishga imkon beradigan amaliy ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishni hamda matematik ta'limning amaliy, tatbiqiy yo'nalishlarini kuchaytirishni nazarda tutadi. Mamlakatimizning dunyo hamjamiyatiga integratsiyalashuvi, fan-texnika va texnologiyalarning rivojlanishi yosh avlodning o'zgaruvchan dunyo mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishi, fanlarni mukammal egallashini taqozo etadi. Bu esa ta'limtizimiga, jumladan, matematikani o'rgatishga ilg'or milliy va xalqaro tajribalarasosida standartlarni joriy etish orqali ta'minlanadi

Bunday noan'anaviy darslarni o'quv jarayoniga qo'llaganimizda talabalarni fanga bo'lgan qiziqishlari ortib, mavzu bo'yicha to'liq bilim va ko'nikmalarni hosil qilish imkoniyati ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

4. Qosimova A.X, Xoliqova F.A, Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent – 2004.
5. Oliy Matematika besh jildlik. 3 – jild Toshkent. O`zbekiston – 1996.
3. Alixonov S. “Matematika o'qitish metodikasi” Qayta ishlangan II nashri. T., «O'qituvchi» 1997 va boshqalar elementar matematikadan masalalar.

ФИО авторов: *Арипова Шахноза Рахмановна*

Научно-исследовательский институт
овоще-бахчевых культур и картофеля,
младший научный сотрудник

Эгамбергана Анабиби Шокировна

Институт зоологии Академии наук Республики Узбекистан,
научный исследователь

Название публикации: «РЕЗУЛЬТАТЫ БИОХИМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА В
КОНКУРСНОМ СОРТОИСПЫТАНИИ ПЕРСПЕКТИВНЫХ ЛИНИЙ
КАБАЧКА»

Аннотация. Проведены биохимические анализы зеленцов 2 перспективных линий кабачка LH-1916 и LZ-2513, а также стандартного сорта Унумдор в лаборатории Агрохимии и качества Института овоще-бахчевых культур и картофеля. Результаты проведенных анализов показали, что по содержанию сухого вещества и общего сахара стандартный сорт Унумдор показал лучшие качества по сравнению испытанными линиями кабачка. По содержанию витамина С лучшими показателями отличилась линия LH-1916 (19,8 мг/%), затем LZ-2513 (19,2 мг/%).

Annotation. Biochemical analyzes of zelents of 2 promising lines of squash LH-1916 and LZ-2513, as well as the standard variety Unumdor, were carried out in the laboratory of Agrochemistry and quality of the Research Institute of Vegetable, melon crops and potato. The results of the analyzes showed that in terms of dry matter and total sugar content, the standard Unumdor variety showed better qualities compared to the tested zucchini lines. The line LH-1916 (19,8 mg/%) was the best in vitamin C content, followed by LZ-2513 (19,2 mg/%).

Ключевые слова: кабачки, новая линия, сорт, урожайность, биохимический анализ, сухое вещества, общий сахар, витамин С, нитрат.

Key words: squash, new line, variety, yield, biochemical analysis, dry matter, total sugar, vitamin C, nitrate.

Введение. Питательная ценность овощей обусловлена, прежде всего, биохимическим составом, определяющим их качество. Качество овощей формируется в процессе развития растений под влиянием многих факторов, в том числе и, в особенности, под влиянием применяемых удобрений, стимуляторов роста и развития, микроэлементов, улучшителей почвы [2].

Сухое вещество – один из наиболее важных показателей качества овощной продукции. От него зависит возможность и эффективность различного рода переработки овощей [3].

Содержание аскорбиновой кислоты (витамина С) в овощах во многом зависит от корневого питания растений. На почвах, слабо обеспеченных подвижным азотом, биосинтез аскорбиновой кислоты обычно усиливается при внесении азотных удобрений.

Нитраты в овощной продукции могут накапливаться после внесения в почву азотных удобрений, а также при снижении метаболических процессов в растениях, если создаются неблагоприятные условия для их произрастания [1].

Результаты исследований. В качестве объектов исследований в данном опыте испытывались в предварительном сортоиспытании 2 перспективных линий кабачка LH-1916 и LZ-2513. Перспективная линия кабачка LH-1916 была создана методом отбора с 2013 года до 2019 года из линии кабачка 0044SQ (Голландия); а линия LZ-2513 методом отбора из образца VT+KB-001 (Турция). Стандартом служил сорт Унумдор.

В конкурсном сортоиспытании перспективных короткоплетистых линий семена были посеяны 18 мая 2019 г. и 20 мая 2020 г. в открытый грунт. Проведенные фенологические наблюдения за 2019-2020 г.г. показали равномерное появление всходов стандарта и изученных линий, что составило 7 дней. Число дней от всходов до массового цветения мужских цветков у сорта Унумдор было 39 дней, у изученных линий 36 дней, опережение в развитии было 3 дня. В фазу массового цветения женских цветков вступали: линии LZ-2519 и

ЛН-1916 на 38 день от всходов, и стандартный сорт на 41 день; изученные линии вступали в фазу цветения женских цветков на 3 дня раньше стандарта.

Вегетационный период у линии LZ-2519 составил 40 дней, ЛН-1916 линий 41 дней, сорт Унумдор 44 дней. Созревание первого зеленца у линии ЛН-1916 наступало на 3 дня раньше стандарта; у линии LZ-2519 опережение в развитии составило 4 дня.

Определение средней массы зеленцов показали, что изучавшийся перспективные линии различаются между собой по величине зеленцов. Наибольшими показателями по средней массе зеленца отличились линии: LZ-2513 (285,5 г.) и ЛН-1916 (208,0 г.). Наименьшей массой зеленцов обладал стандартный сорт Унумдор (193,0 г.).

Основным показателем для оценки образцов является урожайность. Проведенные учеты урожая показали, что изученные линии кабачка по общей урожайности не уступали стандартному сорту Унумдор (16,9 т/га). Наиболее урожайной оказалась линия LZ-2513 (20,8 т/га или больше на 23,1% сравнительно к стандарту), у линии ЛН-1916 общая урожайность составила 18,9 т/га или 11,8% к стандарту. Среди изученных линий в конкурсном сортоиспытании наиболее высоким товарным урожаем зеленцов отличилась линия LZ-2513, в среднем за два года товарная урожайность составила 18,3 т/га (125,8% к стандарту). У линии ЛН-1916 товарный урожай зеленцов в среднем за два года составил 16,4 т/га (112,4% к стандарту). Стандартный сорт имел низкую товарную урожайность (14,6 т/га) по сравнению с изученными линиями кабачка.

Проведены биохимические анализы зеленцов 2 перспективных линий кабачка ЛН-1916 и LZ-2513, а также стандартного сорта Унумдор в лаборатории Агрохимии и качества Института Овоще-бахчевых культур и картофеля. Результаты проведенных анализов показали, что по содержанию сухого вещества и общего сахара стандартный сорт Унумдор показал лучшие качества по сравнению испытанными линиями кабачка (рис.1).

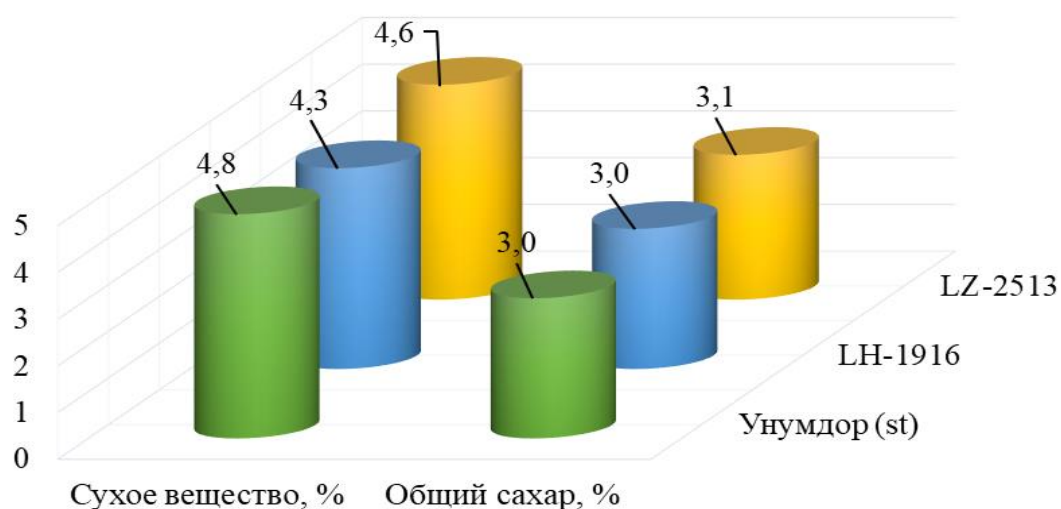

Рис.1. Показатели сухого вещества и общего сахара в % при биохимическом анализе зеленцов кабачка (2019-2020 гг.)

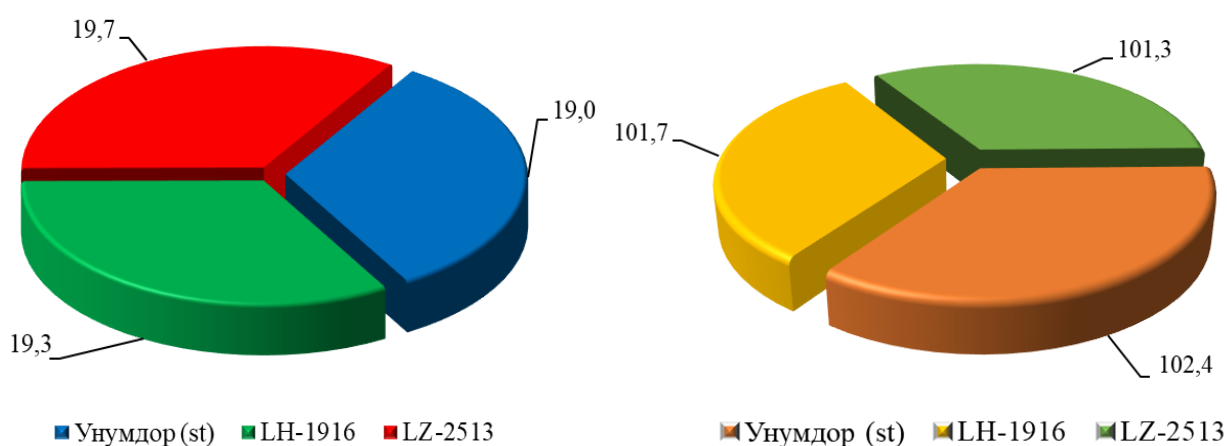

Рис.2. Показатели витамин С (мг/%) и нитрата (мг/кг) при биохимическом анализе зеленцов кабачка (2019-2020 гг.).

По содержанию витамина С лучшими показателями отличилась линия LH-1916 (19,8 мг/%), затем LZ-2513 (19,2 мг/%). У сорта Унумдор содержание витамина С составило 18,3 мг/%. Содержание нитратов у испытанных линий составляла 96,8-98,0 мг/кг, у стандартного сорта Унумдор 102,5 мг/кг. Эти значения содержания нитратов является ниже ПДК (280 мг/кг) (см.рис.2).

Библиографический список

1. Борисов В.А. Система удобрения овощных культур. М.: Росинформагротех, 2016. – 392 с.

2. Борисов В.А., Успенская О.Н., Васючков И.Ю., Коломиец А.А. Биохимический состав сортов и гибридов овощных культур в зависимости от применения удобрений, цеолита и регуляторов роста. Сборник научных трудов «Селекция, семеноводство и сортовая агротехника овощных, бахчевых и цветочных культур» М.:2016. Ст. 40-44.
3. Плешков Б.П. Практикум по биохимии растений. – М.: Колос, 1976. – 256 с.

ФИО автора: Назарова Сарвиноз Бахром қизи (Магистрант)

ФИО научного руководителя: Одилхўжаев Анвар Эшонович (т.ф.д., проф.)

Тошкент давлат транспорт университети

Название публикации: «МЕТАЛЛУРГИЯ ШЛАКИ ТАДБИҚИ»

Аннотация. Ушбу мақолада металлургия чиқиндилари ва уларнинг қўлланилиш соҳалари, ишлаб чиқариш самарадорлиги, мустаҳкамлик даражалари, экспорт ҳажмини кенгайтириш, металлургия чиқиндилари асосидаги тўлдиргичлардан фойдаланиб, енгил бетонлар ишлаб чиқариш ва бир қанча масалалар ёритилган.

Аннотация. В статье рассматриваются металлургические отходы и области их применения, эффективность производства, уровни прочности, расширение объемов экспорта, производство легкого бетона с использованием заполнителей на основе металлургических отходов и ряд других вопросов.

Annotation. This article covers metallurgical waste and their areas of application, production efficiency, strength levels, expansion of export volumes, production of lightweight concrete using aggregates based on metallurgical waste, and a number of other issues.

Калит сўзлар: металлургия чиқиндилари, ғовак тўлдиргич, кимёвий таркиб, мустаҳкамлик, енгил бетон, хом-ашё, оғир, енгил, ўта оғир, оловбардош, иссиқбардош, шлакишқорли.

Ключевые слова: металлургические отходы, пористый наполнитель, химический состав, прочность, легкий бетон, сырье, тяжелый, легкий, очень тяжелый, горючий, жаропрочный, шлак.

Keywords: metallurgical waste, porous filler, chemical composition, strength, lightweight concrete, raw material, heavy, light, very heavy, flammable, heat-resistant, slag.

Мамлакатимиз иқтисодий тараққиётининг ўсиш суръатлари дунё ҳамжамияти томонидан юксак эътироф этилмоқда. Мамлакатимиз иқтисодиётини юксалтиришнинг устувор йўналишларидан бири сифатида инновация ва интеграцияга асосланган ривожланиш йўлига ўтиш ишлари жадал равишда олиб борилмоқда. Инсоният тараққиёт йўлидан борар экан шу кунга қадар турли соҳаларда, турлича янгиликлар жорий қилинмоқда. Шу жумладан, қурилиш соҳасини оладиган бўлсак, катта ютуқларга эришилмоқда. Инсоният эҳтиёжи учун қурилиш материалларига бўлган талаб тобора ортиб бормоқда. Ушбу мақола орқали биз металлургия шлаки ва унинг қурилиш материали (бетон) таркибидаги тадбиқини кўриб чиқамиз. Ҳозирги пайтда қурилишда металлургия чиқиндисидан олинадиган тўлдирувчилар асосида турли хил бетонлар қўлланилмоқда.

Шлакли бетонлардан тайёрланган буюмларнинг нархи анъанавий бетонларникига нисбатан 20...30 % арзон ҳисобланади.

Шлакли тўлдирувчиларнинг ҳилига қараб:

- ✚ ўта оғир ($\rho > 2500 \text{ кг/м}^3$);
- ✚ оғир ($\rho = 1800\text{--}2500 \text{ кг/м}^3$) ва
- ✚ енгил ($\rho < 1800 \text{ кг/м}^3$) бетонлар тайёрланади.

Қўлланилиши бўйича шлакли бетонлар:

- ✚ конструкциябоп,
- ✚ конструкциябоп-иссиқ сақловчи,
- ✚ гидротехник,
- ✚ йўл қопламалари учун,
- ✚ иссиқ сақловчи,
- ✚ кислота ва оловбардош ҳилларга бўлинади.

Оғир бетонлар (ЎзРСТ 728-96). Ањанавий ёки шлакли боғловчилар ва шлакли тўлдирувчилар асосида иссиқлик билан қотириладиган, мустаҳкамлиги 10-30 МПа бўлган одатдаги оғир бетонлар ва автоклавда қотириладиган, мустаҳкамлиги 30-60 МПа бўлган юқори мустаҳкам бетонлар олинади.

Майда донали бетонлар (ЎзРСТ 728-96). Қурилиш саноатида майда донали оғир ва енгил шлакли бетонлар ишлаб чиқариш технологияси яхши йўлга қўйилган. Боғловчи сифатида клинкерсиз шлакли боғловчилар ва шлакли портландцемент, тўлдирувчилар сифатида эса шлакли қум ва доналанган шлак ишлатилади. Уларнинг мустаҳкамлиги боғловчи фаоллигига, ишлатилган шлак хилига, бетон таркибига, бетон қоришмасини зичлаш шароитига ва бошқа омилларга боғлиқ бўлади. Юқори фаол юзали шлакларни майдалаш орқали олинган қумлар цемент тоши билан мустаҳкам бирикиш хусусиятига эга бўлади. Натижада бетон мустаҳкамлиги оддий қумли бетонга нисбатан 40-60 % гача ортади. Ҳозирги пайтда махсус технология асосида зичлиги 1800-2300 кг/м³, мустаҳкамлиги 30-100 МПа бўлган майда донали шлакли бетонлар тайёрлаш технологияси ишлаб чиқилган бўлиб, боғловчи сифатида шлакли портландцемент тўлдирувчи сифатида эса доналанган ва хумдон шлаклари қўлланилади.

Иссиқбардош бетонлар (ГОСТ 20910-90). Шлакли материаллар иссиқбардош бетонлар ишлаб чиқаришда боғловчи, тўлдирувчи, майда туйилган қўшилма ва қотирувчилар сифатида кенг қўлланилади. Металлургия шлаклари асосида олинadиган боғловчиларнинг иссиққа чидамлилиги портландцементдан юқорироқ ҳисобланади. Бунга сабаб шлакли цемент тошида кальций гидроксид микдорининг нисбатан камлигидир. Шлакли портландцементни қўллаш орқали 1200 °С ҳароратгача чидамли иссиқбардош бетонлар олиш мумкин. Иссиқбардош бетонлар учун тўлдирувчилар сифатида доналанган ва чиқиндисифат металлургия шлаклари, шунингдек шлакли пемза ҳам ишлатилиши мумкин.

Шлакишқорли бетонлар. Бундай бетонлар тоифасига шлакишқорли боғловчилар асосида тайёрланадиган бетонлар киради. Шлакишқорли оғир бетонларнинг тахминий таркиби қуйидагича бўлади, (% ҳисобида): туйилган донали шлак 15-30; ишқорли компонент 0,5-1,5; тўлдирувчилар 70-75. Аънавий тўлдирувчилардан (шағал, чақик тош, қум) ташқари шлакишқорли бетонлар учун тўлдирувчи сифатида табиий дисперсли материаллар ва турли ҳил саноат чиқиндилари ҳам ишлатилиши мумкин. Оғир ва енгил шлакишқорли бетонлар учун тўлдирувчи сифатида саноат чиқиндиларидан турли ҳил шлаклар, куллар ва ИЭС кулшлакли аралашмалари, куйган жинслар, табиий тош жинсларни майдалаш ва аралашдаги ҳосил бўладиган чиқиндилар, шунингдек дисперсли органик чиқиндилар (ёғоч ва қишлоқ хўжалик ўсимликлари) самарали қўлланилади. Шлакишқорли оғир ва ўта оғир бетонларнинг сиқилишдаги мустаҳкамлик кўрсаткичи 20-140 МПа чегарадаги қийматлар билан тавсифланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. А.И. Адилходжаев, Ф.Ф. Каримова, У.Ж. Тургунбаев “Қурилиш материаллари” дарслик, тошкент:.. -2017. 329 б
2. Л.Н. Папов, “Қурилиш материаллари ва деталлари”, Тошкент “Ўқитувчи” 1991. 339 б
3. Х.А. Акрамов, Ш.Т.Рахимов, Х.Н.Нуритдинов, М.Т.Туропов “Бетон тўлдиргичлари технологияси“ Ўқув қўлланма Тошкент -2011, 163 б.
4. Акрамов Х.А., Нуритдинов Х.Н. “Бетон Технологияси” оқув қўлланма, ийринчи қисм. Тошкент, ТАҚИ, 2012. 93 б.

5. Тулаганов А. А., Камилов Х. Х., Воҳидов М. М., Султанов А. А. Замонавий қурилиш материаллари, буюмлари ва технологиялари. –Самарқанд. “Zarafshon”, 2015.-140 б.
6. Кулдашев Х. Саноат чиқиндилари асосида қурилиш материалларини ишлаб чиқариш. –Самарқанд. “СамДАҚИ”, 2017.-159 б

ФИО автора: *Durdona Djumabayeva Djurabay qizi*

Qoraqalpog'iston Respublikasi To'rtko'l tumani 18-IDUM ning Ona tili va adabiyot o'qituvchisi

Название публикации: «ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH»

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi globallashuv davrida ilm-fanni o'qitishda, xususan, ona tili va adabiyot fanini o'qitishda zamonaviy va interfaol texnologiyalardan, metodlardan unumli foydalangan holda darslarni mazmunli o'tkazish haqida qisqacha yoritilib berildi.

Kalit so'zlar: Loyihalashtirish, texnologik xarita, zamonaviy pedagogik metodlar, innovatsion texnologiya, interaktiv o'yinlar.

Har bir dars, yoki mavzuni o'rganishda o'ziga xos texnologiya, metod va vositalarni tanlash va foydalanishga to'g'ri keladi. Loyihalashtirish jarayonida o'qituvchi predmetning o'ziga xos xususiyatini, o'quv joyini va sharoitini, o'quvchilarning ehtiyojlarini hamda imkoniyatlarini, bilim saviyasini, sharoitiga qarab ishlatiladigan texnologiyalarni, metodlarni tanlashi kerak. Shuning uchun ham hamisha endi bo'ladigan dars jarayoni loyihalanishi kerak. Bunda darsning texnologik xaritasini tuza olish juda muhimdir. Chunki darsning texnologik xaritasi darsning qiziq bo'lishi uchun asosiy vosita hisoblanadi. Bu esa darsda o'quvchilar egallashi lozim bo'lgan bilimlarning kafolatlanishiga yordam beradi. Darsning texnologik xaritasini qanday ko'rinishda yoki qanday shaklda tuzish o'qituvchining mahorati, tajribasi, o'z oldiga qo'ygan maqsadi va imkoniyatiga chambarchas bog'liq.

Har bir darsni o'ziga xos usul asosida o'tish, o'quvchining fanga bo'lgan qiziqishini oshirish, uning qalbida ilmga muhabbat uyg'otish o'qituvchining mahoratiga bog'liq. O'qituvchining ham mahoratini oshirishga xizmat qiluvchi vositalardan biri zamonaviy pedagogik texnologiyalardir. Zamonaviy pedagogik

texnologiya – hozirgi zamon didaktikasi va pedagogikasi taraqqiyotining mahsuli. Har bir zamonaviy pedagog mavjud pedagogik texnologiyalarni o'z darslarida qo'llasa, albatta ijobiy natijaga erishadi. Bugungi kun o'qituvchisining maqsadi barkamol yoshlarni tarbiyalash, ularga puxta ta'lim-tarbiya berish, zarur axborotlar bilan ta'minlash, mustaqil fikrlashga o'rgatish, bilim va hayotiy ko'nikmalar hosil qilish, ular qalbida vatanparvarlik, xalqparvarlik tuyg'ularini qaror toptirishdan iborat. Bu ezgu maqsadlarni ilg'or pedagogik va innovatsion texnologiyalar asosida o'tilgan mashg'ulotlarda amalga oshirish mumkin.

Innovatsion texnologiya – ta'lim samaradorligini oshiruvchi omillardan foydalanish, turli pedagogik jarayonlarni loyihalash va amalda qo'llash orqali bilim egallashni takomillashtirish usullari. Uning asosiy maqsadi ta'lim jarayonida o'qituvchi va bilim oluvchi faoliyatiga yangilik, o'zgartirishlar kiritish bo'lib, interfaol metodlardan foydalanishni taqozo etadi. Interfaol usullar ta'lim jarayonida qatnashayotgan har bir bilim oluvchining faolligiga, erkin va mustaqil fikr yuritishga asoslanadi. Bu usullardan foydalanganda bilim olish qiziqarli mashg'ulotga aylanadi.

Ko'p yillar davomida an'anaviy dars o'tish ta'limning asosiy shakllaridan biri bo'lib keldi. An'anaviy darsda o'qituvchi faol, o'quvchi esa passiv ishtirokchiga aylanadi. Bu esa o'quvchining mustaqil fikrlashi, izlanuvchanlik qobiliyati rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari shiddat bilan rivojlanayotgan bir paytda bunday darslar yaxshi samara bermaydi. Bugungi davr talabi dars jarayonini noan'anaviy tarzda mazmunli tashkil etish, o'quvchilarning qiziqishini orttirib, ularning o'quv jarayonidagi faolligini ta'minlashni taqozo etadi.

Shuni ta'kidlash muhimki, «Ona tili va adabiyot» darslariga noan'anaviy darslarni olib kirish va uni ta'lim mazmuniga singdirish, dars o'tishning yangi-yangi usullarini topish Davlat ta'lim standartlari talablarini bajarishga zamin yaratadi. Inson shaxsini har tomonlama kamol toptirish, o'sib kelayotgan yosh avlodda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini uyg'otishda, milliy tilga, o'z xalqining an'analariga iftixor hissini kamol toptirishda «Ona tili va adabiyot» darslarining o'rni beqiyosdir.

Hozirgi ta'lim jarayonida interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan – kunga kuchayib bormoqda. O'qituvchi bu jarayonda o'quvchining shaxsiy rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Hozirda ta'lim metodlarini takomillashtirish sohasidagi asosiy yo'nalishlardan biri interfaol ta'lim va tarbiya usullarini joriy qilishdan iborat. Interfaol usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish, o'z fikrini bayon qilish, uni asoslangan holda himoya qila bilish, sog'lom muloqot, munozara, bahs olib borish ko'nikmalari shakllanib, rivojlanib boradi. Innovatsiya (inglizcha innovation) – yangilik kiritish, yangilikdir. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan to'liq foydalaniladi. Interaktiv metodlar – bu jamoa bo'lib fikrlash deb yuritiladi, ya'ni pedagogik ta'sir yetish usullari bo'lib ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular pedagog va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi. Ushbu maqolada keltirilgan zamonaviy metodlar o'quvchida mantiqiy, aqliy, ijodiy, tanqidiy, mustaqil fikrlashni shakllantirishga, qobiliyatlarini rivojlantirishga, raqobatbardosh, yetuk mutaxassis bo'lishlariga hamda mutaxassisga kerakli bo'lgan kasbiy fazilatlarni tarbiyalashga yordam beradi.

Ona tili va adabiyot darslarida o'quvchilarni jalb etuvchi interaktiv o'yinlar o'ynash, ularning fikrlash doirasini kengaytirishda, eslab qolishda bir qancha qulayliklar yaratishda katta o'rin egallaydi. Bunday interfaol o'yinlar anchagina, masalan, “Ha... yo'q”, “Ta'rif egasini top”, “Men kimman?”, “Domino” kabi didaktik o'yinlardan foydalanish mumkin. O'yin vaqtida o'quvchilar o'zini erkin tutadi, bilimini namoyon etgisi keladi. Natijada o'quvchida ishonch, qat'iyat paydo bo'ladi. Munozaraga kirishishni o'rganadi. Fikrini asoslashga odatlanadi. Bunda o'quvchilarning yoshi, bilim darajasi inobatga olinishi lozim.

Yana bir e'tiborga olinishi lozim bolgan jihat bu ona tili va adabiyot darslari davomida kompyuter texnologiyalardan foydalanishdir. Buning uchun birinchi navbatda o'qituvchi sinfxonani kerakli jihozlar bilan ta'minlanishini tashkil etishi, so'ngra mavzuga doir taqdimotlar, videolar, qisqa filmlar, rasmlar va ijod namunalarini yaratishi yoki internet saytlaridan sifatlilarini tanlab yuklab olishi lozim. Buning asosiy sababi, ular o'quvchilarning ijodkorligini va dunyoqarashini kengaytirishga, visual o'rganishni rivojlantirishga va albatta o'quv jarayonining qiziqarliroq va sifatliroq tashkil etilishiga yordam beradi. Bu usul Grammatik jihatdan murakkab mavzularning oson tushunilishiga, rasmlar orqali o'quvchilarning mustaqil oddiy gapdan to kichik matn tuza olish qobiliyatini o'stirishga, adabiyot namoyondalari hayoti va ijodini ko'z oldida gavdalantirish va yaxshiroq yodda saqlashga, ularning ijod namunalaridan ekran orqali bahramand bo'lishga yordam berishi bilan alohida xarakterlanadi.

Xulosa qilib aytganda, ona tili va adabiyot fanining chuqur o'zlashtirilishi zamonaviy pedagog foydalanadigan interfaol metodlar, o'yinlar va computer texnologiyalaridan oqilona foydalanish orqali yanada puxta, oson va tez bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Umumta'lim fanlari metodikasi" jurnali, 1-, 2-, 3-, 4-sonlar, 2018.
2. Golish L. V., Fayzullayeva D. M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish. T., "Iqtisodiyot", 2012.
3. <https://marifatyogdusi.uz/>
4. <https://znanio.ru/>

ФИО автора: *Kadamova Yulduzxon Kaxramon qizi*

Ajinyoz nomidagi NDPI Maktabgacha ta'lim fakulteti talabasi

Название публикации: «NUTQ BUZILISHI DUDUQLANISH KASALLIGINING KELIB CHIQISH SABABLARI VA ULARNI KORREKSIYALASH USULLARI»

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi duduqlanuvchi bolalar nutqini o'rganish, duduqlanuvchi bolalarda mustaqil nutqni rivojlantirish usullari, logoped, tarbiyachi va ota - onalar bilan suhbat o'tkazish, bolalarda mustaqil nutqni tekshirish, bolalar mustaqil nutqini rivojlantirishni takomillashtirish, ular bilan olib boriladigan logopedik mashg'ulotlarning samaradorligini oshirish haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Duduqlanib gapirish, Nutq buzilishlari, nutqiy rejim, depressiya, dislaliya, dizartriya, taxilaliya, duduqlanish darajasi, nutq sur'ati, qo'rqqoqlik, ruhiy, terapevtik.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2018 - yil 30 - sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida" gi PQ – 3955 - son qaroriga asosan maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish, bolalarning sifatli maktabgacha ta'lim bilan qamrovini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, mazkur sohada davlat - xususiy sherikligini rivojlantirish, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning sog'lom va balanslashtirilgan ovqatlanishini, sifatli tibbiy parvarishini ta'minlash, bugungi kunda ta'lim tizimining eng yuqori bo'g'ini bo'lgan maktabgacha ta'lim tizimida yosh avlodni tarbiyalash masalasi ko'ndalang turadi.

Duduqlanish - periferik nutq apparatining pay tortishi natijasida nutq sur'ati va ravonligining buzulishi. Bunda ayrim tovush va bo'g'inlar, so'zlar qayta - qayta takrorlanadi yoki to'xtalib talaffuz etiladi. Oliy nerv faoliyatining buzilishi va nutq mexanizmlarini boshqarishda ishtirok etadigan oliy nerv jarayonlarining buzilishi duduqlanishning asosi hisoblanadi. Ovoz bo'limida pay tortishganda tovush paychalari bir - biriga mahkam jipslashib, o'z vaqtida bir biridan ajralolmaydi, natijada tovushlar,

bo'g'inlar to'xtalib - to'xtalib talaffuz qilinadi. Artikulyatsiya bo'limida pay tortishishi ko'proq til va lab mushaklariga tarqaladi. Nafas bo'limida pay tortishishi natijasida nafas chiqarish jarayoni nafas olishdan ustun kelib, chiqayotgan havo oqimi talaffuz etish uchun yetishmaydi. Duduqlanish uchta darajaga ajratiladi: yengil duduqlanish - kishi asabiylashgan holatida yoki tez gapirayotganida duduqlanadi. Bunday paytda tutilib qolishlar tezda bartaraf etiladi, duduqlanuvchilar o'z nuqsonidan uyalmagan holda gapiradilar: o'rtaacha duduqlanish - kishi tinch, odatdagi vaziyatda oson gapiradi va kam duduqlanadi; his- hayajonli holatda kuchli duduqlanish yuzaga keladi: og'ir duduqlanish - kishi butun nutqi davomida, doimiy chalg'ituvchi harakatlarni qilish bilan duduqlanadi. Duduqlanib gapirishning og'ir formasida pay tortishishi yuz va tana muskullariga ham tarqaladi. Bunda beixtiyor ko'z olaytirish, boshni orqaga tashlash holatlari ham kuzatiladi. Odatda tutilib gapirish 2 - 3 yoshdan boshlanadi. Duduqlanishga qattiq qo'rqish turli yuqimli kasalliklar, noto'g'ri nutq tarbiyasi va psixik zaiflik, irsiyat moyilligi sabab bo'ladi. Duduqlanish hayajonlanganda, uyalganda, kutilmagan vaziyatlarda ko'proq sodir bo'ladi. Bola o'z vaqtida to'g'ri davolanmasa, maktabga chiqqanda duduqlanish yanada kuchayadi. Duduqlanish, ayniqsa o'smirlik davrida kuchayishi mumkin. Duduqlanish nevroz kasalligining alohida formasi bo'lganligi uchun, tibbiyot, psixoterapevtik vositalar va tadbirlar kompleksi yordamida bartaraf etiladi. Vrach – psixiatr tutilib gapiruvchiga dori - darmon va psixoterapevtik davo tadbirlarini belgilaydi. Pedagogik - logopedik tadbirlarning vazifasi, muntazam o'tkaziladigan mashg'ulotlar paytida tutilib gapiruvchi nutqning to'g'ri tekis, ravon ifodali chiqishiga erishishdan iborat.

Nutq buzilishlarini tuzatish, duduqlanishni va tez gapirishni tuzatishga qaratilgan logopedik mashg'ulotlar orqali amalga oshiriladi. Yosh bolalarda duduqlanishning nevroitik shakli logopedik bolalar bog'chalari va guruhlarida yaxshi davolanadi. Bu yerda kollektiv o'yinli psixoterapiya, logopedik ritmga e'tibor qaratiladi. Oilaviy psixoterapiyaga ham diqqatni qaratish kerak, bunda bolani ishontirish, qo'llab - quvvatlash, hayolini chalg'itish, relaksatsiya muhimdir. Bolalarga barmoqlarning ritmik harakatlari bilan bir taktda gapirish yoki kuylash o'rgatiladi. O'z - o'zini boshqarish usulining asosi shundaki, duduqlanish - o'zgartirsa bo'ladigan ma'lum xulq

ekanligini o'rnatishdir. Uning tarkibi - desensibilizatsiya, autogen mashg'ulotlar. Yordamchi dori vositalarining maqsadi – qo'rquv, xavotir va depressiya belgilarini bartaraf qilishdir.

Duduqlanuvchi bolalarda mustaqil nutqni rivojlantirishda bolalar bilan korreksion ishlarini to'g'ri olib borilishi ularni erkin holatda tutilmasdan muloqotga kirishishi maqsadga muvofiqdir. Logopedik mashg'ulotlarda esa bolalarni hayajonlanib, tutilib qolishlari kuzatildi. Duduqlanuvchining erkin nutq darajasi uning faqat turli darajadagi mustaqilligiga emas, balki uning tayyorgarligiga ham bog'liqdir. Duduqlanishni korreksiyalashning muvaffaqiyati uchun atrof - muhitni to'g'ri tashkil etish: ota - onalarning o'zaro munosabati, ularning va boshqa kattalarning bolaga nisbatan munosabati, dam olishni o'tkazish va boshqalar muhim ahamiyatga ega. Ota - onalar o'z farzandlari tarbiyasida atrofdagi va kattalar uning nuqsonga nisbatan jiddiy munosabatda bo'lishlari, maktabgacha yoshda duduqlanishni o'z vaqtida bartaraf etish lozim ekanligini, bolalar bog'chasi va uyda rioya etish lozim bolgan yagona talablarni bilishlari, dam olish kunlarida umumiy va nutqiy rejimni, logoped va tarbiyachilarning barcha maslahatlarini qat'iy bajarishlari muhim.

Duduqlanadigan bolalar bilan olib boriladigan logopedik ishlarning samaradorligi ularning nuqsonga e'tiborini jalb qilishdagi turlicha darajalar bilan bog'liq bo'ladi: nuqsonga diqqatni jalb qilish qanchalik ko'p bo'lsa, logopedik ishlar natijasi shunchalik kam bo'ladi. Nutqiy nuqsонni anglash, undan qutilish yoki uni niqoblash uchun bo'ladigan samarasiz urinishlar ularda turli xil ruhiy xususiyatlar: zaiflik, himoyasizlik, qo'rqoqlik, tortinchoqlik, ta'sirchanlik va shu kabilarni paydo qiladi. Hozirgi davrda duduqlanuvchilarning faqat o'ziga xos ruhiy xususiyatlarini chuqur o'rganishga emas, balki ular logopedik ish olib borishning ruhiy - terapevtik yo'nalishlarini belgilash uchun bu alomat guruhlarini komplekslash borasida ham harakat qilinmoqda.

Logopedik nuqtai nazaridan xulosa chiqarish jarayonida quyidagilar hisobga olinadi: duduqlanish shakli, tortishish turlari, duduqlanish darajasi, nutq sur'ati, duduqlanish bilan birga keladigan dislaliya, dizartriyaning yengil shakli, nutqning umumiy rivojlanmay qolishi, harakatlantiruvchi vositalar faoliyatining holati,

duduqlanish ruhiy alomatlarini bor - yo'qligi va ifodaliligi. Nutq jarayoniga e'tiborni jalb etish va uning duduqlanishga ta'siri, murakkab nutq jarayonining duduqlanishga ta'siri, duduqlanuvchining xususiy - ruxiy jihatlari, o'yinli faoliyatning xususiyati, o'quv faoliyatiga munosabat, duduqlanishini keltirib chiqaradigan vaziyatlar doirasi o'rganiladi. Logopedik xulosa tabaqalashtirib aniqlashni amalga oshirishga va duduqlanishni boshqa nutqiy zaiflashuvlardan (taxilaliya, dizatriya, fiziologik xarakterdagi nuqsondan) ajratib olishga, shuningdek duduqlanishning turli shakllarini bir - biridan farqlashga imkoniyat yaratadi. Duduqlanuvchi bolalarda og'zaki ko'rsatmalar va namoyish yoki namunaning namoyishsiz birgina og'zaki ko'rsatmalarga mos ravishda o'quv faoliyatini bajarish qobiliyati shakllanadi, idrok, xotira, tafakkur, bilishga bo'lgan qiziqishlari rivojlanadi va boshqaruv jarayonlari shakllanadi.

Bolalar aniq va umumiy savollarga javob berishga o'rganadilar; logoped, tarbiyachining talabiga ko'ra qisqa va keng javob qaytarishni mashq qiladilar; normal tempda, atrofdagilar uchun tushunarli, yetarlicha baland, aniq, ma'noga mos ravishda javob beradilar. Mashg'ulotlarda ot, sifat va tilning boshqa bo'laklarining grammatik shakllarini to'g'ri qo'llash malakalari mustahkamlanadi. Diqqatning jamlanganligi, fahmlilik, eslash, dialog vaqtida faol ishtirok etish, lozim bo'lganda esa impulsiv bayondan o'zini tiyish kabi sifatlarni rivojlantirishga qaratilgan ishlar mashg'ulotlarning ajralmas qismi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. "Maxsus psixologiya" L.R.Mo'minova, SH.M.Amirsaidova, M.U.Xamidova Toshkent 2013.
2. "Bitiruv malakaviy ishi" logopediya mutaxassisligi, M.Toshmatova
3. "Logopediya" M.Y.Ayupova Toshkent 2007.
4. <https://uza.uz/oz/posts/prezident-maktabgacha-ta-lim-tizimini-isloh-qilish-2018>
5. <https://mymedic.uz/kasalliklar/nevrologiya/duduqlanish/>

ФИО автора: *Kalkorazova Shaxrizada*

NDPI Musiqiy ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Название публикации: «МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ МУАССАСАЛАРИДА МУСИҚА МАШГ'УЛОТЛАРИ»

Bog'cha yoshidagi bolalarning ma'naviy, madaniyatli qilib tarbiyalashda musiqa tarbiyasi muhim usullardan biri bo'lib hisoblanadi. Ta'lim berish maktablarida o'tkaziladigan musiqa darslarining asosiy maqsadi go'zallik qonuniyatlari asosida etuk shaxsni shakllantirish vazifalarini amlaga oshirish uchun xizmat qilishdan iborat bo'lishi kerak. Dastur maktabgacha davlat standartida ko'rsatilgan talablar asosida tuziladi. Bolalarning estetik hislarini tarbiyalash, milliy ruh, milliy musiqani o'zida shakllantirish, musiqadan muxim bilim va Amaliy odatlarni shakllantirish dasturining asosi hisoblanadi.

Dasturda ko'rsatilgan asarlar, musiqa repertuarlari Ona Vatanga muhabbat, mehnatsevarlik, tabiatni himoya qilish, do'stlik, mehr-shafqat kabi xossalar musiqali obraz orqali idroq qilishga qaratilgan. Dastur mazmuni bolalarning yoshiga mos bo'lgan (bilim va odatlar darajasi, musiqaga munosabati, qiziqishi, qobiliyati, salomatligi, quvnoqligi, bog'chadagi muhit va b.) sharoitlarni musiqiy faoliyat turlarini hisobga olgan sharoitda 5 qismga bo'linadi. Musiqa olimlari bolalarni musiqiy tarbiyalashda musiqa tinglash faoliyatiga alohida e'tibor bermoqda. Sababi har bir insonning musiqa madaniyatining shakllanishi va rivojlanishida musiqa tinglash ko'nikma va odat muhim o'rinlarning birini egallaydi. Pedagogika fanida qo'shiq aytish faoliyatining tarbiyaviy ahamiyati alohida. Milliy ruhni o'zida ifodalagan xalq qo'shiqlari, kuylari, bolalarning dunyoni badiiy his qilib va idrok qilishi, zavqlanishiga yordam beradi. Musiqa obrazlariga muvofiq har xil harakat va o'yinlarni (tantsa) o'yinda har xil obrazlarni ta'sirchan ijro etish muhim ahamiyatga ega. Sababi harakat musiqiy qobiliyatni shakllantirish va jismoniy rivojlanishda juda muhim harakatda asarning badiiy mazmuni, quvnoqligi tasvirlanadi.

Bolalar asboblardan chiqqan rang-barang kuylar bolalarni sozlarning tovushi bilan tanishtiradi. Ularda zavqlanish, quvonch kabi yoqimli ma'naviy sharoitni yuzaga

keltiradi. Dasturning mazmunida asboblari bilan tanishtirishdan boshqa bilimlar yoshga mos bo'lgan urib qoqilib chalinadigan sozlar va musiqiy o'yinchoqlar yordamida oddiy ijodiy usullarni bajara olinga o'rgatish vazifalari qo'yiladi. Bog'cha yoshida bolalarning musiqiy ijodining dastlabki asoslari paydo bo'la boshlaydi. Zehnli bolalar oddiy qo'shiq, o'rgangan o'yin, harakat turini mustaqil yaratgan ijodiga moslashtiradi, har xil obrazlarni yangida tahlil qiladi, o'yinda ta'sirli xossalarni o'ylab topadi, ijodning natijasidan zavqlanadi.

Bayram ertaliklari –bolalarni badiiylik tomonidan tarbiyalash shakllaridan biri. Ularning maqsadi bolalarni estetik dunyoga olib kirib, ularda ajoyib erkin ta'sir qoldirish, bayramga bog'liq quvonch yaratish. Ularga o'yin-kulgular, kontsertlar, sayr, estetik soatlar va faolligi zarur. Bolalarning salomatligini saqlash, darslar uchun gigienik talablar javob beradigan darajada sharoitlar yaratish, ertaliklar va bayram tadbirlarini tashkil qilish va o'tkazishga faol qatnashib bog'cha rahbariyati va tarbiyachilarning pedagogik vazifasi bo'lib hisoblanadi.

1- kichik guruh, Kichik yoshdagi bolalarga musiqiy tarbiya berishdagi tarbiyachining asosiy vazifasi bu –bolalarda musiqa tinlashda paydo bo'ladigan emotsional javob berish, eslatish qobiliyatining rivojlantirish bo'lib hisoblanadi. Musiqa asboblari pedagog musiqa tinglashga, qo'shiq tinglashga o'rgatadi.

Bolalarda ritmikani rivojlantirishda tarbiyachi ularni musiqa ostida yuritishga oddiy o'yin xarakterlarini bajarishga, qo'l shapatlashga va b. o'rgatadi. Shu bilan birga predmetlar bilan murakkab emas harakatlar ishlashga o'rgatadi. Masalan: bayroqchani yuqori ko'tarish. Shuningdek bu yoshda musiqa tinglashda o'yinchoq ko'rsatishda keng qo'llaniladi. U qo'shiqning mazmuniga qarab taxlab olinadi.

2-kichik guruh, Bu yoshda har xil mazmun va ko'ngil qo'shiqlari va asboblari yordamidagi bajarilgan kuylarga bo'lgan qiziquvchanligini keltirib chikarish va uni esda olib qolish odatlarini tarbiyalash kerak. Bolalar soz va musiqani o'yinchoqlarni farqlay oladigan bo'lishi kerak. Tovush imkoniyati hajmida qo'shiq aytish odatining dastlabki asosini shakllantirish, tabiiy tovushda aytishga o'rgatish, yil oxirida bolalar tanish qo'shiq va musiqalarni farqlay olishi, qo'g'irchoq chiqarish, surnaychi kabi musiqa o'yinchoqlarini bir-biridan ajrata olishini o'rganish kerak.

**O`rta guruh,** Bu yoshda bolalarning musiqani bili shva undan ta`sinlanishga tarbiyalaydi. Musiqiy asarining tushunish va eslab qolishga o`rganadi. Milliy musiqaga muhabbat hissini tarbiyalanadi. Shunday ularning musiqaga qiziquvchanligini orttirish va qobiliyatlarini rivojlantirish. Oddiy bajarish odatini shakllantirish, bolalarni asbob bilan tanishtiradi. Chirildaq, doira. Bu yoshda bolalarning musiqa asarlarining mazmuni va xarakterini ajrata olishga o`rgatadi.

O`tkaziladigan bayramlar: Mustaqillik bayrami, hosil bayrami, Yangi yil bayram, 8-mart, Navro`z.

Katta guruh, Bolalardagi har xil xarakterdagi musiqalarga qiziquvchanlik va ta`sirchanlikni tarbiyalash, musiqani idrok qilishni rivojlantirish, kuy va ko`shiqning kirish qismi yoki umumi tovushdan tanib olishga o`rgatish. Musiqali ta`sirchanlikni boyitish, tovushlarning baland pastligi, ritm, tembr, dinamikasini ajratishga o`rgatish kerek. Bu yoshda quyidagi ijodkorlikni odatlar shakllanadi, tovushni to`g`ri aytish, musiqa ostida ritmik harakatlarni yaxshi, xalq o`yinlarni tayyorliksiz harakat bajarish olish, asboblarning tovush tembrlariga qarab ajrata olish va ularni usullardan chertishga o`rgatish. Bu yoshda bayramlarning qatoriga 14-yanvar` Vatan himoyachilar kuni bayram qo`shiladi. Bunda bolalar dovyurak askarlar, chegarachilar xaqida qo`shiqlar aytib, o`yinlar o`ynaydi. Gullar va qushlar bayram may oyida belgilanadi. Bu bayram bolalarda ona tabiatni sevish, ardoqlash va to`garak-atrofni saqlashga tarbiyalashda zaruriy o`rin egallaydi. Gul va qushlar haqida qo`shiqlar, kichik sahnalar yaratiladi.

Maktabgacha tayyorlash guruhi, Qo`shiq aytishda bolalarning xushovozligini o`stirish, ritmni to`g`ri idrok qilish qobiliyati, tiniq, aniq tovush bilan qo`shiq aytish, musiqaningn tovushlarini past-balandligining, bilimini mustahkamlash. Bolalarda musiqaninghar xil xarakteriga mos harakatlarni mustaqil bajarishga o`rgatish kerak. Bolalarda ritmikani rivojlantirishda tarbiyachi ularni musiqa ostida yurishga oddiy o`yin (tantsa) harakatlarini bajarishga, qo`l shappatlashga va boshqalar o`rgatish. Shuningdek, bolalarni musiqa ostida predmetlar bilan murakkab emas harakatlar ishlashga o`rgatadi. Masalan: bayroqchani yuqori ko`tarish. Pedagog qo`shiq o`rgatishda dastlab uning mazmunini tushuntirib, so`ng uning bajarilish sifatini nazorat

qiladi. Kata guruhlarda musiqiy tarbiya berish asosida tarbiyachining vazifasi musikaga degan qiziquvchanlik uyg`otish, quvonib bilishga o`rgatish, tinglash tilagini uyg`otish. Musiqa yordamida ularda Vatanga, xalqiga muhabbatini uyg`otish kerak. Bolaning shaxsini, uning musiqiy qiziqishini, qobiliyatini shakllantirish jarayoni biri-biri bilan birgalikda yuritiladi. Har yoshdagi bolaga musiqiy bilim berish ularni rejali turda maktabga tayyorlash maqsadi bilan yuritiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yusupova P. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. T.: O`qituvchi, 1993.
2. N.Kayumova. Maktabgacha pedagogika. T.: TDPU, 2013.
3. Xasanboeva O.U. va boshq. Maktabgacha ta`lim pedagogikasi. T.: Ilm ziyo, 2006.
4. Nafisa Yusupova. Musiqa savodi metodikasi va ritmika. T.: Musiqa, 2010.

www.tdpu.uz

www.pedagog.uz

www.ziynet.uz

ФИО авторов: *Yo 'ldoshev Soxibjon*

Samarqand tibbiyot instituti, Farmatsiya fakulteti talabasi

Norqulova Zarifa

Samarqand tibbiyot instituti, Farmatsiya fakulteti talabasi

Shamsiyeva Nilufar Olim qizi

Samarqand tibbiyot instituti, Farmatsiya fakulteti talabasi

Quchqorov Bahodir Uvaydulla o`g`li

Samarqand tibbiyot instituti, Farmatsiya fakulteti talabasi

Название публикации: «FARMASEVTIKA FANIGA KIRISH HAMDA YUQORI MALAKAGA EGA BO‘LGAN KADRLAR TAYYORLASH MUAMMOLARI»

Kirish: O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligining asosiy vazifasi Respublika aholisi sog‘lig‘ini muhofaza qilish, davolash Ishlarini tashkil qilish, yuqori malakali tibbiy yordam ko‘rsatish asoslarini yaratish, davolash-profilaktika muassasalari uchun Moddiy texnika bazasini yaratish, tibbiyot va farmatsevt kadrlar tayyorlash, ularning malakasini oshirish, aholi o‘rtasida sanitariya-epidemiologiya holatini tegishli tartibda barqaror holatda saqlash Va ta‘minlashni tashkil qilishdan iborat.

Asosiy qism: Farmatsevtika ishini tashkil qilish va dorixona iqtisodiyoti fani Farmatsiya (turlari bo‘yicha) ta‘lim yo‘nalishining mutaxassislik fanlaridan bo‘lib, uning asosiy maqsadi farmatsevtika tashkilotlari ishini tashkil qilish, ya’ni, turli mulkchilik shaklidagi dorixonalarining tuzilishi, undagi bo‘limlar ishini va ish joylarini tashkil qilish, dorixona assortimentini shakllantirish, dori vositalari va preparatlar hisobini olib borish, dorixonaning iqtisodiy ko‘rsatkichlarini tahlil qilish va rejalashtirish, barcha xo‘jalik jarayonlarini hisobini olib borish va hisobotlar tuzish usul va uslublarini o‘rgatishdan iborat. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ko‘rsatilgan Fuqarolarning muhim ijtimoiy huquqlaridan biri sog‘liqni saqlash Huquqidir. «Har bir inson malakali tibbiy xizmatdan foydalanish Huquqiga ega». Yuqorida qayd etilgan vazifalarni amalga oshirishda Sog‘liqni Saqlash vazirligining

Bosh boshqarmalari, tegishli ilmiy tekshirish Institutlari faoliyat ko'rsatmoqdalar, tibbiyot va farmatsevt kadrlar Tayyorlash ishlari esa tegishli institutlar va tibbiyot kollejlari tomonidan amalga oshiriladi. Malakali tibbiy xizmatni maxsus tibbiy va farmatsevtika bilimlariga ega, Gippokrat qasamyodini qabul qilgan hamda yordamga Muhtoj har qanday bemorga sidqidildan xizmat qiladigan tibbiyot Mutaxassislari amalga oshiradilar. Qonunchilik asosida yetarli Malakaga ega bo'lmagan mutaxassislarning tibbiy va farmatsevtika Faoliyati bilan shug'ullanishiga ruxsat etilmaydi. Davlat tomonidan vakolatlangan organlar xususiy sog'lomlashtirish muassasalarini ochish hamda ularning faoliyati, tibbiy xizmat ko'rsatish darajasi sifati ustidan belgilangan tartibda nazorat olib boradi. Tibbiyot va Farmatsevtika faoliyatini olib boruvchi subyektlar faoliyatlari mavjud standartlar talablariga javob bermasa, faoliyat olib borish huquqini beruvchi ruxsatnoma (litsenziya)dan sud hukmi asosida mahrum qilinadi. Malakali tibbiy va farmatsevtik xizmat ko'rsatishning ta'minlash Ishlarini yaratilgan quyidagi shart-sharoitlar bilan muntazam ravishda ta'minlanib turishini ko'zda tutgan holda tuziladi:

- Davlat davolash va sanitariya, dam olish muassasalari tarmog'ining mavjudligi hamda hozirgi kunlarda ham muntazam faoliyat ko'rsatib turishi;
- Nodavlat va idoraviy tibbiy muassasalarini rag'batlantirish hamda rivojlantirish. Ko'plab ishlab chiqarish tarmoqlari, tashkilotlarning poliklinikalari, ambulatoriya, sanatoriya, kunduzgi davolovchi statsionar, dam olish maskanlari, shifoxona, qishloq shifokorlik punktlari, ona va bola shifoxonalari hamda sog'lomlashtirish markazlarini yanada ko'paytirish;
- Aholining barcha qatlamlarini e'tiborga olgan holda, ular o'rtasida keng qamrovli dispanserizatsiya va emlash ishlarini tegishli tartibda olib borish hamda kasalliklarni oldindan aniqlash va ularning oldini olish, tegishli tashxis qo'yish;
- Tibbiyot va farmatsevt kadrlarni tayyorlash hamda malakasini oshirish, ularning faoliyatlarini samaradorligi va malakasi ustidan Davlat nazoratini o'rnatish;

— Tibbiy sug'urta tizimini yaratish, mehnat qobiliyatini yo'qotgan, ishga yaroqsiz yoki nogiron bo'lib qolgan fuqarolarni moddiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlash hamda ularga davlat tomonidan qonun asosida belgilangan to'lovlar ajratish; Dori vositalari bilan chakana savdo qilish huquqi, asosan, mulkchilik shaklining aksioner, jamoa va xususiy dorixonalariga ruxsat etildi. Bu dorixonalaiga dori vositalarni sotishda tegishli tartib-qoidalarga amal qilish, ular bilan savdo qilish qoidalarini ta'minlash mas'uliyati yuklatilgan. Dori vositalarini sotish O'zbekiston Respublikasining «Dori vositalari va farmatsevtika faoliyati to'g'risida»gi 1997-yil 25-aprelda qabul qilingan Qonun asosida dorixona muassasalari tomonidan olib boriladi va dori vositalari faqat dorixona muassasalari orqali sotiladi. Dorixona ishi dorixona amaliyoti uchun xos bo'lgan standartlariga muvofiq amalga oshiriladi.

Dorixonalar ishini boshqarish esa shu qonunga asosan oliy farmatsevtika ma'lumotiga ega bo'lgan shaxslargagina ruxsat etilishi ta'kidlangan. Shuningdek, dorixona dori vositalarini tayyorlash, qadoqlash, ularning sifatini nazorat qilish hamda davolash, kasallikning oldini olishga mo'ljallangan dori vositalari tibbiy buyumlarini, sanitariya va gigiyena ashyolarini, shifobaxsh oziq-ovqatlarni, ma'danli suvlarni, davolash-kosmetika mahsulotlarni xarid qilish, saqlash va sotishni amalga oshiruvchi tibbiyot muassasasi hisoblanadi. Dorixona muassasalari jumlasiga dorixonalar va ularning shahobchalari, davolash va kasallikning oldini olish muassasalarining dorixonalari kiradi. SSVning Dori vositalarini va tibbiy texnika sifatini nazorat qilish Bosh boshqarmasida Dori vositalari ekspertizasi hamda standartizatsiyasi Davlat markazi, Farmakopeya, Farmakologiya, Yangi tibbiy texnikalar kabi qo'mitalarga, Giyohvandlar nazorati qo'mitasiga, Dori vositalari va tibbiy texnikani qayd etish bo'limi hamda nazorat qilish bo'yicha Farmatsevtik inspeksiyasi mavjuddir. Dori vositalari ekspertizasi va standartizatsiyasi Davlat markazi qoshida:

- vaksina, zardob vositalari va mikrobiologik tadqiqotlar o'tkazish laboratoriyasi;
- dori vositalarining sifatini nazorat qilish va standartlash laboratoriyasi;

- tibbiy texnika sifatini nazorat qilish laboratoriyasi;
- farmako-toksikologik tadqiqotlar laboratoriyasi;
- ilmiy uslubiy va axborot bo‘limi tashkil etilgan.

Bosh boshqarmaning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- O‘zbekiston Respublikasi korxonalarida ishlab chiqarilayotgan va import qilingan dori vositalarining sifatini nazorat qiladi;
- iste’molchilar va ta’minotchilar o‘rtasida dori vositalarining sifati masalasida anglashilmovchilik, kelishmovchilik va bahs bo‘lib qolgan taqdirda, dori vositalarining sifatini tahlili o‘tkazib, oxirgi yakunlovchi xulosa beradi;
- O‘zbekiston Respublikasiga chet eldan sotib olib keltirilayotgan dori vositalari va tibbiyot buyumlarini Davlat ro‘yxatidan o‘tkazishdan avval ularning sifatini har taraflama nazorat qiladi;
- yangi dori vositalariga ishlab chiqilgan me’yoriy texnik hujjatlar loyihasiga xulosalar beradi;
- dori vositalari sifatini nazorat qilishning amalda qo‘llanilayotgan usullarini takomillashtiradi va yangi usulni ishlab chiqish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib boradi;
- yangi dori vositalarini yaratish bo'yicha ilmiy ishlar bilan shug‘ullanadi;
- eskirib qolgan dori vositalarini Davlat reestridan chiqarish to‘g‘risida tavsiyanomalar tayyorlaydi.

Bosh boshqarmaga yuklatilgan vazifalarni amalga oshirish uchun unda ekspertlar kengashi tashkil qilingan. O‘zbekiston Respublikasida bozor munosabatlarini keng joriy etish va chuqurlashtirish, tashabbuskorlik hamda tadbirkorlikni rivojlantirish, Respublika aholisini dori vositalari bilan ta’minlashni yaxshilash maqsadida yuqorida qayd etilganidek, Respublika «Dori-darmon»

aksionerlik kompaniyasi viloyatlar, Toshkent shahrida va Qoraqalpog‘iston Respublikasida uning hududiy birlashmalari tashkil etildi.

Dori vositalari bilan chakana savdo qilish huquqi, asosan, mulkchilik shaklining aksioner, jamoa va xususiy dorixonalariga ruxsat etildi. Bu dorixonalariga dori vositalari sotishda tegishli tartib-qoidalarga amal qilish, ular bilan savdo qilish qoidalarini ta’minlash mas’uliyati yuklatilgan. Dori vositalarini sotish O‘zbekiston Respublikasining «Dori vositalari va farmatsevtika faoliyati to‘g‘risida»gi 1997-yil 25-aprelda qabul qilingan Qonun asosida dorixona muassasalari tomonidan olib boriladi va dori vositalari faqat dorixona muassasalari orqali sotiladi. Dorixona ishi dorixona amaliyoti uchun xos bo‘lgan standartlariga muvofiq amalga oshiriladi.

Dorixonalar ishini boshqarish esa shu qonunga asosan oliy farmatsevtika ma’lumotiga ega bo‘lgan shaxslargagina ruxsat etilishi ta’kidlangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. U.S. Salixbayeva; O‘zbekiston Respublikasida farmatsevtik bozori rivojlanish muammolari va istiqbollari.// Kimyo va farmatsevtika. 2002.№.

b. 13.

2. E.R. Toshmuxamedov, O‘zbekiston, Qozog‘iston va Qirg‘izistonda farmatsevtikaning rivojlanishi.//Kimyo va farmatsevtika. 2001.№2.b. 3.

3. O‘zbekiston Respublikasi «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to‘g‘risida»gi qonuni.

ФИО автора: *Tashpo'latova Nodira Komiljon qizi*

Master course student of Uzbekistan state world languages university

Название публикации: «EXPRESSION OF RELATIONSHIP OF LANGUAGE AND CULTURE IN PHRASIOLOGY WITH THE HEART COMPONENT»

Annotation: This article is devoted to a comparative study of the national-cultural specifics of phraseological units with a component of a body part in English and Uzbek languages. The research is conditioned by the importance of comparative study of languages in order to identify their national and cultural specifics. The choice of proverbs for research is explained not only by their widespread use in everyday life, but also by the fact that they are expressive, figurative, vividly reflect the peculiarities of the spiritual and material life of the people.

Key words: national and cultural specificity, comparative study of languages, peculiarities of the spiritual life of the people, cultural information, comparative characteristics.

Introduction

In our fast-paced time, people more and more often go out into the world, there are intercultural contacts. People have become more proficient in other languages for communication, so it becomes necessary for them to know the cultural component of the language. In this regard, recently, studies of the language in terms of its interaction with culture have become extremely relevant, in connection with which a new special direction has appeared, called cultural linguistics. Cultural linguistics, the development of which began in the early 90s, is today one of the most relevant areas of modern linguistics, whose tasks include the study and description of the relationship and mutual influences of language and culture, language and folk mentality. It has to do with both cultural science and language science. Cultural linguistics studies the national and cultural semantics of linguistic units in order to understand them in their entirety of content and shades, to the extent that is as close as possible to their perception by the speakers of a given language and a given culture. In a word, this is an aspect of

linguistics that studies the problem of reflecting national culture in a language. The most complete relationship "language - culture" is reflected in the works of W. von Humboldt, who wrote: "Man predominantly: he lives with objects as the language presents them to him. Each language describes the circle of the people to whom it belongs, the circle from which a person is given to leave only insofar as it enters the circle of another language. "One of the linguistic units, an important component of which is cultural information, is a phraseological unit.

Research methodology

The cultural components of phraseological meaning focus the value-semantic relations that have been established in a given ethnocultural community, and turn out to be a cultural form of the existence of knowledge. As a consequence, we can come to the conclusion that phraseological units are a very valuable source of knowledge about the culture of the people and are a direct etymological reflection of the national and cultural specifics of a particular linguistic community, and that is why at this time phraseological units are the brightest linguistic unit of expression linguistic culture. Phraseological units can be studied in cultural linguistics from positions without equivalence, reflection in their structure of mythologemes, historical facts, traditions and customs, imagery, value norms and behavior, etc. Thus, PU (phraseological units) is the most studied culturally-marked unit of the language, since PU reflect the national-cultural specifics of the language, its originality. The phraseological unit captures the rich historical experience of the people, it reflects ideas related to work, life and culture of people. The study of phraseology is a necessary link in the assimilation of the language, in improving the culture of speech. The correct and appropriate use of phraseological units gives speech a unique originality, special expressiveness, accuracy, imagery. That is why, the task of our research includes the analysis of phraseological units from the point of view of their national and cultural specifics.

Discussion

As the analysis of our material has shown, phraseological units with a component of a body part are also of particular interest for linguoculturological studies. This group of phraseological units is a clear example of the action of not only linguistic, but also extralinguistic factors in the language. It is during their analysis that it is possible to identify both common features inherent in the human community, regardless of linguistic affiliation, and specific features due to purely extralinguistic factors. The main element of any comparison is the identification of identical (integral) and distinctive (differential) features of the compared phenomena. The postulate of identities and differences in language, formed by F. de Saussure, underlies a number of the most important methods of language analysis - opposing, field, transformational, component, etc. "As a result of formal and semantic comparison and opposition, members of language systems of any scale - grammatical paradigms, antonymic pairs, etc., and vice versa, an exhaustive description of any individual linguistic phenomenon presupposes the allocation of a set of various aspects, forms, meanings and other differences in it, and on the other hand, the inclusion of this phenomenon in various communities on the basis of some identities - formal, semantic, functional, etc. ".

Results

Comparison of specific phraseological units provided researchers with material for generalizations in various directions: in translation theory, in phraseography theory, in comparative typological studies. Particularly controversial in comparative phraseology, and therefore, unresolved until our time will remain the question of the direction of comparison of phraseological units. Some researchers believe that in binary comparison of phraseological units the only possible and legitimate is the so-called one-sided comparison of phraseological material, i.e. the comparison procedure itself, as well as the presentation of its results should be one-sided (a description of the features of the English language relative to the Uzbek language or vice versa; usually this is a description of English as a foreign language based on the native Uzbek). Other scholars find two-way comparison possible and fruitful. In a two-way comparison, a

parallel description of the phrasemics of the English, Russian and Uzbek languages relative to a set of structural, semantic and functional phenomena pre-installed in these languages. A.D. Reichstein most convincingly substantiates this understanding of comparative phraseology: applied aspects of confrontational phraseology tend to one-sided comparison of phraseological units, to two-sided (multilateral) - the corresponding aspects of typological phraseology. A.D. Reichstein summarizes all studies along the following lines. By the nature and number of compared languages:

- 1) related (English and German);
- 2) distantly related (Russian and German);
- 3) unrelated (English and Uzbek);
- 4) mixed ranks (German-Russian-Uzbek).

By the nature of the PUs being compared:

- 1) a group of phraseological units with the same structure and function;
- 2) a group of phraseological units, including a semantically similar component;
- 3) a group of phraseological units with the same type of significative meaning;
- 4) a group of phraseological units with the same lexical and grammatical organization and aggregate semantics in different languages.

By the nature of the compared phenomena:

- 1) grammatical properties of phraseological units;
- 2) the lexical (component) composition of phraseological units;
- 3) phraseological semantics and semantic relations in phraseological system;
- 4) stylistic characteristics and phenomena in phraseology;
- 5) quantitative characteristics of phraseology.

Phraseological units with components of a body part can express the following conceptual features: I. The psychological state of a person. This group refers to the description of feelings, emotional, psychological states of a person: a) fear, fright: Eng.: white at the lips; have one's heart in one's mouth; Uzb.: yuzidan rangi uchgan, yuzi oqarib ketdi; b) anger and rage: Eng: give smb a black eye, black in the face; blue in the face; catch by the throat; Uzb: bo'g'zidan olmoq, yer yuzidan yo'qotmoq; c) aggressiveness, irritation, resentment: Eng: red in the face; fed to the teeth; up to the eye; to become red in the face; black (blue) in the face; fly in the face; Uzb: yuziga sapchimoq; d) state of amazement, surprise: Eng: to be blue in the face; Uzb: ko'zi chiqib ketay dedi, og'zi ochilob qoldi; e) embarrassment, shyness, shyness: Eng: to redden to the roots of one's hair; Uzb: yuzi qizarib ketdi; f) human mood: Eng: to get out of bed on the wrong foot; Uzb.: o'rnidan chap yoni bilan turmoq; g) sentimentality: Eng: have smth. at heart; tender heart; it makes the heart bleed; Uzb: ko'ngliga olmoq; bag'ri qon bo'lmoq; h) value attitude towards someone: Eng: the apple of one's eyes; Uzb: ko'zning oqu-qorasi; i) the emotional state of a person of longing, disappointment, depression, melancholy: Eng: broken heart; be sick at heart; break smb's heart; Uzb: yuragi og'rimoq', yuragi chidamadi, bag'ri qon bo'lmoq', ko'nglini sindirmoq'; j) the joy of success, victory over someone: Eng: wipe smb's face; Uzb.: burnini yerga ishqalamoq; k) emotional state of excitement: Eng: at heart; Uzb.: yuragiga o't'g'ulg'ula tushmoq; l) alertness: Eng: sleep with one's eyes open, одним ухом спит, другим слышит, keep one's eyes open, Comparative analysis of PU is the most optimal means of identifying the national cultural specifics of PU. Today in linguistics there are several different approaches to identifying the national-cultural component of phraseological units:

1) Linguistic and cultural direction, concentrated on the background knowledge of native speakers and on non-equivalent vocabulary;

2) A contrasting approach, the purpose of which is to identify not the general, as in the classical comparative method, but to identify the differences that make up the

nationalcultural originality of the phraseological equivalents of the compared languages;

3) The linguoculturological approach to the study of phraseology directs the researcher to the study of the ratio of phraseological units and signs in culture and actualizes the meaning of the system of standards, stereotypes, symbols, etc. to describe the cultural and national specifics of the phraseological system.

Bibliography

1. Maslova V.A. Introduction to cultural linguistics. M., 1997
2. Reichstein A.D. On the comparison of phraseological systems // Foreign languages at school. - No. 4. 1960.
3. Roizenzon L.I., Avaliani Y.Y. Modern aspects of the study of phraseology // Problems of phraseology and the tasks of its study in higher and secondary schools. Vologda, 1967.

ФИО автора: *Jontemirova Yulduz Nu'mon qizi*

Master course student of Uzbekistan state world languages university

Tashkent, Uzbekistan

Название публикации: «THE NOTION OF ADVERTISING DISCOURSE IN MODERN UZBEK LINGUISTICS»

Annotation: This article presents a theoretical interpretation of advertising discourse in modern Uzbek linguistics. In linguistics, discussion and the concept of a text are considered as one of the topical issues. The article discusses the features of advertising the text language in the context of parameters. Recently, along with the continuing interest in advertising practice, more and more attention is paid to the theoretical aspects of advertising, including from such sciences as linguistics, psychology, sociology, psycho and sociolinguistics, semiotics, cultural studies, and art history.

Key words: text, discourse, advertising text, structure, slogan, brand building, AIDA, language activity.

INTRODUCTION

Currently, advertising discourse is one of the most developing types of discourses. A large number of articles, dissertations, and books have been devoted to the study of advertising discourse and text, but the main issues remain debatable. There is no consensus among researchers about the status of the advertising language, its functions and functional features. Advertising discourse is a discourse used to influence individuals based on the use of available media, which helps to convey this discourse to a particular category or to a large number of people. It is considered a type of advertisement. The publicity discourse is also defined as the declaration of a set of information that contributes to the description of a commodity in order to connect it to as many individuals as possible in the commercial market. Another definition of an advertising discourse is the use of spoken or written words, and a method of addressing, in order to communicate with the public and introduce it to the idea of what may have been unknown in the past.

THEORETICAL BASE OF THE ARTICLE

According to S.G. Terminosova, "advertising is a special register of the sphere of business activity, it is allowed to be bright, extraordinary; in advertising, you can use any methods: language, visual as long as it fulfills its functions, as long as it works". Studies of this form of mass communication are conducted in different directions. It is possible to distinguish two main concepts of advertising: cultural (historical and cultural) and marketing. In researches from the standpoint of cultural studies, advertising is defined as "an offshoot of mass communication, in the course of which informative-figurative, expressive-suggestive works are created and distributed, addressed to groups of people in order to encourage them to make the right choice and act for the advertiser". Advertising is considered as a poly-code structure that combines verbal (headline, slogan, main advertising text, echo phrase) and iconic (visual) means that are aimed at implementing the main goal to motivate the recipient to purchase a product or service. An important link in this case is not only the preparation of the advertising text, but also its discursive updating. Following Fernandez and Rosen, advertising can be classified in terms of function: brand-building and directional. Brand-building advertising is synonymous with product advertising and is commonly seen in traditional mass media, including TV, radio, magazines, and newspapers, whereas directional advertising is designed to reach a mass audience by using a tactic of intrusion aimed at helping consumers locate suppliers of desired products and services, and includes advertising in yellow pages, a newspaper classified section, movie listings, and industry guides. According to William Wells, "advertising is paid, non-personalized communication carried out by an identified sponsor and using the media to persuade (something) or influence (somehow) the audience". G. A. Orlov considers discourse as a category of (natural) speech materialized in the form of an oral or written speech work, relatively complete in semantic and structural terms, the length of which is potentially variable: from a syntagmatic chain over a single statement (sentence) to a meaningful whole work (story, conversation, description, instructions, lectures, etc.).

ANALYSIS AND RESULTS

According to Emile Benveniste, a significant feature of discourse, understood in a wide sense, is the correlation of discourse with specific parties act, i.e. the speaker and hearer, as well as with the communicative intention of the speaker in any way to influence the listener. The structure of conversational discourse consists of a number of stages (entry into speech contact, nomination of the initial topic of conversation and its ratification, change of roles during the communication act, change of the topic of conversation, exit from the communication act). The process of understanding discourse is based on the conclusions of the addressee of speech, who uses knowledge of the language to go beyond the language itself. Discourse (FR. discourse, eng. discourse, from lat. discursus running back and forth; movement, circulation; conversation) – speech, the process of language activity; the way of speaking. Discourse – polysemantic term of a number of Humanities, the subject of which directly or indirectly presupposes the study of the functioning of the language: linguistics, literary studies, sociology, philosophy, ethnology and anthropology. In 1960-1970, discourse was understood as a coherent sequence of sentences or speech acts. Discourse, being a dynamic process, reflects the functional features of speech and has a variety of pragmatic, expressive and cognitive properties. Due to its communicative specificity, modern printed advertising discourse is of particular interest for studying from the standpoint of the theory of emotionality. The manifestation and expression of emotions in the context of advertising communication is the intention of the Creator of an advertising message to cause a certain emotional reaction on the part of the recipient (target audience), to influence it in the right angle for the advertiser/manufacturer. The article attempts to analyze the ideological and figurative content of modern printed advertising messages (based on the material of the French language), the purpose of which was to identify the forms of verbal explication of emotional constants and determine their role in the implementation of pragmatic attitudes relevant to this type of discourse. Special attention is paid to appellative models/strategies as the most striking manifestations of language emotionality, the

features of emotional argumentation in comparison with rational ones are analyzed, and the sphere of social norms of emotional behavior caused by cultural peculiarities is touched upon. From the point of view of syntactics, advertising discourse has a formulaic character, connected by a rigid sequence of elements. The ad formula includes four elements that follow each other in a strict sequence. Unlike other texts (scientific, artistic) actions in advertising texts as mythological discourses are absolutely specific. In advertising, as can be seen from the diagram, you can not mechanically rearrange the specified order, without violating the intent of the whole.

Attention — an intriguing key word, title (no more than 4-5 words). The first phrase of the advertising text must contain a communicative event. Interest — the message about the characteristics of the product are unknown to the patient (2-3 sentences). Desire — the culminating node of suggestion (impact), the purpose of which is to cause an acute desire of the buyer to possess the product, most often exists in the form of a slogan or an iconic (pictorial) sign. The absence of such an event makes further advertising text meaningless. For the language of advertising, it is important to distinguish between oral and written discourses, the structure of which has its own differences. Oral advertising discourse allows for a greater lexical and grammatical variation, while prosody (the system of pronunciation of percussive and non-percussive, long and short syllables in speech) plays a significant role. Written advertising discourse has its own construction features. Punctuation plays an important role in this process. The use of punctuation in written speech, as well as prosody in spoken speech, largely determines its rhythm, its perception by the audience. The main structural elements of advertising texts are the title, main text, and motto; subtitle, inserts and frames, seals, logos, and autographs (signatures) are also used. Title – draws attention to the text, interests the buyer. Therefore, it must be effective in impact and clear in meaning. Headers are divided into several types: headers that report useful properties; provoking; informative; interrogative and containing a command. A subtitle – is a visual bridge between the title and the main text.

CONCLUSION

This paper summarizes the current understanding of discourse from the point of view of the basic paradigm . Paying attention to the advertising discourse within the framework of institutional discourse, its features are noted, taking into account the main components of this discourse: participants, goals, values, strategies, varieties and genres, discursive formulas. We analyzed the linguistic and stylistic features of the advertising language. When creating an ad text, the authors use the entire arsenal of language and non-language tools in order to find the most effective form of influence on the recipient. When studying discourse, as well as any natural phenomenon, the question of classification arises: what types and varieties of discourse exist. The most important distinction in this area is the opposition of oral and written discourse. This distinction is related to the channel of information transmission: for oral discourse, the channel is acoustic, and for written discourse, it is visual. In addition to the two fundamental types of discourse – oral and written – one more should be mentioned: mental. A person can use a language without producing any acoustic or graphic traces of language activity. In this case, the language is also used in a communicative way, not the same person is both the speaker and the addressee. Due to the absence of easily observed manifestations, mental discourse is much less studied than oral and written discourses. One of the most well-known studies of mental discourse, or, in traditional terminology, internal speech. Two main trends in the creation of advertising texts are: conciseness, conciseness of expression and expressiveness, the capacity of information. In trivial advertising, the construction of the text is reduced to simplifying grammatical structures and an abundance of cliché-stamps with General repeatability and limited vocabulary. However, the most effective advertising texts are based on much more complex than it sometimes seems. In this case, the creators of texts avoid direct description of the subject of advertising, its properties, characteristics and advantages.

REFERENCES

1. Bolinger, D. Language: The Loaded Weapon, London, Longman. 1980

2. Caples J. Tested Advertising Methods, Englewood, Prentice-Hall. 1994
3. Cook G. Discourse of Advertising, London, Routledge. 1992
4. Gasparyan Oganeg Tigranovich. Intentional strategies of modern advertising discourse. 2017 <http://www.journ.msu.ru/downloads>.
5. Ter-Minasova S. G. War and the world of languages and cultures: (Studies. manual) – Moscow: Slovo, 2008 p. 229.
6. Utenova B. B. The Philosophy of ads/ B. B. Utenova – M.: Gella - Print, 2003 p. 78.
7. Prokhorov S. N. Advertising discourse: the text of the lectures – Yaroslavl: Yaroslavl state University, 2013
8. Kibrik.E. Essays on General and applied issues of linguistics. Chapter 19. Sketch of the linguistic model of text formation. – Moscow, 1992 p. 287-301

ФИО авторов: *Нилуфар Муйдиновна Турсунова*

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти ўқитувчиси

Нодира Содиқжон қизи Эргашова

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти магистранти

Бахтияр Хушбакович Аманов

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти б.ф.д.

Название публикации: «PHASEOLUS VULGARIS L. ТУРИНИНГ
БИОЛОГИЯСИ ВА ФИЗИОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ»

Аннотация. *Ушбу мақолада оддий ловия (Phaseolus vulgaris L.) уруғи таркибида оқсиллар, аминокислоталар, ёғлар, углеводлар, каротиноидлар, витаминлар, инсон саломатлиги учун зарур бўлган макро ва микро элементлар маълумотлар келтирилган. Phaseolus vulgaris L. турининг бугунги кундаги аҳамияти, генетик, физиологик ва биокимёвий хусусиятлари тўғрисидаги маълумотлар таҳлили кўрсатиб ўтилган.*

Калит сўзлар: *дуккакли экинлар, ловия, физиология, генетика, селекция, оқсил, углевод, аминокислота, хлорофилл, иқтисодий самардорлик, каротиноид, генотип, симбиоз.*

БМТ нинг озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилот маълумотларига кўра, ловия (*Phaseolus vulgaris* L.) ўсимлиги 24-28 миллион гектар майдонни, дуккакли экинлар орасида 17% ни ташкил этади. Дунё бўйича ловия ўсимлиги дуккакдошлар оиласига мансуб ўсимликлар орасида етиштириш бўйича соядан кейин иккинчи ўринда туради [3].

Юқоридаги фикрлардан келиб чиққан ҳолда дунё миқёсида етиштирилаётган *Phaseolus vulgaris* L. турига мансуб навларининг ташқи муҳитнинг ноқулай омилларига чидамлилигини ва иқтисодий самардорлигини ошириш учун экин майдонидан олинадиган ҳосил миқдори ва хўжалик белгиларини юқори даражага етказиш муҳим ўрин тутди. Шундан келиб чиққан ҳолда, аҳоли талабларини оқсилга бой маҳсулотлар билан қондириш мақсадида

жаҳон ҳамжамияти томонидан оддий ловия (*Phaseolus vulgaris* L.) етиштиришни янада ривожлантириш чоралари қидирилмоқда.

Оддий ловия (*Phaseolus vulgaris* L.) ўсимлиги бир йиллик дуккакли экин туриб бўлиб, асл ватани Қадимги Ҳиндистон ва Хитой саналади. Сўнгра Греция ва Америка қитъасида тарқала бошлаган. Италияда 1556 йилда оддий ловия ўсимлиги уй шаротида экила бошланган ва бу шу асрда Францияда ҳам кенг тарқала бошлаган. XX асрга келиб оддий ловия (*Phaseolus vulgaris* L.) озиқабоп, тўйимли экин сифатида Ҳиндистон, Бразилия, Хитой, Мьянма ва АҚШ каби давлатларда кенг майдонларга экила бошланди. Ҳозирги вақтда Осиё қитъасида 11 миллион гектар майдонга экилса, шундан 6 миллион гектари Ҳиндистонга тўғри келади. 2016 йилда 5 та энг кўп оддий ловия етиштирувчи давлатлар орасидан Хитой 18,7 миллион тонна ловия ҳосили олиш билан биринчи ўринни эгаллади [9].

Phaseolus vulgaris L. турининг эртапишар (60-80 кун) ва кечпишар (100 кун) навларини экиш орқали бир йилда 2-3 марта ҳосил олиш мумкин. Ҳосилдорлиги гектарига тупроқнинг унумдорлигига кўра ўртача 1-3 тоннани ташкил этади.

Бугунги кунга келиб, оддий ловия ўсимлиги дунё бўйича ҳам маданий экин сифатида, ҳам тадбиркорликни ривожлантириш мақсадида катта майдонларни эгалламоқда. *Phaseolus vulgaris* L. турига мансуб навларнинг кенг майдонларга тарқалишига асосий сабаб, биринчидан унинг қимматли биокимёвий таркиби бўлса, иккинчидан унга бўлган талабни қондириш мақсадида етиштириш жараёнида агротехник тадбирларнинг меъёридан ортиқ талаб қилмаслигидадир. Оддий ловия ўсимлиги учун энг қулай абиотик омил қуёш нури ва унумдор қора тупроқдир. Баҳор фаслининг май ойи ловия уруғини экиш учун энг оптимал шароит саналади. Иссиқ минтақаларда апрел ойининг охириги ўн кунлиги энг муҳим ҳисобланади. Уруғни экиш чуқурлиги 3-4 см ни ташкил этади. Агар намлиги етишмайдиган тупроқ бўлса 5 см чуқурликка экилиши лозим. Ўсимлик учун гуллаш ва мева тугилиш даврида энг кўп намлик талаб этади [6].

Phaseolus vulgaris L. ўсимлиги ўқ илдизли дуккакдошлар оиласига мансуб икки уруғ паллали ўсимлик экин тури ҳисобланади. Ловия уруғи таркибида 24,3% оксил бўлиб, бу буғдой, сули ва маккажўхори оксидидагига нисбатан 1,5-2,0 баробар кўплиги маълум. Ловия уруғи оксил, протеин, минерал моддалар ва витаминларнинг манбаи саналади. Ловия таркибида инсон организми учун айнан зарур бўлган алмаштириб бўлмайдиган триптофан, лизин, метионин каби аминокислоталар бор. Бундан ташқари сут, товуқ тухуми, гўшт таркибидаги мавжуд оксиллар таркиби билан тенглаштирилади. Шу билан бир қаторда крахмал 50%, шакар 4%, ёғ 36% ни ташкил этади. Эртапишар ловия таркиби углеводларга бой бўлиб, витаминлардан В₁, В₂, В₆, В₁₂, РР, С, К, Е ва каротиноидлар учрайди. Ёш дуккак таркибида Са, К, Mg, Р, Fe, Zn, J каби кимёвий элементларга бой [2].

Ҳозирги вақтда ем –ҳашак сифатида қишлоқ хўжалиги экинлари орасида ловия экологик деҳқончиликда катта аҳамиятга эга. Шу билан бирга, улар тугунак бактериялар билан симбиоз яшаши туфайли вегетация даврида ҳаводан 300 кг дан ортиқ эркин азотни ўзлаштиради ва 100 кг / га гача миқдорини тупроқда қолдиради [5]. Ва бу ўз навбатида, азотли ўғитлар истеъмолининг камайишига олиб келади ва атроф -муҳит муҳофазасига ҳисса қўшади [1].

Phaseolus vulgaris L. тропик минтақаларда энг асосий озиқ экини саналиб, фермерлар томонидан абиотик омилларнинг ноқулай таъсирига қарши курашиш чораларининг тадбиқ этилиши ҳосилдорликнинг ортишига олиб келади. Гидропоника усулида ўстирилган ловияларнинг генотиби, фосфорнинг ўсимликка таъсири, фосфорланиш жараёнлари, ловия генотиплари ичидаги дифференциал ифода таҳлиллари солиштирма ўрганилди [8].

Иберия ярим ороли оддий ловия учун хилма -хилликнинг иккинчи даражали маркази ҳисобланади ва Испания миллий генетик ресурслар марказида тўпланган *Phaseolus vulgaris* L. турининг 202 та ландшафтнинг тўплами танланган. Ушбу манбадан фойдаланиш мақсадида олиб борилган илмий тадқиқот ишларида уруғларнинг кимёвий таркиби, уруғ пўстлоғининг ранги, генофондлар ўртасидаги боғлиқлик, уруғ таркибидаги Са, Mg, крахмал, оксиллар

ўрганилган. Оқ уруғлар пўстида ўлчанган барча белгилар юқори концентрацияга эгаллиги ва крахмал миқдори энг паст бўлганлиги аниқланди. Энг катта фарқ уруғ пўстлоғидаги Са таркибида аниқланиб, Ўрта Америка намуналари Анд намуналарига қараганда 65% кўпроқ бўлганлиги аниқланган [4].

Phaseolus vulgaris L. турининг Golden Hook экотипи ва унинг линияларида мутациялар ўрганилди. Тадқиқот ишлари Dalong 1 навларининг М3 авлодларида олиб борилганда 76 та мутант (яшил рангли, GP) линия аниқланди. 2018 йил Хитойнинг Харбин шаҳрида мутант М621 (яшил ловиялар, GP) ва ёввойи Dalong 1 (сарик рангли, YP) экилганда, уруғланишдан сўнг турлича 2 см, 5 см ва 10 см узунликдаги дуккакли ҳосиллар олинди. Шу билан бирга тадқиқот давомида хлорофилл пигменти таркиби ва хлоропласт ультраструктураси, целлюлоза ва унинг экстракти таркиби яшил ва сарик рангли ёввойи Dalong 1 қиёсий таҳлил этилди. Яшил рангли 10 см узунликдаги мутант дуккаклар ва сарик рангли ёввойи дуккаклар хлоропласт тузилиши солиштирилганда, яшил рангли ловия дуккагида тилакоидлар, уруғида крахмал кўплиги ва пластоглобуллар нисбатан кам эканлиги аниқланди [7].

Адабиётлар таҳлили шуни кўрсатдики, дуккакли экинлар қаторига кирувчи *Phaseolus vulgaris* L. уруғи таркибида оқсиллар, алмаштириб бўлмайдиган аминокислоталар, ёғлар, углеводлар, каротиноидлар, витаминлар, инсон саломатлиги учун зарур бўлган макро ва микро элементлар кўплаб учрайди. Шу билан бирга бугунги кунда дунё аҳоли сонининг ортиб бориши ва уларнинг оқсилга бўлган эҳтиёжини қондириш мақсадида ловия ўсимлигини етиштириш ва ҳосилдорликни оширишнинг янги технологияларини ишлаб чиқиш ва қишлоқ хўжалигига тадбиқ этиш, уруғнинг кимёвий таркибини, физиологик ҳамда биокимёвий хусусиятларини ўрганиш, генетика ва селекция соҳасида ирсий жиҳатдан бойитилган янги тизма ва навларни яратишни талаб этилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Бражникова Т.С. Питание бобовых растений азотом в ранние фазы развития: автореф. дис. ... канд. биол. наук. // Т.С. Бражникова. – М., 1973. – 16 с.
2. Орлова А. Современная технология выращивания фасоли.// <http://www.farming.org.ua>.
3. ОЭСР/ФАО 2019 база данных DOI: dx.doi.org/10.1787/agr-outl-data-en.
4. Rivera A, Plans M, Sabaté J, Casañas F, Casals J, Rull A and Simó J (2018) The Spanish Core Collection of Common Beans (*Phaseolus vulgaris* L.): An Important Source of Variability for Breeding Chemical Composition. *Front. Plant Sci.* 9:1642. doi: 10.3389/fpls.2018.01642. P. 1-12.
5. Bergareche C. Effect of nitrogen nutrition on the production and duality of cultivars of *Vicia faba* in Mediterranean area (Spain) // Intern. Center-Agr. Res. In Dry Areas. *Faba bean Inform. Serv.* – Aleppo, 1988. – V. 20.
6. Graham P.H., Ranalli P. Common bean (*Phaseolus vulgaris* L.).// *Field Crops Research*. Volume 53, Issues 1-3, July 1997, P.131-146.
7. Hu Bo, Zhu J., Wu H., Xu K, Zhai H, Guo N., Gao Y., Yang J., Zhu D and Xia Z. Enhanced Chlorophyll Degradation Triggers the Pod Degreening of “Golden Hook,” a Special Ecotype in Common Bean (*Phaseolus vulgaris* L.). *Front. Genet.* 11:570816. doi: 10.3389/fgene.2020.570816. 2020. P.1-18.
8. Silva DAd, Tsai SM, Chiorato AF, da Silva Andrade S., Esteves J., Recchia G., et al. (2019) Analysis of the common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) transcriptome regarding efficiency of phosphorus use. *PLoS ONE* 14(1): e0210428. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0210428>.
9. www.fao.org/faostat/en/#data/QC.

ФИО автора: *Marziya Jo'rayeva Joraboy qizi*

EFL teacher in Namangan Academic lyceum

Название публикации: «REFLECTIONS ON TEACHING GRAMMAR THROUGH COMMUNICATIVE APPROACH»

Abstract: Communicative language teaching has become mainstream in teaching English worldwide. However, often grammar part of the language is neglected while using this approach. The article discusses one possible way to integrate communicative language teaching in grammar lessons.

Keywords. Grammar, communicative language teaching, approach, ESL, lesson plan.

Because of globalization, the need for learning and teaching languages is growing extensively worldwide, as we have rising demands for interactions among people of different nations. Therefore, the importance of developing new methods and approaches as well as improving the existing ones is beyond any doubt. Some of the fundamental things to be learnt in languages are their vocabulary and phraseology.

Of the various teaching approaches in teaching vocabulary and phraseology, cognitive linguistic ones are getting special attention worldwide. In many countries, including the USA, the UK, Germany, China, Kazakhstan and Russia, a lot of research work is being carried out to investigate possible applications of cognitive linguistics in teaching languages, especially vocabulary and phraseology. The prominent studies dedicated to using cognitive linguistic approaches in teaching vocabulary and phraseology were carried out by British scholars, mainly focusing on polysemy, prepositions and idioms. Moreover, many works were published by German researchers on language learners' processing of idiomatic expressions. In China, a lot of research was done on teaching vocabulary from a cognitive perspective. Cognitive linguistics emerged in the 70-s of the XXth century and is expected to find applications in many spheres of life including teaching languages. Possible benefits of this relatively new field of study in language learning may be huge, as cognitive linguistics sees the

language skills as a part of all cognitive processes in the brain and tries to use findings from other fields like biology and psychology in studying the language processes of human brains.

The recent changes in Uzbek government's policy to integrate the country better into a global economic order raises the demand for improving teaching approaches and methods in all subjects, especially in teaching foreign languages. We need to raise the human capital in our society and improving the education system of the country is one of the fundamental requirements of it.

The approach to teaching foreign languages known as communicative language teaching is one in which communication is both the means and the end aim of teaching and learning a language. Learners in schools who adopt this technique frequently communicate in the target language with each other and with the teacher, and they also read authentic texts that were not written with learners in mind. Rather of being considered as instructors, teachers are seen as facilitators. Textbooks are rarely utilized in communicative language classes. It is now the most widely used teaching method in the majority of countries around the world. The theoretical foundation for this method was established in the 1960s as a result of Noam Chomsky's views. Michael Halliday and Dell Hymes, on the other hand, were the ones who advised adopting Chomsky's theory for language teaching. Role play, interviews, group work, opinion exchange, and other classroom activities are employed in communicative language teaching.

I tried to take advantage of this approach in teaching grammar. When I was looking over the ideas, thoughts, reactions, and feelings expressed in my reflections, I noticed that my situation (before the course and after the course) reminded me Hollywood film "Limitless" (to clearly understand my reflection, I highly recommend to watch or read the plot of this film from the Wikipedia). In this film, Eddie Morra who is struggling with writing his novel or book and who has many problems with his wife before he swallows a pill called NZT-48.

As for me, I was struggling with teaching Grammar and I had felt that I had had many problems with my students before I began to participate in TGC-2020 of AE-

ETeacher Summer course. As for me, After, participation, and began to learn from the course, I gained new skills, learned new ways, discovered new concepts. This course has a lot of “take-aways” for me. It looks like a magic remedy -NZT-48 that has 56 capsules as this course lasted 56 days. If you look at my professional journey table in the 8th module, you can read that I had not known anything in every module, or even If I had known this or that thing, its name and the terminology was new for me. So, at the end of the course, I can say that I have many “take-aways” from the course.

In conclusion, we can be pretty confident in teaching grammar by holding grammar presentations, making students effectively and meaningfully engage by practice activities, giving interesting context, Sarsing the coursebook, integrating skills and grammar in every lesson, using TBLT method, implementing error correction repertoire.

References.

- DeKeyser, R. 1998. Beyond focus on form: cognitive perspectives on learning and practicing second language grammar. In C. Doughty and J. Williams (Eds.), Focus on Form in Second Language Acquisition. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Ellis, R. (2015). Understanding Second Language Acquisition. (2nd ed.) Oxford, UK: Oxford University Press.
- Fotos, S. (1993). Consciousness-raising and noticing through focus-on-form: grammar task performance vs. formal instruction. *Applied Linguistics*, 14(4), 385 – 407.
- Brown, H. D. (2001). Teaching by principles. An interactive approach to language teaching pedagogy. Newyork: Longman
- Clandfield, L. (n.d). Task-based grammar teaching. Retrieved 15th July 2007, from http://onestopenglish.com/english_grammar/grammar_task_based.htm

Mora, J. K. (2003). Major components of the study of grammar and syntax: Teaching grammar in context. Retrieved 15th July 2007, from <http://coe.sdsu.edu/people/jmora/grammar.htm>

Tennant, A. (n.d). Using the discovery technique for teaching grammar. Retrieved 15th July 2007, from http://onestopenglish.com/english_grammar/grammar_discovery_technique.htm

Weaver, C. (1996). Teaching grammar in context. Portsmouth, NH: Boynton/Cook Publishers, Inc.

ФИО автора: *Ahmedova Farzonabegim Saydullo qizi*

Qo'qon Davlat Pedagogika instituti talabasi

Название публикации: «YER OSTI SUVLARINING PAYDO BO'LISHI»

Annotatsiya. Maqola yer osti suvlarini paydo bo'lishi haqida. Ushbu maqolada yer osti suvlarining paydo bo'lishidagi 4ta asosiy: kondensatsiya, infiltratsiya, sedimentatsiya suvlar hamda yunevil suvlar nazariyalari yoritilgan.

Annotatsion. This article discusses the 4 main theories of groundwater formation: condensation, infiltration, sedimentation and yunevil.

Аннотации. В этой статье обсуждаются 4 основные теории образования подземных вод: конденсация. Инфильтрация. Седиментация и юневильский.

Tayanch so'zlar: Platon, Aristotel, M.V.Pollio, Dekart, Mariat, O.Folger, A.F. Lebedov, gigroskopik suv, sedimentatsiya, diagenez, sedimentatsion suvlar, yunevil suvlar, E.Zyuss, A.P.Vinogradov.

Key words: Plota, Aristotle, M.F.Pollio, Descarts, Mariot, O.Folger, A.F.Lebedev, hygroscopic water, sedimentation, diagenesis, sedimentatation waters, junevil waters, E. Zyuss, A.P.Vinogradov.

Ключевые слова: Платон, Аристотель, М.Ф.Поллио, Декарт, Марио, О.Фолгер, А.Ф.Лебедев, гигроскопическая вода, Седиментация, Диагенез, Седиментационные воды, Юневильские воды, Э. Зюсс, А.П.Виноградов.

Kirish. Yer po'sti qatlamlari ichida bo'lgan hamma suvlarga yer osti suvlari deb ataladi. Ular qattiq (muz), suyuq, bug' holatida tog' jinslari tarkibida va g'ovaklarida uchraydi. Yer osti suvlarining umumiy hajmi 23400 ming km³ bo'lib, Dunyo suv zaxirasining 1,7% ni tashkil etadi.

Asosiy qism. Yer osti suvlarining paydo bo'lishi masalalari to'g'risida Faylasuflar qadimdan fikr yurita boshlaganlar. Platoning fikricha, yer osti va usti suvlari dengiz suvlari hisobiga hosil bo'lgan. Bu suvlar tuzlardan xoli bo'lganlaridan so'ng, daryo suvlariga o'tadi va dengizlarga yer osti suvlari oqimlari ko'rinishida qaytadi, deb fikr yuritgan.

Aristotelning fikricha, yer osti suvlari tog'larda sovuq havoning quyushuvi natijasida hosil bo'ladi. Demak, Aristotel birinchi bo'lib suvlarni kondensatsiya yo'li bilan hosil bo'lishi fikrini aytgan.

Mark Vitruvi Pollio (eramizdan avvalgi I asr), yer osti suvlari atmosfera yog'inlarining to'g' jinslaridan sizib o'tishi natijasida hosil bo'lgan, deb faraz qilgan.

XVII asrda Dekart yer osti suvlari bilan tutashgan degan fikrni aytgan . uning fikricha.yer po'stiga sizib kirgan okean suvlari yerning issiqligi ta'sirida bug'ga aylanadi va yerning yuqori qatlamlarida quyushib yer osti suvlarini hosil qiladi.

Mashhur fizik Mariot (XVI-XVII asr), yer osti suvlari –yer usti suvlarining sizib o'tishi natijasida hosil bo'ladi, degan nazariyani ilgari suradi. Mariot o'z nazariyasida yer osti suvlarining miqdorini yomg'ir yoqqan vaqtlarda ko'payishini asos qilib olgan va bu tabiiy hodisalarni kuzatgan.

Hozirgi vaqtda yer osti suvlar paydo bo'lishining 4 ta eng muhim va asosiy nazariyalari mavjud.

1.Kondensatsiya nazariyasi.Nemis gidrologi Otto Folger yer osti suvlari atmosfera yog'inlarining sizib o'tishi natijasida hosil bo'lishini inkor etadi. Bu fikrining tasdig'i sifatidayomg'ir ko'p miqdorda yoqqan davrlarda, ular katta chuqurliklarga sizib o'tmaydi va yer osti suvlarini oziqlantirmaydi, dalilni asos qilib oldi. Agar shunday bo'lganda edi soy va daryo suvlari dengizlarga yetib bormasdanoq tog' jinslariga singib ketgan bo'lar edi. Folgerning fikricha yer osti suvlari havoning, yerning sovuq qatlamlariga kirishi va suv bug'larining kondensatsiyaga uchrashi natijasida hosil bo'ladi.

O'sha davrda mashhur meteorolog va geograf Gann uning bu nazariyasigaasosli e'tiroz bildirdi va agar suvlarning kondensatsiyasini Folger aytganidek qabul qilinsa, kondensatsiya vaqtida ajralib chiqadigan issiqlik yerni shunchalik qizdirib yuborar ediki, kondensatsiyaning davom etishi uchun sharoit yo'qolardi, bundan tashqari atmosferada sizot suvlarini ozuqalantirishni ta'minlaydigan shuncha miqdordagi suv bug'i yo'q.

Keyinchalik bu gipoteza ma'lum yillargacha unutilib yuborildi. Kondensatsiya nazariyasini bir necha yillardan so'ng, rus olimi, A. F. Lebedev tajribalar asosida qaytadan rivojlantirdi. U 1907-1919-yillarda Rossiyaning janubida ko'plab tajribalar o'tkazdi Folger nazariyasiga katta tuzatishlar kiritdi.

Lebedevning fikricha, suvlar bug' ko'rinishida atmosferada hamda tog' jinslarining g'ovak va bo'shliqlarida tarqaladi. Suv bug'i bosim katta yerdan bosim kichik yer tomoniga qarab harakat qilishi mumkin. Agar tuproq yoki gruntdagi havoning namligi uning maksimal gigroskopik namligidan katta bo'lsa, suv bug'ining elastikligi maksimaal darajaga ko'tariladi. Tog' jinslaridagi gigroskopik suvning miqdori atrofdagi havoning namligiga uzviy bog'liq. Havo namligini ortishi natijasida suv bug'ining suv bug'ining bir qismi jins zarralari atrofida suv pardasini hosil qiladi. Parda ko'rinishidagi suvlar tuproqda, jinslarda zarra yuzlarining tortish kuchi ta'sirida ushlanib turadi va og'irlik kuchi ta'sirsiz qalinligi katta pardadan kichik parda tamon harakat qilishi mumkin. Jins zarralari yuzasida parda ko'rinishida joylashgan suvning maksimal miqdorini A. F. Lebedov maksimal

malikular namlik sig'imi deb atadi. Gruntning kapillyar g'ovaklari va oraliqlarini gravitatsion suv to'ldiradi va ular og'irlik kuchi hamda gidrostatik bosim ta'sirida harakatlanadi.

Atmosferadagi suv bug'ining elastikligi, tog' jinsi g'ovaklaridagi havo namligining elastiligidan ortiq bo'lsa, suv bug'i atmosferadan tog' jinslari ichiga kirishi va kondensatsiyaga uchrab suyulishi mumkin. Demak, Floger gipotezasi bilan A.F. Lebedov nazariyasi o'rtasida katta prinsipal farq bor. Folgerning fikricha, tog' jinslariga havo kiradi va sirkulyatsiya bo'ladi. A.F. Lebedov fikriga ko'ra esa tog' jinslariga suv bug'lari elastiklikning farqi hisobiga kiradi.

Suv bug'ining elastikligi haroratning ko'tarilishi bilan ortib boradi. Agar jinslarning namligi maksimal gidroskopik namlikdan katta bo'lsa, suv bug'ining elastikligi maksimumga yetadi.

Qish oylarida suv bug'ining harakati pastdan yuqoriga, yoz oylarida esa yuqoridan pastga yo'nalgan bo'ladi.

Suv bug'i harakati harorat doimiy bo'lgan qatlamgacha davom etadi. Bu qatlamdan chuqurlashgan sari yerning harorati ortib boradi va unga mos tarzda suv bug'ining elastikligi ortib boradi va harorat doimiy qatlamga pastdan suv bug'i oqib keladi. Lebedovning fikricha bu chuqurlikdagi suv bug'ining quyuqlashuvi cho'l hududlarida sizot suvlarining birinchi garizontini hosil qiladi.

Shunday qilib, geotermik gradiyent mintaqasida suv bug'larining pastdan yuqoriga harakati kuzatilishi kerak., lekin bu jarayonning jaddalligi hamma qatlamlarda jaryonning tezligi kichik bo'ladi. Agar qatlamning geotermik gradiyenti kichik va pastda joylashgan hamda geotermik gradiyent katta va qatlam yuqorida joylashgan bo'lsa, shu ikki mintaqaning chegarsida kondentatsiya tufayli tomchi ko'rinishidagi suv hosil bo'ladi.

Lebedov o'z fikrlari bilan bir qatorda yer osti suvlarini infiltratsiya yo'li bilan hosil bo'lishini ham inkor qilmaydi.

2. Infiltratsiya nazariyasi. Bu nazariyaga asosan, atmosfera yog'inlari 4 qismga bo'linadi. Birinchi qismi yer usti suvi oqimlarini hosil qiladi. Ikkinchi qismi bug'lanadi, uchinchisi o'simliklar bilan istemol qilinadi va to'rtinchi qismi tog' jinslariga shimiriladi. Yog'in suvlarining tog' jinslariga sizib kirishlari yerning geologik tuzilishiga, jismlarning g'ovakligiga, yoriq va bo'shliqlariga bog'liq.

A.F. Lebedov kondensatsiya nazariyasini ishlab chiqish bilan bir qatorda tabiatda keng ko'lamda atmosfera yog'inlarining aeratsiya mintaqasiga infiltratsiya bo'lishini ko'rsatdi. Infiltratsiya tezligi yog'inning miqdoriga va yer po'sti yuqori qatlamining litologik tuzilishiga bog'liq. Tog' jinslarining va tuproqlarning suv o'tkazuvchanligi

qanchalik yaxshi bo'lsa, yog'in suvlarining shunchalik ko'p miqdori yer osti suvlariga yetib boradi.

Infiltratsiya jarayoni uzliksiz davom etmay, davriy ravishda atmosfera yog'inlarning rejimiga, havoning va tog' tog' jinslarining haroratiga bog'liq ravishda davom etadi.

Atmosfera yog'inlarining yer ostiga sizib kirishi juda murakkab jarayon bo'lib, qator tabiiy omillar ta'siri ostida iqlim (yog'inning jadallik miqdori, hayvonning harorati) geologik (tog' jinsi g'ovakligi, yoriqlari, suv o'tkazuvchanligi), geomorfologik (relyefning xarakterli, yer yuzining qiyaligi) o'simliklar ta'sirida rivojlanadi.

Markaziy Osiyo sharoitida yog'inning miqdori juda kam bo'lgani uchun yer osti suvlari deyarli infiltratsiya hisobiga oziqlanmaydi. Bu yerda yer osti suvlari faqatgina tog' oldi va tog'li hududlarda infiltratsiya hisobiga ko'payadi.

Hozirgi vaqtda yer osti suvlarining hosil bo'lishida atmosfera yog'inlaridan tashqari yer usti suvlari ham katta ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan.

3. Sedimentatsion suvlar nazariyasi. Suv havzalari ostida hosil bo'lgan cho'kindilar o'ta bo'shaq serg'ovak bo'ladi va ulardagi suvlarning miqdori 80-90% ga yetishi mumkin.

A.P. Lisitsinning (1974) hisoblariga ko'ra yiliga okean va dengizlar tubiga turli manbalardan 26 mlrd. Tonna cho'kindi yotqiziqlar ekan. Agar bu cho'kindilarning tabiiy namligi 70% ni tashkil qilsa, cho'kindilar tarkibidagi suv miqdori yiliga 60 km³ tashkil qiladi. Bu suvlarning ko'pgina qismi cho'kma hosil bo'lganidan so'nggi birinchi yillarda havzaga qaytariladi. Keyinchalik sedimentatsiya jarayoni (cho'kindilarning qalinligi ortishi) diagenез jarayoniga o'tish davrida cho'kindilar zichlashadi va birlamchi cho'kindidan tog' jinsi hosil bo'ladi. Zichlik ortib borishi bilan g'ovaklik kamayadi, natijada cho'kindilardan erkin suv siqib chiqariladi. Siqib chiqarilgan suvning bir qismi cho'kindi hosil bo'layotgan va cho'kma cho'kayotgan dengiz yoki chuchuk suvli havzaga qayta qo'shiladi. Gillardan siqib chiqarilgan suvlarning ko'pgina qismi kollektor- qatlamlarga (qumlar, qumtoshlar, qisman ohaktoshlar) o'tadi va cho'kindi hosil bo'layotgan maydonlar ko'tarilsa va quruqlikka aylansa, siqib chiqarilgan suvlar tabiatdagi suvning aylanma harakatiga qo'shiladi.

Cho'kindidan tog' jinsi hosil bo'lishi bilan va tog' jinslarning zichlanishi, mineralogik tarkibining va strukturasining o'zgarishi bosqichida tog' jinslaridan bug'langan suvlar ajralib chiqish boshlaydi. Bu jarayonning tezlashuviga haroratning 30°C dan 200°C gacha ko'tarilishi sabab bo'ladi va deyarli gil zarrachalari yuzasidan yuzaning tortishi hisobiga joylashgan suvlarning deyarli hammasi ajralib chiqadi va erkin holatga o'tadi. Yuqorida joylashgan qatlamlarning bosimi ortishi tufayli bu suvlar suv o'tkazuvchanligi yuqori jinslarga siqib chiqariladi.

Gil zarralari yuzasidan mustahkamroq bog'langan suvlarning siqib chiqarilgan qismi esa katagenez mintaqasigacha (60km gacha) davom etadi.

Bu cho'kma hosil bo'lishi va metamorfizm jarayonlarida hosil bo'lgan suvlar sedimentatsion (qoldiq) suvlar deb yuritiladi.

Sedimentatsion suvlar yuqori minerallashuvga ega va ularda erigan tuzlarning miqdori 150-300g/litr ga yetishi mumkin.

4.Yuvenli suvlar nazariyasi. Bu nazariya yer osti suvlarining paydo bo'lishini, yerning katta chuqurliklarida uning ichki kuchlari ta'sirida sodir bo'ladi, deb tushuntiradi.

1902-yilda avstriyalik geolog E.Zyuss yuvenli suvlar nazariyasini taklif qildi. Uning fikricha, ko'pgina mineral suvlar ayniqsa, issiq va sovuq gazli suvlar magmadan suv bug'ining ajralib chiqishi va ularni sovuq mintaqalarda kondensatsiyaga uchrashishi natijasida hosil bo'ladi. Bu suvlar yerning chuqur tektonik yoriqlari va darzlari orqali yer yuzida mineral buloqlar ko'rinishida paydo bo'ladi, deb tushuntiradi. Hozirgi vaqtlarda ko'pgina olimlar magmadan yuvenli suvlarining hosil bo'lishini inkor qilmaydilar, lekin yer osti suvlari umumiy muvozanatida ular juda oz miqdorni tashkil qilishini takidlaydilar. Yunevil suvlar nazariyasini keyingi vaqtlarda akademik. A.P.Vinogradov o'z asarlarida rivojlantirdi va mahsus tajribalar o'tkazdi. Laboratoriya sharoitida yer mantiyasi moddasining erishi va ulardan gaz ajralishi jarayonini tikladi. Tajriba natijasida birinchi vodorod ajralib chiqishi so'ngra suvda erigan gazlar (H_2S) ajralib chiqishini isbot qildi. Bu birikmalar so'ngra Dunyo okeaniniva yer atmosferasini hosil qilgan. Shunday qilib, suv va gazlar, mantiya moddasining qizdirib erigandagi ajralib chiqqan mahsulotidir.

O'tgan zamonlarda bizning planetamizda ko'p sonli vulqonlar harakat qilgan, shuning uchun planetamizning butun yuzasini erish va gaz ajralib chiqish jarayoni qoplagan.

Shuning uchun okean suvlari yerning chuqur qismlaridan suvning ajralib chiqishi hisobiga hosil bo'ladi, deb takdlaydi. A.P.Vinogradov Tarixiy davrlarda yer yuzida tarqalgan yuvenli suvlarini miqdori planetamizning suv po'stini hosil qilishi uchun yetarli ekanligi hisoblar orqali isbot qilindi. Hozirgi vaqtda ham yunevil suvlar hosil bo'layotganligini vulqonlarning faoliyatini kuzatish ko'rsatyapti.

Shunday qilib yunevil suvlar nazariyasi tarafdorlari planetamizning suv po'stini va boshqa suvli qatlamlarini hosil qilishda yuvenli suvlarini asosiy manba deb hisoblaydilar.

Xulosa qilib aytganda, yer osti suvlarining paydo bo'lishida atmosfera yog'inlari, daryo, soy suvlari, havodagi suv bug'lari katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Umumiy yer bilimi . Baratov P .,Sultanova N.B. “INFO CAPITAL GROUP” TOSHKENT 2018
2. GEOLOGIYA VA GIDROLOGIYA ASOSLARI. G'. U. Yusupov.,B. M. Xolboyev .Toshkent 2005

ФИО автора: *Homidjonov Doniyorjon Qahramonjon o'g'li*

Farg'ona davlat universiteti talabasi

Название публикации: «ARDUINO TARIXI HAQIDA»

Annotatsiya: Arduino - bu ochiq manba kodli mikrokontrollerga asoslangan rivojlanish paneli, u elektronika eshiklarini bir qancha dizaynerlar va ijodiy muhandislarga ochdi. Ushbu maqolada, Arduino tarixi, kelib chiqishi, nomlanishi, amaliyotda qo'llanilishi va dars jarayonida o'qitishning ahamiyati haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Arduino, tarix, rivojlanish, elektronika, dasturlash, texnologiya, ta'limdagi ahamiyat.

Oddiy va qulay foydalanuvchi tajribasi tufayli Arduino minglab turli loyihalar va ilovalarda ishlatilgan. Arduino dasturiy ta'minoti yangi boshlanuvchilar uchun oson, lekin ilg'or foydalanuvchilar uchun etarlicha moslashuvchan. U Mac, Windows va Linuxda ishlaydi. O'qituvchilar va talabalar undan arzon ilmiy asboblarni yaratish, kimyo va fizika tamoyillarini isbotlash yoki dasturlash va robototexnika bilan shug'ullanish uchun foydalanadilar. Dizaynerlar va me'morlar interaktiv prototiplarni yaratadilar, musiqachilar va rassomlar uni o'rnatish va yangi musiqa asboblari bilan tajriba qilish uchun ishlatadilar. Albatta, ishlab chiqaruvchilar undan Maker yarmarkasida namoyish etilgan ko'plab loyihalarni qurish uchun foydalanadilar. Arduino - bu yangi narsalarni o'rganishning asosiy vositasi. Hamma - bolalar, havaskorlar, rassomlar, dasturchilar - to'plamning bosqichma -bosqich ko'rsatmalariga amal qilib yoki Internetda Arduino hamjamiyatining boshqa a'zolari bilan fikr almashishni boshlashi mumkin.

Massimo Banzi va boshqa asoschilar tomonidan yaratilgan yangi prototipli Arduino taxtasi - bu, hatto yangi boshlovchiga ham elektronika sohasida ajoyib ishlarni bajarishga imkon beradigan, arzon mikrokontroller paneli. Arduino barcha turdagi chiroqlar, motorlar, datchiklar va boshqa qurilmalarga ulanishi mumkin; o'rganish

oson bo'lgan dasturlash tili yangi ijodning o'zini qanday tutishini dasturlash uchun ishlatilishi mumkin. Arduino -dan foydalanib, siz interaktiv displey yoki mobil robot yoki siz tasavvur qila oladigan narsalarni yasashingiz mumkin. Bugungi kunda Arduino-ga asoslangan LED kubiklari, Twitter displeylari, DNK tahlil to'plamlari, nafas olish apparatlari va boshqalar mavjud.

Elektron qurilma uchun g'alati tuyuladigan Arduino nomi qanday tanlanganini ko'rib chiqaylik. Italiyaning shimolida joylashgan bu go'zal Ivrea shahri o'zining podshohlari bilan mashhur. Miloddan avvalgi 1002 yilda qirol Arduin (siz to'g'ri tushundingiz!) Mamlakatni boshqargan; ikki yil o'tgach, uni Germaniya qiroli Genrix II taxtdan tushirdi. Bu qirol Arduinning xotirasida shaharning toshli ko'chasida joylashgan "Bar Di Re Arduino" pub bor. Xo'sh, bu erda elektronikada yangi davr ildiz otgan! Bu barga Arduino asoschilaridan biri, Ivreada dars bergan Massimo Banzi tez - tez tashrif buyurardi. Bu arzon mikrokontroller taxtasiga bu joy sharafiga Arduino nomini bergan kishi edi!

Arduino dasturchilar guruhi - Devid Kuartielles, Janluca Martino, Tom Igo, Devid Mellis va Massimo Banzi. Arduino talabalarga elektronikani tezda yaratishni o'rgatish uchun javob bo'ldi. Aynan 2002 yilda Banzi, dasturiy ta'minot bo'yicha arxitektori, interaktiv dizaynni, boshqacha aytganda, jismoniy hisoblashning yangi usullarini ilgari surish maqsadida IDII tomonidan dotsent sifatida ishga qabul qilingan. Garchi u yaxshi fikrlarga ega bo'lsa -da, cheklangan dars vaqti va byudjetning qisqarishi unga ko'p yordam bermadi. Banzi va uning hamkasblari ochiq kodli dasturiy ta'minotga qattiq ishonishgan. Maqsad tez va oson kirish mumkin bo'lgan platformani ishlab chiqish bo'lgani uchun, ular loyihani yopiq holda ushlab turish o'rniga iloji boricha ko'proq odamlarga ochish yaxshiroq deb o'ylashdi. Bu katta qarorni qabul qilishda muhim rol o'ynagan yana bir muhim omil shundan iboratki, deyarli besh yil faoliyat yuritgandan so'ng, IDII da boshqa mablag 'qolmadi va aslida u o'z eshiklarini yopmoqchi edi.

Arduino Ivrea Interaction Dizayn Institutida elektron va dasturlash bo'yicha ma'lumotga ega bo'lmagan talabalarga mo'ljallangan, tezkor prototiplashning oson vositasi sifatida tug'ilgan. U keng jamoatchilikka etib kelishi bilan Arduino boshqaruv kengashi yangi ehtiyojlar va qiyinchiliklarga moslasha boshladi va o'z taklifini oddiy 8-bitli taxtalardan IoT, kiyiladigan, 3D-bosma va ko'milgan muhitga mo'ljallangan mahsulotlarga ajratdi. Barcha Arduino platalari ochiq manbali bo'lib, foydalanuvchilarga ularni mustaqil ravishda qurishga va oxir-oqibat ularni o'ziga xos ehtiyojlariga moslashtirishga imkon beradi. Dasturiy ta'minot ham ochiq manbali bo'lib, u butun dunyodagi foydalanuvchilarning hissasi tufayli o'sib bormoqda.

Jismoniy hisoblash uchun boshqa ko'plab mikrokontrollerlar va mikrokontroller platformalari mavjud. Parallax Basic Stamp, Netmedia's BX-24, Phidgets, MIT Handyboard va boshqalar shunga o'xshash funktsiyalarni taklif qiladi. Bu vositalarning barchasi mikrokontroller dasturlashining chalkash tafsilotlarini oladi va ulardan foydalanish oson bo'lgan paketga o'raladi.

Xulosa qilib aytganda, Arduino shuningdek, mikrokontrollerlar bilan ishlash jarayonini soddalashtiradi, lekin u o'qituvchilar, talabalar va havaskorlar uchun boshqa tizimlardan ustunlik beradi: Arduino platalari boshqa mikrokontroller platformalariga nisbatan ancha arzon. Ochiq kodli va kengaytiriladigan dasturiy ta'minot - Arduino dasturiy ta'minoti tajribali dasturchilar tomonidan kengaytirilishi mumkin bo'lgan ochiq manbali vositalar sifatida nashr etiladi. Tilni C++ kutubxonalari orqali kengaytirish mumkin va texnik tafsilotlarni tushunishni istaganlar Arduinodan AVR C dasturlash tiliga o'tishlari mumkin. Xuddi shunday, agar xohlasangiz, AVR-C kodini to'g'ridan-to'g'ri Arduino dasturlariga qo'shishingiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Allan, Alasdair (6 March 2015). "Arduino Wars: Group Splits, Competing Products Revealed?".

2. Banzi, Massimo (19 March 2015). "Massimo Banzi: Fighting for Arduino".
3. Williams, Elliot (28 March 2015). "Arduino SRL to Distributors: "We're the Real Arduino".
4. <https://www.circuitstoday.com/story-and-history-of-development-of-arduino>

ФИО автора: *Javokhir Tursunov*

Etudiant, A l'Université des langues du monde a Tachkent, Ouzbekistan

Название публикации: «LA COMMUNICATION INTERCULTURELLE:
LE CHOC CULTUREL»

Résumé : Dans cet article l'auteur donne ses conclusions et ses opinions sur le sujet présent. On explique la notion de la communication et du choc culturel.

Mots clés : choc culturel, communication, communication interculturelle, la culture, l'assimilation à la culture.

La communication interculturelle désigne le fait d'intervenir entre deux personnes de cultures différentes pour faciliter la transmission de savoirs et les échanges. Le médiateur interculturel dispose de compétences et de connaissances linguistiques et culturelles pour servir de facilitateur des échanges.

Donc, qu'est-ce que le choc culturel?

Le choc culturel est une façon d'expliquer pourquoi vous vous sentez différent maintenant que vous êtes dans un nouveau pays. Un déménagement vous fait vivre beaucoup de changements. Il y a des différences au niveau de la langue, des coutumes et des attentes à l'école. Vous apprenez de nouvelles façons de faire les choses tout le temps. Cela peut être déroutant. Cela peut vous faire sentir à part et même vous faire vouloir revenir à l'endroit où vous étiez auparavant. Ne paniquez pas! Ce sont des sentiments normaux, vous n'êtes pas malade. Ces sentiments ne dureront pas à tout jamais. Les gens autour de vous peuvent vous aider à venir à bout du choc culturel.

Voici des sentiments que vous pouvez ressentir dans votre nouveau pays :

- ❖ de la tristesse
- ❖ de la solitude sans votre famille et vos amis
- ❖ de l'anxiété
- ❖ de la frustration
- ❖ le mal du pays

Vous pouvez avoir :

- ❖ de la difficulté à dormir
- ❖ des maux de tête
- ❖ l'estomac dérangé

- ❖ des troubles de concentration

Vous pouvez vous sentir :

- ❖ mis à l'écart
- ❖ incompris
- ❖ anxieux d'être entouré de gens différents

Comment le choc culturel se produit-il?

Vous avez grandi dans une certaine culture et vous êtes habitué à faire les choses d'une certaine façon. La culture peut également avoir un effet sur la façon dont vous pensez. La plupart de ces choses se produisent de façon naturelle, sans que vous ne vous en rendiez compte. Lorsque vous déménagez à un autre endroit, il vous faudra du temps pour vous ajuster aux façons dont les gens pensent et agissent. Certaines choses sont semblables, tandis que d'autres sont opposées à ce dont vous êtes habitué. Cela rend l'ajustement à votre nouveau pays difficile. Les choses que vous trouviez faciles à faire sont maintenant plus difficiles parce que vous devez utiliser une autre langue et apprendre une nouvelle culture en même temps. Ne vous inquiétez pas!

Est-ce que tout le monde fait l'expérience du choc culturel?

Tout le monde s'ajuste à de nouvelles situations de façon différente. Certaines personnes déménagent de leur propre gré tandis que d'autres déménagent pour différentes raisons. Certaines personnes sont enthousiastes à l'idée d'apprendre de nouvelles langues, mais certaines personnes ont peur d'essayer parce qu'ils ont peur de faire des erreurs. Il en va de même pour l'apprentissage de nouvelles cultures. Tenter de comprendre ce qui se passe tout en comparant avec des choses qui vous sont familières peut être un défi. Tout le monde fait l'expérience du choc culturel de différentes façons.

La conclusion : Que faire par rapport à tout cela?

- ❖ Apprenez la langue – ne pas comprendre ce que les gens disent est presque aussi contrariant que de ne pas savoir comment se faire comprendre par les autres.
- ❖ Pratiquez à chaque occasion qui se présente et ne vous inquiétez pas de faire des erreurs. On apprend par la pratique!
- ❖ Apprenez à connaître votre nouveau pays – plus vous en savez, plus vous serez à l'aise.
- ❖ Observez les autres – gardez l'oeil ouvert sur ce que les autres font, car vous pouvez apprendre beaucoup grâce à l'observation.

- ❖ Posez des questions – il est correct de demander aux autres de vous aider ou de vous expliquer des choses.

Bibliographie :

1. COHEN-EMERIQUE, Margalit, “Le choc culturel, méthode de formation et outil de recherche”, in : LIPIANSKY, Edmond Marc ;
2. DEMORGON, Jacques (sous la direction de), Guide de l’interculturel en formation, Paris
3. Cf. JOSEPHS, Ingrid E. ‘The Hopi in me’ : the construction of a voice in the dialogical self from a cultural psychological perspective”, Theory & Psychology
4. Cf. GOFFMAN, Erving, Les rites d’interaction, Paris : Éd. de Minuit
5. Cf. ZAHARNA, Rhonda Samih, “Self-shock : the double-binding challenge of identity”, International Journal of Intercultural Relations
6. <https://blog.azendoo.com/fr/10-benefices-du-travail-a-distance-dapres-les-meilleurs/>

ФИО авторов: *Ma'ripjonova Mahbuba*

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti talabasi

Idirov Ulug'bek Yusupovich

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti o'qituvchisi

Название публикации: «MARKAZIY OSIYODA TINCHLIKNI TA'MINLASH: MINTAQADA AFG'ONISTON POZITSIYASI»

Annotatsiya. Ushbu maqolada asosan, Markaziy Osiyoda tinchlikni taminlash borasidagi olib borilayotgan bugungi davlat siyosati hamda mintaqada dolzarb hisoblangan, Afg'on omilining qo'shni davlatlarga bo'lgan salbiy tasirini kamaytirish, haqida so'z yuritilgan, bo'lib barcha materiallar taxlil qilingan holda mavzuning mazmun mohiyatini ochishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, dunyo hamjamiyati, mintaqada tinchlikni taminlash O'rta Osiyoda Afg'on omili, terrorizm ,diniy ekstrimizim, narkobiznes, odam savdosi.

Bugungi kunda tinchlikni ta'minlash, butun jahon xalqaro hamjamiyatida dolzarb muammo sifatida qaralayotgan bir vaqtda, O'zbekistonda, shu bilan bir qatorda, O'rta osiyo mintaqasida tinchlik va barqarorlikni taminlash hamda Afg'on omili tasirini kuchsizlantirishga qaratilgan chora tadbirlarni yanada jadal tarzda olib borish Afg'onistondagi ziddiyatli vaziyatni chuqur o'rgangan holda vaziyatga to'g'ri baho berib ish olib borish bugungi kunning asosiy muammolaridan biridir.

Markaziy Osiyoda xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash uchun O'zbekiston qo'shni Afg'onistondagi mojaroni hal qilishda faol ishtirok etmoqda. Ushbu mamlakat bilan o'zaro manfaatli hamkorlik to'g'risida muhim shartnomalar imzolandi, Yangi iqtisodiy loyihalar bo'yicha amaliy ishlar olib borilmoqda. Tinch Afg'oniston Markaziy Osiyo mamlakatlariga Hind okeani va Fors ko'rfazi portlariga chiqish imkoniyatini beradi, hamda Markaziy va Janubiy Osiyoni Yevropa bozorlari bilan birmuncha arzon va qulay yo'l bilan bog'laydi. Mana shu sabablarni etiborga olgan holda ushbu masalaga chuqur siyosiy yondashuv bilan avvalgi o'tgan yillar davomida hususan Afg'onistondagi vaziyatni barqarorlashtirish uchun O'zbekiston

Respublikasi Prezidenti tashabbusi bilan 2018 yil 27 mart kuni “Tinchlik jarayoni , xavfsizlik sohasida hamkorlik va mintaqaviy sheriklik “mazmuri yuqori darajadagi Toshkent xalqaro anjumani bo‘lib o‘tdi.Unda Afg‘oniston Islom Respublikasi prezidenti Muhammad Ashraf G‘ani, BMT ning Afg‘onistondagi maxsus vakili Tadamitti Yamamoto, shuningdek AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Italiya, Fransiya, Turkiya, Rossiya, Xitoy Hindiston, Eron, Pokiston, Qozogiston, Qirg‘iziston, Tojikiston, Turkmaniston, Saudiya Arabistoni hamda BAA tashqi ishlar vazirliklari rahbarlari, 25 ta davlat vakillari ishtirok etdi. Anjuman yakunida esa Toshkent Deklaratsiyasi imzolandi.Ushbu hujjat mintaqada tinchlik va xavfsizlikni taminlash, barcha sohalarida hamkorlik va do‘stlik aloqalarini mustahkamlash, yaxshi qo‘shnichilik munosabatlarini yanada kengaytirishdek ezgu maqsadlarni o‘zida mujassam etdi

Mamlakatimiz birinchi Prezidenti I.A.Karimov takidlaganidek ‘‘Yer yuzida vaziyat va kuchlar nisbati shiddatli o‘zgarib bormoqda. Yangi mustaqil davlatlar maydonga chiqmoqda.Bu esa, hozirgi kunda davlatlar va halqlarning barqarorligini taminlash uchun yangicha yondashuvlarni izlab topishni, XXI asrda xavfsizlikning yangicha modellarini ishlab chiqishni tobora qattiq talab qilmoqda’’.

Ayni paytda mintaqaviy jarayonning natijasi ko‘pincha jahon siyosatining umumiy rivojlanishga ham tasir ko‘rsatadi. Davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev BMT ning 72- sessiyasida takidlab o‘tganidek Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining Markaziy Osiyo Davlatlarining xavfsizlikni ta‘minlash va mintaqaviy hamkorklikni mustahkamlash borasidagi sa‘y harakatlarini qo‘llab quvvatlashga doir maxsus rezolutsiyasini qabul qilish taklifini kiritishni mo‘ljallaganmiz. Bu taklif BMT rahbariyati va xalqaro hamjamiyat qo‘llab quvvatlaydi , deb ishonamiz.

Markaziy Osiyoda xavfsizlik va barqarorlikni ta‘minlash bilan bog‘liq muammolar to‘g‘risida so‘z yuritar ekanmiz , mintaqaning umumiy suv zaxiralaridan oqilona foydalanish kabi muhim masalani chetlab o‘tolmaymiz. BMT bosh kotibining

“suv tinchlik va xavfsizlik muammolari o‘zaro chambarchas bog‘liq“, degan pozitsiyasini to‘la qo‘llab quvvatlaymiz...Muhtaram Prezidentimiz ushbu sessiyada Orol muammosiga ham nihoyatda chuqurroq qarash lozim ekanligini yana bir karra takidlab o‘tganlaridan so‘ng, Yurtboshimiz Afg‘onistondagi vaziyatni ham nazardan chetda qoldirmagan holda Afg‘onistondagi vaziyatni barqarorlashtirish nafaqat mintaqaviy balki global xavfsizlikni taminlashning muhim sharti ekanligini ham aytib o‘tdilar.

“Aminmizki Afg‘onistonda tinchlikka erishishning yagona yo‘li - markaziy hukumat va mamlakat ichidagi asosiy siyosiy kuchlar o‘rtasida oldindan hech qanday shart qo‘ymasdan, to‘g‘ridan to‘g‘ri muloqot olib borishdir. O‘zbekiston Afg‘onistonning iqtisodiy tiklanishiga, uning transport va energetika infratuzulmasini rivojlantirishga, milliy kadrlarini tayyorlashga katta hissa qo‘shmoqda va bundan keyin ham hissa o‘shadi. Afg‘oniston masalasi global miqyosdagi masalalar markazida bo‘lishi lozim. Xalqaro hamjamiyatning sa‘y-harakatlari, birinchi navbatda Afg‘onistondagi o‘tkir ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini hal qilishga qaratilishi kerak. Bu jafokash yurtda tinchlik o‘rnatishga ko‘maklashish yo‘lidagi bizning umumiy harakatlarimiz also susaymasligi lozim“. Respublikamiz Prezidentining Afg‘onistondagi barqarorlikni taminlash haqidagi ushbu fikirlari nafaqat yuqori tashkilot hisoblangan BMT tomonidan balki keng jamoatchilik tomonidan ham maqqulandi va muhim vazifa sifatida qaraldi. Yana shuni takidlash joizki muhtaram Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev o‘z nutqi davomida jaholat va murosasizlik omillari, oqibatida yoshlarning xalqaro terorizim va ekstrimizm domiga tushib qolmasliklari uchun, “Bizning asosiy vazifamiz yoshlarning o‘z salohiyatini namaoyon qilishi uchun zarur sharoitlar yaratish, zo‘ravonlik g‘oyasi “virusi” tarqalishining oldini olishdir“, deya takidlab o‘tadi davlatimiz rahbari. Davlatimiz rahbari Shavkat Miromonovich Mirziyoyev o‘z nutqi yakunida; “O‘zbekiston hech qanday blokka qo‘shilmaslik maqomini saqlab qolgan holda, ochiq muloqotga tayyordir. Biz barcha sheriklarimiz bilan tinchlik taraqqiyot va farovonlik yo‘lida hamkorlikni kengaytirishdan manfaaatsitirmiz“ deya yana bir

bor O'zbekistonning pozitsiyasini belgilagan holda takidlab o'tdilar. Bunday tashabbuskorlik nafaqat BMTning 72 – sessiyasidagina to'xtab qolmadi, davlatimiz rahbari Shavkat Miromonovich Mirziyoyev, BMT ning 75 sessiyasida BMT bosh assambleyasida o'zbek tilida nutq so'zladi. O'zbekiston prezidenti Pandemiya davrida davlatlarning ixtiyoriy majburiyatlari to'g'risidagi xalqaro kodeksning ishlab chiqishni taklif etdi. Shavkat Mirziyoyev mintaqadagi muamolarga e'tibor qaratish kerakligini ta'kidlab, mamlakat Afg'oniston Markaziy Osiyoning ajralmas qismi sifatida qabul qilishni takidladi. Shuningdek, prezident tashkilot bosh kotibi Antoniu Gutterishning inqirozli vaziyatda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning dolzarb muammolariga bag'ishlangan sammitni otkazish bo'yicha taklifni maqullashni ta'kidladi.

Prezidentimiz markaziy Osiyodagi davlatlar bilan hamkorlik masalalarini ham oz nutqi davomida qayd etib ohirgi to'rt yilda O'zbekistonning qo'shni davlatlar bilan O'zaro savdo hajmini sal kam besh barobarga o'sganligini ta'kidladi.

“Mintaqada iqtisodiy integratsiya jarayonlariga Afg'onistonni keng jalb etish maqsadida “Surxon – Puli Xumri” elektr uzatish tarmog'ini , Mozori Sharifdan Hind okeani portlariga chiqadigan temir yo'l qurilishi kabi yirik infratuzulma loyihalarini amalga oshirishga kirishdik .

Fikrimizcha Afg'onistonda tinchlik va barqarorlik o'rnatish masalalari Birlashgan Millatlar Tashkilotining doimiy e'tibor markazida bo'lib qolishi zarur ...”deya takidlab o'tdi mamlakatimiz rahbari , ushbu bildirgan fikr va takliflardan shuni anglash mumkinki davlatimiz rahbari BMT ning 72 sessiyasida Orol muammosini ustunroq bilib nutq so'zlagan bo'lsalar navbattagi , 75- sessiyada esa Afg'onistondagi barqarorlikni taminlash hamda azaldan qardosh bo'lib kelgan , afg'on xalqi bilan do'stlik hamda hamkorlik aloqalarini mustahkamlash , borasida qator takliflar kiritdilar . Umuman olganda O'zbekiston ikki tomon manfaatlarini hisobga olgan holda kuchli strategik siyosatga tayangan holda ish ko'rmoqda .

Binobarin, mintaqaning barcha mamlakatlarida bevosita dengizga chiqish yo‘llari yo‘qligi sababli, quruqlik transportini rivojlantirish va tranzit salohiyatni oshirish muhim ahamiyatga ega. O‘zbekistonning bevosita dengizga chiqishi uchun esa qo‘shni Afg‘onistondagi tinchlik va barqarorlikni taminlash u yerda hukum surayotgan eskitdan qolgan mustabid tuzumni qayta isloh etish, aholi turmush tarzida Tolibon harakatining rolini kamaytirish va hukumatning rolini mustahkamlashga qaratilgan harakatlarni bosqichma bosqich amalga oshirilishi va mintaqada Afgoniston orqali dunyoga chiqayotgan narkotik moddalarning savdosini keskin toxtatish bilan bir qatorda O‘zbekistonning narkobiznesda Afg‘oniston uchun koridor vazifasini bajarmasligini ham taminlashimiz joizdir. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tinchlikni taminlash va uni barqarorlashtirish uchun BMT o‘z ustavini ishlab chiqqan va BMT Ustavida (VIII bob) mintaq miqyosida xalqaro tinchlik va xavfsizlikni saqlash uchun mintaqaviy kollektiv xavfsizlik xalqaro tashkilotlari tuzishga ruxsat beradi. Bunda quyidagi keltirilgan shartlar albatta bajarilishi lozim:

- mintaqaviy asosdagi harakatlar BMT maqsadlari va printsiplariga mos kelishi, faqat mahalliy nizolarga taalluqli bo‘lishi va mazkur hudud doirasidan tashqariga chiqmasligi kerak;
- Xavfsizlik Kengashidan vakolat olmay turib hech qanday majburlov choralari ko‘rilishi mumkin emas;
- biron-bir mintaq davlatlari o‘rtasida yuzaga keluvchi har qanday mahalliy nizolar faqat tinch yo‘l bilan hal qilinishi lozim;
- Xavfsizlik Kengashi xalqaro tinchlik va xavfsizlikni saqlash uchun mintaqaviy bitimlar doirasida amalga oshirilgan yoki amalga oshirish mojallanayotgan harakatlar haqida hamisha xabardor qilinib turilishi kerak;
- mintaqaviy asosdagi biron-bir harakat BMT xalqaro xavfsizlik universal tizimi doirasidagi harakatlarga zid kelishi mumkin emas .

Mintaqaviy tashkilotlar vakolatiga, avvalo, ularning a'zolari o‘rtasidagi nizolarni tinch yo‘l bilan hal qilish kiradi. BMT Ustavi 52-moddasining 2-bandiga binoan, mazkur tashkilotlarning a'zolari mahalliy nizolar Xavfsizlik Kengashiga oshirilgunga

qadar ulari o'z tashkilotlari doirasida tinch yo'l bilan hal qilishga erishish uchun bor kuchlarini safarbar etishlari, Xavfsizlik Kengashi esa, nizolarini hal qilishning mazkur usulini rag'batlantirishi lozimdir.

Bugungi Afg'onistondagi ziddiyatli vaziyat asrlar davomida Markaziy Osiyo mintaqasi bilan shakillangan Afg'onistonning chuqur va keng qamrovli aloqalarini deyarli to'liq cheklab qo'ygan va xavfsizlik nuqtai nazari boshqa barcha yo'nalishlardan ustun qo'yilgan. Agar Afg'on omili hal etilmasa "sen menga tegma men senga tegmayman" qabilida ish yuritilsa, birgina afg'on omili nafaqat O'zbekistonni balki butun Markaziy Osiyo mamlakatlari shu bilan bir qatorda Yaqin sharq mamlakatlarining ham iqtisodiy ham siyosiy tomondan rivojlanishiga katta to'siq bo'laadi shu sababdan

O'zbekiston Afg'onistonning halqaro maydonda o'z o'rniga ega bo'lishi ichki iqtisodiyotini tiklash, uning transport, ishlab chiqarish, energetika va ijtimoiy infratuzulmasini rivojlantirishni qo'llab quvvatlaydi. Chunki gullab-yashnayotgan Afg'oniston Markaziy Osiyoda Mintaqaviy barqarorlikning eng muhim omillaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://lex.uz/uz/docs/-258595>
2. <https://yuz.uz/uz/news/afgonistonda--tinchlik--ornatilishining-asosiy--bosqichlari--va--istiqbollari>
3. <https://translate.google.com/translate?hl=ru&sl=uz&u=https://xs.uz/uz/post/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoevning-afgoniston-bojicha-tinchlik-zharayoni-khavfsizlik-sohasida-hamkorlik-va-mintaqavij-sheriklik-mavzusida-otkazilgan-khalqaro-konferentsiyadagi-nutqi&prev=search&pto=aue>

4.

https://www.bbc.com/uzbek/lotin/2014/02/140228_latin_uzbek_reaction_on_obamas_threat_afghanistan

5.

<https://translate.google.com/translate?hl=ru&sl=uz&u=https://www.amerika.uz/uz/a/northern-afghanistan-instability/4448487.html&prev=search&pto=aue>

6.

<https://translate.google.com/translate?hl=ru&sl=uz&u=https://www.gazeta.uz/uz/2020/02/29/komilov/&prev=search&pto=aue>

7.

<https://translate.google.com/translate?hl=ru&sl=uz&u=https://kun.uz/uz/news/2021/04/09/mintaqaviy-va-global-raqobat-markazi-afgonistonda-tarix-takrorlanyaptimi%3Fq%3D%252Fnews%252F2021%252F04%252F09%252Fmintaqaviy-va-global-raqobat-markazi-afgonistonda-tarix-takrorlanyaptimi&prev=search&pto=aue>

8.

<https://translate.google.com/translate?hl=ru&sl=uz&u=https://www.trt.net.tr/uzbek/dunyo/2019/04/09/12345678910-1001-1179857&prev=search&pto=auehttps://tsuos.uz/wp-content/uploads/2020/09/Organilayotgan-mamlakat-tarixi-Afgoniston-filologiya-va-tarjima>

ФИО авторов: *Shabatova Rabiğa Janasbay-qizi*

Nukus Davlat Pedagogika Instituti talabasi

Rustamova Nazokat Abdullayevna

Samarqand Davlat Chet Tillar Instituti talabasi

Название публикации: «BOSHLANG'ICH SINFDA MATEMATIKA DARSİ VA ÓQITISHNING TURLI SHAKLLARI»

Annotatsiya. Boshlang'ich sinflarda óquvchilari matematika darsi va óqitishning turli shakllarini kórinishidafi chiqamiz

Kalit so'zlar: nazariy ma'lumot, hisoblash malakasi, masala yechish, mustaqil uy ishlari, mashg'ulotlar, ekskursiya.

Maktab ostonasiga ilk qadam qóygan boshlang'ich sinf óquvchilari matematika darsida uni óqitishning turli shakllari kerak bóladi. Maktabda matematika óqitishning uyushtirishning tarixiy, murakkab, kóp yillik tajribada tekshirilgan va hozirgi zamonning asosiy talablariga javob beradigan shakli farzdir.

Óquvchilarning matematik bilimlarini ózlashtirish faqat óquvchilari ichida tóg'ri metodikasi tanlashga bog'liq bólmasdan, balki óquvchilari jarayonini tashkil qilish formasiga ham bog'liqdir.

Dars vaqtida óquvchilar matematikadan nazariy ma'lumotga, hisoblash malakasiga, masala yechish, har xil ólchashlarni bajarishga órganadi ya'ni darsda hamma óquvchilari ishlari bajariladi

Odatda darsda bir necha didaktik materiallar amalga oshiriladi: yangi materialni ótish; ótilgan mavzuni mustahkamlash, tizimlashtirish; mustahkam óquvchilari va malakalar hosil qilish v.h.k.

Matematika darsida turli tuman tarbiyaviy vazifalar ham berib boriladi. Óquvchilarda kuzatuvchanlikni, ziyraklikni, atrofga tanqidiy qarashni, ishda tashabbuskorlikni, ma'suliyatni va sof vijdonlilikni tóg'ri va aniq sózlashni,

hisoblash, ólchashlarni va yozuvlarda aniqlikni, mehnatsevarlik va qiyinchiliklarni yengish xislatlarini tarbiyalaydi.

Óquvchilari ishini tashkil etishning darsda tashqari quyidagi shakllari mavjud:

1. Mustaqil uy ishlari.
2. Óquvchilar bilan yakka va guruh mashgʻulotlari.
3. Matematikaga qobiliyatli óquvchilar bilan ótkaziladigan mashgʻulotlar.
4. Matematikadan sinfdan tashqari mashgʻulotlar.
5. Óquvchilar bilan ishlab chiqarishga, tabiatga ekskursiya.

Bu yerda sanab ótilgan ish shakllari va dars bir-birini tóldiradi. Asosiy masala darsga taaluqlidir. Darsda hamma narsaga bevosita Óqituvchi rahbarlik qiladi. Qóshimcha mashgʻulotlar esa ish óqituvchining ózimning tomonidan yoki Óqituvchi rahbarligida óquvchilar tomonidan bajariladi.

Matematika óqitish jarayonida Óquvchilarning faolligini oshirish va matematikaga bólgan qiziqishini rivojlantirish omillaridan biri-óquvchilar bilan olib boriladigan mustaqil ishlardir.

Matematika darslarida mustaqil ishlar yangi materialni órganishga tayyorgarlik kórishda yangi tushunchalar bilan tanishishdan, bilim ôquv va malakalarni mustahkamlashda, shuningdek, bilimlarni nazorat qilishda amalga oshiriladi.

Mustaqil ishlarni shartli ravishda ikki kórinishda tashkil qilish mumkin:

1. Dars jarayonida tashkil qilinadigan mustaqil ishlar. Unga:

1)darsda yechilgan misol va masalaga óxshash, shartlari ham bir xil, lekin shtatidagi sonlar yoki harflar bilangina farq qiladigan topshiriqlar mustaqil bajarish uchun beriladi;

- 2)test yoki yozma ishlar ótkazish;

3)ótilgan mavzular yuzasidan kartochkalarga yozilgan topshiriqlarni bajartirish;

4)doskada topshiriqlar bajarish v.h.k.

2. Darsdan tashqari bajaradigan mustaqil ishlar, ya'ni uy ishlari.

Uy ishlari - Óquvchilarning darsdan tashqari vaqtlarida mustaqil, yakka ishlarni tashkil qilish shakllaridan iboratdir.

Xulosa órnida aytish mumkinki, talabalarni kasbiy kónikma hamda malakalarga ega bólishlarini ta'minlash masalasini samarali hal etishida boshlang'ich sinfda matematika darsini óqitishda turli shakllarini qóllashga alohida e'tibor qaratish lozim. Bu esa izlanuvchan ijodiy boshlang'ich sinf óqituvchisini tayyorlash muammosini yengillashtirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jo'rayev.Z.H. , Tolipov Ó. , Sharipov Sh. , Uzluksiz ta'lim tizimida óquvchilari kasbga yóntirishning ilmiy-pedagogik asoslari, T. , Fan, 2004.

2. Jumayev M.E. , Tadjiyeva Z.G. , Boshlang'ich sinflarda matematika óqitish metodikasi, T. , " Fan va texnologiya", 2005.

3. Bikboyeva N.U. va boshqalar, Boshlang'ich sinflarda matematika óqitish metodikasi, T. , "Óqituvchi", 1996.

ФИО авторов: *Vahobova Feruzaxon Bahtiyorjon qizi*

Farg`ona politexnika insituti Kimyo texnologiya fakulteti talabasi

Qodirova Shahlo Ilhomjon qizi

Farg`ona politexnika insituti Kimyo texnologiya fakulteti talabasi

Название публикации: «KIMYO FANINING RIVOJLANISH TARIXI»

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Kimyo faning tarixi, Organik kimyo faning tarixi, alkimyo so`zining qanday paydo bo`lganligi, organic kimyo faniga bizning vatandosh olimlarimiznig qo`shgan xissalari haqida bilishingiz mumkin.*

Kalit so`zlar: *Kimyo, alkimyo, organik, misr, fan, rivojlanish, etil-spirti, uglerod, karbonat-angidrid, moddalar, noorganik, sirka, kislota*

История развития химии

Вахобова Ферузахон Бахтиержон кизи

Вахобова Ферузахон Бахтиёржон кизи

Ферганский политехнический институт,

Химико-технологический факультет,

Факультет пищевых технологий,

Студент 2 курса

Кадырова Шахло Ильхомжон кизи

Ферганский политехнический институт,

Химико-технологический факультет,

Факультет пищевых технологий,

Студент 2 курса

Аннотация: *В этой статье вы можете узнать об истории химии, истории органической химии, происхождении слова “Алхимия”, вкладе наших ученых в науку органической химии.*

Ключевые слова: *Химия алхимия органический развитие этиловый спирт углерод углекислый газ уксус кислота неорганический*

HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF CHEMISTRY

Vahobova Feruzakhon Bakhtiyorjon qizi

Ferghana Polytechnic Institute

Faculty of Chemical Technology

Direction of Food Technology

2st year student

Kadyrova Shahlo Ilhomjon qizi

Ferghana Polytechnic Institute

Faculty of Chemical Technology

Direction of Food Technology

2st year student

Annotation: *In this article you can learn about the history of chemistry, the history of organic chemistry, how the word alchemy came into being, the contributions of our fellow scientists to the science of organic chemistry*

Keywords: *Chemistry, alchemy, organic, corn, science, development, ethyl alcohol, carbon, carbon dioxide, substances, inorganic, vinegar, acid*

Kimyo—moddalarning tuzilishi va o‘zgarishini o‘rganadigan fan. Kimyo boshqa fanlar qatori inson faoliyatining mahsuli sifatida vujudga kelib, tabiiy ehtiyojlarni qondirish, zaruriy mahsulotlar ishlab chiqarish, biridan ikkinchisini hosil qilish va, nihoyat, turli hodisalar sirlarini bilish maqsadida ro‘yobga chiqdi. Odamlar qadimda rudalardan metallarni ajratib olish, turli xil qotishmalar tayyorlash va

qo‘llash, jumladan, shisha tayyorlash va undan turli maqsadlarda foydalanishni bilganlar. Miloddan avvalgi uchinchi asrda Misrda kimyoviy jarayonlarga asoslangan hunarmandchilik rivojlanganligi ma’lum. Pishiq charm tayyorlash, uni bo‘yash, rangli shisha olish, o‘simliklardan dori-darmon va xushbo‘y hidli moddalar tayyorlash, sopol buyumlar ishlab chiqarish yo‘lga qo‘yilgan. O‘sha davrlarda kimyoviy mahsulotlar Hindiston, Xitoy va O‘rta Osiyoda ham ishlab chiqarilgan. „Kimyoviy hunar“ sohibi bo‘lgan kimyogar bir moddadan ikkinchi mahsulotni tayyorlash ishi bilan shug‘ullangan. O‘zbekistondan o‘tgan Buyuk ipak yo‘li orqali miloddan avvalgi 1-ming yillikning 2-yarmidan boshlab, mamlakatga savdo-sotiq bilan birga hunarmandchilik ham kirib keldi. Topilgan juda ko‘p tarixiy buyum va yodgorliklar O‘zbekiston hududida yashagan aholining kimyo hunaridan qadimdan boxabar ekanligidan darak beradi. Buxoro yaqinidagi Poykend manzilgohidan 8-asrga taalluqli kimyo laboratoriya topilgan. Laboratoriya jihozlari ichida turli idishlar, shisha asboblari, bolalar sumagi uchraydi.

Kimyoning fan sifatida shakllanishini tadqiqotchilar Misr bilan bog‘lashadi. Savdo-sotiq, hunarmandchilik va ma’naviy aloqalar juda rivojlangan bu mamlakatda ilm, falsafiy qarashlar, sanoat va qishloq xo‘jaligi yaxshi rivoj topadi. Nil bo‘yidagi Iskandariya shahrida 1-asrda yozilgan traktatlarda ko‘pgina kimyoviy ma’lumotlar, jumladan, kimyoviy jihozlarning ko‘rinishlari, kuydirish, pishirish, toblash, quruq haydash, eritish, kristallanish, ajratish va boshqa usullar haqida ma’lumotlar keltiriladi. Mazkur manbada oddiy metallardan oltin olish g‘oyasi ham ilgari surilgan bo‘lib, mavhum bu izlanish fanning rivojlanishiga ma’lum darajada to‘sqinlik qildi, olimlar fikrini boshqa— amalga oshmaydigan yo‘nalishga burib yubordi. Iskandariya traktatlari ma’lumotlaridan foydalangan arab olimlari tez orada bir nechta yangi moddalar, jumladan, nitrat kislota, tuzlar va boshqalarni olishni kashf qildilar.

Misrlik olimlar tilidagi Kimyoga arablar „al“ qo‘shimchasini qo‘shib mashhur „Alkimyo“ga asos soldilar. Natijada ko‘pgina ilmiy asarlar, kitoblar, maqolalar va tajribalar ifodalari paydo bo‘ldi. Keyinchalik bu so‘z Yevropa mamlakatlarida „Ximiya“ nomi bilan ommalashdi. Muhammad Al-Xorazmiy 10-asrda „Kimyo“ so‘zi arabcha „kamoyakmi“, ya’ni „yashirmoq“, „berkitmoq“ ni anglatadi, deydi. Turk olimi Toshko‘pir-zodaning fikriga ko‘ra, mazkur so‘z yahudiycha „kimyax“ dan olingan. Ba’zi olimlar „Kimyo“ so‘zi Misrning qadimgi nomi „Xem“ yoki „Hame“dan olingan degan fikrni ilgari surishadi. Bu so‘z „qora“ yoki „qoramtir“ ma’nosini anglatib, manbalarda „Kimyo“ „Misr fani“ degan ma’noda keladi. Boshqa bir guruh olimlar esa „Kimyo“ so‘zi yunoncha „kimyo“ iborasidan kelib chiqqan bo‘lib, „suyuqlik“, „eritilgan metall“ni anglatishiga ishora qiladilar. Ammo, qanday

bo'lishidan qat'i nazar, mazkur fanning Sharq mamlakatlarida bir kator rivojlanganligi, bu borada o'rta osiyolik olimlarning xizmati katta ekanligi tarixiy manbalardan ma'lum.

Alkimyo davri – Aleksandriya alkimyosi:

Aristotelning elementlar o'zgarishi haqidagi g'oyalari metallarning transmutatsiyasi haqidagi ming yillik tadqiqotlarning "nazariy" dasturiga aylandi. Eramizdan oldingi II asrda alkimyo paydo bo'ldi, Aleksandriya akademiyasida "ilohiy mo'jizali san'at" vositasida nodir metallarning bir-biriga o'tishlari o'rgatilar edi. "Elementlarning" o'zaro aylanishi haqidagi ta'limot simob va uning birikmalarini o'rganish oqibatida paydo bo'ldi. Buyuk Aristotel' simobni suyuq kumush deb atardi. "Hydrargerum" - "kumush suv" degani. Oltin, kumush, mis kabi elementlar simob bilan amal'gama xosil qilishini ularning rangi, zichligi o'zgarishlarini metallarning bir-biriga o'tishi deb xisoblaydi.

Iskandar Zulqarnaynning o'limidan (Aleksand Makedonskiy, eramizgacha 323 yil) so'ngra u tuzgan juda katta imperiya parchalanib ketdi, ammo yunonliklarning Yaqin va O'rta SHarq mamlakatlariga hali ham kuchli ta'siri bor edi. Yana bir necha asrlar davomida bu o'lkalarda madaniyat va ilmning o'zaro qo'shilishi va bir-birini boyitishi davom etib turdi. Misrda Iskandarning xarbiy qo'mondonlaridan biri Ptolomey-Soter xokimiyatni qo'lga oldi va Aleksandriya shahrida "Museyon" ilm va musiqa o'chog'ini tashkil etib, uning kutubxonasiga juda ko'p adabiyotlarni yig'ib keldi. Bu paytda misrliklar amaliy kimyo fanini yaxshi o'zlashtirishgan bo'lsa ham, uni alohida bilim sohasiga ajratishmadi. Misrliklarning amaliy kimyo sohasidagi bilim darajasidan xayratlangan yunonliklar ularning tajribalarini o'rganishdi va misrliklar kimyo fani xudosi Oziris deb hisoblashsa, yunonlar uni o'zlarining xudolari Germes bilan baravarlashtirdilar. O'z navbatida bu xil taqlidlar, aralashtirishlar fanning rivojiga salbiy ta'sir etdi. Oddiy insonlar kimyogarlarni sehrgar, jodugar va xavfli bilimlar sohibi deb hisoblashar va ulardan qo'rqishardi. Jamiyat oldidagi o'zlarining sirli mavqelarini bilgan kimyo namoyondalari borgan sari o'zlarining yozuvlarini sirli va oddiy xalq tushunmaydigan qilib, xar hil simvol va belgilardan foydalanishardi.

Arab al-kimyogarlari VII asr arablarning jaxon maydoniga chiqishi bilan mashxur bo'ldi. Ilgari Arabiston yarim orolida tashqi dunyodan uzilgan holda yashab kelgan arablar Islom dini quvvati bilan G'arbiy Osiyo va SHimoliy Afrikani zabt qildilar. Eramizning 641 yilida Misrga xujum qildilar va tezda uni to'liq egalladilar. Bir necha keyingi yil davomida eronshohlar yurti ham shunday bosqinchilik bilan bosib olindi. Buyuk arab imperiyasi vujudga keldi. Qadimgi hukmronlardan ibrat olgan arab xalifalari ham ilm-fanga o'z e'tiborlarini qaratishdi.

Ular khemeia soʻzini al-khemeia shakliga aylantirishdi va 14 shunday qilib alkimyogar termini paydo boʻldi. Arablar 670 yilda Xristian dunyosining eng yirik shahri Konstantinopolni oʻz flotlari bilan qamal qilishganda ularning kemalari suv bilan oʻchmaydigan kimyoviy aralashma bilan yoqib yuborildi va ular khemeianing birinchi amaliy oqibatini oʻz terilarida sinab koʻrishdi. Bundan xulosa chiqarib oʻzini oʻnglab olgan arablar keyingi besh asr davomida alkimyoni oʻz nazoratlariga olishdi.

Organik kimyo

Organik kimyo uglerodning boshqa elementlar bilan organik birikmalar hosil qilishi va bu birikmalarning oʻzgarish qonunlarini oʻrganadigan fan. Kimyoning bir boʻlimi. Organik kimyoning asosiy vazifasi organik birikmalarni sof holda olish va ularning tuzilishini aniqlash, reaksiyaga kirishishi, reaksiyalar mexanizmini, moddalarning kimyoviy tuzilishi va xossalari orasidagi bogʻlanishni oʻrganish, shuningdek, ulardan amaliyotda foydalanish yoʻllarini tadqiq qilishdan iborat. Organik birikmalar insonning Yer mavjud boʻlishi va uning amaliy faoliyatda oʻta muhim ahamiyatga ega. Tirik organizmlarni tashkil qiladigan barcha asosiy komponentlar oqsillar, nuklein kislotalar, uglevodlar, yogʻlar, vitaminlar, gormonlar va boshqa organik birikmalardir. Deyarli barcha sintetik va tabiiy tolalar, plastmassalar, pestitsidlar, boʻyagichlar, dorilar va shahrik. ham organik birikmalarga taalluqli. Hozirgi vaqtda ajoyib xususiyatlarni oʻzida mujassamlashtirgan organik birikmalar yiliga 250 mingdan 300 minggacha sintez qilinadi, ularning umumiy soni esa 10 milliondan oshdi. Masalan, kishilar uzum sharbati achiganda spirtga aylanishini, musallas ochiq havoda turganida sirka kislota hosil qilishini bilardilar. Oʻsimlik moylari va hayvon yogʻlari oziq-ovqat sifatida qadimdan ishlatib kelinadi. Sovun va har xil boʻyoqlardan foydalanish qadim zamonlardan beri maʼlum. Sof holdagi organik moddalarni dastlab 900-yillarda arab alkimyogarlari hosil qildilar.

Organik moddalar insoniyatga juda qadimdan maʼlum boʻlgan. Ular qadim zamondan buyon shakar va moy olishni, yogʻlarni qaynatib sovun olishni bilganlar. Qadimgi Hindiston va Misrda organik kimyo fan sifatida shakllanmagan boʻlsada, odamlar organik boʻyoqlardan foydalanib, boʻyash sanʼatini rivojlantirgan. Tabiiy organik birikmalardan oqilona foydalanishda bizning ajdodlarimiz ham dunyoda peshqadamlardan boʻlishgan. Sof holdagi organik moddalar dastlab 900 yillarda arab alkimyogarlari tomonidan hosil qilingan edi. Buyuk mutafakkirimiz, tibbiyot ilmining ustozlari Abu Ali ibn Sino juda koʻplab oʻsimliklardan organik tabiatli moddalarni ajratib olgan. Kimyoviy bilimlar 16 asrdan boshlab jadal surʼatda rivojlana boshladi. Oʻsha davrda nazariy asosda boʻlmasda lekin moddalar toʻgʻrisida juda koʻp tajribalar toʻplangan edi.

Moddalar organik va noorganik moddalarga bo'linmagan edi. 1851 yilda A.Kekule organik kimyoni uglerod kimyosi sifatida ta'rifladi. Lekin bu fikr ham noto'g'ri ekanligi aniq edi. Chunki, uglerodning ba'zi birikmalari (uglerod oksidlari, metall karbonillari, karbonat kislota va karbonatlar) noorganik moddalar sifatida qaraladi. Ba'zi mellorganik birikmalarni esa noorganik moddalar sifatida ko'rish mumkin. Organik kimyoga aniqroq ta'rif 1889 yili K.Shorlemmer tomonidan berildi. Organik kimyo fani uglevodorodlar va ularning hosilalarini o'rganuvchi fandır. Birinchi marta 1806 yili Bertselius o'zining "Xayvonot kimyosi" asarida "Organik kimyo" terminini shifokor talabalarga tanishtirdi va fanga olib kirdi. Sirka kislotasi arab alkimyogarlari tomonidan V asrda vino achitqisidan xaydab olindi. Etil spirti vinoning o'zidan olindi va "Spiritus vini" vino ruxi deyildi. Efir 1625 yili V. Valentin vino spirti va kuporos moyi (H_2SO_4) dan oldi. Absolyut efir 1796 yili T.Lovits tomonidan K_2CO_3 va $CaCl_2$ ta'sirida suv va spirt dan tozalandi. "Yog'larning shirin asosi" glitserin yog'lardan olindi. XIX asr boshlarida organik moddalarning tabiati xali tushunarli emas edi. 1784 yili A. Lavuaz'e vino spirti, moylar, mumlarni yoqib ulardan xosil bo'lgan karbonat angidridi va suv miqdorini o'lchadi va tarkibini aniqladi. Organik kimyoning rivojlanishida rus olimlaridan V. V. Markovnikov, N. N. Zinin, A. Ye. Favorskiy, S. V. Lebedev, N. D. Zelinskiy, A. N. Nesmeyanov va boshqalarning xizmatlari katta.

Organik kimyoning rivojlanishida O'zbekiston kimyogarlarning ham katta hissasi bor. 20-asrning 20-yillarida O'rta Osiyo universiteti kimyo fakultetida professor. S. N. Naumov boshchiligida xinon va toluxinon — dibromidlar tuzilishini aniqlash ustida kuzatuvlar amalga oshiriddi (1933). 2, 3-siklogeksandion 1,4-dikarbon efiri tuzilishi o'rganildi. Mazkur modda hosilalaridan xinoksalin, monoksalin, dioksim, monogibrazon, pi-razolon, bipirazolon, oazonlar olindi, sho'rsuv nefti tadqiq qilinib, uning tarkibidagi uglevodorodlar va oltingugurt miqdori aniqlandi. 40-yillarda O. S. Sodiqov boshchiligida organik kislotalar, biologik stimulyatorlar, RR vitamini, xinozidin va boshqa olish yo'lga qo'yildi. 50-yillarda S. Yu. Yunusov O'zbekiston o'simliklari tarkibidagi noyob organik moddalarni ajratib olish va tarkibini o'rganishga kirishdi. Aromatik birikmalarni alkillash va alsillash amalga oshirildi (I. P. Sukervanik va boshqalar). Aproton va proton kislotalar alkillash reaksiyalarida katalizatorlar sifatida qo'llandi, 1-atsetilanizol olish usuli sanoatga tatbiq etildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Kimyo>
2. <https://hozir.org/kimyo-tarixi.html>
3. <https://www.cspi.uz/uz/kafedra-detel-sahifasi/kimyo-kafedراس>
4. <https://teletype.in/@masofatalim/organik-kimyo>

ФИО автора: *Xakimboyeva Gulshoda Berdinazar qizi*

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti talabasi

Название публикации: «OLQISHLAR VA QARG'ISHLAR: ULARNING HAYOTIMIZDAGI O'RNI»

Annotatsiya: Ushbu maqolada olqish va qarg'ishlarning tarixiy hamda bugungi kundagi ahamiyati bayon qilingan.

Kalit so'zlar: olqish, qarg'ish, magiya, folklor, marosim, san'at, so'z, kundalik-maishiy olqishlar, uchrashuv olqishlari, hadis.

Qadimgi insonlar so'zning magik qudratiga ishonganlari tufayli olqish va qarg'ishlarga ishonganlar. Ya'ni aytilgan qarg'ish va olqishlar hayotda o'z aksini topishiga, amalga oshishiga umid bog'laganlar. Ayrim holatlarda bu o'z tasdig'ini topgan ham. Olqish va qarg'ishlar so'z magiyasiga asoslangan. Ular marosim folklori namunalari hisoblangan. Chunki ular tarixan maxsus marosimlar aytimlari sifatida shakllangan va taraqqiy topgan. Lekin ular bora-bora marosim bilan aloqadorligini, asosan yo'qotgan. Biroq hozir ham olqish va qarg'ishlarning ayrim namunalari marosimlar paytida ijro etilishi kuzatiladi.

Olqishlar kishilarga yaxshilik, ezgu niyat, xotirjamlik, qut-baraka, sog'lik tilash maqsadida aytiladi. Ular kishilarning ruhini ko'tarib, yaxshilikka da'vat etadi. Shuning uchun janr nomi turkiy tillarda “maqtash”, “sharaflash”, “yaxshi istaklar bildirish” kabi ma'nolarni anglatuvchi qadimgi turkcha “ol” fe'li o'zagidan yasalgan “olqish” atamasi bilan yuritiladi. Atama “ol” o'zagiga – “qi” buyruq mayli hamda “-sh” harakat nomi yasovchi qo'shimchalarning qo'shilishidan hosil bo'lgan.

Olqishlar o'z ijro o'rniga, vazifasiga va poetik tabiatiga ega.

Ularni shu xususiyatlariga ko'ra talab qilingan o'rinda yoshi nisbatan ulug'roq kishilar tomonidan aytiladigan kundalik maishiy olqishlarga, an'anaviy marosimlar tarkibida ijro etiluvchi olqishlarga bo'linadi.

Kundalik maishiy olqishlar ijtimoiy turmush bilan chambarchas bog'liq bo'lib, inson faoliyatining deyarli barcha tomonlarini qamrab olganligi bilan diqqatni tortadi. Shunga ko'ra, ularni ijro o'rni va ijro maqsadiga qarab, yana ichki turlarga bo'lish mumkin. Masalan biror kishi boshqa biror shaxs bilan uchrashib qolganida, bir-birlarini tanish-tanimasliklaridan qat'iy nazar hol-ahvol so'rashishdan oldin o'zaro bir-birlariga yaxshi tilak-istak bildirishilari, yuzlariga fotiha tortib sog'lik-omonlik istashlari uchrashuv olqishlari sifatida e'tirof etiladi. Uchrashuv olqishlari kishilarning bir-birlariga nisbatan hurmat-ehtiromlarini namoyon etadi. Ular shaxsning axloqini, tarbiyasini ko'rsatib beradi. Masalan, "Omin, qadam yetdi, balo yetmasin, Tinchlik, omonlik, xotirjamlik bo'lsin" aytimi ham uchrashuv olqishi sanaladi. Shuningdek, dasturxon olqish aytimlari alohida mavqega ega. Qadimdan taom yeyilgach, unga bag'ishlab maxsus olqish aytilgan. Jumladan, "Olti urug'ning oshini bersin, Luqmoni Hakim yoshini bersin, Qushday quyib bersin, Tog'day uyib bersin, Allohu akbar" deyilgan.

Kishilar biror ishni boshlashdan oldin ham, uni yakunlagandan keyin ham, albatta, olqish aytishlari o'ziga xos odat tusini olgan.

O'z navbatida qarg'ishlarni ham ikki turga bo'lishimiz mumkin. Yaxshi va yomon qarg'ishlar. Bu esa niyatga bog'liq. Xalqimizda "Yaxshi gapga ham, yomon gapga ham farishta omin deydi" - degan naql bor. Bu aslida Rasululloh sollallohu alayhi va sallamning hadislaridan olingan. Rasululloh sollallohu alayhi va sallam bir hadislarida shunday deydi: O'zingizni o'zingiz qarg'amang, chunki farishtalar siz aytgan duolarga omin deb turadi...(Muslim rivoyati). Musulmon kishi o'zining haqqiga ham, boshqa musulmon birodarining haqqiga ham duoibad qilib qarg'amog'i shar'an yaxshi emas. Ijtimoiy odob-axloq mavzusida qalam tebratgan ulamolar bu illatni inson tiliga ilashgan ma'naviy kasallik deb baholaydilar.

Shu o'rinda yaxshi niyatdagi qarg'ishlar ham mavjud. Masalan, "Uyingga bug'doy to'lgur", "Umring uzoq bo'lgur" kabi. Bunday qarg'ishlarning qay o'rinda, qay daraja va tartibda ishlatilishi insonning niyatiga bog'liq deb hisoblayman.

Xulasa o'rnida shuni aytish lozimki, qarg'ish va olqishlarni qay jihatdan ishlata bilish ham san'at. Insonlar bu san'atdan qanday foydalanishi orqali o'zining saviyasini, xulq-atvorini, ko'z ilg'amas jihatlarini namoyon etib qo'yishlari hech gap emas.

So'z bu – duo. Demak uni besamar va noo'rin ishlatishdan o'zni asrash kerak.

Adabiyotlar:

1. M.Jo'rayev, J.Eshonqulov. "Folklorshunoslikka kirish". Toshkent
2. Oxunjon Safarov. "O'zbek xalq og'zaki ijodi". "Musiqqa" nashriyoti. Toshkent 2010
3. "Kichik janrlar maqol, matal va topishmoq, olqishlar va qarg'ishlar janrlar poetikasi.

ФИО автора: *Xojaniyazov Tursinbay Baxitbay uli*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogik instituti talabasi

Название публикации: «HOZIRGI KUNDA MAKTABLARDA MATEMATIKANI O'QITISHNING DOLZARB MUAMMOLARI»

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy matematikaning dolzarb muammolari va ularni hal qilish haqida so'z boradi. Yana maktab o'quvchilarining matematikani o'rganishida bir qancha muammolarga to'xtalib o'tamiz.

Kalit

so'zlar: o'quv materiali, darslik, induktiv usullar, ko'nikma va malakala, zamonaviy ta'lim standartlari, matematik model, transformatsiyalar.

Maktab o'quvchilarining ijodiy faoliyatini rivojlantirish muammosi hali ham dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Ushbu yechim ko'plab qarama-qarshiliklarni va o'quv jarayoniga xos bo'lgan bir qator muammolarni bartaraf etish bilan bog'liq. Ularning ba'zilari quyidagicha:

- o'quv materialining hajmi va mazmuni o'rtasida qat'iyan aniqlangan qarama-qarshiliklar mavjud bo'lib, ular ijodiy ish olib boruvchi o'qituvchining o'z chegaralaridan tashqariga chiqishga, u yoki bu masalani darslikda qabul qilinganidan farqli ravishda izohlashda ko'rib chiqishga bo'lgan tabiiy istagi;
- samaradorlik va induktiv usullar vaqtidagi samarasizlik o'rtasidagi ziddiyat;
- maktab o'quvchilarining kundalik kollektiv tarbiyaviy ishlari, bilimlarni o'zlashtirishning individual xususiyatlari, ko'nikma va malakalarini shakllantirish, ularning ishlash tezligi va tabiati o'rtasidagi ziddiyat;
- muqarrar ravishda ma'lum bir standartlashtirishga olib keladigan va matematik ta'limning ommaviy xarakteri o'rtasidagi ziddiyat, bu esa idrokning individual tabiati bilan ta'kidlanadi.

Bugungi kunda maktab matematikasi ta'limida ikkita muammo mavjud. Ushbu yechim zamonaviy ta'lim standartlariga javob beradigan zamonaviy darsliklarni nashr etishga qaratilgan bo'lishi kerak:

- 1) barcha talabalarga mustaqil ravishda ma'lumot olishga, o'quv adabiyotlarini o'qishga o'rgatilmaydi;

2) o'rganish va rivojlanish o'rtasida tanlov qilishda, osonroq o'rganishga ustunlik beriladi;

Birinchi muammoning yechimi faqat darslikdagi materialga kirish imkoni va batafsil bo'lishi bilan mumkin bo'ladi, bu maktab o'quvchilariga o'quv adabiyotlarini o'qishga va mustaqil ravishda ma'lumot olishga o'rgatishga yordam beradi. Bugungi kunda o'qituvchining asosiy vazifasi o'quvchilarning boshlarini go'yo keyingi hayotda kerak bo'ladigan ma'lumotlar bilan to'ldirish emas, balki o'zlari kerakli ma'lumotlarni olishga o'rgatish, o'quv adabiyotlarini ongli ravishda o'qishga o'rgatishdir. Ular darslikni o'zlari o'qiy olishlari uchun darslik o'qituvchi uchun emas, avvalambor ular uchun, talabalar uchun yozilishi kerak. Matematikani o'qitishda ozmi-ko'pmi muammoli ta'lim bilan bog'liq uchta yondashuv mavjud: Muammoli vaziyatlarni yaratish usuli, muammoli ta'lim usuli va muammoli ta'limning o'zi. Muammoli o'qitish usuli quyidagicha: o'qituvchi talabalarga ular hal qila olmaydigan muammoni taklif qiladi. U biror narsani tushuntiradi, nazariyaning yangi elementlarini kiritadi, so'ngra asl muammoga qaytadi va uni oxirigacha yetkazadi. Printsipial jihatdan, bu juda mos bo'lgan o'qitish usuli, ammo uning bir muhim kamchiligi bor – bu talabalarga yo'naltirilgan emas. Darsda ko'rib chiqiladigan muammo talabaga emas, balki o'qituvchiga kerak. O'qituvchi buni talabalarga yuklaydi, chunki bu yangi materialni tushuntirish jarayonini yanada qulay qiladi. Muammoli vaziyatlarni yaratish usuli bilan vaziyat taxminan bixil. Qoida tariqasida o'sha darsda, o'qituvchi talabani muammoli vaziyatga tushiradi va o'zi uni undan chiqarib tashlaydi. Ushbu ikki usuldan foydalanganda talabalar odatda passiv bo'ladi. Muammolarni o'rganishga to'g'ri yondashish ikki printsipga asoslanadi:

1) talaba to'g'ridan-to'g'ri muammoga duch kelishi kerak; muammoni hal qilishda yoki qandaydir mulohazalarni olib borishda, u shaxsan nimadir uning kuchidan tashqarida ekanligiga ishonch hosil qilishi kerak, chunki u, ehtimol, biror narsani bilmaydi;

2) muammoning yechimi o'z vaqtida kechiktirilishi kerak, muammoni "orqaga qaytarish" kerak. Faqatgina ushbu sharoitda, muammoning yechimiga erishgan

holda, talaba o'zining rivojlanishida muvaffaqiyatga erishganligini tushunadi va ma'lum ijobiy his-tuyg'ularni qabul qiladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, talabalar algebra kursini bir butun sifatida tushunishlari uchun, avvalambor, ularning boshlang'ich modellarini (funktsiyalarini) to'liq o'zlashtirishlari muhimdir. Bu shuni anglatadiki, ma'lum bir funktsiyani o'rganish uchun ularning faoliyatini yangi ob'ektni (o'ziga xos matematik model-funktsiyani) tizimli ravishda, harxil tomondan, harxil vaziyatlarda ko'rib chiqadigan tarzda tashkil etish zarur. Shu bilan birga, bu izchillik tasodifiy uchastkalar majmuasi xarakterida bo'lmasligi kerak, harxil funktsiyalar sinflari uchun harxil, bu esa o'rganishda noqulaylikni keltirib chiqaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'rta maktabda matematikani o'qitish metodikasi: Umumiy metodika: O'quv qo'llanma. Fizika va matematika talabalari uchun qo'llanma. yuz. ped. in-tov / V. A. Oganessian, Yu. M. Kolyagin, G. L. Lukankin, V. Ya. Sanninskiy. M.: Ta'lim, 1980 yil.
2. Ta'lim standartlari / Ed. B.A. Bordovskiy. - Sankt-Peterburg: Ta'lim, 1996 yil.
3. O'rta maktabda matematikani o'qitish metodikasi bo'yicha amaliyot: akademik. Fizika va matematika talabalari uchun qo'llanma. yuz. ped. in-tov / T.V. Avtonomova, S.V. Varchenko, V.A. Gusevvaboshqalar; Ed. IN va.Mishina. - M.: Ta'lim, 1993 y.
4. Kasbiy pedagogika: Pedagogik mutaxassisliklar va yo'nalishlarda o'qiyotgan talabalar uchun o'quv qo'llanma. - M.: "Kasbiyta'lim" uyushmasi, M., 1997 y.

ФИО автора: *Озода Юлдашхуджаева*

ЎЗМУ Тарих факультети Археология кафедраси талабаси

Название публикации: «ЎЗБЕК ХАЛҚИ ЭТНОГРАФИЯСИНИ ДУНЁГА ТАНИТГАН ОЛИМ»

Этнология ва этнография соҳасининг фан сифатида шаклланишида бир қанча олимларнинг меҳнатлари сингган, шу жумладан машҳур олим Сергей Павлович Толстовнинг ҳам ўзига хос ўрни бор.

Бундай буюк шахс билан фаолият юритиш, илмий тадқиқотлар жараёнига гувоҳ бўлиш ёш, илмга чанқоқ, меҳнатсевар, бўлажак олим, ўз соҳасининг фидойиси бўлган бўлажак олим Исо Муродович Джабборовга насиб қилди.

Сергей Павлович Толстов Хоразм воҳасида олиб борган илмий тадқиқотлари жараёнида бирга қатнашиб ўзининг этнография фанига бўлган қизиқишини оширди. Исо Муродович Джабборов машҳур этнограф бўлиб, йетишишида устози Сергей Павлович Толстовнинг ўрни катта аҳамият касб этади.

Бутун умрини ўқиш ва изланиш, билганларини ёшларга ўргатишни ўзига мақсад қилиб қўйган устозимиз Исо Джабборов Москва университетида талабалик давридаёқ С.П.Толстов бошқарган “Хоразм экспедицияси”да фаол қатнашган.[1:23].

Фанга “Хоразм цивилизацияси”ни олиб кирган С.П.Толстовнинг Хоразм тарихи, маъданияти ва этнографиясига меҳр-у муҳаббати юксак бўлган.

Устозининг бундай фидойилиги ёш тадқиқотчи қалбига ўша даврлардаёқ сингган эди. Шунинг учун ҳам Исо Джабборов ўзини қизиқтирган соҳалар: Тарих, этнография, фалсафа, диншунослик ва маданиятшунослик бўйича қилган барча илмий изланишларини албатта Хоразм тарихига ёндашиб олиб борган.

“Хоразм экспедицияси” кўпгина ноёб топилмалари билан тарих хазинасини бойитади. Антик давр маданиятига оид топилмаларининг барчаси тарих илми учун том маънода жуда қимматли эди. Моҳиятан аҳамиятсиз бўлиб кўринган ашё ва белгилардан катта хулоса чиқариш илмнинг ўзига хос хусусиятларидан бири.[3:3].

Исо Джабборов ўша даврдаги дастлабки, тадқиқотларидаёқ айнан шу хусусиятларни англай билди. Хоразм воҳасига оид ёқлаган илмий тадқиқот иши турли илмий доираларда катта қизиқиш уйғотди.[1:112].

Бу тадқиқоти орқали Исо Джабборов Хоразм этнографияси масаласини биринчилардан бўлиб, фанга олиб кирди ва унга жаҳон олимларининг

эътибоирини қарата олди. Устознинг илмий фаолияти айниқса мустақиллик йилларида сермахсул бўлди.

Уларнинг; “Кўҳна харобалар сири”(1961), “Ижтимоий тараққиёт, маиший турмуш ва дин”(1973), “Ажойиб кишилар ҳаёти”(1983), мустақиллик йилларига келиб 1993 йилда Исо Джабборов археолог олима Г.Дресвянская билан ҳамкорликда рус тилида “Ўрта Осиё руҳлари, авлиёлари ва маъбудалари” номли янги асарани чоп эттирди. “Ўзбек халқи этнографияси” (1994), “Буюк Хоразмшоҳлар давлати”(1999), “Антик маданият ва маънавият хазинаси”(1999), ўғили Санжар билан ҳамкорликда ёзилган “Жаҳон динлари тарихи” дарслиги (2002), “Ўзбеклар: турмуш тарзи ва маданияти”(2003), “Жаҳон этнологияси асослари”(2005-2008) “Ўзбеклар”(Анъанавий хўжалиги, турмуш тарзи ва этномаданияти) (2008) ва бошқа бир қатор фундаментал асарларни яратган.

Устознинг бир канча асарлари хорижий мамлакатларда нашр этилаётганлигининг ўзи ҳам Исо Джабборовнинг маънавияти юксак эканлигини англатади.[1:62].

Маълумот ўрнида шуни айтиш жоизки, устознинг “Ўзбеклар турмуш тарзи ва этномаданияти” номли китоби ҳақида тўхталиб ўтмаслик мумкин эмас.

Бу асарда ўзбекнинг келиб чиқиши, шажарасига оид қизиқарли фактлар келтирилган.[2:4]. Бундан ташқари мазкур китобда ўзбекларнинг анъанавий машғулоти ва хўжалик фаолияти махсус ўрганилиб халқ сифатида шаклланиши жараёнларини ўзбек халқи моддий ва маънавий маданияти, миллий урф - одатлари илмий асослаш орқали халқимиз жаҳоннинг энг қадимий халқларидан экани, унинг тарихи неча минг йиллар билан ҳисобланиши ва буни ҳеч ким ҳеч қачон инкор эта олмаслигини исботлаб берди. Ушбу китоб унга тақриз ёзган академик Собир Камолов таъбири билан айтганда, “Ўзбекни ўзлигини танитадиган асар бўлди” дейишимиз мумкин.[1:43].

Хоразмнинг чинакам фарзанди сифатида бу ўлканинг дини, тарихи ва маданияти ҳақида ёзганлари халқимиз маънавиятининг бебаҳо мулкига айланди; ўзбекларнинг келиб чиқиши ҳақидаги энг сўнгги монографияси ўзбек ва рус тилларида нашр этилди.[1:69]

Исо Джабборов билан суҳбатдош бўлган ҳар бир шахс устозни ёдга олар экан:” Устоз маъруза жараёнларида нафақат талабаларнинг эътиборли бўлишлари, вазифаларни вақтида бажаришларига балки, уларнинг ички дунёси, муаммоларига ҳам эътибор қилар эдилар. Устоз кимгадир маслаҳатгўй ота яна кимгадир ҳақиқий дўст эдилар” дея таъкидлайдилар.

Профессор Исо Джабборовнинг илмий – педогогик бекиёс даражада сермазмун кечди. Устознинг 300 га яқин илмий монографиялари, рисоалари,

дарсликлари, ўқув қўлланмалари, илмий ва илмий - оммабоп мақолалари ҳамда тақризлари биз ёшлар учун катта хазинага айланди.

Устозимиз Исо Джабборов илмий раҳбарлигида кўплаб талабаларда Этнология ва этнография соҳасига қизиқишлари ортди.[1:35]

Тарих фанлари номзоди, доцент Турсун Ўсарович Салимов “Исо Муродович Джабборовнинг сайҳаракатлари билан 1981 йилда илк ўзбек тилидаги “Этнография асослари” дарслиги чоп этилди. Бу дарслик Ўрта Осиёдаги миллий республикалардаги биринчи она тилидаги ўқув қўлланмаси бўлди” дея таъкидлайди.[1:101]

Азиз устозимизнинг илм – фан соҳасидаги самарали меҳнатлари Ўзбекистон ҳукумати эътиборидан четда қолмади; Эл – юрт олдидаги камтарона хизматлари учун “Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган фан арбоби” фахрий унвони, “Фалсафа фанлари доктори”, “Халқ маорифи аълочиси” кўкрак нишони билан тақдирланди.[1:110]

Хулоса ўрнида шуни айтиш жоизки, халқимиз маънавий бойлиги ҳар бир даврда яшаб ижод қилган, инсониятнинг онги ва қалбига зиё нурларини таратган шахслар мероси билан ўлчанади.

Профессор Исо Муродович Джабборов чиндан ҳам тафаккури қайнарбулоқ, илмга чанқоқ, теран фикр, ўткир зехн эгаси ва дўстликни қадрловчи инсон эдилар. Устозимизнинг маънавий мероси ҳам ана шундай безавол маънавиятимиз хазинасидан ўрин олган илмий жавоҳирлардир. Бу инсоннинг энг катта бойликлари улар ёзиб қолдирган кўп йиллик ажойиб илмий асарлари ва истеъдодли шогирдларидир.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.

1. “Илм – фан ва маърифатга бағишланган умр”. Тошкент. 2009.
2. Джабборов И.М. Ўзбек халқи этнографияси. Тошкент. 1994.
3. Джабборов И.М. Дрений Хорезм. Москва. 2014.

ФИО авторов: *Yo'ldosheva Dildora Mengliboy qizi*

ToshDAU Termiz filiali talabasi

Qurbonov Mirzoli Choriyevich

ToshDAU Termiz filiali talabasi

Название публикации: «O'ZBEKISTONNING JANUBIDA SHIRINMIYA (GLYCYRRHIZA GLABRA-L.) YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI VA DORIVORLIK XUSUSIYATLARI»

Annotatsiya. Dorivor o'simliklarni biologik xususiyatlari, areallari, ko'paytirish usullarini ishlab chiqish va sanoat ushuncha xom-ashyo bazasini taminlashda dorivor o'simlik ya'ni Shirinmiya (Glycyrrhiza glabra-L.) o'simligini yetishtirish texnologiyasi va dorivorlik xususiyatlarini o'rganish mamlakat iqtisodiyotining o'sishiga xizmat qiladi.

Аннотация. Изучение биологических свойств, местообитаний, методов воспроизводства лекарственных растений и технологии выращивания и выращивания лечебных свойств лекарственных растений (Glycyrrhiza glabra-L.) Обеспечение в стране сырьевой базой для промышленности служит росту экономики.

Annotation. Development of biological properties, habitats, methods of reproduction of medicinal plants and study of the technology and medicinal properties of medicinal plants (Glycyrrhiza glabra-L.) in the development of the raw material base for industry serves the growth of the economy.

Kalit so'z. polikarp, barg, gul, tuxumsimon, ellipssimon, glyukoza, flavonoidlar, efir moylari, pektin.

Ключевое слово. поликарп, лист, цветок, яйцевидный, эллиптический, глюкоза, флавоноиды, эфирные масла, пектин

Keywords. polycarp, leaf, flower, ovoid, elliptical, glucose, flavonoids, essential oils, pectin.

Respublika hududlarida dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlashga doir ilmiy tadqiqotlarning yagona bazasini yaratish, xorijiy davlatlarning ilg'or ilmiy ishlanmalarini o'rganib borish, yetakchi ilmiy muassasalar bilan hamkorlik o'rnatish hamda zamonaviy texnologiyalar, ilmiy ishlanmalarni respublikaga joriy etish va mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanishni kuchaytirish maqsadida ko'lab qunun

va qarorlar ishlab chiqilmoqda. Ma'lumki dunyo miqyosida farmasevtika korxonalarida ishlab chiqarilayotgan dori vositalarining taxminan 50% i dorivor o'simliklar xomashyosidan tayyorlanmoqda. Mutloq ko'pchilik mamlakatlarda, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasida farmasevtika sanoatini jadallik bilan rivojlanishi bunday korxonalarning dorivor o'simliklar xomashyosiga bo'lgan talabni keskin ortishiga sabab bo'lmokda. Shuni ta'kidlash lozimki, tabiiy holda o'suvchi dorivor o'simliklar zaxiralarining chegaralanganligi tufayli farmasevtika sanoati korxonalarning dorivor o'simliklar xomashyosiga bo'lgan talabini, asosan, dorivor o'simliklar o'stirish orqaligina qondirish mumkin. Buning ustiga hozirgi vaqtgacha mamlakatimizning ixtisoslashgan fermer, o'rmon, dehqon va boshqa mulkchilik shaklidagi xo'jaliklarida dorivor o'simliklarni, ularni o'stirish texnologiyalari mukammal ishlab chiqilmaganligi sababli, ilmiy asoslanmagan holda parvarish qilinmoqda. Shu sababli, ham farmasevtika sanoatini sifatli mo'l, tannarxi arzon va ekologik sof xomashyo bilan ta'minlash katta muammo bo'lib qolaveradi. Bu holat, albatta, dorivor o'simliklar xomashyosi yetishtirish bilan shug'ullanuvchi xo'jaliklarni dorivor o'simliklarni o'stirish texnologiyalarini puxta egallagan mutaxassislar bilan ta'minlashni taqozo qiladi.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so'ng dorivor o'simliklar dexqonchiligiga alohida e'tibor berildi. Chunonchi, Vazirlar Mahkamasining 1995 yil 7-dekabrda shirinmiya o'simligi xom-ashyosiga bo'lgan ichki va tashqi bozor talablarini qondirish maqsadida "O'zbekiston Respublikasida shirinmiya xom ashyosini yetishtirishni ko'paytirish, chora tadbirlari to'g'risidagi" 453-sonli maxsus qarori qabul qilindi. Ushbu qaror ijrosini ta'minlash maqadida "Shifobaxsh" IChM qoshida tashkil etilgan dorivor o'simliklarga ixtisoslashgan o'rmon xo'jaliklarida shirinmiya o'simligi ekib o'stirilmoqda. Zamonaviy tabobatda ham bu o'simlikning o'rni beqiyos bo'lib, farmasevtika sanoati korxonalarida qayta ishlanib turli xil dori vositalari ishlab chiqarilmoqda. Shu bilan birga ko'pgina dorivor yig'malarning asosiy tarkibiy qismlaridan biridir.

Shirinmiya (*Glycyrrhiza glabra*-L.)—dukkakdoshlar (Fabaceae) oilasiga mansub ko'p yillik o't o'simlik. Teofrast o'z asarlarida bu o'simlikni solodkoviy koren, skifskaya trava, pontiyskaya trava nomi bilan atagan. Mazkur o'simlikni rus tilida –solodka golaya, o'zbek tilida-shirinmiya, chuchukmiya, qizilmiya, Qoraqalpog'iston avtonom respublikasida esa bo'yan deb atashadi. Shirinmiyaning tarqalish areali juda keng bo'lib, sobiq ittifoqning Yevropa qismida, Qrim, Kavkaz, Sibir, Kichik Osiyo, Eron, Afg'oniston, Shimoliy Afrikada tarqalgan.

Respublikamiz hududida shirinmiya tipik to'qay o'simligi hisoblanib, asosan Sirdaryo va Amudaryoning quyi qismlarida uchraydi. Shirinmiya polikarp o't o'simlik, poyalari yaxshi rivojlangan bo'lib, silindrsimon tuzilishga ega. Poya yog'ochlangan bo'lib balandligi 150-160sm, ba'zan uning balandligi to'qay sharoitlarda 200sm va undan ham ortadi. Sho'rlangan tuproq sharoitida bu ko'rsatkichlar 50-70sm atrofida qayd etiladi. Barglari murakkab tuzilishga ega. 4-8 juft bargchalardan iborat bo'lib, poyalarda ketma-ket joylashgan. Barg uzunligi 11-18sm, bargchalari tuxumsimon, ellipssimon, atroflari butun, tuklangan, uzunligi- 5sm, kengligi-2,5sm ni tashkil etadi. Gullari oq binafsha rangli, changchilari yirik, og'ir. Shirinmiya o'simligi

asosan uch xil usul bilan, urug'idan, ildizpoyalaridan va ko'chat yetishtirish orqali ko'paytiriladi.

Agrotexnikasi. Respublikamizdan shirinmiya xom-ashyosi AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Yaponiya, Koreya kabi rivojlangan mamlakatlarga eksport qilinadi. Ta'kidlash joizki, bu o'simlik tuproq sharoitiga talabchan emas. Yer ostki suvlari yaqin, qayta sho'rlangan qishloq xo'jaligi aylanmasidan chiqib qolgan maydonlarda yetishtirib yuqori iqtisodiy samaradorlikka erishish bilan bir qatorda yerlarning meliorativ holatini yaxshilash xususiyati bilan shubhasiz, ahamiyatlidir. Shirinmiya o'simligi asosan uch xil usul bilan, urug'idan, ildizpoyalaridan va ko'chat yetishtirish orqali ko'paytiriladi.

Birinchi usul- urug' sepish bilan amalga oshiriladi. Buning uchun agrotexnikasi to'g'ri yo'lga qo'yilgan, kuzda yaxshilab shudgorlangan, begona o'tdan tozalangan, molalangan, chizellangan, tekislangan maydonlarni tanlanishi talab etiladi. Tayyorlangan maydonlarga oralig'i 70 sm qilinib egatlar olinadi va urug'lar 1-3sm chuqurlikda ekiladi. Urug' ekishni kuz va erta bahor oylarida mexanizasiya yordamida amalga oshirish mumkin. Gektar hisobida 4-5kg urug' ekiladi. Urug' ekilgandan so'ng, maydon sug'oriladi va maysa hosil bo'lgunga qadar tuproq yuza qatlami nam holatda saqlanib turishi talab etiladi. Tuproq harorati 100C dan oshishi bilan maysalarning unib chiqishi kuzatiladi. Maysalar asosan 20-25sm ga yetishi bilan qator oralariga ishlov beriladi. Vegetasiya davomida o'simlik maydoni 8-10 marotaba sug'oriladi. Har 2-3 marotaba sug'orishdan so'ng kultivasiya o'tkaziladi va qator oralig'iga ketmon bilan ishlov beriladi hamda parvarishlanadi. Ammo, sho'r yerlarda (1,5-2,0%) urug' unuvchanligining anchagini pastligini inobatga olinsa, shirinmiya urug'ini ko'kartirib sanoat ahamiyatiga ega bo'lgan ekin maydonlarini barpo etib bo'lmaydi.

Ikkinchi usul- ildizpoyalardan ko'paytiriladi. Bu usulda o'simlik xom-ashyosi ya'ni, ildizpoyalari maydonlardan kovlab olinadi. O'tkir tig'li moslamalar yordamida 10-15sm uzunlikda ildizpoya qalamchalari qirqib tayyorlanadi. Gektar hisobiga 2000-3000kg ildizpoyalarni sarflanishi tavsiya etiladi. Oldindan tayyorlangan va agrotexnikasi to'g'ri yo'lga qo'yilgan maydonlarga oralig'i 90sm qilib egatlar olinadi va 5-8sm chuqurlikda ildizpoyalar mexanizasiya yordamida ekiladi. Bu jarayon ham kuz va erta bahor oylarida amalga oshiriladi. Tuproq namligini e'tiborga olgan holda ildizpoya ekilgan maydoni tez-tez sug'orib, tuproqda namlikni saqlab turish samarali natija beradi.

Ekilgan maydonlarda o'simlik holatiga qarab agrotexnik chora- tadbirlar amalga oshiriladi va 1-yili 6-8 marta (vegetasiya davomida) sug'oriladi hamda parvarish qilinadi. O'simlik vegetasiyasining 2- yilidan boshlab sug'orish me'yori tuproq sharoitiga qarab kamaytirib boriladi. Sanoat ahamiyatiga ega bo'lgan katta ekin maydonlarini barpo etishda asosan shu usul samarali natija beradi. Biroq, bu usul bilan ko'paytirilganda, 1ga maydonga 2000-3000kg qimmatli xom- ashyo sarflanadi.

Uchinchi usul- bunda avval bo'z tuproqda urug'ni ekib, ulardan ko'chat yetishtirish, so'ngra uni sho'r tuproqli yerlarga ko'chirib o'tkazish orqali amalga oshiriladi. Jumladan bir vegetasiya davrini o'tagan ko'chatlar sho'r tuproqlarga ko'chirib o'tkazilganda, ularning o'sib rivojlanishi va saqlanishi 70-80% tashkil qiladi. Vegetasiyaning 4-5-yilidan boshlab xom-ashyo yetiladi. Sanoat ahamiyatiga ega

bulgan xom-ashyo ildiz va ildizpoyalardan iborat bo'lib, po'stlog'i jigar rangli, ichki qismi to'q sariq rangli o'ziga xos hid va o'ta shirin ta'mga egadir. Gektaridan 8-10t davlat standart talablariga mos keladigan yer ostki qismi va ho'l holatda 20-25t to'yimli ozuqabob yem-xashak mahsulotlarini yetishtirish mumkin. O'simlikning yer ostki qismi asosan 50sm chuqurlikdan qazib olinadi, tuproqlardan tozalanib quritiladi.

Maxsus mexnizmlar yordamida zichlab bog'lanadi va ustiga yorliq yopishtirilib xom-ashyo quruq omborxonalarda saqlanadi. Saqlanish muddati 3 yil. Shunday qilib, qimmatli xom-ashyo o'simligi hisoblanmish shirinmiya ekin maydonlarini barpo etishda ildizpoya va ko'chat usullarini qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Kimyoviy tarkibi. Kuchli nektar ajratuchi bo'lganligi sababli asalari va boshqa hashorotlarni o'ziga jalb qiladi. Shirinmiyaning yer ustki qismi hayvonlar uchun to'yimli ozuqa sifatida foydalaniladi. Poya tarkibida 11-18% protein, 10-15% oqsillar, 3.3-9.1% yog' va boshqa foydali birikmalar mavjud. Yer ostki qismi po'stlog'i jigar rangli ildiz va idliz poyalardan iborat bo'lib, uzunligi 180-200sm atrofida qayd etiladi. Ildiz va ildizpoyalarida glisirizin kislotasining miqdori 3-24%, glyukoza-8%, saxaroza-11%, kraxmal-34%, kletchatka-24% ni tashkil qiladi. Suvda ekstraksiyaga uchraydigan moddalarning miqdori- 43% ga yetadi.

Tibbiy ma'lumotnomalarda qizilmiya ham qizilmiya yoki sariq ildiz nomlariga ega. Uning tarkibida S vitamini, saxaroza, flavonoidlar, efir moylari, pektin va mineral tuzlar mavjud.

Dorivor xususiyatlari. Bu o'simlikda glikirrizinning mavjudligi bibariya ildizini yo'talni bostiruvchi vosita qiladi. Qizilmiyaga asoslangan dori-darmonlarni qabul qilganda, yuqori nafas yo'llarining sekretor funksiyasi yaxshilanadi, bu ekspektoran ta'sirini ta'minlaydi. Flavonoid birikmalari spazmlarni engillashtirishga yordam beradi. Qizilmiya yallig'lanishga qarshi vosita sifatida ham ishlatiladi. Saponinlar organlarning shilliq pardalarini tirnash xususiyati qiladi, bu esa bu o'simlikni diuretik va laksatif ta'sirga ega dori-darmonlarda ishlatishga imkon beradi. Qizilmiya yurak-qon tomir tizimi uchun ham foydalidir. Qonda xolestireni pasaytiradi, shu bilan qon tomirlari devorlarida tuz va yog'larni paydo bo'lish xavfini kamaytiradi. Oshqozon va o'n ikki barmoqli ichak yaralarini davolashda ushbu dorivor o'simlikdan foydalanish glitsirrizik kislotaning ta'siri bilan bog'liq bo'lib, u boshqa narsalar qatorida qizilmaga shirin ta'm beradi. Qadimgi tabiblar inson tanasiga kiradigan zaharlarni zararsizlantirish uchun qizilmiyani ishlatgan, zamonaviy tibbiyotda qizilmiya kimyoviy moddalar ta'sirini zararsizlantirish uchun ishlatilgan. Ko'plab tadqiqotlarni o'tkazgandan so'ng, rasmiy tibbiyot qizilmiyani turli kasalliklarga davo deb tan oldi. Uning asosida ko'plab dorilar yaratiladi. Yo'talni davolovchi vosita sifatida bu o'simlik shifobaxsh shakarlamalar va lozenziyalar, shuningdek shirin siropning bir qismidir. Qizilmiya yo'talning tabiiy davosi bo'lgani uchun uni uch yoshdan boshlab bolalarga berish mumkin. Bolalar bir qoshiq shirin sirop ichishni yaxshi ko'radilar. Xo'sh, onalar xotirjam bo'lishlari mumkin - yo'tal endi bolalarini azoblamaydi. Boshqa narsalar qatori, qizilmiya mikroblarga qarshi va yallig'lanishga qarshi ta'sirga ega, chunki u oshqozonning ba'zi kasalliklari uchun buyuriladi. Bolalar uchun siropning dozasi kuniga to'rt marta yarim choy qoshiqda, kattalar uchun 1 qoshiq buyuriladi. Suv

bilan ovqatdan keyin siropni iching. Qizilmiya ildizi limfotoksikozni davolashda ishlatiladi. Teri toshmalari, kolit, disbakterioz va kasallikning boshqa ko'rinishlarini oldini olish uchun suvda suyultirilgan sirop ishlatiladi. Bundan tashqari, ushbu dori ortiqcha vazni yuqotishda ham foydalanish mumkin. Qizilmiya ildizi bulyoni oshqozon-ichak traktining funktsiyalarini tiklaydi, toksinlar tanasini tozalaydi va organizmdagi metabolizmni normallashtiradi. Dorivor maqsadlarda, asosan, qizilmiya ildizi ishlatiladi. U, boshqa xususiyatlar qatorida, umumiy mustahkamlovchi xususiyatlarga ega, tanadagi kuchni tiklaydi va immunitetni oshiradi. Undan tayyorlanadigan siroplar, hatto xom ashyolardan ham. Dekotlar surunkali charchoqni, uyqusizlikni davolashda qo'llaniladi. Faringit kasalligida qizilmiya ildizini chaynash tavsiya etiladi. Tibbiyotda ildiz ekstrakti ham ishlatiladi - jigarrang, shirin tusli massa. U asosan dermatit, kariesni davolashda ishlatiladi va yaralarni davolashga yordam beradi. Barglar rasmiy tibbiyot tomonidan rasmiy dori sifatida ishlatilmaydi, ammo ular xalq retseptlariga ko'ra oyoqlarni terlash uchun yaxshi vosita deb hisoblanadi.

To'g'ri yig'ilgan va yig'ilgan ildiz 10 yilgacha saqlanadi. Qizilmiyaning afzalligi, avvalambor dorilarning nisbatan arzon narxidir. Shu bilan birga, bu o'simlik kamdan-kam hollarda allergiya namoyon bo'lishiga olib keladi, bu uning mashhurligini tushuntiradi. Bundan tashqari, odamlarning fikriga ko'ra, mahsulot yo'tal bilan samarali kurashadi va mustahkamlovchi ta'sirga ega. Qizilmiya tibbiy amaliyotda keng qo'llanilgan. Tayyorgarlik uchun o'simlikning ildizi ishlatiladi, erta bahorda yoki kech kuzda yig'ib olinadi. Bundan tashqari, faqat uzunligi kamida 25 sm va qalinligi 1 sm dan ortiq bo'lgan katta ildizlar foydalanish uchun ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shirinmiyani ko'paytirish va yetishtirish agrotexnikasi / M. Badalov, O.A. Ashurmetov, G.S. Aprasidi, Q.H. Hojimatov. – Toshkent: O'zRFA «KIBERNETIKA» IChB bosmaxonasi, 1996. – 16 b.

2. To'xtayev B. Yo. O'zbekistonning sho'rlangan yerlarida dorivor usimliklarning introduksiyasi Bio.fan.dokt.diss. – Toshkent.

3. Axmedov X.A. Botanika: ma'ruza matnlari, o'quv qo'llanma. – Toshkent: ToshDAU, 2001. – 74b.

4. Belolipov I.V., Axmedov X.A. va boshq. Botanikadan amaliy mashg'ulotlar: o'quv qo'llanma. – Toshkent: ToshDAU, 2002. – 95b.

5. O'zbekiston o'simliklari aniqlagichi, 1985

6. Доривор ўсимликлар етиштириш технологияси ва экология

Тошкент – 2009.

ФИО автора: *Салимов Бахриддин Лутфуллаевич,*

кандидат философских наук,

Ташкентский государственный

транспортный университет

кафедра “Социальные науки”

Название публикации: «ФИЛОСОФСКАЯ РОЛЬ ДИАЛЕКТИЧЕСКИХ
КАТЕГОРИЙ В ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА»

Salimov Bahriddin Lutfullaevich

Tashkent State Transport University

Associate professor of the department of “Social sciences”

Doktor of philosophy (Ph.D)

THE PHILOSOPHICAL ROLE OF DIALECTICAL CATEGORIES IN HUMAN LIFE

Аннотация

Автор статьи, размышляя по поводу некоторых достойных восхищения высказываний величайших из древнегреческих философов-учёных, таких, как Фалес, Демокрит и Гераклит о явлении случайности, пришёл к выводу, что эти учёные рассматривали случайность совместно с необходимостью, причиной и явлениями вероятности, так как эти явления всегда были взаимосвязаны. Кроме того, автор статьи, изучив точки зрения вышеуказанных ученых-философов, сделал следующие выводы: случайности освобождают человека от рабской зависимости от судьбы, случайность не возникает сама по себе без какой-либо причины, она не может повториться дважды абсолютно одинаково, всё в мире зависит не только от необходимости, случайность – это явление, причины которого ещё не определены, случайность и вероятность понятия близкие друг к другу.

Ключевые слова: Случайность, необходимость, причина, вероятность, мир, жизнь, движение, судьба, процесс, атом, общество, религия, проблема, явление, изменчивость.

Annotation

Writing in his article, he considered the views of ancient Greek philosophers such as Geraklit, Democritus, and others as worthy of his remarks on social relations, and claimed that these philosophers studied social relations as a whole. Studying the views of the great philosophers mentioned above, there are important conclusions that the facts in social relationships are not constantly changing, and that the processes in society, like nature, are in constant motion. The article also analyzes the nature of the laws and the role that they play in a personal society, and analyzes that the laws are a vital tool to ensure the sustainability of social relations.

Key Words: Social relations, human, society, change, development, nature, life, action strategies, law, process, phenomenon, spirituality, purpose, benefit.

Введение

Если мы неизменно будем действовать в соответствии с принципом “все сущее и явления находятся в постоянном движении. Ничто не стоит на месте без движения, все движется и изменяется”, – это принесёт только пользу нашему обществу. В качестве подтверждения к изложенным нами выше суждениям мы можем привести факт принятия и внедрения в жизнь Стратегии действий по развитию Республики Узбекистан по пяти основным направлениям на 2017 — 2021 г.г. Но при принятии Стратегии действия появились высказывания о том, что есть уже “узбекская модел” развития, принятая в начале 1990-х годов, и есть ли необходимость в новой. Хотя, Стратегия действий является логическим продолжением “узбекской модели”. К тому же, со времени принятия “узбекской модели” прошло уже двадцать с лишним лет. Изменились эпоха, время. Стратегия действий была принята с учетом новых изменений и современных условий. Насколько данное историческое решение правильное и своевременное мы можем показать на примере проведенных в стране а течении короткого времени широкомасштабных созидательных работ.

Принцип “все меняется и находится в движении” является понятием тесно взаимосвязанным с системой коммуникаций, который считается одним из важнейших объектов социальных отношений. Потому что, в развитии

человеческого общества издавна вопросы коммуникации имеют превалирующее значение. Можно сказать, что коммуникация даёт жизнь обществу подобно кровеносным сосудам. Судьбу всех социальных отношений невозможно представить в разрыве с системой коммуникаций. В свою очередь, если эта система коммуникаций не будет непрерывно усовершенствоваться, обновляться, то нельзя будет говорить о развитии социальных отношений. Причина этого в том, что с изменением времён и эпох система коммуникаций тоже должна изменяться. Было бы целесообразно, если бы эти изменения происходили в ногу со временем.

Известно, что в центре социальных отношений стоят человек и его деятельность. Иначе говоря, сами люди определяют каким образом должно происходить развитие общественных отношений. Точнее, такие качества людей, как знания, поведение, стремление к лучшему оказывают влияние, которое имеет решающее значение для общественных отношений.

Основная часть

Говоря словами Гераклита: – “Будьте единомышленниками, будьте далеки от сенокоса. Напротив, учитесь, изучайте, не ошибайтесь, если ошибётесь попадёте под жесткую руку закона. Настраивайте себя на хорошее и соревнуйтесь на стезе добродетели” [3,90]. Конечно несомненно, это выражение относится непосредственно к духовности человека. Духовность – это ум, знания, человеколюбие, добродетель, добро, взаимное милосердие. В обществе, в котором преобладают высокие морально-этические качества, соответственно на таком же высоком уровне будут и социальные отношения. Эта проблема и в настоящее время не утратила своей актуальности. В частности, некоторые изменения и проблемы, возникающие в последние годы в нашей духовной жизни, всех нас весьма озадачивает.

Гераклит, удостоенный в истории звания отца диалектики, когда-то изложил свою точку зрения о социальных (общественных) отношениях. Гераклит не был учеником никого из философов, но его воспитали природа и личная твердость.

Сам Гераклит утверждает, что его учитель – это природа [3,30]. Что это означает? Это означает, что философские взгляды сформировались на основе естественных законов в естественной среде. Эта особенность проявлялась и в общественно-политических взглядах Гераклита. Гераклит понимал, что действительность в социальных отношениях также как природные процессы находится в постоянном движении, изменяется и развивается. На самом деле это действительно так. Также как и в природе, в обществе ничто, в том числе и явление, не остаётся неподвижным, неизменным. Это относится одинаково и к обществу тысячелетней давности, и к современному обществу. Это ещё раз подтверждается сущностью научных исследований современных ученых обществоведов. Не только ученые обществоведы, но и дальновидные руководители государств многократно утверждали о том, что действительность в социальных отношениях не постоянна. “Сегодня время меняется, требования, задачи, которые оно ставит перед нами также растут. Если мы сами своим разумом, трудом не будем менять действительность, никто не придет со стороны и не сделает это за нас”[4,52].

На самом деле, как и природные процессы действительность в социальных отношениях также имеет постоянно меняющийся характер. Это относится не только к природе и к обществу, но и к жизни отдельно взятого человека. Чтобы понять это не обязательно быть обладателем большого ума. Достаточно того, чтобы каждый человек внимательно взглянул на жизненный путь своих близких, и он поймёт, что в этом бренном мире все меняется и движется. Однако, он не всегда помнит и признаёт эту истину. И только тогда, когда у него появляются проблемы в жизни, он попадает под удары судьбы, вспоминает об этой горькой жизненной истине. Конечно между изменениями, движениями в природе и социальных отношениях есть существенная разница. Если такие процессы в большинстве своём проявляются чётко, то изменения и действия в социальных отношениях часто не сразу проявляются. Потребуется некоторое время, чтобы они начали бросаться в глаза, почувствовались. И к тому же, так как мы находимся непосредственно внутри социальных отношений, естественно мы

можем не сразу почувствовать изменения и движения в них. Однако, это не должно оправдывать наше неведение. Ибо наше незнание сути процессов, происходящих в социальных отношениях, в будущем с большой вероятностью может привести к некоторым проблемам и неприятностям.

Хотя, в области духовности была проделана и продолжает выполняться огромная работа, она не даёт в достаточной степени положительных плодов и нижеследующие вопросы остаются открытыми: Почему все, что делается в целях повышения духовности не даёт ожидаемых результатов, вокруг ещё много подонков, личностей с низкой духовностью? Кто эти люди, которые вступают против своей Родины, проливают кровь невинных, и для чего они так поступают? Особенно, в большом количестве наблюдаются в нашей стране горькие случаи нанесения несовершеннолетними учащимися друг-другу телесных повреждений различной степени, и даже лишения жизни своим сверстникам. Нам кажется, что, если даже сложно будет найти ответы на эти вопросы, имеет смысл искать суть правильные ответы в духовно–просветительской области. Большая вероятность того, что живший за несколько тысячелетий до нашего времени ученый-диалектик Гераклит в своих суждениях имел в виду именно это.

В образовании социальных отношений и их дальнейшем развитии имеют важное значение принципы взаимодействия и солидарности между людьми. Вообще, если даже подумать, по существу социальные отношения – это объединение, сплочивание людей на пути к достижению определённых целей. Для этого абсолютно необходимы определённые причины, основания. По этому поводу основоположник атомистической теории Демокрит пишет следующее: “Люди подвергающиеся нападению диких зверей и капризам природы для того, чтобы выжить, научились очень важному свойству – помогать друг-другу, и вместе с тем стали привыкать к разным чертам характера, свойствам друг-друга... В результате всё это пошло на пользу формированию социальных отношений. Вообще, изначально необходимость, нужда и опыт во всех ипостасях исполняли роль учителя” [1,115].

Эти точки зрения имели значение не только в времена Демокрита, но и в сегодняшние дни. Потому что, люди из-за нужды, а также для удовлетворения своих потребностей сближаются между собой, получают помощь друг от друга и, если можно так сказать, используют друг-друга. И раньше, и теперь ни один человек не сможет в отрыве от социальных отношений вести полноценную жизнь, достигнуть высоких целей и остаться в истории как личность. Правда человек может существовать в одиночестве в пустынях и горных вершинах. Да, он может жить, но никто не будет знать и воспринимать его как личность.

Значит, если человек не живя среди общества находится далеко от социальных отношений, то и общество не будет знать о нём ничего. И, так как о нём никакой информации, он для общества и других людей – никто. То есть, даже если человек живущий вне социальных отношений является обладателем высокого интеллекта и способностей, они все остаются бесполезными. Только тогда, когда он начнет общаться с другими людьми, будет входить с ними в социальные отношения, появится возможность проявить свои способности и интеллект. Здесь не надо забывать о том, что социальные отношения не возникают стихийно, сами по себе. Может быть, в основе социальных отношений лежат определенные законы. Эти законы для людей, вступивших в социальные отношения определяют, что можно и что нельзя. А человеку, который является самым совершенным из всех живых существ, нужны ли законы и правила. Мы часто слышим, что человек среди всех живых существ является самым совершенным, что нет равных ему по уровню интеллекта.

Заключение

С точки зрения интеллекта, сообразительности нет равных ему живых существ. Такие высоконравственные понятия, как духовность и просвещение, честь и совесть, стыдливость, доброта даны только нам людям. Однако, к большому сожалению, человек, который является обладателем таких высоконравственных достоинств, а также большого ума и способностей, иногда обращается в нечто очень низкое и уродливое. Иногда, он способен на такие

жестокие поступки, какие не совершают даже самые дикие звери. И это всё происходит в сфере социальных отношений, где наши действия регулируются законом. Так для чего же были придуманы законы и в каких целях? Почему же и при существовании законодательства происходят все эти неприятности? Для того, чтобы найти правильные ответы на эти и другие вопросы по этой теме, будет весьма уместно воспользоваться следующими высказываниями Демокрита: “Закон желает служить целям улучшения жизни людей. Однако, они сами тоже должны от всего сердца желать себе быть хорошими. Или же для того, чтобы достичь полноценного исполнения поставленных перед законом задач, требуется беспрекословное подчинение ему”[2,237].

Даже если подумать логически, в сфере социальных отношений улучшить жизнь людей только лишь посредством издания законов и их внедрения задача не простая. Конечно можно добиться исполнения законов, используя соответствующие структуры государственной системы. Но, если люди сами не захотят улучшения своей жизни, не постигнут сущности законов, задачи по совершенствованию социальных отношений, достижению высокого уровня жизни общества так и останутся отвлечёнными понятиями. Законы, предназначенные для приведения в порядок социальные отношения, сами по себе не появятся и с неба не упадут. Законы, которые являются продуктом человеческого мышления, разрабатываются высокоинтеллектуальными представителями рода человеческого. Правда, мы можем наблюдать, что в прежние времена при издании законов в основном учитывались интересы правящих кругов. В период социально-экономических формаций, через которые прошло человечество, таких как: “рабовладельческий”, “феодальный” строй и на самом начальном этапе “капиталистического” строя несправедливости еще существовали. То есть, имело место правило: “Кто стоит выше, те и устанавливали всегда законы”[5,120].

Но в настоящее время с таким положением дел покончено. Или, если сказать иначе: “Закон даёт возможность каждому человеку жить так, как ему

хочется. Но только с условием, что он не будет наносить вред интересам других” [2,237]. Весьма толковое определение.

Литература

1. Б.Б.Виц. Демокрит. Москва, “Мысль” 1979.
2. Демокрит в его фрагментах и свидетельствах древности. Под редакцией и с комментариями Г.К.Ваммеля. ОГИЗ. Москва. 1935.
3. Гераклит Эфесский: все наследие: на языках оригинала и в рус. пер.: крат. изд. / подгот. С.Н. Муравьев. М.: ООО «Ад Маргинем Пресс», 2012.
4. Ш.М.Мирзияев. Критический анализ, жесткая дисциплина и персональная ответственность должны стать повседневной нормой в деятельности каждого руководителя. Т.: “Ўзбекистон, 2017.
5. Платон. Законы. – Т.: Янги аср авлоди, 2002.

ФИО автора: Яркулов Лутфилло Турдимуродович

Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардиясиси Жиззах минтақавий ўқув маркази ўқув бўлими ўқитувчи-методисти

Название публикации: «ИЖТИМОИЙ ТАРМОҚЛАРДА ҚОНУНГА ХИЛОФ РАВИШДА АХБОРОТ ТАРҚАТГАНЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИК АСОСЛАРИ»

Аннотация. Мақолада, бугунги ривожланиб бораётган жамиятимизда Интернет жаҳон ахборот тармоқлари ва оммавий ахборот воситаларига ҳақиқатга тўғри келмайдиган ахборотларни тарқатганлик учун жавобгарлик масалалари ва жавобгарлик асослари, бугунги кунда ахборотларни тарқатиш, нотўғри ахборотлар туфайли шахс ҳуқуқ ва эркинликларининг поймол этилиши каби жихатлар ёритиб берилган.

Калит сўзлар. Ахборот, интернет, оммавий ахборот воситалари, блогер, шахс, шахсга доир маълумотлар, уйдирма.

Ахборот - манбалари ва тақдим этилиш шаклидан қатъи назар шахслар, предметлар, фактлар, воқеалар, ҳодисалар ва жараёнлар тўғрисидаги маълумотлар.

Блогер - Интернет жаҳон ахборот тармоғидаги ўз веб-сайтига ва (ёки) веб-сайт саҳифасига ҳамма эркин фойдаланиши мумкин бўлган, ижтимоий-сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва бошқа хусусиятга эга ахборотни жойлаштирувчи, шу жумладан ахборотдан фойдаланувчилар томонидан ушбу ахборотни муҳокама қилиш учун жойлаштирувчи жисмоний шахс.

Оммавий ахборот воситалари - Оммавий ахборотни даврий тарқатишнинг доимий номга эга бўлган ҳамда босма тарзда (газеталар, журналлар, ахборотномалар, бюллетенлар ва бошқалар) ва (ёки) электрон тарзда (теле-, радио-, видео-, кинохроникал дастурлар, Интернет жаҳон ахборот тармоғидаги веб-сайтлар) олти ойда камида бир марта нашр этиладиган ёки эфирга бериладиган (бундан буён матнда чиқариладиган деб юритилади), қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда рўйхатга олинган шакли ҳамда оммавий

ахборотни даврий тарқатишнинг бошқа шакллари оммавий ахборот воситасидир.

Ўзбекистон Республикасида оммавий ахборот воситалари ўз фаолиятини “Давлат тили ҳақида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ амалга оширади.

Ривожланиб бораётган бугунги жамиятимизда барча фуқароларда ахборотга бўлган талаб кучайиб бормоқда. Бу эса, ахборотдан тўғри фойдаланиш ва уни ҳақиқатга тўғри келиш келмаслиги билан боғлиқ муаммоларни келтириб чиқармоқда. Ахборотни олиш, сақлаш, тарқатиш ҳар кимнинг шахсий ҳуқуқи эканлиги барчага маълум аммо унинг қай тартибда олиниши, тарқатилиши, сақланиши ва ҳақиқатга мос келиши муҳим масала саналади. Бу масалаларга эътибор берилмасликнинг оқибати фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига, шаъни ва қадр-қимматининг камситилишига, корхона, муассаса, ташкилотларнинг, давлатнинг, жамиятнинг, қолаверса бутун бир миллатнинг обрўсига путур етказиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 25-моддасига кўра “Ҳар ким эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқига эга. Ҳеч ким қонунга асосланмаган ҳолда ҳибсга олиниши ёки қамоқда сақланиши мумкин эмас.” деб кўрсатиб ўтилган, ушбу Қонуннинг 27-моддасида эса “Ҳар ким ўз шаъни ва обрўсига қилинган тажовузлардан, шахсий ҳаётига аралашишдан ҳимояланиш ва турар жойи дахлсизлиги ҳуқуқига эга.” эканлиги таъкидланган. Хозирги кунда барча фуқаролар Интернет жаҳон ахборот тармоқлари, оммавий ахборот воситалари ва блогерлар томонидан тарқатилаётган турли хил мазмундаги ахборотлардан кенг фойдаланиб келишмоқда. Лекин ушбу ахборотлар ҳақиқатга тўғри келиш келмаслигига кўпам аҳамият беришмаяпти. Ушбу ахборотларнинг ичида қонунчиликка номақбул бўлган, баъзи ҳолларда ёлғон маълумотларга фуқароларнинг ишониб қолишига ва бунинг натижасида шахс ҳуқуқлари ва эркинликлари, шаъни, қадр-қиммати камситилишига олиб келмоқда. Бундай ҳолатлар айниқса мустақил ахборот тарқатувчилар ичида жумладан, блогерлар томонидан тарқатилган хабарларда кўп учрамоқда.

Қонунчиликда ёлғон ахборот тарқатганлик, шахсга доир маълумотларни шахснинг рухсатисиз тарқатганлик, фуқароларнинг шаъни ва қадр-қимматини камситганлик учун жавобгарлик белгиланган. Шу билан бирга, Интернет жаҳон ахборот тармоқлари орқали ҳақорат қилиш, тухмат қилиш каби ҳолатларга ҳам тегишли тартибда жавобгарлик белгиланган.

“Журналистлик фаолиятини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонуннинг 6-моддасида журналистнинг мажбуриятлари белгиланган бўлиб, ўз касбига доир фаолиятни амалга ошириш чоғида журналист ўзи тайёрлаётган материалларининг тўғри ёки нотўғри эканлигини текшириши ва ҳолис ахборот тақдим этиши шартлиги кўрсатиб ўтилган.

Келтириб ўтилган нормалар маълумотларнинг тўғрилигини текшириб, кейин эълон қилиш ахборот тарқатувчи ҳар қандай шахс, шу жумладан, журналистлар ва блогерларнинг ҳам мажбуриятларидан бири ҳисобланади.

Шунингдек, “Оммавий ахборот воситалари тўғрисида”ги Қонуннинг 6-моддасида оммавий ахборот воситаларидан айрим турдаги хатти-ҳаракатларни содир этишда фойдаланишга йўл қўйилмаслиги белгиланган бўлса, “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги қонуннинг 12¹-моддасида ҳам қандай ахборот турлари Интернетда тарқатилиши мумкин эмаслиги номма-ном санаб ўтилган.

Шу билан бирга ҳозирги кунда ижтимоий тармоқлар ёлғон маълумотларни реклама қилиш ҳолатлари ҳам кўп учрамоқда. 1998 йил 25 декабрда қабул қилинган “Реклама тўғрисида”ги қонунда нотўғри ва яширин реклама тушунчаларининг мавжудлиги ёлғон рекламага қарши курашиш бўйича норматив асос мавжудлигини англатади. Бунга мисол қилиб ижтимоий тармоқларда бир кунда бойиб кетиш ваъда қилинган, аслида эса реклама муаллифлари ташкил қилган гуруҳ ёки каналга аъзолар ва обуначиларни йиғишни мақсад қилувчи рекламаларни мисол қилиб келтириш мумкин.

Жаҳон тажрибаси. Америка Қўшма Штатларида веб-сайт эгалари ва блогерлар “Алоқаларнинг мақбуллиги тўғрисида”ги Қонунга кўра ўз фойдаланувчилари жойлаштирган тухмат руҳидаги маълумотлар учун жавобгарликка тортилмайди. Қоида бўйича, фойдаланувчиларнинг шарҳлари

учун оммавий ахборот воситалари ёки блогер, шарҳ ҳақида билиши ёки билмаслигидан қатъий назар, жавобгарликка тортилмайди. Лекин, қуйида келтирилган ҳолларда оммавий ахборот воситалари ёки блогер бошқа субъектлар қолдирган шарҳ (пост) лар учун жавобгар бўлишлари мумкин:

- агар шарҳ қолдирган шахс блогернинг ходими бўлса;
- шарҳнинг жиноятлиги очикчасига маълум бўлиб турган бўлса;
- шарҳ муаллифлик ҳуқуқи ёки савдо маркасига зарар етказадиган таркибга эга бўлса.

Буюк Британияда эса веб-сайт эгалари, 2013 йилда қабул қилинган “Тухмат тўғрисида”ги актнинг 5-бўлимига мувофиқ, фойдаланувчиларнинг тухматона шарҳлари учун веб-сайтлар ёки блогерлар, агар жабрланувчи буни исботласа қуйидаги ҳолларда жавобгар бўлади:

- тухмат ёки ҳақорат қилган шахсни аниқлаш имкони бўлмаганда;
- жабрланувчи шарҳ мазмунига нисбатан сайт операторига ёки блогерга шикоят юборган бўлса;
- жабрланувчининг шикоятига жавоб берилмаган бўлса.

Беларусь Республикасида “Оммавий ахборот воситалари тўғрисида”ги Қонунга кўра интернет-ресурс, интернет нашрининг эгаси ўзига тегишли бўлган ресурс орқали қонунчилик билан тарқатиш тақиқланган, давлат ва жамият манфаатларига зарар етказувчи ишончсиз, ҳақиқатга тўғри келмайдиган жисмоний шахсларнинг шаъни ва қадр-қимматига путур етказувчи, юридик шахсларнинг ишчанлик обрўсини тўқувчи маълумотларни тарқатилишига йўл қўймаслиги, Республика қонун ҳужжатлари талабларига амал қилиши ва ваколатли давлат органининг талабига мувофиқ юқорида санаб ўтилган турдаги маълумотларни дарҳол ўчириб ташлашга мажбур.

Миллий қонунчилигимизда эса “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги Қонуннинг 12¹-моддаси 2-қисмига мувофиқ веб-сайтнинг ва (ёки) веб-сайт саҳифасининг эгаси, шу жумладан блогер ҳамма эркин фойдаланиши мумкин бўлган ахборот жойлаштириладиган Интернет жаҳон ахборот тармоғидаги ўз веб-сайтига ва (ёки) веб-сайт саҳифасига ҳамма эркин фойдаланиши мумкин

бўлган ахборотни жойлаштиришдан аввал унинг тўғрилигини текшириши, шунингдек жойлаштирилган ахборотнинг нотўғрилиги аниқланган тақдирда уни дарҳол ўчириб ташлаши шарт.

Кўпинча ижтимоий тармоқлардаги хабарларда масалан, телеграм мессенжери орқали товар ёки ишлаб чиқарувчини обрўсизлантириш орқали рақобатчиларга иқтисодий зарба беришга қаратилган аудио, фото ва видеохабарларга дуч келамиз. Аммо рақобатчини обрўсизлантириш, яъни босма ёки бошқача усулда кўпайтирилган матнларда ёки оммавий ахборот воситалари орқали хўжалик юритувчи субъектнинг ишбилармонлик нуфузига путур етказиш мақсадида била туриб ёлғон, ноаниқ ёки бузиб кўрсатилган маълумотларни тарқатганлик учун Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 192-моддасида жавобгарлик белгиланган.

Шунингдек, ғаразли ва паст ниятларда шахс ҳақида уни обрўсизлантириш мақсадида асосини топмаган ахборот тарқатганлик учун ҳам қонунчиликда жавобгарлик белгиланган. Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 40-моддасида, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 139-моддасида тухмат, яъни била туриб бошқа шахсни шарманда қиладиган уйдирмалар тарқатганлик учун жавобгарлик белгиланган.

Шунингдек ёлғон хабар тарқатганлик учун қонунчиликда фуқаровий жавобгарлик ҳам келиб чиқиши мумкин. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 1021-моддасида маънавий зарар шахснинг ор-номуси, шаъни, қадр-қиммати ва ишчанлик обрўсини ҳақоратловчи маълумотларни тарқатиш туфайли етказилган бўлса, уни етказувчининг айбидан қатъи назар қопланиши лозимлиги кўрсатиб ўтилган.

Шахснинг ор-номуси, қадр-қиммати ва ишчанлик обрўсини ҳақоратловчи маълумотлар ҳам ёлғон уйдирма бўлиши мумкинлигини ҳисобга оладиган бўлсак, бундай ҳолатда зарар қандай ундирилиши мумкинлиги тўғрисидаги нормалар ҳам қонунчилигимизда ўз аксини топган.

Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 202²-моддасига кўра жамоат тартибига ёки хавфсизлигига таҳдид

солувчи ёлгон ахборотни тарқатиш, шу жумладан оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки Интернет жаҳон ахборот тармоғида тарқатганлик учун, Жиноят кодексининг 244⁶-моддасига кўра жамоат тартибига ёки жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи ёлгон ахборотни тарқатиш, шу жумладан оммавий ахборот воситаларида, телекоммуникация тармоқларида ёки интернет тармоғида тарқатиш, маъмурий жазо қўлланилганидан кейин содир этилганлиги учун жавобгарлик белгиланган.

Хулоса қилиб айтганда, ижтимоий тармоқлар фойдаланувчилари, оммавий ахборот воситалари ходимлари ва блогерлар юқоридаги қонун нормаларини билиб қўйиши лозим. Бу фойдаланувчиларда ахборотлардан тўғри ва оқилона фойдаланиш кўникмасини шакллантиради. Журналист ва блогерлар ҳам ахборотларни тарқатишда эътиборли бўлишлари, ҳар бир ахборотни тарқатишдан олдин уларнинг ҳақиқатга тўғри келишини, олинган манбааларини синчиклаб текшириб кўришлари, фуқароларнинг шаъни ва қадр-қимматининг камситилмаслигига алоҳида эътибор қаратишлари, қонунларимизнинг поймол этилишининг олдини олади. Зеро, ҳар қандай ёлгон хабар ва ахборотларни кўр кўрона тарқатиш, белгиланган тартибда қонунга мувофиқ жиноий, маъмурий ва бошқа турдаги моддий ва маънавий жавобгарликка сабаб бўлишини унутмаслигимиз керак.

Биз қуйидагиларни таклиф қиламиз 1. Ахборотни ва ахборот олишни тартибга солувчи миллий қонунчиликни такомиллаштириш яъни ахборотлар билан боғлиқ бир нечта қонунларни якка бир тизимга бирлаштириш орқали улардан оддий фуқаролар фойдаланиши учун қулайлик яратиш;

2. Жаҳон тажрибасини чуқур ва пухта ўрганган ҳолда, миллий менталитетимизга мос жавобгарлик чораларини тадбиқ қилиш (кўпроқ моддий жавобгарликни қўллашни такомиллаштириш, чунки моддий жавобгарликнинг таъсир кучи бир неча йиллар озодликдан маҳрум қилиш ёки ахлоқ тузатиш ишлари жазосининг таъсиридан кучлироқ бўлади бизнинг фикримизча);

3. Аҳолининг ҳуқуқий саводхонлигини кучайтириш мақсадида оммавий ахборот воситалари, ижтимоий тармоқлар орқали тест сўровномалари ўтказиш, ахборотлаштириш ва ҳуқуқ билимдонлари танловларини ўтказиш;

4. Ўсиб келаётган ёш авлодга мактаб давридан оқ маъмурий ва жиноят ҳуқуқи фанларини уларнинг ёшларини эътиборга олиб ўқитишни жорий қилиш, фуқароларнинг шаъни ва кадр-қиммати билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик ва жиноятлар тўғрисида билимлар бериб бориш.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. 08.12.1992. Тошкент-2019
2. Ўзбекистон Республикасининг “Оммавий ахборот воситалари тўғрисида”ги (янги таҳрири)даги Қонуни. Тошкент ш., 2007 йил 15 январь, ЎРҚ-78-сон
3. Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги 560-II-сон Қонуни 11.12.2003.
4. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси.-Тошкент-2021.
5. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси.-Тошкент-2021.
6. Ўзбекистон Республикасининг “Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни. Тошкент ш., 2002 йил 12 декабрь, 439-II-сон
7. Ўзбекистон Республикасининг “Шахсга доир маълумотлар тўғрисида”ги Қонуни. Тошкент ш., 2019 йил 2 июль, ЎРҚ-547-сон.

ФИО автора: *Sharipova Albina Romenovna*

English teacher of Tashkent Institute of Engineers of Irrigation and Mechanization of Agriculture, Bukhara Branch

Название публикации: «STRUCTURAL ANALYSIS OF THE TERMSYSTEM OF HOTEL SERVICES IN ENGLISH AND THE WAYS OF ITS INTERPRETATION»

Abstract: this article is devoted to a single conceptual base concerning hotel services and a special subject terminology corresponding to it. The definition of the terms and the processes of their formation are revealed. Structural analysis of the terms is provided in the article in order to identify some specific features of the structure of terms and ways of their translation. As a result there has been created an elective course “English for hospitality industry” for secondary schools, based on the compiled theoretical materials and results of the research.

Key words: impact, international tourism, conceptual base, terminology, hotel services, ecotourism, world ecotourism market, language development, business sphere, hotel management terms, expansion, cooperation, domestic, foreign companies, volume of communication, increase, space.

International tourism is not simple and complex sphere of the world economy, which has a very great impact on the entire world economy, as well as on the economy of individual states and regions. In some countries, international tourism is almost the only source of foreign exchange earnings that supports a fairly high level of economic development and the well-being of citizens. In the world export of goods and services today, tourism occupies the second place and is second only to the trade in oil and petroleum products. Uzbekistan is an extremely attractive tourist space. Although, despite its high potential, it still does not occupy a significant place in the world ecotourism market: its share it accounts for only 3% of the world tourist flow. However, experts believe that ecotourism in Uzbekistan will enter the top three world leaders in the next 10 years.

In all branches of human activity, one of the main problems is a single conceptual base and a special subject terminology corresponding to it. The question of drawing up industry reports terminological dictionaries are one of the most relevant in modern applied linguistics.

The sphere of providing ecotourism services in Uzbekistan is more focused on the use of an extensive vocabulary base, which is borrowed from other languages. Due to historical and social reasons, English is recognized as the most commonly used language in the professional field of tourism.

The result of the development of civilization, a means of fixing the facts of its history and one of the means of its formation is language and, above all, a special vocabulary – a set of lexical units (terms)

special areas of knowledge, which forms a special layer of vocabulary that is most easily amenable to conscious regulation and 4 ordering. It is in the special vocabulary that the connection between the development of the language and the history of the material and spiritual culture of the people is most clearly revealed. The rapid growth of scientific and technical knowledge in our days is reflected in the fact that more than 90% of new words appearing in modern languages, is a special vocabulary [14, 5].

The definition of terminology is already generally recognized – a set of terms of this branch of production, activity, knowledge that forms a special sector of vocabulary. According to V. M. Leychik,

" terminology occupies a central place, is semantic the core of the vocabulary of the language of science, which is recognized as a functional variety of the literary language at the present stage" [24, 119]. At the same time, an increasing number of terms are penetrating into the common language, and terminological problems have an increasing impact on the language as a whole, therefore, the study of the situation in the field of special vocabulary is becoming increasingly important for development language.

Preview of the topics of scientific papers devoted to the linguistic description of the field of knowledge under consideration, it was possible to note that the analysis of the vocabulary of international tourism in our country was practically not carried out,

which determined the choice of English vocabulary, related to international tourism, or rather hotel terms business, as an object of research.

The subject of the research is a structural analysis of hotel service terms and ways of their translation.

The relevance of studying the problem of translation of terms of international tourism is primarily due to the spread of international relations, expansion of cooperation between domestic and foreign companies, as well as an ever-increasing volume of communication in this professional field. Terminological vocabulary, which now makes up the majority of the vocabulary of any language, will play an increasingly prominent role in human life in the future. Terminological knowledge is already necessary for people of many professions-linguists, translators, editors, teachers, industry specialists.

The purpose of this research is to conduct a structural analysis of the tourist vocabulary based on the English language. **The research material** is dictionaries and glossaries of hotel management terms, and dictionaries of tourist terminology. The goal set required the solution of specific tasks:

1. To study the basic concept of terminology.
2. Determine the status of the term.
3. To carry out the selection and inventory of lexical material in the English language within the considered terminological subsystems for subsequent analysis.
4. To analyze the structural features of the formation of hotel service terms.
5. Analyze the ways of translating this terminology.
6. To develop an elective course "English for the hotel industry" on the basis of the Secondary school.

The purpose and objectives of the work determined the **methodology** used: continuous sampling and the method of structural analysis.

The theoretical significance of the work lies in the fact that the used method of analyzing the formation of the tourist term system can be used for a comparative study of various new term systems of individual branches of knowledge.

The practical significance of the research lies in the fact that the obtained data can be useful as an educational material in the course of general linguistics, a special course on terminology, on specific topics of lexicology, the history of the English language. The results of the research can be used in the development of standards and specialized dictionaries of tourist terms in English and Russian, in the development of elective courses for general education schools, when compiling terminological data banks.

TERMINOLOGY AS A BRANCH OF LINGUISTICS

The concept and tasks of terminology

Terminology is a modern scientific discipline, the subject of which are terms and terminological systems. It appeared in the middle of the XX century (there is no separate article "terminology" in the Linguistic Encyclopedia (1990)). The term "terminology" with the definition of "the science of terms" appeared in 1969 [13, 286]. The direct components of terminological science are four scientific disciplines: linguistics, logic, general theory of systems (systemology) and semiotics. Since terms in any language are mainly words or phrases that obey almost all the laws of the creation and functioning of words and their combinations, the subject and methods terminology studies largely coincide with the subject and methods of linguistics. In particular, like linguistics, terminology includes two sections - theoretical and applied. The theoretical tasks include:

- establishment and description of the main types of special lexical units, analysis of the features
- study of the peculiarities of the origin, formation and development of terminologies of different fields of knowledge;
- analysis of the features of the functioning of terms and terminologies in special speech, in scientific communication;
- improvement of the theoretical foundations for creating various types of dictionaries of special vocabulary, etc.

Practical tasks include the following:

- development of a methodology for normalization (recommendations and standardization) and the creation of terminologies in various fields of knowledge;
- development of methods of terminological work;
- establishment of criteria and principles of selection and processing special vocabulary;
- development of methods, techniques and recommendations for the translation of terms, etc.

The Russian school of Terminology Studies develops the following areas of practical activity: lexicographic terminological activity; unification of terms and term systems, it includes three types - ordering, standardization and harmonization of terms; translation of terms within the translation of scientific, technical and other special texts; creation of terminological data banks (TBD); organizational and methodological activities terminology bodies and centers at different levels-from industry to international.

The list of areas of practical terminological activity is neither final nor exhaustive. The thing is the fact that the sphere of using the results of terminological activity daily poses new tasks for terminology, challenging new areas of work. Thus, the need and the real possibility of automating the storage and processing of huge amounts of special information recently led to the creation of TBD.

In addition, the main role in this activity is played by the consumers of terminology themselves. In this regard, we can recall that interesting, but obscure direction terminological activities, as spontaneous development discussion of terminology standards and guidelines about the same understanding of the terms and the work of the creators of new technology and scientific staff the naming of newly discovered or implemented by special objects and phenomena and the identification of relevant concepts. Can it would be argued that the assignment of names (nomination) is another, and

the most important, direction of practical terminological activity, which includes the creation of new terms using the laws of semantics, word formation, syntax, translation (calculus, transliteration). However, this approach does not seem to be fully justified.

Firstly, the nomination processes take place not only in the field of terms (the difference is only in the object of the nomination), and the patterns of naming are basically the same for everyone.

The history of terminology appears as a sequential change ideas about the term-first as a "special word", then as a "word in a special function", which is derived by nature and has a "linguistic substrate" as a basis. "Normocentric" terminology, as is known, sharply contrasted the word and the term. "Linguocentric" terminology, although it recognizes the linguistic nature of the term and also emphasizes the commonality of the term and the word, based on the "linguistic substrate", seeks to focus everything their efforts are focused on identifying the specifics of the term as a language sign. The further development of terminology, predetermined by the "law of contradiction between the linguistic substrate and the terminological essence of the term", is aimed at identifying the contradictory essence of an increasing number of terminology categories, and the statement of contradictions does not always imply the existence of a way to over a continuum of successive transitions from the native to the scientific picture of the world, which determines the multidimensional consciousness of a native speaker. However, this trend in the development of terminology is supported not only by internal "endogenous" terminological reasons, but also by a number of external reasons, among which are the following. Firstly, the opposition of the word and the term is based on the opposition of the "ordinary" and "scientific", which is found in almost all disciplines, the object of which is the language of science. Secondly, it becomes more and more obvious that the antropocentric paradigm asserted in linguistics is aimed mainly at the study of the so-called "language of everyday communication", while terminology remains within the framework of traditional paradigms –structuralism and generativism). Therefore, such categories as "linguistic personality", "linguistic picture of the world", oriented in most modern studies towards a native speaker with an everyday consciousness, turns out to be simply irrelevant for the study of terminology. Some researchers propose to introduce the concept of "professional linguistic personality", the essential characteristics of which are as follows:

- 1) activity in a special (professional sphere): this activity is formed as the scientific picture of the world is mastered as a sequential “passage” of complexity of this activity (socialization); as a result, a native speaker is able to carry out professional activities of varying degrees of complexity;
- 2) social polyfunctionality, understood as the ability to actualize several social roles that require varying degrees of mastering the world; as a rule, most of these roles require an ordinary level of consciousness, however, among the social roles there is necessarily a professional role, carried out due to the formation of a scientific picture of the world in the mind of a native speaker;
- 3) the formation of a scientific picture of the world in the process of education; the process of forming a scientific picture of the world is a continuum of successive transitions from a native to a scientific picture of the world, which determines the multidimensionality of consciousness of a native speaker.

The status of the term.

When considering the status of a term - the central unit of terminology-first of all, it is necessary to pay attention to its relationship with the main unit of the language - the word. The problem of the correlation of a term and a word has long been one of the most important in terminology studies and attracted the attention of researchers in the first place, since it is impossible to talk about the tasks of terminological without defining its main object - the term, and such a definition implies the mandatory establishment of the relationship between the term and the word. Consideration of the term can also begin with an analysis of its relationship with the system of terms, its place in terminology. The term, first of all, it belongs to the general class of lexical units, and its belonging to special vocabulary is a secondary, specific feature, and this specificity is primarily due to the relationship and, in particular, the opposition with the commonly used vocabulary.

The problem of the status of the term up to the 70-s was the subject of a lively discussion of terminologists, and was caused, on the one hand, by the desire to contrast terms with common vocabulary and bring them outside the language, and on the other hand, to identify them with the general vocabulary. In the mid-70s, this problem has somewhat lost its sharpness, since by this time terminologists had established an understanding of the term as a word denoting a special concept. The observed trends in the opposition of terminology common vocabulary or ignoring the differences between them - "neither in the form nor in the content can you find a significant difference between a word of common, non-specific vocabulary and a word terminological vocabulary" [18, 104] - are associated not only with the difference in attitude to the terminology of engineers and linguists. To a certain extent this can also be explained by the fact that in the special vocabulary you can find both units that differ sharply in form from common words, and units that coincide in form with household vocabulary, and in certain areas of knowledge, one or another type of terms may prevail. Nevertheless, in any lexicon there is certainly a certain number of lexical units that occur both in everyday and professional speech - the so-called "consubstantial" terms [40, 436], which cause a number of difficulties in distinguishing terminological vocabulary from the vocabulary of the language. Regarding the appearance of these lexical units, there are different opinions - some experts consider them others believe that "every word was once, at the time of its origin, a term, but not every word is a term in the language at the present moment."

As a result of studying various areas of special vocabulary, it was found that along with terms there are other special lexical units: nomens [7, 288], professionalisms [21, 11], professional argotisms [29, 48], or professional jargonisms [9, 155], pretermines [23, 34] and quasi-terms [24, 121] (descriptive names of concepts that do not meet lexical requirements), terminoids (names of emerging concepts) [38, 67], prototherms (names of special representations [11, 15]). These special tokens have a number of common features with the terms, but they also have differences. Nomens are the names of individual concepts, as well as specific mass products that are reproduced according to the same sample a given number of times [17, 138]. The

difference between a term and a nomen Pretermines are special lexemes used as terms for naming newly formed concepts, but they do not meet the basic requirements for the term. As pretermines, there are usually: a descriptive turn – a verbose nominative phrase used to name a concept and allowing to accurately describe its essence, but not meeting the requirement of brevity; a compositional phrase; a combination containing a participial or adverbial turn [10, 9].

Pretermines are used as naming terms new concepts for which it is not immediately possible to find suitable terms. Pretermines differ from the terms by their temporary nature, instability of form, failure to meet the requirements of brevity and general acceptance, and often lack of neutrality. In most cases, over time, pre-terms are replaced by terms. In some cases, the replacement of the pretermines with a lexical unit that more closely corresponds to the terminological requirements is delayed, and the pretermin is fixed in a special vocabulary, acquiring a stable character and becoming a quasi-term.

A terminoid is a special lexeme used to name the so- called natural, i.e. insufficiently established

(emerging) and ambiguously understood concepts that do not have clear boundaries, and therefore definitions. Therefore, terminoids do not have such terminological properties as the accuracy of the meaning, contextual independence and sustainable character, although they call the concepts.

Prototherms are special lexemes that appeared and were used before the appearance of sciences (the earliest ones are about 30-40 thousand years ago), so they do not call concepts that arise with the appearance of science, and special representations. Prototherms have not disappeared since then-they have reached the preserved craft and household vocabulary, sometimes taking the form of " folk terminology " used in parallel with scientific terms, but without connection with the conceptual system.

Thus, many of the basic terms of the old terminologies were once prototherms and have retained a number of their features - the use for motivations of random, superficial signs or lack of motivation.

Usually, the concept of a term is defined through its properties, implemented in the term system. Unlike the usual vocabulary, the use of terms is not based on intuition, but on existing definitions. To a somewhat lesser extent, this applies to the nomenclature component of term systems. As a rule, a single meaning is associated with a term; it is desirable that there is no homonymy of terms in the term system. Of course, this has the character of a trend, and not an unconditional rule.

Language facts, writes V. A. Tatarinov [35, 311], refute the prevailing opinion about the desire of the term for unambiguity and the need for monosemantization of all terms. The polysemy of a term is not an indicator of its inaccuracy. The more developed the system is the more thoroughly the subject of thought is studied, the more precisely the connections between general scientific concepts and the branch conceptual apparatus are established, the more categorized and structured the object of study appears. The polysemy of the term reflects the progressive course of the development of science and expresses in the semantic structure of words the principles of categorization of the world with the help of language to no less extent than it is achieved by reflecting in morphological structure of words.

In the terminology management system in connection with its spread in various spheres of economic and social activities, their own subsystems are formed. This, in particular, is evidenced by the steady spread of the term “management” itself in different terminological combinations, which mark the emergence of new relatively isolated areas within the management activity itself. In the scientific, educational, reference literature on management today you can find a number of such terminological phrases as: general foundations of management; marketing management; functional management; financial management; farm production management; business management; day-to-day management; management of consumer wants; management of bank funds; investment management; monetary management; demand management; debt management; management of securities [Gvishiani, 1972; Kravchenko, 2000; Menar, 1996; Semyonova, 1999; Drucker, 1992].

At the same time, in the structure of the studied terminology system, two largest subsystems can be distinguished, which, as we believe, can be given the following names:

- 1) Business Management Language; and
- 2) Public Management Language.

The allocation of two similar subsystems as part of the management terminology reflects the division of management activities into management in business organizations, commercial organizations and management in state and municipal authorities, in non-profit organizations, as well as organizations whose main activity is actually existing in modern science and management practice is not an economic activity, that is organizations and services of the social sphere, political, religious, cultural, charitable organizations. The difference between these two subsystems is due to the specifics of each of these areas of management activity, but at the same time, an increasing terminological interpretation of these two subsystems is taking place, which can be explained by the increasing conceptual unity of approaches to the implementation of management in the spheres of business and state, public administration. This happens, first of all, due to the transfer of the principles of organization and management methods, tested and justified in the business world in corporations in the sphere of material production and services, to the system of state and municipal management [Modern management, 1997].

So, the consideration of the management language as a special industry language allows us to single out and define it as a special lexical subsystem of the modern English language, the role and significance of which in the late XX-early XXI centuries steadily increased. Having emerged at the end of the XIX century as a sub-industry language in the field of business, the language of management by the beginning of the XXI century, due to the profound socio-economic and scientific and technical changes that transformed human society, turned into an independent terminology system.

We believe that the study of the terminology system of the management language as a linguistic correlate of one of the most important spheres of human

activity, the importance of which will only increase in the XXI century, is extremely relevant and requires further development and research.

REFERENCES

1. Abchuk V.A. Management.- Series: Higher School. – SPB.: Soyuz, 2002. – p.463
2. Avakova L.A. Structural-semantic and functional analysis of termsystem “Chess”. – Maykop, 2006. – p.200.
3. Avksentyeva A.G. Latin and the basis of medicine terminology. – Mn.: New knowledge, 2007. P.318.
4. Ageyeva O.O. The features of equivalent relativity of economical terms in English and Russian: on materials of terminology “personnel Management”.-M., 2009.-p.165.
5. Azimov P.A., Nikolskiy L.B., Stepanov G.V., Shveytser A.D. Modern public development, scientific-technical revolution and language. Scientific-technical revolution and functioning of world languages.-M.: Science, 1977.-p.8-19.
6. Aznauryan B.E. Cognitive-pragmatic peculiarities of business discourse: on materials of papers of tobacco industry. – Krasnodar, 2005. – p.330.
7. Akayeva E.D. Realization of cognitive strategy “persuasion” in medicine discourse.-Tambov: Publishing house TSU named after G.R.Derjavin, 2008.- p.604-606.
8. Alekseyeva O.B. Cognitive aspects of teaching special lexis//Language as a structure and social practice: scientific-theor.col.-Habarovsk, 2001. – Iss.2.-p.3-6.
9. Alimuradov O.A. Sense.Concept. Intentionality. - Pyatigorsk: Publ. PSLU, 2003. – p.305
10. Alimuradov O.A. Cluster theory of reference and semantics of names: brief marginal notes. Philology and a person.- 2008.-№ 1. –p.42-50.

11. Alimuradov O.A., Guseva M.A. Structural and models of concept BEAUTY, objected in modern English women discourse//Questions of cognitive linguistics.-2010.-№ 3.-p.12-19.
12. Alimuradov O.A., Latu M.N. The features of terminological nomination: cognitive-semantic approach (on material of Chinese and English terminology of fighting arts/Philological sciences. Questions of theory and practice.-2008.- № 1-2. – p.6-13.
13. Alimuradov O.A., Latu M.N. The Peculiarities of modeling semantics of termunits. Terminological oppositions (on materials English military terminology. ISU.-2010.-№ 3(11).-p.6-15.
14. Alimuradov O.A., Latu M.N. Dynamic processes in terminological systems (on materials of modern English terminosystems)//Actual problems of Philology and pedagogical linguistics.-2012.-№ 14.- p.250-259.
15. Alimuradov O.A., Razduyev A.V. Terms-eponyms in Russian and English of nanotechnologies: structural-semantic and gender aspects.-PSLU.-2011. - № 2. P.157-161.
16. Alimuradov O.A., Chursin O.V. Pictures of music language. Functional-semantic characteristics of modern English musical lexis: cognitive-frame approach.-M.:KRASAND, 2009.-p.200.
17. Alimuradov O.A. The Peculiarities of structure and functioning of industry terminosystems (on the example of terminosystems of nanotechnologies).-Pyatigorsk:SNOW,2011.-p.112.
18. Alimuradov O.A., Razduyev M.N., Latu M.N. The Peculiarities of structure and functioning of industry terminosystems (on the example of terminosystems of nanotechnologies).- Pyatigorsk: SNOW,2012.-p.128.
19. Allafi L.M. Cognitive analysis of dental terminology.-M., 2003.-p.164.
20. Apresyan U.D. Deixis in lexis and grammar and naïve model of the world//Semiotics and informatics.-M.: Science, 1986.- p.5-32.
21. Arnold I.V. The basis of scientific researches in linguistics. – M.: Higher School, 1991. – p.140.

- 22.Arutyunova N.D. Discourse// Linguistic encyclopedic dictionary. – M.: Sov. encyclopedia, 1990. – p.136-137.
- 23.Arutyunova N.D. Language and the world of a person. – M.: Languages of Russian culture, 1998. – p.896.
- 24.Arutyunyan B.E. Substantiveness and procedurality of tobacco industry terminology //Linguistics. Literature study: theses of International conference “Cognitive paradigm”.-Pyatigorsk: Publ.PSLU, 2000. -p.5-8.
- 25.Ahmanova O.S. Dictionary of linguistic terms. – M.: Sov. encycl., 1969. –p.605.
- 26.Baranov A.N., Karaulov U.N. Dictionary of Russian political metaphors. – M., 1994.- p.330.
- 27.Belyavskaya E.G. About character of cognitive bases in language categories// Cognitive aspects of language categorization: collec.scient. tr. – Ryazan: Publ.RSPU named after S.A.Yesenin, 2000. – p. 9-14.

ФИО автора: Шарипова Альбина Роменовна

преподаватель английского языка

Бухарского филиала Ташкентского

института инженеров ирригации и

механизации сельского хозяйства

Название публикации: «ИЗУЧЕНИЕ АНГЛОЯЗЫЧНОГО
ЮМОРИСТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА В АСПЕКТЕ ЛИНГВОДИДАКТИКИ»

Аннотация: в статье рассматриваются вопросы использования англоязычного юмористического дискурса в преподавании английского языка студентам вузов, а также обсуждаются возможности обучения на данном материале основам риторики, дискурсивного анализа, лингвокогнитивного анализа. Исследуя лингводидактический потенциал, делается вывод о возможности использования текстов юмористического характера в процессе формирования иноязычной коммуникативной компетенции. Знакомство студентов с подобными текстами способствует расширению кругозора обучаемых, приобретению знаний и представлений о национально-культурной специфике изучаемого языка. В работе приведены примеры использования юмористических текстов на занятиях по английскому языку.

Ключевые слова и фразы: юмористический дискурс; лингвокогнитивный анализ; иноязычная коммуникативная компетенция; культурная компетенция; дискурсивный анализ.

Изучению юмора посвящено множество работ отечественных и зарубежных исследователей в различных областях научного знания. Юмор изучали с точки зрения культурологии, философии, психологии, лингвистики, эстетики (В. Раскин, С. Аттардо, Г. Ритчи, М. А. Кулинич, А. Бергон, З. Фрейд, М. Минский, М. А. Панина, В. В. Елисеева, Е. Я. Шмелева, А. Д. Шмелев).

Однако, потенциал юмористического дискурса для обучения английскому языку и для формирования иноязычной коммуникативной компетенции остается малоизученным.

Цель данной статьи – обосновать возможность и целесообразность использования англоязычных юмористических текстов типа “joke” в обучении студентов вузов английскому языку на практических занятиях с привлечением материала по лингвострановедению, лингвокультурологии, что определяет актуальность данной статьи. Значительное внимание уделяется определению возможных преимуществ использования текстов данного типа в обучении студентов языковых и неязыковых вузов разговорному английскому языку.

Понимая юмористический дискурс как процесс взаимодействия языковой личности в ее речемыслительной и познавательной деятельности с окружающей реальностью [13], юмор представляется перспективным материалом именно в процессе обучения иностранному языку, т.к. позволяет решить ряд лингводидактических задач обучения. В соответствии с культуроведчески-ориентированным подходом к изучению иностранных языков, можно заключить, что юмористический дискурс обладает значительным языковым и лингвострановедческим потенциалом.

В любом тексте, и в юмористическом тексте в частности, «находит отражение результат дискурсивного мышления» [2, с. 29], т.е. можно сделать вывод о том, что текст является продуктом и воплощением динамического процесса англоязычного юмористического общения как одного из видов языкового взаимодействия. Тесная связь дискурса и текста, т.е. оптимально выбранной структуры, отражающей речемыслительный процесс, свидетельствует о многогранности явления текста и о возможности его изучения с различных сторон. Новизна работы состоит в исследовании опыта использования юмористического дискурса на примере текстов типа “joke”, фиксирующего динамическую дискурсивную деятельность участников речевого общения в процессе обучения иностранному языку. «Юмористический дискурс глубоко погружен в культурное языковое пространство», в нем отражаются

изменения, происходящие в лингвокультурном сообществе и языковой реальности, которая порождает этот текст, в нем «заново открывается картина мира в рамках отдельной среды общения» [13, с. 79].

Юмор в общем, и тексты “joke” в частности, быстро реагируют на происходящие в обществе изменения, на появление в лингвокультуре новых общественных деятелей и характеров, которые тотчас появляются в юмористических текстах (как в случае с Д. Трампом, который сразу стал ярким персонажем политического юмора).

“Megyn Kelly reportedly wants to be the next Oprah. I'm sure becoming black will be way easier for her than learning how to empathize” [23]. / «Сообщается, что Меган Келли мечтает стать следующей Опррой. Уверен, что стать темнокожей ей будет проще, нежели научиться проявлять сочувствие к людям».

“At a Whitehouse party for past presidents. Michelle Obama caught Barron Trump making faces at Sasha. Michelle walked over to reprimand the child and said, ‘Barron, when I was a little girl, I was told if that I made ugly faces, it would freeze and I would stay like that’. Barron looked up and replied, «Well, Ms. Obama, you can't say you weren't warned»” [20]. / «Вечеринка в белом доме для бывших президентов. Мишель Обама увидела, что Бэррон Трамп строит рожи Саше. Мишель подходит к нему и начинает отчитывать: “Бэррон, когда я была маленькой девочкой, мне говорили, если я буду строить рожи, то мое лицо останется таким навсегда”. Бэррон посмотрел на нее и ответил: “Ну что, миссис Обама, Вы не можете пожаловаться, что Вас не предупреждали”».

Изучая подобные тексты “jokes”, студенты знакомятся с действующими персонажами лингвокультурного пространства (Дональд Трамп, Мишель Обама, Бэррон Трамп, Мэгн Келли, Саша Обама, Опра Уинфри), получают возможность узнать существующее к ним в обществе отношение и мнения, познакомиться с авторитетными личностями англоязычной лингвокультуры (Опра Уинфри). Лингвокультурологический анализ подобных текстов может впоследствии включать в себя такие задания, как подготовка сообщения биографического характера о политическом или светском персонаже, или написание реферата об

американских политических лидерах последнего десятилетия. Эти задания будут формировать социокультурную компетенцию обучающихся, которая, по мнению В. В. Сафоновой, является одним из важнейших компонентов коммуникативной компетенции, наряду с языковой и речевой компетенциями, без которых невозможно полноценное общение с представителями различных национальных сообществ в современном быстроразвивающемся мире [11].

Работа с подобными текстами знакомит обучающихся с картиной мира изучаемого языка, которая определяется, вслед за С. Г. Тер-Минасовой, как мировидение этноса в рамках определенной культуры и являет взгляд члена культуры на внешний мир [16]. Тем самым тексты “joke” могут стать шагом к знакомству и исследованию национального менталитета и характера.

Юмористические тексты могут служить материалом для получения опыта применения изучаемого языка, опознания социокультурно маркированных языковых единиц и изучения сходств и различий социокультурных полей разных языков [14], т.е. того, что Ю. Н. Караулов называл «прецедентным феноменом». К прецедентным исследователь относил феномены хорошо известные всем представителям национально-культурного сообщества, актуальные в когнитивном (познавательном и эмоциональном) плане, а также феномены, обращение, к которым постоянно возобновляется в речи представителей того или иного национально-лингво-культурного сообщества [5]. Все носители знают о существовании прецедентного феномена и имеют некий обязательный для всех национально-детерминированный инвариант значения и ассоциаций, не требующий для носителей языка дальнейшей расшифровки и комментария.

“April is always a difficult month for Americans. Even if your ship comes in the IRS is right there to help you unload it” [20]. / «Апрель – всегда трудный месяц для американцев. Даже если твой корабль только что вошел в бухту, на разгрузке тут же появятся представители налоговой, чтоб помочь тебе».

В процессе прочтения текста обучающиеся знакомятся с важным прецедентным феноменом американской жизни “IRS”, или *Internal Revenue Service* (русский аналог – федеральная служба по налогам и сборам), который

в рамках текста оказывается непосредственно связанным с определенным календарным месяцем.

Апрель – это уже не просто название весеннего месяца, а важная дата в календаре американца, имеющая определенные ассоциации и не требующая для носителей языка дальнейшего комментария. Однако для изучающих английский язык, для людей, у которых только формируется культурная компетенция, текст оказывается кладезем информации: “IRS” – аналог налоговой службы в США, а месяц апрель – это время, когда каждый получающий доход гражданин обязан подать налоговую декларацию, вне зависимости от своего местоположения. Работа с текстами “joke” может включать задания направленные на развитие умений устного и письменного перевода, когда особого внимания будут требовать сокращения, свойственные лингвокультуре (IRS, DMV, UN, OSCE, RSVP, GP, ENT и прочие) топонимы, антропонимы, безэквивалентные лексические единицы и прецедентные феномены.

На занятиях студентам предлагаются следующие задания:

1. Найдите дополнительную справочную информацию исторического, культурологического, страноведческого характера, необходимую для полного и адекватного понимания текста. Расшифруйте сокращения.
2. Составьте и опишите (на основе изученного на занятии юмористического материала) собирательный образ современного политического (или общественного) деятеля.
3. Сделайте сообщение / напишите реферат о современных политических деятелях страны изучаемого языка.

Предложенные задания будут направлены на адекватное понимание всех смыслов и ассоциаций носителей языка, что повысит культурную компетенцию обучающихся. Чтение и анализ юмористических текстов “joke” будет способствовать расширению словарного запаса, приобретению лексико-грамматических знаний и навыков, которые позволяют осуществлять речевую деятельность на иностранном языке.

Важно помнить, что основной задачей юмористических текстов является необходимость рассмешить читателя, заставить его улыбнуться. Представляется целесообразным работать с текстами именно с точки зрения исследования методов создания эффекта смешного, ибо это затрагивает все уровни языка: и фонологический, и лексико-грамматический, и концептуальный. Заданием в такой работе может быть определение тех лексико-грамматических единиц, которые поддерживают целостность, связность текста и создают эффект смешного, что будет способствовать формированию языковой компетенции обучающихся. Большое количество текстов “joke” строятся на игре слов, основанной на использовании омонимичных слов и выражений, метафор, на многозначности слов английского языка, использовании параллельных грамматических конструкций, необычном наполнение грамматических конструкций и клишированных фраз. Заданием для студентов будет нахождение того языкового материала (лексического, грамматического, фонетического и т.д.), который сделал возможным такую игру слов и смыслов.

“My wife and I had a very quiet evening, she had laryngitis!” [Ibidem]. / «Мы с женой провели тихий вечер, у нее был ларингит».

“How’s your pain in the neck? – He’s playing golf” [Ibidem]. / «Как там твоя заноза? – В гольф играет».

Важно также отметить, что тексты имеют разный объем: от одного предложения, до длинного рассказа. Это дает преподавателю большую свободу выбора текста в зависимости от уровня владения языком среди студентов. Так, более длинные юмористические тексты представляют обширный материал для изучения грамматических явлений и конструкций, характерных для данного типа дискурса: видовременные формы глаголов, модальные глаголы, степени сравнения прилагательных, оценочные конструкции, эллипсис, неполные предложения и другие грамматические трудности. Более короткие тексты могут быть подобраны в зависимости от темы занятия, как наиболее яркие языковые примеры, иллюстрирующие правила грамматики английского языка.

В процессе работы с текстом студенты могут выполнять задания по определению структурно-семантических типов текста “jokes” и выявлению их особенностей: анекдоты-нарративы, анекдоты-афоризмы, анекдоты-риторические вопросы, анекдоты-загадки, анекдоты-пародии на различные типы текстов [13]. На аудиторных и внеаудиторных занятиях студенты выполняют разнообразные задания:

1. Какой текст пародирует анекдот? Какие лексические элементы и грамматические структуры помогают в определении структурно-семантического типа текста?

Let them tell you a fairy-story adapted for the times we live in. Once upon a time there was a mommy bear, a daddy bear, and a baby bear from the previous marriage [23]. / «Расскажу вам современную сказку. Жила была мама-медведица, папа-медведь и медвежонок от предыдущего брака».

Данный текст представляет собой пародию на текст сказки, а традиционные лексические и структурные единицы помогают в определении типологии текста (*let them tell you a fairy-story, once upon a time, a mommy bear, a daddy bear, and a baby bear*).

Также встречаются анекдоты-пародии на правила, инструкции, предписания, анекдоты-пародии на письма, анекдоты-пародии на вывески и обозначения, анекдоты-пародии на детские стихи / считалки [13].

2. Выделите среди текстов-нарративов собственно монологические анекдоты-нарративы и квазидialogические (монологические) анекдоты. Объясните, почему квазидialogические анекдоты можно отнести к текстам-нарративам?

Finally I took her for my wife. The trouble was my wife didn't want her [20]. / «И вот, наконец, мы стали жить вместе. Но проблема была в том, что моя жена не была этому рада».

Или:

Man: Where have you been all my life? Woman: Well, for the first half of it, I was not even born [Ibidem]. / «Где же ты была раньше, до этого момента в моей жизни? В первую половину твоей жизни я еще и не родилась».

Во втором примере рассказчик выступает в разных ролях, надевая на себя разные «языковые маски» [18, с. 131]. Следовательно, приходим к выводу о том, что это мнимый диалог между вымышленными персонажами, имеющими собирательный образ [13]. Структурно-семантический анализ поможет развитию собственной дискурсивной компетенции студентов, а завершить работу со структурно-семантическими типами текстами анекдота позволит выполнение творческого задания по созданию студентами собственных текстов анекдотов (анекдота-пародии или анекдота-нарратива).

Изучение англоязычного юмористического дискурса может способствовать овладению основами риторики, ведения дискурса, познакомить с дискурсивными стратегиями и тактиками. Анализ конкретных текстов с точки зрения риторической нагруженности будет способствовать совершенствованию учебного процесса и повышению подготовленности студентов с точки зрения дискурсивной компетенции, позволяя отработать тактики построения дискурса. Выполнение заданий по определению тактик и стратегий построения текстов “joke” будет способствовать формированию дискурсивной компетенции у студентов. Юмористический текст является тем продуктом динамического процесса, который возможно исследовать с тем, чтобы проследить закономерности соответствия целям коммуникативного общения. Тексты “joke” могут послужить материалом для изучения дискурсивных стратегий и тактик, среди которых наиболее важными являются стратегия направленности на адресата и стратегия обличения, смех как «посредник» критики. Общая текстовая стратегия определяет выбор «коммуникативных ходов и их последовательности» [15, с. 64-69]. Это те гибкие тактики, которые будут реализовывать общий когнитивный план общения. В процессе обучения студентам предлагаются следующие задания:

1. Определите языковые тактики разворачивания текста анекдота (тактика идентификации с адресатом, тактика включенности в одну социальную группу, тактика создания своего культурного круга, тактика диалога с адресатом, тактика обращения к личности адресата, тактика позитивного юмора, тактика

обобщения-определения, тактика приведения примера, иллюстрирования стереотипа, тактика веселого иронического описания) [13].

2. Определите языковые средства, реализующие тактики и стратегии юмористического дискурса на примере текстов анекдотов. Для текстов анекдотов характерно использование безличных, обобщенно-личных конструкций, использование местоимений третьего лица, местоимения первого лица множественного лица, местоимения “one”, использование прямых и косвенных вопросов, использование риторических вопросов, параллельных конструкций, инверсии, использование условных предложений и т.д.

Нахождение, определение и изучение языковых средств, которые воплощают тактики и стратегии, будет способствовать развитию риторических умений и навыков на иностранном языке и формированию дискурсивной и стратегической компетенций, которая является важной частью коммуникативной компетенции.

Необходимо особо отметить такую важную черту юмористического дискурса, как смех. Читая, анализируя, исследуя юмористические тексты “joke”, студенты, при условии его адекватного понимания, сразу улыбнутся, следовательно, у них повысится настроение. А это, как известно, всегда положительно сказывается на результате познания. Более того последовательный анализ текстовых единиц “joke” будет проходить не только на рациональном уровне, но и на эмоциональном, ибо в «когниции все неразрывно связано с эмоциями» [6, с. 81]. Положительные эмоции, которые обучающийся будет получать в процессе такого анализа, К. Изард определял как «фундаментальные / основные эмоции», образующие основную мотивационную базу человеческого существования [4, с. 21]. Текст анекдота в значительной степени оказывается ориентированным на особенности восприятия и ожидания / антиципации, что характеризуется определенными эмоциональными ожиданиями человека, заранее настроенного на игру, как некую модальность существования юмористического текста [13]. Еще З. Фрейд писал о тонкой связи комического с душевными процессами [17, с. 308]. Такие эмоции, как интерес-

возбуждение, удовольствие-радость, удивление будут непосредственно связаны с процессом анализа текста “joke”, что может снизить проявление других фундаментальных эмоций, как страх и застенчивость. В то же время из практики преподавания иностранного языка необходимо отметить существование некоего психологического барьера и страха у обучающихся перед неизвестным, страха ошибиться в изучении нового. Учитывая положительные эмоции и удовольствие, снижающее общее напряжение, выбор смешных и забавных текстов для работы в студенческих аудиториях показал себя целесообразным и уместным.

В ходе знакомства с текстом юмористического характера благодаря положительным эмоциям у обучающихся снижается общее психологическое напряжение, выполняя задания по тексту, они увлекаются игрой с языковым материалом, что благотворно влияет на результат обучения.

Таким образом, юмористические тексты “joke” обладают большим лингводидактическим потенциалом для практики преподавания английского языка и формирования лингвокультурной компетенции у студентов ВУЗов. Это соотносится с тенденцией «соизучения языков и культур в процессе подготовки человека к жизни в поликультурном мире» [12, с. 123], и у обучающихся появляется возможность познакомиться с «обобщенным культурным опытом» [16, с. 19] и с менталитетом, который «объективизирует себя в языке» [10, с. 45].

Применение в практике преподавания английского языка юмористических текстов позволяет совместить обучение языку с обучением лингвокогнитивному анализу, дискурсивному анализу, на интересном и необычном материале познакомить студентов с реалиями лингвокультуры, особенностями речевого и социального поведения в стране изучаемого языка. Это даст им возможность овладеть целым комплексом знаний, умений и навыков на иностранном языке и тем самым подготовить обучающихся к межкультурному диалогу и межнациональному общению.

Список литературы:

- 1.Бергсон А.** Смех. М.: Искусство, 1992. 128 с.
- 2.Варшавская А. И.** Смысловые отношения в структуре языка (на материале современного английского языка). Л.: Издательство Ленинградского университета, 1984. 135 с.
- 3.Елисеева В. В.** Авторский окказионализм как средство создания комического эффекта: автореф. дисс. ... к. филол. н. Л., 1984. 17 с.
- 4.Изард К.** Эмоции человека. М.: Издательство Московского университета, 1980. 440 с.
- 5.Караулов Ю. Н.** Русский язык и языковая личность. Изд-е 3-е, стереотип. М.: Едиториал УРСС, 2003. 263 с.
- 6.Кубрякова Е. С.** О тексте и критериях его определения // Текст. Структура и семантика: сборник докладов VIII международной конференции: в 2-х т. / под ред. Е. И Дибровой. М., 2001. Т. 1. С. 72-81.
- 7.Кулинич М. А.** Семантика, структура и прагматика англоязычного юмора: автореф. дисс. ... д. филол. н. М., 2000. 35 с.
- 8.Минский М.** Остроумие и логика коллективного бессознательного / пер. с англ. М. А. Дмитриевской // Новое в зарубежной лингвистике / сост., ред. и вступ. ст. В. В. Петрова и В. И. Герасимова. М.: Прогресс, 1988. Вып. 23. Когнитивные аспекты языка. С. 281-310.
- 9. Панина М. А.** Комическое и языковые средства его выражения: автореф. дисс. ... к. филол. н. М., 1996. 20 с.
- 10. Петухова Т. И.** Когнитивные основы лингвокультурологии: учебное пособие. СПб.: СПбГУ; РИО; Филологический факультет, 2015. 532 с.
- 11. Сафонова В. В.** Коммуникативная компетенция: современные подходы к многоуровневому описанию в методических целях. М.: Еврошкола, 2004. 236 с.
- 12. Сафонова В. В.** Соизучение языков и культур в зеркале мировых тенденций развития современного языкового образования // Язык и культура. 2014. № 1 (25). С. 123-141.

13. **Соколова Н. С.** Лингвокогнитивный анализ текстов типа JOKE (на материале англоязычного юмора): дисс. ... к. филол. н. СПб., 2008. 175 с.
14. **Сысоев П. В.** Культурное самоопределение обучающихся в условиях языкового поликультурного образования // Иностранный язык в школе. 2004. № 4. С. 14-20.
15. **Телецкий А. Г.** Языковые особенности коммуникативных стратегий в текстах немецких традиционных и радикальных политических изданий // Материалы XXXV международной филологической конференции. СПб., 2006. Вып. 7. С. 64-69.
16. **Тер-Минасова С. Г.** Война и мир языков и культур: вопросы теории и практики межкультурной и межкультурной коммуникации. М.: Слово/Slovo, 2008. 334 с.
17. **Фрейд З.** Остроумие и его отношение к бессознательному. М. – Мн.: АСТ; Харвест, 1998. 480 с.
18. **Шмелева Е. Я., Шмелев А. Д.** Русский анекдот. Текст и речевой жанр. М.: Языки славянской культуры, 2002. 144 с.
19. **Attardo S.** Linguistic theories of humor. Berlin – N. Y.: Mouton de Gruyter, 1994. XIX. 426 с.
20. **<https://unijokes.com>** 21. **Raskin V.** Semantic mechanisms of humor. N. Y.: Springer Science & Business Media, 1984. 284 с.
22. **Ritchie G.** The linguistic analysis of jokes. L.: Routledge, 2004. 278 с.
23. **www.jokeblogger.com**

ФИО автора: Sharipova Albina Romenovna

English teacher in Tashkent Institute
of Engineers of Irrigation and Mechanization
of Agriculture, Bukhara Branch

Название публикации: «ECOTOURISM BRANDING AND ITS VALUE»

Abstract: This article is devoted to ecotourism sphere. Ecotourism plays a very significant role in economics of the country. The creation of native brands is a new direction in the development of ecotourism. The article researches the importance of brand and branding in ecotourism and reveals the meaning of these concepts, which are an integral part of these industries. The analysis of the research is provided.

Key words: brand, branding, marketing, trademark, promotion, advertising, terms, difference, civilized market, management.

As the market becomes more civilized, the recognition of the leading brands of the native travel industry is growing. Is it easy to create your brand? How to do it? How long will it take to promote it?

Advertising professionals often interpret these terms differently. But, if we turn to the Russian language dictionary, we will see that the word *brand* (in Russian «бренд») has several meanings, namely: “*brand*”, “*imprinted in memory*”. There are also phrases such as: *brand identity* («образ марки»), *brand mark* («знак марки», «эмблема»), *sponsor* («владелец марки»), *elite brand* («элитная марка»), *name brand* («известная марка»), *top brand* («ведущая марка»). That is, the meaning of the word “*brand*”(«бренд») is close to the notions of a “*trade mark*”, “*a sign*”. The only difference is that the term “*brand*” is used when it is necessary to distinguish a *brand* from many similar ones, when it should “*be imprinted in memory*” due to its qualities. It turns out that a brand is not only a trade mark, as it is commonly believed, consisting of a name, logo, sound symbols of a company or a product. A brand is the product itself with its own set of characteristics, it is the image of the goods, its quality, information for the consumer.

Branding is the process of creating and managing a brand. It can include designing, strengthening, accelerating, repositioning, updating and changing the stage of a brand's development, its expansion and deepening. Branding consists of many elements, each of which should convey to the consumer the necessary information that can work well, at the moment, I would even say, information which “shoot” well about the brand.

The travel industry is a business area that is highly dependent on many external and internal factors, and therefore it needs guarantees of reliability. When buying a ticket, a tourist does not have any formed consumer expectations. One of the most important points when an agency chooses a partner-tour operator when booking a tour is the price. Practically reliability is the only factor that starts to “gain weight” and is able to withstand the “price wars” in the market. Therefore, in my opinion, the peculiarity of the term “brand” in ecotourism is the emphasis on quality and guarantees of reliability. In the market, an advertising campaign of a product does not start at the stage of its entry into the market, but when sales volumes begin to grow. Therefore, branding in our country is most often used not for promotion, but to consolidate success in the activity. Ecotourism business is not exception. Our market is saturated with travel agencies, so the wide popularity of a tour operator or agency among the target audience is an essential factor in business development. In the struggle for a customer, in an environment of rapidly changing technologies, huge choice and strong brand that allows you to capture and retain a significant market share for many years. Without a doubt, today the leading positions in the tourism market are occupied by companies investing in brand development.

It should be noted that in large cities, the brand plays a more important role than in small ones, where word of mouth is of paramount significance. Thus, the brand certainly influences the sales and development of travel companies, although often indirectly. The Intourist brand has been known on the international market since the times of the USSR. I think that even if the company stopped advertising, for at least another 20-30 years this brand will be recognized everywhere – the brand is firmly

“embedded” in the minds of several generations of Uzbek and foreign tourists. A good brand in the travel industry, as elsewhere, reflects not only the individual characteristics of the product and services, but also the marketing policy of its manufacturer. A great brand creates an image. This means that the product and services meet the needs of the market. A great brand is a strong connection with real consumers, people’s trust. If the product and service are not able to satisfy the consumer, then even the most ingenious brand created for him will be doomed to failure. The evidence of the success of the ecotourism brand can be considered an increase in tour sales, loyalty to the target audience, and a real brand. With a stable brand, the price of the product and service corresponds to the quality characteristics and consumer demand, and the achieved fame is supported by wide distribution. I don’t want to talk about bad brands, one thing is clear with them – they are not able to bring profit.

Perhaps the most important thing in branding is the strategic movement from both sides. On the one hand, the promotion of the brand in order to make it recognizable, to convince the consumer of the reliability of the name. On the other hand, and this is very significant, the formation of your own target audience, which is the most necessary task of the marketing strategy. You can estimate the return on branding costs only by evaluating the growth in sales. Don’t wait for an instant result. Branding is a long-term investment. If you did everything right, after a while you will be able to sell your product much more expensive than a similar one, because it will become branded.

A brand, like a good reputation, takes a long time to earn, but then it starts working for you. There are quite a few methods for determining brand value – they all have their own advantages and disadvantages. For example, when assessing the value of the Coca-Cola brand, the “residual imputed value method” was used. In general, it is clear: branded goods can cost more than usual-this is the main goal.

Growing loyal tourists, increasing average purchase price, increasing depth of sales – all of these metrics help to understand the cost-effectiveness of branding.

REFERENCES:

1. Chudnovskiy A.D. Tourism and hotel industry. Urbook. M., 2005.-p.5.
2. Arakin V.D. typology of English and Russian/ V.D. Arakin.- L.: Education, 1979 – p. 256.
3. Arutunova N.D. Discourse/N/D/Arutunova//Linguistic encyclopedic dictionary. – M.: Sov. Encyclopedia, 1990. – p. 136-137.
4. Belan E.T. Features of the formation of new terminological systems (on the material of English and Russian terminologies of international tourism). –M., 2009.
5. Birjakov M.B. Introduction in ecotourism. Publishing House Gerda, 2004. – p.37.
6. Bobrova E.A. Experience of linguistic research of the evolution of the concept of “travel” in the English-speaking culture.-Irkutsk, 2006.- p.217
7. Vinogradova L.V. Terminology of ecotourism in English and Russian in synchronic and diachronic aspects.-Great Novgorod, 2011.
8. Gak V.G. comparative typology of French and Russian languages/L.: Education, 1976.-p.286.
9. Demyankov V.Z. Interpretation of political discourse in MMI/Language of MMI as an object of interdisciplinary research. – M.2003 – p.116-133.
- 10.Elina E.A. Features of synesthesia in arthistory texts//Questions of Psycholinguistics. – M., 2003.-p.62-72.
- 11.Zavtur A.A., Krat M.V. Ways of borrowing English terminology in the field of ecotourism and service/Materials of International Conference.
- 12.Karasik I.V. About types of discourse/Language personality: institutional and personal discourse. – Volgograd: Break, 2000. – p. 228.
- 13.Karebina O.P. Semantic organization of linguistic and paralinguistic phenomenon in the texts of subjective field “Ecotourism”.-Krasnodar, 2008. – p.183.

14. Markova E.I., Markova I.D. lexics in the sphere of ecotourism/ Young scientist. – 2014. - № 1. – p.682-684.
15. Moshnyaga E.V. Terminology of international ecotourism as linguocultural phenomenon/Messenger of Moscow city pedagogical university. Ser. “Philology. Theory of Language. Language education”.-2009.-№ 1(3).-p. 67-73.
16. Pavlovskaya A.V. How to deal with Russians. Business guide to Russia.-M, 2003. P.96.
17. Panchenko E.I. To the question of the linguistic status of tourist discourse. Linguistics. Linguoculturology.-2014. – V.7.-p.66-72.
18. Pogodayeva S.A. French in the sphere of ecotourism. Irkutsk, 2010.-p.56.
19. Popova Z.D. About actual directions of development in modern comparative linguistics//Actual questions of development science. International scientific-pract. Conference.- Ufa-2014.-P.4.-p.98-100.
20. Dictionary of modern Russian. –V.17.-M., L., 1948-1965.
21. Chernih P.Ya. Historical-etymological dictionary in modern Russian. V.2. - M.: Russian language, 2001. – p.560.
22. Churilina L.N. Actual problems of modern linguistics.-M.: Flint: Science, 2009.- p.416
23. Yartseva V.N. Contrastive grammar.-M. : Science, 1981. – p.112.
24. Di Pietro R. Language structures in contrast/R. Di Pietro – Rowley, Mass, 1971. – p.230.
25. Lado B. Linguistics across cultures. Syntactic structures. (Applied linguistics for language teachers)/B.Lado. – Ann Arbor, 1957. – p.141.
26. Nickel G. Contrastive linguistics and foreign language teaching/ G.Nickel// Papers in contrastive linguistics, ed. by Gerhard Nickel.- Cambridge, 1971. – p. 1-16.
27. Simpson J.A. and Weiner E.S. C. Oxford English Dictionary. Second Edition. Clarendon Press. (Vol. 1-20). – Oxford, 2003. – p.1791.

- 28.Valdeon R.A. Colonial Museums in the US (un)translated/R.A.Valdeon//Language and Intercultural Communication. – Vol. 15, № 3. –Routledge: Taylor & Francis Group, 2015. – p.362-375.
- 29.Deichert H.W. (1983). ‘How a story is done in a second language’ in Strategies in Interlanguage Communication, eds. C.Faerch and G. Kasper, Longman, London.
- 30.Ellis R. (1997). Second Language Acquisition, Oxford University Press, Oxford.
- 31.Dulay H., Burt M. & Krashen S. (1982). Language Two, Oxford University Press, New York.

ФИО автора: *Komiljonova Nozima Avazbek qizi*

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti Tarix fakulteti Tarix o'qitish metodikasi yo'nalishi 2- bosqich talabasi

Название публикации: «KUSHON DAVRI ME'MORIY OBIDALARI VA ULARNING TASNIFI»

Anotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston va Tojikistonning janubi va Afg'oniston va Pokiston hududlarida joylashgan Kushon davri me'morchiligi namunasi bo'lgan bir qancha binolarning turlari, xususan Xolchayonning tuzilish arxitekturasini, saroyini joylashishi va qisman bezaklari. Qadimgi Termiz ibodatxonalarining buddizmning rivojlanishiga ta'siri. Hamda mil.avv I asr oxirlari va milodiy asr boshlaridagi Kushon davri yodgorliklarining qisqacha tasnifi qayd etilgan.

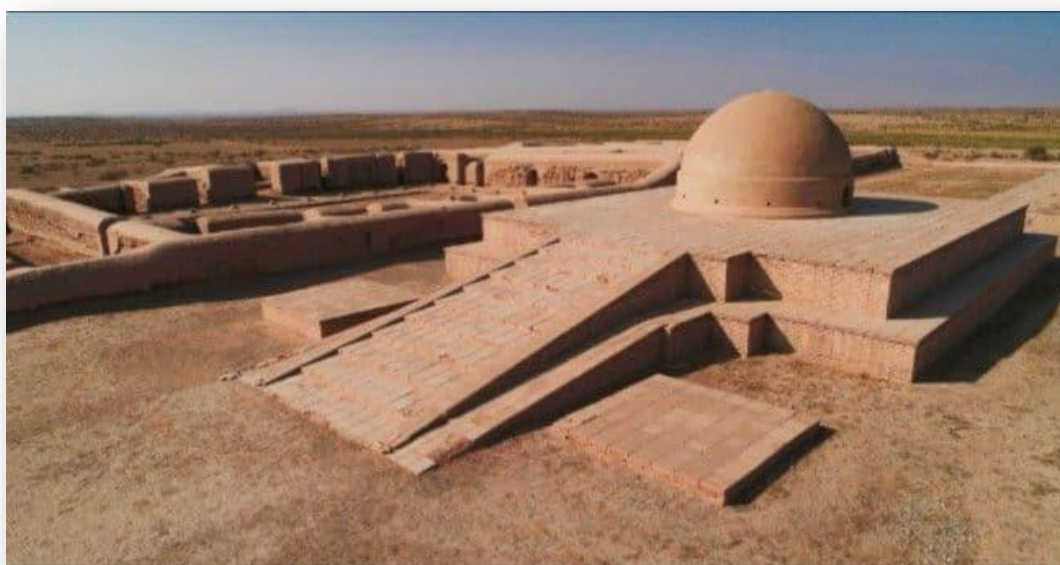
Kalit so'zlar: piramon, palmet, antefiks, budda, Vaybxashik, kushon kursiv xati, butparastlar, "Abxidxormapitaka", voiz, elinizm, jaynizm, shivaizm, manaxiylik shivaizm, manaxiylik.

Kushon davlatiga qarashli Surxondaryo hududida Ahmoniylar va yunon-Baqtriya davlatiga oid 40 ta manzilgoh aniqlangan bo'lsa, Kushon davlatiga oid 120 dan ortiq shahar va qishloq aniqlangan. Qadimgi Baqtriya viloyatiga qarashli teritoriyada olib borilgan arxeologik tadqiqotlarga qaraganda bu yerda kushonlar davriga oid ko'plab shahar va qishloqlar saqlanib qolgan. Ayniqsa, Shimoliy Baqtriyadagi Xolchayon, Dalvarzintepa, Zartepa, Yavon va Qadimiy Termiz va uning yaqinidagi Qoratepa, Fayoztepa, Ayritomlar va Janubiy Baqtriyada Bergam, Surxko'tal, va Dilbarjinda o'tkazilgan qazish ishlari diqqatga sazovor. Shahzodalar saroyi bo'lgan Xolchayon, Ayritom piramoni, Termiz ibodatxonalar majmuyi xususan Qoratepa, Dalvarzintepadagi ulkan ma'muriy bino tahmin qilinishicha bu yer ilk kushonlar poytaxti bo'lgan, hozirgi Surxondaryoning Angor tumanida joylashgan Zartepa shahri, Sherobod yaqinidagi o'sha davrning qishlog'i bo'lgan Oqqo'rg'on, Dilbarjindagi shahar mudofaa devorlari va unga shaharning ichki tomoniga tutashgan

turli vazifalarni o'tagan xona va ibodatxona qoldiqlari va ko'plab me'moriy inshootlar saqlangan va o'rganilgan

1-rasm

2-rasm Dalvarzintepa

.Bu qazish ishlari natijasida baqtriyaliklarning kushonlar davridagi ijtimoiy hayoti, iqtisodiy va maishiy turmush madaniyati, diniy tasavvurlari, kasblari tog'risidagi malumotlar olindi. Kushonlar davri madaniyatida qadimgi sharq , ellinistik, mahalliy ananalar uyg'unlashib ketganligini bevosita o'sha davrda qurilgan inshootlar,

memorchilik namunalari xususan saroy va ibodatxonalar arxitekturasini orqali guvohi bo'lishimiz mumkin. Masalan, Kushonlar davriga oid shahzodalar saroyi Xolchayon Surxandaryo viloyatining Denov tumanida Surxondaryoning o'ng qirg'og'ida joylashgan tepalikdan iborat. Bu tepa ikki qismdan tashkil topgan bo'lib, birining tomonlari 350x260 m, ikkinchisidiki esa 300x300 m ga teng. Arxeologik qazishmalar natijasida bu yerda shahar hokimining saroyi bo'lganligi aniqlangan(1-rasm).

3-rasm

4-rasm

Saroy unchalik katta bo'lmay (35x26), 9 ta xonadan iborat. Saroy kunchiqar tomonga qaratib qurilgan. Saroyning old tomonida uzun ayvon bo'lib 6 ta ustunga tayangan(2-rasm). Saroy qurilishi asosan xom g'ishtdan foydalanganlar. Saroyning tomi tekis bo'lib loy suvoqli bo'lgan. Tomning qirralari antefiks, palmetga va kunguralar bilan bezatilgan. Bularning barchasi qadimda qizil bo'yoq bilan bo'yalgan. Saroyning ustunlari archadan tayyorlangan. Professor G.A.Pugachenkovaning fikricha saroyning polidan to deraza teshiklarining balandligigacha turli suratlar bilan bezatilgan⁵. Devorlarning undan yuqori qismlari haykallar bilan bezatilgan. Suratlar ba'zan loy suvoq ba'zan esa ganch suvoq ustiga chizilgan. Rassomlar suratlarni chizishda qizil, qora, sariq, havorangdan foydalanganlar. Chizish uslubiga qaraganda Xolchayon devorlarini bezatgan rassomlar yuqori malakali mutaxassislar bo'lgan. Lekin bizga suratlarni ko'p qismi deyarlik yetib kelmagan. Saqlangan suratlar ichida erkaklarning rasmlari, uzum va boshqa meva hamda gullarning tasviri bor. Asosiy qabul zalida ham taxtli zalda ham turli mazmundagi suratlar bilan bezatilgan. Qabul zalidagi devorlarning biriga faqat ganch suvoq bilan suvalgan. Tahmin qilishlaricha bu devorga chiroyli gilamlar ilingan. Bunday tahmin qilishiga sabab esa bu devorlarga surat chizilmagan. Kiraverishdagi qarama-qarshi devorda-markaziy sahnada shoh, malika va saroy

ahllari

tavsirlangan(3-rasm).

⁵ Shokirjon Pidayev "Sirli Kushonlar saltanati" Toshkent. O'zbekiston SSR "FAN" nashriyoti 1990. 11-bet

Shoh hamda malika tahtga o'tirgan holda tasvirlangan bu hol sharq xalqlarida hukmronlik belgisi sifatida qaraladi. Shohning ham malikaning ham egnida qimmatbaho buyumlar. Suratga qaraganda ularning yoshi taxminan 40-45 yoshlarda. Malikaning o'ng yonida yosh yigit va ayol tasvirlangan. Qizig'i shundaki yigitga qaraganda ayol malikaga yaqin turibdi. G.A.Pugachenkova bu holni quyidagicha tushuntiradi: "Bu ayol shohning qizi, uning yonidagi turgan yigit esa shohning kuyovidir. Shuning uchun ham ayol malikaga yaqin qilib tasvirlagan. Shoh va uning kuyovining yuz tuzilishi deyarlik bir xil bu esa ularni bir xalqqa mansubligidan dalolat beradi. Shohning chap tomonida joylashgan suratlardagi kishilar xususan erkaklarning yuzi shoh va uning kuyovidan keskin farq qiladi. Ularning yuz tuzilishi ko'proq parfiyaliklarga o'xshaydi." Umuman, Xolchayondan topilgan haykallar xayotiy, tasirchan, jozibador. Ularda o'z zamonasining mafkurasi, diniy aqidalari va madaniy-maishiy turmush tarzi tasvirlangan. Xolchayondan topilgan suratlar va haykallarda ellinizm, mahalliy baqtriyaliklarning va ko'chmanchi yuechji qabilalarining madaniy ananalari malum darajada aks etgan. Shu uchta kuch asosida Kushon madaniyatining asosi shakllandi. Bunda ayniqsa mahalliy baqtriyaliklarning o'rne va ulushi katta bo'ldi. Vaqt o'tishi bilan bu ta'sir yanada kuchaydi. Ayniqsa, II-III asrlarda Baqtriya tasviriy san'atida ellinizm ananalarining ta'siri juda pasayib ketdi⁶. Aksincha esa Baqtriyada hind madaniyatining ayniqsa, budda dini bilan bog'liq san'atning ta'siri ortib bordi. Bunga bir qancha sabablar bor. Birinchidan, Baqtriya va Hindiston to'rt asr davomida bir davlatning tarkibida bo'lganligi yani Kushon podshohligining hukmronligi ostida. Ikkinchidan, esa kushonlar saltanatida budda dinining davlat dini deb e'lon qilinganligida. Bu hol Kushon podshohligida Kanishka hukmronlik qilgan davrda yuz bergan. Lekin bu bilan Baqtriyada bungacha budda dini bo'lmagan degan xulosaga kelmasligimiz kerak. Arxeologik tadqiqotlar bu yerda budda dini milodning boshlarida tarqala boshlaganligini ko'rsatadi. Kushonlar davriga oid Shimoliy Baqtriyadagi eng katta ibodatxonasi Qadimgi Termiz shahrida bo'lgan. Bu

⁶ Shokirjon Pidayev. Ko'rsatilgan asar. 15-bet

ibodatxonaga o'sha zamonda ko'pchilik shahar va qishloqlardan butparastlar kelib sajda qilishgan. Garchi har bir shaharda butparastlarning alohida ibodatxonalari bo'lsa ham lekin Qadimgi Termizdagi markaziy ibodatxonada toat-ibodat qilish mahalliy ibodatxonalarga qaraganda g'ayritabiiy ruxda o'tgan. Buning ustiga markaziy ibodatxona kohinlari budda dini aqidalarini juda yaxshi bilganlar. Shu bilan birga Termizdagi ibodatxona qoshida budda dinining voizlari tahsil olishga ham mo'ljallangan. Qiziqarli tomoni shundaki, budda dinining vatani bo'lmish Hindiston kohinlari bilan ham bemalol raqobat qilolganlar. Yozma manbalardan malumki, Termizda Draxmamitra ismli kohin yetishib chiqqan. Ikkinchi bir targ'ibotchi esa Gxoshaka hisoblanadi. U Peshovarda podshoh Kanishka uyushtirgan butparastlarning IV umumbuddaviy yig'ilishida ishtirok etgan. Gxoshaka bilan Baqtriyada buddizmning yangi mazhabi-Vaybxashiklarning tarqalishi bog'langan. U bundan tashqari buddizmga bag'ishlangan katta bir asarning muallifi ham hisoblanadi. Bu asar

“Abxidxormapitaka” (5-rasm)

deb

ataladi. Amudaryoning o'ng qirg'og'ida, Ayritomda, Termiz atroflarida ibodatxona qazib ochilgan, bu yerda musiqachilar va gulchambar ko'tarib ketayotganlarning rasmlari ishlangan tosh piromonlar topilgan. Qadimgi Termiz shahri harobasida g'or ichida joylashgan Qoratepa budda ibodatxonasining qazish ishlari katta qiziqish uyg'otadi. Bu yerda arxeolog B.Y. Staviskiy rahbarligida qazishma ishlari olib borilgan. Xozirgacha Qoratepada bir qancha inshootlar gruppasi ochib o'rganilgan. Sopol

buyumlarda kushon-baqtriya alifbesi hamda braxma va karoshti hind alifbelari bilan bitilgan yozuvlarning kolleksiyasi ana shu yerdan kelib chiqqan. Qoratepa devorlarida ham yozuvlar saqlanib qolganki(garchi hozirda bu yozuvlarni o'qishning iloji bo'lmasa ham), ular kushon-baqtriya xatining ancha keyingi davrlariga xos bir xili – kushon kursiv xati bilan yozilgan⁷. Yana shunisi e'tiborga molikki, Fayoztepa va Qoratepadagi ibodatxonalarning ko'rinishi bilan Hindistondagidan farq qiladi. Budda haykali ham Hindistonda tarqalgan budda haykallaridan farq qiladi. Buddaning uchta o'ziga xos farqlanuvchi tomonlari – peshonasida dog', boshining o'rtasida do'nglik va qulog'ining solinchog'i uzun bo'lishi bilan farqlangan. Qoratepa va Fayoztepadan topilgan budda haykallarida bunday o'ziga xosliklar bilan birga buddaning boshi atrofi yog'du-nur yoki alanga bilan o'ralgan⁸. Ikkala manzilgohdan topilgan budda haykallari esa ko'proq Sharqiy Turkiston va Uzoq Sharqdagi buddaviylik ibodatxonalari va suratlariga o'xshab ketadi. Lekin, Sharqiy Turkiston va Uzoq Sharqqa buddaviylik keyinroq tarqalgan. Demak, bundan buddaviylik Sharqiy Turkiston va Uzoq sharqqa O'rta Osiyo orqali tarqalgan, degan xulosaga kelish mumkin. Kushonlar davrining kultlarga oid o'nlab binolari arxeologik jihatdan tadqiq etilgan. Shimoliy Afg'onistondagi qazish ishlari natijasida Surx-Ko'talda ibodatxona inshootlarining butun bir kopmpleksi, shuningdek budda ibodatxonalari, monastirlari va supalar juda ko'plab topilgan. Budda diniga mansub inshootlarda esa Budda va uning safdoshlari, izdoshlari, kohinlar va xizmatkorlar ifodalangan (masalan Ayritom, Dalvarzintepa, Qoratepa, Fayoztepada). Haykallar, asosan, ohaktosh, loy va ganchdan tayorlangan, ular orasida sirtiga tilla suvi yuritilganlari ham bor. Milodiy VII asrda Xitoy sayyohi va faylasufi Syuan-Szyan Tarmita(Termiz)da o'nga yaqin buddaviy ibodatxona va mingtacha monaxlar yashashini yozib qoldirgan⁹. Yana manbalarda keltirilishicha, parfiyalik An Shi Gao degan kishi 148-yili Loyan shahriga borib, o'z izdoshlari bilan birga butparastlikni targ'ib eta boshlagan ekan¹⁰. Yuqoridagi

⁷ “O'zbekiston SSR tarixi” 1-tom (Qadimgi davrlardan XIX asrning birinchi yarmigacha) Toshkent-1970.152-bet

⁸ Usmon Qoraboyev, G'ayrat Soatov “O'zbekiston madaniyati” “Tafakkur –Bo'stoni” Toshkent-2011.56-bet

⁹ Nosir Muhammad “Turon davlatlari va hukmdorlarining yilnomasi” (Miloddan avvalgi III asrdan milodiy XX asr boshlariga qadar) Toshkent-2011. 30-bet

¹⁰ О журнале Вестник древней истории. No 3, 1967.

malumotlardan kelib chiqib biz albatta Kushon podshohligida faqatgina budda dini tarqalgan degan xulosa chiqarishdan albatta yiroq bo'lishimiz kerak. Kushonlar saltanatida har xil dinlarga e'tiqot qilingan masalan, qadimgi Baqtriyada buddaviylikka e'tiqod qilish keng tarqalgan bo'lsa, Xorazm, Buxoro, Samarqand viloyatlari hududida zardushtiylikka e'tiqod qilish kuchliroq bo'lgan. Muomalaga qo'yilgan tangalarda hind , zardusht va yunon xudolarining nomi va tasviri tushirilganligi ham diniy etiqod turlicha va asosiysi teng ko'rilganligi bilan belgilanadi. Natijada, Kushonlar saltanati sarxadlarida buddaviylik, zardushtiylik, jaynizm, shivaizm, manaxiylik va yunon xudolariga birdek sig'inilgan. Bu davrdagi diniy ta'limotlardan yana biri moniylik hamdir. Uning asoschisi bobillik Moniy (216-276/277) bo'lib, u o'z ta'limotida zardushtiylikdagi yovuzlik va ezgulik o'rtasidagi azaliy kurash g'oyasidan unumli foydalangan. Butparastlik kabi moniylik ham Turkiston orqali Xitoyga kirib borgan¹¹. Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki Sh.Pidayev talqini bilan aytganda Sirli Kushon saltanatida erxitektura va din o'ziga xos nozik tarzda uyg'unlashib ketganligini qisqacha guvohi bo'ldik. Davlat hududidagi dinlarning xilma-xilligi arxitektura sohasida ham mal'um bir uslubning ustun bo'lib qolmaganligini ta'minlagan desak ham bo'ladi. Lekin bu bilan arxitektura va haykaltaroshlikda faqat diniy mavzu ustun turgan degan muqim xulosa ham chiqarmaslik kerak. Zero,ki, turli diniy qarashlar bu sohaning o'ziga xos nafisligi, hunarmand va quruvchilarning mahoratini yanada rivojlantirishda yordam bo'lgan. Qadimgi dunyodagi Kushon podshohligi o'zining taraqqiyot bosqichida o'ziga xos renessans yaratgan desak ham tog'ri bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Shokirjon Pidayev "Sirli Kushonlar saltanati" Toshkent. O'zbekiston SSR "FAN" nashriyoti1990.11-bet

2"O'zbekiston SSR tarixi" 1-tom (Qadimgi davrlardan XIX asrning birinchi yarmigacha) Toshkent-1970.152-bet

¹¹ "Идия в древности" 1964. с 178.

3. Usmon Qoraboyev, G'ayrat Soatov "O'zbekiston madaniyati" "Tafakkur –Bo'stoni"
Toshkent-2011.56-bet

Nosir Muhammad "Turon davlatlari va hukmdorlarining yilnomasi" (Miloddan
avvalgi III asrdan milodiy XX asr boshlariga qadar) Toshkent-2011. 30-bet

4. О журнале Вестник древней истории. No 3, 1967.

5. "Идия в древности" 1964. с 178.

6. Azamat Ziyov "O'zbek davlatchilik tarixi" (eng qadimgi davrdan Rossiya bosqiniga
qadar)"Sharq" Nashriyot-Matbaa Aksiyadorlik Kompaniyasi Bosh Tahririyati
Toshkent-2001. 60-bet

7. "O'zbekiston SSR tarixi" 1-tom (Qadimgi davrlardan XIX asrning birinchi
yarmigacha) Toshkent-1970.143-bet

8. Nosir Muhammad "Turon davlatlari va hukmdorlarining yilnomasi" (Miloddan
avvalgi III asrdan milodiy XX asr boshlariga qadar) Toshkent-2011. 28-bet

9. Собрание сведений, т. 2, с.227-bet

ФИО автора: *Амирдинов Жаҳонгир Абдумажидович*

Самарқанд Давлат тиббиёт институти “Ижтимоий ва гуманитар фанлар”
кафедраси ассистенти

Название публикации: «СОБИҚ СОВЕТ ИТТИФОҚИНИНГ КОРЕЙС
ФУҚАРОЛАРИНИ ЎЗБЕКИСТОНГА КЎЧИРИШ СИЁСАТИ ҲАҚИДА»

Аннотация: В работе изучена переселенческая политика советской власти в Узбекистане, её влияние на социально-экономическую и культурную жизнь, внедрение чужих идей и идеалов в сознание местного населения, попытки уничтожения национальных ценностей, внедрение русского языка в качестве единственного государственного, негативные тенденции при создании единой советской нации в судьбе народов, живущих в бывших советских республиках.

Ключевые слова: внедрение «коммунистической идеологии», национально-культурные интересы коренных народов, национального вопрос, тоталитарная система.

Summary: In work the resettlement policy of the Soviet power in Uzbekistan, its influence on social and economic and cultural life, introduction of others ideas and ideals in consciousness of local population, attempt of destruction of national values, introduction of Russian as the only thing state, negative tendencies is studied during creation of the uniform Soviet nation in destiny of the people living in the former Soviet republics.

Key words: introduction of "communist ideology", national and cultural interests of indigenous people, national question, totalitarian system.

Ўтган асрнинг муҳтожликка йўғрилган ғоят мураккаб даври – 30-йилларида шафқатсиз сиёсий тузум тазйиқи остида ўнминглаб корейслар Узоқ Шарқдан Ўзбекистон заминига келиб қолишган. Ўзбек халқи ўзига хос

олижаноблик ва бағрикенглик билан тақдир ҳукмига ташлаб қўйилган корейсларга меҳр кўрсатди, бағрига олиб, бошпана берди.¹²

Халқлар депортациясига доир кўплаб ва хилма-хил манбаларнинг танқидий таҳлили бўйича америкалик олимларнинг, хусусан М.Гельба тадқиқотлари (корейслар, финнлар ва бошқа оз сонли миллатларнинг депортациясига оид ишлар)¹³, П. Холквистнинг ишлари (асосан, Биринчи жаҳон уруши даврида чор Россиясининг, шунингдек, большевиклар Россиясининг илк йилларидаги депортация сиёсати.¹⁴ Бошқа бир америкалик тарихчи Й.О. Поль монографиясида¹⁵ эса СССРдаги 1937-1945 йиллардаги этник тозалашлар тарихи ёритилган.

СССРнинг турли минтақаларидан 1930-1950 йилларда депортация қилинган немислар, корейслар, чеченлар, ингушлар, қорачойлар, қолмиқлар, қрим татарлари ва месхети турклари ҳақида маълумотлар “Ўрта Осиё қишлоқлари фожиаси: коллективлаштириш, қулоқлаштириш, сургун 1929-1955 йиллар” номли архив ҳужжат ва материалларида¹⁶ Андижон Давлат университети профессори Р.Т.Шамсутдинов ва доцент Б.М. Расуловлар томонидан тайёрланган уч жилдлик китобда, бу халқларнинг миқдори, улар жойлаштирилган ҳудудлар, депортация қилинганларнинг яшаш шароитлари ва меҳнат фаолияти, уларга нисбатан давлат ва оддий халқ томонидан кўрсатилган моддий ва маънавий ёрдам масалаларига доир муҳим фактик далиллар ўрин олган.

П.Г. Кимнинг “Ўзбекистондаги корейслар” номли монографиясида¹⁷ корейсларнинг 1937 йилда Ўзбекистонга депортация қилинишидан тортиб то 1990 йиллар бошигача бўлган ҳаёти ва меҳнат фаолиятига доир маълумотлар

¹²<http://kun.uz/04818045>

¹³ Gelb M. An Early/ Soviet Ethnic Deportation: The Far-Eastern Koreans // The Russian Review. July 1985 . Vol. 54. p. 389-412; Gelb M. The Western Finnic Minorities and the Origins of the Stalinist Nationalities Deportationis// Nationalities Papers. 1996. Vol. 24, No. 2. P. 237-267.

¹⁴ Holquist, P. “Conduct merciless mass terror” Decosask ization on the Don, 1919// Cahirs du Monde russe. 1997. Vol.28.No. 1-2.P. 127-162.

¹⁵ Pohl J.O. Ethnic Cleansing in the USSR, 1937-1949. Westport, Connecticut, London: Greenwood Press, 1999.

¹⁶ Қаранг: Трагедия среднеазиатского кишлака: коллективизация, раскулачивание, ссылка 1929-1955 гг. Документы и материалы в 3-х томах. / Сост.: Р.Т.Шамсутдинов, Б.М.Расулов; Под ред. Д.А.Алимовой. - Т.: Шарк, 2006.

¹⁷ Ким П.Г. Корейцы в Узбекистане. - Ташкент: 1993.

ўрин олган.

Ўзбекистонлик яна бир корейс миллатига мансуб тадқиқотчи В.Д. Кимнинг “Ярим асрдан кейинги ҳақиқат” номли ва “Эшелон - 58” номли китоблари¹⁸, тадқиқотчилар С.М. Хан ва В.С. Ханнинг мақолалари¹ тарихчи Аскар Джумашевнинг «К истории депортации дальневосточных корейцев в Каракалпакстан (1937-1938)» номли китоби² эса корейсларнинг алоҳида минтақадаги ҳаёти ва фаолиятига доир маълумотлар жамланган. Бунда муаллифлар жуда кенг кўламдаги архив ҳужжатлари ва материалларидан фойдаланган.

СССРнинг Узоқ Шарқ ҳудудларидан корейсларнинг мажбуран Қozoғистонга ва Ўрта Осиё республикаларига депортация қилиниши масаласи ғарб тарихчи олимларидан В.Коларз¹⁹, Дж. Стефан²⁰, Ко Сон Му²¹ тадқиқотларида ўрганилган. Хусусан, В. Коларз биринчилардан бўлиб корейсларнинг мажбурий кўчирилиш масаласини ўрганган, ички ва ташқи сиёсий жараёнларга бирмунча ҳаққоний баҳо бера олган.

Андрей Ланьковнинг “МДХ давлатлари корейслари: тарих варақалари” номли мақоласида Корейслар бир ярим асрдан бери Россия ва МДХ нинг бошқа давлатларида истиқомат қилиши. Россияга қандай ва қачон келгани, уларнинг тарихи қандай бўлгани ва Корея жамоатчилиги ҳозир қандай муаммоларга дуч келаётгани ҳақида, тарихи ва бугунги аҳволига бағишланган бўлиб, унда Совет Иттифоқи парчалангандан сўнг янги ташкил топган давлатларда корейс фуқароларининг энг кўпи Ўзбекистон (200 мингга яқин), Қozoғистон (100 минг), Қирғизистон (20 минг) ва Россия (130 минг) да эканлиги ҳақида маълумот берилган.²²

Мустабид тузум раҳнамоларининг миллатлар тақдири билан ҳисоблашмаслик, майда ва кам сонли миллат ҳамда элатларни менсимаслик,

¹⁸ Ким В.Д. Правда - полвека спустя. - Ташкент: 1999; Ўша муаллиф. Эшелон - 58. - Ташкент: 1996.

¹⁹ Kolarz W. Russland und seine asiatischen Volker. Frankfurt am Main Europäische Verl. Anst. 1956.

²⁰ Stephan, J. The Korean Minority in the Soviet Union // Central Asia Review (Mizan). 1971. Vol.19. No 3. P. 138-150.

²¹ Songmoo Kho. Koreans in the Soviet Central Asia. Helsinki, Studia Orientalia, 1987. Vol.61.

²² <http://lankov.oriental.ru/d25.shtml>

уларнинг тақдири ва турмуш тарзини ўз билганларича ҳал қилиш сиёсатини юргизганликлари сабаб, 1937 йилнинг октябрь-ноябрь ойларида Ўзбекистонга 74 400 нафар корейс миллатига мансуб аҳоли зўрлаб кўчириб келтирилган²³.

Уруш йилларида Ўзбекистон аҳолиси ташқи миграция ҳисобидан анча ортган. Биргина 1941 йилнинг ноябрь ойига қадар Андижон вилоятига уруш ўчоқларидан 86 989 нафар эвакуация қилинган аҳоли жойлаштирилган ва бу кўрсаткич йил охирига қадар 100 минг кишига етиши режалаштирилган²⁴. Эвакуация қилинганларнинг 30 мингдан ортиғи колхоз ишчилигига қабул қилинган. Ана шундай ҳолатлар республиканинг барча областларида кўзга ташланди. Ўзбекистон минг-минглаб аҳолини ўз бағрига олди. Жумладан, собиқ Совет давлатининг Иккинчи жаҳон уруши йилларидаги тарихида халқларни мажбурий равишда бир жойдан иккинчи жойга кўчириш алоҳида ўрин эгаллайди. Бу йилларда турли хил сабаблар билан жуда кўплаб халқлар ўз яшаб турган жойларидан бошқа ҳудудларга қувғин қилинди. Шулар қаторида СССР нинг Узоқ Шарқ ўлкасидан 74500 кишидан иборат 16307 корейс оиласи Ўзбекистонга кўчирилган эди²⁵. Бу иш Ўзбекистон ССР ХКК ва Ўзбекистон Компартияси МҚ сининг 1937 йил 25 ноябрдаги “Корейсларни Ўзбекистон ССРга кўчириш режасининг бажарилиши тўғрисида” ги 1813/278 -сон қўшма қарори бўйича, 1937 йил 10 ноябрга қадар амалга оширилди. Корейслар эркин фуқаролар бўлиб, улар махсус кўчирилганлар ҳисобига киритилмаган. Ҳамда ўз мақомига кўра “маъмурий сургун қилинганлар” ҳисобланиб, улар махсус сургун қилинганлар қаторида турмаган.

Ўзбекистон Республикаси Марказий Давлат Архивининг № Р 1619 фонди, 5-рўйхат, 63-йиғма жилдининг 1-варағида 1959 йилги аҳоли рўйхатларида 138453 корейслар яшаётганлиги қайд этилган.²⁶

1938 йилнинг 15 ноябригача Фарғона вилоятидаги 64 та колхозга 1130 та

²³ Ата-Мирзаев О., Гентшке В., Муртазаева Р. Межнациональная толерантность в Узбекистане: история и современность. – Т.: Университет, 2004. – С. 101.

²⁴ ЎзМДА фонд № 314, рўйхат № 1, 56- йиғма жилд. – В. 1.

²⁵ ЎзР МДА, фонд №837, рўйхат № 27, 39- йиғма жилд. – В. 11.

²⁶ Ўзбекистон Республикаси Марказий Давлат Архиви, фонд № Р 1619 , рўйхат №5, 63- йиғма жилд . – В.1.

корейс хўжалиги жойлаштирилган²⁷. 1939 йилги Бутуниттифоқ аҳоли рўйхатида қайд этилишича, Фарғона вилоятида корейслар сони 10572 кишини ташкил этган²⁸. Уларнинг маълум қисми 1939 йилда Мирзачўлнинг Ўзбекистон қисмига жойлаштирилди.

1930-йилларнинг ўрталарида Ўзбекистон ўзининг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши жиҳатидан мамлакатда охириги ўринлардан бирида турар, нафақат кўчириб келтирилувчилар учун балки ўз аҳолиси учун моддий турмуш шароитини таъминлашга ҳам қийналган вақти эди.

Ана шу характерлашдан маълум бўлишича, собиқ СССР халқларининг депортация қилиниши турли сабаблар билан асосланган эди. XX асрнинг 30-40-йилларида аҳолининг 60 дан кўпроқ миллий гуруҳларига ана шундай репрессия чоралари кўрилган бўлса, уларнинг 15 таси тўла-тўқис депортация қилинган эди. Ўша йилларда ҳаммаси бўлиб 3,5 миллион киши депортация қилинди.

1979, 1989 йилларда ўтказилган аҳоли рўйхати оралиғида республикада яшаётган айрим миллат вакиллариининг республика аҳолиси миллий таркибидаги улуши ортган. Жумладан, ўзбек, қорақалпоқ, тожик, қирғиз, қозоқ, туркман, қрим татарлари, украин, белорус, корейс ва бошқа миллат вакиллариини бунга мисол қилиб келтириш мумкин.²⁹

Бугунги кунда Ўзбекистонда 200 мингдан зиёд корейс миллати вакиллари истиқомат қилмоқда. Уларнинг аксарияти ўзбек тилида сўзлаша олиши, маданиятимизни яхши билишини алоҳида қайд этиш зарур. Буни биз ўзбек халқига бўлган чуқур ҳурмат ва эҳтиром сифатида қабул қиламиз.³⁰

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Ата-Мирзаев О., Гентшке В., Муртазаева Р. Межнациональная толерантность в Узбекистане: история и современность. – Т.: Университет, 2004. – С. 101.

²⁷ Ким П. Г. Корейцы республики Узбекистан: история и современность. - Т., 1993. - С. 170.

²⁸ Всесоюзная перепись населения 1939 года: Основные итоги. - М.: Наука, 1992. - С. 74.

²⁹ Худаяров У.Ж. Аҳоли рўйхатининг жамият ҳаётида тутган ўрни. “Таълим фан ва ишлаб чиқаришда интеллектуал салоҳиятли ёшларнинг ўрни” мавзусидаги ёш олимлар, магистрант ва талабаларнинг анъанавий XII Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. IV-қисм 15-17 бетлар. Самарқанд 2015.

³⁰ <http://kun.uz/04818045>

2. Ким П. Г. Корейцы республики Узбекистан: история и современность. - Т.,1993. - С.170.
3. Всесоюзная перепись населения 1939 года: Основные итоги. - М.: Наука, 1992. - С. 74.
4. Худаяров У.Ж. Аҳоли рўйхатининг жамият ҳаётида тутган ўрни. “Таълим фан ва ишлаб чиқаришда интеллектуал салоҳиятли ёшларнинг ўрни” мавзусидаги ёш олимлар, магистрант ва талабаларнинг анъанавий XII Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. IV-қисм 15-17 бетлар. Самарқанд 2015.
5. ЎзМДА фонд № 314, рўйхат № 1, 56- йиғма жилд. – В. 1.
6. ЎзР МДА, фонд №837, рўйхат № 27, 39- йиғма жилд. – В. 11.
7. Ўзбекистон Республикаси Марказий Давлат Архиви, фонд № Р 1619, рўйхат №5, 63- йиғма жилд . – В.1.
8. <http://kun.uz/04818045>
9. <http://lankov.oriental.ru/d25.shtml>

ФИО авторов: *Джураева Нилуфар Хайдаровна*

Самарқанд давлат архитектура - қурилиш

институты таянч докторанти (PhD)

Ачилова Мавжуда Фархадовна

Самарқанд давлат архитектура - қурилиш

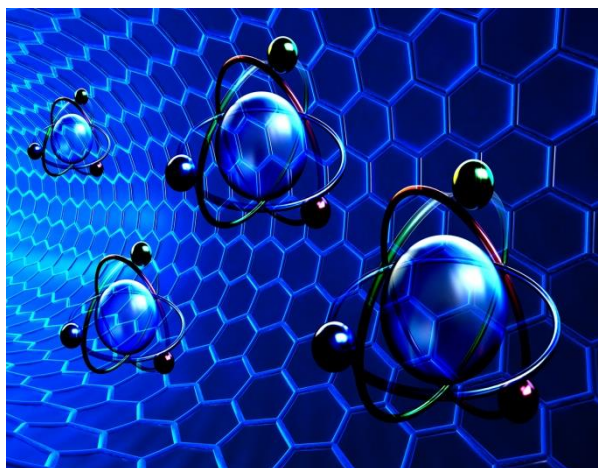
институты ўқитувчиси

Название публикации: «ЁПИҚ БОЗОРЛАР АРХИТЕКТУРАСИДА
НОНОТЕХНАЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ»

Аннотация: Ёпиқ бозорлардаги камчиликларни бартараф этиш юзасидан таклифлар ишлаб чиқиш ва уларни илмий асослаш мақсадимиз. Ёпиқ бозор мажмуаларининг замонавий кўринишга олиб келиш, архитектуравий ечимида ҳар томонлама чуқур анализ қилган ҳолда ўзига хос бозор мажмуаси лойиҳасини нонотехнологиялардан фойдаланган ҳолда таклиф беришдан иборат.

Калит сўзлар: Нонотехнология, ёпиқ бозорлар, лойиҳалаш, режалаштириш

Бугунги кунда "нанотехнология" мода сўзлари саноат фаолиятининг турли соҳаларини ифодалайди. Аммо уларнинг барчаси бир нарсани бўлишишади: ультра-кичик юз нанометрдан ортиқ бўлмаган ишлатилаётган объектларнинг чизиқли ўлчамларидир. Шу маънода, инсоният узок вақт давомида нанотехнологияни қўллаган. Аввал биз нанотехнологиянинг цемент ва бетон ишлаб чиқаришда қўлланилишини ҳисобга олган ҳолда дарслик[5]ларни нашр қилар эдик.

Келинг, нанотехнологиянинг қандай эканлигини кўриб чиқайлик, чунки улар замонавий саноат ва илм-фаннинг ривожланишида асосий йўналишга айланмоқда. Ҳар бир инсон, ҳеч бўлмаганда, нанотехнологиянинг қандай эканлигини билиши керак, нанопартикулларни қўллашда техник маҳсулотларнинг характеристикаларини драматик яхшилаш учун нима ва нанотехник таъсирини нанопродуктсияни мавжуд даражадан бир неча баробар юқори бўлган ҳолда ишлаб чиқариш учун қандай асосга асосланиши керак.

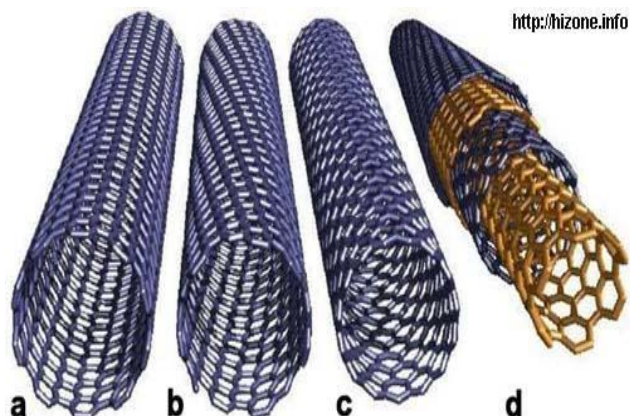
Нанотехнология жисмоний ва кимёвий қурилмалар ва материалларни шакллантиришга асос бўлиб хизмат қилади. Молекуляр нанотехнология атом-молекуляр даражадаги нанопартикулларни бошқарувчи ва бошқарадиган наносистемаларнинг (машиналарнинг) дизайни. Бу, айниқса, янги талабларга мослаштирилган исталган тизимни такомиллаштиришга имкон берадиган бошқа машиналарни ишлаб чиқаришга қодир машиналарни яратиш учун жуда муҳимдир. Энг умумий маънода, нанотехнология таркибида наноструктура, яъни 1 дан 100 нм гача бўлган ўлчамдаги буюмлар белгиланадиган материаллар, асбоблар ва техник тизимлар яратиш ва улардан фойдаланиш киради.

Нанотехнология (юнонча Нанос - митти, гноме, техно - маҳорат, ҳунармандлик, логос - илм) - ҳар хил моддалар, материаллар ва маҳсулотларнинг 100 дан каттагача чизиқли ўлчамли элементлари бўлган атомларнинг ва молекулалардан йўналтирилган синтез усуллари .

Аммо ҳозирги вақтда нанотехнология жадал ривожланиш босқичида турибди ва бу соҳада кўзда тутилган асосий кашфиётлар аллақачон амалга оширилмоқда. Ўтказилган тадқиқотлар ижобий амалий натижалар беради. Нанотехнологиянинг илғор илмий натижаларидан фойдаланиш уни юқори технологияларга ҳавола қилиш ва "янги индустриал инқилоб" ҳақида гапириш имконини беради.

Нанотехнологиялардан фойдаланишда бозорлар ривожланишида истиқболли йўналишларнинг ўрганилиши конструктив элементларнинг типологияси, ҳажмли-режалаштириш тузилмаси, ер майдонининг шаҳарсозлик ечими, иқтисодий ва бошқа шу каби вазифалар билан боғлиқ қилиб қўллашимиз зарурдир. Илмий ишда ёпиқ ва очик бозорларининг жаҳон тажрибасидан тўпланган материаллар асосда ўрганилиб келинмоқда. Бу жамоат марказида халқимизнинг эҳтиёжларини тўлақонли қондириш ҳамда замон талаблари асосида деҳқон бозорлари барпо қилиш фарз ҳисобланади.

Ёпиқ бозорларини лойиҳалашда турли хил омилларнинг таъсирини ҳисобга олиш зарур бўлиб, улар хусусан, бозорлар ички фазосининг композицион ечимини ҳам мустақил жамоатчилик-савдо корхонаси сифатида, ҳам кўп функцияли мажмуа таркибидаги хусусиятини белгилайди. Шаҳар ва шаҳар ташқарисида жойлашадиган мажмуаларнинг ўзига хос шаҳарсозлик санитария нормалари жойлашуви участкасидан тўғри фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Ёпиқ бозорларни режалаштиришда харидорларнинг ҳаракат йўлларини ва ички юк оқимларини яхши даражада ташкил этиш учун бу оқимларнинг қисмларга ажратилиши ва изоляция қилиниши кўзда тутлиши лозим. Ички фазоларни ташкил этишнинг композицион воситаларини янгилаш архитектура назарияси ва амалиётида тобора кўпроқ ўзлаштириб борилмоқда. Замонавий тенденцияларни таҳлил қилиш асосида шунингдек, лойиҳалаштириш жараёнининг тўртта жиҳатини ажратиб кўрсатиш мумкин бўлиб, уларда янги композицион ёндашув қонуниятлари энг яққол кўриниб, уларга айнан қуйидагилар киритилади:

- ички фазонинг дастлабки концепцияси;
- фазовий ҳудудлар композицияси;
- ёритиш муҳитини шакллантириш;
- ичик ва ташқи фазоларнинг ўзаро алоқаси.

Бозорлар одатда савдо-маиший хизмат кўрсатиш корхоналари билан ёнма-ён жойлашиб, бу савдо маркази кўпчилик компонентларининг функциялари бир хиллиги ва ҳажмли-фазовий параметрлари ўхшашлиги билан шартланади. Бозорлар бинолари экстеръери ечимлари уларнинг функциональ мақсадларига жавоб бериши керак. Шунга кўра, савдо заллари фасадлари ечимида куёш нурларининг пештахталарга тўғридан-тўғри тушишига йўл қўймасдан, интерьерни кўчага максимал очиш зарур бўлади. Савдо зали баландлигининг сезиларли қисми унинг ҳажмига антресолли қаватни киритиш билан яхшигина пропорцияларда интерьерлар ҳажмини ва мос ҳолда фасадлар ечимини ҳал қилиш имконини беради.

Ёпиқ бозорлар ўзининг ҳажмли-фазовий композицияси бўйича, умумий абсолют ўлчамлари бўйича, шунингдек, алоҳида қисмларининг ўлчамлари ва пропорциялари бўйича шаҳардаги турар-жой ва маъмурий аҳамиятдаги бинолардан ажралиб туради.

Хулоса қилиб айтганда шаҳар тизимида бу биноларни жойлаштиришда уларга қўйиладиган ўзига хос талабларни эътиборга олиш керак бўлади:

- аҳолини озиқ-овқат, биринчи ўринда – тез бузиладиган маҳсулотлар, билан таъминлашга мўлжалланган ёпиқ бозорлар истеъмолчига максимал даражада яқинлаштирилган бўлиши лозим, шунинг учун уларни шаҳарнинг хизмат кўрсатиладиган шу тумани чегараларида жойлаштириш керак. Бунда хизмат кўрсатишнинг йўл қўйиладиган режалаштириш радиуси, яъни ёпиқ бозорнинг харидордан максимал узоқлигини ҳисобга олиш керак. Катта шаҳарларда хизмат кўрсатиш радиуси ўртача 1-1,5 км дан, кичик шаҳарларда эса 1,5-2,0 км дан ортмаслиги керак;
- ёпиқ бозорлар қулай кириб келиш ва кириш йўлларига эга бўлиши зарур, бунда ташқи юк оқимларини харидорларнинг ҳаракат йўлларида ажратишни кўзда тутиш керак;
- санитария талаблари бўйича ёпиқ бозорлар бинолари ифлосланиш манбаларидан чиқиндиларни зарарсизлантириш жойидан камида 1,5 км ва чанг ҳамда кучли ҳид чиқарувчи саноат корхоналари ва омборлардан 500 м дан кам бўлмаган масофада узоқда бўлиши зарурдир;
- катта пролётли бино сифатида ёпиқ бозор шаҳарда шундай жойлаштирилиши лозимки, бунда у бошқа бинолар билан биргаликда шаҳар ансамблига уйғунлашиб кетиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Цымбал М.В. Юшкевич Л.С. Свидетельство о государственной регистрации базы данных №2010620298, от 20 августа 2010 г. «Мультимедийные лекции по Основам нанотехнологий. Раздел «Нанотехнологии в строительстве»
2. Цымбал М.В., Тимошкова Е.С. Юшкевич Л.С. «Здание будущего» Всероссийская научно-практическая конференция «Управление инновационным развитием современных социально-экономических систем, Волгоград. - М.:ООО «Глобус», 2009 ISBN-978-5-9928-0095-1, с.102-106
3. Балабанов В. И. Нанотехнология. Наука будущего./ В. И. Балабанов. - М.: Эксмо, 2009.
4. Лучинин В. В. Введение в индустрию наносистем/ В. В. Лучинин//Нано- и микросистемная техника. - 2005.
5. Нанотехнологии в строительстве, научный интернет журнал, <http://www.nanobuild.ru/>, 2008 - 2011 год.
6. М. Зияев. Ташкентские рынки. Ташкент 2008

7. Архитектурное проектирование общественных зданий и сооружений
8. Общие требования к элементам противопожарной защиты зданий повышенной этажности. 1983г
9. Архангельская З. Е., Долинская М. В., и др. Опыт проектирования и строительства городских Домов быта. М., ЦНТИ, 1974.
10. Гослинг Д., Мэйтленд Б. Проектирование торговых комплексов. Пер. с англ. Д. Копелянского, под ред. И. Федосеевой. М., Стройиздат, 1979.

Интернет сайтлар

- 4) [Электронный ресурс]. - Режим доступа. - <http://www.liveinternet.ru/>
- 5) [Электронный ресурс]. - Режим доступа. - <http://www.stroinauka.ru>
- 6) [Электронный ресурс]. - Режим доступа. - nanostrukturirovannoy
- 7) [Электронный ресурс]. - Режим доступа. - <http://www.avto-moika.ru/>

ФИО автора: Мамадиярова Юлдуз Абдуқаям қизи

Ўзбекистондаги ислом цивилизацияси

маркази илмий ходими

Название публикации: «ДУНЁ ТИЛШУНОС ОЛИМЛАРИ ТАДҚИҚИДА АЁЛ ОБРАЗИ ТАЛҚИНИ»

Аннотация. Ушбу мақолада дунё тилшунос олимлари тадқиқот ишларида ёритилган аёл образи, унинг руҳияти, ички дунёси ва унга хос хусусиятлар таҳлили келтирилган. Шунингдек, ўрганилган ва тадқиқ этилган масалалар бўйича хулосалар умумлаштирилган.

Калит сўзлар: Гендерлик, аёл образи, лексик объективлик, анъанавий тип, қаҳрамонлик типи, илоҳий тип, архетип, аёл концепти репрезентацияси.

Аёл образи асрлар мобайнида турли фан соҳалари, ҳайкалтарошлик, рақс, рассомчилик, театр ва кино сингари санъат турлари, шунингдек, адабиётшунослик ва тилшуносликда марказий ўринда туриб келган. Ислом дини муқаддас китоби – Қуръони каримда ҳам аёллар хусусида сўз юритувчи йирик суралардан бири (“Нисо”) келтирилган.

Мавжуд илмий материаллар ва тадқиқот ишлари орқали аёл тимсолининг санъат ва адабиётдаги бадиий талқини, унинг ички ва ташқи дунёси, жамиятда тутган ўрни масалалари турфа фанларнинг тадқиқот объекти бўлгани баробарида тилшуносликда ҳам бу мавзу атрофлича ўрганилган.

Ғарб адабиётида аёл образлари нафақат замонавий адабиётшунос олимлар ва тилшуносларда қизиқиш уйғотди. Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, ушбу масала замонавий муаллифларнинг ҳам эътиборини тортмоқда. Ушбу муаммонинг турли жиҳатлари монографияларда, номзодлик ва докторлик диссертацияларида таҳлил қилинган.

Қуйида биз дунё тилшунос олимлари томонидан олиб борилган аёл образи дунёси ва дунёқарашига оид илмий тадқиқотларни кўриб чиқамиз.

Тилшуносликда аёл қиёфасини ўрганишга бағишланган манбалардан бири бу Л.В.Адонинанинг тадқиқотидир. Олим ўз изланишларида “аёл” тушунчасининг мазмуни ва тузилишини умумий лингвистик онда моделлаштириш, унинг категорик тузилишини тавсифлашга уринади. Унинг сўзларига кўра, рус тилшунослиги онгида “аёл” тушунчасининг энг муҳим белгилари чиройли, эркак жинсига қарама-қарши вакили, она ва рафиқа вазифасини бажаради. Л.В.Адонинанинг тадқиқотлари асосида “аёл” тушунчаси тилшунослик учун долзарб, кенг ҳажмли когнитив тузилиш ва лексик объективликка эга, деган хулоса келиб чиқади [1].

П.Андрееванинг таърифига кўра, “аёллар дунёси” бу “ўзгача дунёқараш ва турмуш тарзига эга бўлган, ўз навбатида ўзига хос ижтимоий-маданий ҳақиқатни шакллантирадиган аёлларнинг алоҳида бирлиги” [2]. Аёллар дунёсининг функционал бойлиги аёл моделлари ва типларининг хилма-хиллигини белгилайди, уларнинг ҳар бири гендерлик, ақлий, касбий, ижтимоий ва кундалик хусусиятларнинг мураккаб комбинациясидир. Ушбу тизимнинг асосини ҳар бир даврда янги мазмун билан тўлдирилган ва “аёл дунёси” нинг энг муҳим хусусиятларини жамлаган айрим турларда янги тарихий ва маданий шароитда ўзгартирадиган архетипал, “тарихий” омиллар ташкил этади.

Ю.М. Лотман XVIII аср охири – XIX аср ўрталарида рус маданиятининг ўзига хос хусусиятларини акс эттирган ҳолда, эркак ва аёл дунёқарашидаги фарқли жиҳатларини тадқиқ этади. “Эркак нигоҳида” деб ёзади тадқиқотчи, унинг ҳаракатлари, қилган ишлари гавдаланса; аёлларда эса - у қила оладиган, аммо эриша олмаган ёки тўлиқ бажарилмаган фаолият кўзда тутилади. Эркак нигоҳи тугалланган нарсани улуғласа, аёл бажарилмаганидан қайғуради [3].

Рус тадқиқотчи олими О.О.Хлопонина Ю. Лотман, В. Кардапольцева ва бошқалардан келиб чиқиб, аёл дунёсининг типологик хусусиятларини ўрганиб чиқади ва унга асосий турни ажратади: анъанавий, қаҳрамонлик ва илоҳий [4].

Анъанавий тип аёлнинг она, рафиқа, маъшуқа каби хусусиятларига асосланади; у итоаткорлик, нафосат, раҳмдиллик, оналик кучи ва бурчини акс эттиради.

Қаҳрамонлик типдаги аёллар фаол ва мустақил бўлиб, улар оила ва уй доирасидан ташқарида ўзини ўзи англаш – жамоат ишларида, етакчилик фазилатларини намоён этиш истаги билан ажралиб туради.

Илоҳий тип ҳар иккала типни бирлаштиради: бир томондан, гўзал ва жозибали аёл қиёфаси бошқа томондан турли қаҳрамонликларда намоён бўлади.

“Аёл” насри кўринишларини кенг ёритган дастлабки рус ёзувчиларидан бири М.С.Жукова ҳисобланади. Унга қадар кўплаб ижодкор аёллар, хусусан, А.П.Сонтаг, А.О.Ишимова, З.А.Волконская, Н.А.Дурова ва бошқалар ўз асарларида ушбу тушунча хусусиятларини тўлиқ акс эттирмаган [5].

М.С.Жукова турли сюжетлар, инсоннинг ва айниқса, аёлнинг ички дунёсини тасвирлашнинг психологик усулларини тўплашга ҳисса қўшди. Айтиш мумкинки, ушбу истеъдодли ёзувчининг барча асарлари, гўё “ичкаридан” аёл образлари ва тақдирларини намоёиш этишга хизмат қилган.

С.П.Черкашина Л.С.Петрушевский ижодида аёл архетипи репрезентацияси масалалари, аёллар архетипининг (қиз-аёл-кекса аёл) изчил қурилган парадигмаси – аёл ҳаётининг универсал модели ва бадий ва семантик маъносини аниқлаш устида тадқиқот олиб борган [6].

Оммавий ахборот воситалари соҳасидаги гендер муаммолари тадқиқотчиларидан бири Н.Ажгихина 30-йиллардаги нуфузли журнал саҳифаларида сиёсий жараёнлар ҳақида эмас, аксинча, ўша даврдаги санъат арбоблари, турли лавозимларни эгаллаган аёллар тўғрисида мақолалар ва уларнинг фотосуратлари акс эттирилган эди, дея таъкидлайди [7].

Сўнгги даврлар Ғарб адабиёти саҳифаларида аёл қиёфаси она, хотин, қиз, сингил, келин ва бошқа хилма-хил шаклларда кўриб чиқилган. Шунга кўра, ҳар бир образ муаллифнинг муносабати, мақсади, ҳар бир асарнинг ғоявий ва бадий мазмунига қараб, ўзига хос ва индивидуал хусусиятларга эга бўлган.

Немис файласуфи Г.Зиммел аёл моҳиятининг психологик тузилишини белгилаб, уни “садоқат” да кўрди. “Аёллар,” дейди у, нафақат бошқача кўриш қобилиятига, балки махсус ақлий қобилияти туфайли улар бошқача идрок этиш хусусиятига ҳам эгадирлар. Унинг фикрига кўра, “аёлларнинг эркаклар

томонидан психологик талқини, аёлларнинг бир-бирларининг талқин қилишидан тубдан фарқ қилади” [8].

М.В.Гаевский япон лингвокултурасида аёл концепти репрезентациясини таҳлил қилиб, аёлларнинг жамиятдаги ижтимоий ролини тавсифловчи хусусиятлар ва уларнинг луғавий бирликларини келтириб ўтади [9].

Тадқиқотчи А.А.Халаф Шарқ мифологияси ва фольклорида аёл образини сўзга чечан, ақлли, уддабурон, гўзал суҳбатдош, эртақчи ва маталчи Шаҳризода қиёфасида яратилганини келтириб, мукаммал аёл сиймосига бенуксон зукко нотиклик каби сифат қўшилишини таъкидлайди. Олим Шарқ назмидаги аёл рамзий хусусиятга эга бўлса-да, жаҳон адабиётини, мусиқасини, рассомчилик ва назминини ёрқин аёллик характери билан бойитгани, аёл гўзаллиги учун ойюзли, оҳуқўзли, ширинсўз, сарвқомат сингари эпитетлар яратилиб, доим вазмин европаликларнинг эътиборини тортгани, шунингдек, шарқ мусулмон санъатида аёл образини суратда акслантириш таъқиқлангани, XIX асрга келибгина, аёллар суратини чизиш бошланганини араб рассомлари ижоди мисолида таҳлилга тортади [10].

К.П.Карагода “Янги замон санъатида аёллар образининг ижтимоий-маданий шарти” мавзусидаги илмий тадқиқот ишида янги замон адабиёти ва санъатида аёлларнинг ўрнини икки типга: янги ва анъанавий аёл образига ажратади. Унинг фикрига кўра: “Анъанавий аёл образлари: аёл ўзини никоҳ орқали намоён қилади, оилани бузиш каби тартиблардан чиққан аёлларга ўлим жазоси қўлланилишини кўрсатиб ўтади” [11].

А.В.Сапа “В.Г.Распутин ижодида аёллар образи” мавзусидаги тадқиқот ишида XX аср ижтимоий ҳаётида аёлларнинг роли ҳамда аёл образининг санъат ва адабиётдаги вазифасини ўрганади. Олим, шунингдек, рус адабиётида яратилган энг гўзал аёллар образини таҳлил қилиб, уларни 3 турга: 1) “Оддий” аёллар; 2) “Эҳтиросли” аёллар; 3) “Иккиланган аёллар”га бўлади [12]. Н.Л.Миркушина эса аёл тимсолини назарий таҳлил қилиб, унга турли хил жиҳатдан ёндашиш мумкинлиги ва унинг образи жуда қадимийлигини таъкидлайди [13].

К.Тасра ўзининг “*La femme orientale dans La vie mystérieuse des harems: une éternelle recluse?*” номли тадқиқот ишида шарқ аёллари ҳаётининг ўзигагина хос жиҳатлари, уларнинг эрки ва ҳақ-ҳуқуқлари хусусида сўз юритади [14].

К.Юсуф раҳбарлиги остида таҳлилга тортилган “*Représentation de la femme à travers l’oeuvre romanesque “ La Nuit Sacrée” de Tahar Ben Jelloun*” мавзусидаги илмий тадқиқот ишида француз ва мағриб адабиётида тасвирланган аёллар қиёфаси, уларнинг илмий изланувчилар томонидан ўрганилиши ҳамда аёл образи акс эттирилган турли қадимий матнлар ҳақида сўз боради [15].

Таъкидлаш жоизки, аёл тимсоли, унинг ички ва ташқи дунёси, руҳияти, ижтимоий мавқеи Ғарб ва Шарқ мамлакатларида энг қизғин ҳамда мунозарали масалаларидан бўлиб келган. У қатор ёзувчи ва олимлар, тадқиқотчиларнинг ўрганиш объекти сифатида акс эттирилган, образ хусусиятлари турли жиҳатдан тадқиқ қилинган.

Адабиётлар:

1. Адонина Л. В. Концепт “женщина” в русском языковом сознании [Электронный ресурс]. URL: <http://www.aspirant.vsu.ru/ref.php?cand=1002>.
2. Андреева П. А. Культура женского мира: семантико-семиотический анализ: дис. канд. ф.н. Тамбов, 2009.
3. Лотман Ю.М. Беседа о русской культуре.
4. Хлопонина, О. О. (2014) Женский мир в русской культуре рубежа XIX–XX вв.: типологические характеристики и художественная репрезентация // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. № 7.
5. Афанасьева Ю.Ю. Проза М.С. Жуковой: женский мир и женское мировидение в русской литературе второй трети XIX века: дис.канд.ф.н:10.01.01 – Русская литература. Томск, 2006.
6. Черкашина С.П. Художественная репрезентация архетипов женского начала в творчестве Л.С. Петрушевской: дис.канд.ф.н:10.01.01 – Русская литература. Волгоград, 2015.
7. Ажгихина Н. “Железная леди”, или “Баба Яга”. М., 1989.
8. Зиммель Г. Женская культура // Избранное. М., 1996. Т. 2.
9. Гаевский М.В. Языковая репрезентация концепта “женщина” в японской лингвокультуре: выпуск. квал.раб. 45.03.02 Лингвистика. Красноярск, 2016.
10. Халаф А.А. Образ женщины в Арабском искусстве. // Вестник ВГУ. Серия филология и журналистика. 2012. № 1.

11. Карагода А.П. Социокультурная обусловленность женских образов в искусстве нового времени: автореф. Дис. ... канд. искусствоведения. – Краснодар, 2019.

12. <http://maxima-library.org/mob/b/385028?format=read>

13. Миркушина Н.Л. Образ женщины в русской религиозной философии и культурной традиции конца XIX – начало XX века: автореф. канд. философ. ...дис. – Астрахань, 2014.

14. Saïd Tassa. La femme orientale dans La vie mystérieuse des Harems: une éternelle recluse?. 2016. <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01353889>.

15. KADIM YUCEF. Représentation de la femme à travers l'oeuvre romanesque “ La Nuit Sacrée “ de Tahar Ben Jelloun. Rech.scien. 2017.

ФИО автора: *Ugilhon Pulatova Abduhalikovna*

Student of Master's Degree, The Faculty of Foreign Languages, Andijan State University

Название публикации: «THE THEORY OF THE ACTUAL DIVISION OF THE SENTENCE»

Abstract. The article deals with the theory of the actual division of the sentence. The views of the researchers who studied the issue, the main components of the actual division of a sentence, the connections with the theory of actual division of the sentence, that is, the logical analysis of the proposition and the context, lingual and non-verbal means of actual division of the sentence are analyzed through relevant examples.

Key words. Actual division, theme, rheme, the logical analysis of the proposition, context, lingual and non-verbal means.

Besides the nominative aspect of the semantics of the sentence, which reflects the situation named with its various components, the sentence expresses predicative semantics, which reflects various relations between the nominative content of the sentence and reality. One of the first attempts to analyze linguistically the contextually relevant communicative semantics of the sentence was undertaken by the scholars of the Prague Linguistic Circle at the beginning of the 20th century. The Czech linguist Vilém Mathesius was the first to describe the informative value of different parts of the sentence in the actual process of communication, making the informative perspective of an utterance and showing which component of the denoted situation is informationally more important from the point of view of the speaker. By analogy with the grammatical or nominative division of the sentence the idea of the so-called “actual division” of the sentence was put forward. This linguistic theory is known as the functional analysis of the sentence, the communicative analysis, the actual division analysis, or the informative perspective analysis [1,45].

The main components of the actual division of a sentence are the theme and the rheme. The theme (originally called “the basis” by V.Mathesius) is the starting point of communication, a thing or a phenomenon about which something is reported in the sentence; it usually contains some old, “already known” information. The rheme (originally called “the nucleus” by V.Mathesius) is the basic informative part of the sentence, its contextually relevant communicative center, the “peak” of communication, or the information reported about the theme; it usually contains some new information. There may be transitional parts of actual division of various degrees of informative value, neither purely thematic, nor rhematic; they can be treated as a secondary rheme, the “subrhematic” part of a sentence; this part is called “a transition” (this idea was put forward by another scholar of the Prague Linguistic Circle, J.Firbas). For example: Again Bob is coming late. – Again (transition) Bob (theme) is coming late (rheme). The rheme is the obligatory informative component of a sentence, there may be sentences which include only the rheme; the theme and the transition are optional [1,67].

The theory of actual division of the sentence is connected with the logical analysis of the proposition. The principal parts of the proposition are the logical subject and the logical predicate; these two parts correlate with the theme and the rheme of the sentence respectively. Logical analysis deals with the process of thinking and the actual division reveals the corresponding lingual means of rendering the informative content in the process of communication [2,55]. The logical subject and the logical predicate, like the theme and the rheme, may or may not coincide, respectively, with the subject and the predicate of the sentence.

When the actual division of the sentence reflects the natural flow of thinking directed from the starting point of communication to its semantic core, from the logical subject to the logical predicate, the theme precedes the rheme and this type of actual division is called “direct”, “unspecialized”, or “unmarked”. In English, with its fixed word order, direct actual division means that the theme coincides with the subject (or the subject group) in the syntactic structure of the sentence, while the rheme coincides with the predicate (the predicate group) of the sentence. The close connection of the

actual division of the sentence with the context, which makes it possible to divide the informative parts of the communication into those “already known” by the listener and those “not yet known”, does not mean that the actual division is a purely semantic factor. There are special formal lingual means of expressing the distinction between the meaningful center of the utterance, the rheme, and the starting point of its content, the theme. They are as follows: word order patterns, constructions with introducers, syntactic patterns of contrastive complexes, constructions with articles and other determiners, constructions with intensifying particles, and intonation contours [3,44].

Emphatic identification of the rheme expressed by various nominative parts of the sentence (except for the predicate) is achieved by constructions with the anticipatory ‘it + to be, e.g.: It is Bob who is coming late;
The opposed nominative parts of the sentence are marked as rhematic in sentences with contrastive complexes, e.g.: Bob, not Jack, is absent today.

Articles and other determiners, in accord with their either identifying or generalizing semantics, are used to identify the informative part “already known“, the theme (definite determiners) or the “not yet known” information, the rheme (indefinite determiners). Various intensifying particles, such as only, just, merely, namely, at least, rather than, even, precisely, etc., identify the nominative part of the sentence before which they are used as the rheme.

The major non-verbal means of actual division of the sentence is intonation, especially the stress which identifies the rheme; it is traditionally defined as “logical accent” or “rhematic accent”. Intonation is universal and inseparable from the other means of actual division described above, especially from word-order patterns: in cases of direct actual division (which make up the majority of sentences) the logical stress is focused on the last notional word in the sentence in the predicate group, identifying it as the informative center of the sentence; in cases of reverse actual division, the logical stress may indicate the rheme at the beginning of the utterance [4,66].

To conclude, it should be stated that the actual division of the sentence finds its full expression only in a concrete context of speech, but this does not mean that the

context should be treated as the factor which makes the speaker arrange the informative perspective of the sentence in a particular way.

References

1. Alvin Leon Ping, Theme and Rheme: An Alternative Account, Peter Lang Bern, 2004, pp. 23-24.
2. Katalin E. Kiss, Pioneering theory of information structure, *ActaLinguisticaHungarica*, Vol. 55. Issue 1-2, pp. 23-40
3. M.A.K. Halliday, An Introduction to Functional Grammar, Edward Arnold, London, 2004.
4. David Crystal, Prosodic features and linguistic theory. The English Tone of Voice. *Essays in Intonation. Prosody and Paralanguage*, 1975, p 21.

ФИО автора: *Abaeva Intizar Ilmat qizi*

N.D.P.I Boshlangich talim 1 kurs talabasi

Название публикации: «TABIATSHUNOSLIK O‘QITISH METODIKASI-PEDAGOGIK FAN SIFATIDA»

ANATATSIYA

Metodika o‘qituvchini tabiatshunoslikni o‘qitish nazariyasi bilan qurollantirib, o‘qitish maxoratini oshiradi. Boshlangich sinf o‘qituvchilari uchun eng muximi tarbiyalovchi talim sistemasini tushinib olish, tabiatshunoslikni o‘qitish asoslarini, uning uchun xos bo‘lganshakl, metod va uslublarini, o‘quvchilarning bilish faoliyatlari garaxbarlik qilishni o‘rganib olishdir. Shunibilan - birga o‘quvchilar o‘z o‘lkasining tabiativa qishloq xo‘jaligi xususiyatlarini yaxshi bilgan bo‘lishi, o‘quvchilar bilan ish olib borishda foydalanib borishi kerak.

Kalit so‘zlari: *“Tabiatshunoslik”, “Tabiatshunoslikni o‘qitish metodikasi”, “pedagogik fan”, “tadqiqot metodlari”*

Hozirgi davrda insoniyat oldida bir qancha muammolar vujudga kelmoqda. Ulardan biri oziqovqat bilan bog‘liq muammodir. Jahon aholisining soni yildan yilga ko‘payib bormoqda. XXI asrning boshida sayyoramiz aholisining soni 6 mlrd dan ortib ketdi. Har bir kishi normal hayot kechirishi uchun bir kecha-kunduzda 100—120 g oqsil iste‘mol qilishi zarur. Vaholanki, ko‘pchilik aholining iste‘mol qiladigan kunlik oqsili 50—60 g dan oshmaydi. Inson hayoti uchun zarur bo‘lgan yog‘li, uglevodli oziqalarning yetishmasligi ham sezilmoqda. Binobarin, tabiatshunoslik fani oldida turgan birinchi vazifa insonlarning oziq-ovqatga bo‘lgan ehtiyojini qondirishga qaratilgan nazariy va amaliy muammolarni hal etishdan iborat. Bu sohada seleksiyada ko‘p yillardan beri qo‘llanib kelinayotgan duragaylash, tanlash metodlaridan tashqari, genetik injeneriya — genlarni sintez qilish, ko‘chirib o‘tkazish, somatik hujayralarni duragaylash, allofen organizmlar yetishtirish va boshqa metodlardan foydalanish nihoyatda samarali bo‘ladi. Biologiya fanining ikkinchi muammosi inson salomatligi bilan aloqador. Inson genetikasi sohasida

tadqiqot olib borayotgan olimlarning e'tirof etishicha, hozirgi vaqtda odamlarda 5000 dan ortiq irsiy kasalliklar mavjud. Ular asosan xromosoma va genlar tuzilishi, funksiyasining o'zgarilishi bilan bog'liq. Insonlardagi irsiy kasalliklar genetikasini o'rganish, ularning oldini olish choralari ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish nihoyatda muhim sanaladi. Bu muammoni ijobiy hal etish faqat inson genetikasiga emas, shu bilan birga genetik injeneriya va biotexnologiya rivoji bilan uzviy bog'liq. Hozirgi vaqtda eng xavfli hodisalardan biri tabiatning tobora kambag'allashib borayotganligidir. Bu ayniqsa, inson faoliyati uchun nihoyatda foydali bo'lgan o'simlik va hayvon turlarining yildan yilga kamayib ketayotganligida ko'zga yaqqol tashlanadi. Faqat O'zbekistonning o'zida 400 dan ortiq o'simlik turi, 400 ta hayvon turining noyobliligi buning yorqin dalilidir. Keyingi vaqtda yangi navlar va zotlarning tarqalishi hisobiga xalq seleksiyasi tomonidan chiqarilgan, mahalliy sharoitga yaxshi moslashgan nav va zotlar kamayib, ba'zan esa tamomila yo'qolib ketmoqda. Xususan, Yevropada mahalliy hayvonlarning 175 ta zotidan 115 tasi tamomila yo'qolib ketish arafasida turibdi. Demak, biologiya fani oldida turgan muammolardan yana biri yovvoyi, xonakilashtirilgan hayvonlar, madaniy o'simliklar genofondini saqlash usullarini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etishdan iborat. Yangi shaharlar, sanoat markazlarining bunyod etilishi ilmiy-texnika taraqqiyoti, qishloq xo'jaligi va shaxsiy hayotda turli kimyoviy moddalardan foydalanish, sanoat, transport va inson chiqindilari tufayli tabiatning ifloslanishi avj olmoqda. Tabiatni muhofaza qilishda qishloq xo'jaligida o'z-o'zidan bargini to'kadigan g'o'za navlarini yaratish, almashlab ekishni joriy etish, parazit va zararkunanda hasharotlar va boshqa organizmlarga qarshi kurashning, shuningdek, suv, havoning ifloslanishi, tuproq eroziyasi, sho'rlanishning oldini olishning biologik usullarini izlab topish va amaliyotga qo'llash nihoyatda dolzarb hisoblanadi.

O'zbek tilida tabiatshunoslik bo'yicha birinchi tajjima adabiyotlar 1919- yilda vujudga keldi. Bular: «Boshlang'ich jug'rofiya» (A.A. Kruber kitobining ruschadan tarjimasi), «Turkiston» (A.A. Kruber kitobining ruschadan tajjimasi) kabi asarlar edi. T. N. QoriNiyoziyning «Tabiatning parchasi» kitobi o'qituvchilar uchun yaratilgan

dastlabki qo'llanmalardan biri hisoblanadi. 1927—1929- yillarda birinchi bosqich maktab o'quvchilari uchun o'lkashunoslik darsliklari — «Kichik turkistonlik», «Bizning o'lka», «Tabiiyot bo'yicha o'qish kitobi» hamda boshqa darsliklar nashr qilindi. 1948- yildan boshlang'ich sinflarda tabiiyotni o'qitish tizimi o'zgardi. 1 -3 - sinflarda tabiatshunoslik materialini izohli o'qish orqali o'rganila boshlandi. Tabiiyot o'quv predmeti sifatida 4- sinfga kiritildi va o'zbek tiliga tarjima qilingan sobiq RSFSR dasturlari bo'yicha mahalliy materiallardan foydalanib o'rganildi. 1948- yili Y.M. Belskaya shu dasturga asoslanib, «Rus tilida o'qish olib boriladigan O'zbekiston maktablarining 1 -4 - sinflari uchun dastur» — metodik yo'l-yo'riqlar yaratdi, unda 1 -3 - sinf o'quvchilari bilan darslar va darsdan tashqari vaqtlarda (o'qituvchi rahbarligida) kuzatish va tajribalar o'tkazishga alohida e'tibor berildi. 1960- yildan boshlab yangi dasturlar joriy qilindi. Bunda 3—4-sinflardagi tabiatshunoslik darslari mehnat darslari bilan almashtirildi. Tabiatshunoslik fanini o'qitish faqat 4- sinfda qoldirildi, 1961- yili O'zbekistonning tabiiy sharoitlari, o'simlik va hayvonot dunyosining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiruvchi «Tabiatshunoslik» darsligi (Y.M.Belskaya va boshqalar) yaratildi. 1970- yillarda O'zbekiston maktablarida yangi o'quv rejasi va dasturlari joriy etilishi munosabati bilan 2 - 3 - sinflarda «Tabiatshunoslik» predmeti o'qitila boshlandi, uni o'rganishga o'qish rus tilida olib boriladigan sinflarda 35 va 70 soatdan, o'qish o'zbek tilida olib boriladigan sinflarda esa 35 soatdan vaqt ajratildi. 1972- yili Y.M. Belskaya tahriri ostida rus va o'zbek tillarida 2- sinf uchun «Tabiatshunoslik» darsligi nashr qilindi. Bu darslik uch yillik boshlang'ich maktab dasturi bo'yicha o'qitildi. U ikkinch sinf o'quvchilarining yosh xususiyatini hisobga olgan holda tuzildi unda O'zbekiston o'simliklari va hayvonot dunyosining tipik xususiyatlari o'z aksini topdi 1974- yili 3- sinf uchun «Tabiatshunoslik» darsligi chop etildi Unda « O'lkamizning tabiati» mavzusiga katta e'tibor berildi. Un o'rganish 2- sinfda o'tkazilgan kuzatishlarni umumlashtirish bilan boshlanar, tabiatdagi mavsumiy o'zgarishlarni hisobga olgan holda; olib borilar edi. Topshiriqlar O'zbekistonning jonliq tabiat obyektlari, o'simliklari va hayvonlarini kuzatishlardan mukammal foydalanishni nazarda tutar edi. O'qituvchilar uchun ham metodik qo'llanmalar nashr etilgan bo'lib, ularda

tabiatshunoslik kursi metodikasi 2 -3 - sinflarda shv

fanni o'rganish xususiyatlari hisobga olingan holda bayon qilingan 1986- yildan boshlab maktablarda to'rt yillik boshlang'ich ta'limga o'tish munosabati bilan boshlang'ich sinf uchun atrofda olam bilan tanishtirish va tabiatshunoslik bo'yicha dasturlar hamda «Atrof olam bilan tanishtirish» va «Tabiatshunoslik» kurslari bo'yicha o'quv-metodik komplekslar (darsliklar, metodik qo'llanmalar, kuzatishlar kundaligi) nashr qilindi. Tabiatshunoslik sikli bo'yicha o'quv kompleksi muntazamlilik, mazmunining rivojlantirilishi sinfdan-sinfga o'tgan sari asta-sekin chuqurlashtirib, kengaytirib borish, tuzilishga yagona yondashish, tuzilishning vorisligi bilan ta'minlandi. Ushbu dastur hamda darsliklar Respublikamiz mustaqillikka erishgandan so'ng uning dastlabki yillariga qadar amalda bo'ldi. Respublikamiz mustaqillikka erishgach iqtisodiy hamda ijtimoiy rivojlanishning o'ziga xos yo'lga ega bo'ldi. Mustaqillik barcha sohalarda bo'lgani kabi ta'lim sohasini ham tubdan yangilash zaruriyatini vujudga keltirdi. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni hamda «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» talablari asosida ta'limning maqsadi, vazifalari, mazmuni, shakli, vositalari birinchi darajali ehtiyojga aylandi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan «Uzluksiz ta'lim tizimida davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqish va joriy etish to'g'risida»gi 1998- yil 5- yanvar qarori chiqdi va ushbu qarorga binoan «Davlat ta'lim standarti to'g'risidagi Nizom» tasdiqlandi. Unda boshlang'ich ta'lim 4 yillik deb qabul qilindi va 1—2- sinflarda «Atrofimizdagi olam» va 3 -4 – sinflarda «Tabiatshunoslik» fanlarining o'qitilishi ko'rsatib o'tildi. Respublikamiz miqyosida ushbu hujjatlarga muvofiq va «Davlat ta'lim standard to'g'risidagi Nizom»ga amal qilingan holda ta'lim jarayoni olib borilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. M. Nuritdinova Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi: O'qituvchi 2005 y.
2. A. Baxramov. Tabiatshunoslik. 4 sinf. I Imuniy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik. Toshkent: Sh.irq. N. M. III (20) H.

3. A.Haxramov . rabialsliinoslik (sinl' I Inuiniy o'rta ta'lim maktablari uchun darslikl':('ho4ponN M III2()0«.
4. P.G'ulomov, Mir/aaxmalova Sli. Alrollmizdagi olam 2 sinf uchun darslik T: ChoMponNMIU 2012.
5. A.G.Girigoryans. Atrofinii/ilagi oliim I sinf in.luin darslik. T: Cho'lpon NMIU 2012

ФИО автора: *Абдурахмонов Ильхомжон Абдусаттор Оглы*

Ташкентский Государственный Технический Университет имени Ислам Каримова, геолого-разведочный факультет, магистр 1 курса кафедры «Геология, поиски и разведка месторождений полезных ископаемых»

Название публикации: «УСЛОВИЯ РАЗМЕЩЕНИЯ ДОБЫЧИ ЗОЛОТА НА УЧАСТКЕ «СЕВЕРО-ЗАПАДНЫЙ» КЫЗЫЛ-АЛМАСОЙСКОГО РУДНОГО ПОЛЯ»

АННОТАЦИЯ: Работы по проекту планируется выполнить последовательно. На первом этапе предусматривается доизучить геологическое строение и рудоносность поверхности площади участка маршрутами методом геологического обследования, осуществить прослеживание рудовмещающих структур проходкой канав по профилям через 80 м, составить схематическую геологическую карту поверхности масштаба 1:2000, Определить перспективы развития золотого оруденения на глубину в Главной рудоносной зоне бурением поисковых скважин в профилях через 160 м до горизонта +1000м в пространстве между разведочными линиями I-XI и До +1200м в пространстве между разведочными линиями XI -XV.

КЛЮЧ СЛОВА : Золоторудным месторождением, Рельеф , Северо-Западный.

Географо-экономическая характеристика района работ . Кызылал масайское рудное поле, с одноименным золоторудным месторождением (участки Центральный, Междуречье, Самарчук, ЧумаукI) в административном отношении находятся на территории Ахангаранского района Ташкентской области (рис. 1). Оно расположено на правом борту долины р. Ахангаран в южных предгорьях Чаткальского хребта между саями Кызылалма и Карабау. От г. Ташкента месторождение удалено на 70 км по прямой к ЮВ, от г. Ангрена – на 7 – 10 км к западу.

Рельеф площади месторождения холмистый, слаборасчлененный, в основном, сглаженный, углы склонов редко превышают 30°. Абсолютные

высоты колеблются от +1300 до +1650 м при относительных превышениях до 100 – 200 м. Ширина долин саев колеблется от 70 до 400 м.

Климат района близок к аридному и характеризуется засушливым летом и относительно теплой и непродолжительной зимой. Средняя годовая температура по многолетним наблюдениям метеостанции Ангрен (абс. отм. +942 м) составляет 13°C, минимальная среднемесячная (январь) – около 0°C, максимальная (июль) – 33°C. Среднемноголетнее количество атмосферных осадков за год составляет 614,5 мм. 80% осадков выпадает в весенне-зимний период, на лето приходится всего 3 – 4% осадков. Твердые осадки в виде снега составляют 10 – 20% от их количества. Снежный покров составляет в среднем 10 – 15 см, редко достигает 50 – 60 см. Преобладающее направление ветров – СВ (52%) и ЮЗ (31%), скорость ветра колеблется от 1 - 2 до 10 – 15 м/с, сильные ветры редки. Участки месторождения практически оползне-, селе- и лавинобезопасны, находятся в 8-бальной зоне сейсмичности.

Постоянным водотоком является р. Карабау, протекающая по восточному краю площади месторождения с расходом 50 – 100 л/с, временными руч. Кызылалма и Орайлык.

Население г. Ангрен и значительная часть жителей прилегающих поселков заняты в горнорудной, строительной промышленности и в сфере обслуживания.

Ближайшими населенными пунктами являются г. Ангрен, пос. Геолог, ближайшей ж.-д. станцией – ст. Аблык железной дороги Ташкент-Ангрен. С г. Ангрен, поселками, ж.-д. станцией и с шоссе Ташкент-Коканд участки месторождения связаны грунтовыми, гравированными и частично асфальтированными дорогами доступными для автотранспорта круглогодично. Расстояния составляют: до г. Ангрен 10 – 15 км, до ст. Аблык – 10 км, до шоссе Ташкент-Коканд – 10 км. Потребителями руды являются Ангренская ЗИФ (8 – 14 км) АО «Алмалыкского горно-металлургического комбината». От посёлок Геолог до участок Северо-Западный средняя расстояния составляет – 15-16 км.

Электроснабжение производственных объектов на месторождении осуществляется от общерайонной государственной высоковольтной сети через

построенные две ЛЭП-35 и систему понижающих трансформаторов.

Источником хозяйственно-питьевого водоснабжения может служить подрусовой поток руч. Кызылалма с запасами 17 л/с, технического – поверхностный водоток этого сая.

Гравий, бутовый камень, лессовидные суглинки имеются вблизи месторождения. Песок и щебень добывается из аллювия р. Ахангаран (действует гравийный завод), бетонные изделия, кирпич, металлоконструкции, частично цемент – изготавливаются заводами г. Ангрен, бурый уголь – местный с Ангренского карьера, лесоматериалы, металл, ГСМ и др. материалы – привозные.

Обзор, анализ и оценка ранее проведенных исследований

Район месторождения Кызылалма покрыт геологической съемкой масштаба 1:25000. На рудном поле проведена съемка масштаба 1:10000, на разведочных и поисковых участках выполнена геологическая съемка масштаба 1:2000.

Рудное поле и прилегающие площади охвачены геофизическими исследованиями методом ВП (м-б 1:10000, 1:5000), магниторазведкой (м-б 1:25000 – 1:5000), гравиметрией (м-б 1:10000), аэрогаммаспектрометрией и аэромагнитной съемкой.

Наличие золота на правом берегу р. Ангрен было известно еще в VIII - XII веках нашей эры, о чем свидетельствуют многочисленные выработки на месторождении Кызылалма.

Месторождение Кызылалма (участок Центральный) открыто в 1959 году при проверке заявки работников Геджикентской гидрогеологической партии (Панченко П.С., Ким И.К., Зульпухаров С. и др.). В этом же году, Ангренской поисково-ревизионной партией (Маджи О.П.) на рудопроявлении Кызылалма было пройдено 13 канав, отобрано 204 пробы, в которых установлены содержания золота от следов до 26,8 г/т. Запасы золота до глубины 100м были оценены в 6,75 тонны. Рудопроявление было признано перспективным и

рекомендовано для дальнейшего изучения.

В 1960-1961 гг Кызылалмасайской партией (Маджи О.П., Миносянц А.С., Белоусова Т.П.) рудная зона (Кызылалмасайский разлом) месторождения была вскрыта канавами и шурфами на протяжении 2,7 км при интервалах вскрытия от 40 до 20 м и закартирована в масштабе 1:2000. Пройдена короткометражная штольня №1. Запасы золота по рудной зоне были оценены в количестве 70-75 т.

В период 1962-1965 гг Кызылалмасайской ГРП (Сушенцова С.Я., Белоплотова О.В., Сулейманов М.О. и др.) на месторождении проведены поисково-разведочные работы. Комплекс работ включал проходку канав, шурфов, подземных горизонтальных выработок, бурение скважин. Перспективы месторождения (участок Центральный) были оценены в 60 т золота. Обоснована целесообразность постановки предварительной разведки.

В 1988 – 1999 гг Кураминской ГРП (Ерохин Н.А., Поморцев В.В., Минаева О.В. и др.) была выполнена доразведка месторождения Кызылалма на участках Междуречье и Самарчук, по результатам которой утверждены в ГКЗ Республики Узбекистан запасы по категории $C_1 + C_2$ в количестве: руда – 4174 тыс. т, золота – 29360 кг, при среднем содержании 7,0 г/т, серебра – 163,48 т при среднем содержании 39,2 г/т (протокол № 147 от 15.08.2000г). В конце 2002г запасы по участку Самарчук по межведомственному акту переданы на баланс ОАО «Алмалыкский ГМК» (руда – 2270,1 тыс. т, золото – 21351,1 кг, серебро – 71,48 т).

В настоящее время в пределах Кызылалмасайского рудного поля Восточно - Кураминская ГРЭ выполняет оценочные и поисковые работы на участках Центральный, Междуречье, Чумаук-II завершение работы предусмотрено в 2016г.

Участок Северо-Западный представляет собой северо-западное продолжение Кызылалмасайского разлома и размещается в 2,5 – 3 км северо-западнее участка Центральный, на обоих бортах руч. Кызылалма.

История изучения участка связана с открытием месторождения Кызылалма, западным продолжением которого он является. В самостоятельный участок выделен в 1968 году. С этого времени началось его систематическое исследование.

В течение 1969-71 гг. на участке проведены детальные крупномасштабные поисково-съёмочные работы, на основании которых составлена схематическая геологическая карта 1:2000 м-ба (О.В.Белоплотова, В.П.Симоненко). Был выполнен значительный объем канавных работ и пробурены 3 скважины в 2-х профилях (№№ 226, 227, 228). В разное время на участке проводились геофизические и геохимические работы, результаты которых изложены в соответствующих отчетах

В 1973-1976г.г. Чумаукской ПРП (Белоплотова. О.В, Симоненко. В.П.) проведены поиски промышленного оруденения по зоне Кызылалмасайского разлома (участок Северо-Западный). Комплекс работ включал проходку канав ($363,4\text{м}^3$), колонковое бурение скважин (1094,6п.м.). По результатам выполненных работ скважины вскрыли мощную жильную зону Кызылалмасайского разлома в 200-250м от поверхности и через 1 км по простиранию. Установлена убогая золотоносность зоны с единичными повышенными содержаниями золота (до $2,0\text{г/т}$) и серебра ($143,4\text{г/т}$). Оценка зоны отрицательная, а направление дальнейших работ на флангах и глубинах осталось неопределенным.

Краткие сведения о геологическом строении района и позиция месторождения Кызылалма

Кызылалмасайское рудное поле с одноименным месторождением приурочено к тектонической зоне северо-восточного простирания, рассматриваемой как Северо-Ангренская золотоносная зона (зона сжатия). Зона представлена тектоническим блоком, который ограничен двумя

субпараллельными разломами – Актурпакским и Гошсайским. Ширина зоны от 2 км до 4 км, протяженность по простиранию 35 км. Юго-западный фланг перекрыт мезокайнозойскими отложениями, северо-восточный фланг ограничен бабайтаудорским субвулканическим телом гранит-порфиров, кварцевых порфиров.

В строении зоны принимают участие породы двух структурных этажей. Нижний структурный этаж включает гранитоидный фундамент и многочисленные различные по составу секущие тела: дайки, штоки, корневые части экструзий. Широкое развитие имеют ксенолиты метаморфических сланцев. Верхний структурный этаж представлен среднекарбовыми покровными вулканитами андезитодацитової формации. В пределах площади зоны породы фундамента на 80% перекрыты вулканитами. Максимальная мощность вулканитов на водораздельных частях рельефа достигает 600 – 650 м.

Геологическое строение участка Северо-Западный

Участок Северо-Западный представляет собой северо-западное продолжение Главной рудоносной зоны и размещается в 2,5 – 3 км северо-западнее участка Центральный, на обоих бортах руч. Кызылалма. Рельеф участка сильно расчлененный, правый борт сая задернован. Площадь участка составляет 1,1 кв.км.

Площадь участка сложена, в основном, гнейсированными гранитами и дайками среднего палеозоя. Гнейсированность развита параллельно зоне Кызылалмасайского разлома.

Основной рудовмещающей структурой на участке является Главная рудоносная зона. Протяженность ее в пределах площади участка около 2,5 км. Простирание северо-западное, падение на северо-восток (65-85°), мощность наиболее окварцованной и гидротермально проработанной части в пределах 150-200м. Содержит серию сближенных кварцевых жил, повсеместно зараженных золотом. Наиболее интересны участки сопряжения Главной рудоносной зоны с серией оперяющих структур широтного простирания. К одному из таких

сопряжений приурочена биогеохимическая аномалия золота, эпицентр которой совпадает с кварцевой жилой. Эта аномалия и редкие вспышки относительно высоких содержаний связаны именно с узлами сопряжения структур различного простиранья.

Морфология кварцевых жил и прожилков сложная: они ветвятся, линзуются, резко меняют свою мощность, расщепляются, переходят друг в друга. Такое сложное строение зон обусловлено, по-видимому, выполнением полостей и зон дробления, образовавшихся при многократных тектонических подвижках. Кварц в них серый, местами переходит в молочно-белый, зернистый, до сливного, часто содержит обломки измененных пиритизированных гранитов и примазки, линзочки черной метаморфизованной глинки трения. Из рудных минералов в зонах четко наблюдается пирит, халькопирит, изредка мелкочешуйчатый гематит. Содержания золота в жилах и прожилках варьируют от сотых до первых граммов на тонну (максимальное у.е. г/т, в скв. № 367а); серебро достигает 143,4 г/т, в той же скважине и пробе. В основном же содержания золота колеблются в пределах сотых-десятых долей г/т. Золото встречается, главным образом, в лежащем боку жильных зон. Никакой тенденции увеличения содержания с глубиной не наблюдается, хотя сами жильные зоны не уменьшают мощности в этом направлении. По результатам спектрального анализа керновых проб можно сказать, что отдельные кварцевые жилы или группы их, независимо от количества присутствующего в них золота, сопровождаются первичными ореолами свинца, цинка, меди, сурьмы, мышьяка, висмута, серебра, реже вольфрама и молибдена. Особенно хорошие ореолы отмечены в скважине № 367а (инт. 132,2–135,4м), в скважине № 362 (инт. 246–249м).

К настоящему времени участок изучен до глубины 1150 – 1250 м, которая находится выше уровня промышленных руд участка Центральный месторождения Кызылалма на 100 – 250 м.

Прогнозные ресурсы категории P_2 по участку Северо-Западный оцениваются у.е. т золота.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бородин Ю.В., Белоплотова О.В., Поморцев В.В., Симоненко В.П. О результатах глубинных поисков в пределах Кызылалмасайского рудного поля с оценкой на золото участков Учбулак, Кампыр-ульды, Северо-Западный, Лагерный, Чумаук, Водораздельный и Гравиметрический за 1973-1976гг.
 2. Сулейманов М.О., Белоплотова О.В., Демин А.Т., Рафиков Н.Ф. О результатах предварительной разведки золоторудного месторождения Кызыл-Алмасай за 1966-1968гг.
- Ерохин Н.А. Предварительная оценка участка Левобережный и поиски на участках Чумаук-I, Чумаук-II и др. в районе месторождения Кызылалма за 1990-2000гг.

ФИО автора: *Akramova Farangiz Bahodir kizi,*

(2nd year master's),

Faculty of foreign language and literature,

Uzbekistan State World Languages University

Название публикации: «FACEBOOK USAGE AS A MEANS TO DEVELOP PLURILINGUAL COMPETENCIES»

Abstract: this article reveals gaining a better understanding of the way that language is being used in social media and in digitally mediated discourse. More specifically, the study examines how students and teachers use Facebook, and how they interact with and negotiate across a diverse range of languages in their daily participation on the site.

Key words: *Facebook usage, social network, plurilingual competence, culture, network, local tradition, social interaction global scale*

Globalization and emerging forms of socially networked interconnectivity continue to be driving forces that are shaping and reshaping twenty-century one culture in profoundly new ways. English is increasingly emerging as a lingua franca and as a key component of the social and cultural capital needed to negotiate trans local networks and participate fully in twenty century one culture. However, the English that are developing and appearing across the world are neither uniform in nature, nor independent of local cultural and linguistic traditions fact, as Internet connectivity, online social networks, and various elements of popular culture continue to drive social interaction on a global scale, language practices are increasingly being viewed through the lenses of multimodality and plurilingualism. A plurilingual view of language proficiency de-emphasizes languages as separable and discrete entities, and instead focuses attention on the individual's ability to move between and across languages in contextually appropriate ways.

Access to quality language education is a key to both empowering individuals for full participation in current century culture, and enhancing a nation's global

competitiveness. In attempting to provide sufficient English language training and support however, countries around the world are faced with a number of significant challenges. Many countries lack well-trained teachers or are unable to pay teachers well enough to provide incentives to continue. Language education curricula, particularly in developing countries, are often based on models that were established decades ago, when students' language needs were significantly different than they are today. Traditional language pedagogy has stressed rote memorization and decontextualized language, leaving students unprepared for real world interactions that today are often taking place in Computer-Mediated Communication contexts.

The nature of online Social Networking Sites, the information that users of these sites share, and the various mechanisms through which information and resources are shared. In particular, the present study considers the range and diversity of language use on Social Networking Sites, and the complex ways in which users are remixing and reshaping languages in use.

Facebook, as the primary example of Social Networking Sites in use today, is understood in this study as a single manifestation of broader global and participatory cultures that exist side-by-side with local cultural traditions. Literacy and literacy development are analyzed from a sociocultural perspective with an emphasis on the multiliteracies at work in socially networked online spaces, and the nature of the literacy practices at work in these spaces. The notion of multiliteracies refers to changes in the traditional, primarily print-based, understanding of literature. Technological advances are continuing to increase the channels of communication available for interaction, and individuals are increasingly being required to negotiate literacies that are simultaneously visual, print-based, and digital in nature. Social constructivist theories of second language learning frame discussions of the specific, linguistic nature of student participation in Facebook and their use of English on the site. In particular, the emerging framework of plurilingualism will be used to highlight the ways in which various components of the English language are being utilized side-by-side with other languages to form globalized discourse practices.

The precise nature of the foreign language curriculum is also a concern for many countries today. English has traditionally been taught, when it has been taught at all, as a foreign language. The focus for the most part has been on reading and translation with relatively little focus on written and oral production of the language. English has often been taught in decontextualized settings that have lacked an emphasis on communication in authentic contexts. Curricula of this type have primarily been based on grammar-translations methods, with the understanding that foreign languages would not actually need be spoken but simply translated and analyzed. The world has shifted dramatically however, and it is now much more likely that students in developing countries will be faced with the task of authentic English communication, be it in face-to-face or computer-mediated contexts. It is also increasingly the case that participants in 21st century culture will need the ability to move freely from one language to another, and to mix and match elements of diverse languages to fit the discourse context at hand. The scope of the problem is vast. Developing countries across the world face difficult decisions about the role that English will play in their curricula. Countries that decide to foreground English language training face a great many challenges. These range from pragmatic issues like the numbers of qualified and trained teachers, to difficult critical concerns embedded in legacies of colonialism and independence. This problem needs to be understood in the context of the massive global demand for individuals proficient in the English language and skilled in their abilities to move between and across diverse languages as needed.

References

1. Black, R. Online fan fiction, global identities, and imagination. *Research in the Teaching of English*, 43(3), 397-425.
2. Blattner, G., & Fiori, M. Facebook in the language classroom: Promises and possibilities. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 61(1). Retrieved from http://itdl.org/journal/jan_09/article02.htm

3. Blattner, G., & Fiori, M. Virtual social network communities: An investigation of language learners' development of sociopragmatic awareness skills.
4. Blattner, G., & Lomicka, R. Facebook-ing and the Social Generation: A new era of language learning. *ALSIC*, 15(1), 1-25.

ФИО автора: Matsalaeva Sayera Zaripbaevna

Nukus branch of Samarkand Veterinary Medical Institute.

Assistant teacher

Название публикации: «ALKALOID MEDICINAL PLANTS AND THEIR EFFECTS ON THE HUMAN BODY»

Abstract: *This article describes the fact that alkaloids are nitrogen-containing organic compounds, their occurrence in plants in nature, their positive and negative effects on the human body, the optical activity of alkaloids, the importance of its various representatives on an industrial scale.*

Keywords: *N-oxide form, tubocurarin, morphine, strychnine, colchicine, cocaine, quinine, Plaun family, mydriatic effect, galenic and new drugs, Compositae, lobelin, optical activity.*

Alkaloids are found readily in plant tissues. Most of them are toxic. Alkaloid is the Latin word for alkaline-alkaline oides. Alkaloids are natural nitrogen-containing organic compounds that are basic in nature, have a complex structure and unique properties. Occurs in plants in 3 different forms:

1. In pure (basic) condition;
2. In the form of compounds-salts combined with acids;
3. In the form of N-oxide oxidized by the nitrogen atom.

They are mainly synthesized by plants. Plants belonging to the family of legumes, poppies and lilies are rich in alkaloids. The effects of alkaloids on animals and humans have been shown to be extensive. Some dilate blood vessels and increase blood circulation (atropine), increase skeletal muscle tone (strychnine), or to a lesser extent (tubocurarine), relieve pain (morphine, cocaine), dilate the pupil (atropine) or compresses (pilocarpine), accelerates respiration (lobelin).

Due to the medicinal properties of alkaloids, it has led to the synthesis of many drugs: the synthesis of cocaine-like substances led to the production of novocaine, the production of quinine-specific substances was the basis for the production of acricine. A number of morphine-specific substances have also been synthesized. Synthesis of

alkaloids has shown that artificial methods require large sums of money and complex tools, so plants themselves are still a source of alkaloids.

Alkaloids are mainly grown in hot and some cold parts of the earth, mostly in hot and humid tropical countries. Alkaloids are found in the Plau family (plau-baranes), less common in cereals and osoka plants.

Alkaloid-rich plants include tulips, lilies of the valley, tulips, roses, celery, amaryllis, legumes, and lilies of the valley. In plants, alkaloids occur in the form of salts dissolved in the cell. Its content can range from a few thousandths to a few percent, with 15 to 20% occurring in the bark of a henna tree. In some plants, alkaloids are found in all organs (common krasavka-belladonna and Caucasian type), and most are concentrated in a single organ. Often, different organs of the same plant contain different amounts of alkaloids, and some of their organs may be non-alkaloid, for example, poppy - only the seeds do not contain alkaloids. It is rare for a single alkaloid to be found in a plant. The alkaloids found in a single plant are often similar. Simple alkaloids occur in different families, complex alkaloids (colchicine, cocaine, quinine), on the contrary, occur only in a certain plant and cause its main feature. Studies have shown that if the Compositae plant family contains 1,000 species, it contains up to 10 species (1%) of alkaloids. Interestingly, one of them is very high in alkaloids of the genus Senecio. Alkaloids are found in plant organisms and often have strong physiological properties. The selection of alkaloid plants is based primarily on the knowledge of the local population and then adapted to their botanical counterparts. Alkaloids begin to accumulate in seeds, roots, and bark during the growing season. Therefore, they are more abundant in mature seeds than in unripe seeds. Depending on their function, alkaloids accumulate at different times during the growing season. The amount of alkaloids can change with changes in ecological and geographical conditions, as well as during the growth of a single plant in different conditions. It is important to determine the maximum possible time before collecting the alkaloid. Most alkaloids have optical activity. The isolated anabazine, ephedrine, salcoline, garmalin, safocarpine are widely used in medicine and in the national economy.

Alkaloids play an active role in plant ontogeny. When growth is strong (before flowering), the highest amount of alkaloids is found in the leaves and stems, while during flowering, their amount in these organs decreases and increases in the flowers. During fruiting, the alkaloids in the flowers decrease and increase in the fruits.

In the industrial use of alkaloids, it was found that the amount of alkaloids in a plant varies depending on the place of growth and the season. In the spring, the alkaloids are low, and the maximum amount occurs at the time of flowering, and then decreases again. However, there are exceptions to this rule, such as the triacontin alkaloid in the newly opened leaves of the gledichia tree, which was found to disappear after 10 days.

Tests have shown that morphine is present in the milky liquid in the flower box, but not in the leaves, stems and seeds. Caffeine is found mainly in coffee beans, nicotine in tobacco leaves, and quinine in tree bark. Painkillers and drugs (morphine, codeine), strong central nervous system stimulants (strychnine, brucin), mydriatic effects (ie, dilation of the pupil), products (atropine, giostiamine) and miotics (i.e. eye pupil). Some alkaloids have adrenergic activity, stimulate the sympathetic nervous system, stimulate the heart and increase blood pressure (ephedrine, epinephrine). Others lower blood pressure (reserpine, protoveratrin A). Due to their strong physiological activity, many alkaloids are used in medicine despite being a potent poison. In folk medicine, green twigs are prepared in the form of drops and used in rheumatism, gastrointestinal diseases and toothache.

Some of the green twigs were used to make bitter drinks, and the fruit was used to make syrups. Alkaloids are the most valuable of the medicinal substances used in medicine. They are often widely used in the treatment of various diseases because of their specific and irreplaceable effects with other drugs. About 80 alkaloids are currently used in medical practice. They come in pure form, in the form of galenic and freshly prepared drugs, and in the form of many complex preparations.

In short, the biologically active substances found in plants are essential for life. Their main source is plants. The effects of alkaloids on the human body vary. They are useful and important for the proper growth and development of young children and to

enhance the metabolic processes in the body of the elderly. All of the above compounds play a role in human life. These compounds enter the human body only in food. Insufficient or complete absence of these compounds in the diet can lead to various diseases. In medicine, alkaloid-containing plants are widely used in medicine.

References:

1. X.X. Kholmatov "Pharmacognosy" Tashkent. "Medicine" 1985.
2. A.S.Sadikov, X.A. Aslanov, Yu.K. Kushmuradov. Alkaloids xinolizidinovogo ryada. M. Nauka, 1975, 292str.
3. X.A. Aslanov, Yu.Kushmuradov, A. Sadykov. Lupinin alkaloids.M.1987g

ФИО автора: *Arazdurdieva Annasoltan Narbaevna*

Nukus state pedagogical institute named after Ajinyaz,
foreign language filology

Название публикации: «SIX CHARACTERISTICS OF AN UP-TO-DATE
ENGLISH LANGUAGE TEACHER IN OUR MODERN LIFE»

Annotation: This article aims to highlight best characteristics of modern teachers in English classrooms. The authors attempt to clarify what kind of teachers students are in need nowadays.

Key words: Technology, gaining attention of students, tolerant teacher, correction of mistakes, English speaking zone.

Introduction

If we think about the word “*teacher*”, we usually imagine a classroom an ordinary blackboard and a standing teacher as in the past. However, the world is changing fast and if we now visualize our present-day classrooms, we often acquire different things. For example, various kinds of gadgets, interactive whiteboards, Television sets, touch-pads, notes and other modern technologies. Moreover, we are living in the century of technology and this century changed not only things but also people. Our young generation is becoming more intelligent and more willingly to get knowledge from teachers. That is why teachers should be aware of technology in order not to be in difficult situations on the eyes of the students. Besides that, they should make their lessons more interesting and exiting by using some new methods. They can use unusual games and activities, which are found, interesting by learners. The demands of modern life is making teachers to self-study and work hard for themselves. Therefore, teachers should know how to comport in the classroom. As a future teacher, I am collecting fascinating and useful methods from my teachers even the worst of them. Observing their reactions and performances in the classroom, I got the best of them and I want to share it with you in this article.

1. I want a teacher who are acquainted with technology.

Why technology is so necessary in our classroom? The role of technology in the classroom is at a high level nowadays. Thus, it can make our lessons more interesting and produce effective lessons and makes hard themes be easily understood. Moreover, it makes our lessons more colorful. For example, we can show videos according to our themes and it helps students understand quickly. Besides that, students can make their

homework in power point presentations and explain it in the class. One of the advantages of technology is visual showing, which is found to be effective in language learning lessons. With the help of technology, students can watch videos and see various pictures according to the theme. If a teacher make a speech like a lecturer, it will be boring and exhausting. Moreover, students cannot remember the information fully, which is given by the teacher.

With the help of mobile phones, students do not need to make notes. They can easily take a photo and read it at home. It takes no time to copy all the pages of the book or the written words on the blackboard. By doing this, students save time and can point out more concentrate on the lesson. There are advantages for teachers too. In the past there were not enough books and teachers had to write all information on the blackboard but we have now e-versions of books and students install it and read it at home in their computers.

In addition to that, in the past people used to carry heavy and big dictionaries with them and it was hard to find one certain word from it. However, nowadays we have e-dictionaries, which can even sound the word by the reader. There is no need to look up the word by alphabet order and try to read misunderstanding transcription.

In our modern lecture rooms, there are projectors (a piece of equipment that makes a film or picture appear on a screen or flat surface) and our professors are using it actively. Besides that, there are microphones, which make teacher's speech louder. There are all considered to be technologies which is used in modern classrooms.

2. How to gain attention of students easily.

The beginning is the most important part of the lesson. Imagine that you are a new teacher of a school, and it is the first working day of you. Your students walk into the classroom laughing, talking and throwing things at each other. They begin to take their seats and shockingly some even say 'hi' to you. The noise keeps on growing and you keep on thinking, "What can I do to grab their attention so they want to listen?"

What some teachers fail to realize is that they begin their lesson telling about the 'Topic', which they are going to explain today. Whether it is some themes of Grammar or Reading text, which you are going to read in the class, you should possibly think of when you talk 'about it' you lose people's attention. You should make your students feel the benefit of the content you are teaching. You should motivate them to listen what you are telling. Therefore, you should quickly capture your audience's attention. The following ways help you to grab your students' attention. □ Tell an interesting story about the topic

- Ask a rhetorical thought-provoking question

- Use humor in your first sentence
- Show a gripping photo
- Use poems or songs according to your topic
- Use visual aids
- State a shocking statistic or headline

Gaining attention is necessary but we should not forget about passive students in the class, because they can easily lose their attention and engage in doing something else. In that situation, teacher should ask a direct question from the student or make him repeat the sentence, which is being told right now.

3. Correction of mistakes

Teacher need to be careful while correcting student's mistakes. That is why the teacher should not laugh at a student or allow other students to do so. Teachers should keep in mind the feeling of the one, who made the mistake, and make the correction as tactfully as possible. A good teacher should always avoid embarrassing the student. If a student is making a speech and he made some mistakes in grammar and word choice, teacher should make a note of them, and after the speech, she can tell the student his mistakes and let him to correct himself. Of course, she should give the time that he needs if it does not work she can ask other students to help him. If he made a mistake in pronouncing a word teacher can use mispronounced words later in her sentences. However, the teacher should not interrupt the train of thought of a student while he is making a speech.

4. Teacher should be tolerant

If you have watched the film 'BLACK' by Indian film director Sadjay Lila Bhansal you can get an example of a tolerant teacher. In this film, there is a girl, who is deaf-and dumb and blind too. There was no opportunity to teach her because of her inabilities. She was like an animal and everybody lost their hope from her even her parents. However, one teacher named Mr Debray Sahai returns her to the life. He endures capriciousness of her and tries hard to teach her. He never gave up even when taking no results. After hard explanations, Mishel Maknelli understood not only the word water but also the idea water. Helping the student to such an understanding as this takes both time and patience.

In our stressful life, we come across problems in every day of our life. So we should not forget to act with people properly. Especially teachers need to be tolerant and patient and respect student's efforts. If you say your student 'you can never learn it' he will be unmotivated and upset. If you work hard with your student and never give up you will achieve good results.

5. Make your students be active during the lesson and increase their critical thinking abilities.

In modern teaching teacher is a driver and students are a car. It means that teacher should rule her students. In the past teachers used to explain everything in details and did not receive anything from students. If you explain everything, students' memory abilities may slow down. If they learn it by themselves, they can easily remember it. Laziness is the first problem in our modern century. Students rely on only technology and some of them even do not read a paper book. In methodology there is a method named 'Silent Way'. In this method teacher should be as silent as possible in order to encourage students to produce more language and to be active in the class. In this method teacher can make conversational class with students. This class puts students in such order that they unwillingly take part actively and study. You can give your students different activities such: problemsolving exercises, discovering something new, making debates and other extra activities. In order to increase students speaking skills, you can give interesting topics and ask them to make five-minute speech. These topics should be interesting and exciting for students. In the below I give in random order the topics which I found to be interesting for myself as a student.

Leisure time	Your lovely singer
Hobby	The person whom you admire
Family	Sports
Your future life	Love
Music	Friendship
Famous people	Studying abroad
Cities I have visited	Food

Even in your reading lesson, you can make your students be active learner. For example, there is a reading passage and you should make your students read it. If you simply give it to your students, during the reading time they may be bored. Moreover, they cannot achieve any results after reading the text. That is why in the beginning you should ask their opinion about the text by telling the title. Therefore, you can ask questions which should be answered after reading the text and let them speak more.

6. Cultivate a relaxed English speaking zone

Speaking is the essential part of learning a language. That is why teachers should more point out it in the class and out of the class. Using the target language can lead to the success which you are going to achieve. Teachers should create relaxed English atmosphere in their lesson. Students should not fear of making mistakes. The more they speak in English the faster they learn it. You should avoid correcting every grammar mistakes, which your students are making in their speech but not flagrant violations.

They should be corrected in the moment they are made. Grammar slows down the fluency of speech and can be trouble to speak fast. That is why grammar should be forgotten. You should not let students laugh at each other's mistakes. By doing this, you can create relaxed atmosphere among the students. Teacher should stimulate the interest of speaking English everywhere. English language should be used not only in the class but also out of the class. If a student wants to ask a question from you and, he is speaking in his native language you may not answer or pretend not to understand his words. Moreover, you can have communication classes with your students. You should not let your students speak in their own language even a word. If they do not know the word, they can give the definition of the word and, others help to guess it. If nobody knows the translation of the word and conversation cannot continue without it, they can look up from the dictionary or you can help.

Methods. During the lessons modern teachers use different methods to gain the attentions of the students such as "Brainstorm", "Silent way", and the same time they make them play some games as "Find your pair" for younger learners. "Missed letter or word", "What is wrong" and so on. Another useful method of teaching English language is memorising verbs, answering worksheets, talking dictation and repeating.

Conclusion

To sum up my article is devoted to produce more successful and skillful teacher for our future generation. As a student, I want to have a teacher who can cope with any difficulties and manage to conduct interesting classes. In the process of learning English as my second language, I came across too many teachers and I tried to learn them new, interesting and useful methods. I want a teacher who will take an interest in me as a person. From my own experience the best teacher is not only who teach something in the class but also being a friend, a mother or any relative to the student. In my opinion, teacher should treat a student as a person on an equal basis with all members of the class, regardless of sex, marital status, or race. Besides that, teacher should put herself in the place of the student. The knowledge should be the watch word, while evaluating a student.

In this article, I have drawn up a number of simple but important guidelines some of which I hope may provide helpful suggestions for the teacher of English.

Reference:

- 1) <https://www.brainy.quote.com> Quotations
- 2) <https://www.edsys.in> About English methods
- 3) <https://www.english.com> Useful Activities
- 4) <https://www.shejot.com> "Black" film

- 5) English teaching forum 2012 Patricia Miller
- 6) English teaching forum 2012 ACY. L. Jackson
- 7) “Techniques in teaching” Ann Raimés 1983
- 8) Longman dictionary

ФИО автора: *Дильбархон Махмудова Таджибаевна*

Учитель „Родного языка и Литературы“ школы № 7 Балыкчинского района
Андижанской области Республики Узбекистан

Название публикации: «ИНФОРМАЦИЯ О ПОНЯТИИ ДВУЯЗЫЧИЯ»

Аннотация: В этой статье содержится информация о двуязычии. Двуязычие - это широкое понятие и одно из самых распространенных понятий сегодня. Двуязычие во многом является результатом много этничности. Яркий тому пример - наш собственный народ. Наша нация многонациональный народ, поэтому помимо узбекского многие говорят на кыргызском, таджикском и русском языках. Это полезная ситуация. Чем образованнее человек, тем больше он приносит пользу своему народу и государству. В частности, двуязычие также делает людей образованными, то есть они знают много языков.

Ключевые слова : двуязычии.

Bilingvizm tushunchasi haqida ma'lumotlar

Dilbarxon Maxmudova Tojiboyevna

**O'zbekiston Respublikasi , Andijon Viloyati , Baliqchi tumani 7-
maktabning „ Ona tili – Adabiyoti “ fani o'qituvchisi .**

Annotatsiya : Ushbu maqolada Bilingvizm ya'ni 2 tillilik haqida ma'lumotlar berilgan. Bilingvizm keng ma'noli tushuncha bo'lib , hozirgi davrda keng uchray digan tushunchalardan biridir. Bilingvizm asosan ko'p millatlilik natijasida kelib chiqadi. Bunga yorqin misol qilib o'zimizni millatimizni misol keltirishimiz mum kin. Bizni millat ko'p millatli xalq hisoblanadi , shuning uchun ko'p axoli O'zbek tiliga qo'shimcha ravishda Qirg'iz, Tojik , rus tillarini biladi. Bu esa foydali holat hisoblanadi. Inson qanchalik bilimli bo'lsa xalqiga , davlatiga foydasi ko'p tegadi. Xususan ,bilingvizm ham xalqni bilimli ya'ni ko'p tilni bilishiga olib keladi.

Kalit so'zlar : bilingvizm.

Естественные языки принципиально неоднородны: они существуют во многих своих разновидностях, формирование и функционирование которых обусловлено определенной социальной дифференцированностью общества и разнообразием его коммуникативных потребностей.

Некоторые из этих разновидностей имеют своих носителей, т.е. совокупности говорящих, которые владеют только данной подсистемой национального языка (территориальным диалектом, просторечием). Другие разновидности служат не единственным, а дополнительным средством общения: например, студент пользуется студенческим жаргоном главным образом в «своей» среде, в общении с себе подобными, а в остальных ситуациях прибегает к средствам литературного языка. То же верно в отношении профессиональных жаргонов: программисты и операторы ЭВМ используют компьютерный жаргон в непринужденном общении на профессиональные темы, а выходя за пределы своей профессиональной среды, они употребляют слова и конструкции общелитературного языка. Подобное владение разными подсистемами одного национального языка и использование их в зависимости от ситуации или сферы общения называется внутриязыковой диглоссией (от греч. "дву-" и "язык"; буквально – "двужычие"). Простейший вариант языкового состояния — это случай, когда индивид или языковая общность владеет лишь одной формой существования языка. Это моноглоссия. Ей противопоставлена диглоссия — пользование двумя и более формами существования данного языка (эти термины введены Ч. Фергюсоном). Моноглоссия в чистом виде встречается редко. Ее можно видеть там, где единственным средством общения выступает территориальный диалект, креольский язык, койне, языки без функциональных вариантов (племенные, одноаульные).

Основной формой состояния языка обычно служит диглоссия, поскольку каждый индивид (социальная группа) «сопринадлежит одновременно нескольким и разным по охвату коллективам» (Б. А. Ларин) и может пользоваться разными языковыми подсистемами.

При диглоссии одна из форм существования языка выступает как главная, доминирующая, а вторая — как дополнение к ней. Схемы сочетаемости разных форм существования языка довольно разнообразны. Назовем их, а затем отметим типичные, наиболее распространенные в русском языке.

1-й вариант диглоссии: литературный язык — народно-разговорный язык. Пример: чешский литературный язык и чешский обиходно-разговорный язык.

2-й вариант диглоссии: литературный язык — наддиалектное койне. Примеры: русский литературный язык национального досоциалистического периода и городские койне; современный аварский литературный язык и болмац — интердиалект, возникший на базе северных диалектов аварского языка;

3-й вариант диглоссии: литературный язык — просторечие. Это довольно редкое сочетание, однако оно все же встречается, так как в некоторых ситуациях владеющие литературной нормой могут переходить на заведомо сниженную, ненормированную речь (иногда преследуя стилистические цели);

4-й вариант: литературный язык — пиджин, возникший на его основе. Тоже редкий случай, однако теоретически допустимый, например переход на пиджин (или кяхтинское наречие) лиц, владеющих литературным языком (английским, русским).

5-й вариант диглоссии: литературный язык — креольский язык; примером может служить усвоение носителями литературных языков (английского, испанского, португальского, французского) негритянско-английского, негритянско-испанского, негритянско-французского и других креольских языков в Африке, а также в районе Карибского моря, на островах Атлантического и Индийского океанов;

6-й вариант диглоссии: литературный язык — территориальный диалект; довольно частый случай, заключающийся в том, что носитель литературного

языка, находясь длительное время в условиях диалектного окружения, усваивает местный говор и пользуется им в разговоре с односельчанами. Этот вариант диглоссии может возникнуть и иначе: выходец из деревни полностью освоил литературный язык, но не забыл и свой родной диалект;

7-й вариант диглоссии: литературный язык — социальный диалект (одного или нескольких его типов). Это случай, когда носители литературного языка, например учащиеся, студенты, солдаты, пользуются «молодежным жаргоном»;

8-й вариант диглоссии: народно-разговорный язык — литературный язык;

9-й вариант диглоссии: народно-разговорный язык — наддиалектное койне;

10-й вариант диглоссии: народно-разговорный язык — просторечие;

11-й вариант диглоссии: народно-разговорный язык — пиджин;

12-й вариант диглоссии: народно-разговорный язык — креольский язык;

13-й вариант диглоссии: народно-разговорный язык — территориальный диалект;

14-й вариант диглоссии: народно-разговорный язык — социальный диалект;

15-й — 21-й варианты диглоссии: койне (наддиалектный язык) в сочетании с литературным языком, народно-разговорной формой, просторечием, пиджином, креольским языком,

территориальными диалектами, социальными диалектами.

Следующие варианты диглоссии (не менее 30) получаются при сочетании просторечия с прочими вариантами языка, пиджина — с другими вариантами языка, креольского языка—с некоторыми другими формами, территориального диалекта - с другим территориальным диалектом, а также другими социально-функциональными вариантами языка. Что касается социальных диалектов, то они в роли основных форм общения не выступают.

Мы не перечислили всех встречающихся в языках мира форм существования языка (опущены в нашем перечне ритуальные языки, половые, половозрастные, варианты литературных языков, варианты, противопоставляемые как «старый» и «новый» язык и др.) и тем самым не дали исчерпывающего перечня диглоссных комбинаций.

Литература :

1. Teliya V.N. Russkaya frazeologiya : sementicheskiy, pragmaticheskiy I , lingvokulturologicheskiy aspekti . – M : Shkola „ Yaziki russkoy kulturi “ , 1196 – S.222.
2. Vorobyev V.V. Lingvokulturologiya , teoriya I metodi . – M. 1997 .
3. O'zbek tilining izohli lug'ati . I.I. – M. Russkiy yazik , 1981.
4. Blib // refcairc allbcsi . Ru
5. Jalolov J. Chet tili o'qitish metodikasi. –T. 1996
6. www.dictionary.com

ФИО автора: *Дилшод Ходжиев Дилмуроджон оглы*

Заместитель директора по учебной работе школы № 21

Шафирканского района Бухарской области

Название публикации: «МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ
ОРГАНИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПРЕПОДАВАНИИ
ФИЗИКИ»

**Fizika kursini o'qitishda innovatsion faoliyatni tashkil etishning
metodik shart-sharoitlari**

Dilshod Hojiyev Dilmurodjon o'g'li

Buxoro viloyati, Shofirkon tumani ,

21-sonli maktabning o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari.

Annotatsiya : Ushbu maqolada yurtimizda innovatsion faoliyatni yaxshilashga qaratilgan shart - sharoitlar , ularni amaliyotga tatbiq e'tilishi , qolaversa aynan maktablarda , litsey larda va oliy ta'lim muassasalarida fizika kursini oqitishda innovatsion texnologiyalarni roli va ularning ba'zilar haqida ma'lumotlar keltirilgan. Hususan yangi O'zbekistonimizni qurishda , yoshlarni bilimini oshirish uchun ham innovatsion faoliyatni ro'li.

Kalit so'zlar : innovatsiya, innovatsion faoliyat, ish , kuch, energiya , molekula , massa, elektrik maydon, dinamika qonuni , o'zgaras to'k, munozara metodi, klaster usuli.

Eng katta boylik – ilm, ma'rifat,

Eng katta me'ros – yaxshi tarbiya,

Eng katta qashshoqlik – bilimsizlikdir.

Sh.M. Mirziyoyev

Kirish . O'zbekiston maktablarida fizika kursi ikki bosqichda o'rganiladi. Kursning bunday tuzilishi o'rta maxsus ma'lumot berishga mos keladi va fizika

asoslarining o'quv fani sifatida o'ziga xos xususiyatlari bilan bo'lib ?. Fizik tushunchalarning shakllanishi uzundan uzoq jarayon hisoblanadi. Kuch, massa, Ish, energiya, molekula, elektr zaryad, maydon to'g'risidagi tushunchalar; fizikaning asosiy qonunlari energiya ning saqlanish va bir turdan boshqa turga aylanish qonuni, dinamika qonunlari, o'zgarmas tok qonunlari; moddalarning elementlik, platsiklik, murtlik, mustahkam lik, qovushqoqlik (yopishqoqlik), siqiluvchanlik, Issiqlik o'tkazuvchanlik, elektr o'tkazuv chanlik kabi va boshqa xossalari to'g'risidagi tasavvurlar kursning ayni bir joyda tarkib topshi va puxta o'zlashtirilishi mumkin emas. Bu tushuncha, qonun va xossalar o'quv materialining murakkablashib borgani sari, fizik kursining har xil jismlarida bir necha marta takrorlashda, hodisa va munosabatlarni o'rganish natijasida, uzoq muddat ichida sekinatsa o'zlashtiriladi. Buning hammasi fizikani takror o'rganishni talab qiladi. Shularni hisobga olgan holda, fizikaning o'rganishni umumiy o'rta ta'limda to'g'ri, bir tekis, ketma-ketlikda hajmi jismlarini o'lish mo'ljallangan bo'lib, (kurs ning tugallangan formasi), akademik-litsey va kasb-hunar kollejlarida fizika kursining murakkab materiallarini takror o'qitish mo'ljallangan.

Akademik litsey va kasb hunar kollejlarida fizika kursi ancha yuqori saviyada o'rganiladi. Ta'lim oluvchilarning o'rta umumta'lim maktablarida olgan bilim va mala kalari yanada rivojlantiriladi, kengaytiriladi va cho'qurlashtiriladi.

Fizika kursi anchagina murakkab kurs , fan hisoblanadi. Bu shu paytgacha o'rganib , yagiliklarlar yaratildi. Endilikda kelajak avlodlarimizni , yoshlarimizga ham fizikani barcha jihatlarini to'lig'icha yetkazish bizning , pedagoglarning muhim fazifasi hisoblanadi.

Endilikda yoshlarning saviyasi anchagina baland bo'lib bormoqda. Chunki biz ommaviy axborotlar rivojlangan mamlakatda yashamoqdamiz . Yoshlarni ilmi , bilimi oshgani sayin biz pedagoglar ham yangicha metodlar va yangicha innovatsiyalar yaratishimiz zarur bo'ladi.

Dolzarbli. Bilishimiz kerakki , har bir pedagog o'z doirasida bilim saviyasiga ega. Maktablarda innovatsion metodlardan foydalanish uchun ham o'qituvchilarda shunga yarasha malaka va bilim , tashabbuskorlik talab e'tiladi. Har bir pedagogni o'z o'qitish uslubi , metodikasi bo'ladi. Pedagog o'quvchilarni tilini topa bilishi kerak bo'ladi. Innovatsion metodlardan foydalanish o'quvchilarni bilimini oshirishga ancha yordam berdi. Hususan hozirda Fizika fanini o'qitishda qo'llash mumkin bo'lgan bazi metodlar bilan tanishamiz.

Asosiy qism. Munozara metodi : Dars jarayonini yanada qiziqarliligini ta'minlovchi metod. Odatda dars jarayonida asosan o'qituvchi dars otadi, o'quvchilar esa tinglab otiradi, vaholangki bu paytda ba'zi o'quvchilar orasida zerikish hissi paydo bo'ladi. Shu zerikishni keltirib chiqarmaslik uchun pedagog darsni munozara holatida otsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Misol uchun : ustoz dars o'tishni boshladi. O'quvchilar ham bugungi mavzu haqida ozgina bilimga ega bo'lib kelishlari talab etiladi. Uyda faqatgina o'tgan mavzuni emas bugungi mavzuni ham o'qib kelishsa , bu yerda shu bugungi mavzu bo'yicha tushunmagan narsalari haqida ustoz bilan munozara shaklida dars o'tilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu metod jarayonida o'quvchilarni darsga qiziqishi ortadi , qolversa bilim saviyasi ham sezilarli darajada o'zgaradi.

Tanqidiy tafakkur. Tanqidiy tafakkur usuli o'qituvchi qo'ygan masala yoki muammoni o'quvchi o'z fikrini bayon qilish, o'zgalarning fikrlarini tanqidiy qayta idrok etish, o'z nuqtai nazarini asoslab berish va saqlab qolish imkoniyatiga ega bo'lishiga asoslanishidir.

Debatlar. O'z nuqtai nazarini asoslashda guruhdagi barcha o'quvchilar (yoki asosiy qismi) ning bahslashuvida faol ishtirok etishni ta'minlovchi o'qitish usulidir. Bu usuldan foydalanish tanqidiy tafakkurni rivojlantiradi. O'quvchilar o'z nuqtai nazarini ishlab chiqishi, uni taqdim etishi, himoya etishi, so'ngra raqib nuqtai nazarini rad etishi kerak. Bahs haqiqatni yuzaga keltirgani bois, o'qituvchi guruhni ikki guruhga bo'lgan holda munozarani atayin avj oldiradi.

Klaster (Tarmoqlar usuli). Bu fikrlarning tarmoqlanishi, ya'ni pedagogik strategiya bo'lib, u o'quvchilarni biron bir mavzuni chuqur o'rganishlariga yordam berib, o'quvchilarni mavzuga taaluqli tushuncha yoki aniq fikrni erkin va ochiq ravishda ketma-ketlik bilan uzviy bog'langan holda tarmoqlashlariga o'rgatadi. Bu usul bilan mavzuni chuqur o'rganishdan avval o'quvchilarning fikrlash faoliyatini jadallash tirish hamda kengaytirish uchun xizmat qiladi. Shuningdek, o'tilgan mavzuni mustahkamlash, yaxshi o'zlashtirish, umumlashtirish hamda o'quvchilarni shu mavzu bo'yicha tassavurini chizma shaklida ifodalashga undaydi.

Aqliy hujum. Bu usul ijodiy hamkorlik, birga fikrlash, hamjihatlik darsi, har kim o'z fikrini ayta oladigan va aytishi zarur bo'lgan erkinlik darsidir. Darsga qancha ko'p va yaxshi tayyorlansang, shunchalar o'zingni eshitishga, do'stlaringa gapirishga istak tug'iladi. Aqliy hujum usuli o'quvchilarning o'zlari oldingi o'tilgan mavzulardagi formulalardan foydalangan holda formulalarni chiqarib isbotlab beradi.

Masalan, «Tekis tezlanuvchan harakatda ko'chish», «Tezlik bilan ko'chish orasidagi bog'lanish», «Kinetik va potensial energiya» va boshqa formulalarni chiqarib beradi.

Tekis tezlanuvchan harakatda ko'chishda doskaga quyidagi formulalarni

yozib $S = v_0 t + at^2 / 2$ formulani „Aqliy hujum“ usulida chuqarish tavsiya qilamiz

1) $v_{ypm} = S / t$ 2) $S = v_{ypm} t$ 3) $v_{ypm} = v_0 + v / 2$ 4) $v = v_0 + at$

O'quvchilar 2, 3, 4-formulalardan foydalanib $S = v_0 t + at^2 / 2$

chiqarib, tushuntirib beradilar. Mana shunday dars kashfiyotdir. O'quvchi ham o'qituvchi ham darsga xuddi shu narsa uchun ikki tomonlama ijod, hamkorlik sevinchi uchun, o'quv faoliyatida darsdan xuddi yozuvchi darajasida foydalanish quvonchi uchun kelishadi. Formula qanday shaklda bo'lmasin, u mohiyatni ochishga, to'plash, saralash, aniqlash va quyuqlashtirishga, o'quvchidagi oqilona ruhni va shu asosidagi estetik ruhni va mavzuni tushunishga

o'rgatadi. Hamma formulalarni bir yerga to'plab va ana shu formulalardan boshqa formulani topishga yordam beradi. Aqliy hujum usuli bu oddiy formulalardan tortib murakkab formulalarning topishning oqilona yo'lidir. Masalalari yechishda ham xuddi shu usullarni qo'llash yaxshi natijalar beradi.

Xulosa.

Bitiruv malakaviy ishning mazkur bobida fizika faniga pedagogik va innovatsion texnologiyalarni joriy qilish usullari hamda akademik litseylarida fizikani o'qitishda axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati tahlil qilindi. Shuningdek, dars jarayonida pedagogik va innovatsion texnologiyalardan foydalanish namunalari keltirildi. Biz pedagoglar doimo izlanishda bo'lib yangicha metodikalar ishlab chiqishga harakatdamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1. B.B.Mo'minov, N.I.Kamolova. Flash texnologiyasi & Action Script. Buxoro 2010. 38-42-b.*
- 2. Qarshi davlat universiteti Fizika va uni o'qitish metodikasi kafedrasida „Fizika o'qitish metodikasi“ fanidan majmua Qarshi 2010 y*
- 3. M.T.Hojiyev, K.T.Olimov. Elektron darsliklarni yaratish texnologiyasi va sifatini baholash metodikasi. – T. “Fan nashriyoti” 2005 y. 72-b.*
- 4. K.T.Olimov. Kasb hunar ta'limi tizimida maxsus fanlardan elektron darsliklarga qo'yiladigan talablar, ularni yaratish texnologiyasi va uslubiy ta'minoti, kasb mahorati. O'zbekiston Respublikasi o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi axborotnomasi. 2004 y. №5 76-109-b.*
- 5. Karlibayeva Guljahan Ermekbayeva . FIZIKA O'QITISH METODIKASI FANINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI. O'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent – 2014.*

ФИО автора: *Foziljonova Sadoqat*

National university of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Faculty of Foreign languages student

Название публикации: «FOSTERING STUDENTS' INTERACTION IN ESL CLASSROOMS»

Annotatsiya: There are so many various teaching methods and approaches have been developed worldwide for language teaching over the years which are become a very common in ESL classrooms. Undoubtedly, creative activities that help students to communicate with each other more effectively and using new language in their own words in an authentic situations. This chance is given by encouraging them to explore new language in the way they want.

Key words; teaching methods, language acquisition, interaction, structural - situational teaching, Audiolingualism, controlled practice, production stage, pre -task, the Task cycle.

Speaker/hearers collaboratively produce utterances which they jointly own. And language acquisition is realized through a collaborative process whereby learners appropriate the language of the interaction as their own, for their own purposes, building grammatical, expressive and cultural competence through this process.³¹

Before giving some factual data, it would be informative to know about examples of interactive teaching methods: One of them is PPP- it stands for Presentation, Practice, Produce, Jeremy Harmer said that “this grow out of structural - situational teaching whose main departure from Audiolingualism was to place the language in clear situational context”³² Lessons based on this method, the first stage would be demonstration and explanation the theme in new language. In order to be more clear it would be great to take examples. For instance present simple, in the first

³¹<https://carla.umn.edu/learnerlanguage/interaction.html> The center for advanced research on language Acquisition (Ohta, 2000, p. 51)

³²The practice of English Language teaching 4th edition
393

stage teacher give information and explains new theme like its usage time and its forms as a positive question and negative .After that, students trying to practice it with making some sentence or dialogues with repeating chorally and individually when teacher correct their mistakes she heard which is called controlled practice. In that time student are more capable to make a mistake with 3rd condition” when presenting the 2nd conditional, I often draw a picture of myself with thought bubbles of lots of money, a sports car, a big house and a world map”³³ Before going to production stage, teachers have to teach them on pronunciation after that students will be free to come up with their words and easily use it.

When it comes to say about TBL, this means task based learning. This method makes students to perform real situations that given as a task in center of language learning. “Students control the language they learn and produce, rather than being restricted to something pre-selected by the teacher or text.”³⁴

This process include 3 stages as Willis say which are pre -task,the Task cycle and language focus the practice. In the first stage teacher give a task with useful vocabularies that help them to organize their speech, sometimes they watch a video or heard a records of other people who did a same task, for example, if they learn about holiday teacher can give a task to do presentation or poster about this topic, after that they go on next stage. During the task cycle students organize their speech in a small groups with language and produce it on a stage .In the final one they discuss and examine the materials they found for this task and make a improvements and practice on specific language. Scholars like Baleghizadeh & Abdi (2010) claim that recast has some advantages like facilitating the delivery of complex subject matter; the most outstanding disadvantage of it is its ambiguity, which may not help learners notice their mistakes.³⁵

³³<https://www.teachingenglish.org.uk/article/planning-a-grammar-lesson>.

³⁴<https://eslspeaking.org/task-based-language-learning/>

³⁵ International Journal of Languages and Literatures June 2014

Another one is CLT-it defines as a communicative language teaching which is emphasis is language use rather than its grammar. Regarding Nunas, that method involved meaning focused communicative tasks which help learners to use opportunities of language appropriate situations. Richard and Schmidt has mentioned that, communicative language learning significant for learners to participate in real world in an effective way³⁶ and Berns has argued that, communicative language teaching plays major role in the development of certain skill sets among learners³⁷. Having said that, CLT fostering people to make a real realistic communication with do not take a pressure to accuracy. Stimulation and role plays or puzzles are effective ones in CLT. Teachers role in this method is guide their students and facilitate advices while they are doing this activities. Learners feel a desire to communicate and they get a purpose to talking with each other and they are focused on content and using different language structures rather than one. These methods that I have mentioned above are popular in encouraging student to communicate freely without any hesitations . According to my own research teachers views about considering student to socialize in ESL classrooms they utilize different technics while Headway book is greatly supported both learners and teachers in order to achieving their learning and teaching goals. In a nutshell, it is obvious that, mix of grammar, context and communicative language teaching approaches can be effective method for enhance desired level of language learning or teaching. Fotos claimed that,” instead of favoring one method over the other, grammar teaching and communicative activities should be combined to achieve teaching goals”³⁸.

³⁶Communicative language teaching possible alternati

³⁷Context of competence :Social and cultural consideration in communicative language teaching

³⁸Handbook of research in second language teaching and learning

ФИО автора: *Ibragimova Sitara Qahramon qizi*

Qarshi davlat universitetining pedagogika instituti Xorijiy til va adabiyot yo'nalishi
202-guruh talabasi

Название публикации: «INTERAKTIV O'YINLAR ORQALI INGLIZ TILINI
O'RGATISH SAMARADORLIGI»

Annotatsiya: Ushbu maqola maktab va boshqa o'quv maskanlarida chet tilini o'rgatish va shu bilan birga dars jarayonida turli xil interaktiv faol o'yinlar bilan o'quvchilarni chet tilida bo'lgan qiziqishini oshirish hamda bu o'yinlarning foydali taraflari haqida batafsil to'xtalib o'tildi.

Kalit so'zlar: innovatsion texnologiya, metodlar, interfaol o'yinlar, uslub, o'qitish atmosferasi.

Bugungi tezkor rivojlanib borayotgan zamonda xorijiy tillarni o'rgatish va o'rganishga yurtimizda katta ahamiyat berilmoqda. Chet ellik hamkorlar bilan do'stlashish, yangi do'stlar orttirish va ravon nutq so'zlay olish hozirda har bir yosh avlodni qiziqtirib kelmoqda. Shu qiziqish, intilish va ishtiyoqlarni hisobga olgan holda O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti Islom Karimovning 2012-yil 10-dekabrda PQ-1875-sonli qaroriga binoan "Zamonaviy pedagogik va axborot –kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda o'qitishning ilg'or usullarini joriy etish yo'li bilan, o'sib kelayotgan yosh avlodni chet tillariga o'qitish, shu tillarda erkin so'zlasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish hamda buning negizida, ularning jahon sivilizatsiya yutuqlari hamda dunyo axborot resurslaridankeng ko'lamda foydalanishlari, xalqaro hamkorlik va muloqotni rivojlantirishlari uchun shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish maqsadi" ilgari surildin

Respublikamiz ta'lim tizimini isloh qilishda xorijiy tajribalarga asoslangan xalqaro standartlarga mos keluvchi o'quv dasturlari bilan muvofiqlashtirish oliy pedagogika ta'lim tizimini takomillashtirishga asos bo'ldi. O'zbekiston sharoitida milliy mintalitetimiz, urf-odatlarimizni inobatga olgan holda xorijiy tajribalar asosida ta'lim sifatini tubdan isloh qilish davr talabidir. Bu borada 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida mamlakatimizda "...ta'lim va o'qitish sifatini baholashning xalqaro standartlarini joriy qilish asosida oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish, ilmiy tadqiqot va innovatsion faoliyatni rag'batlantirish, ilmiy va innovatsion yutuqlarni amaliyotga joriy qilishning samarali mexanizmlarini yaratish...", kadrlar tayyorlashning sifat darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida malakali mutaxassislar tayyorlash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, har bir oliy ta'lim muassasasi jahonning yetakchi ilmiy-ta'lim muassasalari bilan yaqin hamkorlik aloqalari o'rnatishi va talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish, yoshlar auditoriyasi bilan ish olib borishda interfaol usullardan samarali foydalanish, ularga chet tilidan sifatli ta'lim bera olish, oliy ta'lim darajasini namunali bosqichga olib chiqish va tubdan takomillashtirish asosiy vazifalar sifatida belgilandi. Shu bois respublikamiz oliy ta'lim tizimida bo'lajak kadrlarni ishlab chiqarish va ilmiy maqsadlar uchun zarur bo'lgan axborotni topish jarayonida mutaxassislik bo'yicha original adabiyotni o'qish, xorijiy tildagi og'zaki muloqotda ishtirok etish ko'nikmasini shakllantirish maqsadida chet tili darslari o'tilmoqda. Har bir mustaqil O'zbekiston Respublikasi fuqarosi o'z kasbiga oid chet tilidagi adabiyotlarning asl nusxasini o'qiy olishi, o'qilgan matnni tushunishi va uni o'z kasbida qo'llay olishi lozim. Bundan tashqari, u berilgan mavzuda suhbatdoshi bilan chet tilida erkin fikr almasha olishi kerak. Zero, chet tillarini o'rganish bugungi globallashtirilgan davr talabidir. Shu qonun asosida va o'quvchining chet tiliga qiziqishlarini yanada kuchaytirish maqsadida har bir pedagog dars davomida o'quvchining yoshini hisobga olgan holda turli xil usullardan foydalana boshladilar. Xususan, ingliz tilini o'rganish ba'zi insonlar uchun ehtiyoj bo'lsa, ba'zilar uchun esa qiziqishdir. O'qituvchi

o'zining pedagogik mahoratini ishga solgan holda dars mobaynida har bir o'quvchi bilan iloji boricha individual shug'ullanishi kerak. Bu esa, albatta, interaktiv o'yinlar asosida o'rgatishni talab qiladi.

O'yin texnologiyasidan foydalanishning asosini o'quvchini faollashtiruvchi va jadallashtiruvchi faoliyat tashkil etadi. Psixologlarning ta'kidlashlaricha, o'yinli faoliyatning psixologik mexanizmlari shaxsning o'zini namoyon qilish, hayotda barqaror o'rnini topish, o'zini o'zi boshqarish, o'z imkoniyatlarini amalga oshirishning fundamental ehtiyojlariga tayanadi. Har qanday o'yin zahirida umumiy qabul qilingan ta'lim prinsiplari, taktikasi yotishi kerak. O'quv o'yinlariga o'quv predmetlari asos qilib olinishi kerak. O'yinlar jarayonida o'quvchi oddiy darsga qaraganda bu mashg'ulotga qiziqibroq yondashadi va bema'lol faoliyat ko'rsatadi. Ta'kidlash lozimki, o'yin eng avvalo, o'qitishning bir usulidir. O'quvchilar o'yinli darslarga qiziqib qatnashadilar, g'alaba qozonishga intiladilar, o'qituvchi ular orqali o'quvchiga ta'lim-tarbiya ham beradi.

Bu usul o'quvchining ingliz tilini bilish darajasini oshirishga yordam beradi. Va hattoki, ta'lim jarayonida har bir o'quvchining faol qatnashishini taminlaydi. Interfaol o'yinlar orqali dars o'tishning afzalliklari:

1) talabaning maksimal faoliyati. Barcha talabalar o'yinda qatnashadilar, bir-birlari bilan yaqindan hamkorlik qilishadi, bu talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi shaxslararo munosabatlarda qulay muhitni yaratishga yordam beradi: jamoaviy ijodiy faoliyat;

2) nutq sheriklari nafaqat o'qituvchining iltimosiga binoan, balki o'zboshimchalik bilan ham aniqlanadi;

3) talabalar til materiallaridan to'liq hajmda foydalanishga imkon beradigan, tilda aloqa qilish qobiliyatlari va ko'nikmalarini yaxshilashga imkon beradi;

4) Darsda foizlar va intizomning atmosferasi hukmronlik qiladi: aqliy va jismoniy faoliyat; Konsentratsiya va qiziqish. Bu usul yordamida chet tilini o'rganish natijasida lug'at boyligingiz oshadi, kommunikativ imkoniyatingiz kengayadi, yoki filmlarni ko'rish va o'qish yanada zavqliroq bo'ladi.

Bugungi kunga kelib bog'cha yoshidan boshlab katta yoshdagi mutaxassislargacha ingliz tilini o'rganishga harakat qilyaptilar. Interaktiv o'yinlar til o'rganuvchida o'rganish davomidagi qiziqishlariga motivatsion omil hisoblanadi. Ya'ni o'quvchilar o'rtasida bilim olishda raqobat paydo bo'ladi. Bir- birida o'tish hissi ya'ni ko'proq bilim egallashga bo'lgan ishtiyoq o'quvchida o'zi bilmagan holda ko'p bilim egallash imkonini paydo qiladi. Bunaqa o'yinlardan biri:

•” O'quvchilar 2ta aylana bo'lib turadilar, ichma-ich aylanada bir birlariga teskari qarab turadilar, qo'shiq qo'yiladi va ular aylanib o'ynaydilar. Qo'shiq to'xtagan vaqtda esa ular ham to'xtashadi va bir birlariga qaraydilar. Keyin to'grisida kim tushgan bo'lsa o'shanga mavzu doirasida savollar beriladi va savolga javob berolmaganlar o'yindan chiqariladi”. O'yin shu tarzda davom ettiriladi.

•Ko'pchilik ingliz tilida so'zlashuvchilar Pictionary, rasm chizish o'yini bilan yaxshi tanish.

Rasm chizish maqsadi uchun siz oddiy doska yoki oq magnit doskadan foydalanishingiz mumkin. Sinfni 2 guruhga bo'lib oling va har bir jamoa uchun doskadaning bir tomonida jadval chizing. Siz jamoalarning ballarini shu yerga yozib borasiz. A jamoadan bir kishi chiqadi. Va ko'pgina teskari o'girilgan so'zlardan

bittasini tanlaydi va shu so'zni doskaga chizib beradi. Va boshqalar topishi kerak bo'ladi. So'zni birinchi bo'lib to'g'ri topgan jamoaga ball beriladi. 10 ball olgan jamoa g'olib hisoblanadi.

•Charades o'yini Pictionary o'yiniga o'xshash lekin asosiy farqi bunda so'z ifodalash uchun rasm emas harakatlardan foydalaniladi. Bu o'yin o'quvchilari sust, zerikkan va uyqusi kelgan vaqtlarda juda qo'l keladi. Ularni uyg'oting va harakatlantiring!

O'quvchilar tanlashi uchun bir necha to'rtburchak qilib qirqilgan qog'ozlarga so'zlar yozing. Fe'llarni ifodalash ancha oson. Lekin siz biroz murakkabroq, shunday bo'lsada hamma o'quvchilar biladigan so'zlardan foydalanishingiz mumkin.

Sinfni ikki jamoaga bo'ling. Va har bir jamoadan bir o'quvchi so'z yozilgan qog'ozni tanlaydi va harakat bilan ifodalab beradi. Jamoadagilar esa uch daqiqa ichida o'sha so'zni topishi kerak bo'ladi. Har bir to'g'ri javob uchun, bir ball beriladi. 10 ball jamlagan jamoa g'olib hisoblanadi.

•Last Man Standing (Oxirgi qolgan odam)

Bu o'yin tezkor o'yin hisoblanadi. Lekin O'quvchilarga o'ylash uchun biroz vaqt beradi. Bu o'yin birgalikda o'rganishga undaydi, ya'ni boshqa o'quvchilar so'zlayotganida qolgan o'quvchilar o'zlari so'z o'ylayotgan bo'lishadi. O'yinni o'ynash uchun sizga kopto'kcha kerak bo'ladi. Va hamma o'quvchilar doira shaklida turib olishlari kerak. Birorta mavzu tanlashingiz kerak bo'ladi. Masalan: Things found in a kitchen (oshxonada topiladigan buyumlar), food, profession va hokazo.

Bundan tashqari 21-asr texnologiyalaridan foydalangan holda dars hozirgi kunda judayam rivojlangan. Dars davomida komputer texnologiyalaridan yoki televizorlardan foydalanish orqali o'qituvchilar interaktiv o'yinlarni o'z metodlariga qo'shishmoqda. Yana bir ma'lumot, chet tilini o'qitishda " kommunikativ didaktika " usuli ham ahamiyatga molikdur.Kommunikativ didaktika quyidagilarni o'zida mujassamlashtiradi:

- Ochiq va moslashuvchan dars konsepsiyasi
- Mavzu va mazmun muhim
- Darsdagi asosiy ish shakli : suhbatlashish va guruh bolib ishlash
- O'quvchilarni faollashtirish va tildan ijobiy va erkin foydalanishga e'tibor katta bo'lishi zarur
- Tushunishdan fikrni izhor qilishga prinsipi asosida mashqqa kuchli e'tibor berish
- Manoni ochishda, harakat ko'lamini belgilashda va mashqni tashkil qilishda vizualizatsiya (ya'ni ko' rish tayanchi)muhim rol o' ynaydi.
- Kundalik nutqiy muloqotni hayotiy vaziyatda o'rganish
- Tildan og'zqki foydalanish va shu bilan birga asliy matnni tushunish muhim hisoblanadi.("Chet tilini o'qitish metodikasi." .528.)

Ayrim til o'rganuvchilar til o'rganish uchun kuniga yarim yoki bir soat vaqt ajratsa, lekin rejada 2-3 soat belgilangan bo'lsa stressga tushadi yoki til o'rganishdan zerikib qolishi mumkin.belgilangan vaqtdan kam bo'lsada o'rganish umuman tashlab qo'yishdan ko'ra foydaliroqdir. Shu o'rinda Dolly Partonning "The way I see it, if you want the rainbow you gotta put up with the rain" jumalari yodimizga keladi,ya'ni " Kamalakni ko'rishni istasang, yomg'irga chidashing kerak" degan edilar.Mashhur nemis olimi Y.V. fon Gyote aytganidek: "Kim chet tillarini bilmasa, u o'z tilini ham bilmaydi".

Xulosa o'rnida shuni takidlab o'tish joizki, til o'rganuvchida ehtiyoj emas, ishtiyoq bo'lsagina maqsadga muvofiq bo'ladi. U xoh interfaol o'yin orqali bo'lsin, xoh texnologik vositalardan foydalanilgan holda bo'lsin, til o'rganish va chet elliklar bilan yaqin hamkorlikda bo'lish doim zaon talabiga xos tushunchalardan bo'lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1) O'zbekiston Respublikasining 1-Prezidenti I. Karimovning 2012-yil 10-dekabrdagi PQ-1875-son qarori
- 2) "Til o'ranish kaliti" Abdulaminova F.
- 3) Муминова, Ф. М. Ingliz tilini o'qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalaridan foydalanish / Ф. М. Муминова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2020. — № 18 (308). — С. 590-592. — URL: <https://moluch.ru/archive/308/69404/> (дата обращения: 11.07.2021).
- 4) Karshiyeva Tursunoy Shodiyorovna, SamDChTI tayanch (PhD) doktoranti
- 5) Отабоева, М. Р. Chet tilini o'qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalaridan foydalanish va uning samaradorligi / М. Р. Отабоева.
- 6) ("Chet tilini o'qitish metodikasi." Zayniddin Sanaqulov.528.)
- 7) Hasanboy Rasulov. "Ingliz tili datslarida qiziqarli o'yinlar"

ФИО автора: *Tursunova Nasiba Alisher qizi*

Toshkent shahridagi YODJU texnika instituti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Название публикации: «INKLYUZIV TA'LIM VA INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIM MOHIYATI»

Bugungi XXI ars zamonamizning texnika dunyosining rivojlanish davri tom ma'noda insonlarning salomatligiga yetarlicha o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmadi.

Yoshlarimiz orasida tez-tez kuzatilayotgan erta oila qurish, asabiy holatlarning ko'pligi, turmushlarning mustahkam emasligi, oila boshi hisoblanmish ota va onalarning ma'suliyatsiz qarashi bizda nosog'lom farzandlar dunyosini keltitib chiqarmoqda. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 41-moddasiga muvofiq:, Har kim bepul bilim olish huquqiga ega. Maktab ishlari davlat nazoratidadir". Ushbu jumlarlar zamirida aholi o'rtasida gendir tenglik hamda barcha insonlar qanday holatda bo'lishidan qat'iy nazar, jumladan kelib chiqishi,dini,jinsi,ijtimoiy ahvoli, kelib chiqish tarixi nuqtayi nazarlariga qaramasdan barcha bilim olish huquqiga ega. Biroq ruhiy-emotsionallik nazariyasi bilan tanishar ekanmiz sog'lom va nosog'lom bola o'rtasida yetarlicha farq mavjud bo'lib, ular bir muhitda ilm ola olmasliklari ta'kidlanadi. Boisi nogiron bolada ruhiy holat yetarlicha manfiy ko'rsatkichda hamda uning tezligi sust bo'lish ehtimoli kattaligi, ularga kasalligining turiniga qarab ilm berilishi joizligi kabi bir qancha asosli qarashlar o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Shu sababdan O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'lim yo'lga qo'yildi va qonun doirasida himoya qilindi.

O'zbekiston nogironlar assotsiatsiyasi raisi, Oliy Majlis senatining Fan, ta'lim va sog'liqni saqlash qo'mitasi ekspertlar kengashi a'zosi **Oybek Isoqov** qonun loyihasida **inklyuziv ta'limga ta'rif berishdan boshlash kerakligini** ta'kidladi. U quyidagi ta'rifni qonunga kiritishni taklif qiladi:“Inklyuziv ta'lim — **barcha o'quvchilar uchun maxsus ta'lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarning**

farqliligini inobatga olgan holda ta'lim muassasalarida ilm olishda teng huquqlilikni ta'minlashdir".

Biroq, qonunning 20-moddasi "Inklyuziv ta'lim" bu ta'rifni o'z ichiga olmaydi. Unda faqatgina "inklyuziv ta'lim barcha bolalarga, shu jumladan ta'lim olish chog'ida o'ziga nisbatan har qanday tarzdagi kamsitishni istisno etuvchi **jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalarga** nisbatan teng huquqli munosabatda bo'lish" haqida so'z boradi.

9-moddada "Jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalar, shuningdek uzoq vaqt davolanishga muhtoj bolalar davlat ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida, umumiy o'rta ta'lim muassasalarida inklyuziv shaklda yoki uy sharoitlarida yakka tartibda ta'lim oladi" deyilgan. Ushbu moddada keltirilishiga ko'ra, inklyuziv ta'lim ustuvor emas, balki hozirgi kunda **mavjud ta'lim shakllaridan birigina** xolos.

O'zbekistondagi inklyuziv ta'lim tadqiqotchisi, yangi Zelandiyadagi Vaykato universiteti doktoranti **Galina Namning** ta'kidlashicha, **nogironligi bo'lgan bolalar uchun maxsus maktab-internatlarda yoki uyda emas, balki umumiy ta'lim muassasalarida ta'lim olish ustuvor** bo'lishi kerak.

"Bu barcha davlat ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining bir vaqtda yopilishini anglatmaydi, lekin bolalarning bu kabi maskanlarda va uyda o'qishiga faqatgina **alohida holatlarda** rozilik berishimiz zarur. Ta'lim muassasasini **tanlash huquqi** bolalarning o'zida va ularning ota-onasida/qonuniy vakillarida qolishi kerak", deya ta'kidlaydi Galina Nam.

Shu o'rinda inklyuziv ta'lim qanday ta'lim turi ekanini farqlab olishimiz darkor. **Inklyuziv ta'lim-** ingliz tilidan olingan bo'lib inclusive, inclusion-uyg'unlashmoq, uyg'unlashtirish qamrab olmoq, qamrab olish ma'nolarini bildiradi.

Inklyuziv ta'lim- nogiron va sog'lom bolalar o'rtasidagi to'siqlarni bartaraf etish, maxsus ta'limga muhtoj bolalar, o'smirlar rivojlanishida uchraydigan nuqsonlar yoki

iqtisodiy qiyinchiliklardan qat'iy nazar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo'naltirilgan umumta'lim jarayoniga qo'shishni ifodalovchi ta'lim tizimidir.

Inklyuziv ta'limning bir qancha tamoyillari mavjud:

Inklyuziv ta'limning e'tirof etilishi tamoyili.

Bu tamoyilning mazmuni shundaki, 1990-yildan buyon maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim muassasalari tizimida o'qitish borasida bir qancha jahon miqiyosida deklaratsiyalar va qarorlar qabul qilindi. Ularni jahonning ko'plab davlatlari e'tirof etdilar. Ammo bugungi kunga qadar ularni hayotga joriy qilish borasida ko'plab muammolar mavjud. Ba'zi davlatlarda esa umumiy ta'lim borasida qonun yoki qarorlar qabul qilinganda nogiron bolalarning ta'lim masalasi unga kiritilmaydi. Ammo inklyuziv ta'limni tan olish faqatgina qonun chiqarish bilangina bog'liq bo'lmaydi. **Diskriminasiya** (odamlarni ajratish) va ijtimoiy noto'g'ri fikrlashga qarshi kurashish eng muhim narsadir. Ya'ni inklyuziv ta'limni e'tirof etgan holda, aholi o'rtasida targ'ibat-tashviqot ishlarini olib borish eng birinchi galdagi masaladir.

Inklyuziv ta'limning barcha uchun ochiq bo'lish tamoyili.

O'tgan yigirma yil davomida maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim muassasalari tizimida o'qitish borasida sezilarli ishlar amalga oshirildi. Ammo inklyuziv ta'lim tizimini joriy qilish asosan shaharlar miqiyosida bo'lib qishloqlardagi hududlarda hali-hamon maxsus ehtiyojli bolalar ta'limdan chetda qolib ketmoqda yoki qishloqlardagi ota-onalar nogiron farzandini shaharlardagi maxsus muassasalarga qatnashlarini ta'minlash uchun qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Shuning uchun ham maxsus ehtiyojli bolalarni inklyuziv ta'limga jalb etish barcha hududlarda ochiqdir, ya'ni hudud tanlanmaydi.

Bog'lanishning mavjud bo'lishi tamoyili.

“Bog'lanish”-bu so'zning zaminida-ommaviy binolarning sifati, ayniqsa nogiron bolalar uchun maktablarga kirishning oson bo'lishi kabilar yotadi. Bola maktab binosiga (zinapoyalar aravachada yurishga moslashtirilmaganligi sababli) kira

olmaganmi yoki maktab xojatxonasi aravachada harakatlanuvchilarga moslashtirilmaganligi uchun oddiy maktabdan chiqarib tashlamasligi kerak. Bu kabi qulayliklarni yaratish unchalik katta mablag' talab qilmaydi. Yangi maktab binosi nogiron bolalarning ehtiyojlarini e'tiborga olgan holda rejalashtirilgan paytdan boshlab qurilishi kerak. Albatta nogiron bolalar uchun yaxshi bo'lgan qulayliklar normal rivojlanishdagi bolalar uchun hech bir muammo keltirib chiqarmaydi. Jismonan bog'lanishlarni yaratish inklyuziv ta'limning asosiy muammolarini hal etishga xizmat qiladi.

Markazlashtirilmagan bo'lishi tamoyili.

Bu tamoyilning mazmuni quyidagi ikkita aspekt yordamida ifodalanadi:

A. Inklyuziv ta'lim xizmatlari umumiy ta'lim tizimining integrasiya qilingan qismi bo'lishi kerak.

B. Inklyuziv ta'lim tizimidagi vazifalar mahalliy ta'lim organlariga javobgarlik va boshqaruvni yuklash uchun markazlashmagan holda olib borilishi kerak va imkoniyatlar mahalliy sharoitlarga moslashtirilishi lozim.

Optimal integrasiya erishish uchun markazlashtirilmagan bo'lish muhimdir. Bu ayniqsa qishloq sharoitlarida ayni muddao bo'ladi. Inklyuziv ta'limning vazifalari nogiron bolalarga o'z ota-onalari bilan birga bo'lish, ularga xuddi tengdoshlari kabi o'zlariga yaqin bo'lgan maktablarda ta'lim olish imkonini beradi. Bu ularning shaxsiy sifatlarining shakllanishida muhim ahamiyatga ega.

Inklyuziv ta'limni amarali tashkil etishning bosqichlari mavjud:

1.Izlab topish va jalb qilish bosqichi.Nogiron odamlarning hayoti asosan yakkalab qo'yishlar bilan bog'liq. Ko'plab davlatlarda nogiron odamlarga past nazar bilan qaralib, ular hamjamiyatdan chetlashtirilmoqda. Buning oqibatida nogiron bolalarning ta'lim olish imkoniyatlari yanada chegaralanib qolmoqda. Millatning etnopsixologik xususiyatlaridan biri bo'lmish nogiron farzandini boshqalardan bekitish

hollari esa nogiron bolalar kelajak hayoti uchun juda fojeali holatdir. Mana shunday salbiy oqibatlarni oldini olish maqsadida aholi o'rtasida targ'ibot-tashviqot ishlarini olib borish lozim. Oilaga, ya'ni asosan ota-onalarga nogiron bola ham maktab ta'lim-tarbiyasini olishi shart ekanligini to'g'ri tushintirib bera olish kerak. Shunday usullar bilan ta'limdan chetda qolib ketgan nogiron bolalarni izlab topish imkoni yaratiladi. Ro'yxatga olingan bolalar o'z yaqin arofidagi umumta'lim maktablariga jalb etiladi.

2. Maxsus ehtiyojli bolalar bilan shug'illanish bosqichi. Bu bosqichda umumta'lim muassasalari tizimiga kiritilgan maxsus ehtiyojli bolalar bilan olib boriladigan o'quv-tarbiyaviy, korreksion-rivojlantiruvchi vazifalar rejasi tuzib chiqiladi.

3.Reabilitasiya bosqichi. Bu bosqichda bolalarning nogironligi tufayli bajara olmaydigan faoliyatlarini bajarish qobiliyatlari va ularning imkoniyatlari darajasini kengaytirish ishlari amalga oshiriladi. Shu sababali bu bosqichda nogiron odamlar nafaqat ta'lim tarbiya, balki ularning ishlab chiqarish faoliyatlarini oshiruvchi treninglar ham olib boriladi. Ular "obyekt" emas, balki "subyekt" vazifasini o'taydi. Natijada nogiron bolalarning nima qila olmasligi emas, balki ular nimalar qilisha qodir ekanligi diqqat markazda turadi.

4.Integrasiya bosqichi. Bu bosqich inklyuziv tarzida o'qitilgan, reabilitasiya jarayoni malga oshirilgan nogiron bolalarni ijtimoiy jamiyatga to'la kiritish bosqichidir. Integrasiya bosqichida nogiron bolalar to'laligicha ijtimoiy jamiyatga kiritiladi. Ya'ni bu bosqichda nogiron bolalarning ham o'zlarining teng imkoniyatlari va huquqlaridan foydalangan holda kasb va ishlash joyini mustaqil tanlash imkoniyati beriladi. Ko'pincha „inklyuziv“ va „integratsiyalashgan“ atamallari bilan yanglishlik yuzaga keladi.

Nogiron bolani oddiy sharoitga moslashtirish integratsiyaga qarab qo'yilgan birinchi qadamdir. Imkoniyati cheklangan bolalarning umumta'lim matabiga qamrab olinishi jahon miqyosida „inklyuziv“yoki „integratsion“ta'lim atamallari bilan yuritiladi. Integratsiyalashgan ta'lim bu- diqqat markazida bolaning aynan maktabga

kelib-ketish muammosi turgan, maxsus ehtiyojli bolaning maktab ta'limiga qamrab olishdir. Integratsiyalashgan ta'limda bolaga alohida yordamga muhtoj shaxs sifatida qaraladi. Ushbu bosqichning quyidagicha shakllari mavjud:

a)Jismoniy integratsiya: integratsiyaning bu shakli nogiron va nogiron bo'lmagan bolalar o'rtasida jismoniy farqni kamaytirishga qaratilgan. Oddiy maktab bilan yonma-yon nogiron bolalar uchun sinf yoxud guruh tashkil qilish mumkin.

b)Funksional integratsiya- nogiron va nogiron bo'lmagan bolalar o'rtasida funksional muammolarni kamaytirishga qaratilgan.

c)Ijtimoiy integratsiya- integratsiyaning bu turi ijtimoiy qatlamni himoya qiladi hamda nogiron va nogiron bo'lmagan bolalar o'rtasida ijtimoiy aloqalarni qo'llab-quvvatlash ta'rafidori.

Malakaviylik tamoyili.Maxsus ehtiyojli bolalar inklyuziv tarzda o'qitilayotgan sinflarda yuqori malakali o'qituvchilarning dars berishi talab etiladi. Bundan tashqari inklyuziv sinf o'qituvchisi defektlogiya sohasi bo'yicha ham malaka oshirgan bo'lishi kerak. Inklyuziv ta'limning ushbu tamoyili eng muhim tamoyillardan biri hisoblanadi. Boisi sog'lom bola pedagogi va nogiron bola pedagogi vazifalarida yetarlicha farq mavjud.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, inklyuziv ta'lim ta'limning shu jumladan jamiyatning ajralmas bir qismi bo'lmish inklyuziv ta'limnini hayotimizda o'rni kata. Biz pedagoglar inklyuziv ta'lim tamoyillari va metodlarini anglay olishimiz, ularni rivojlanishi uchun yetarlicha vazifalarni bajarishimiz joiz. Mening fikrimcha har bir pedagog, hoh u inklyuziv ta'lim yo'nalishidagi pedagog bo'lsin, hoh inklyuziv ta'lim yo'nalishida bo'lmagan pedagog bo'lishidan qat'iy nazar nosog'lom bolalar bilan ishlay olishi, nafaqat ishlay olishi, balki ularni jamiyatda shaxs bo'lib shakllanishini yo'lga qo'yishi darkor. Ana shunda u pedagog- yuqori malakali pedagog sifatida gavdalana oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. <https://www.gazeta.uz/oz/2020/06/09/education-law/>
2. <https://hozir.org/defektologiya-maxsus-psixologiya-nazariyasi-va-texnologiyalar.html?page=3>
3. Umumiy pedagogic nazariyasi va amaliyoti. B.X.Xodjayev.
Toshkent-2017

ФИО автора: *Jamolov Ravshanjon Aminjonovich*

Fergana region Margilan city School-15

Название публикации: «TEACHING ENGLISH YOUNG LEARNERS THROUGH TOTAL PHYSICAL RESPONSE METHOD»

Abstract: Each lesson is a big work and each work should be given special attention. Organizing a lesson taking into account the interests of the student is one of the high tasks of a modern educator. The organization of meaningful grammar and physical games is very important in the spiritual and physical development of students' mental abilities. For the same purpose, the article discusses the practical importance of teaching foreign languages through action games today.

Key words: total, theory, physical, activities, performing, skills, comprehension, decider, organizer, feedback, exaggerate, uppercase, reintroduction.

TPR (Total physical response) was developed by James Asher, who is a professor of psychology at San Jose State University in California. TPR is based on the theory that the memory is enhanced through association with physical movement. It is a method in language teaching which is based on the coordination of speech and action. It allows students to react to language without thinking too much. Students are required to carry out the instructions by physically performing the activities. Objectives:

- *Using action-based drills in the imperative form.

- * Teaching oral proficiency at a beginning level.

- * Teaching basic speaking skills.

- *Using comprehension as a means to speaking.

- *Facilitating a suitable "comprehension" and "speaking" period.

Roles of teachers:

- *An active and direct role in TPR. *Decider, *Director, *Organizer,

- * Detailed lesson plan creator,

- *Opportunity provider,

- *Feedback giver,

- *A sensitive instructor to the students.

TPR takes into account that students learn best when they are actively involved-and understand the language they hear. This is especially true of children who developmentally have shorter attention spans and needs to wiggle. Each of the lesson

included in the text provides practice with specific grammatical patterns that are troublesome for young EFL learners.

These structures are introduced through TPR activities to give young learners a measure of control over both form and function. After the students are comfortable with a lesson, teachers can work on the target structure through games and drills. It also helps to set out the props that are used in the TPR lessons in a place where children can work with them independently. A typical TPR activity might contain instructions such as "Walk to the door", "Open the door" and so on. Most teachers are aware of the advantages of TPR in the classroom. The main advantage of TPR is that the teacher can get students physically engaged on the lesson. It gets them out of their seats and shakes things up. How you use this method will depend on a number of factors, including the students' age, level of English background, and willingness to participate in a group setting. When children are shy about speaking, they may become less inhibited about talking after pantomiming or carrying out the action sequences. How much oral communication you want them to do will depend entirely on the nature of the group and the individual children in it. At more intermediate levels this list could be expanded to include longer articles, four or five minute TV or radio news reports, a higher quantity of shorter items, or even whole TV programmes, if your copyright agreements allow it. Again pre-teaching is important, although your students should be able to deal with unknown vocabulary to some extent. At higher levels it's a case of anything goes. At an advanced level students should have some tactics for dealing with new vocabulary without panicking, but it's still useful to have a few quick definitions to hand for some of the trickier stuff! As can be seen, a key skill here is dealing with unknown language, in particular vocabulary. It is hard to cover this topic here, as there are several methods, although one which seems immediately appropriate is the skill of ignoring it, if they can complete the task without it! Some children don't respond at first. Others mouth the words voluntarily when a sequence is being repeated a second or third time. You may begin by asking the students to say key words such as walk or soap, etc. It's all right to exaggerate and be dramatic. Don't be afraid to do the absurd because children enjoy and remember ridiculous. They also like to play the role of the teacher, and these lessons make that possible. Children will respond beautifully to the activities in this text if not pushed too hard. With a class of children of kindergarten age to Grade Three you can use the first steps of each lesson. With older children you may use the entire lesson. The first few times, follow the procedures, and then be creative. You may wish to use costumes or have the children write a story or draw pictures to serve as prompting cues. Though Total Physical Response was originally intended to be used

as an approach to teach oral English, it can also be used effectively to introduce children to the written language. Children learn reading and writing skills best when they are taught in a purposeful and meaningful context. Research has found that children learn literacy skills more easily when they are integrated or combined with oral skills. A language experience story is a group -authored story written about a shared experience. Children participate in an experience, and then retell or dictate the story to you, their teacher. Children watch as you print the story. Children adore reading and re-reading what they have "authored".

When you write down words for them to read, it is a good idea to print using both uppercase (CAPITAL) and lowercase letters, because it is easier for children to make out the words in printed letters than in cursive writing; and printed letters are what they see when work with books.

Teaching procedures:

Preparation. Introduce the important vocabulary items. Setting Up. Have students sit in a circle or other informal arrangement. Set up the situation in front of the lessons you will just need to grab a piece of chalk. For others you may need to bring items from home. Talk about what you will be doing.

Demonstration. Read the lesson while you do the action.

Student Modeling. Read the lesson while a student does the actions.

Reinforcement. Repeat step number 4.

Total class participation. Read the lesson and have the entire class carry out the instructions. Variation. Change the lesson sequence. Writing. The first step is to re-introduce the picture. This reintroduction should achieve familiarity with the subject, i.e., the description of the picture, teacher should use words that call attention to the content more than form, e.g., "Look, what is going on one Sunday morning in this family? What can you see?, let`s find names for the people...

Thus, the children will focus more on the content of the picture. There are several ways to continue this activity. As we cannot expect in a 45-50 minute lesson, to finish this work, the teacher should have the students complete it as homework.

References:

1. Graham, C.1978. Jazz chants. New York: Oxford University press.
2. Littlewood, W. 1981. Communicative language teaching. Cambridge: Cambridge University press.

ФИО авторов: *To 'uchiyeva Nilufar Kamoliddin qizi*

Andijon davlat universiteti Fizika-matematika fakulteti

2-bosqich talabasi

Zulunova Moxlaroyim Abdurashid qizi

Andijon davlat universiteti Fizika-matematika fakulteti

2-bosqich talabasi

Название публикации: «INNOVATION IN MATHEMATICS COURSES
USE OF TECHNOLOGIES»

Annotation: The article reveals the psychological aspects of increasing students' interest in science through the use of innovative technologies in mathematics lessons, as well as teaching them speed and responsiveness. It is thought that modern methods or technological trainings that help to increase the effectiveness of teaching will help students to form logical, intellectual, creative, critical, independent thinking, to develop their abilities.

Keywords: education, new teaching technologies, educator, developer, opportunity, individuality, observability, responsiveness.

After the independence of the Republic of Uzbekistan, a lot of attention was paid to school education. In particular, on August 29, 1997, at the IX session of the Oliy Majlis of Uzbekistan, a national program of training based on the law on education was adopted. According to the law, the system of continuing education is based on state educational standards, which include the following types of education: Preschool education, primary education, general secondary education, secondary special vocational education, higher education, postgraduate education, professional development and retraining them, out-of-school education. A distinctive feature of the national model of training is the introduction of nine years of independent general secondary education and three years of specialized secondary vocational education.

By education we mean the conscious and goal-oriented cognitive activity between teacher and students. Every education has two goals.

1) To provide students with the necessary knowledge system to be studied on a program basis.

2) To develop students' logical thinking skills by imparting mathematical knowledge.

For these two goals to be achieved in the learning process, the teacher must explain each concept taught in terms of psychological, pedagogical, and didactic laws. As a result, students develop a psychological process called cognition.

We know from the course of philosophy that the process of cognition "goes from living observation to abstract thinking and from it to practice." It turns out that the process of learning depends on thinking. "Thinking is the active reflection of the objective world in the human mind."

From a psychological point of view, there are two types of learning:

1) *Emotional cognition (intuition, perception and imagination).*

A person's emotional awareness is reflected in his intuition and imagination. Man interacts with the real world through his senses. Along with perceptions, perception is also involved in the process of cognition. As a result of perceptions, a subjective image of the objective world is formed, and the reflection of this subjective image as a whole in the human mind is called perception.

Objects and events in the external world leave a mark on the cerebral cortex through perception and perception. After some time, these traces can be accelerated and restored as a subjective image of something or an event. The process by which the subjective image of this objective world is restored after a certain period of time is called imagination.

2) *Logical knowledge (concept, judgment and conclusion).*

Any logical cognition takes place through sensory cognition, so that the things in each studied mathematical object are felt, perceived and imagined from an abstract point of view, and then about the thing in that studied object. a certain mathematical concept is formed.

It is not an easy task to teach students to be responsive while increasing their cognitive abilities, developing their speech and enriching their vocabulary. The teacher's constant

creative research, hard work and chosen tools play an important role in this. Mathematics requires responsiveness. Therefore, when we think about responsiveness, of course, we should also talk about its individual characteristics.

These features are:

- Ability to solve problems based on their knowledge;
- be able to find convenient ways to solve the problem.

In developing this feature in students, we need to use innovative technologies and interactive methods more effectively in the classroom. From primary education, which is the basis of the educational process, it is necessary to increase students' interest in science and teach them speed through various mathematical games in mathematics lessons. At the same time, the organization of games "Silence", "Chain Counting", "Bridge", "Quick Calculation" increases the effectiveness of the lesson. In particular, the game "Chain Counting" teaches students to count and think quickly. The children in this game are divided into two equal teams and sit on opposite chairs. A player from the first team tells an example ($12 * 5$) and throws the ball to one of the children in the second team. shots, etc. The knowledge acquired by a student in primary education can be the basis for mastering not only mathematics, but also all subjects in the upper grades. Modern times also require a deep mastery of mathematics. As a clear proof of this we can cite the decision of President Sh.M.Mirziyoyev dated May 7, 2020 "On measures to improve the quality of education and development of research in the field of mathematics." In our country, mathematics has been identified as one of the priorities for the development of science in 2020. Therefore, we need to use innovative technologies, interactive methods, using the available opportunities for students to master mathematical knowledge. Through these methods, we prepare students for international competitions and similar competitions based on world standards. In conclusion, in the professional thinking of the teacher, the predominance of teaching methods and the idea of developing the student as a subject of activity as the main goal of the educational process in general is important for increasing the effectiveness of education and the development of learning independence in students. can be a guarantee.

References:

1. Karimov I.A. "National Training Program", T. "Uzbekistan", 1997.
2. V.Karimov.Psychology.-T.:A.Kodiriy National Heritage Publishing House, 2002.- 203 p.
3. Journal of Public Education N: 3 2014 Tashkent 92-93 p.
4. Alikhonov S. "Methods of teaching mathematics." T., The Teacher, 1992.

ФИО автора: *Кирйигитов Бахриддин Абдусаттарович*

Андижанский институт сельского хозяйства и агротехнологий

Название публикации: «ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МИНИ- И МИКРО ГЭС»

Аннотация: Данная работа посвящена анализу состояния использования источников альтернативных источников энергии, а также факторов и причин, повлекших основное внимание к возобновляемым источникам электроэнергии. Приводится рассмотрение возможности различных видов и классификация гидросооружений. Анализируются параметры и техническое применение нескольких типов свободно проточных гидротурбин.

Ключевые слова: мощность, частота вращения турбины, гидротехнический потенциал, быстроходность.

USING MINI AND MICRO HPP

Kiryigitov Bahriddin Abdusattorovich

Andijan Institute of Agriculture and Agricultural Technologies

Abstract: This work is devoted to the analysis of the state of use of sources of alternative energy sources, as well as the factors and reasons that led to the main focus on renewable energy sources. Consideration of the possibility of various types and classification of hydraulic structures is given. The parameters and technical application of several types of free-flow hydraulic turbines are analyzed.

Key words: power, turbine rotation frequency, hydraulic potential, speed.

МИНИ- ВА МИКРО ГЭС ЛАРДАН ФОЙЛАНИШ

Кирйигитов Бахриддин Абдусаттарович

Андижон кишлок хужалиги ва агротехнологиялар институти

Аннотация: Ушбу ишда альтернатив энергия турларидан фойданиш холати куриб чирилган. Кайта тикланадиган электр энергия турларига эътиборнинг ортиши сабаблари ва омиллар тахлил килинган. Турли тип ва таснифдаги гидрокурилмаларнинг имкониятлари курсатилган. Эркин оқувчи типдаги бир нечта гидротурбиналар парамастрлари ва техник кулланиши хақида маълумот берилган.

Калит сузлар: кувват, турбина айланиш частотаси, гидротехник потенциал, тезкорлик даражаси.

Сегодня одно из главных проблем считается технический ресурс (потенциал) малых рек. В России этот показатель составляет 382 млрд кВт·ч в год), а степень практического использования данного потенциала равен 2,2 млрд кВт·ч в год или 0,58% [1]. Выработка электроэнергии на малых ГЭС (МГЭС) растет по объемам поступления электроэнергии, но их доля очень мала по сравнению с общей выработкой при помощи традиционных источников электроэнергии. Приблизительная оценка экономического потенциала (ресурса) составляет около 55% [2].

Возобновление интереса к МГЭС обусловлено следующими преимуществами гидросооружений такого типа:

- современная гидроэнергетика по сравнению с другими традиционными видами электроэнергетики наиболее экономичные и экологически безопасные по способу получения электроэнергии.

- по отношению к другим экологически безопасным ВИЭ (солнце, ветер) МГЭС практически не зависит от погоды и обеспечивает устойчивую подачу потребителю электроэнергии.

- МГЭС могут управляться дистанционно (имеется возможность дистанционно управлять работой гидрогенераторов, работающих в сети или автономно.

- МГЭС не изменяет природного ландшафта и окружающей среды не только на этапе эксплуатации, но и в процесс ее строительства.

МкГЭС по классификации разделяются в зависимости от принципа использования природных ресурсов и образующейся концентрации водного потока. При условиях Андижанской области удобно создавать целую сеть из МнГЭС с мощностью 5-20МВт. И исходя из этого можно привести разделение

МнГЭС с мощностью до 10МВт по условиям эксплуатации на следующие: работа параллельно с промышленной сетью и работа на изолированного потребителя [4].

В условиях Ферганской долины имеем напор воды - низконапорные (до 25м). Более того гидростанции МГЭС по характеру исполнения удобны следующие виды:

- стационарные безплотинные с трубопроводом напорной деривации,
- переносные с мощностью до 10кВт при использовании их в качестве сооружения небольшой плотины, так и с напорной деривацией, отичными.
- погружные безплотинные с мощностью до 5кВт при скорости течения воды в водотоке около 3 м/с.

Из указанных наиболее простыми в создании считаются безплотинные ГЭС. Также они называются проточными. Существуют следующие типы гидросооружений: гирляндная, водяное колесо, пропеллер и ротор Дарье.

Гирляндная ГЭС (ГрГЭС) можно разделить на два типа: поперечному течению и продольному.

МкГЭС со свободнопоточными гидротурбинами используют скоростной напор воды и не требуют возведения специальных гидротехнических сооружений. Здесь можно использовать гидротурбины осевого, карусельного и гирляндного типа. МкГЭС этого типа имеют модификацию с вертикальным, так и горизонтальным расположением оси вращения вала турбины.

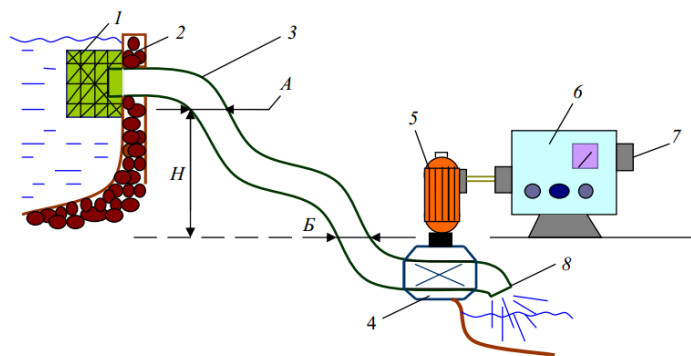

Рис. 1. Конструкция МкГЭС рукавного типа.

1- водозаборное устройство, 2 – каменная или железобетонная плотина,
3-трубопровод, 4- микротурбина, 5 – генератор, 6- стабилизатор
напряжения,
7- выводы для подключения потребителей, 8-водовыпуск.

Свободнопролочные турбины имеют недостатки:

- большие размеры турбины, из-за малого использования напора, и соответственно генерируют небольшую мощность,
- существует опасность их разрушения во время наводков и ледоходов.

Основными потребителями являются объекты, удаленные от энергосистем и фермерские хозяйства, расположенных в отдалении от центральных линий электропередач и животноводческие комплексы.

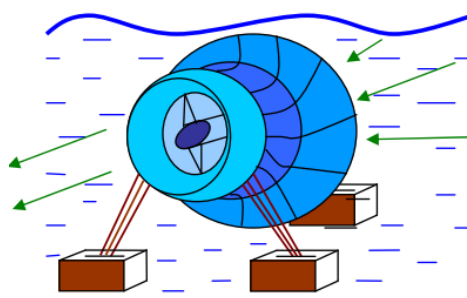

Рис.2.Конструкция свободнопролочных МкГЭС с осевой гидротурбиной,

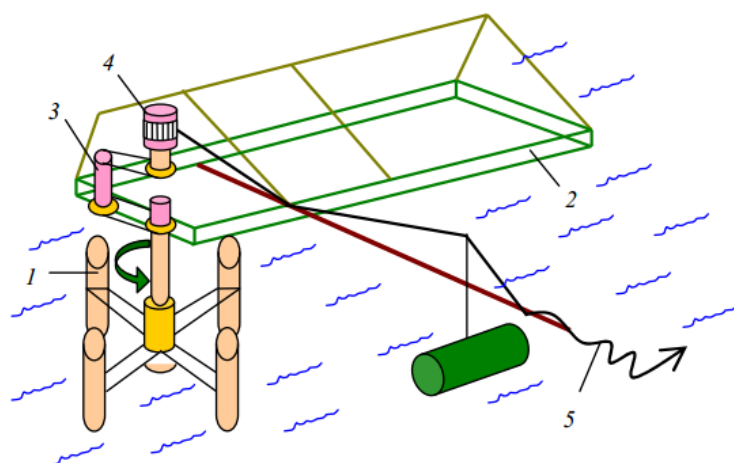

Рис.3.Конструкция свободнопроточных МкГЭС с турбиной карусельного типа

1-турбина карусельного типа, 2 –плот для крепления электромеханического узла,
3-мультипликатор, 4-генератор, 5-электрокабель, связывающий генератор установки с потребителем.

Карусельная форма турбины в свободнопроточных МкГЭС удобна тем, что дает возможность устанавливать данное гидросооружение в большинстве водных источников и связывать отдельно взятого потребителя для обеспечения электроэнергией. Источником энергии считается водоток.

На рис.4 приводятся зависимости мощности МкГЭС от расхода и напора воды.

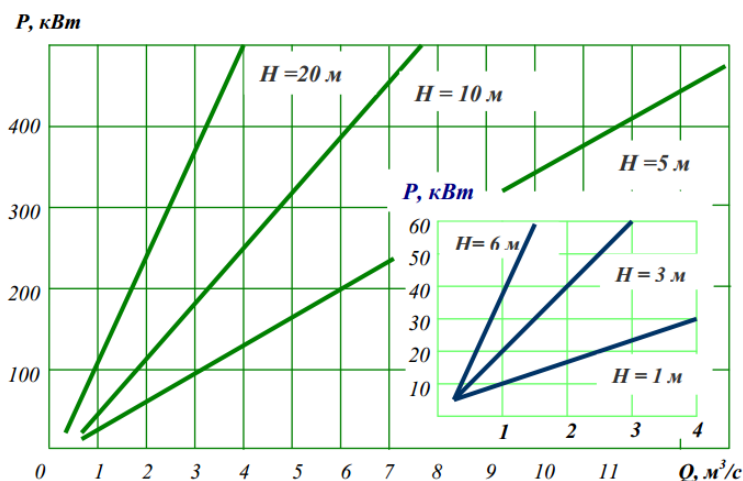

Рис.4. Зависимость мощности МкГЭС от напора и расхода воды при КПД гидроагрегата $\eta=0,65-0,75$.

Работа МкГЭС может осуществляться как параллельно с сетью, так и автономно (в данном случае полученная электроэнергия направляется для определенного потребителя). Полный ресурс работы МкГЭС не менее 40 лет [2,4].

Проблема использования ВИЭ в условиях Ферганской долины очень актуальна. Происходит резкое увеличение потребления электроэнергии со стороны промышленности и населения, а также в связи развитием отраслей. Наличие водных источников, особенно, на территории Андижанской области делают привлекательным использование малой гидроэнергетики. Несмотря на сезонные изменения объемов водотока в ирригационной системе мощности гидрогенераторов в МнГЭС и МкГЭС достигает 50-60% в маловодный сезон, а в хорошие периоды годы до 65%. Здесь можно использовать несколько типов гидротурбин [5].

В сельском хозяйстве целесообразно использовать электроэнергию, полученную от потока воды, применяемая для орошения направлять на подачу воды в труднодоступные участки, т.е. без электроэнергии от центральной системы электроснабжения.

Одновременно с улучшением состояния энергообеспеченности данной территории можно получать высокие урожаи сельскохозяйственных культур путем увеличения дополнительных площадей, орошаемых при помощи электроэнергии от ВИЭ.

Литература

1. Григораш О.В., Квитко А.В. Перспективы малых гидроэлектро-станций в предгорных и горных реках//Научный журнал КубГАУ. -2015.- №112(08). -С.1-13.
2. Григораш О.В. Статистические преобразователи электроэнергии систем автономного электроснабжения сельскохозяйственных потребителей. Дисс....доктора техн.наук.-Краснодар, 2003-338 с.

3. Хузмиев И.К. Малые ГЭС для электроснабжения отдаленных территорий в горной зоне. //Устойчивое развитие горных территорий. -2009.- №1.-С.82-92.
4. Пономаренко А.С. Классификация и перспективы минигидро-электростанций //Научный журнал КубГАУ. -2013-№89(05)-С.1-10.
5. Бозаров О., Кирйигитов Б., Райимжанов Б. Анализ использования малых гидро электростанций на удаленных территориях //Журнал “Тechuka”.-2020- №3 (20).-С. 15-19.
6. Kiryigitov B., Usmanova S. Analyses resurses of hydro energetics //Журнал “Актуальные вопросы современной науки, образования и воспитания”. - 2020. - №7. – С.243-237
7. Бозаров О.О., Кирйигитов Б., Усманова С.Г. Использование водных ресурсов для обеспечения электроэнергией удаленных территорий //Журнал “Life sciences and Agriculture” - 2020. - № 4. - С.8-11.
8. Кодиров Р. Влияние норм подкормки и орошения озимой пшеницы сортов “Дурдона” и “Асп” на урожайность зерна и соломы// Мелиорация и водное хозяйство. – 2019. -№4. – С.29-30.

ФИО автора: Kalimbetova Nabira Amanbaevna

Kegeyli District Department of Public Education

Teacher of Karakalpak language and literature of school N-27

Название публикации: «USE OF PHRASEOLOGICAL WORDS IN THE WORKS OF T. GAYIPBERGENOV»

Annotation: *The article is devoted to the study of the peculiarities of the literary contradiction of the Karakalpak novel of the 1980s on the example of T. Kaipbergenov's "Pupil of the Eye". Since this work played a very important role in the development of Karakalpak national prose in the 1980s, it was expedient for the author to study this work. The author explores the meaning of literary conflict in the creation of images of the main and secondary protagonists of this novel and draws his own scientific-theoretical conclusions, which are very important in further research of the novel genre. According to the author, the artistic and expressive means used by the writer skillfully, such as monologue, dialogue, artistic detail, led to an increase in the emotional impact of this novel on the reader.*

Keywords: *novel, novel, genre, problem, idea, literary conflict, hero image, monologue, dialogue, detail, landscape, psychologism.*

Tolepbergen Kaipbergenov was born in 1929 in Kegeyli district of the Republic of Karakalpakstan. He began his career in 1947 as a school teacher. After graduating from the Karakalpak State Pedagogical Institute, he devoted many years of his creative and organizational work to the development of the Karakalpak national press. editor of the newspaper, director of the Karakalpakstan publishing house, "Soviet Karakalpakstan?" He was the editor of the newspaper, chairman of the Committee on Radio and Television under the Council of Ministers of the Republic of Karakalpakstan, deputy chairman of the State Committee for Press, Printing and Book Trade.

He has been the chairman of the Writers' Union of the Republic of Karakalpakstan since 1980 and has made a significant contribution to the development of Karakalpak literature and art, the education of young poets and writers.

T. Kaipbergenov also took an active part in public affairs and was repeatedly elected to the Jogorku Kenesh of Karakalpakstan and the Nukus City Council.

Tolepbergen Kaipbergenov has come a long and meaningful career during his more than half a century of writing career. In his works, he skillfully sang the history of the Karakalpak people, modern life, national values and traditions. His short stories and novels such as "Thank you, teacher", "A cold drop", "Secretary", "Karakalpak girl", "Mamanbiy legend", "Unfortunate", "Gumrohlar", "Karakalpak epic" trilogy are worthy of our literary treasury. 'rin took over. Many of these works have been translated into many languages and have won a number of prestigious literary awards.

Well-known Karakalpak writer Tolepbergen Kaipbergenov's novel "Pupil of the Eye" tells the story of today's events and raises topical issues in agriculture.

As a result of the writer's careful observation of life, he sees important problems in it and seems to discuss them with the reader throughout the events of the work. The protagonists of the novel are worried about the fate of the Aral Sea, they are plotting in devious ways and looking for ways to eliminate the flaws, such as the pursuit of fame.

Our goal is to study the role and significance of literary contradiction in T. Kaipbergenov's novel "The Pupil of the Eye". Conflict is the basis of the development of events in any work of art, especially in the novel, and in one of the literary categories that plays an important role in the artistic embodiment of life reality. Therefore, the artistic skill and poetic features in the novel cannot be determined without defining how the contradictions of life and the contradictions between them are signs. From this point of view, if we pay attention to the peculiarities of the depiction of realities of life in Karakalpak novels of 1970-2000, first of all, the skillful use of literary conflict is observed. This, in turn, not only enhances the psychological and emotional impact of the work on the reader, but also serves to increase the level of poetic skill of the genre in the national prose.

Thus, the novel "The Pupil of the Eye", which caused various debates, criticisms and resonances in the literary field, occupies a large place in the national prose of the first half of the 1980s. In this novel, the negative events that took place in our country

at that time are vividly described as illegal involvement in the cotton harvest, material and financial waste, and most importantly, environmental problems and the Aral Sea tragedy.

Therefore, it aroused the interest of the general public: Russian, Uzbek, Karakalpak literary scholars expressed their views on the novel. However, the question of the role of literary contradiction in describing the realities of life in this important novel has not been explored. In T. Kaipbergenov's novel "Pupil of the Eye" the conflict arises and develops in different ways: on the basis of the conflict between the protagonists, the director of the state farm Jaksilik Davletov and the former director Erjan Serjanov. economic affairs and attitudes towards the environment and water resources, while introducing people's views on life ...

The novel begins with a depiction of a meeting about taking a position that exacerbates the conflict between the two protagonists. Yerzhan Serjanov was replaced by young Jaksilik Davletov. On this occasion, all the activists of the state farm gathered for a meeting. Here you can see the writer's skill in depicting the opposite aspects of life and the unique features of each protagonist's thoughts in the form of psychological parallelism. As a result, attention is drawn to the writer's skill in uncovering the sharp emotional conflicts of the protagonists. For example, the writer, both Jaksilik Davletov and Erjan Serjanov, emphasize that they are busy with their own thoughts, giving them the opposite quality, and thus they fulfill the plot task. Jaksylik Davletov thinks about how he became a director and his future life, while Erjan Serjanov regrets losing his directorial position. In this regard, we can agree with the famous Karakalpak writer K. Allambergenov: "These two images are a novelty in the system of images of Karakalpak prose in recent years. With the help of these new images, the author was able to artistically describe the previously unprecedented topics in our literature - the negative phenomena in society, such as attrition, fraud and deviation from democratic principles, and one-sidedness in the management of the economy. The novel in this ideological direction is thematically close to N. Dumbadze's "Law of Eternity" and Yu. Bondarev's "Game" in all Soviet prose.

Thus, the protagonist of the novel J. Davletov asks universal and philosophical questions. He imagines a picture of complete contradictions in human life and seeks ways to solve these problems - how to get rid of savagery. And this is a poetic feature in the depiction of life's contradictions. Therefore, it would be superfluous to link the escalation of the conflict with the events of the 1970s and 1980s, such as the conflicts over planting, the economy, and cotton. Indeed, the writer set himself the task of depicting the struggle and contradiction between fraud, idleness and humanity, humanity in the moral image of all mankind by depicting specific contradictions. Because "the writer criticizes the negative features of the work and gives a poetic task to the progressive forces that oppose these events. This, in turn, contributed to the dominance of an optimistic spirit in the novel. " It is fair to assume that the writer used the events of the 1970s and 1980s as material for this.

In conclusion, the famous Karakalpak writer T. Kaipbergenov's novel "The Pupil of the Eye" masterfully describes the fact of conservation of nature and water resources. Therefore, this novel plays an important role not only in Karakalpak prose, but also in Central Asian literature. The writer has achieved this by establishing a literary contradiction.

References

1. Haypbergenov T. Kozdi's View. Roman. Nokis: "Karakalpakstan", 1986.
2. Xalizev V.E. Plot of land. Introduction to Literary Studies. –Moscow: Academy, 2000. 383 p.
3. Allambergenov K. Nasr-86-Dir, literature is also in demand // Modarya, 1987. No 5. P. 94; Shermuhammedov P. The world of the writer: his books, people. Nukus: Karakalpakstan, 1982.140 p.
4. Mirzaev I. New artistic thinking and development trends of modern Uzbek prose. The abstract of the thesis ... diss ... doc. there ... filol ... science. Tashkent, 1991.29 p.
5. Xrapchenko M.B. Sobr. op. In 4 volumes. Moscow: Soviet Writer, 1968. 196-206.
6. Introduction to Literary Studies. Moscow: Academy, 2000 P. 75-87.

7. Koroban V. Modern Moldavian novel. Translated from the Moldavian language. Moscow: Soviet Writer, 1979 P. 221-231.
8. Rimar N. Introduction to Roman theory. Voronezh, 1989 S. 112-123

ФИО авторов: *Mamatqulova O'g'loy*

JIZZAX SHAHAR MTBga qarashli

34- DMTT metodisti

Soliyeva Sohiba

pedagog tarbiyachisi

Название публикации: «МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТИЗИMLARDA ТА'ЛИМ
ТАРБИYAVIY JARAYONNING TASHKIL ETISHNING SAMARADORLIGI»

Annotatsiya: *Maktabgacha ta'lim muassasasida ta'lim-tarbiyaviy ishini rejalashtirish pedagoglar, tarbiyachi-metodist, mudira faoliyatining muhim turlaridan biridir. Rejalashtirish - ta'lim-tarbiyaviy ishning zarur sharoit, foydalanadigan vosita, ishning usul va metodlarini ko'rsatib, ta'lim-tarbiyaviy ish dasturini amalga oshirish tartibi, izchilligini oldindan aniqlashdir.*

Kalit so'z: *Ta'lim-tarbiyaviy ish, rejalashtirish, dastur, bolalar, tarbiyachi-metodist, suhbat metodi.*

EFFECTIVENESS OF ORGANIZATION OF EDUCATIONAL PROCESS IN PRESCHOOL EDUCATION SYSTEMS

JIZAK CITY belongs to MTB

34- DMTT Methodist

MAMATKULOVA OG'LOY

pedagogical educator

SOLIYEVA SOHIBA

Annotation: *Planning of educational work in preschool education is one of the most important types of activity of teachers, educators-methodologists, principals. The order of implementation of the lim-educational work program is to determine the sequence in advance.*

Keywords: *Educational work, planning, program, children, educator-methodologist, conversation method.*

Maktabgacha pedagogika maktabgacha ta'lim muassasasi ishini rejalashtirish mumkinligini va zarurligini ta'kidlab, bunda u inson shaxsini shakllanishida ijtimoiy omillar, muhit va tarbiyaning muhim ahamiyatga egaligi haqida asosiy qoidalarga tayanadi. Rivojlanishning asosiy omili bo'lgan tarbiya jarayonida bilim, aqliy va amaliy malakalar hamda harakat usullarini bola tomonidan egallanishi amalga oshiriladi. Tarbiyaning mazmunini uning maqsadi belgilaydi. Rejalashtirishning maqsadi - «Maktabgacha ta'lim muassasi ta'lim-tarbiya dasturi»ning bajarilishini ta'minlashdir.

Davlat standartining maqsadi — maktabgacha ta'lim tizimini zamonaviy talablarga asoslangan holda tashkil etish, bolalarni sog'lom va har tomonlama etuk qilib voyaga etkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali ta'lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etish hamda ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalash, shuningdek, ta'lim-tarbiya jarayonining hajmiga, mazmuniga va sifatiga, maktabgacha ta'lim tashkilotini qurish va jihozlashga, maktabgacha yoshdagi bolalarning sog'lom ovqatlanishini va xavfsizligini tashkil etishga doir majburiy minimum talablarni joriy etish va nazoratini tashkil etishdan iborat.

Pedagogik jarayonni yagona bir butun sifatida tashkil etish vazifasi rejalashtirishda yetakchi hisoblanadi.

Rejalashtirish pedagogik jarayonni yaxlit tashkil etishga: bolalar jamoasi va ayrim bolalarni tarbiyalash vazifasini aniqlashga, bolalarni yoshiga ko'ra pedagogik ta'sir mazmunini va usullarini tanlashga, bolalar hayoti, faoliyat turlari, rahbarlik metodlari va shu kabilarni tashkil etishning turli shakllaridan foydalanishga yo'llangan bo'lishi kerak.

Maktabgacha ta'lim muassasalaridagi ta'lim-tarbiya ishlarini rejalashtirish murakkab bo'lib, tarbiyachidan bolalarning ruhiy fiziologik taraqqiyot darajasi to'g'risidagi bilimlarni, ta'lim-tarbiya dasturini, ta'lim va tarbiyaning metod va usullarini bilishni taqozo etadi.

Reja - tarbiyachiga yil bo'yi amalga oshiradigan ta'lim-tarbiya ishlarini bir tekisda taqsimlab, ma'lum izchillik bilan amalga oshirishga yordam beradi.

Reja bolalar bilan amalga oshiriladigan ta'lim-tarbiya ishlariga oldindan puxta tayyorgarlik ko'rish metod va usullarni yaxshilab o'ylab olish, kerakli material va jihozlarni tayyorlash imkonini yaratadi. Tarbiyachi rejalashtirgan hamma ishlar har bir bolaning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashi lozim. Shu bilan birga reja qotib qolgan narsa bo'lmay, vaziyatdan kelib chiqib, unga o'zgarishlar kiritish mumkin.

Maktabgacha ta'lim sohasiga ixtisoslashgan kadrlar tayyorlash masalasiga alohida e'tibor qaratildi. Qabul qilinayotgan barcha-barcha qarorlarni amalga oshiradigan, farzandlarimizga eng zarur hayotiy tushuncha va ko'nikmalarni o'rgatadigan yuqori malakali tarbiyachilarni tayyorlash masalasi kun tartibiga chiqdi. Bu sohada zamonaviy talablarga javob beradigan ilg'or pedagogik usul va uslublarni ishlab chiqish, o'quv va o'quv-metodik adabiyotlarning yangi avlodini yaratish va nashr etish ham g'oyat dolzarb vazifa edi. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari va "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim muassasasining Davlat o'quv dasturi qabul qilindi. Endilikda zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotining tarbiyachilari bolalarni erkin qo'ygan holda faollik markazlarida o'yin mashg'ulotlari orqali yangi ma'lumotlarni o'rgatmoqda.

Pedagog va ruxshunos olimlar olib borgan ilmiy tadqiqot ishlarining xulosalari bolalarning malaka va ko'nikmalarni egallashi ma'lum yosh bosqichida yuzaga kelishini ko'rsatdi.

Tarbiyachi xuddi mana shu davrni qo'ldan boy bermay, bolani har tomonlama rivojlantirishga erishmog'i zarur. Tarbiyachi o'zi ishlayotgan gurux, shuningdek o'zidan oldingi va keyingi guruxlar dasturi talablari va mazmunini yaxshi bilishi kerak. Masalan, dasturning kichkina guruh bolalarini tevarak-atrof bilan tanishtirish bo'limida bolalarni hayvonlar, o'simliklar va shunga o'xshashlar tug'risidagi eng oddiy bilim va tushunchalar bilan tanishtirish vazifasi belgilangan.

O'rta guruxda dastur bo'yicha bolalarni tevarak-atrof bilan tanishtirish va narsa-buyumlarga, voqea-xodisalarga nisbatan qiziqishini o'stirish va shu asosda eng oddiy tasavvur va tushunchalar xosil qilish, eng muhimi esa, kuzatuvchanlikni, narsa va buyumlar, voqea-hodisalar o'rlasidagi o'zaro bog'liqlikni topa bilishga o'rgatish bosh

vazifa hisoblanadi. Katta va tayyorlov guruxi bolalarini narsa-buyumlar, voqea-hodisalar tug'risidagi xaqiqiy tasavvur va tushunchalarini, ularning tabiiy sabablar bilan bog'lik ekanligini shakllantirish dasturning muxim vazifasidir.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarga ta'lim-tarbiya berish ishini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun dasturni yaxshi bilishning o'zi yetarli emas, shu bilan birga, har bir bolaning shaxsini rivojlantirish yo'llarini yaxshi bilish, bolaning bilim, malaka va ko'nikmalarni egallab olish qobiliyati har xilligini ham e'tiborga olish kerak.

Tarbiyachining ishini muvaffaqiyatli rejalashtirishning yana bir zarurati - uning metodik qo'llanma, pedagoglar kengashi, metodik birlashma, kurslarda va shunga o'xshashlardan olgan tavsiyalardan keng foydalanishidir.

Mashg'ulotni rejalashtirish bolalar tomonidan ma'lum xajmdagi bilimlarni egallash va kengaytirish imkoniyatini yaratibgina qolmay, shu bilan birga ularning bilimlarini aniqlash, mustahkamlash, mustaqil faoliyatlarida qo'llash imkonini beradi. Bolalarga beriladigan bilim, malaka va ko'nikmalarning hajmi mashg'ulotdan-mashg'ulotga kengaytirib, murakkablashtirib boriladi. Masalan, tarbiyachi birinchi mashg'ulotda bolalarni uy hayvonlari bilan tanishtiradi, bolalar ularni kuzatishadi, nomini aytishga o'rganadi. Keyingi mashg'ulotda esa bu bilimlar mustahkamlanib, hayvonlarni kuzatish jarayonida yangi bilimlar hosil bo'ladi. Bolalar bu hayvonlarning foydali belgilarini, xatti-harakatini kuzatishsa, kelgusi mashg'ulotda bolalar uy hayvonini odamlar qanday parvarish qilishi va bu parvarishga hayvonlar o'z «minnatdorchiligini» qanday bildirishi to'g'risida gap boradi.

Dastur materialini o'rganish mashg'ulotdan-mashg'ulotga mana shu izchillik bilan amalga oshirib boriladi. Bolalarning bilim, malaka va ko'nikmalarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishlari aksariyat xollarda tarbiyachining tayyorlagan metod va usullariga, shart-sharoitga bog'liq bo'ladi. Bu yoshdagi bolalarning yosh xususivati asosan ko'rgazmali metoddan kuzatish namoyish qilish metodi xikoya, suxbat tushuntirish; amaliy metod mashq o'yindan foydalanishni takrorlaydi.

Har bir metod umumiy vazifani amalga oshirishga qaratilgan yagona yo'l bo'lib, usullar yig'indisidan tashkil topadi. Hamma usullarni shartli ravishda uchta guruhga

bo'lish mumkin: ko'rgazmali (ko'rsatish), og'zaki (savol. solishtirish, she'r aytish, topishmokdan foydalanish), amaliy (topshiriq, o'yin, vaziyat usullari va boshqalar).

Bevosita faollashtiruvchi metodlardan tashqari bivosita metodlardan ham foydalaniladi (eslatish, maslahat, tanbeh berish, tuzatish). Ko'p xollarda metod va usullardan kompleks tarzda foydalaniladi. Mashg'ulot vaqtida beriladigan bilim, malaka va ko'nikmalarni bolalar yaxshi o'zlashtirib olishlari ularning hissiy holatini ko'tarish uchun xizmat qiladi.

Bolalarga beriladigan savollarni ham qanday izchillikda berilsa, shunday yozib qo'yish zarur. Agar tarbiyachi mashg'ulotda topishmoq yoki she'rdan parcha keltirmoqchi bo'lsa, uning mazmunini yozib qo'ygan ma'qul. Solishtirishga o'rgatishda qaysi buyumlardan, ularning qaysi belgisidan, qanday savollardan foydalanish lozimligi ham yoziladi.

Tarbiyachining mashg'ulotni rejalashtirishdagi ba'zi bir metod va usullarini ko'rib chiqamiz.

Tarbiyachi mashg'ulotga tayyorgarlik ko'rayotganda, albatta, yosh bolaning tafakkuri ko'rgazmali-obrazli bo'lishini e'tiborga oladi va asosan mashg'ulotda ko'rgazmali metodlarni rejalashtiradi. Kuzatish metodi tarbiyachi rahbarligida kuzatilayotgan ob'ektni bolaning hissiy idrok qilishini ta'minlaydi. Narsa va buyumlarni namoyish etish ham shunday ahamiyat kasb etadi. Ko'p mashg'ulotlarda, ayniqsa-nutqni o'stirish mashg'ulotida tarbiyachining hikoyasidan foydalaniladi. Bu bolalarga tanish bo'lgan badiiy asardan, tevarak-atrofdagi hayotdan olingan voqea-hodisalarni tarbiyachi xis-hayajon bilan jonli, obrazli qilib bayon etishidir.

Suhbat metodi ham rejalashtiriladi. Suhbat bolalarga avval egallagan bilimlari bilan yangisini bog'lash imkonini yaratadi, shuningdek, yangi bilimlarni o'zlashtirib olishlarini engillashtiradi. Tarbiyachi mashg'ulotlarda foydalanadigan so'zli metodda uning qiyinligini savollar tashkil etadi. savollarni bolalarning bilish jarayonlari: sezgi, idrok, tafakkurini faollashtiradigan qilib tuzish kerak. Savollar bolalardan aqliy zo'r berishga, sabab-natijalarni aniqlashga qaratilgan bo'lishi zarur.

Mashg'ulotlarda muammoli vaziyatlar yaratish ham bolaning fikrlash faoliyatini kuchaytiradi, bilimlarni egallab olishini engillashtiradi, ularning fahm-farosatli, mustaqil fikrlaydigan bo'lishiga yordam beradi.

Ta'lim-tarbiyaviy ishlar mashg'ulotlardan tashqarida: kundalik turmush, o'yin, mehnatda ham davom ettiriladi. Rejada bolaning xulq-atvorini: bir-birlariga xayrixoxlik munosabatini, bir-birining o'yiniga qiziqishlari bilan hisoblashishni, yuzaga kelgan nizolarni xaqgo'ylik bilan hal qilish kabilarni tarbiyalash vazifalari nazarda tutiladi.

Rejada o'yinda bolalarni o'zaro munosabatlari va xulq-atvorlarini tarbiyalash vazifasini kiritib, tarbiyachi bolalar o'yinlarining mazmuni ni, ularning o'ynash ko'nikmalarini hisobga oladi. Kun davomida tarbiyachsi xilma xil harakatli va didaktik o'yin larni uyushtiradi, ularga rahbarlik rejalashtiradi.

Bolalarning mehnat faoliyatlarini tashkil etish shakllariga doir rejalashtirish muhimdir. Mehnatni tashkil etish shakli sifatida barcha guruhlarda topshiriqlardan foydalaniladi. O'z mazmuniga ko'ra topshiriqlar turlicha bo'lishi mumkin. Tarbiyachining ish rejasida yangi topshiriq mazmunini qayd etish, so'ngra uni bajarishga jalb etiladigan bolalar ismlarini ko'rsatish maqsadga muvofiqdir. Tarbiyachi bolalar navbatchiligiga rahbarlikni rejalashtirar ekan, tarbiyachi mehnat hajmi va mazmumi, bolalarga navbalchilik vazifalarini tanishtirishda foydalanadigan jihoz, metod va usullarni ko'rsatadi. Rejada bolalarning jamoa shaklidagi mehnatlarini tashkil qilish mazmuni va tarkibi, o'tkazish vaqti ko'rsatiladi. Zarur jihozlar belgilanadi va joylashtiriladi.

Mustaqillik bayramlari, mustaqil yurtimizdagi muhim sanalar va xodisalar bilan bog'liq bayramlar, maktabgacha ta'lim muassasasida bolalarga Vatanga muhabbat, baynalminal xislarni tarbiyalash, ularni xalqimizning boy milliy va umumbashariy qadriyatlari asosida tarbiyalash maqsadida bayram ertaliklari o'tkaziladi. Bayramlarni tarbiyaning muhim vositasi sifatida puxta rejalashtirish lozim.

Maktabgacha ta'lim muassasasi ota-onalar o'rtasida pedagogik targ'ibotni amalga oshiradi. Ularni oila va maktabgacha ta'lim muassasasining bolalarga ta'sir ko'rsatishda hamkorlikni yo'lga qo'yish maqsadlarida ta'lim-tarbiyaviy ish mazmuni

bilan tanishtiradi. Bolalarni oilada tarbiyalashning ilg'or usullarini o'rganadi, umumlashtiradi va tarqatadi. Bu ish izchil tarzda amalga oshiriladi va maktabgacha ta'lim muassasasi mudirasi tomonidan yillik rejada, tarbiyachi tomonidan ham rejalashtiriladi. Ishni tashkil etish usullari quyidagilarni: ota- onalar majlisi, bolani oilasiga borishni, ochiq eshiklar kunini, mashg'ulotlar o'kazishni, bolalar ishlari bo'yicha ko'rgazmalar tashkil etishni nazarda tutadi

Foydalanilgan adabiyot:

1. Исмоилова, Д. М. (2015). Инновационные технологии как компонент развития личности в непрерывном образовании. Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития, 2(13).
2. Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan davlat standartlari. - T.: 2020 yil 802
3. Abdullayeva S. Ekologik tarbiya vazifalari // Maktabgacha ta'lim. - T.: 2008.-B. 18-20.

ФИО автора: M.I.Mamarizayeva

Farg'ona politexnika instituti talabasi

ФИО научного руководителя: SH.I.Mamatojiev

q.x.f.n., dotsent

Название публикации: «SAQLASH DAVRIDA UZUMNI SIFATINI NAZORAT QILISH»

Annotatsiya.

Uzumni saqlashda bo'ladigan biologik va fiziologik jarayonlarni chuqur o'rganish hamda bu borada aniq fikrga ega bo'lish mahsulotlarni sifatli qilib saqlashda muhim ahamiyatga ega. Uzumni sifatli saqlanishi uchun saqlash mobaynida ularda qanday jarayonlar borishini va bu jarayonlarning borishiga tashqi muhitning qaysi omillari ta'sir qilishini bilish zarur.

Uzumni ma'lum vaqt davomida sifatini pasaytirmasdan va ogirligini minimal darajada yo'qotish xususiyati ularning saqlashga chidamliligini belgilaydi. Uzumni mikroorganizmlar bilan zararlanishiga qarshilik ko'rsatish xususiyati ularning immunitetligi, deb yuritiladi. Bu ikki xususiyati bir-biriga chambarchas bogliq bo'lib saqlashga chidamsiz bolgan mahsulotlar, odatda, mikroorganizmlar bilan tezda zararlanadi.

Uzumning saqlashga chidamliligi - ularni qulay sharoitda saqlash muddati bilan aniqlanadi. Uzumni saqlashga chidamliligini ma'lum zona va faslda hamda agrotexnik, texnologik rejimda namoyon bolishi saqlanuvchanlik, deb ataladi. Saqlanuvchanlik, odatda, saqlash davrida mahsulotlarni yo'qotish ogirligini foizlarda hisoblangan miqdori bilan belgilanadi. Umuman olganda, uzumning saqlashga chidamliligi ularning tabiiy xususiyatidir. Shuning uchun bir navning o'zi har xil sharoitda turlicha saqlanishi mumkin.

Kalit so'zlar. *Uzum, uzumni saqlashdagi asosiy vazifa, saqlashda bo'ladigan biologik va fiziologik jarayonlar, uzumni mikroorganizmlar bilan zararlanishi, uzumni saqlashning biologik asoslari, uzumning saqlashga chidamliligi.*

Аннотация.

Углубленное изучение биологических и физиологических процессов, связанных с хранением винограда, а также четкое представление о них важны для качества продукта. Для сохранения качества винограда необходимо знать, какие процессы в них происходят при хранении и какие факторы внешней среды влияют на протекание этих процессов.

Тот факт, что виноград не теряет своих качеств с течением времени и теряет минимальный вес, определяет их долговечность. Способность винограда противостоять микробным повреждениям называется их иммунитетом. Продукты, не обладающие устойчивостью к этим двум свойствам, тесно связаны и обычно чувствительны к микроорганизмам.

Стойкость винограда при хранении определяется сроком его хранения в благоприятных условиях. Способность винограда храниться в определенной зоне и сезоне, а также в агротехнических и технологических режимах называется консервацией. Хранение обычно определяется количеством, рассчитываемым как процент от потери веса продуктов во время хранения. В целом устойчивость винограда к хранению - это их естественная особенность. Поэтому один и тот же сорт можно по-разному хранить в разных условиях.

Ключевые слова. Виноград, основная задача при хранении винограда, биологические и физиологические процессы, происходящие при хранении, заражение винограда микроорганизмами, биологические основы хранения винограда, устойчивость винограда к хранению.

Annotation.

An in-depth study of the biological and physiological processes associated with the storage of grapes, as well as a clear understanding of them, are important for the quality of the product. To preserve the quality of grapes, it is necessary to know what processes occur in them during storage and what environmental factors affect the course of these processes.

The fact that grapes do not lose their qualities over time and lose minimal weight determines their longevity. The ability of grapes to resist microbial damage is called their immunity. Products that are not resistant to these two properties are closely related and usually susceptible to microorganisms.

The storage stability of grapes is determined by the period of storage in favorable conditions. The ability of grapes to be stored in a certain zone and season, as well as in agrotechnical and technological modes, is called conservation. Storage is usually defined as a quantity calculated as a percentage of the weight loss of the food during storage. In general, storage resistance of grapes is their natural feature. Therefore, the same variety can be stored in different ways under different conditions.

Keywords. *Grapes, the main task during storage of grapes, biological and physiological processes occurring during storage, contamination of grapes with microorganisms, biological bases of storage of grapes, resistance of grapes to storage.*

Uzumni yilning ma'lum bir davrida yetishtirilib, insonning oziqlanishi uchun zarur bo'lgan bir qator moddalar - vitaminlar, mineral tuzlar, uglevodlar, organik kislotalar va boshqalarning asosiy manbayi hisoblanadi. Uzumni saqlashdagi asosiy vazifa ulaming fizikaviy va kimyoviy tarkibini, ya'ni tashqi ko'rinishi, rangi, mazasi hamda oziq-ovqatlik qiymati va boshqa xususiyatlarini saqlab qolishdan iborat. Shu sababli, uzumni saqlashni to'g'ri hamda ilmiy asosda tashkil qilish aholini yil mobaynida ushbu mahsulot bilan ta'minlash muammosini hal qiladi.

Uzumni saqlashda bo'ladigan biologik va fiziologik jarayonlarni chuqur o'rganish hamda bu borada aniq fikrga ega bo'lish mahsulotlarni sifatli qilib saqlashda muhim ahamiyatga ega. Uzumni sifatli saqlanishi uchun saqlash mobaynida ularda qanday jarayonlar borishini va bu jarayonlarning borishiga tashqi muhitning qaysi omillari ta'sir qilishini bilish zarur.

Uzumni saqlashda ular vaznining tabiiy ravishda tushishini atigi bir foizga kamaytirish mahsulotni o'n ming tonnalab ko'paytirishga olib keladi. Shuning uchun mutaxassislar uzumni saqlashga e'tiborini kuchaytirishlari hamda bu bilan bog'liq bo'lgan barcha masalalarni chuqur o'rganishlari lozim. [3.1]

Uzumni saqlashning biologik asoslari. Uzumni ma'lum vaqt davomida sifatini pasaytirmasdan va og'irligini minimal darajada yo'qotish xususiyati ularning saqlashga chidamliligini belgilaydi. Uzumni mikroorganizmlar bilan zararlanishiga qarshilik ko'rsatish xususiyati ularning immunitetligi, deb yuritiladi. Bu ikki xususiyati bir-biriga chambarchas bog'liq bo'lib saqlashga chidamsiz bolgan mahsulotlar, odatda, mikroorganizmlar bilan tezda zararlanadi.

Uzumning saqlashga chidamliligi - ularni qulay sharoitda saqlash muddati bilan aniqlanadi. Uzumni saqlashga chidamliligini ma'lum zona va faslda hamda agrotexnik, texnologik rejimda

namoyon bolishi saqlanuvchanlik, deb ataladi. Saqlanuvchanlik, odatda, saqlash davrida mahsulotlarni yo'qotish ogirligini foizlarda hisoblangan miqdori bilan belgilanadi. Umuman olganda, uzumning saqlashga chidamliligi ularning tabiiy xususiyatidir. Shuning uchun bir navning o'zi har xil sharoitda turlicha saqlanishi mumkin.

Uzumning saqlashga chidamliligi ko'p omillarga bogliq. Agar bitta nav doirasidagi uzum mevasining katta-kichikligi, donlarining tig'izligi, po'stining qalinligi, shakli va po'stining butunligi, rangi hamda boshqa ko'rsatkichlari ma'lum nav uchun xos bo'lsa, bunday mevalar yaxshi saqlanadi. Uzumning o'ziga xos xususiyatlardan cheklanishi ularning saqlanuvchanligini pasaytiradi.

Uzumni saqlangan vaqtda ular qimmatli oziq va ta'm beruvchi moddalar to'planmaydi, aksincha, parchalanadi. Kecliki navlar uzilgandan keyin ma'lum vaqtgacha yuqorida ko'rsatilgan moddalar to'planadi, so'ngra parchalanish boshlanadi.

Mevalar yetila borgan sari ular tarkibidagi shakar miqdori ortib, kislota va oshlovchi moddalar kamayib boradi.

Uzum pishish davrida saxaroza bilan monasaxaridlarning nisbati o'zgarib turadi: saqlash davrida fruktoza miqdori oshadi, glukoza va saxaroza miqdori kamayadi. Uzum pishib o'tib ketga, ularning nafas olishi hisobiga shakar miqdori kamayib ketadi. Uzumning shirinligini fruktoza miqdori belgilaydi, garchand saxaroza va glukoza miqdori fruktozanikiga qaraganda ko'p bo'lsa-da, uzum uncha shirin bo'lmaydi.

Uzumni saqlash vaqtida ular tarkibidagi kislotalar shakarga nisbatan o'zgaradi. Saqlanish davrining oxiriga borib, mevalar ancha shirin, so'ngra esa, kislotalarni yo'qotishi natijasida bemaza bo'lib qoladi. Pektin moddalar uzumni saqlanishi mobaynida parchalanib eruvchan pektinlar hosil qiladi va bu uzumning yumshoqlanishiga olib keladi. Uzumning yumshoqlanishi mevaning o'rta qismidan perferiyasi (tashqi qismiga) tomon boradi. Pektin moddalarining parchalanishi natijasida mevalarni qoraytirib yuboradigan metil spirit hosil boladi. Odatda, uzumlar so'liganda pektin moddalar to'planadi.

Uzumni saqlash davrida oshlovchi moddalar kamayib, xushbo'y moddalar esa, fermentlar ta'sirida boshqa moddalarga aylanib ketadi (oksidlanadi). Bu davrda mevalar tarkibidagi azotli moddalar, vitaminlar miqdori kamayadi. Ertapishar navlar tarkibidagi vitaminlar kechpishar navlardagiga qaraganda tez yo'qoladi. Uzumni saqlashda harorat va havoning aylanishi yuqori bo'lganda vitaminlarning kamayishi aktivlanadi. Shunday qilib, mevalar yetilish davrida gidrolitik jarayonlar sintetik jarayonlardan ustun keladi. [1,1]

Uzumning fizik xossalari hamda ularni saqlashdagi texnologik-kimyoviy nazorat qilish saqlash jarayonida ularning fizik xossalarini bilish, saqlashda bu xossalardan ilmiy asosda foydalanish muhim hisoblanadi. Uzumning fizik xossalari ularni yig'ibterib olishda, tashishda hamda saqlashda katta ahamiyatga ega.

Uzumning fizik xossalari suv bug'latishi, terlashi, issiqlik xossalari, mexanik pishiqligi, to'kiluvchanligi, g'ovakligi va boshqalar kiradi. Saqlash jarayonida mahsulotlar suvni ko'p miqdorda bug'latadi, terlaydi va natijada so'lib qoladi. Buglanish miqdori uzumning turi, navi, morfologik tuzilishi hamda uning kimyoviy tarkibiga bog'liq. Po'sti yupqa, po'stining mum g'ubori sidirilib ketgan, hujayra tarkibida oqsil va kolloid moddalar kam bo'lgan, suvni saqlab qolish xususiyati past bo'lgan mevalar suvni tez bug'latadi va soviydi. Havoning harorati baland, namligi past bolib, uning ombordagi harakati tez bolsa, buglanish tezligi ham shunchalik yuqori bo'ladi.

Bug'lanish tezligi mevadagi suvning miqdoriga ham bog'liq. Agar uzum uzishdan oldin sug'orilsa, uzilgan mevalar sersuv bo'lib, saqlash davrining boshida tarkibidagi suvni tez bug'latib

soʻlib qoladi. Koʻpincha ularda achchiq mogʻor hosil boʻladi. Uzishdan oldin uzoq vaqt suv ichmagan mevalar ham saqlash vaqtida suvni tez bugʻlatadi va soʻlib qoladi va ular tez buziladi.

Ularning sirtidagi namlik mikroorganizmlarning rivojlanishiga qulay sharoit tugʻdiradi. Uzulmlarni saqlash uchun sunʼiy usulda — sovitgichlarda va tabiiy usulda ventilatsiya-tashqi havo yordamida sovutiladi. Mevang sovishi - 0,5°C dan - 1°C gacha yuz beradi. Mevalaring sovish harorati ular tarkibidagi suvning miqdoriga bogʻliq. [2,1]

Mevalar qanchalik tez sovitilsa zararli mikroorganizmlarning rivojlanishi va biokimyoviy jarayonlar sekinlashadi, natijada, mahsulotning saqlanish muddati uzayadi va nobudgarchilik kamayadi. Mexanik shikastlangan mevalar ularning sovuqdan nobud boʻlishini kuchaytiradi.

Mevalarning issiqlik xossalari ham ularni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Ular issiqlikni va haroratni yomon oʻtkazishi bilan tavsiflanadi. Shu sababli, hamda gʻovakligi katta boʻlganligi uchun ular juda sekinlik bilan soviydi va isiydi. Uzunning issiqlik va harorat oʻtkazuvchanligi yomon boʻlganligi uchun omborlarda oʻz-oʻzidan qizish jarayoni paydo boladi, natijada, saqlanayotgan mahsulotning bir qismi yoʻqotiladi. [4,1]

Demak, uzumni saqlash davrida sifatini nazorat qilish mahsulotni uzoq va sifatli saqlanishining muhim omili hisoblanib, axolini va isteʼmol bozorini yil davomida uzum mahsuloti bilan uzluksiz taʼminlashning asosi hisodlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Trisvyatskiy i dr. Xranenie i texnologiya selʼskoxozyaystvennix produktov. M., «Kolos», 1983.
2. N.G. Proxorova va boshq. Oziq-ovqat mollari tovarshunosligi. T., «Oʻqituvchi», 1991.
3. R. Oripov va boshq. Qishloq xoʻjaligi mahsulotlarini saqlash va qayta ishlash texnologiyasi. T., «Mehnat», 1991.
4. R.O. Mahmudov. Qishloq xojaligi mahsulotlari sifatini nazorat qilish va standartlashtirish. Toshkent - «ILM ZIYO» - 2006

ФИО автора: *Safayeva Ma'mura Oqil qizi*

2nd year master's student of the National University of Uzbekistan

Название публикации: «LINGUOCULTUROLOGY THEORY IN MODERN TRANSLATION PROCESS»

Abstract: *The article deals with brief overview on linguoculturology as a newborn science and importance in translation process. The paper is aimed at materializing idea of scientific picture of linguoculturology. It is given some scholars' views about the aspect and its main issues in translation are considered in the paper.*

Key words: *linguists, culture, linguiculture, nation, value, language, research.*

The content of the language is subtly and deeply related to culture.

“Language does not exist outside of culture, that is, outside the socially inherited set of practical skills and ideas that characterize our way of life” [1]. Language helps a person to divide the material and spiritual world, including cultural values and socio-historical experience of its speakers [2]. The world's leading linguists emphasize that culture is the key to understanding and learning a language, because linguistic structures are based on sociocultural structures [3]. Russian linguistics is based on the comprehensive concept of the sociality of language, which is usually interpreted as the dialectical unity of language and culture, language and society, or, in more specific terms, as the unity of language and national culture [4]. Naturally, culture as a form of organizing human experience it is difficult to see, touch as a material thing. Everyone sees the man, his actions and interactions with other people [5].

By the end of the twentieth century, linguistics began to accept the assumption that "Language is not only connected with culture, but also a means by which it grows out of culture and expresses it." At the same time, language is a means of creating, developing, preserving (in the form of texts) and an integral part of culture. Because language creates the material and spiritual works of culture. Linguoculturology, formed on the basis of this idea for thousands of years, emerged as a new, specialized branch of science in the 1990s. Linguoculturology is an anthropocentric paradigm in linguistics is a product that has been evolving over the last decade. By the beginning

of the 21st century, linguoculturology has become one of the leading fields in world linguistics. Linguoculturology is the study of folk culture that is reflected and strengthened in language and discourse. He first examines the myths, legends, customs, traditions, rituals, customs, symbols, etc. of a particular culture. These concepts are culturally relevant and are reinforced in language in the form of everyday and ritual interactions. According to Telia V. N., linguoculturology primarily studies living communicative processes and the relationship of the language expressions used in them with the mentality of the people in synchronous movement. Linguoculturology is the study of language as a cultural phenomenon, and the interrelated language and culture constitute its subject. Consequently, Telia V.N writes: “Linguoculturology is the study of the human, more precisely, the cultural factor in man. This means that the center of linguoculturology is a set of achievements inherent in the anthropological paradigm about man as a cultural phenomenon” [6]. According to Slishkin G.G., “Linguoculturology focuses on the human factor, specifically the cultural factor in man. The fact that the center of linguoculturology is a cultural phenomenon shows that the science of man is a phenomenon belonging to the anthropological paradigm” [7].

Alefrenko N. describes lingvoculturology as follows:

- Linguoculturology is closely related to linguistic and cultural studies bound, it has a synthesizing property;
- The main focus of linguoculturology is on cultural evidence interpreted in language;
- Linguoculturology is a branch of linguistics, so the results of its research can be used in the teaching of native and foreign languages;
- The main directions of linguocultural research:
 - a) a linguistic person;
 - b) language is a system of semiotic embodiment of cultural values [8].

There are several fields of linguoculturology formed to date:

- 1) certain social groups, the culture of a nation in a prominent period relationship lingvoculturology, i.e., specific lingvoculturological cases to be investigated;
- 2) linguocultural changes related to a particular period of a nation diachronic

linguoculturology; 3)linguocultural views of different peoples interacting comparative lingvoculturology that studies; 4)comparative linguoculturology. It has begun to develop now which is reflected in some studies. For example, Golovanivskaya M.K. in her study "French mentality from the point of view of Russian speakers" features of the mentality from the point of view of the owner of the Russian language and culture learned. Destiny, danger, luck, in Russian and French as analysis material soul, conscience, thought, idea, etc. served abstract horses; 5)linguocultural lexicography, which deals with the compilation of geographical dictionaries.

See the active development of the latter direction among those mentioned possible. For example, Malseva's D. G. dictionary contains 25 thematic sections takes. They include German geographical lacunas in the field like climate, flora and fauna world, history, customs, traditions, legends, aphorisms, various holidays and ceremonies, religious beliefs, currency, unit of measurement, industry, trade, science and technique, art, education, national cuisine, architectural monuments, national character. Such dictionaries provide a comprehensive study of the relationship between language and culture.

Linguoculturological research focuses on the following issues:

1) lingvokulturological features of a particular speech genre. It explores the language of myths, genres of folklore; 2) the study of the expression of the linguocultural concept in a work written in a particular style. It mainly analyzes the language of fiction; 3) comparative research. In this case, more Russian units are compared with English, German, French; 4) aspects of lingvoculturology in relation to pedagogical science. The aim is to identify and analyze linguocultural units for students in the social sciences.

Linguocultural research in Uzbek linguistics began to appear in recent decades. In particular, in Solieva's candidacy, Uzbek and English sentiment, that is, texts of a moral and educational nature national and cultural features are highlighted [9]. In Ibragimova's R.S. candidacy it is investigated ways of expression of the concept of woman in Uzbek and French in the dissertation [10]. Khudoiberganova's

separate chapter of his monograph "Anthropocentric study of the text" it devoted to the study of the properties is the linguocultural study of Uzbek texts [11]. In addition, professor Mahmudov's N. article "In search of ways to perfect the study of language ..." shows the essence of linguoculturology and the problems in this area¹ [12]. Thus, linguoculturology is a social science that studies the material and spiritual culture manifested in a living national language and language processes. He said that language is a means of creating, developing, preserving and defines the most important function as manifestation.

Linguoculturology is one of the special disciplines in modern linguistics led to many productive concepts: lingvokulturema, language of culture, cultural text, concept of culture, subculture, linguocultural paradigm, cultural universality, cultural potential, cultural heritage, cultural traditions, cultural process, cultural guidelines, etc. Also, the basic conceptual apparatus of linguoculturology includes mentality, mentality, customs, rituals, cultural sphere, type of culture, civilization, paganism and so on. The most important of these concepts are cultural sema, cultural background, cultural concept, and cultural connotation, which can convey cultural information through linguistic units.

References:

1. Сэпир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. – Москва, Прогресс, 1993. -С.185.
2. Уфимцева А.А. Лексическое значение: Принцип семиотического описания лексики. – Москва, Наука, 1986. -С.102.
3. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – Москва, Слово, 2000. –С.29.
4. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании языка как родного. – Москва, Русский язык, 1990. –С.17.
5. White L. A. The concept of Culture // American Anthropologist. – Wash., 1997. –Р.17.
6. Телия В.Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. -Москва, Школа “Языки русской культуры”, 1996. –С.222.

7. Слышкин Г.Г. От текста к символу. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании дискурса. -Москва, Издательский центр «Академия», 2000. –С.128.
8. Алефиренко Н.Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка. Учебное пособие. –Москва, Флинта, Наука, 2010. – С.21.
9. Салиева З.И. Концептуальная значимость и национально-культурная специфика сентенции в английском и узбекском языках: Автореф. дисс...канд.филол.наук. -Ташкент, 2010. –С.25.
- 10.Ибрагимова Р.С. Француз ва ўзбек тилларида *АЁЛ* концептининг лингвокогнитив тадқиқи: Филол. Фанлар номзоди... дис.автореф. - Тошкент, 2012.
- 11.Худойберганова Д. Матнинг антропоцентрик тадқиқи. –Тошкент, Фан, 2013. –Б.135.
- 12.Маҳмудов Н. Тилнинг мукамал тадқиқи йўллари излаб. -Тошкент: Ўзбек тили ва адабиёти, 2012. –Б.3-16.

ФИО авторов: *Nasirova Kamola Baxromovna*

Umurzaqova Nargiza Abdurashidovna

Alisher Navoiy nomidagi

Toshkent davlat til va adabiyot universiteti

Folklorshunoslik va dialektologiya fakulteti

1-kurs magistranti

Название публикации: «XALQ ALLALARINING LEKSIKASIDA DIALEKTAL SO‘Z TURLARI»

Types of dialectal words in the lexicon of folk allas

Anotatsiya. Ushbu maqolamizda milliy qadriyatlarimiz va ulardan alla aytish an'anasining ahamiyati, professor Tolib Enazarov Djumanazarovichning dialektal so‘z turlari tasnifi va shu tasnif asosida o‘tkazilgan xalq allalarining leksikasida dialektal so‘z turlari va ularning tahlili hususidagi tadqiqotlarimiz asosida jamlangan ma'lumotlarni taqdim etamiz.

Annotation: This article summarizes the importance of our national values and the tradition of singing alla from them, Professor Tolib Enazarov Djumanazarovich's classification of dialectal word types and our research on dialectal word types and their analysis in the lexicon of folk allas based on this classification. We provide information.

Tayanch so‘z va tushunchalar:

Keywords and concepts:

Sheva, lexicon, text, Uzbek folk allas, pure lexical dialectal word, lexical-semantic dialectal word, morphological-phonetic dialectal word, lexical derivational dialectal word, phraseological dialectal phrase, onomastic units, sheva representative, alla texts.

Sheva, leksika, matn, o'zbek xalq allalari, sof leksik dialektal so'z, leksik-semantic dialektal so'z, morfologik-fonetik dialektal so'z, leksik derivatsion dialektal so'z, frazeologik dialektal ibora, onomastic birliklar, sheva vakili, alla matnlari.

Har bir ulug' xalqning ulug' o'tmishi bo'ladi. Xalqimizning uzoq o'tmishiga nazar tashlar ekanmiz, uning o'ziga xos va mos, qadriyatlariga aylangan urf-odatlariga ega ekanligi ahamiyatlidir. Urf-odatlarimizga kelin salom, chimildiq urf-odatlari, beshik to'yi, alla aytish, tushov kesdi kabilarni aytishimiz mumkin. Bu qadriyatlarimiz necha asrlardan beri xalqimiz bilan elkadosh bo'lib kelmoqda. Yana shunday qadriyat borki, u nafaqat ma'lum bir millatga, balki umuminsoniyatga xosdir. Bu udum onaning murg'ak go'dagiga aytadigan alla qo'shig'idir.

Alla qo'shiqlari har bir xalqda o'ziga yarasha ataladi, ammo mohiyat jihatdan bo'laklarga bo'linmas birlikdir. Shu bilan birgalikda alla qo'shiqlari umrboqiy qo'shiq hamdir. Sababi dunyoda ayol bor ekan, u ona degan nomga sazovor bo'lar ekan, albatta farzandiga alla aytadi. Chunki allada onaning o'z farzandiga aytadigan so'zlari bo'ladi. Bu uning sinovli o'tmishi, quvonchli kunlari, armonlari, orzulari va shu farzandining kelajagiga bo'lgan ishonchining izhoridir. Alla qo'shiqlarini tinglab ulg'aygan farzand alla tinglamay o'sgan boladan aqli, dunyoqarashi, insoniy fazilatlariga egaligi bilan farq qiladi. Alla bola qalbini ezulikka yo'g'riltiruvchi katta kuchdir.

Alla qo'shiqlari onaning qalb qo'shig'i sanalganligi uchun u ma'lum bir qolipga solinmaydi. Har bir ona o'z qarashida va o'z shevasida alla aytadi. Shuning uchun ham alla xalq qo'shig'i sanaladi. Biz bilamizki, har bir hududning o'z shevasi mavjud. Sheva esa aynan onaning tilidir. Bizni qiziqtiradigan masalalar orasida dialektal so'z turlari alohida ahamiyat kasb etadi. O'z tadqiqotimizni aynan alla qo'shiqlari ustida olib borishimizning sababi esa alla qo'shiqlari insoniyat tafakkurining tamal toshi ekanidir. Alla qo'shiqlarida dialektolizimlar ko'plab uchraydi. Alla qo'shiqlari dialektal matnning eng sarasi hisoblanadi. Sababi ona o'z farzandi bilan yolg'iz qolib bor hislarini bayon etayotganda bor dialektal imkoniyatlaridan foydalanadi. Xalq allalarining leksikasida dialektal so'z turlari mavzusidagi tadqiqotimiz ustida ish boshlar ekanmiz, xalqimiz sevgan allalar yig'ilgan Abdumurod Tilovovning "Eng sara allalar" kitobi, Muzayyana Alaviya

tomonida yigilgan alla matnlari, Nargiza Umurzaqovaning “Alla bolam alla” kitobiga kiritilgan bir qator alla matnlari, Toshkent viloyati hududlaridan ilmiy tadqiqot asosida yig‘ib olgan alla matnlarimizda uchragan dialektal so‘zlar e‘tiborimizni tortdi.

Ushbu kitobning birinchi bo‘limida xalq og‘zaki ijodiga mansub 50 dan ortiq allalar kiritilgan bo‘lib, Xorazm hqududi allalari va Xabiba Ohunova ijrosiga oid allalar ham o‘rin olgan.

Ushbu kitobda berilgan xalq og‘zaki ijodiga mansub allalarda ko‘plab dialektlar uchraydi. Quyida ushbu allalardagi dialektlarni tahlilini ko‘rib chiqamiz. Tahlil qilishda filologiya fanlari doktori, professor Enazarov Tolib Djumanazarovichning 30 yillik kuzatishlari, nazariy va amaliy adabiyotlar bilan tanishib, ularni ham tanqiduy ham qiyosiy o‘rganishlari natijasida dialektal so‘zlarning tahlil qilinishiga doir yaratgan 10 turiga asoslanib tahlilni amalga oshiramiz. Professor Enazarov Tolib Djumanazarovich dialektal so‘zlarning quyidagi turlari borligini aytib o‘tadilar:

1. sof leksik dialektal so‘zlar-ayni bir shevaga xos, boshqa shevalarda uchramaydigan so‘zlar (enə, surxək,nəxəs,murt, gəzət-ikki o‘rgachli tuya);

2. laesik-semantik dialektal so‘zlar- bir so‘z turli shevalarda o‘ziga xos, boshqa-boshqa ma’no anglatadi: (əkə so‘zi ayrim shevalarda “ota” va hatto “pochcha” ma’nolaridam qo’llanadi); 3. leksik- fonetik dialectal so‘zlar-so‘zdagi bir tovoshning boshqa

tovoshga

o‘zgarishi.

(Masalan, so‘z boshida adabiy tildagi y undoshi o‘rniga qipchoq lahjasiga oid dj lashgan sheva vakillari ko‘pincha jd talaffuz etadilar: jdamon-yomon, djoq-yo‘q; o‘sha shevalarda ayrim unlilar so‘z boshida diftonglashadi; tari(q), sari(q) kabi so‘zlar oxiridagi q undoshi talaffuz etilmaydi. Yog‘ so‘zi fonetik o‘zgarishga uchrab djav holatiga kelgan. F.A.Abdullayev “...fonetik o‘zgalik ma’nosidagi o‘zgalik bilan bog‘liq bo‘lsa, bunday so‘zlar lug‘atga kiritilishi kerak”.);

4. morfologik-fonetik dialektal so‘zlar- so‘zdagi egelik, kelishik, yasovchi qo‘shimchaning shdevalarda o‘zgarib kelishiga aytiladi. (dpdng‘ld –opanglar; otluv‘ //otdluy’-otalari; hdmmdl’ys- hammalari singari morfologik dialectal so‘zlari bor.);^[1]

5. morfologik-leksik dialektal soʻzlar-qoʻshimcha qoʻshilishi natijasida soʻz tarkibining butunlay oʻzgarishiga aytiladi (moldor-mollar; кәрчишка-kartoshka sabzavot turi) ; 6. leksik derivatsion dialektal soʻzlar-qoʻshimcha qoʻshganda soʻz oʻzgaradi: (bergi<ber+-gi-qarz; чарқы < chap+қы-роygaga qatnashadigan ot; жәнль-har uy jonzoti; yur+-mel (QQASSR-oʻgʻ.)-yurmeli-tez yuradigan, yuragʻon; quyash+-lama-quyashlama-oftobroʻya; қавыр+-ышма-қавығыышма-ziyofat);

7. fraziologik dialektal iboralardan iborat dialektal soʻzlar-bunda dialektal soʻz iborada iborat boʻladi. (oyogʻini qoliga olli-shoshdi; увәльғжувәль бол-baxtli boʻl; сувдәй serəb bol-bola chaqali boʻl);

Abdumurod Tilovovning “Eng sara allalar” kitobiga kiritilgan quyidagi alla matnlarida yuqorida koʻrsatilgan dialektal soʻz maqomlariga kiruvchi soʻzlarni koʻrib chiqamiz.

Arslon bilakli, sher yurakli,
Qoplonginam boʻlgina, alla.
Katta boʻlib vataningga,
Sodiq boʻlgina allayo, alla...

“Qoplonginam” [qoplongynām] -frazologik ibora boʻlib, farzandni erkalash, pahlavon, kuchli sifatlarini berganda shu ibora ishlatiladi.

Boʻlgina –“a” yuklama boʻlib shevalarda maqsadni boʻrttirish, kuchaytirish maqsadida qoʻllanadi. “Sodiq boʻlgina” soʻz birikmasida farzandiga shu Vatanga xizmat qilish, uni sevish va sodiq boʻlishi kerakligi aytilyapti. Bu ibora boʻlsang ham boʻlasan, boʻlmasang ham boʻlasan, shartlik maʼnosini beradi.

Ulgʻay bolam gul Vatanda, alla,

Botir boʻlib oʻsgin, qoʻzim, alla,
Seni koʻrib bu chamanda, alla,
Yayrab quvonay, yulduzim alla.

Koʻz tikar xalq, butun oʻlka, alla,

Kelajagim, orzum deb, alla.

O'sib burka uni gulga, alla,

Katta bo'lgach, qarzim deb, alla...

“Qo‘zim”[qozʏm]- etnografizm-ya'ni qadim tarixga ega urf-odatlarimiz silsilasida maydonga kelgan bo'lib, chorvadorchilik bilan bog'liq. Cho'ponlar qo'yning yangi tug'ilgan bolasini chiroyliligini, beozorligini, onasining ketidan qolmay irg'ishlab yurganini ko'rib zavq olganlar. Mana shu jajji qo'zidek parvarishga muhtoj farzandlarini erkalab “qo‘zim” deganlar.

“Yulduzim” [yulɖʏzʏm]– farzand ma'nosida. Bilamizki, yulduzlar tunda osmonni yoritib turadi. Aslida esa ularda hech qanday nur yo'q. Ular ma'joziy ma'noda onasi hisoblangan quyoshning nurini qaytaradi. Farzand ham misli ota-onaning umr yo'lini yoritguvchi yulduzdir. Ota-ona qanchalik yorqin nur sochsa, ularning umr shamchiroqlari shunchalik ziyoga boy bo'ladi.

“Ko'z tikar” [koz tʏkʏr]- dialektal frazeologizm hisoblanib, nafaqat ota-ona, balki butun yurt uning kelajakda yaxshi inson bo'lib shu yurtning ravnaqiga munosib hissa qo'shadigan, xalq uchun foydasi tegadigan inson bo'lishidan umidvorligi nazarda tutiladi. Orzum [ʊrzum]- morfologik fonetik dialektal so'z. –m egalik qo'shimchasi qo'shilgan. Adabiy tilda esa egalik qo'shimchasining –im shakli qo'llanib, orzuyim shaklida yoziladi.

Alla bolam- bozorim alla,

Diqqat bo'lsam, yozarim, alla.

Uxla ko'zi xumorim, alla,

Orom ol beozorim, alla...

Bozorim [bʊzʊrʏm]-umumiste'molda ishlatiluvchi so'z bo'lib shevalarda bozor g'am tashvishni ko'taruvchi, insonni dardlarini olib esdan chiqarishiga sabab bo'luvchi makon sifatida ifodalanadi. Qadimdan xalqimizda “Bolali uy bozor, bolasiz uy mozor” degan naql bor. Bu bolali uyda doim bolaning kulgisi, shoxliklari yangrab turgani sabab xonadon ahli bola bilan ovvora bo'lib o'z tashvishlarini unutadilar. Bolasiz uyni

esa aksincha, g'am tashvish o'z komiga tortadi. Sukunat hukmronlik qiladi. Har bir xonadon farzand kulgusiga to'lsin!

Ko'zi xumorim [kozъ xumɔrɨm]- frazeologik dialektal ibora bo'lib, orzu, armon qilib, mushtoq bo'lib erishilgan, ko'p intizor bo'lib kutilgan farzandga aytiladi. Seni shu ko'zlaringni ko'zlarim ko'rmoqlikka xumor bo'ldi. Senga alla uytishga men xumorman, sen eshitishga xumor bo'lding deya ona dilbandiga alla aytib erkalaydimo

Alla deb chiqsam cho'llara, alla,

Soliqlar solib ellara, alla bolam, alla.

Alla aytib uxlataman, alla bolam, alla,

Seni qanday yupataman, alla, bolam, alla.

Uymali to'nlar bo'yingga, alla qo'zim alla.

Cho'llara, ellara [chollārā, ellārā]- morfologik-fonetik dialektal so'z bo'lib, cho'l so'ziga -lar ko'plik va -ga kelishik qo'shimchasi qo'shilgan. Ammo shevada -ga qo'shimchasidagi g tovushi tushib qolgan.

Uymali to'n [uymālʲ ton]- etnografik dialektal so'z bo'lib, to'nning mayda-mayda qaviq qilib tikilgan turini anglatadi. O'g'il farzand dunyoga kelsa chaqaloqqa atab to'n tikiladi. Qaviqlarining mayda-mayda bo'lishi esa chaqaloqning umri uzoq va mana shu mustahkam to'ndek sog'lom bo'lsin deb niyat qilinadi.

Ushbu tahlilimiz xulosasidan shunday fikrga kelishimiz mumkinki, alla matnlarida dialektal sheva unsurlari ko'plab uchraydi. Tilimizning lug'aviy boyligi sanalmish shevalarga xos bo'lgan so'zlarni to'laqonli anglab yetishimiz, ularni farzandlarimiz shuuriga singdirishimizda eng avvalo inson asliyatining tamal toshi bo'lmish alla qo'shiqlari asosiy manbaa bo'lib xizmat qiladi. Har qanday farzandda o'z tiliga muhabbat, ota-onaga, Vatanga sevgi va ishonch, insoniy hislar onasining unga atab aytgan allasi orqali ruhiyariga singadi. Alla qo'shiqlarini mohiyatini yosh avlodga tushuntirish, undagi asl shevalarga tegishli so'zlarning ma'no- mazmunini tushunib yetadigan, unga xurmat bilan qaraydigan farzandlarni tarbiyalashimiz turli hudud vakillarining bir-birlarining tillari ustidan kulmaslikka, aksincha hurmat bilan qarashga olib keladi.

Bu hurriyat zaminimizda o‘ziga bek o‘zbekning har bir xonadonida chaqaloq yig‘isi eshitilaversin, onajonlar alla aytishdan to‘xtamasin!

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Enazarov Tolib Djumanazarovich. DIALEKTOLOGIYA METODOLOGIYASI. -Toshkent, “Innovatsiya-Ziyo” 2020
2. Abdumurod Tilovov. ENG SARA ALLALAR. Toshkent, “Adabiyot uchqunlari”, 2017
3. Nargiza Umurzaqova. ALLA BOLAM, ALLA.- Toshkent, “Sano-standart”, 2016
4. Oxunjon Safarov. BOLALARNI ERKALOVCHI O‘ZBEK XALQ QO‘SHIQLARI. Toshkent, 1983
5. Oxunjon Safarov. O‘ZBEK BOLALAR POETIK FOLKLORI. Toshkent, 1985
6. Guljaxon Mardonova. OILADA BOLALARNI ALLA VOSITASIDA MA’NAVIY AXLOQIY TARBIYALASHNING PEDOGOGIK IMKONIYATLARI. Toshkent, 2019. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori dissertatsiyasi.
7. Librariy.adti.uz
8. <https://www.pinterest.ru>

ФИО автора: *Xudoyberdiyeva Yulduz Karim qizi*

O‘zMU magistranti

Название публикации: «LINGVOKULTUROLOGIYA VA UNING RIVOJLANISH BOSQICHLARI»

Annotatsiya: maqolada lingvokulturologiya fani, uning rivojlanishi va bu rivojlanishga hissa qo‘shgan olimlar haqida fikr yuritiladi

Kalit so‘zlar: madaniyat, lingvokulturologiya, tilshunoslik, badaviy yoki sahroyi turmush, madaniy turmush, ma’naviyat, kommunikativ jarayon.

Hozirgi kunda xalqimizning turmush darajasini yangi bosqichga olib chiqish davlatimizni ijtimoiy – iqtisodiy jihatdan rivojlantirishga qaratilgan keng ko‘lamdagi chora- tadbirlarni qamrab olgan Harakatlar strategiyasi ishlab chiqildi. Bu strategiya loyihasida ilm - fan, ta’lim- tarbiya sohalarini rivojlantirishga ham alohida o‘rin ajratilgan.³⁹ Strategiyaning amaliyotdagi tadbirini bugungi kundagi o‘zgarishlarda ham ko‘rib turibmiz. Barcha ilm-fan sohaları qatorida tilshunoslikda ham yangi yo‘nalishlar, yangi tarmoqlar vujudga kelyapti. Shu tarmoqlardan biri lingvokulturologiyadir. Bu fan madaniyat va tilshunoslikning birlashishidan vujudga kelgan. Hozirgi globallashuv jarayonida bu soha bizga juda zarur va kerakli. Chunki globallashuv jarayoni xalqlarning milliyligiga, ma’naviyatiga, madaniyatiga sezilarli darajada salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning ta’biri bilan aytganda: “Ma’naviyat – insonni ruhan poklanish, qalban ulg‘ayishga chorlaydigan, odamning ichki dunyosi, irodasini baquvvat, iymon- e’tiqodini butun qiladigan, vijdonini uyg‘otadigan beqiyos kuch, uning barcha qarashlarining mezonidir⁴⁰ ”. Ma’naviyatimizni, madaniyatimizni qanchalik sof saqlab, kelajak

³⁹SHavkat Mirziyoyev Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz Toshkent- “O‘zbekiston”-2017

³⁹ I.A.Karimov. Yuksak ma’naviyat yengilmas kuch. Toshkent . ‘Ma’naviyat’ 2008

avlodga yetkazib bersakgina o'z oldimizga katta marralarni qo'ya olamiz. Quyida esa, Lingvokulturologiya fani va uning rivojlanishini ko'rib o'tamiz.

Lingvokulturologiya tilshunoslikning mustaqil yo'nalishi sifatida XX asrning 90-yillarida vujudga keldi. Tadqiqotchilarning qayd qilishicha, "lingvokulturologiya" (lot. lingua "til"; cultus "hurmat qilish, ta'zim qilish"; yunon. "ilm, fan") termini V.N.Teliya rahbarligidagi Moskva frazeologik maktabi (Yu.S.Stepanov, A.D.Arutyunova, V.V.Vorobyev, V.Shaklein, V.A.Maslova) ⁴¹ tomonidan olib borilgan izlanishlar bilan bog'liq ravishda paydo bo'lgan. Lingvokulturologiya madaniyatshunoslik va tilshunoslik kesishgan nuqtada shakllangan til tadqiqining yangi sohasidir. Lingvokulturologiya madaniyat va tilning o'zaro aloqasini, o'zaro ta'sirini, tilda o'z aksini topgan xalq madaniyatining ko'rinishlarini tadqiq etadi. Madaniyat - jamiyat, inson ijodiy kuch va qobiliyatlari tarixiy taraqqiyotining muayyan darajasi. Kishilar hayoti va faoliyatining turli ko'rinishlarida, shuningdek, ular yaratadigan moddiy va ma'naviy boyliklarda ifodalanadi. "Madaniyat" tushunchasi muayyan tarixiy davr (antik madaniyat konkret jamiyat, elat va millat (o'zbek madaniyati), shuningdek, inson faoliyati yoki turmushining o'ziga xos sohalari (masalan, mehnat madaniyati, badiiy madaniyat, turmush madaniyati)ni izohlash uchun qo'llaniladi. Tor ma'noda "madaniyat" termini kishilarning faqat ma'naviy hayoti sohasiga nisbatan ishlatiladi "Madaniyat" arabcha madina (shahar) so'zidan kelib chiqqan. Arablar kishilar hayotini ikki turga: birini *badaviy yoki sahroi turmush*, *ikkinchisini madaniy turmush* deb ataganlar. Badaviylik - ko'chmanchi holda dasht-u sahrolarda yashovchi xalqlarga, madaniylik - shaharda o'troq holda yashab, o'ziga xos turmush tarziga ega bo'lgan xalqlarga nisbatan ishlatilgan⁴², Yevropada "madaniyat" deyilganda, dastlab insonning tabiatga ko'rsatadigan maqsadga muvofiq ta'siri, shuningdek, insonga ta'lim-tarbiya berish tushunilgan (lot. cultura - yerni ishlash, parvarishlash; tarbiya, rivojlanish, hurmatlash, ehtirom; ruschadagi "kultura" so'zi ham shundan olingan. Kultura - ijtimoiy-gumanitar bilishning fundamental tushunchalaridan biri sanaladi. Mazkur so'z

⁴¹ Телия В.Н Русская фразеология: Семантический прагматический лингвокультурологический аспекты. Москва. Школа "Языки русской культуры" 1996

⁴² O'zbekiston Milliy ensiklopediya. 5-jild.Toshkent.2003.372-373 b

XVIII asrning ikkinchi yarmi (“Ma’rifat asri”)dan boshlab ilmiy termin sifatida iste’molga kirgan. Madaniyat faqat mavjud me’yor va urf-odatlariga rioya qilish qobiliyatini rivojlantirishni emas, balki ularga rioya qilish istagini rag‘batlantirishni ham o‘z ichiga olgan. Madaniyatga mehnat faoliyatining usullari, axloq-odob, urf-odatlar, rasm-rusumlar, muloqot xususiyatlari, dunyoni ko‘rish, tushunish va yaratish usullari kiradi. Masalan, daraxtda osilib turgan barg tabiatning bir qismi, gerbariydagi barg esa madaniyatning bir qismi; yo‘l ustida yotgan toshning o‘zi madaniyat emas, biroq u ajdodlarimizning qabrlariga qo‘yilganda madaniyatga aylanadi.

Tilshunoslikda XX asrning oxirlariga kelib “til madaniyat bilan bog‘liq bo‘lib qolmasdan, balki uning o‘zi madaniyatdan o‘sib chiqqan va uni ifodalaydigan vositadir” degan faraz qabul qilina boshlandi. Ayni paytda til madaniyatning yaratilish vositasi, rivojlanishi, saqlanishi (matnlar ko‘rinishida) va uning tarkibiy qismidir. Chunki til vositasida madaniyatning moddiy va ma’naviy asarlari yaratiladi. Ana shu g‘oya asosida ming yillar davomida shakllangan lingvokulturologiya fanning yangi, maxsus sohasi sifatida XX asrning 90-yillarida vujudga keldi. Lingvokulturologiya tilshunoslikdagi antroposentrik paradigmaning mahsuli bo‘lib, u so‘nggi o‘n yilliklar davomida rivojlanib kelmoqda⁴³.

V.A.Maslova lingvokulturologiya rivojlanishini uch davrga ajratadi

1.Fanning shakllanishiga asos bo‘lgan dastlabki tadqiqotlarning yaratilishi (V. Gumboldt, E.Benvenist, L.Vaysgerber, A.A.Potebnya va E.Sepir kabi tilshunoslarning asarlari)

2.Lingvokulturologiyaning alohida tadqiqot sohasi sifatida shakllanishi

3.Lingvokulturologiyaning fundamental, mustaqil fan sifatida vujudga kelishi⁴⁴

⁴³ Usmonova, Sh.Lingvokulturologiya.Toshkent.Universitet.2014

⁴⁴ Маслова.В.А. Лингвокультурология.М. Издательский центр “Академия”.2001.С 28

V. N. Teliyaga ko‘ra, lingvokulturologiya, avvalo, jonli kommunikativ jarayonlarni va ularda qo‘llaniladigan til ifodalarining sinxron harakatdagi xalq mentaliteti bilan aloqasini tadqiq qiladi.

Lingvokulturologiya tilni madaniyat fenomeni sifatida o‘rganuvchi fan bo‘lib, o‘zaro aloqadorlikda bo‘lgan til va madaniyat uning predmetini tashkil qiladi. Binobarin, V.N. Teliya bu haqda shunday yozadi: “Lingvokulturologiya insoniy, aniqrog‘i, insondagi madaniy omilni tadqiq etuvchi fandır. Bu esa shuni bildiradiki, lingvokulturologiya markazi madaniyat fenomeni bo‘lgan inson to‘g‘risidagi antropologik paradigmaga xos bo‘lgan yutuqlar majmuasidir”

G.G.Slishkinga ko‘ra, “Lingvokulturologiya inson omiliga, aniqrog‘i, insondagi madaniyat omiliga yo‘naltirilgan. Lingvokulturologiyaning markazi madaniyat fenomenidan iborat bo‘lishi inson haqidagi fanning antropologik paradigmaga tegishli hodisa ekanligidan dalolat beradi.

N. Alefirenko lingvokulturologiyani quyidagicha tavsiflaydi:

lingvokulturologiya tilshunoslik va madaniyatshunoslik bilan chambarchas bog‘langan bo‘lib, u sintezlovchi xususiyatga ega;

- lingvokulturologiyaning asosiy e‘tibori tilda izohlanadigan madaniy dalillarga qaratiladi;

- lingvokulturologiya tilshunoslik fanlariga kiradi, shuning uchun uning tadqiqot natijalaridan ona tili va chet tillari o‘qitish jarayonida amaliy foydalanish mumkin;

- lingvokulturologiya tadqiqotlarining asosiy yo‘nalishlari:

- a) lisoniy shaxs;

- b) til madaniy qadriyatlarning semiotik gavdalantirish tizimi hisoblanadi

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, lingvokulturologiya fani orqali o‘zimizning ya‘ni o‘zbek millatining milliy madaniyatini shu qatorda boshqa millat vakillarining ham milliy madaniyatini, ma‘naviyatini, urf-odatlarini, marosimlarini o‘rganib

boramiz. Turli millatlarning madaniyatlarini qiyoslaymiz, taqqoslaymiz, solishtirib bir biriga o'xshash va farqli jihatlarini bilib olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. SHavkat Mirziyoyev. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. Toshkent. "O'zbekiston". 2017

2. I. A. Karimov. Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch. Toshkent. "Ma'naviyat". 2008

3. Телия В. Н. Русская фразеология: Семантический прагматический лингвокультурологический аспекты. Москва. Школа "Языки русской культуры". 1996

4. O'zbekiston Milliy ensiklopediya. 5-jild. Toshkent. 2003. 372-373 b

5. Usmonova. Sh. Lingvokulturologiya. Toshkent. Universitet. 2014

6. Маслова. В. А. Лингвокультурология. М. Издательский центр "Академия". 2001. С 28

ФИО автора: *Bozorboyev Bahodir Karim o'g'li*

Toshkent viloyati Yangiyo'l tumani

9-umumiy o'rta ta'lim maktabi tarix fani o'qituvchisi.

Ilmiy tadqiqotchi

Название публикации: «SULTON ABU SAID SHAXSINING TARIXIY MANBALARDA YORITILISHI (“HABIB US-SIYAR” ASARI MISOLIDA)»

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Sulton Abu Said shaxsiyati “Habib us-siyar” asari misolida o'rganilgan.*

Kalit so'zlar: *Sulton Abusaid, Xondamir, “Habib us-siyar”, bob, muqaddima, Hazoraspiy, Andhud, Hashartu, Son, Chohoryak, Panjdeh, said sulton, oqquyunlilar, “Zafarnoma”, “Matlai sadayin”, “Kundaliklar” .*

O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligini qo'lga kiritgach, jamiyatimizning har bir sohasida amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlar natijasida mamlakatning ijtimoiy, siyosiy hayotida muhim o'zgarishlar ro'y berdi. Xususan, o'tgan davr mobaynida tariximizni ob'yektiv o'rganish, manbashunoslik va tarixshunoslik yo'nalishidagi tadqiqotlarni yangicha metodologik asoslarda amalga oshirish uchun zarur sharoit yaratildi. Shu bilan birga o'zbek xalqining tarixiy xotirasini tiklash, uning davlatchilik taraqqiyot bosqichlarini tadqiq etish, ajdodlarimiz qoldirgan ilmiy va ma'naviy merosni o'rganish va targ'ib qilish muhim vazifalardan biri qilib belgilandi. Zero, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek: “Bizning havas qilsa arziydigan ulug' tariximiz bor. Havas qilsa arziydigan ulug' ajdodlarimiz bor”⁴⁵ va ular bizga boy tarixiy meros qoldirishgan. Shunday meroslarimizdan biri G'iyosiddin ibn Humomiddin Xondamirning “Habib us – siyar fi axrobi afrodi bashar” (Bashar ahli siyratidan xabar beruvchi do'st) asaridir. Bu asar fors-tojik tilida yaratilgan bo'lib, ishonchliligi va ma'lumotlarning qimmatliligi bilan tarixiy asarlar orasida ajralib turadi.

⁴⁵ Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон ижодкор зиёлилари вакиллари билан учрашувдаги маърузасидан // Халқ сўзи 2017 йил 4 август.

G'iyosiddin ibn Humomiddin Xondamir – manbalarda ta'kidlanishicha o'n uchta asar yozgan, ammo bizga qadar uning sakkiztasi – “Maosir ul-mulk”, “Xulosat ul - axbor”, “Makorim ul - axloq”, “Dastur ul - vuzaro”, “Nomayi nomi”, “Ravzat us -safo” ning yettinchi jildi, “Habib us – siyar fi axrobi afrodi bashar”, “Humoyunnoma” yetib kelgan. Asarlarining orasida eng katta hajmlisi “Habib us - siyar”dir. Asar 1520 – 1523- yillar oralig'ida yozilgan. U muqaddima, uchta bob, xotimadan iborat va har bir bob to'rt qismni o'z ichiga oladi. Biz uchun asrning uchinchi bobining uchinchi qismi o'ta ahamiyatlidir. Chunki unda “... Amir Temurning dunyoga kelishidan tortib to vafotigacha bo'lgan davrda kechgan siyosiy – ijtimoiy voqealar, madaniy – ma'naviy hayot hamda Xalil Sulton, Shohrux Mirzo, Ulug'bek Mirzo, Sulton Muhammad Mirzo ibn Boysunqur, Abdullatif Mirzo ibn Ulug'bek Mirzo, Abulqosim Bobur Mirzo, Sulton Abusaid Mirzo, Sulton Husayn Mirzo kabi temuriyzodalarning faoliyati bilan bog'liq voqealar aks ettirilgan”⁴⁶. Yozilish uslubi jihatdan sodda, ravon tilda yozilgan va badiiy o'xshatishlardan unumli foydalanilgan: “Ertasi kuni bu diyorga ham Mirzo Abdullatifning o'ldirilgan xabari yetib, Buxoro amirlariyu ulug'lari yolvorish qadami bilan said sulton oldiga bordilar va tilni tavgaga chog'lab, ul hazratni tutqinlikdan chiqardilar va saltanat taxtiga o'tqazib, ixlos va ehtiyoj xazinasini nisor yo'sini bilan boshi uzra sochdilar”⁴⁷. Asarda temuriylar sulolasining yirik vakillaridan bo'lgan sulton Abusaid Mirzo (ko'p o'rinda manbada “said sulton”⁴⁸ ya'ni shahidlik baxtini topgan sulton laqabi bilan keltirilgan) va uning hukmronlik davriga haqida qimmatli ma'lumotlar berilgan. Bundan tashqari olim tarixiy voqealar bo'lib o'tgan joy nomlar (Hazoraspiy, Andhud, Hashartu, Son, Chohoryak, Panjdeh, va boshqalar) ga alohida e'tibor berib keltirib o'tishi asar ahamiyatini yanada oshirishga xizmat qilgan. Manbalarda qayd etilishicha, Sulton Abusaid Movarounnahr va Xurosonning yakka hukmdori bo'lgach, Oqquyunli turkmanlar bilan aloqalarning salbiy tomonga burilish nuqtasi bo'lgan. Abu Said deyarli Oqquyunlilar sardori Uzun Hasanbek

⁴⁶. Гиёсиддин ибн Ҳумомиддин Хондамир. Ҳабиб ус – сийар фи ахбори афроди башар. Toshkent. “O'zbekiston”.2013. 5-6 б

⁴⁷ Гиёсиддин ибн Ҳумомиддин Хондамир. Ҳабиб ус – сийар фи ахбори афроди башар. Toshkent. “O'zbekiston”.2013. 548 б

⁴⁸ Гиёсиддин ибн Ҳумомиддин Хондамир. Ҳабиб ус – сийар фи ахбори афроди башар. Toshkent. “O'zbekiston”.2013. 548 - б

bilan siyosiy aloqalarni rivojlantirmagan va Oqquyunlilar ham o'zlari tashabbus ko'rsatib chiqmaganlar. Lekin asarda bu hodisalar haqida ma'lumotlar uchramaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, temuriylar tarixi haqida ma'lumot beruvchi manbalarning ko'pchiligi bir hukmdor davri yoki kichik bir vaqtni yoritishga xizmat qiladi. Masalan, Sarafiddin Ali Yazdiyning "Zafarnoma" asari faqat Amir Temur va uning vafotidan keyingi qisqa davrni, Abdurazzoq Samarqandiyning "Matlai sadayin va majmuai bahrayin" asari Amir Temur davridan Husayn Boyqaroning humronlik davri boshlanish davrini, Klavixoning "Sayohatnomasi" esa o'z ko'zi bilan ko'rgan voqealar bayoni bilan cheklanadi. Xondamirning "Habib us - siyar" asari bu manbalardan qamrab olgan chegarasi keng va ishonchliligi bilan ajralib turadi.

ФИО автора: *Omonboyeva Oynisa Rasuljon qizi*

Namangan davlat universiteti talabasi

Название публикации: «SAYLOV JARAYONLARI TARIXI VA UNING SIYOSIY AHAMIYATI»

Annotatsiya: Ushbu maqolada Òzbekistondagi saylov jarayonlari vujudga kelish tarixi, uning mamlakat hayotida tutgan ahamiyati va uning huquqiy tuzilishlari, normalari, qanchalik muhim ekanligi haqida fikr yuritilgan.

Kalit sòzlar: Demokratik davlat, majoritar saylov, proporsional saylov, referendum, muqobillik.

Bugungi kunda har bir demokratik davlatni boshqarishda xalqning dardini tushunadigan, mamlakatning yuksak darajaga olib chiqadigan rahbar tayinlash asosiy vazifa hisoblanadi. Bunday odil rahbar tayinlanishda esa bevosita saylov jarayonlaridan foydalanish asoslidir [1]. Saylov bu- demokratiyaning asosiy kòrinishi bòlib, yoqlab yoki qarshi ovoz berishni bildiradi. Òzbekiston Respublikasi fuqarolari davlat va jamiyat ishlarini boshqarishda bevosita hamda òz vakillari orqali ishtirok etish huquqiga egadirlar. Bu huquq fuqarolarning referendumlarda, Òzbekiston Respublikasi Prezidenti saylovlarida va davlat hokimiyatining vakillik organlari saylovlarida qatnashishi orqali amalga oshiriladi. Òzbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan sòng barcha mustaqil va rivojlangan mamlakatlar qatori òz qonun qoidalariga ega bòldi. Shu bilan bir qatorda saylov jarayonlari ham yòlga qòyildi. Bu ham bòlsa òzbek xalqi manfaatlarini kòzlangan zamonaviy davlat boshqaruvidir. Saylov tizimi ikki ma'noda ya'ni keng va tor ma'nolarda tushuntirilganda quyidagicha bòladi. Òzbekiston Respublikasi saylov tizimi keng ma'noda hokimiyat vakillik organlarini va Òzbekiston Respublikasi Prezidentini saylash tartibi tushuniladi. Tor ma'noda esa majoritar, proporsional va aralash saylov tizimlariga bòlinadi. Òzbekiston Respublikasi saylov tizimi majoritar saylov tizimiga asoslangan. Saylov jarayoni -saylovlarni tashkil etish va òtkazish yuzasidan amalga oshiriladigan chora va tadbirlar yig'indisidir. Saylov jarayonlari tòrt bosqichda amalga oshiriladi:

- 1) Saylov kunini belgilash, nomzodlar kòrsatish;

2) Saylov okruglarini belgilash va ulardan saylov uchastkalarini tashkil etish, saylov organlarini tashkil etish, saylovchilar ròyxatini tuzish;

3) Saylov oldi tashviqotini olib borish;

4) Ovoz berish va ovoz berish natijalarini aniqlash; [2].

Òzbekiston tarixida birinchi prezidentlik lavozimi 1990-yil 24-martda ta'sis etilgan. Prezident (lotincha "pre" (avval) va "sedere" (òtirmoq) ya'ni oldinda òtirmoq degan ma'noni anglatadi. Prezident -biror tashkilot, kompaniya, kasaba uyushmasi, universitet yoki mamlakat rahbari lavozimidir. Ushbu sòz etimologik tarixi jihatidan, biron bir yig'ilishda eng oldinda òtirgan kishi ma'nosidan kelib chiqqan. Prezident hozirgi kunda kòplab respublika shaklida idora qilinadigan mamlakatlar boshlig'i. BMT ga a'zo bòlib kirgan 189 mamlakatning 140 dan ortig'ida prezidentlik lavozimi joriy qilingan. Bunday boshqaruv shakli ilk bor ASH da 1787-yil vujudga kelgan.

Òzbekiston Respublikasida mustaqillikdan buyon òttiz yil mobaynidagi prezidentlik saylovlariga nazar soladigan bòlsak, kòplab jarayonlarni bosib òtkaniga guvoh bòlamiz. 1990-yil 24-mart kuni Òzbekiston SSR Oliy Kengashining sessiyasida I.A.Karimov Òzbekiston SSR prezidenti etib saylandi. Ushbu kun Òzbekiston tarixidagi keskin òzgarishlarga sabab bòldi. 1991-yil 31-avgust kuni Islom Karimov tarixiy voqea- Òzbekiston Respublikasining davlat mustaqilligini e'lon qildi. 1991-yil 29-dekabrda muqobillik asosida òtkazilgan umumxalq saylovida Islom Karimov Òzbekiston Respublikasi prezidenti etib saylandi va shu kundan boshlab mamlakatimizda amalga oshirilgan ulkan ishlar, tarixiy òzgarishlarning tashabbuskori va rahnamosiga aylandi. 1995-yil 26-martda umumxalq referendumini bòlib òtadi va uning yakunlariga kòra Islom Karimovning prezidentlik vakolati 2000-yilgacha uzaytiriladi. Shu òrinda saylov va referendum bir biridan farq qilishini va qanday ekanligini aytib òtish lozim. "Referendum" so'zi – "umumxalq ishi" ma'nosini anglatadi) bevosita demokratiyaning muhim belgisi va instituti bo'lib, davlat va jamiyat qurilishidagi eng muhim masalalarni ovoz berish yo'li bilan amalga oshiriladigan jarayonni aks ettiradi. Saylovlar referendumdan farq qiladi, ya'ni saylovlar davlat va jamiyat ahamiyatiga molik masalalarni qonun, qonun loyihasi,

konstitutsiyaga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish kabi muammolarni o'z ichiga olmasdan, u muayyan bir tuzilmani shakllantirish yoki mansabdor shaxslarni tegishli organ yoki ma'lum bir lavozimga saylashdan iboratdir. Shunday qilib 2000-yilda prezidentlik saylovi muqobillik asosida o'tkaziladi. Ushbu saylov natijalariga kòra va konstitutsiyaga kiritilgan ayrim o'zgarishlarga muvofiq Islom Karimov yetti yil muddatga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti etib saylandi. 2007-yilda muqobillik asosida o'tkazilgan umumxalq saylovida Islom Karimov O'zbekiston Respublikasi Prezidenti etib saylandi. 2015-yilda ham muqobillik asosida umumxalq saylovi bòlib o'tadi. Saylov natijalariga kòra Islom Karimovning O'zbekiston Respublikasi Prezidenti etib saylandi. 2016-yil Islom Karimovning vafoti tufayli yana saylov o'tkaziladi va 80% ovoz bilan Shavkat Mirziyoyev Miromonovich O'zbekiston Respublikasi Prezidenti etib saylandi.

O'zbekiston Respublikasida saylov jarayonlarini alohida bir institut sifatida qaraladi va unga doir O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida qonunlar yozib qòyilgan, undan tashqari alohida "Saylov kodeksi" ham ishlab chiqilgan. Bunga kòra saylanuvchi va saylovchilarga alohida qonun-qoidalar ishlab chiqilgan [3]. Konstitutsiyaning 117-moddasi normalari saylov o'tkazishni aniq kunini o'rnatish bilan birga saylovning asosiy prinsiplarini, hamda saylash huquqi yoshini belgilab qòyadi. Unda quyidagicha qoida keltiriladi: O'zbekiston Respublikasining fuqarolari davlat hokimiyati vakillik organlariga saylash va saylanish huquqiga egadirlar. Har bir saylovchi bir ovozga ega. Ovoz berish huquqi, o'z xohish-irodasini bildirish tengligiga va erkinligi qonun bilan kafolatlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga hamda Qoraqalpo'g'iston Jòqor'gi Kengesiga, viloyatlar, tumanlar, shaharlar davlat hokimiyati vakillik organlariga saylov tegishincha ularning konstitutsiyaviy vakolat muddati tugaydigan yilda-dekabr oyi uchinchi o'n kunligining birinchi yakshanbasida o'tkaziladi. Saylovlar umumiy, teng va tò'g'ridan- tò'g'ri saylov huquqi asosida yashirin ovoz berish yòli bilan o'tkaziladi. O'zbekiston Respublikasining o'n sakkiz yoshga tòlgan fuqarolari saylash huquqiga egadirlar. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati a'zolari Qoraqalpo'g'iston Respublikasi Jòqor'gi Kengesi, viloyatlar, tumanlar va shaharlar davlat hokimiyati vakillik organlari deputatlarining tegishli qòshma

majlislarida mazkur deputatlar saylangandan sòng bir oy ichida ular yashirin ovoz berish yòli bilan saylanadilar.

Sud tomonidan muomalaga layoqatsiz deb topilgan fuqarolar, shuningdek sud hukmi bilan ozodlikdan mahrum etish joylarida saqlanayotgan shaxslar saylanishi mumkin emas va saylovda qatnashmaydilar. Boshqa har qanday hollarda fuqarolarning saylov huquqlarini tògriдан-tògri yoki bilvosita cheklashga yòl qòyilmaydi. Òzbekiston Respublikasi fuqarosi bir vaqtning òzida ikkidan ortiq davlat hokimiyati vakillik organining deputati bòlishi mumkin emas.

Saylov òtkazish tartibi qonun bilan belgilanadi.

Saylov huquqiga taalluqli konstitutsiyaviy normalar faqat konstitutsiyaning XXIII bobidagi 117-modda normalari bilan cheklanmaydi. Ular Konstitutsiyaning boshqa bob va moddalaridagi normalarda ham uchraydi.

Jumladan konstitutsiyaning 32-moddasida fuqarolarning davlat organlarini demokratik tarzda tashkil etishda ishtirok etish huquqi (saylov huquqi), konstitutsiyaning 90-moddasida Òzbekiston Prezidenti nomzodiga qòyiladigan talablar haqidagi normalar, prezident saylovi muddati va saylov prinsiplari haqidagi normalar, konstitutsiyaning 96-moddasidagi muddatdan tashqari prezident saylovini òtkazish haqidagi normalar saylov huquqining konstitutsiyaviy asosidir.

Saylov huquqining konstitutsiyaviy asosini, bevosita konstitutsiyaviy normalardan tashqari, konstitutsiyaviy qonunlardagi saylovga taalluqli normalar ham tashkil etadi.

Òzbekiston Respublikasida asosan saylovlar yashirin ovoz berish yòli orqali amalga oshirilishi bu saylovchining fuqarolik huquqlari buzulmasligini oldini oladi. Bugungi kunda Òzbekistonda beshta partiya faoliyat kòrsatmoqda. Har bir partiyaning prezidentlikka har taraflama tògri keladigan nomzodlari qòyiladi. Bu esa saylivning adolatli bòlishini ta'minlaydi. Xalqimizning eng yaxshi nomzodlardan birini tanlash esa òz fikr va mulohazalaridan kelib chiqadi. Òzbekiston Respublikasida saylov jarayonlarini har tomondan yaxshi, adolatli va samarali òtkazish uchun yangi saylov yoshiga tòlgan

saylovchilarga saylov jarayoni, tartib qoidalarini tushuntirish maqasadga muvofiq. Yana shuni ta'kidlash joizki mamalkatimizdagi saylov yoshiga tòlmagan fuqarolarga ham saylov yoshiga tòlgunlariga qadar u haqida tushunchalarni bildirish, kònikmalar hosil qildirib borish kerak. Ana shundagina saylov kòr kòrona emas aql va fikrga tayangan holda, yurtimiz kelajagini yuksak darajalarga olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Saylov huquqi " O.K.Turğunov, Toshkent TDYU, 2016
2. <https://www.trt.net.tr>
3. Òzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi

ФИО автора: *Партиев Азизбек Маматкасимович*

Ташкентский Государственный Технический Университет имени Ислам Каримова, геолого-разведочный факультет, магистр 1 курса кафедры «Геология, поиски и разведка месторождений полезных ископаемых»

Название публикации: «СТРУКТУРА УПРАВЛЕНИЯ ДОБЫЧЕЙ ЗОЛОТА НА УЧАСТКЕ «СЕВЕРО-ЗАПАДНЫЙ» КЫЗЫЛ-АЛМАСОЙСКОГО РУДНОГО ПОЛЯ»

АННОТАЦИЯ: Работы по проекту планируется выполнить последовательно. На первом этапе предусматривается доизучить геологическое строение и рудоносность поверхности площади участка маршрутами методом геологического обследования, осуществить прослеживание рудовмещающих структур проходкой канав по профилям через 80 м, составить схематическую геологическую карту поверхности масштаба 1:2000, Определить перспективы развития золотого оруденения на глубину в Главной рудоносной зоне бурением поисковых скважин в профилях через 160 м до горизонта +1000м в пространстве между разведочными линиями I-XI и До +1200м в пространстве между разведочными линиями XI -XV.

КЛЮЧ СЛОВА : Золоторудным месторождением, Рельеф , Северо-Западный.

Географо-экономическая характеристика района работ . Кызылал масайское рудное поле, с одноименным золоторудным месторождением (участки Центральный, Междуречье, Самарчук, ЧумаукI) в административном отношении находятся на территории Ахангаранского района Ташкентской области (рис. 1). Оно расположено на правом борту долины р. Ахангаран в южных предгорьях Чаткальского хребта между саями Кызылалма и Карабау. От г. Ташкента месторождение удалено на 70 км по прямой к ЮВ, от г. Ангрена – на 7 – 10 км к западу.

Рельеф площади месторождения холмистый, слаборасчлененный, в основном, сглаженный, углы склонов редко превышают 30°. Абсолютные

высоты колеблются от +1300 до +1650 м при относительных превышениях до 100 – 200 м. Ширина долин саев колеблется от 70 до 400 м.

Климат района близок к аридному и характеризуется засушливым летом и относительно теплой и непродолжительной зимой. Средняя годовая температура по многолетним наблюдениям метеостанции Ангрен (абс. отм. +942 м) составляет 13°C, минимальная среднемесячная (январь) – около 0°C, максимальная (июль) – 33°C. Среднемноголетнее количество атмосферных осадков за год составляет 614,5 мм. 80% осадков выпадает в весенне-зимний период, на лето приходится всего 3 – 4% осадков. Твердые осадки в виде снега составляют 10 – 20% от их количества. Снежный покров составляет в среднем 10 – 15 см, редко достигает 50 – 60 см. Преобладающее направление ветров – СВ (52%) и ЮЗ (31%), скорость ветра колеблется от 1 - 2 до 10 – 15 м/с, сильные ветры редки. Участки месторождения практически оползне-, селе- и лавинобезопасны, находятся в 8-бальной зоне сейсмичности.

Постоянным водотоком является р. Карабау, протекающая по восточному краю площади месторождения с расходом 50 – 100 л/с, временными руч. Кызылалма и Орайлык.

Население г. Ангрен и значительная часть жителей прилегающих поселков заняты в горнорудной, строительной промышленности и в сфере обслуживания.

Ближайшими населенными пунктами являются г. Ангрен, пос. Геолог, ближайшей ж.-д. станцией – ст. Аблык железной дороги Ташкент-Ангрен. С г. Ангрен, поселками, ж.-д. станцией и с шоссе Ташкент-Коканд участки месторождения связаны грунтовыми, гравированными и частично асфальтированными дорогами доступными для автотранспорта круглогодично. Расстояния составляют: до г. Ангрен 10 – 15 км, до ст. Аблык – 10 км, до шоссе Ташкент-Коканд – 10 км. Потребителями руды являются Ангренская ЗИФ (8 – 14 км) АО «Алмалыкского горно-металлургического комбината». От посёлок Геолог до участок Северо-Западный средняя расстояния составляет – 15-16 км.

Электроснабжение производственных объектов на месторождении осуществляется от общерайонной государственной высоковольтной сети через

построенные две ЛЭП-35 и систему понижающих трансформаторов.

Источником хозяйственно-питьевого водоснабжения может служить подрусовой поток руч. Кызылалма с запасами 17 л/с, технического – поверхностный водоток этого сая.

Гравий, бутовый камень, лессовидные суглинки имеются вблизи месторождения. Песок и щебень добывается из аллювия р. Ахангаран (действует гравийный завод), бетонные изделия, кирпич, металлоконструкции, частично цемент – изготавливаются заводами г. Ангрен, бурый уголь – местный с Ангренского карьера, лесоматериалы, металл, ГСМ и др. материалы – привозные.

Обзор, анализ и оценка ранее проведенных исследований

Район месторождения Кызылалма покрыт геологической съемкой масштаба 1:25000. На рудном поле проведена съемка масштаба 1:10000, на разведочных и поисковых участках выполнена геологическая съемка масштаба 1:2000.

Рудное поле и прилегающие площади охвачены геофизическими исследованиями методом ВП (м-б 1:10000, 1:5000), магниторазведкой (м-б 1:25000 – 1:5000), гравиметрией (м-б 1:10000), аэрогаммаспектрометрией и аэромагнитной съемкой.

Наличие золота на правом берегу р. Ангрен было известно еще в VIII - XII веках нашей эры, о чем свидетельствуют многочисленные выработки на месторождении Кызылалма.

Месторождение Кызылалма (участок Центральный) открыто в 1959 году при проверке заявки работников Геджикентской гидрогеологической партии (Панченко П.С., Ким И.К., Зульпухаров С. и др.). В этом же году, Ангренской поисково-ревизионной партией (Маджи О.П.) на рудопроявлении Кызылалма было пройдено 13 канав, отобрано 204 пробы, в которых установлены содержания золота от следов до 26,8 г/т. Запасы золота до глубины 100м были оценены в 6,75 тонны. Рудопроявление было признано перспективным и

рекомендовано для дальнейшего изучения.

В 1960-1961 гг Кызылалмасайской партией (Маджи О.П., Миносянц А.С., Белоусова Т.П.) рудная зона (Кызылалмасайский разлом) месторождения была вскрыта канавами и шурфами на протяжении 2,7 км при интервалах вскрытия от 40 до 20 м и закартирована в масштабе 1:2000. Пройдена короткометражная штольня №1. Запасы золота по рудной зоне были оценены в количестве 70-75 т.

В период 1962-1965 гг Кызылалмасайской ГРП (Сушенцова С.Я., Белоплотова О.В., Сулейманов М.О. и др.) на месторождении проведены поисково-разведочные работы. Комплекс работ включал проходку канав, шурфов, подземных горизонтальных выработок, бурение скважин. Перспективы месторождения (участок Центральный) были оценены в 60 т золота. Обоснована целесообразность постановки предварительной разведки.

В 1988 – 1999 гг Кураминской ГРП (Ерохин Н.А., Поморцев В.В., Минаева О.В. и др.) была выполнена доразведка месторождения Кызылалма на участках Междуречье и Самарчук, по результатам которой утверждены в ГКЗ Республики Узбекистан запасы по категории $C_1 + C_2$ в количестве: руда – 4174 тыс. т, золота – 29360 кг, при среднем содержании 7,0 г/т, серебра – 163,48 т при среднем содержании 39,2 г/т (протокол № 147 от 15.08.2000г). В конце 2002г запасы по участку Самарчук по межведомственному акту переданы на баланс ОАО «Алмалыкский ГМК» (руда – 2270,1 тыс. т, золото – 21351,1 кг, серебро – 71,48 т).

В настоящее время в пределах Кызылалмасайского рудного поля Восточно - Кураминская ГРЭ выполняет оценочные и поисковые работы на участках Центральный, Междуречье, Чумаук-II завершение работы предусмотрено в 2016г.

Участок Северо-Западный представляет собой северо-западное продолжение Кызылалмасайского разлома и размещается в 2,5 – 3 км северо-западнее участка Центральный, на обоих бортах руч. Кызылалма.

История изучения участка связана с открытием месторождения Кызылалма, западным продолжением которого он является. В самостоятельный участок выделен в 1968 году. С этого времени началось его систематическое исследование.

В течение 1969-71 гг. на участке проведены детальные крупномасштабные поисково-съёмочные работы, на основании которых составлена схематическая геологическая карта 1:2000 м-ба (О.В.Белоплотова, В.П.Симоненко). Был выполнен значительный объем канавных работ и пробурены 3 скважины в 2-х профилях (№№ 226, 227, 228). В разное время на участке проводились геофизические и геохимические работы, результаты которых изложены в соответствующих отчетах

В 1973-1976г.г. Чумаукской ПРП (Белоплотова. О.В, Симоненко. В.П.) проведены поиски промышленного оруденения по зоне Кызылалмасайского разлома (участок Северо-Западный). Комплекс работ включал проходку канав ($363,4\text{м}^3$), колонковое бурение скважин (1094,6п.м.). По результатам выполненных работ скважины вскрыли мощную жильную зону Кызылалмасайского разлома в 200-250м от поверхности и через 1 км по простиранию. Установлена убогая золотоносность зоны с единичными повышенными содержаниями золота (до $2,0\text{г/т}$) и серебра ($143,4\text{г/т}$). Оценка зоны отрицательная, а направление дальнейших работ на флангах и глубинах осталось неопределенным.

Краткие сведения о геологическом строении района и позиция месторождения Кызылалма

Кызылалмасайское рудное поле с одноименным месторождением приурочено к тектонической зоне северо-восточного простирания, рассматриваемой как Северо-Ангренская золотоносная зона (зона сжатия). Зона представлена тектоническим блоком, который ограничен двумя

субпараллельными разломами – Актурпакским и Гошсайским. Ширина зоны от 2 км до 4 км, протяженность по простиранию 35 км. Юго-западный фланг перекрыт мезокайнозойскими отложениями, северо-восточный фланг ограничен бабайтаудорским субвулканическим телом гранит-порфиров, кварцевых порфиров.

В строении зоны принимают участие породы двух структурных этажей. Нижний структурный этаж включает гранитоидный фундамент и многочисленные различные по составу секущие тела: дайки, штоки, корневые части экструзий. Широкое развитие имеют ксенолиты метаморфических сланцев. Верхний структурный этаж представлен среднекарбовыми покровными вулканитами андезитодацитової формации. В пределах площади зоны породы фундамента на 80% перекрыты вулканитами. Максимальная мощность вулканитов на водораздельных частях рельефа достигает 600 – 650 м.

Геологическое строение участка Северо-Западный

Участок Северо-Западный представляет собой северо-западное продолжение Главной рудоносной зоны и размещается в 2,5 – 3 км северо-западнее участка Центральный, на обоих бортах руч. Кызылалма. Рельеф участка сильно расчлененный, правый борт сая задернован. Площадь участка составляет 1,1 кв.км.

Площадь участка сложена, в основном, гнейсированными гранитами и дайками среднего палеозоя. Гнейсированность развита параллельно зоне Кызылалмасайского разлома.

Основной рудовмещающей структурой на участке является Главная рудоносная зона. Протяженность ее в пределах площади участка около 2,5 км. Простирание северо-западное, падение на северо-восток (65-85°), мощность наиболее окварцованной и гидротермально проработанной части в пределах 150-200м. Содержит серию сближенных кварцевых жил, повсеместно зараженных золотом. Наиболее интересны участки сопряжения Главной рудоносной зоны с серией оперяющих структур широтного простирания. К одному из таких

сопряжений приурочена биогеохимическая аномалия золота, эпицентр которой совпадает с кварцевой жилой. Эта аномалия и редкие вспышки относительно высоких содержаний связаны именно с узлами сопряжения структур различного простиранья.

Морфология кварцевых жил и прожилков сложная: они ветвятся, линзуются, резко меняют свою мощность, расщепляются, переходят друг в друга. Такое сложное строение зон обусловлено, по-видимому, выполнением полостей и зон дробления, образовавшихся при многократных тектонических подвижках. Кварц в них серый, местами переходит в молочно-белый, зернистый, до сливного, часто содержит обломки измененных пиритизированных гранитов и примазки, линзочки черной метаморфизованной глинки трения. Из рудных минералов в зонах четко наблюдается пирит, халькопирит, изредка мелкочешуйчатый гематит. Содержания золота в жилах и прожилках варьируют от сотых до первых граммов на тонну (максимальное у.е. г/т, в скв. № 367а); серебро достигает 143,4 г/т, в той же скважине и пробе. В основном же содержания золота колеблются в пределах сотых-десятых долей г/т. Золото встречается, главным образом, в лежащем боку жильных зон. Никакой тенденции увеличения содержания с глубиной не наблюдается, хотя сами жильные зоны не уменьшают мощности в этом направлении. По результатам спектрального анализа керновых проб можно сказать, что отдельные кварцевые жилы или группы их, независимо от количества присутствующего в них золота, сопровождаются первичными ореолами свинца, цинка, меди, сурьмы, мышьяка, висмута, серебра, реже вольфрама и молибдена. Особенно хорошие ореолы отмечены в скважине № 367а (инт. 132,2–135,4м), в скважине № 362 (инт. 246–249м).

К настоящему времени участок изучен до глубины 1150 – 1250 м, которая находится выше уровня промышленных руд участка Центральный месторождения Кызылалма на 100 – 250 м.

Прогнозные ресурсы категории P_2 по участку Северо-Западный оцениваются у.е. т золота.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бородин Ю.В., Белоплотова О.В., Поморцев В.В., Симоненко В.П. О результатах глубинных поисков в пределах Кызылалмасайского рудного поля с оценкой на золото участков Учбулак, Кампыр-ульды, Северо-Западный, Лагерный, Чумаук, Водораздельный и Гравиметрический за 1973-1976гг.
 2. Сулейманов М.О., Белоплотова О.В., Демин А.Т., Рафиков Н.Ф. О результатах предварительной разведки золоторудного месторождения Кызыл-Алмасай за 1966-1968гг.
- Ерохин Н.А. Предварительная оценка участка Левобережный и поиски на участках Чумаук-I, Чумаук-II и др. в районе месторождения Кызылалма за 1990-2000гг.

ФИО автора: *Kasimova Dilnozakhon Muzaffarovna*

Altirik District of Fergana Region

4-State Secondary School specialized in exact and social sciences teacher of mathematics

Название публикации: «THE MODERN CONCEPT OF SETTING GOALS AND ESTABLISHING INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS IN THE TEACHING OF PROBABILITY THEORY AND MATHEMATICAL STATISTICS THE ROLE AND SIGNIFICANCE IN THE DESIGN OF TRAINING»

Annotation: In connection with the general deterioration of the human habitat, the issues of environmental education and education of the population are of particular importance. Environmental education in our country is now actively conducted in preschool and general education institutions; its share is also increasing in higher education.

Keywords: consequences of the actions, environmental problems, mathematical results

Modern higher education is focused on the formation of professional competencies among students as a result of mastering appropriate training programs. Competencies are generalized methods of action based on the unity of the theoretical and practical readiness of the graduate to carry out professional activities. The principle of transition from the reproductive method of acquiring knowledge to the formation of the ability to independently obtain information, analyze and predict the consequences of the actions taken, laid down in the concept of competence, led to changes in the design of the main components of methodological systems for teaching specific disciplines, in particular mathematics.

Teaching mathematics to students of environmental training areas has an applied nature and is mainly aimed at preparing for practical activities in the field of ecology and related areas. Mathematics for future ecologists, on the one hand, is an apparatus for mastering the main specialized disciplines; on the other hand, it serves as a means

of studying and describing real phenomena, the results of experiments, and also provides tools for solving some important production tasks.

In the process of studying mathematical disciplines, students form the following groups of competencies:

- 1) The ability to choose and implement an adequate algorithm or mathematical method for solving a specific problem;
- 2) The ability to correctly conduct scientific and practical experiments, competently use the results of measurements and calculations made.

The competencies of the first group are developed mainly in the process of solving professional environmental problems, including through the methods of mathematical statistics.

Therefore, a professionally competent ecologist should be able to carry out calculations of anthropogenic impact on the ecosystem, sometimes in a time interval exceeding the life span of one generation; analyze medical and demographic indicators under the conditions of this impact; model the state of research objects in the near and distant future and find ways to optimize their functioning based on the calculations made.

An increase in the volume of educational material and a reduction in the time spent on its study lead to the fact that only the basic provisions of mathematical statistics can be considered in classroom classes in mathematics. Most of the statistical material is reserved for independent study. The class of typical tasks offered to students is not too large; some of the most common, but rather simple models are given as examples. As a result, students get the impression that the set of environmental problems solved with the involvement of the statistical data analysis apparatus is quite limited and simple.

In addition, the reasons for students' underestimation of the role of mathematical statistics methods are that in the first years students do not clearly understand the scope of their application in ecology, and there are almost no real problems of environmental content corresponding to the level of knowledge of first-year students in the available textbooks and workshops.

Analyzing the problems of teaching environmental students the methods of mathematical statistics and mathematics, we concluded that the difficulties of training highly qualified environmental specialists in demand are objective. The factors that complicate the high-quality training of competent personnel in the field of ecology include, for example, the orientation of existing curricula and methods of professional education to the "average" student, an insufficient number of specialized teaching aids, a large amount of statistical information necessary for studying and limited time opportunities for its comprehension, insignificant experience of future ecologists in the use of the arsenal of mathematical statistics, etc.

In our opinion, the conditions for solving the identified problems of training ecologists who are able to effectively solve professional problems by methods of mathematical statistics are:

- * Careful selection of professionally significant content of teaching environmental students the discipline "Mathematics";

- * providing an optimal combination of mathematical problems and theoretical material when studying topics that reveal the professionally significant potential of mathematical statistics;

- * Training in the competent interpretation of the obtained mathematical results from the point of view of ecology;

- * Rational use of software tools in the process of mastering the methods of mathematical statistics by students.

The given list of topics can be expanded and supplemented based on the learning goals of a certain field of training.

We have also formulated a number of general methodological provisions that should be followed in teaching mathematical statistics to environmental students in order to achieve a positive effect.

The professional orientation of the course of mathematical statistics is provided, first of all, by choosing its content - in our case, a set of tasks of a professional orientation, compiled on the basis of the material studied by students in the framework

of specialized subjects. Thus, interdisciplinary connections of mathematics with the disciplines of the professional cycle are ensured.

A radioactive substance on average gives g pulses of radioactivity in 1 s., therefore, the expected number of pulses for t seconds is equal to N . Since a sample of a substance consists of a very large number of n radioactive atoms and each atom has an extremely low probability of p decay within 1 s. The process under consideration can be described by the Poisson distribution.

However, the tasks of professional environmental orientation compiled by us, although based on real data of environmental monitoring of the Kirov region, are still educational in nature. Without pretending to reproduce the conditions and results of real environmental research, we use adapted situations, the purpose of which is to illustrate the construction of mathematical models and to establish internal and external links between the objects under consideration. We also note that the content of math classes is not limited to purely environmental topics: we strive to show that the same mathematical apparatus can be used to solve problems related to biological, chemical, medical, physical or economic processes.

Two-factor analysis of variance is used to solve problems of the corresponding content. Taking into account the fact that multivariate analysis of variance does not change the general logic of one-factor analysis of variance, only slightly complicating it, the study of two-factor models of variance can also be recommended to students for independent consideration. Mastering the apparatus of multi factorial analysis of variance will allow future ecologists not only to analyze the influence of simultaneously acting factors on the result, but also will equip them with a powerful tool for conducting other independent studies.

The formulation of tasks similar to those considered can become one of the most effective ways to involve students in the research process. A significant result in this case will be not so much the ability to solve the problem by means of mathematical statistics, but the ability to identify problems in the language of their scientific field, put forward research hypotheses, choose parameters that are essential for the process

or phenomenon under study, find missing information, evaluate the obtained mathematical results from the standpoint of ecology.

Currently, there is a tendency to concretize the methods of mathematical statistics for different fields of knowledge. New mathematical problems of data analysis are formulated, new statistical methods are developed and justified, the methodological component of the experiment is strengthened, associated with the promotion of research hypotheses, the choice of an adequate method, and the assessment of the limits of its applicability. Therefore, it is useful for a novice researcher to re-work the material studied during the development of mathematical statistics both from textbooks of a higher theoretical level and from scientific industry publications.

One of the possible numerous classifications of mathematical models according to the nature of the processes occurring in the studied area is their division into deterministic and statistical. Deterministic mathematical models are based on the internal description of the simulated system and express the relationships between its components. Deterministic models based on differential equations are of particular importance in the study of biological, chemical and environmental processes. These include models of population dynamics, the spread of an infectious disease, the decay of a radioactive substance, the growth of a tree, the fall of rain, and many others.

Due to the active use of computer technologies by environmental graduates in their future professional activities, as well as in order to optimize the educational process when solving applied statistical problems, it seems appropriate to study ways to solve these problems using modern software. In our own teaching practice, we accompany the study of the basics of mathematical statistics with the regular use of Excel spreadsheets. The systematic study of specialized statistical packages of applied programs, for example, is carried out in computer science and information technology classes. Consequently, teaching students methods of mathematical statistics is comprehensively implemented by means of mathematics, computer science and the mentioned disciplines of the variable part of the corresponding training programs.

The study of any object begins under conditions of some uncertainty, so the conclusions obtained using statistical methods are probabilistic in nature, not being

absolutely reliable. For example, when solving the problem of the boron content in the water of surface water supply sources, the following conclusion can be formulated: based on the implemented algorithm of the method of one-factor analysis of variance at a significance level of 0.05, it is established that the difference between the distance from the control point to the object of pollution has a significant impact on the amount of this pollution.

Therefore, the main goal of choosing adequate methods of mathematical statistics by a professional is to obtain the most accurate estimates of the characteristics of the general population based on the available limited sample.

The pre-formulated goals and objectives of the study, adequate methods of statistical analysis are selected, after which experimental data is collected. In the second variant, based on the nature of the experimental data, all potentially possible tasks of statistical analysis are determined.

Literatures:

1. Ivanova T. A., Perevoshchikova E. N., Kuznetsova L. I., Grigorieva T. P. Theory and technology of teaching mathematics in secondary school: a textbook for students of mathematical specialties of pedagogical universities. 2nd ed. N. Novgorod: NGPU, 2009. 355 p.

2. Bart A. G., Verbitskaya E. V., Solntsev V. N. On the state of affairs and prospects of teaching statistical analysis of medical data / / International Journal of Medical Practice. 2006. No. 2. pp. 39-41.

3. Varaksin A. N. Statistical analysis of biological and medical information: problems and solutions // International Journal of Medical Practice. 2006. No. 2. pp. 35-39.

ФИО автора: *Rakhmatova Dilorom*

National university of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek Faculty of foreign philology student

Название публикации: «THE ROLE OF MODERN METHODS IN INCREASING THE CULTURE OF SPEECH OF YOUNG PEOPLE IN FOREIGN LANGUAGES»

Abstract: One of the most pressing issues facing younger's pronunciation is the problem of world education. The article presents the role of modern methods and importance of using modern materials in teaching foreign languages. There are strategies of Oxford. It helps to form student's pronunciation, culture, speech.

Key words: speaking clubs, dictionary, notes, strategies, communication, manual, methodical instruction, textbook, skill, modern language, pronunciation.

One of the topical issues of the current period is the development of the skills of the younger generation in foreign languages, their manifestation in all areas by studying world languages. The world education system considers the problems of development of oral and written speech of young people in a foreign language using modern methods. Young people are being trained in the field of thinking in a foreign language, developing the ability to communicate freely, forming social activities.

Firstly in our country, training programs in accordance with international standards have been introduced. Moreover, higher pedagogical education systems corresponding to our national values and culture have been improved. State programs adopted. In particular, in the strategy of action on five priority directions of development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021: Evaluation of the quality of education and teaching the introduction of the BG international standards, improvement of the quality of higher education institutions, promotion of research and innovative activities, creation of effective rules for the introduction of scientific and innovative achievements into practice, raising the level of quality of Personnel Training, Training qualified specialists on the basis of international standards is a necessary condition- each higher educational institution has been identified as the main tasks of creating

conditions, establishing close cooperation relations with the world's leading scientific and educational institutions developing students creative abilities, effective use of interactive methods in working with the youth audience, providing them with quality education from a foreign language, bringing the level of higher education to an exemplary level and radically.

As we all know, in order to learn and pronounce world languages, first of all, it is necessary that the colloquial pronunciation is developed. At the moment, many methodical instructions, manuals and textbooks are being interpreted for this purpose.

For example, multimedia textbooks for English, German, French electronic resources for the study of English have been prepared, modern language rooms have been created in educational institutions. Nowadays, there are 3 ways to teach a foreign language.

1. On the basis of both theoretical and practical knowledge in teaching a foreign language
2. Following the educational side of the subject of a foreign language
3. Independent possession of Foreign Language Teaching subject.

It is envisaged that the main goal is to first teach a foreign language to the students, and then to show how much they understood the lecture, learned knowledge and further strengthen his knowledge. It is worth noting that there are also many programs for students to engage themselves individually. For example, tutorial books through listening and understanding only, various internet applications and speaking clubs. Of course, speaking level will improve through books. In addition, also the pronunciation is corrected and in a short time will help in mastering language as well as they can speak without grammar, develop listening skills, can understand words in pronunciation of meaning. The speaking clubs were organized by the students. The advantage of this is that there will be a mutual conversation between the students, and the students themselves will be able to destroy their imagination in front of the peers, freely express their thoughts, after knowing their mistakes in the negotiation process, they will be engaged independently in the master. As result, they will be able to speak in the face of the multiplicity. There will be conversations using so many methods in the

speaking clubs. For example, staging of famous works, discussions on topics that are becoming more relevant, conversation. The most important thing is that people who are lucky and have achieved a lot in life, tell about their experiences, which gives motivations to students. Though the master checks their pronunciation is taunted. Short films will be seen and discussions will be held these clubs are organized on the initiative of student.

Another of the effective methods in learning a foreign language, it is necessary to hear and repeat at the songs in that language. This also increases speaking and listening. The most important thing is to strengthen memory. It is also necessary to listen to them in short podcast. These programs can be used by students wherever they want, whenever they want. Programs like this can be learned very much, most importantly for free and in a short period of time. Tourism is developing in Uzbekistan. Naturally, the number of opportunities are also increasing. This, in turn, is an opportunity for young people to communicate with foreigners so that they can show their theoretically learned knowledge in practice. It is necessary to conduct the work of students their trips to museums tourist places. You can forget is there are no permanent conversations in their language abroad. As a result, of face-to-face conversation, excitement disappears learners whether to speak fluently, correctly deliver thoughts. As we all know, when we speak a foreign language, we first translate it in our brain and then we speak. The above methods also develop our racial thinking. In addition, when we read many foreign films, foreign stories and discuss them with ourselves or with a friend, as a result of which our vocabulary, speaking in scientific language our level of thinking grows. In addition, the teacher should give the students a variety of subjects and give the students variety of subjects and give them to work independently, while lowering them to the camera. The main purpose of this will be for some students to falling to a state of stress without being able to manage themselves in front of camera. You will lose this excitement when you perform many of these tasks. As a result, they can also speak in front of the audience. To create the same foreign language environment in the places of education, that is to communicate in a foreign language, the purpose of this is to conduct with the participation of posters in

a foreign language as well as with the accumulation of those languages in that process of performing the stage where the voices I make loud and low and most importantly to speak them with emotions in the speaking process of their abilities by concentrating many students. It is fact that students learn individual new languages.

There are ways of learning a language. For example:

- 1). To work hard and thoughtfully
- 2). To practice well and a lot
- 3). To listen attentively
- 4). To use a good dictionary
- 5). Not to be lazy and not to miss classes
- 6). To do exercises carefully
- 7). To read aloud
- 8). To check for mistakes
- 9). To take notes
- 10). To revise

There are learning language strategies in Oxford. Metacognitive strategies help learners to regulate their learning. Affective strategies are concerned with the learner's emotional requirements such as confidence, while. Social strategies lead to increased interaction with the target language. Cognitive strategies are the mental strategies learners use to make sense of their learning. Memory strategies are those used for storage of information. Compensation strategies help learners to overcome knowledge gaps to continue the communication.

In conclusion, I believe all strategies and methods are usefull. There will be a lot of clubs for speaking. Youngs can speak foreign languages as well as their pronunciation will be smooth and clearly.

REFERENCES:

1. Pedagogical practice of IV-V full-time courses' students:Methodological development for group leaders. / Ans. ed. D.D. Jalalov. - T .: TSII, 1977.
2. The program of the course "Methods of teaching foreign languages. / Ed. D. D. Jalalova. (rotaprint). - T.: TGPII, 1982. pp.17.

3. Larsen - Freyen, Dian. Methods and principles of language teaching. Oxford University Press, USA: 2000.
4. Zhukova O. Teaching English vocabulary to children with special learning difficulties.

ФИО автора: *Raxmatullayev Farxod Baxtiyor o'g'li*

O'zbekiston Milliy Universiteti Psixologiya Fakulteti

Psixologiya yo'nalishi 1-kurs magistranti

Название публикации: «IJTIMOIY TARMOQLARNING O'SPIRINLAR PSIXOLOGIYASIGA TA'SIRI»

Annotation: This article discusses the impact of social media on the younger generation and the psychological changes in Internet-addicted adolescents.

Аннотация: В статье обсуждается влияние социальных сетей на молодое поколение и психологические изменения у подростков, зависимых от Интернета.

Annotatsiya: Mazkur maqolada ijtimoiy tarmoqlarning o'sib kelayotgan yosh avlodga ta'siri, internetga tobe o'spirinlardagi psixologik o'zgarishlar xususida so'z boradi.

Keywords: internet, social networks, teen, psychological, personality

Ключевые слова: интернет, социальные сети, подросток, психологический, личность

Kalit so'zlar: internet, ijtimoiy tarmoqlar, o'spirin, psixologik, shaxs

Bugungi shiddatli globallashuv davrida yoshlar ong-u shuurini ijtimoiy tarmoqlar orqali kirib kelayotgan zararli g'oya va ta'sirlardan samarali va ishonchli himoyalash tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa butun jamiyatdan yanada xushyor, ogoh bo'lishni yosh avlodning g'oyaviy-mafkuraviy immunitetini mustahkamlash borasidagi ishlar ko'lamini yanada kengaytirishni talab qiladi.

Taassufki, bugun yoshlarimizning aksariyati globallashuv tufayli Yevropa va xorijiy ma'naviy-madaniy oqimlar ta'siriga ko'proq ishtiyoqmand bo'lib, milliy ma'naviyatimizning hayotbaxsh, yuksak axloqiylikka asoslangan tamoyillariga ixlosmandligi sust kechmoqda. Inson qadri, ma'suliyati, axloqiga bepisandlik ba'zi yoshlarning kiyinishi, fe'l-atvori, yurish-turishida yaqqol ko'zga tashlanib kelmoqda. Ayniqsa bu o'spirinlik davridagi yoshlarda juda ko'p kuzatilmoqda.

Mutaxassislar ma'lumotlariga ko'ra kompyuter o'yinlarining 49 foizi sezilarli darajada zo'rzvonlik va yovuzlik ko'rinishiga ega, 41 foizi jangari o'yinlardir. 17 foiz o'yinlarda ana shu zo'rzvonlik va yovuzlikning o'zi bosh maqsad hisoblanadi. Turli jangovor mentalitetimizga mos kelmagan, ba'zan qahramonlik vahshiylikka o'tib ketadigan bu kabi o'yinlar aqliy va axloqiy jihatdan o'sib kelayotgan o'spirin davridagi yoshlarning tarbiyasiga to'g'ri ta'sir ko'rsatmaydi deya olmaymiz. Shuning uchun butun jamiyat mana shu o'spirinlik davridagi yoshlarni turli internet xurujlaridan, ijtimoiy tarmoqlarga mukkasidan ketib tobe bo'lib qolishdan himoyalashimiz lozim.

Psixologiyada o'spirinlik odatda jinsiy yetilishdan boshlanib, kattalikka qadam qoyilishi bilan tugallanadigan rivojlanish bosqichi sifatida qaraladi. Biroq shu qarashning o'zi, ya'ni birinchi chegaraning fiziologik, ikkinchisining ijtimoiy chegara ekanligi bu holatning ko'p qirrali ekanligi va murakkabligini ko'rsatadi.

Tadqiqotda aytilishicha, o'spirinlar ijtimoiy tarmoqlarda faoliyat olib borayotganda miya to'lqinlari bo'shashishni ta'minlovchi alfa to'lqinlariga o'tadi. O'smirlar oqimdan foyda olishadi va o'spirinlar ijtimoiy tarmoqlarda oqimini saqlab qololmaydilar. O'smirlar biron bir mashg'ulot bilan shug'ullanayotganda oqimni buzib, keyin uni to'satdan sindirib, ijtimoiy tarmoqlarda rasm va fotosuratlarni bo'lishishgan. Ijtimoiy media tarmoqlari aloqa oqimini ta'minlay olmadilar. Oxir oqibat o'spirinlar ongiga psixologik ta'sir ko'rsatdilar.

Ijtimoiy tarmoqlarga berilib ketgan o'spirinlar rivojlanayotgan ongni qayta tiklashi va tezroq rohatlanishni istashlari mumkin. Bu o'spirinlar uchun ko'plab qo'shimcha muammolarga olib keladi. Ijtimoiy tarmoqlarga qaram bo'lgan o'spirinlar giyohvand moddalarni suiiste'mol qiluvchilar va nikotinni iste'mol qilish sindromi kabi psixologik ta'sirlarni keltirib chiqarishi mumkin. Bu shuni anglatadiki, kun bo'yi ijtimoiy media dasturlari va veb-saytlaridan foydalanadigan o'spirinlar ijtimoiy tarmoqlarda mahbus bo'lish ehtimoli ko'proq.

O'spirinlikdagi muhim psixologik yangiliklaridan binri o'zining ichki dunyosini ochish hisoblanadi. Bu o'spirin uchun quvonchli va hayajonli holatdir. Biroq u tashvishli, dramatik kechinmalarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Ichki

“men” tashqi xulq atvori bilan mos kelmaydi va o`z o`zini nazorat qilish muammosi faollashadi.

O`zining qaytarilmasligi boshqalarga o`zshamasligini anglash bilan bir qatorda yolg`izlik hissi ham yuzaga keladi. O`spirin “meni” hali noaniq bo`lib, ko`pincha tashvishlanish va bo`shliqni his qilish sifatida boshdan kechiriladi. Shu tufayli muloqotda bo`lgan ehtiyoj o`sadi. Shu ehtiyoj sabab o`spirin ijtimoiy tarmoqlardan o`ziga do`st qidira boshlaytdi. turli yoshdagi insonlar bilan muloqoti natijasida uning dunyoqarashi o`zgara boradi. Atrofdagilarga sovuqqonlik, jizzakilik, real hayotdan butunlay ajralib qolish yuzaga keladi. Natijada Ijtimoiy tarmoqdagi ba`zi oqimlar o'spirin hayotini qamrab oladi, masalan, Moviy kit muammosi, kuyish va yara izlari va muz paqirlari kabi muammolar. Internetdagi muammolar o'spirinlar orasida zamonaviy bo'lib, har kuni yangi o'spirinlar orasida o`yin-kulgu uchun o`lim holatlari kuzatilgan.

Bunday salbiy oqibatlar albatta, jamiyat barqarorligiga tahdid soladi. Shu bois kelajagimiz egalari hisoblangan barkamol avlod tarbiyasiga jiddiy e`tibor qaratmog`imiz, turli pedagogik-psixologik tadbirlar, suhbatlar asosida ularning ong-u shuuriga milliy qadriyatlarga muhabbat, vatanga sadoqat tuyg`ularini singdirishimiz darkor. Yoshlarimiz ongini egallashga qaratilgan har qanday hatti-harakatlarga, milliy manfaatlarimizga rahna solishga, ma`naviyatimizga tajovuz qilishga urinayotgan g`arazli kuchlarga qarshi doimo ogoh turishimiz lozim. Shundagina biz ko`zlagan ulug`vor maqsadlarga albatta yetamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nemov.R.S “Psixologiya” Moskva 1999
2. www.ziyonet.uz
3. www.arxiv.uz

ФИО авторов: *Raxmatullayeva Feruza Xolmurodovna*

Qurbonboyeva Dilfuza Shukur qizi

Masters of the 2nd stage of the Master's Department of
JDPI named after A. Kadiri.

ФИО научного руководителя: Muhitdinova Nazira (PhD)

Название публикации: «FEATURES OF THE TRANSLATION OF CULTURAL REALITIES. (BASED ON THE NOVEL BY A. KADIRI “UTKAN KUNLAR”)»

Annotation: Every nation on earth is distinguished only by its unique traditions and values, of course, such values and traditions, which are the priceless wealth of each nation, did not appear in a day or two. Mankind's thousands of years of historical experience have shown that it takes a long time for something to become a tradition, especially a value. This article is also based on A. Kadiri's novel, The “Utgan kunlar”.

Keywords: Formation of culture, traditions, national values, "Utgan kunlar" A. Qadiri, spirituality, development.

Over the years, centuries, certain views, habits, concepts, experiences have been tested and refined by time and generations. If they are passed on to future generations, continue and become a tradition, then they can now be called national traditions. Values related to ethnicity and characteristics that are important to a nation are called national values. National values are closely linked to the history, way of life, spirituality, and culture of a nation. The national values of the Uzbek people, which have been passed down through the centuries, have also been formed over a long historical process. In particular, respect for the motherland, the inability to imagine their destiny without this country, devotion to the memory of ancestors, constant respect for the elderly, the preservation of modesty in any situation, marriage. Many qualities, such as a special emphasis on cleanliness, form the basis of our national values.

The order of the Cabinet of Ministers to widely celebrate the 125th anniversary of the beloved writer Abdullah Qadiri played an important role not only in perpetuating the memory of the great writer, but also in promoting his personal, unique works.

Abdullah Qadiri, as a leading intellectual of his time, cared about the fate of the homeland and the nation. The tales of the time tormented the writer's heart. Through the novel “‘‘Utgan kunlar’’” he tried to awaken the national consciousness of the people, to teach the people about this tragic truth, talking about the “‘‘dirtiest, darkest days of our history’’ — the next unfortunate “‘‘khan's time’’” that brought the country to the brink of colonialism.

The novel has a broad range of meanings. It deals with various human destinies, sociopolitical, spiritual-moral, family-romantic problems. However, the fate of the country and the issue of independence stand out among them. The protagonists of the work, Otabek and Yusufbek Haji, are selfless people who sacrificed their lives for the independence, prosperity, and peace of this country. The novel “‘‘Utgan kunlar’’” is a huge and clear mirror, which vividly depicts the specific historical conditions, life, customs, spiritual world, height, and image of the Uzbek nation. The trinity in the novel is a lover, a lover, and a gentleman, at first glance, reminiscent of traditional love stories. It skillfully depicts the pure love, romance, happiness, and unhappiness of Otabek and Kumush. The reader is thrilled by the delicate details of the work, which is deeply rooted in the hearts of hardly any people. The tragic scenes that deprive Otabek and Silver of their happy moments are thought-provoking. Under the pretext of romantic adventures of lovers, the author depicts a certain historical period — the situation in Turkestan on the eve of the Russian invasion, the dark days. At the same time, he masterfully incorporates the idea that ignorance, backwardness, and internal strife are the main reasons for the country's captivity.

Due to the unique charm of the author's artistic words, no matter how many times you read “‘‘Utgan kunlar’’”, you will not be satisfied, you will need to read it again. The novel does not bore the reader. In the process of re-reading, new aspects of the work are opened. Episodes that are ignored in one reading are highlighted another time. This, of course, has to do with the writer's skill in creating an image, his in-depth understanding of the human heart. After all, in the world of art, as in fiction, the artistic word — poetic speech - is important: the word draws the landscape, the soul, and the image.

Abdullah Qadiri's words have a power that binds the reader to itself and attracts people like a melody. The reader cannot help but notice this. It is because of the effect of the word that the reader cries on the stage where Silver is dead. By the way, this episode was written in tears. This means that the writer's trembling, drunken, weeping heart has moved to these pages. One of the laws of art is that vague ideas are expressed vaguely, and pages written with tears are read with tears. The aesthetic world of the true writer, the creative heart, is sealed in such pages.

Abdullah Qadiri wrote his novels at a time when the Uzbek literary language was taking shape in a modern form. The writer's contribution to the rise of the status of the literary language was great. Language is a value that has the power to unite a nation. According to Qadiri scholars, Abdullah Qadiri, a native of Tashkent, does not use local dialects in his novels. He even uses other artistic means to individualize the speech of his protagonists. This means that the writer demonstrates the richness of the Uzbek literary language and the wide potential of the Uzbek language with all his skills.

“The body is a mark on the birth of a calf” or “... he sees a distant beast without seeing the prey in front of him”, “to feed the khan's sheep, to wear lids on his waist ...” saj, rhythm and subtlety in hundreds of folk phrases such as. Abdullah Qadiri said in vain: “The Uzbek language is not poor, but those who call the Uzbek language poor are poor. Let them not turn their ignorance into Uzbek. ” It was his works that proved the rich potential of the Uzbek language. In addition, as an enlightened intellectual, he cared about the Uzbek language and the future of the literary language. We must always keep in mind such a truth in the work of Abdullah Qadiri.

“Utgan kunlar” is a huge spiritual tower of imaginary and vital factors, in which the person is confronted with an artistic interpretation of the concepts of human eternity, a unique image of the most delicate emotions, a chain of interconnected social and individual states. Each generation understands and explains the novel “Utgan kunlar” in its own way. Although several volumes of commentary and analysis have been written to date, the chain of interpretations and explanations will continue in the future. Because the novel is a work of art that, according to its great art, can be a source for such interpretations.

In short, Abdullah Qadiri, who was well acquainted with the life, history, language, and customs of the Uzbeks, used them very effectively and appropriately in his works. In the magnificent literary heritage of the writer, the beauty, elegance, imagery, and expression of the Uzbek literary language are reflected in practice. At the same time, Abdullah Qadiri sometimes made a great contribution to the development of the Uzbek literary language with his valuable literary and theoretical views typical of philologists. With these unique literary and scientific services, the writer has attracted the attention of Uzbek scholars as well as foreign experts.

List of references:

1. Mirvaliyev S. Abdullah Qadiri. — T.: Fan, 2004
2. Mirzayev. S Uzbek literature of the XX century. — T.: Yangi asr avlodi, 2005
3. Qadiri A. "Utgan kunlar". — T.: "Navruz", 2019
4. The priceless values of the Uzbek people formed over the centuries
<https://kukaldosh.uz/24/02/2020/5361>.

ФИО автора: Ахадова Шарофатбону

Студентка 1 курса Факультета романо-германских языков направления русская филология

ФИО научного руководителя: Туракулова З.М.

Название публикации: «ТРАДИЦИЯ КАК ИСТОРИЧЕСКАЯ РЕАЛЬНОСТЬ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОПЫТЕ Д. КЕДРИНА»

Аннотации

Художественное мастерство поэзии Кедрина, писавшего в широком диапазоне от острых эпиграмм до масштабных исторических поэм, характеризуют соединение лиризма, эпичности, самобытного использования приёмов драматизации — монологичности, диалогов, ролевой лирики, сказового и песенного фольклорного начала. Кедрина считают одним из наиболее талантливых продолжателей и интерпретаторов русского устного народно-поэтического творчества

Ключевые слова: литература, приданое, Шах-наме, манифест, широком диапазоне

Дмитрий Борисович Кедрин — русский поэт, переводчик. По основной профессии — журналист. Родился 4 февраля 1907 года в донбасском поселке Щегловка, в семье горняка. Начал печататься в 1924 году. Учился в Днепропетровском железнодорожном техникуме с 1922 по 1924 год. В 1935 году Кедрин написал стихотворение «Приданое», о несчастной судьбе персидского поэта Фирдоуси, жившего во второй половине десятого — первых десятилетиях одиннадцатого веков. Одной из излюбленных тем поэта была жизнь и деятельность исторических личностей. Поэт не раз обращался к судьбам известных людей. Его всегда привлекали люди, чья деятельность была связана с историей страны, искусством, наукой, литературой. Что непременно доказывает глубокий патриотизм его поэзии. Однако творчество Кедрина выходило за рамки русской национальной тематики. Встречается в его трудах и тема востока. Восточные мотивы в творчестве Кедрина были не случайны. Это прежде всего результат творческих исканий и безграничного интереса поэта к культуре и литературе востока.

В поэме Кедрин мастерски воссоздает национально - исторический колорит древнего Ирана. По суждению литературоведа Юрия Петрунина, Кедрин оснастил поэму автобиографическим подтекстом, исполнил собственными переживаниями и мрачными предчувствиями приближающейся беды.

Основная идея этого стихотворения заключается в изображении жизни поэта полной трудностей и тревог. Уже в самом начале стихотворения мы узнаем о нищенском существовании Фирдоуси:

*«На деревьях взбухли почки.
В облаках курлычут гуси.
В вашем сердце полной чашей
Ходит паводок весенний,
Но, увы: к несчастью, ваши
Справедливы опасенья.
В нашей бочке - мерка риса,
Да и то еще едва ли.
Мы куда бедней, чем крыса,
Что живет у нас в подвале.*

Поэма состоит из беседы трех персонажей: поэта, его дочери, и обобщенного портрета шахского окружения во главе с правителем государства. Фердуси у Кедрина задумал написать поэму — о деяниях падишаха (то, что в литературу вошло как «Шах-наме»). По началу он уверен, что успеет написать ее за короткий срок, но работа затягивается на долгие два десятилетия. Она была по заслугам признана лишь тогда, когда автор эпоса покинул этот мир, а его дочь осталась незамужней.

Тут все необычно в контексте разговора о судьбе Дмитрия Кедрина и о литературных нравах его времени. Вот как сначала размышляет Фердуси:

*Но уймите, дочь досаду,
Не горюйте слишком рано:
Завтра утром я засяду
За сказания Ирана,
За богов и за героев,
За сраженья и победы
И старания утроив,
Их окончу до обеда,
Чтобы вился стих чудесный
Легким золотом по черни,
Чтобы шах прекрасной песней
Насладился в час вечерний.*

И в то время, когда поэт довел до конца свой кропотливый труд и послал его шаху, интересна реакция последнего и его свиты на книгу о его славных делах:

*Посреди придворных близких
Шах сидел в своем серале.
С ним лежали одалиски,*

*И скопцы ему играли.
Шах глядел, как пляшут триста
Юных дев, и бровью двигал. Да
Переписанную чисто
Звездочет приносит книгу:
«Шаху прислан дар поэтом,
Стихотворцем поседелым...»
Шах сказал : «Но разве это -
Государственное дело?
Я пришел к моим невестам,
Я сию в моем гареме.
Тут читать совсем не место
И писать совсем не время.
Я потом прочту записки,
Небольшая в том утрата.»
Улыбнулись одалиски,
Захихикали кастраты.*

Тут насквозь ясное смешение времен. Прежние шахи и короли предавались празднествам, и это для них было первостепенным занятием, а не управление страной, что огорчает писателя.

Как известно, литературная судьба Дмитрия Кедрина была тяжёлой. При жизни он печатался редко. Рукописи произведений, ныне вошедшие в антологии и хрестоматии, в своё время возвращались поэту. Он был горд, впечатлителен и терпеливо сносил обиды, безусловно незаслуженные. Единственная вышедшая при жизни книга «Свидетели» очень невелика по объёму и не даёт полного представления о поэте.

Признание таланта Кедрина пришло слишком поздно — после его смерти. «Ах, медлительные люди, вы немножко опоздали!»— хочется сказать словами, взятыми из кедринской поэмы «Приданое». Легенда о великом и ослепительном Фирдоуси и его дочке прочитывается сейчас, как предвидение Кедриним своей посмертной писательской судьбы.

Кедрин с большой искусностью разработал удивительный, реалистичный облик поэта Фирдоуси, подчеркнув все его моменты жизни. Это произведение пронизано любовью к самому творческому труду Фирдоуси, что не может оставить безразличным его поклонников. Всемогуший шах, в конце концов, оценив труд поэта, посылает ему свои дары, но увы, —

*Стон верблюдов горбоносых
У ворот восточных где-то,
А из западных выносят
Тело старого поэта.*

Преподношениями шаха уже не может воспользоваться Фердуси, не могут в качестве приданого служить они и седой заждавшейся его дочери. Поздно!

*Встал над Тусом вечер синий,
И гуськом идут оттуда
Тридцать странников пустыни,
Тридцать войлочных верблюдов.*

Караван ушёл, дары увезены, но поэтическая легенда осталась. Сохранились стихи и поэмы Кедрина, так полюбившиеся читателям. Он ощутил ценность поэтических образов, этот зоркий, чувствительный к живому дыханию поэзии читатель.

Но в те начальные годы было мучительно трудно пробиться сквозь строй стандартных и ординарных образов к истинному творчеству, которое всегда индивидуально и в этой индивидуальности неповторимо. Что мог бы делать Кедрин? Он наследовал традицию русской реалистической поэзии, поставив во главу угла создание картин времени и характеров, выбрав канонический стих, преимущественно повествовательно-эпический, хотя и исполненный глубокого лиризма. На этом пути Кедрина ждали большие удачи. Здесь и проявилась его поэтическая индивидуальность. От каждого своего стихотворения поэт требовал содержательности и выразительности. Задача состояла не в том, чтобы протрубить или воскликнуть, а сообщить читателю нечто новое, ранее им не замечавшееся, или же привычное повернуть непривычной стороной.

Использованная литература:

1. Дмитрий Кедрин. Избранное. Стихотворения и поэмы |1957 г. Гос. издательство худ. Литературы.
2. Дмитрий Кедрин. Стихи и поэзия. Издательство: Эксмо, 2007
3. <https://poezosfera.ru/lev-ozero-poeziya-dmitriya-kedrinas.html>
4. <https://ru.m.wikipedia.org>
5. <https://www.google.com/url>

ФИО автора: *Tursumatova Shaxlo Samievna*

Farg'ona Sanoat va xizmat ko'rsatish texnikumi

Ishlab chiqarish ta'limi bo'yicha direktor o'rinbosari

Название публикации: «YANGI PROFESSIONAL TA'LIM TIZIMINI MEHNAT BOZORI TALABLARI BILAN UYG'UNLASHTIRISH»

Annotatsiya: Mazkur maqolada yangi professional ta'lim tizimini mehnat bozori talablari bilan uyg'unlashtirish hamda milliy malaka tizimi qabul qilinishining ahamiyati xususida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Professional ta'lim, malaka, kasb-hunar, mutaxassis

Mamlakatimizda ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar, belgilanayotgan barcha rejalar va vazifalar yuqori malakali, yuksak ma'naviyatli, rivojlangan mamlakatlar darajasida raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashga qaratilgan.

Mamlakatimizda uzluksiz ta'lim tizimining joriy etilishi va unda o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining alohida bo'g'in sifatida e'tirof etilishi, ishlab chiqarish korxonalari uchun zarur bo'lgan ishchi kadrlar-kichik mutaxassislarni tayyorlashga keng imkoniyatlar yaratdi.

Ta'limning rivojlanish bosqichida o'rta maxsus kasb-hunar ta'limiga e'tibor katta. Chunki, yoshlarning kasb-hunarga moyilligini oshirish, biror kasb bo'yicha yetarli bilim, amaliy malaka va ko'nikmalarini rivojlantirish kasb-hunar massalarida amalga oshiriladi. Ma'lum malakaviy toifaga ega bo'lgan kichik mutaxassislarning amaliy bilimi, muammolarni mustaqil yechish qobiliyatlarini rivojlantirish – ishlab chiqarish korxonalarida tayyorlanadigan mahsulotlarning sifatli, raqobqtbardosh bo'lishini ta'minlaydi.

O'zbekistonda joriy yildan boshlab ilk bor milliy va tarmoq ixtisoslashuv tizimi, kasb va mutaxassisliklar bo'yicha professional standartlar hamda tabaqalashtirilgan ta'lim

standarti va dasturlari bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Bu esa, o'z navbatida, mehnat bozori bilan ta'lim sohasi integratsiyasini ta'minlashga xizmat qiladi.

Prezidentimizning Oliy Majlisga Murojaatnomasida mamlakatimizda 2020-2021 o'quv yilidan boshlab kadrlar malakasini xalqaro mehnat bozori talablariga moslashtirish maqsadida Milliy malaka tizimini ishlab chiqish, yurtimizda 340 ta kasb-hunar maktabi, 147 ta kollej va 143 ta texnikum tashkil etish bo'yicha aniq vazifalar belgilab berilgan edi.

O'zbekistonda yangi professional ta'limda birinchi marta har bir mutaxassisning xalqaro me'yorlarga mos malaka darajasini belgilab berishga asos bo'ladigan hujjat — Milliy malaka tizimi qabul qilindi. Iqtisodiyotning har bir sohasi bo'yicha tarmoq malaka tizimlari belgilandi.

Malaka tizimi rivojlangan davlatlarda sinovdan o'tgan, mehnat bozori, professional ta'lim, kasbga o'qitish va o'rgatish tizimining uyg'unlashuvi sifatida muvaffaqiyat qozongan. Shu bois, O'zbekistonda ham joriy yildan boshlab ilk bor milliy va tarmoq ixtisoslashuv tizimi, kasb va mutaxassisliklar bo'yicha professional standartlar hamda tabaqalashtirilgan ta'lim standarti va dasturlari joriy etilmoqda. Bu esa, o'z navbatida, mehnat bozori bilan ta'lim sohasi integratsiyasini ta'minlashga xizmat qiladi.

Milliy malaka tizimining qabul qilinishi, professional ta'lim standartlarining joriy etilishi yoshlarimizning professional o'sish yo'nalishlarini belgilab olishlariga imkon yaratadi, o'z istiqbolini yuksaltirish, umuman aytganda, ertangi kunga qat'iy ishonch paydo qiladi. U, ayniqsa, investitsiya dasturlari asosida yangi texnologiyalar kirib kelayotgan sohalar, korxonalar, mehnat migrantlari sifatida xorijga ketayotgan yoshlarimiz uchun muhim ahamiyatga ega. Bir so'z bilan aytganda, Milliy malaka tizimi yoshlarimiz potentsialini oshiradi, mehnat bozoridagi imkoniyatlarni kengaytiradi, raqobatbardoshlikni ta'minlaydi.

Bugun professional ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning istiqboli, samara va natijasi ish beruvchi va ta'lim muassasasining o'zaro hamkorligiga, ishlab

chiqarish va o'quv jarayonining uzviyligi, milliy malaka tizimining muvaffaqiyatli joriy etilishi, mukammal professional standart va sifatli ta'limga bog'liq. Bu tizimning muvaffaqiyatli joriy etilishi yaqin istiqboldagi taraqqiyotimiz rivojlanishini ham belgilaydi.

Professional ta'limning sifat va samaradorligini ta'minlash maqsadida o'quvchilar egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini bevosita kundalik hayotida qo'llashga o'rgatadigan kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lim dasturlari yaratildi va yangi o'quv yilidan tadbqiq etish boshlanadi.

Shu bois keyingi yillarda ta'lim tizimi modernizatsiya qilinib, o'qitishning zamonaviy shakl va texnologiyalari joriy etilmoqda. Hududlarda yangi, shu jumladan, xorijiy ta'lim muassasalari tashkil etilib, talab yuqori bo'lgan mutaxassislar tayyorlashga sharoit yaratilmoqda.

Yangi professional ta'lim tizimini mehnat bozori talablari bilan uyg'unlashtirish masalasi bugun davlat va jamiyatning asosiy muammosi bo'lib kelmoqda. Joylarda ishsizlik kuzatilayotgan bir paytda ishchi kasblar bo'yicha mutaxassislarga katta ehtiyoj borligi qayd etildi. Masalan, yengil sanoatda 46 ming, qurilishda 104 ming, metallga ishlov berish bo'yicha 71 ming, xizmat ko'rsatish sohasida 67 ming nafar mutaxassis yetishmayapti.

Bu ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasida uyg'unlik yo'qligi oqibatidir. Shu bois bitiruvchining ishga joylashishi yoki o'z biznesini yo'lga qo'yishi ta'lim muassasalari faoliyatining asosiy mezonini bo'lmog'i lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Ozbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga murojaatnomasi 2020-yil

2.www.ziyounet.uz

3. www.arxiv.uz

4. www.lex.uz

ФИО авторов: *Shukurjonov Murodjon Shukurjon og'li* — talaba

Sheraliyev Abdurahmon — biologiya fanlari nomzodi, dotsent

Namangan Davlat Universiteti

Tabiiy fanlar fakulteti

Название публикации: «SUVDA ERIYDIGAN VITAMINLAR QATORI: B VITAMINLAR KOMPLEKSI – BIOKIMYOVIY FUNKSIYASI VA FIZIOLOGIK XUSUSIYATLARI»

ANNOTATSIYA: B guruh kompleksi tarkibiga kiruvchi vitaminlarni organizmda vazifalari, metabolizmini va biokimyoviy funksiyasini bayon etishdan iborat. Bundan tashqari vitaminlar tashqi muhitdan oziq-ovqat mahsulotlari bilan kirishi va organizmda qisman (asosan mikroorganizmlar tomonidan) sintezlanishini, organizmni kundalik ehtiyoji juda ham kam miqdorda bo'lsa ham ma'lum bir biokimyoviy funksiyalar bu vitaminlarsiz normal kechmasligi, ayrim vitaminlar yetishmaganda kelib chiqadigan kasalliklar hamda vitaminlarning tabiiy manbalari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: tiamin, riboflamin, beri-beri kasalligi, vaskulyarizatsiyalanish, glossit, avitaminoz, gipovitaminoz, pantotenat kislota, pellagra, dermatit, dementsiya, diariya, siankobalamin, anemiya, Adisson – Birmer anemiyasi, pernitsioz anemiya.

Ассортимент водорастворимых витаминов: витаминный комплекс В – биохимическая функция и физиологические свойства

Шукуржонов Муроджон Шукуржонович – студент

Шералиев Абдурахмон – кандидат биологических наук, доцент

Наманганский государственный университет

Факультет Естественных наук

АННОТАЦИЯ: Описывает функции, метаболизм и биохимическую функцию витаминов в комплексе группы В. Кроме того, поступление витаминов из внешней среды через пищу и их частичный синтез в организме (в основном микроорганизмами) речь идет о природных источниках витаминов.

Ключевые слова: тиамин, рибофламин, авитаминоз, васкуляризация, глоссит, авитаминоз, гиповитаминоз, пантотеновая кислота, пеллагра, дерматит, деменция, диарея, цианокобаламин, анемия, адиссон-бирмерская анемия, пернициозная анемия.

A range of water-soluble vitamins: B vitamin complex – biochemical function and physiological properties

Shukurjonov Murodjon Shukurjonovich – student

Sheraliyev Abdurahmon – Candidate of Biological Sciences, Associate Professor

Namangan State University

Faculty of Natural Sciences

ANNOTATION: Describes the functions, metabolism and biochemical function of vitamins in the body, which are part of the B group complex. In addition, the entry of vitamins from the external environment through food and their partial synthesis in the body (mainly by microorganisms) we are talking about natural sources of vitamins.

Keywords: thiamine, riboflavin, beriberi, vascularization, glossitis, avitaminosis, hypovitaminosis, pantothenic acid, pellagra, dermatitis, dementia, diarrhea, cyanocobalamin, anemia, Addison-Birmer anemia, pernicious anemia.

Bilamizki barcha suvda eriydigan vitaminlar oddiy diffuziya yo`li bilan ingichka ichakdan so`riladi. To`qimalarga koferment shaklida o`tib, fermentlar tarkibiga kiradi. Suvda eriydigan vitaminlar qatoriga B vitaminlar kompleksi, C, P vitaminlari kiradi. B vitaminlar kompleksiga B1-vitami tiamin(Antinevrit), B2-vitamin riboflavin(bo`y o`stiruvchi vitamin), B3-Pantotenat kislota, B5-(PP) vitamini (nikotin kislota, niatsin, antipellargik vitamin), B6-vitami (piridoksin, anidematit vitamin), B9 (Bc)-vitamini (folat kislota, antianemik, bo`y o`stiruvchi faktor), B12-vitamin(kobalamin, antianemik vitamin)lari va boshqa vitaminlar kiradi.

Tiamin B1 vitamin Antinevrit. Bu vitaminni tiamin deb atalishiga sabab uning tarkibida oltingugurt(yunoncha — tio) va aminoguruh borligidadir. Organizimimizda tiamin yetishmasligi beri-beri kasalligi (polinevrit, periferik nervlarning yalliglanishi) ga sabab bo`ladi. Bu kasallik falajlikka, yurak va qon tomirlari hamda oshqozon-ichak yo`li ishining buzilishiga olib keladi, suv almashinuvi ham o`zgaradi, shish paydo bo`ladi.

Manbai. Bu vitamin asosan boshqoli o`simliklar kepagida, yirik tortilgan undan yopilgan nonda, achitqilarda bo`ladi. Hayvon mahsulotlaridan jigar, buyrak, yurak bu vitamiga boy. Organizmning B1 vitamiga bo`lgan kundalik extiyoji, taxminan, 2-3 mgga teng.

Metabolizmi. So`rilishi ichakdan bo`lib, oddiy diffuziya yo`li bilan qonga o`tadi. Jigarda tiaminfosfokinaza ishtirokida hosil bo`ladi. Tiaminning teng yarmi mushaklarda, 40% ichki organlarda, jigarda bo`ladi. Vitamin ingichka ichakdan qonga o`tadi, qon orqali jigarga boradi. Jigarda fosforlangan tiamindan TMF, TDF, TTF hosil bo`lib, umumiy qon aylanish doirasiga o`tadi va organ, to`qimalarga tarqaladi. TDF vitaminning asosiy faol shakli bo`lib, hujayralarda o`zining apofermentlari bilan bog`lanadi. Bir qismi esa zaxira holida saqlanadi. Kofermentlar parchalanganda,

yana erkin tiamin hosil bo'lib, qon orqali siydik bilan chiqariladi. Bu vitaminning biokimyoviy funksiyasiga keladigan bo'lsak TDF (PDG) piruvatdegidrogenaza, 2-oksoglutaratdegidrogenaza komplekslari va transketolaza tarkibiga kiradi. Mitoxondriyada TDF yordamida piruvat va 2 - oksoglutaratlarni oksidlanishidan, binobarin uglevodlar va aminokislotalardan energiya hosil bo'lishi kuzatiladi. Tiamin uglevodlar almashinuviga, xususan, pirouzum (piruvat) kislotasi metabolizmiga qatnashadi. B1 vitamin yetishmaganda kaptar miyasida va polinevrit bilan kasallangan odamlarda pirouzum kislotasining oksidlanishi va kislorodning yutilish jarayonlari pasayishi tasdiqlangan. Natijada miyada va boshqa to'qimalarda piruvat kislota to'planadi. Ushbu fakt, uglevodlar almashinuvida B1 vitaminining bajaradigan funksiyasini yetishmasligi oqibatidir. Yetishmovchiligi: - To'qimalarda tiaminning kofermentli shaklini yetishmasligi beri-beri kasalligiga olib keladi. Bunday hollarda nerv tolalarining spetsifik shikastlanishi, yurak mushagi qisqarishi va ritmining tezlashishi, me'da sekretsiasining susayishi, talvasa tutishi, muskullar atrofiyasiga, ko'z va asab sistemasida patologik o'zgarishlar namoyon bo'ladi.

B2-vitamin (riboflavin,bo'y o'stiruvchi vitamin). B2 vitamin sariq rangli kristall modda bo'lganligi sababli riboflavin deb nom berilgan. Flavus– yunoncha —sariq degan ma'noni anglatadi. Ushbu vitamin ba'zi mikroorganizmlarning, yosh kalamushlar va boshqa hayvonlarning o'sishi uchun zarur. Shu sababli ham B2 avitaminozining asosiy belgisi o'sishning to'xtashidir. Odam organizmida B2 vitamini ichak mikroflorasi tomonidan sintezlanib turadi. Shuning uchun odamlarda B2 avitaminozini hosil qilib bo'lmaydi.

Manbai. O'simlik mahsulotlari, achitqilar, dukkaklilar vitaminlarga boy manbadir. Sut, pishloq, tuxum, go'sht, jigar, buyrak, miyada ko'p bo'ladi. Katta odamlarning kundalik ehtiyoji 2 – 3 mg ga teng. Yetishmasligi: bo'yning o'sishdan to'xtashi, terining yallig'lanishi – dermatit, ko'z muguz pardasining vaskulyarizatsiyalanishi (ko'z muguz pardasini qon bilan ta'minlanishini ortishi, soch to'kilishi, til so'rg'ichlarining atrofiyasi (glossit), puls (tomir urishi) ni siyraklashishi, lab chetlari yorilishi, yuz terisi qurishi va boshqalar. Avitaminoz nerv sistemasida falajlanish va talvasa tutishi bilan xarakterlanadi.

B3 Pantotenat kislota. Achitqi va sut achituvchi mikroblarning o'sish sharoitini o'rganish davomida 1933-yili sholi kepagidan topilgan. Ushbu omil hayvon va o'simliklarning barcha to'qimalarida tarqalgani uchun ajratib olingan moddaga pantotenat kislota yoki pantoten (yunoncha — hamma yerda degan ma'noni anglatadi)nomi berilgan. Pantotenat yetishmaganda patologik belgilar– jo'jalarning o'sishdan to'xtashi, dermatit, kalamush va boshqa hayvonlar juni hamda patining oqarishi, kalamushlarda buyrak usti bezi nekrozi va qon quyilishi, ishtaxaning yo'qolishi, nerv falajlari, ichki a'zolar kasalliklarining belgilari paydo bo'ladi. Shuning uchun bu modda turli nomlar: antidermatik faktor, jigar filtrati faktori, achitqi faktori va jo'jalardagi pellagra qarshi faktor kabi nomlar bilan atalgan.

Manbai: - achitqi, jigar, tuxum, baliq, sut, go'sht va dukkakli o'simliklar. O'simliklarning yashil yaproqlarida ham pantotenat ko'p. Katta odamlarning kundalik ehtiyoji – 10 mg.

Ishlatilishi: - pantotenat kalsiy, pantatein, KoA turli dori shaklida va parfyumeriyada; asosan teri, soch to'kilishlari, jigar shikastlanganda, yurak distrofiyasida ishlatiladi.

B5 (PP) vitamin (nikotin kislota, antipellagrik vitamin). B5 (PP) vitamin knmyoviy tabiati jihatidan piridinning hosilasi bo'lib, nikotin kislota va uning amidi hisoblanadi. Nikotin kislotaning amidi pellagra kasalligini davolashda ishlatiladi. Shu boisdan uning nomi pellagra qarshi (pellagra preventing) so'zlarning bosh harflaridan olingan. B5 (PP) vitaminining yetishmasligi

odamlarda og'ir kasallik — pellagrani paydo qiladi. Kasallikka xos belgilar dermatit, diareya (ich ketish) va og'ir hollarda dementsiya (aql pasayishi, nerv va psixik buzilishlar). Bu kasallik 3ta-D kasalligi deb ham yuritiladi. Odam organizmiga oziq-ovqat orqali tushadi.

Manbai: - B5 (PP) vitaminini g'allasimonlarning donida ko'p. Go'sht mahsulotlari, jigar, sut, tuxum, kepakda ko'p miqdorda bo'ladi. Katta odamning kundalik extiyoji – 15-25 mg.

Metabolizmi: - koferment shakllari – NAD va NADFning hosil bo'lishida qatnashadi.

Yetishmovchiligi: nikotin kislota avitaminozi-pellagra 3ta D kasalligi deb aytiladi. Bunda uning 3ta asosiy simptomlari: dermatit(yuz, burun, qo'llarda), diareya(beto'xtov ich ketishi), dementsiya(aqliy zaiflik) kuzatiladi.

B12 vitamin(ANTIANEMIK VITAMIN). Bu vitaminimizga alohida to'xtalib o'tmasak bo'lmaydi. Chunki hozirgi kunda ko'p uchraydigan kamqonlik ya'ni anemiya kasalligi shu vitaminimizga bog'liq. B12 vitamini kimyoviy tarkibida metal atomi kobalt va u bilan bog'langan (CN) sian guruhi mavjud bo'lganligi uchun uni siankobalamin deyiladi. Uning to'rtta pirrol halqasidan tashkil topgan. Halqalardagi vodorod atomlari ham metal, sirka va propion kislotalarning amidi bilan almashingan.

Manbai: - siankobalamin manbai mikroorganizmlar va hayvon mahsulotlari – jigar, sut, tuxum, buyrak ayniqsa qoramol va jo'janing jigari vitamininga boy. Kundalik extiyoji yosh organizm uchun 0.001 mg; katta odamlarda – 2-5 mg.

Metabolizmi: - kobolaminni organizmda so'rilishi uchun ichki faktor kerak bo'lib (uni Kasl faktori ham deyiladi), quyidagi boqichlardan iborat:

- 1) Vitamin B12 va ichki faktor kompleksini hosil bo'lishi;
- 2) Ca 2+ ioni yordamida oshqozon shilliq qavatini kompleks bilan bog'lanishi;
- 3) Ichki faktor bilan bog'langan vitamin B12 ni shilliq parda endotsitozi orqali transporti;
- 4) Vitaminni qayta erkin holatiga o'tishi.

Vitamin B12 ingichka ichakdan passiv diffuziya orqali ichki faktor ishtirokisiz, so'rilishi ham mumkin, lekin bu jarayon sekin boradi. Tibbiyotda qo'llaniladigan siankobalamin gidroksikobalaminga OH – B12 ga o'tadi. Gidroksikobalamin OH – B12 ikki xil plazma oqsillari yordamida: transkobalamin TK – I va transkobalamin TK – II orqali transport qilinadi. TK – I - alfa globulin fraktsiyasiga kiradi. Molekulyar og'irligi 120 000. TK – II - betta globulinga kiradi. molekulyar og'irligi 35 000. TK – II - asosiy transport oqsili, 506 kobolaminni to'qimalarga tashilishini osonlashtiradi. TK – I – kobolaminni qondagi kontsentratsiyasini normallashtirib turadi. Metilkobalamin (metil – B12) va dezoksiadenozilkobalamin (DA- B12) to'qimalarda OH-B12 koferment formasiga o'tadi. Kofermentlar jigar va buyraklarda hosil bo'lib, keyinchalik boshqa organlarga taqsimlanadi. Kobolamin organizmdan siydik orqali chiqib ketadi.

Biokimyoviy funktsiyasi: Vitamin B12 va shu oilaga mansub birikmalarning biokimyoviy qatnashishi ko'pchiligi reaksiyalarda aniqlangan. Metil kobalamin transmetillash reaksiyasida metil guruhining oraliq tashuvchisi funktsiyasini bajaradi. Masalan, metionin sintezi shunday reaksiyalardan hisoblanadi.

Yetishmovchiligi: - avitaminozida Adisson – Birmer anemiyasi nomi bilan ataluvchi havfli kamqonlik (pernitsioz anemiya) namoyon bo`ladi.

Belgilari: - Bu nerv – distrofik kasallik bo`lib, asosan ovqat hazm qilish yo`lining shikastlanishi (oshqozonda xlorid kislotasi miqdorini kamayishi yoki butunlay bo`lmasligi), qon yaratuvchi organlar va nerv sistemasining zararlanishi kuzatiladi, eritrotsitlar soni keskin kamayib, gemogloblin umumiy miqdori pasayadi; qonda qonning yetilmagan shaklli elementlari paydo bo`lib, leykotsitlar hosil bo`lishini susayishi kuzatiladi.

Ishlatilishi: - tibbiyot amaliyotida siankobalamin dezoksianilkobalamin preparatlari megoblastik anemiyada, orqa miya va periferik nervlar zararlanganda qo`llaniladi.

Xulosa qilib aytadigan bo`lsak vitaminlar organizmni ajralmas qismi hisoblanadi. Ayniqsa B guruhga kiruvchi vitaminlar bolalarni o`sish va rivojlanishidan tashqari organizmga boshqa moddalarni so`rilishida qatnashadi. Qon hosil bo`lishida ishtirok etadi. Bu vitaminlar dukkakli o`simliklarda, hayvon mahsulotlarida; sut, tuxum, pishloq, buyrak va jigarda ko`p miqdorda bo`ladi. Bu mahsulotlar kundalik ovqat rejimimiz tarkibida albatta bo`lishi kerak. Vitaminlarni yetishmasligi turli hil kasalliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Vitaminlarni asosan tabiiy mahsulotlar, oziq-ovqat mahsulotlaridan qabul qilgan holda hamda kunlik me`yorini saqlash insonlar salomatligi uchun albatta foydali bo`ladi.

Adabiyotlar:

1. Yo.X.To`raqulov “Bioximiya” Toshkent O`zbekiston nashriyoti-1996.
2. M.N.Valixonov “Biokimyo” Toshkent Universitet nashriyoti-2009.
3. N.A.Raxmatov, T.M.Mahmudov „Biokimyo" Ta`lim nashriyoti-2009
4. O.O.Obidov , A.A.Jo`rayeva “Biologik kimyo” Toshkent nashriyoti-2011.
5. P.Mirxamidova, D.Boboxonova “Biologik kimyo va Molekulyar biologiya” Navro`z nashriyoti Toshkent-2018
6. Articles: A complete guide to B vitamins written by Jennifer Berry, on May 28, 2019
7. 8 Surprising Health Benefits of B Vitamins by Jennifer Brown, PhD

ФИО авторов: *Tojiboyev Sherali Imomali o'g'li (FarPI doktoranti), Nosirjonov Shohruh Ilhomjon o'g'li (FarPI assistenti)*

Название публикации: «TRAKTORLAR SOVUTISH TIZIMINING EKSPLUATATSION SINOVLARI TAHLILI»

Kalit so'zlar: Radiator, sovutish tizimi, termostat, ekspluatatsiya sinovlari, suv nasosi, parrak.

Annotatsiya: Qishloq xo'jaligi mashinalarining aksariyati chang va qumli sharoitda ishlashga mo'ljallangan bo'lib, asosan ekspluatatsiya sharoitida sovutish tizimi tashqi atmosfera muhiti ta'sirida dvigatel qizishiga olib kelmoqda. Shu sabablarni tahlil qilish uchun sinovlar ishlab chiqildi va bu orqali traktorlarning sovutish tizimiga ta'sir qiluvchi omillar o'rganildi. Ekspluatatsion sinovlar sovutish tizimining ishonchliligidan haqiqiy ko'rsatkichlarini baholash imkoni yaratildi.

Ekspluatatsion sharoitda sovutish tizimlarining testlari eng ishonchli hisoblanadi. Oddiy ekspluatatsiya sharoitida sinovlar turli xil qishloq xo'jaligi ishlarini bajarishda turli xil dvigatel yuklari, atrof-muhit harorati va radiatorni sovutish sirtlarining tiqilib qolishi ostida sovutish tizimining haqiqiy ishlashini aniqlashga imkon beradi[1].

Tezkor sinovlarni o'tkazish uchun joylarni tanlash muhim ahamiyatga ega va atrof-muhit harorati asosida amalga oshiriladi. Ekspluatatsion sinovlar iqlim zonasining turli nuqtalarida va har bir nuqtada bir necha namunalarda o'tkaziladi[2].

Ekspluatatsion sinovlarni o'tkazish dasturi va metodikasi traktor va tarkibdagi sovutish tizimlariga tegishli bo'lib, sinovlar doirasini, sinovlar va sinov usullari davomida tekshiriladigan parametrlar ro'yxatini belgilaydi.

Testlarning maqsadi sovutish tizimining konstruktorlik hujjatlari va texnik shartlarga muvofiqligini tekshirish, shu jumladan[1]:

- sovutish tizimining ekspluatatsion ishonchliligi va chidamliligini aniqlash;
- ekspluatatsion sifatlarni baholash, ekspluatatsion sharoitlarda tizimni saqlash va ta'mirlash qulayligi;

- tizimning issiqlik xususiyatlarining turg'unligi xizmat muddatiga, radiatorning tashqi va ichki yuzalarining ifloslanish darajasiga qarab aniqlash;
- xavfsizlik, ekologik tozalik talablariga rioya etilishini tekshirish;
- yuqori sifat barqarorligini ta'minlash uchun ishlab chiqarish jarayonini tekshirish.

Sinovlar ob'ekti- bu traktor yoki boshqa mobil mashinaga o'rnatilgan yangi ishlab chiqilgan sovutish tizimi. Sovutish tizimining sinovlari odatda traktorning boshqa tarkibiy qismlari yoki tizimlarining sinovlari bilan bir vaqtda amalga oshiriladi. Tasodifiy namuna olish yo'li bilan kamida 10 dona miqdorda tanlab olingan va ketma-ket texnologiya bo'yicha ishlab chiqarilgan traktorlarning namunalari sinovlardan o'tkaziladi[3].

Hujjatlar sinov uchun taqdim etiladi ya'ni sovutish tizimi masalan dalolatnomasi, shu jumladan, sovutish tizimi to'liq ro'yxati, ekspluatatsiya va texnik qo'llanmasi.

Sinovlar traktor yoki boshqa mashinani sinovdan o'tkazish bo'yicha me'yoriy standartlarga muvofiq amalga oshiriladi. Sovutish tizimini qabul qilish va uni sinashga tayyorlash mashinani sinashga qabul qilish bilan bir vaqtda amalga oshiriladi. Sovutish tizimini birlamchi tekshirishga to'liqligi, hujjatlarning mavjudligi, alohida qismlar va yig'uv birliklarining ko'rinarli zararlanmasligi (mavjudligi)ni tekshirish, tizimni sovutish suvi bilan to'ldirish, bo'g'imlarda sovutuvchi oqim mavjudligi va yig'uv sifati kiradi.

Ishga tushgandan keyin traktor oddiy ishlovda (me'yoriy hujjatlarga muvofiq) 1000 dvigatel soati miqdorida sinovdan o'tkaziladi.

Traktordagi sovutish tizimining sinov dasturi:

- kundalik (dvigatelni ishga tushirishdan oldin) sovutish suyuqligi darajasining monitoringi;
- traktor agregatini ishlash vaqtida sovutgich haroratining doimiy monitoringi;
- parrak kamarining holati va tarangligini davriy kuzatish;
- sovutish tizimlari holatini davriy monitoringi: radiatorni o'rnatish, suv nasosi, parrak, ulash uchun shlanglar, bug'-havo klapanlari;

- yozgi ishlash davriga o'tishda termostatning ishlashini tekshirish;
- radiatorning ichki bo'shliqlarini davriy tekshirish;
- yozgi ishlash davriga o'tish davrida sovutish tizimi yuqori haroratda qaynamaydigan suyuqlik bilan to'ldiriladi va agar tizim suv bilan to'ldirilsa, yuqori muhit haroratida tez qaynab ketadi.

Test dasturining maqsadi bo'yicha ko'rsatilgan vazifalarni hal qilish bilan birga, tizimning alohida tarkibiy qismlarining ishonchliligini aniqlashni ko'zda tutadi.

Sovutish tizimining xizmat ko'rsatishi quyidagilarga bog'liq:

- tizimda sovutish darajasini saqlash;
- suyuqlik yo'lining kengaytirish va kompensatsion sxemalarini ishlatish;
- termostatning suyuqlanish haroratiga qarab katta va kichik doiralarda suyuqlikning aylanishini ta'minlash qobiliyati;

Sovutish suyuqligi sathining pasayishi shlanglarning shikastlanishi, radiator, suv nasosi, blok va boshqa komponentlar, radiatorning markazi yoki baklari, bug'-havo vilkasi klapanlari va suyuqlikning keyingi bug'lanishi tufayli sodir bo'ladi. Dvigatelning qizib ketishi suyuqlikning bug'lanishi va sathining pasayishiga ham olib keladi.

Termostat elementlarining nosozligi yoki shikastlanishi radiator orqali suyuqlik aylanishini kamaytirishi yoki to'xtatishi mumkin. Bu nosozlik dvigatelning qizib ketishiga olib kelishi mumkin, ayniqsa yilning yoz davrida. Termostatni nosoz holatda tiklab bo'lmaydi va almashtirishni talab qiladi.

Sovutish tizimi va suv nasosining ishonchliligi haydovchining mahoratiga va ishlashiga bog'liq

Haydovchi vaqti-vaqti bilan kamarlarning shikastlanmasligi, taranglik kuchi va parrakdan avtomatik ravishda o'tmasligi va o'chirilmasligiga tekshiriladi. Parrak kamarlarining tarangligini tekshirish va ularni sozlash sovutish tizimini ta'mirlash qoidalari bilan ta'minlanadi. Kamarning yoki parrakni nosozligi sovutgich harorati oshganda yoki dvigatel qizib ketganda aniqlanadi. Diskli kamarlarning eskirishi yoki yorilishiga sabab shkiylarni o'rnatish (shish, vibratsiya) yoki eskirishi, buzilishi bo'lishi

mumkin. Suv nasosi, generator yoki parrakni almashtirishda haydovchi parrak ishlashiga alohida e'tibor berish kerak.

Sovutish tizimi boshqaruv qurilmalarining nosozligi sovutish suyuqligining harorat rejimini kuzatish va dvigatelning qizib ketish xavfini vizual aniqlash imkonini bermaydi. Boshqarish qurilmalarining ishga yaroqliligi ko'rsatgich va datchiklarning xizmat ko'rsatuvchanligiga bog'liq. Nosozlik sabablari ko'rsatgich va datchiklarning o'zini yo'q qilish, shuningdek simlarning sinishi yoki kuchsiz mahkamlanishi, qo'shimcha qarshilikning sinishi, sensorga ulangan sim massasida qisqa tutashuv va boshqalar bo'lishi mumkin.

Sinovlar yakunida sovutish tizimining yakuniy tekshiruvi qisman yoki to'liq qismlarga ajratish va qismlarning texnik holatini baholash bilan amalga oshiriladi.

Ekspluatatsion sinovlar natijalariga ko'ra sovutish tizimi ishonchliligining haqiqiy ko'rsatkichlarini baholashni aks ettiruvchi bayonnoma tuziladi va sinovlar tahlil qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. А.И.Якубович и другие “Системы охлаждения тракторных и автомобильных двигателей” Конструкция, теория, проектирование. Минск: ИНФРА-М, 2013.
2. Мануйлов Вячеслав Сергеевич “Диагностирование автомобильных радиаторов нагрузкой в эксплуатации” Диссертация. Оренбург-2010
3. Курмашев Геннадий Абдуллович “Улучшение эксплуатационных показателей тракторов и автомобилей путем совершенствования температура-динамических характеристик охлаждающих жидкости” Диссертация Санкт-Петербург 2000.

ФИО авторов: *G.Abdugodirov*

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universitetining “Professional ta’limi metodikasi” kafedrası katta o’qituvchisi

S.A.Boltaboev

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universitetining “Professional ta’limi metodikasi” kafedrası dotsenti

D.A.Qodirov

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universitetining “Professional ta’limi metodikasi” kafedrası o’qituvchisi

Название публикации: «UZLUKSIZ TA’LIMDA TEXNOLOGIK TA’LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA IZCHILLIK VA UZVIYLIK TAMOIYILLARI»

ANNOTATSIYA

Uzluksiz ta’limda fan va ishlab chiqarish davlat va jamiyat bilan o’zaro mavjud bog’liq tomonlari yoritib berilgan. Kadrlar tayyorlash dasturi bo’yicha ishlab chiqarish kadrlarga bo’lgan ehtiyojni, uning sifatiga talablarni belgilovchi buyurtmachilar bilan amalga oshirilayotgan ishlar. Ta’lim va tarbiya jamiyat taraqqiyotini ta’minlovchi muhim tamoyillari.

АННОТАЦИЯ

Непрерывное образование подчеркивает взаимосвязь между наукой и производством, государством и обществом. Производство по программе обучения - это работа, проводимая с заказчиками, определяющая потребность в персонале, требования к его качеству. Образование и воспитание - важные принципы развития общества.

ANNOTATION

Continuing education highlights the interrelationships between science and industry and the state and society. Production under the training program is carried out with customers, who determine the demand for personnel, the requirements for its quality. Education and upbringing are important principles for the development of society.

Uzluksiz ta’limda fan va ishlab chiqarish davlat va jamiyat bilan o’zaro bog’liq. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi bo’yicha zamonaviy ishlab chiqarish, kadrlarga bo’lgan ehtiyojni, uning sifat, talablarini belgilovchi buyurtmachidir. Ta’lim va tarbiya jamiyat taraqqiyotini ta’minlovchi muhim omildir. Chunki, ta’lim tizimi jamiyat

taraqqiyotining muayyan bosqichidagi ijtimoiy buyurtmasini bajarishga yo‘naltirilgan bo‘ladi. Ta’lim tarbiya sohasiga milliy didaktik nuqtai nazardan yondashib, uni quyidagicha, «Ta’lim O‘zbekiston xalqi ma’naviyatiga yaratuvchilik faoliyatini baxsh etadi. O‘zib kelayotgan avlodning barcha yaxshi imkoniyatlari unda namoyon bo‘ladi, kasb-kori, mahorati uzluksiz takomillashadi, katta avlodlarning dono tajribasi anglab olinadi »-deb ta’riflash mumkin:.

Ta’lim mazmunini tashkil etish ilmiylik, faollik, tushunarlilik, ta’lim va tarbiyaning birligi, ko‘rgazmalilik va muntazamlilik, uzviylik, izchillik kabi didaktik tamoyillarlar asosida amalga oshiriladi. Ana shu tamoyillarlardan biri ta’lim tizimida uzviylik bo‘lib, u texnologik ta’limini tashkil etishda etakchi tamoyillarlardan hisoblanadi. Texnologik ta’limda uzviylik tamoyillari o‘tilgan o‘quv material bilan kelgusida o‘tiladigan o‘quv material o‘rtasidagi mantiqiy bog‘lanishni taqozo etadi. Bu tamoyillarning mohiyatiga ko‘ra o‘tilgan o‘quv material yangi o‘tilishi kerak bo‘lgan o‘quv material uchun asos yaratadi. Bunda texnologik ta’lim tizimining bosqichlari va kurslarida bilimlar mantiqiy jihatdan bir-birini to‘ldirib borishi, o‘quv predmetlari mazmuni uzviylik va uzluksizlikni ta’minlashga qaratilishi, o‘quv materiallarining bayonida ma’lum ketma-ketlik, yaxlit tizim bo‘lishi hamda mavzularning bir-biriga mantiqan bog‘liqligi, ularning ketma-ketligi ta’lim mavzularining yuqori bosqichlarda chuqurlashtirilgan, kengaytirilgan holda berilishi hisobga olinadi.

Uzluksiz ta’lim tizimida uzviylashgan fan dasturlarining mavjud bo‘lishi va uni o‘quv jarayoniga joriy qilinganligi katta ahamiyatga ega.

Demak, uzluksiz ta’lim tizimida metodik ta’minotni: Davlat ta’lim standartlari, o‘quv rejalari va o‘quv dasturlarining ahamiyati, ta’lim sifatini oshirishda, uzluksiz ta’limni takomillashtirishda uzviylashgan dasturlarning yaratilishi va izchillik bilan amaliyotga tatbiq etilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Texnologik ta’lim samaradorligini oshirishning asosiy yo‘nalishlaridan biri ta’lim turlari uzluksizligini takomillashtirish va fanlararo uzviylikni ta’minlashdir. Oliy ta’lim bosqichlari o‘rtasidagi uzviylikning ta’minlanishi – ta’limning keyingi bosqichi mazmuni avvalgi bosqichdagi mazmunni bevosita davom ettiribgina qolmay, balki

mazmun jihatdan uzviy bog‘langan tarzda, ayrim fanlarni kengaytirilgan va chuqurlashtirilgan holda takomillashtirishi va boyitishida hamda fanlararo uzviylikning ta‘minlanishi asosida noo‘rin takrorlanishlarga chek qo‘yishida o‘z ifodasini topadi.

Oliy ta‘lim tizimida mehnat bozorida o‘z o‘rnini topadigan yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash sifatini ko‘p jihatdan umumkasbiy va maxsus fanlarni yuqori darajada o‘qitish belgilaydi.

Umumkasbiy fanlar fundamental fanlar hisoblanib, umumta‘lim fanlar negizida o‘qitiladi va maxsus fanlar yo‘nalishidagi bilimlarni kengaytiradi, chuqurlashtiradi hamda shu maxsus fanni o‘rgatish uchun asos yaratadi. Maxsus fanlarni o‘qitish amaliy bilim kuchli va ishlab chiqarishga bogliq bilimlar bilan boglangan bo‘lganligi, o‘zlashtirilgan nazariy-amaliy bilimlari asosida ishlab chiqarish muammolarini hal qilishga yo‘nalganligi sababli o‘ziga xoslikni namoyon etib, o‘quv maqsadlarini belgilashda ham o‘ziga xoslikni talab etadi.

Talabalarni kasb-hunarga yo‘naltirishda maxsus fanlar butunligicha (mazmuni va bilimi darajasi bo‘yicha) shu kasb xususiyatiga mos tushishi, faoliyat turlari to‘liq yoritilishi kerak.

Fan dasturlaridagi mavzularning mazmuni va tuzilishi o‘quv materiallarining mantiqiy ketma-ket qo‘yilishini, o‘qitish metodlarini, didaktik qo‘llanmalar xarakterini belgilaydi. O‘qitish metodlari uning elementlari va ular orasidagi bogliqliklarni o‘rganishda unga tizimli yondashish zarurligini ham e‘tiborga olish maqsadga muvofiqdir.

Oliy ta‘lim tizimida umumkasbiy va maxsus fanlarni o‘qitishda uzviylikni ta‘minlashga quyidagi tamoyillarni qo‘llash maqsadga muvofiqdir:

1. Maqsadga yo‘naltirish tamoyillari;
2. Ta‘lim va tarbiyaning birligi tamoyillari;
3. O‘zaro aloqadorlik tamoyillari;
4. Mukammallik tamoyillari;
5. Izchillik tamoyillari.

Bu tamoyillarlar metodik tizim komponentlarini amalga oshirishda yuzaga keladi va uzviylikni tizimli amalga oshirishda asosiy qurol bo'lib xizmat qiladi.

Oliy ta'lim tizimida uzviylik tamoyillari avvalgi o'tilgan o'quv material bilan kelgusida o'tiladigan o'quv material o'rtasidagi mantiqiy bog'lanishni taqozo etib, ta'lim maqsadi, mazmuni, ta'lim metodi va vositalarini aniqlashda hamda talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishda katta ahamiyat kasb etadi.

Oliy ta'lim tizimida umumkasbiy va maxsus o'quv fan dasturlarini uzviylashtirishni ilmiy-uslubiy va amaliy ahamiyati shundan iboratki, jamiyatdagi demokratik o'zgarishlar, ijtimoiy-siyosiy, huquqiy-iqtisodiy islohotlar va ularning natijalarini inobatga olgan holda uzviylashgan o'quv fan dasturlari yaratiladi. Ta'lim tizimida uzviylashgan fan dasturlarining qo'llanilishi avvalambor noo'rin takrorlanishlarga barham beradi, talabalarga beriladigan bilim, ko'nikma va malakalarni tizimlashtirilib, ularning bilimlaridagi bo'shliqlarni to'ldirishda hamda ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Uzluksiz ta'lim tizimida texnologik ta'limi o'qituvchilarining kasb egallash va kasbiy qobiliyatlarini takomillashtirish imkoniyatlarini yanada oshirishda ta'limning uzluksizligini barqarorlashtirish, umumta'lim va kasbiy tayyorgarligini doimo yangilab hamda chuqurlashtirib turish, mazkur ta'lim jarayonida uzviy ketma-ketlikka erishish, ularning kasbiy mahoratini pedagogik va axborot texnologiyalar asosida oshirib borish kabilar asosiy omil bo'ladi, deb hisoblaymiz.

Ana shunday muhim ishlarni amalga oshirishda texnologik ta'lim tizimida uzluksizlik va uzviylikni yanada takomillashuviga xizmat qiluvchi yangi uslubiy shakl, vosita va tajribalarni kengroq jalb qilish maqsadga muvofiqdir.

Foydalangan adabiyotlar:

1) SH.M.Mirziyoev 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909 sonli qarorlarida oliy ta'lim tizimini rivojlantirish to'g'risida so'z yuritilgan.

- 2) SH.M.Mirziyoev. “O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev Mamlakatimizni 2016-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017-yilga mo‘ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma‘ruzasi”. 2016 10 dekabr.
- 3) Mirziyoev, SHavkat Miromonovich «Tanqidiy tahlil, kat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik» Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma‘ruza, 2017 yil 14 yanvar. - Toshkent: «O‘zbekiston», 2017. - 104 b.
- 4) Muslimov N. va b. T. Mehnat ta’limi o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. –T.: 2009. 427 b
- 5) Tolipov O‘.K., M. Usmonboeva. Pedagogik texnologiyalarning nazariy va amaliy asoslari - T., 2006.

ФИО авторов: *Asliddin Akbarov*

Semerkant Devlet Tıp Enstitüsü

3 sınıf öğrencisi

Mirzahidjan Umarov

Taşkent Pediatrik Tıp Enstitüsü

3 sınıf öğrencisi

ФИО научного руководителя: *Şuhrat Ziyadullayev*

Semerkant Devlet Tıp Enstitüsü

Araştırma ve inovasyondan sorumlu rektör yardımcısı

Tıp Bilimleri Doktoru, Profesör

Название публикации: «VİTEMİNLER EKSİKLİĞİ, KLİNİK PATOGENEZ BELİRTİLERİ, FİTO VE FARMAKOTERAPİ TEDAVİ MEKANİZMALARININ NEDEN OLDUĞU HASTALIKLER»

Dipnot: Bir insan hayatta çeşitli vitaminleri tüketir. İçinde insan vücudu için önemli olan vitaminlerin eksikliği de dahil olmak üzere bir takım hastalıklara yol açan çeşitli madde ve vitaminler bulunur. Vitaminler, vücudun metabolizmasında yer alan biyolojik olarak aktif maddelerdir. Vücuttaki vitaminlerin sentezi, besinlerin doğrudan katılımının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Vitaminler kenelerin vücudu için gereklidir, fizyolojik önemi vardır. Vitaminleri inceleyen bilime vitaminoloji denir.

Anahtar kelimeler: singa, kolit, provitamin, polinörit, beri-beri, pellagra, flearit gastrointestinal sistem, hipovitaminozis, organizma, hayvansal ürünler,

Giriş : Vitaminler, bir ilaç grubu olan "amin" anlamına gelen latince "vita" kelimesinden türetilmiştir. Vitaminler vücuda esas olarak besinler yoluyla girer ve bitkilerde sentezlenir. Hayvanlar bitkilerle beslenir ve vitaminleri doku ve organlarında depolar. İnsanlar için vitamin kaynağı bitki ve hayvansal ürünlerdir.

Vitaminler, vücutta meydana gelen kimyasal reaksiyonları, besinlerin vücut tarafından asimilasyonunu etkiler, hücrelerin normal işleyişini ve vücudun Ferm gelişimini destekler ve elementlerin bileşimine girerek normal işlevlerinin aktivitesini

sağlar. Bir vitamin eksik veya tamamen eksik olduğunda, metabolizma bozulur. Vitamin eksikliği sadece diyetteki vitamin eksikliği değil, aynı zamanda içerideki emiliminin ihlali, dokulara verilmesi ve biyolojik olarak aktif bir forma dönüşmesi de doğal faktörlerdir. Vücuttaki vitaminlerin normal değişim döngüsünün ihlali vitamin eksikliğine yol açar ve çeşitli hastalıklar ortaya çıkar. Vücutta kesinlikle herhangi bir vitamin kaybolduğunda "avitaminoz", miktar azaldığında, "hipovitaminoz" normu arttığında, her birinde klinik sendromların ortaya çıktığı "hipervitaminoz" hastalıkları ortaya çıkar.

Mide ve duodenumun peptik ülseri ve diğer birçok hastalıkta vitaminlerin sindirimi bozulur ve endojen vitamin hastalığı ortaya çıkar. Vitaminlere ek olarak, provitaminlerin vücutta çeşitli değişikliklere uğrayan vitaminlere dönüşen maddeler olduğu bilinmektedir. Provitaminler arasında karoten (bir provitamin), d vitaminini ergosterin 7 dehidrokolesteroline dönüştüren bazı steroller bulunur. Vitaminler, vücudun ihtiyaç artmasına neden olan faktörler: örneğin, gebelik ve emzirme turganda sırasında vücutta vitamin zihinsel ve fiziksel yorgunluk, zihinsel acı, yüksek veya düşük hava sıcaklığı, oksijen eksikliği, yetersiz alımı da vitamin ve görünür aynı hastalığa özgü belirtiler vitamini eksikliği ne gibi bir eksikliği var. Kısmi vitamin eksikliği durumunda, hipovitaminoz oluşur, daha karmaşık bir vitamin eksikliği türü avitaminozdur - zamanında eliminasyon önlemleri alınmazsa tam bir vitamin eksikliği.

Hipovitaminoz belirtileri hastalığın başlangıcında ortaya çıkmaz, hastanın durumu değişir, rahatlar, çabuk yorulur, kaprisli olur, uykusu bozulur, çalışma kabiliyeti azalır, iştahı kaybolur. Hastalığın başlangıcında, hastanın kanındaki ve idrarındaki vitamin miktarı laboratuvar avitaminozunda kontrol edilir, aksine hastalığın klinik semptomları belirgindir.

Vitaminler sırayla 2 gruba ayrılır:

Suda çözünür maddeler: B1, B2, B3, B6, B9, B12, B15, PP, H, P, F, C, U.

Tereyağında eriydigan: Ö, D, E, G.

Tiamin (B1 vitamini) vücuttaki çirkinlerin metabolizmasında birincil öneme sahiptir. Vücutta tiamin yokluğunda polinörit oluşur, sinir sisteminin ciddi bir hastalığı "merkezli" görünür. 1 yetişkinlerde vücudun B1 vitamini günlük ödeneği 1.3-2.5 mg.ni çocuklar 0.3-1.7 mg.ni teşkil edecektir. B1 vitamini mayada, özellikle kuru bira mayasında, ekmek kavrılarında, tahıllarda ve baklagillerde ve bazı hayvansal ürünlerde büyük miktarlarda bulunur.

Riboflavin (B2 vitamini) büyüme sürecine katılır ve astar faktörlerine girer, ayrıca protein yağ ve karbonhidrat değişimine katılır. Gözün mukoza zarının metabolizmasını, retinayı, gırtlak etkiler, ışık algısını, rengin ayrılmasını, çocuk organizmasının büyümesini ve gelişimini etkiler. B2 vitamini yeterli olmadığında ağız boşluğu yırtılır, saç dökülür, konjonktivit ve fleparit oluşur. 1 gün boyunca B2 vitamini ihtiyacı yetişkinlerde görülür. 1.5-3.0 mg.ni teşkil edecektir. Esas olarak hayvansal ürünler, yumurta, peynir, süt, et, tahıl ve baklagiller, yer fıstığı, soya fasulyesi, mavi bezelye, şeftali, domates, havuç, pancar, karnabahar ve izomalde bulunur.

Nikotinik asit (vitamin PP veya vitamin B3) hücrelerin solunumuna, proteinlerin değişimine katılır. Midenin salgı ve boşaltım fonksiyonunu normalleştirir, pankreasın ürettiği shira'nın salgılanmasını ve salgılanmasını geliştirir. Pellagra hastalığı, sağlıklı bir yetişkin kişinin bu vitaminin 1 gününe ihtiyacı olmadığında ortaya çıkar.

Piridoksin (B6 vitamini) protein ve yağın normal sindirimini destekler, azot metabolizmasında önemli bir rol oynar. Vücutta pridoksin yoksa, çocuklar büyümez, mide ve bağırsakların çalışması bozulur, yüz boynunun kafa derisinin iltihabı, sinirlilik, halsizlik görülür. Bir yetişkinin günde yaklaşık 6 B6 vitaminine ihtiyacı vardır. 1.5-3.0 mg.ni çocuklarda 0.4-2 mg.ni teşkil edecektir. Pridoksin birçok bitkisel ve hayvansal üründe bulunur, örneğin: kuru bira, Maya, darı, Mısır, bezelye, patates, havuç, pancar, sığır eti ve tavuk eti, sığır karaciğeri, dana eti ve koyun eti, süpürgelikte yumurta.

Folik asit (B9 vitamini), bazı amino asitlerin değişimine ve sentezine ve nükleik asitlerin sentezine katılır, B12 vitamininin emilimini teşvik eder, kömürün kan yapıcı

işlevini kuchaytiradi. Vücuttaki folik asit eksikliĝinin güçlü bir eksikliĝi, gastrointestinal fonksiyonun duyarlılıĝının ihlali nedeniyle ortaya çıkar. Yetiřkin bir kiřinin B9 vitamini. 1 gün 2 mg'a ihtiyaç duyar. Folat asidi bitki ve hayvansal ürünlerde, özellikle karaciĝerde, böbreklerde ve yeřil yapraklarda bol miktarda bulunur,

Siyanokobalami (B12 vitamini) oldukça biyolojik olarak aktif bir maddedir, cümleye aittir, metiyonin nükleik asitlerin sentezine katılır ve vajinal oluřum sürecinde, vücutta B12 vitamini yeterli olmadıĝında anemi (anemi) oluřur. Bu vitaminin saĝlıklı bir yetiřkin için günlük gereksinimi, ocuklarda 0.3 - 3.0 MCG'DE 3.0 MCG'DİR. Vücut gıda ile gerekli siyanokobalamin sentezlenir ve sıĝır karaciĝerinde Kop miktarında bulunur.

Sonuç: yukarıdakilere dayanarak, vücudun vitaminlerden yoksun olması veya dıř kitlelerin bir sonucu olarak gevřemenin ciddi hastalıklardan kaynaklandıĝı sonucuna varabiliriz. Vitamin koruyucu ilaçlar sadece hipo ve avitaminoz ile iliřkili bozuklukların tedavisi için deĝil, aynı zamanda önlenmesi amacıyla çeřitli hastalıkların tedavisi için de önerilmektedir.

KULLANILMIř LİTERATÜR:

- 1) Sahibov D. vitaminleri ve yařam için nemi-Tařkent. 1991.
- 2) Evde ve hastanede hastaların bakımı- F. F. Nazirov, A. G. Gadoev, G. S. Aripov Özbekistan Ulusal Ansiklopedisi-2018.
- 3) Hammabop Tıbbi El Kitabı- David Werner, Carol Bölgesi, J. Maxwell, Donald Elsvord-Tařkent. 2016.
- 4) G'. O. Haydarov, Sh. X. Ermatov. İç hastalıkları. Ders Kitabı Tařkent 2005.

ФИО автора: *Xafizova Nodira Toirovna*

Farg'ona viloyati Beshariq tumani 2-son kasb- hunar
maktabi tarix va huquqshunoslik fani o'qituvchisi

Название публикации: «DUKCHI ESHON ASLIDA KIM EDI?»

Annotatsiya. Mazkur maqola Turkistonda mustabid tuzumga qarshi kurashgan, vatan ozodligi yo'lida shahid ketgan Muhammadali Eshonning shaxsiyati, oliy maqsadi va xotirasini abadiylashtirish va avlodlar ongida to'g'ri va xolis fikr shakllantirish haqida fikr –mulohazalar bildirildi.

Kalit so'zlar: Dukchi, eshon, hurriyat, Nikolay 2, Turkiston, Andijon, Mingtepa, qo'zg'olon, shahidlik, "Dukchi Eshon voqeasi".

Tinch va osoyishta hayot eng buyuk ne'mat ekanligini his etib yashaymiz va bugungi munavvar tonglarimiz, shukuhli kunlarimiz, farovon hayotimiz ushun yaratganga ming shukrlar aytamiz. Ajdodlarimizning asriy orzusi xisoblangan erkinlik, ozodlik va xurriyat bizga osongina yetib kelmaganini esa ba'zida unutib ham qo'yamiz. Bu muqaddas zamin uzra to'yib-toy'ib nafas olar ekanmiz, aslo yoddan chiqarmasligimiz lozimki bu muqaddas zamin uzra ne- ne mard va jasur ajdodlarimizning shahidlik qoni, aziz joni qurbon bo'lgan.

1880 yillarda Rossiya Turkiston o'kasida siyosiy, iqtisodiy va mafkuraviy jihatdan hukmronligini yanada mustahkamlash maqsadida kuchaytirilgan tartibotni boshlab yuborishi xalqning bosqinchilarga nafratini va noroziligini kuchaytirib yubordi. Alamzada va tahqirlangan xalqni birlashtirish va ishontirish uchun esa bir fidoiy yo'lboshchi kerak edi.

Shu bois, milliy ozodlik harakati namoyondasi bo'lishdek sharaf va mas'uliyatni Muhammadali Eshon o'z zimmasiga olishga bel bog'laydi. Farg'onada hunarmandlar oilasida dunyoga kelgan Muhammadali yoshligidan o'z bilimini tinimsiz oshirib, diniy, ilmiy, siyosiy voqealarga doir ma'lumotlarni o'rganib bordi. U o'z bilimini oshirish va ziyorat qilish maqsadida 1887 yili Makkayu Madinaga haj ziyoratiga yo'l oladi. U

Afg'oniston,Hindiston,Eron va Rossiyaning bir qancha shaharlarida bo'lib o'zining diniy va dunyoviy bilimlarini oshirib qaytadi .Uning bu safaridan keyin qalbiga bir uchqun tushib, vatanni ozodligi ,hurligi yo'lida harakat boshlash uchun yondira boshladi.Muhammadali ota kasbi dukchilik bilan ham shug'ullanib turganligi uchun uni Dukchi Eshon deb atashardi.(“dukchi”-forscha hunarnand) Uning kamtarona hayot tarzi,samimiy nigohi va kuchli taqvosi oddiy xalqni atrofida birlashishiga sabab bo'ldi. Hattoki unung karomatlari ham ilm –fanning yutuqlaridan xabardor ekanligidan dalolat berardi.

Muhammadali Eshonning oshib borayotgan nufuzi mustamlakachi ma'muriyatni tahlikaga sola boshladi.Dukchi Eshonni bir necha bor tergov qilish maqsadida mahkamaga chaqirishdi ammo bu hech qanday natija bermadi,u o'z faoliyatini tobora kengaytirib bordi.Va nihoyat 1898 yilning 18 may kuni “Andijon qo'zlari” bilan nom qozongan xalq isyoni boshlandi .Qo'zg'olon haqidagi xabarni olgan podsho Nikolay2 isyonchilarga qarshi shavqatsiz choralar qo'llay oladigan va o'ta shovinist bo'lgan xarbiy qo'mondonlarni oyoqqa turgizdi ,ularga bu yo'lda cheksiz vakolotlar berildi.Aholi misli ko'rilmagan qirg'in va yo'qotishlar qurboni bo'ldi.Dukchi Eshonni qo'lga olish uchun hiyla nayrang orqali maqsadga erishdilar.Sud hukmi bilan 380 kishi otib o'ldirildi,341 kishi qamaldi,16 kishi oilasi bilan sibirga surgun qilindi.Dukchi Eshonni qatli ommaviy tarzda ,keng olomon o'rtasida eng daxshatlisi yosh bolalar nigohi ostida amalga oshirildi.

Chunki bunday qatli om aholi orasida qo'rquv va xavotir xissini oshirishi , Nikolay podshoning va mustamlakachi hukumatning qudratini xalqqa ko'rsatib qo'yishi kerak edi.Rus shovinistlari Muhammadalini dorga osishgach hahdaqqa tashlab ,ohak bilan ko'mib tashlab ,hattoki bir necha kun davomida uni qo'riqlab ham turdilar.Dukchi Eshon rahbarligidagi xalq isyoni bo'lib o'tganiga 123 yil to'ldi.Ming afsuski uning shaxsiyati va faoliyati haqida hali hanuz bir –biriga zid qarama qarshi fikrlar saqlanib qolmoqda.Jumladan shoir Xurshid Davronning yozishicha Dukchi Eshon borasida ikki xil qarash mavjud .

- Bir tomondan uni hurriyat va ozodlik uchun o'zini fido qilgan ona vatanning mard o'g'loni ekanligi pirovardida ,ikkinchi tomondan puxta xarbiy tayyorgarliksiz

qo'zg'olon boshlab ,ko'plab begunoh insonlarninig o'limiga sababchi bo'lganligini va aslida diniy xalifalik davlati tizmoqchi ekanligini iddao qilishadi.Dukchi Eshon tarixini o'rgangan olim Haydarbek Bobobekovning fikricha Dukchi Eshon shak-shubhasiz milliy istiqlol kurashi namoyondasidir.Aynan voqealar ko'z o'ngida sodir bo'lgan Fozilbek Otabek o'g'lining "Dukchi Eshon voqeasi "(1927)kitobida muallif garchand qahramonini jasoratini ulug'lab ,to'lqinlanib yozish

barobarida ,o'z davrining siyosatini his etgan xolda Dukchi Eshonni alal oqibat bir shakkokka chiqarib qo'ygan. Alinazar Egamnazarovning "*Siz bilgan DUKCHI ESHON* " hujjatli qissasida Muhammadali haqidagi barcha chalkash savollarga javob olishimiz ,unung siymosida o'z vatanini ,milliy g'ururini himoya qilishga bel bog'lagan fidoiy insonni ,millatning sha'ni va or-nomusini saqlashga uringan vatanparvarni, oliy maqsadi yo'lida o'zgalarni ham birlashtira olgan jasorat timsolini ko'rishimiz mumkin.Rus amaldorlari Muhammadali siymosida faqat qo'zg'olon rahbarinigina emas ,balki o'zlari uchun o'ta havfli islom dinining ulamosini ko'rdilar.Uning mol-mulkini musodara qilishganda 300dan ortiq Sharq qo'lyozmalarining nodir asarlari qatorida Muhammadalining qalamiga mansub "Ibrat ul-g'ofilin" ("G'ofillar uchun ibratlar") asarini ham ko'rishgan.

Rad etib bo'lmas haqiqat shundaki Dukchi Eshon avvalo , mustabidlikka qarshi ,millatining erku- ozodligi uchun maydonga chiqqan edi.Isyondan keyin qo'zg'olon markazi bo'lgan Mingtepa Marhamat tumani deya o'zgartirildi,asl nomi qaytarilmadi. Dukchi Eshon xususida bir qarorga kela olmasligimiz,uning va izdoshlarining nomini abadiylashtira olmasligimiz oqibatida ,ularning fidokorligi uchun uyatdan bosh egishdan boshqaga yaramaymiz.

Adabiyotlar

- 1.Soyibjon Tillaboyev Akbar Zamonov O'zbekiston tarixi Toshkent -2014
- 2.Xurshid davron "Olamga nur sochgan oy"
- 3.Fozil Yo'ldosh "Dukchi Eshon voqeasi"
- 4.Alinazar Egamnazarov "Siz bilgan Dukchi Eshon"

ФИО авторов: Садуллаева Сангина, Бекмухамедова Интизор, Абдухаликова Вазира

Самаркандский государственный институт иностранных языков

Факультет английского языка || - дошкольного и начального образования.

Студентки 103 группы

ФИО научного руководителя: Ахмедова Парвина Абдуманоновна

преподаватель кафедры русского языка и литературы

Название публикации: «ГЕНДЕРНЫЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНОГО НЕРАВЕНСТВА»

Во все времена людей делили на пол и расу, считая одну деятельность несвойственной противоположному полу. Это вопрос стали поднимать в XIX веке, так как причиной стала гендерное равенство.

Термин «гендерное неравенство» впервые возник в 1980 году. Люди в XIX –XX веках боялись мысли о равенстве полов. Они жили по определённым правилам, а некоторые женщины «в хиджабе» не имели права голоса. Мир был в руках мужчин, которые управляли всем. Модель поведения мужчин, отличается от женщин тем, что мужчинам присуще агрессивность, активность, решительность. Но существует неоспоримый факт того, что женщины делали и делают любую работу не хуже мужчин, используя своё творческое мышление.

Эти моменты хорошо обрисованы в романе писательницы Х.Ли «Убить пересмешника», в которой затрагивается не только дискриминация по расовому признаку, но и поднимается вопросы гендерного неравенства, под которым подразумевается неодинаковые возможности мужчин и женщин в обществе и в отсутствии гражданских прав женщин. [2; 710]

В настоящее время можно встретить неравенство и по отношению к мужчине. Например, мужчин исключают из профессии парикмахера, повара или стилиста, считая эти профессии непригодными или даже унижительными для этого пола. Такое обстоятельство прослеживается в основном в мусульманских

или в неразвитых странах. По мнению эксперта Ольга Савинская мужчины готовят очень вкусно и делают красивый макияж.

По статистике работников женского пола намного увеличилось. Женщины начали работать на высоких должностях, например, первый председатель парламента на всём Востоке Ёдгора Насриддинова. В 2016 году в Казахстане деловых женщин достигло до 70%. Эта статистика показывает, что мир меняется и деление людей по половому признаку уходит в прошлое.

Однако остаётся ещё одна проблема гендерного неравенства - это служба в армии. Женщины тоже могут участвовать в военных действиях, ведь все равны в бою или в службе (кто-то морально, а кто-то физически).

В некоторых странах Средней Азии можем увидеть ту же самую проблему:

Когда ребенок ощущает гендерную дискриминацию в раннем детстве, последствия могут оказаться серьезными. Тот факт, что в некоторых частях региона родители предпочитают иметь сыновей, а не дочерей, создает феномен «пропавших девочек»: результат селективных аборт по половому признаку. Гендерные различия наблюдаются и в образовании. Хотя на нижней ступени среднего образования учится столько же девочек, сколько мальчиков, на верхней ступени появляются перекосы. И хотя в некоторых странах именно мальчики чаще бросают школу, более распространены всё же случаи, когда полного образования не получают девочки. Существует также четкая взаимосвязь между распространенностью ранних браков и непосещением школы: девочки, вышедшие замуж до 18 лет, реже получают полное образование, чем их сверстники, а среди девочек, бросивших школу, больше доля замужних. Да

В некоторых странах решается этот вопрос и уже улучшается качество образования для девочек а так же для мальчиков: приведем пример :

В Хорватии, Сербии и Кыргызстане в школах, свободных от насилия, мальчики и девочки учатся решать поставленные задачи, взаимодействовать и вносить вклад в создание инклюзивной среды в своих местных сообществах.

В странах Евросоюза начали тоже устраняют эту же проблему с медицинской стороны:

В Болгарии, например, службам надомного патронажа удалось добиться улучшения здоровья женщин и детей раннего возраста в трех регионах и в то же время увеличения числа отцов, участвующих в уходе за малышами. Теперь деятельностью таких служб в этих регионах охвачено более 60 % детей в возрасте до трех лет.

В Средней Азии так же решаются вопросы о гендерном равенстве:

В Узбекистане начнут бороться с гендерным дисбалансом.

На пленарном заседании Сената Олий Мажлиса была рассмотрена Стратегия достижения гендерного равенства в Узбекистане до 2030 года.

Она направлена на обеспечение равных прав и возможностей для женщин и мужчин на госслужбе, в сфере социально-экономических, семейных отношений и воспитания детей, реализации избирательных прав.

Президент подписал закон о гарантиях равных прав для женщин и мужчин. Законом гарантируются равные права при приеме на работу, управлении делами общества и государства и в семейных отношениях.

Равенство по мнению многих учёных как Александр Кабанов было доказано в XXI веке, что право имеет все и, что все одинаковы.

Так же в этом вопросе участвовала

Анна Бьерде

Вице-президент, Европа и Центральная Азия, Всемирный банк

По ее словам нужно дать возможность обеим полам свободу и дать возможность проявить себя в какой либо сфере

Всемирный банк привержен делу расширения экономических прав и возможностей женщин и руководствуется Стратегией по гендерным проблемам, которая сосредоточена на таких ключевых областях, как: устранение гендерного разрыва в образовании и здравоохранении; устранение препятствий на пути к

трудоустройству; и устранение барьеров, препятствующих доступу женщин к владению и контролю над землей, недвижимостью и банковскими счетами.

Использованная литература:

1. Lee H. To Kill a Mockingbird. — London: Arrow Books, 2010. — 310 p.
2. Мельникова, М. Ю. Мотив «гендерное неравенство» в романе Х. Ли «Убить пересмешника» / М. Ю. Мельникова. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2017. — № 15 (149). — С. 709-712. — URL: <https://moluch.ru/archive/149/42154/>
3. <https://otr-online.ru/news/uchenye-otmetili-gendernoe-neravenstvo-v-rossiyskoy-nauke-160336.html>
4. <https://www.bbc.com/russian/features-53562532>

ФИО авторов: Г.Н. Шокирова – ФарПИ, катта ўқитувчи

М.А. Абдуллаева – ФарПИ, талаба

Название публикации: «ИНСЕКТИЦИДЛАРНИНГ ҒЎЗА ЗАРАРКУНАНДАЛАРИГА ҚАРШИ ҚЎЛЛАШ ИМКОНияТЛАРИ»

Уйғунлашган ҳимоя қилиш тизимида (УХҚТ) кимёвий усулдан фойдаланишнинг ўзига хос талаблари мавжуд. Яъни, одамлар ва атроф-муҳит учун кам ҳавфли бўлиши, ишлов ўтказишнинг энг мақбул муддат ва меъёрини тўғри белгилаш, муайян объектга нисбатан юқори биологик самарадорликка эга бўлиши, бир хил ёки битта кимёвий синфга мансуб дориларни кетма-кет ишлатмаслик ва ҳақазо. Шу талаблар асосида ва кимёгарларнинг ютуқлари туфайли, янги кимёвий синфга оид турли пестицидлар ишлаб чиқарилмоқда. Иккинчи томондан, турли ишлаб чиқарувчилар томонидан айрим истиқболли пестицидларнинг аналоглари Республикамиз қишлоқ хўжалигида фойдаланиш учун таклиф этилаяпти. Бу эса ҳозирги бозор иқтисодиёти шароитида рақобатнинг ортиши сабабли ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг сифати ва таннархига ижобий таъсир кўрсатиши мумкин. Истиқболли препаратлар ва уларнинг аналогларини ғўза зараркунандаларига нисбатан самараси агротоксикология лабораториясида йиллар мобайнида ўрганиб келинмоқда. Қуйида шуларнинг айримларига тўхталиб ўтамыз.

1

2

3

Янги пестицидларни синаш: 1 – қўл аппарати ёрдамида, 2 – ОВХ-28 трактор пуркагичи ёрдамида, 3 – шира билан зарарланган ва соғлом ғўза ниҳоллари.

Децис, 2,5% эм.к. Соф моддаси: *дельтаметрин*, биринчи авлод пиретроидларнинг энг самарали намунасидир. У илк бор Франциянинг “Просида” фирмаси томонидан ишлаб чиқарилган бўлиб, кўпроқ кемирувчи

ҳашаротларнинг етук зоти ва қуртларига кучли таъсир кўрсатгани ҳамда соф моддасининг сарф-меъёри жуда кам бўлганлиги сабабли, республикамизда ва дунёда кенг қўлланилади. Препарат таркибида соф модданинг миқдорига қараб, сарфлаш меъёри 0,05-0,06 л/гадан – 0,1-1,0 л/га гача ўзгаради. Ёўзада *децис*, 2,5% эм.к. ни кузги тунлам, кўсак қурти, оққанот (0,7 л/га), қандала (0,6 л/га) ва шираларга қарши (0,4 л/га) қўллашга тавсия этилган. *Децис*, 2,5%; 10 ва 12,5% эмульсия концентрати ва намланувчи кукун шаклларида турли ишлаб чиқарувчилар томонидан турлича номда ишлаб чиқарилади [1,3]. *Децис*нинг аналоглари – Германиянинг Байер Кроп Сайенс,

Далметрин, 10% эм.к. – “Далстон Ассошиэйтед СА”, Панама,

Делцис, 2,5% эм.к. – Ўзбекистон-Германия МЧЖ қўшма корхонаси,

Пилардельта, 2,5% эм.к. – “Пилар Агри Сайенс”, Канада,

Экоцис, 2,5% эм.к. ва 10% н.кук. – “Экокимёбиосервис МЧЖ”, Ўзб.,

Децибан, 2,5% эм.к. – “Astra industrial complex”, Арабистон.

Дельтаметрин таркибли инсектицидларни ёўза зараркунандаларига қарши синовдан ўтказилганда, дастлабки йилларда олинган самараси пасайганлиги кузатилди [3]. Бу ҳол бошқа пиретроид препаратларда ҳам намоён бўлди. Дельтаметрин ёўзада **кузги тунлам** ва **қандалага** қарши қониқарли самара кўрсатган бўлсада, **ёўза тунламига** қарши фақат илмий асосланган муддатларда (капалаклар қийғос тухум қўйиб, далада кичик ёш қуртлар мавжуд бўлганида), **шираларга** эса баҳорги авлодига қарши ишлатиш мумкин.

Талстар, 10% эм.к. соф моддаси: *бифентрин*, ўта заҳарли модда (UD_{50} каламушлар учун 54,2 мг/кг). Бу инсектоакарицид ҳам пиретроид синфига мансуб бўлиб, Американинг ФМС фирмаси томонидан тақлиф этилган.

Пиларстар, 10% эм.к. – “Пилар Агри Саенс Корп”, Канада,

Батон, 10% эм.к. - “Astra industrial complex”, Арабистон, номли аналоглари ҳам ўрганилиб, **кўсак қуртига** (илмий асосланган муддатда) ва **ўргимчакканага** – 0,6 л/га, **қандалага** – 0,3 л/га сарф-меъёрда қўллаш учун тавсия этилди [1].

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон республикасида ишлатиш учун рухсат этилган ўсимликларни ҳимоя қилиш воситалари рўйхати. – 2014.

2. Хўжаев Ш.Т. Инсектицид, акарицид, биологик фаол моддалар ва фунгицидларни синаш бўйича услубий кўрсатмалар. – Тошкент, 2004. – 103 б.

3. Хўжаев Ш.Т. Ўсимликларни зараркунандалардан уйғунлашган ҳимоя қилиш ҳамда агротоксикология асослари. – Тошкент: “Наврўз”, 2015. – 564 б.

4.Хўжаев Ш.Т., Маматов К., Күязов Ш., Дурдиев К. Айрим агротехник чора-тадбирларнинг ғўза тунлами ривожланишига таъсири //Мақолалар тўплами. – Тошкент: Талқин, 2008. – Б. 35-40.

5.Хо'jaev Sh.T., Shokirova G.N. G'o'za tunlamiga qarshi kurash usulining samaradorligi //O'simliklar himoyasi va karantini. – 2015. - №1. – Б. 35-37.

ФИО автора: Юлдошева Дилдора Ўктамовна (академик) Б.Ғафуров номидаги Хужанд давлат университети изланувчи- тадқиқотчиси (Хужанд, Тожикистон)

Название публикации: «ПАРТОНИМЛАРНИНГ ЛЕКСИК САТҲ МЕДИОҚУРИЛМАЛАРИ ТИЗИМИДАГИ АЙРИМ ҲОДИСАЛАРГА МУНОСАБАТИ ҲАҚИДА»

ОБ ОТНОШЕНИЯХ ПАРТОНИМОВ К ОТДЕЛЬНЫМ ЯВЛЕНИЯМ СИСТЕМЫ МЕДИАСТРУКТУР ЛЕКСИЧЕСКОГО УРОВНЯ ЯЗЫКА

Аннотация.

Мақолада тил луғат таркибини ўзига хос тизим сифатида тавсифловчи луғавий мазмуний медиоқурилмалар парадигмасига мансуб партонимия ҳодисаси ва унинг шу парадигмага мансуб синонимия, гипонимия ҳодисаларига муносабати ҳақида сўз юритилади.

Аннотация.

В статье речь идет о явлении партонимов и их отношений, которые находятся на одном функционально-семантическом уровне с явлениями синонимии, гипонимии, совокупностью которых формируется парадигма медиоструктуры гетерогонной системы лексики каждого языка.

Таянч сўз ва иборалар.

Лексика, тизим, гетероген тизим, гомоген тизим, лексикология, луғавий тизим, луғавий тизимнинг медиоқурилмаси, партоним, мероним, холоним, синоним, гипероним, гипоним ва б.

Ключевые слова и выражения.

Лексика, система, гетерогенная система, гомогенная система, лексикология, лексическая система, медиоструктура лексической системы, партоним, мероним, холоним, синоним, гипероним, гипоним и др.

Тилнинг ўзи яхлит бир гетероген тизим (система) бўлганидек, унинг ҳар бир сатҳи ҳам ўзига хос гомоген тизим тавсифида бўлади. Тил сатҳлари парадигмасида луғавий (лексик) тизим ўзига хос мураккаб лисоний хусусиятлари билан ажралиб туради. Назарий лексикологияга оид манбаларда қайд этилишича, тилнинг луғавий сатҳи “бири бошқаси билан органик боғлиқликдаги уч ички “қатлам”дан таркиб топади. Бу қатламлар микроқурилма, медиоқурилма ва макроқурилма атамалари билан номланади” [1].

Тил луғавий сатҳини ташкил этувчи бу “қатлам”ларнинг ҳар бири ўзига хос парадигма тавсифида бўлиб, улар бири бошқаси билан мантиқий ва лисоний

жиҳатлардан қанчалик боғлиқ бўлмасин, ҳар бири ўзига хос жиҳатлари билан фарқ ҳам қилади.

Мазкур ахборотда луғавий сатҳнинг луғавий – мазмуний медиоқурилмалар деб ажратилувчи ҳодисаси билан унинг луғавий – мазмуний микроқурилмалар деб ажратилувчи ҳодисасининг ўзаро муносабати ҳақида, шунингдек, луғавий – мазмуний медиоқурилмалар парадигмасига қарашли партонимлар ҳақида фикр юритиш мақсад этилган. Луғавий мазмуний медиоқурилма ва унга қарашли ҳодисаларнинг луғавий – мазмуний микроқурилма ва уларга қарашли ҳодисалардан фарқи шундаки, луғавий – мазмуний микроқурилмада лисоний муносабатлар сўзлараро эмас, балки бир сўзнинг маънолариаро иш кўради: бир луғавий шакл ўзаро лисоний боғланишдаги бирдан ортиқ мустақил маънога эга бўлади. Шу боис қурилма луғавий бирликларнинг мазмун жабҳасига тааллуқли энг кичик , энг майда тизим характери киб этади. Шундай қилиб, луғавий тизим (сўзлар мажмуасидан иборат тизим, система) бири бошқаси билан мантиқий ва лисоний боғлиқликдаги микроқурилма, медиоқурилма ва макроқурилма каби уч ички «қатлам»дан таркиб топади [2]. Бу ўзига хос уч “қатлам”нинг марказини луғавий – мазмуний медиоқурилмалар деб аталувчи парадигма ташкил қилади ва бу парадигма гипонимлар, эквонимлар, партонимлар, функционимлар ва б. сингари гуруҳларни ўз ичига олади.

Луғавий мазмуний медиоқурилма таркибига кирувчи ҳар бир ҳодиса ўзига хос мантиқий лисоний хусусиятларга эга. Масалан, шулардан бири партонимларни оладиган бўлсак, бу ҳодиса ҳам мураккаб лисоний хусусиятларга эга.

Маълумки, лексемаларнинг тизимли муносабатларини фаол ўрганиш ўтган асрнинг ўрталарида бошланган. Бироқ унда луғавий сатҳни ўзига хос тизим сифатида тавсифловчи ҳозирги тушунчалар ҳақида маълумот берилмаган. Балки ҳозирги кунда анъанавий луғавий саемантик ҳодисалар мақомига кирган луғавий синонимия ва луғавий антонимия ҳақида маълумот берилган эди, холос. Луғавий бирликларни ўзига хос тизим сифатида тавсифловчи луғавий мазмуний медиоқурилмаларнинг партонимия ҳодисаси ва унинг парадигматик қамровини ташкил этувчи холоним, мероним ва уларнинг холо – партитив муносабатлари ҳақидаги таълимот ва маълумотлар кейинчалик пайдо бўлди ва уларни ҳар бир тил ашёлари асосида ўрганиш кейинги(ҳозирги) давр тилшунослигининг долзарб муаммосига айланди.

Мазкур ҳодисалар ва уларнинг лисоний муносабатлари дастлаб Е. Лязи, Д.А. Круз, Р. Чаффин, Е. М. Винстон, М.В. Никитин, И.А. Стернин, З.Д. Попова ва М.А. Кронгауз сингари жаҳон ва рус тилшунослари тадқиқотларида ўрганилган. Ўзбек тилшунослигида ҳам тилнинг луғат қатламини яхлит бир тизим сифатида

ўрганиш соҳасига алоҳида эътибор берилиб, бу соҳада бир қатор тадқиқотлар амалга оширилди.

Партонимия парадигмасида мероним ва холоним ҳодисалари асосий тушунчалардан ҳисобланади. Чунки уларнинг ҳар бири ўзига хос лисоний жиҳатлари билан ажралиб туради. Чунончи, Никитиннинг фикрига кўра, меронимик муносабатлар луғатнинг семантик тартибида энг муҳим омил бўлиб, таркиби ажралмас иерархик тузилишга эга. Бутун ва унинг қисмлари алоқаси бутун дунёни пастдан тепага, микро- дан макрокосмосгача, элементар зарралардан галлактикага қадар қамраб олиши - аниқ. Меронимик муносабатлар мураккаблиги ҳар хил даражадаги нарсаларни қамраб олади. Шунингдек, бу қисмларни турли даражада кўп босқичли иерархия асосида – яхлит тизимларга бирлаштирган. Бу муносабатлар уларга хос бўлган умумий хусусиятлар билан шаклланган нарсаларнинг турли хил кўп босқичли иерархиялари сингари универсал ва глобалдир [3].

Мероним ва меронимик муносабат, холоним ва холонимик муносабат тушунчаларини ўз ичига олган партонимия тушунчаси ва унинг атамаси, ўзбек тилшунослигигина эмас, балки Европа тилшунослиги учун ҳам янги тушунчалардан бири бўлиб, илмий адабиётларда илк марта “Систем лексикология тезислари”да учрайди. Бу атама лотинча “бўлак” , “қисм” маъносидаги – “partos”- сўзидан олинган. У тил фанида кенг оммалашган омонимия, синонимия, антонимия, антропонимия ва ҳоказо сўзлар таркибидаги “нимия” (грекча- “номос” – ном, атама) қисмларининг аналогик тарзда қўшилишидан ясалган [4].

Партонимия ва партонимик муносабатларнинг нолисоний асоси объектив борлиқдир. Партонимик муносабатлар борлиқ ҳодисаларига хос бутун ва унинг қисмлари муносабатини ифодалайди. Партонимия ва партонимик муносабатлар атама сифатида расмийлашиб, оммалашиб бормоқда. Муҳими шундаки, партонимия бошқа турдаги маъно муносабатларини ифодаловчи лисоний ҳодисалар – синонимия, градуонимия, гипонимия билан ўхшаш ва фарқли томонларга эга. Айни ана шу хусусият, яъни партонимлар ва уларнинг луғавий – мазмуний медиоқурилмалар тизимидаги бошқа ҳодисаларга муносабати ва уни ҳар бир тил материаллари асосида тадқиқ этиш ҳозирги замон тилшунослигининг долзарб муаммоларидан биридир. Шулардан бири саналмиш партонимиянинг синонимия ҳодисаси ҳақида сўз юритадиган бўлсак, партонимиянинг синонимиядан фарқи шундаки, синонимик қаторлар борлиқдаги денотатив асосда фарқ қилмайдиган нарса – ҳодисаларни ифода этса, партонимияда эса, бир партонимия парадигмасидаги ҳар бир луғавий бирлик денотатив асосда фарқ қилувчи ҳар хил нарса – ҳодисаларни билдиради. Масалан, *чиройли, гўзал, зебо, кўркем, сулув* синонимик қаторидаги барча

луғавий бирликлар муштарак бир умумий маъно - “гузаллик” доирасида туташади. Бир партонимик парадигмани ташкил қилувчи *дарахт* – *илдиз*, *тана*, *шох*, *барг*

Лексемалари(луғавий бирликлари) эса, уларнинг ҳар бири бири бошқасидан фарқ қилувчи денотатив асосларга эга. Яъни, “илдиз” “тана” эмас, “тана” “шох” эмас, “шох” эса, “барг” эмас. Мана шу хусусият асосида партонимия парадигмасининг аъзолари градуономия деб аталувчи тушунча ва унинг парадигматик қаторига кирувчи луғавий бирликлардан фарқ қилади. Чунки градуонимлар парадигмасини(қаторини) ҳосил қилган луғавий бирликлар айна бир белги хусусиятнинг “ортиқ – мўътадил – камлиги” даражаси маъносига кўра фарқланади. Партонимик парадигмага хос доминант бирлик ҳам синонимия ва градуонимия парадигмаларига хос доминант бирликдан фарқ қилади: партонимияда доминант характеридаги етакчи(бош) сўз партонимик қатордан ташқарида бўлади; синонимик ва градуонимик қаторларда эса, доминанта парадигма, яъни қатор ичида бўлади.

Партонимия ва унинг парадигмасининг гипероним ва гипонимлар муносабатига ҳам ўхшаш томонлари йўқ эмас. Бироқ Р. Сафарованинг таъкидлашича, партонимик (бутун – бўлак) муносабатини ифодалаш асосида ҳосил бўлган луғавий бирликларнинг қатори гипо-гиперонимик муносабатларни ифодалаш асосида боғланган лексик парадигмаларга жуда ўхшаса ҳамки, гипонимик ҳамда партонимик қаторлардан ҳар бирини ҳосил қиладиган луғавий бирликлар орасидаги алоқа бир-биридан кескин фарқ қилади. Яъни, гипонимлар маъноси гипероним маъносини ўз ичига олади. Гипероним гипонимлар мажмуасига тенг, бутунном маъноси эса бўлакном маъносига тамоман алоқадор эмас:

Дарахт(гипероним)=тол+терақ+қайин+олма ва ҳоказо(гипонимлар);

дарахт танаси(бутун ном) =илдиз+ тана+ шох+ барг (партонимлар)ва ҳоказо. Парадигматик қаторлар ҳосил қилиши ва уларда “тобе” луғавий бирликларнинг тартиби жиҳатларидан партонимия гипонимлар ва улар парадигмасига ўхшашдек кўринади. Лекин бу ўхшашлик лисоний эмас, балки нолисоний, яъни экстралингвистик характердадир. Партонимик бирликларнинг гипоним бирликлардан яна бир фарқи шундаки, партонимик қаторлар ташкил этувчи луғавий бирликлар орасида мантиқий ва лисоний жиҳатлардан ўзаро тобеланиш, бўйсунуш муносабатлари мавжуд эмас. Бу шундан далолат берадики, *тана* сўзи ва *тана* бутунлигининг ички номларини ифодаловчи сўзлар ўзаро ассотсиатив, бир-бирини бириктириб келиш, ўзаро бир-бирини эслатиш асосида боғланмаганлиги учун ҳам *тана*, *бош*, *буйин*, *елка*, *қўл*, *бел*, *қорин*, *оёқ* сўзларининг вертикал қатори тилнинг лексик-семантик тизимида доимий барқарор алоқа ва барқарор муносабат асосида характерланувчи лексик

парадигмаларни ҳосил қила олмайди. Фикримизнинг тасдиқи сифатида *тана* сўзини ҳайвон вужудининг бутунлигини ифодаловчи сўз сифатида олиб қараймиз. Бу ҳолда ҳайвон танаси қисмларининг номларини ифодаловчи *қўл, оёқ* сўзлари тушиб қолади, ҳамда *шоҳ, туёқ* сўзлари кўшимча равишда қўлланилади. Бу ўринда *тана* сўзининг шу қатордаги бошқа сўзлар билан бўлган алоқаси тил доирасидаги доимий барқарор парадигматик муносабат эмас, балки ситуатив – контекстуал, оккозионал характерга эга. Яъни, *тана* сўзи нутқ шароити билан боғлиқ ҳолда, айтиб берилган контекстда бир сўз билан боғланса, иккинчи бир контекстда бошқа бир сўз билан боғланиб келади. [5]. Дарҳақиқат, партитив (бутун – бўлак) муносабатларини ҳосил қилувчи сўзлар гуруҳи мутлақ турғун эмас, балки улар ситуатив, ўзгарувчан характерга эга. Буни яна бир қатор мисоллар ёрдамида кўриш мумкин. Масалан, *бош* сўзи “одам” партонимик қаторида: *кўз, қош, қулоқ, бурун, оғиз, лаб* ва б. билан боғланса, “мол” партонимик қаторида эса: *шоҳ, энса, пешана, тумшук* ва ҳоказолар ўзаро нолисоний алоқада бўладики, бу жиҳат мазкур сўзлараро лисоний муносабатлари учун ҳам асос бўлади.

Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, синонимик, градуонимик, гипонимик муносабатлар маълум бир сўз туркуми доираси билан чегараланмайди. Улар от, феъл, сифат, сон, равиш ҳатто ундов ва тақлид сўзлар гуруҳида ҳам бўлади. Партонимик муносабатлар эса, фақат от сўз туркуми доирасида амал қилади. Бунинг ўзига хос объектив сабаблари мавжуд. Бу бутун – бўлак муносабатларининг муайян предметлардагина мавжудлиги билан боғлиқдир.

Гипероним, гипоним ва партоним характеридаги луғавий бирликлар тилнинг паремалар ва фраземалар тизимини шакллантириш ва бойитишда ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлган лисоний имкониятлардан бири ҳисобланадики, бу ҳол партонимлар масаласини ҳар бир тил материаллари асосида ўрганишга муҳтож муаммолардан саналади. Масалан, “*бош*” сўзи “*гавда*”га нисбатан “*бўлак, қисм*” маъноси билан партонимлар тизимига мансуб бўлади. Шу сўз – партоним иштирокида “*бошини кестирмоқ*”, “*бошини емоқ*”, “*бошини олдирмоқ*”, “*бошини танидан жудо қилмоқ*”, “*бошидан айрилмоқ*”, “*боши айланмоқ*”, “*боши қоронғу*”, “*иш боши*”, “*тўй боши*” ва ҳоказо фразема характеридаги эллиқдан ортиқ ибора ҳосил бўлган.

Партонимлар иштирокида ҳосил бўлган бундай иборалар ўзбек халқининг миллий менталитетини, миллий маданияти ва маънавиятини ўзида акс эттирувчи лисоний бойликдир. Шу боис партоним ва партонимик муносабатлар масаласи замонавий тилшуносликнинг кун тартибидаги долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади.

АДАБИЁТЛАР

1. Бердиалиев А., Хидиров Р. Ҳозирги ўзбек адабий тили. Лексикология.Фразеология, Лексикография. Хужанд, 2013, 13 - б.
2. Бердиалиев А., Хидиров Р. Ҳозирги ўзбек адабий тили. Лексикология.Фразеология, Лексикография. Хужанд, 2013, 64 – б.
3. Колодко Д.А. Научная статья, Меронимические отношения как проявление системности лексики// Вестник Самарского университета, 2016.
4. Қиличев Б.Э. Ўзбек тилида партонимия, НДА, Тошкент, 1997.
5. Сафарова Р. Лексик семантик муносабатнинг турлари, Тошкент: “Ўқитувчи”, 1996;

ФИО автора: *Исроилова Муниса*

Магистрант 2- курса Отделения станковой живописи Национального института Художеств и Дизайна Имени Камолиддина Бехзода

Название публикации: «ТЕСНАЯ ВЗАИМОСВЯЗЬ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА И МУЗЫКИ»

Аннотация:

В данной статье рассматривается уникальность двух видов искусств как «Музыка» и «Изобразительное искусство». Прослеживается их взаимосвязь путем анализа картин и музыкальных произведений великих классиков всех времен.

Ключевые слова: Синтез искусств, аллегория, авторское произведение, история искусств, инструменты в натюрморте, современное искусство.

Annotation:

This article examines the uniqueness of two types of art - "Music" and "Fine arts". Their interaction can be traced through the analysis of paintings and musical works of all modern great classics.

Keywords: Synthesis of art, allegory, author's work, art history, tools in still life, contemporary art.

Музыка и изобразительное искусство — на первый взгляд совершенно разные и несовместимые. Однако эти формы искусства едины образом мышления, нельзя рассматривать одни, полностью игнорируя другие. В сущности, произведение искусства, разорвав круговорот образов, отчасти теряет свой смысл, свое предназначение.

Например, как это происходило с древней музыкой эпохи барокко и более ранних периодов — эпохи Возрождения и Средневековья, долгое время в

ней слышались визуальные моменты, музыкальное мастерство и эстетическое наслаждение. Произведения Иоганна Себастьяна Баха признали "чистой" музыкой, а ведь их он написал ничего не слыша, лишь в своем интуитивном сознании. Однако благодаря тщательной работе музыковедов выяснилось, что многие музыкальные темы Баха наполнены христианской символикой: Воскресение, Сошествие в ад, распятие и так далее. В своих работах, например, «Хорошо темперированный клавир» (The Well-Tempered Clavier) он так же, как и художники оставил автограф, зашифрованный в названии музыки. Vasnev — частый мотив, который встречается в темах прелюдий и фуг, но увидеть его можно только в нотной записи, потому что человек с нормальным слухом слушает напряженно. Таким образом, музыка иногда создает не только слуховые ассоциации. В его произведениях так же как и в изобразительном искусстве присутствуют такие понятия как ритм, контраст, композиционное решение и т.д.

Музыка — это искусство, то есть, как и живопись, основана на точной математической науке. Неудивительно, что древние относились скорее к музыке, чем к искусству и точным наукам. Сегодня музыковеды разгадали многие тайны, сохранившие старую музыку, но еще больше она остается неразгаданной и потерянной навсегда. Живописи и другим видам изобразительного искусства «повезло» больше. Они уже материализуются: краска и холст, мрамор, глина, металл и стекло — все эти материалы устойчивы к испытанию временем. Во время прохождения пластического танца или вибрации в воздухе, создавая калейдоскоп музыкальных звуков, мгновенно исчезают во времени, как химера.

Синтез искусств музыки и живописи особенно заметен в культуре эпохи барокко. Напомню, что наиболее частыми сюжетами картин этого периода являются: изображение природы, животных, смена времен года. В творчестве П. Брейгеля есть картины на тему «времен года» — «охотники в снегу» (1565). «Жатва» (1565) из цикла «месяцы.» Кстати, тема времен года волновала

художников и музыкантов разных времен, возможно, потому, что ее тоже в определенном смысле можно считать религиозной. Знаменитый Вивальди написал цикл "Времена года", который сегодня популярен. Они создали религиозную музыку, потому что твари земли — Божье творение, а Времена года — божественный порядок времени. Так же возможно, рассуждали художники, изображая изменчивость природы, разнообразие животных, труд людей как вид наказания Адама и пот, чтобы заработать себе на хлеб.

Однако есть и более очевидные примеры взаимопроникновения музыки и живописи. Изображение музыкальных инструментов в портретах и натюрмортах — предмет настолько интересный, что превратился в науку — музыкальную иконографию, которая широко распространена в Европе, чем в России.

Натюрморт — совершенно уникальный жанр: говоря музыкальным языком, он может солировать, быть самостоятельным, может дополнять жанровые сцены, портреты, органично перетекая в связное целое. Конечно, европейские натюрморты XVI — XVII веков красива, вид приятный, но и они тоже могут вам кое-что рассказать.

Музыкальные инструменты в натюрморте — это не только символ греховной деятельности, безделья, как считают многие исследователи. Музыкальный инструмент как аллегория слуха в более сложном смысле — как символ всеобщей гармонии, где можно уловить более тонкий аспект. Инструменты разбросаны по полу в мусорном ведре, как Леонард Брамер. "Аллегория ванитов". Люди здесь растворяются среди предметов: металлической утвари, доспехов, цепных украшений. Это натюрморт из хаоса: мгновение, и лютия нотных книг скользит на пол, траектория показана вверх ногами штампа скрипки, а сама скрипка лежит среди битого стекла. Лютия в руках художника звучит, но на мгновение, и она будет брошена в потерянную

во времени кучу инструментов. Молчаливые инструменты в этом контексте выступают как безразличие, упущенные возможности и ненужная смерть.

Натюрморт Эвариста Башениса создает совершенно другое впечатление: восхищение формой через магию освещения, вид предмета, композиция ансамбля. Гармония музыки выражается репрезентативными средствами: на открытых струнах скрипки играет легкий отблеск свечей, продолговатая форма духового инструмента продлевает его существование — звук в тени падает на шкаф. Маленькая нотная книжка слегка погнулась, по ее недавней пьесе они готовы снова служить. Ровное горение свечей, свойства света, прозрачные шторы — все говорит о застывшем внимании, напряжении слуха. Вселенская гармония сфер, звучащих звезд и планет — она так же реальна, как земной шар, прекрасно вписывается в окружение музыкальных инструментов. Такое же гармоничное впечатление производит «Натюрморт с лютней, глобусом и книгами» датского художника Г. Доу. Из условного фона, как из ничего, высвечиваются только пять вещей: Глобус, лютня и три книги. В резком контрасте с глубокими тенями и отражениями с лаконичной коричневатой окраской создается впечатление таинственности и сосредоточенности. Философское сочетание: звук, знание и Земля — как образ Вселенной ...

«Играющий на флейте мальчик», Джудит Лейстер — звучащий инструмент является главным героем как олицетворение музыкальной жизни.

И все - таки Петер Клаас с тлеющей скрипкой вызывает почти физический дискомфорт: мотив бренности жизни представлен здесь особенно жестоко, потому что эта скрипка никогда не сможет петь, она уничтожена навсегда. Дымящаяся дыра в скрипке, такая же бездонная, таинственная и пустая, как глазницы черепа.

Если проследить отношение героев к музыкальным инструментам, портретам, жанровым сценам, то можно предположить, чтобы они относились к миру, чтобы они хотели слышать мир природы, людей, природу. Бог.

Например, на картине Яна Вермеера «Дама с лютней» изображена молодая девушка, которая задумчиво смотрит в окно, прислушиваясь к точным звукам заказной лютни. Карта фона, изображенная на стене, показывает моря и океаны, остроты «и континенты, необъятный мир, которая недоступна для этой девушки. Но она еще очень молода, она еще не начала петь свою песню, она только настраивает лютню, прислушиваясь к волнениям и желаниям своей души и гармонии мира ...

На картине Г. Терборха «дама, которую играют два кавалера» присутствует стоящий на столе натюрморт, а музыкальный инструмент в руках дамы должен многое объяснить. Левая сторона картины-звучащая музыка, ансамблевое пение и аккомпанемент, яркие пастельные тона, правая сторона, вплотную к раме, мы видим потухшую свечу, строгое сочетание черного и белого, а Иолу, вторящий черно-белому аккорду, представляет собой карту с изображением туза пик. часто трактуется в гадании как быстрая смерть. Так что на первый взгляд ничем не примечательная сцена жизни приобретает совершенно новый смысл, если присмотреться и прислушаться к происходящему.

Картина герцога Якоба «веселая компания», написанная в первой половине XVII века, привлекает необычной трактовкой сюжета.

Один из самых ярких людей на картине — Дама в зеленом. с лютней, теорбо (разновидность лютни более низкого тона). Ее фигура хорошо очерчена светом, освещенным его лицом. Естественность ее позы, жесты, легкий изгиб рук, выразительный взгляд, передача красоты и роскоши ее одежды-все это создает привлекательный и красочный образ. Дама на лютне настраивалась, прислушиваясь к хромым звукам, но ее пристальный взгляд, устремленный на

стоящего справа джентльмена, видимо, только что пришел, о чем говорит нам приоткрытая за ним дверь. Очевидно, для того, чтобы кто-то играл даму, для которой он устанавливает инструмент. Еще более очевидной становится реакция кавалера шляпы: агрессивная поза «руки на бедрах», улыбка его дамы ветреная, непостоянная. ибо «цвет перьев указывает на то, что чувства начинают двигаться так же легко, как перышко от легкого дуновения ветра», согласно тексту того периода.

Одним из самых ярких личностей объединившая мир музыки и изобразительного искусства является Литовский художник и композитор Микалоюс Константинас Чюрленис (1875-1911). Он оставил глубокий след в литовской культуре.

Судя по дыханию его художественной деятельности и разнообразным интересам, Чюрлениса можно рассматривать как подлинно ренессансного индивидуалиста. За свою короткую, всего лишь десятилетнюю карьеру он написал около четырехсот музыкальных произведений, в том числе две масштабные симфонические поэмы, увертюру, две фортепианные сонаты, струнный квартет и кантату для хора и оркестра. За те же самые короткие годы он создал около четырехсот картин и офортов, а также несколько литературных произведений и стихотворений, находя время для экспериментов с художественной фотографией. Заметки из его учебы в Варшавском музыкальном институте показывают его интерес к геологии и истории, химии и геометрии, физике и астрономии, астрологии и древней мифологии, мертвым и современным языкам, философским идеям древности и современности, восточным и западным религиям.

С другой стороны, его активное участие в литовском национальном движении и его идеалистическое самопожертвование во имя художественных идеалов показывают его как типичного художника романтической формы. За свою недолгую жизнь Чюрленис успел стать в центре создания Союза литовских художников и активно организовывал и участвовал в первых трех

выставках литовских художников, организовывал и руководил литовскими хорами в Варшаве, Вильнюсе и Санкт-Петербурге и был первым литовским профессиональным композитором, который не только заинтересовался литовскими народными песнями, но и собрал и издал их. Его страстный подход к жизни, пожалуй, лучше всего выражается в его отказе принять предложенную ему безопасную преподавательскую должность в Варшавском музыкальном институте и в его заявлении в письме к брату, что он намерен “посвятить Литве” все свои “прошлые и будущие произведения.”

Кроме того, следуя немецким символистам в своих картинах, исследуя модные в то время синестетические идеи, исследуя хроматические и гармонические возможности тональной мажорно-минорной системы в своих музыкальных композициях, Чюрленис выступает как типичный художник Европы конца XIX-начала XX века.

Наконец, его последние зрелые картины, основанные на сложных музыкальных композиционных приемах, и фортепианные композиции, в которых тональное письмо смешано с протосерийными приемами и конструктивным использованием коротких ритмических, мелодических и гармонических комплексов, являются примерами совершенно беспрецедентных пластико-слуховых переживаний, уникальных в истории европейского искусства.

К несчастью, сегодня музыка, живопись и поэзия уже даже не сопровождают человека на всю жизнь, добавляя к нему украшения. Живопись «поселилась» в музее, музыка — в концертном зале. Понятия “настройка инструмента», «разнообразие голосов», «гармония формы и цвета», “импровизация” — постепенно уходят из нашего обычного словаря. Может быть, именно поэтому История картин, смысл музыки мастеров прошлого порой ускользает от современного человека. Но если вы посмотрите,

послушаете и подумаете об этом, мы увидим, что не все так сильно изменилось. Мир чувств, сомнения в жизни и смерти, красота и гармония, размышления о Боге и его творении — вечные темы, объединяющие искусство, людей, времена.

Список литературы:

1. Радугин А. М. Синтез искусств//Эстетика.- Москва: Библионика, 2006. — С. 268 – 271
2. Чередниченко Т.В. «Музыка в истории культуры» — Долгопрудный: «Аллегро-пресс», 1994. — 344 с.
3. Бидерман Г. «Энциклопедия знаков и символов».
4. Б. А. Леман. Чурлянишь (рус.). — Н. И. Бутковской, 1912. — 28 с.

ФИО автора: Джабборовна Севара Шухратовна

Студентка кафедры политологии Узбекского университета журналистики и массовых коммуникаций

Название публикации: «ИННОВАЦИИ В ПРОГРАММАХ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ»

Аннотация: Статья посвящена созданию образования, способного реагировать на инновации и модернизацию процессов, осуществляемых в программах общего среднего образования.

Ключевые слова: среднее образование, новаторские идеи, новые методы, мнемоника, ментальная арифметика.

Президент Республики Узбекистан Шавкат Мирзиёев проводит встречи по реформированию и развитию системы общего среднего образования. В последние годы приняты постановления и решения по организации всех ступеней обучения в соответствии с современными требованиями. У нас есть возможность выразить свое мнение с выступлением нашего Президента.

«Качество общего среднего образования необходимо поднять на новый уровень. Государственные образовательные стандарты и учебные программы необходимо пересмотреть с учетом того, что детям необходимо знать в каждом классе. Необходимо создать и издать учебники на основе самых современных методик, усилить направления технологий, инженерии, математики, искусства, иностранных языков в школах, переоснастить лаборатории в этом направлении. Также важно обеспечить интеграцию с системами дошкольного и высшего образования », - сказал Шавкат Мирзиёев.

Каждый из нас был студентом или студенткой, только кто-то говорит: «Образование в конце 20-го века - это хорошо». Некоторые люди называют учебники 21-го века очень скучными. Учителю важно знать новейшие методы обучения иностранному языку, специальные методы и приемы обучения, чтобы выбрать оптимальный метод обучения в соответствии с уровнем знаний, потребностями, интересами учеников.

Но глядя на сегодняшнюю молодежь, мы привыкли упрекать: «Вы можете получить эти знания в школе, не ходя на дополнительных уроков и не тратя

лишних денег взяв у своих родителей» или мы используем цитаты вроде: «Ходи на дополнительные уроки не ходя в школу, я сам поговорю с твоим руководителем». Я попыталась решить исходную проблему, поговорив с несколькими учениками и они вот так и ответили мне.

Но один из них сказал, что учителя не умеют объяснять или учить, а другой сказал, что они просто не хотят этого искренне. Остальные идеи, к сожалению, в похожей ситуации. Я тоже ходила в школу и мне очень хотелось учиться, но это правда, что метод обучения учителей простые и скучные. Ведь как можно привлечь внимание читателя новейшими моделями общения в эту инновационную эпоху, простыми сухими словами ?!

Но есть способы, которые могут нас спасти, конечно речь идёт о том, кто никогда о них не слышал, а может быть, о том, кто еще не попробовал.

Другая проблема заключается в том, что планы учителей действительно нужно расширять, потому что сложно выучить что-то за 40-45 минут, учить, просить домашнее задание и пытаться сделать урок интересным, выполняя дополнительную оценку.

Мне детей жалко, потому что, текущего впереди проточной воды нет значение для человека, но и освоивший школьные темы, ученик несомненно, станет сильным человеком, потому что у него будет свое понимание во всех областях, а я уверен, что любой учебник, который вы просите, наверняка может стать ответом на вопрос в будущем. Например, я могу сказать от себя и своих сверстников, что они знают только две науки и не знают даже 4-5 наук глубже.

Но они также сказали мне причину. Во многих случаях выяснялось, что причиной была их нехватка памяти, хотя моей целью было посоветовать способы помочь: мнемоника - искусство запоминания. Система методов, которые облегчают и расширяют объем памяти. Некоторые мнемоники научились использовать множество искусственных методов для усвоения большого количества материала, даже бессмысленного. Однако использование искусственных методов повышения эффективности памяти считается второстепенным и вспомогательным. В общем, запоминание - лучший и эффективный метод, чем механическое запоминание. Наш второй метод - ментальная арифметика - это программа, развивающая искусство и ум.

Мы слышали, что многие страны, изучавшие эту программу, достигают высоких результатов в системе образования. Эксперты считают, что изучение этой программы поможет детям в возрасте от 4 до 16. Опыт показывает, что дети любого возраста быстро берут уроки и с энтузиазмом их выполняют.

Образование нужно брать с раннего возраста, за образование несут ответственность не только школа, но и родители. **Как отмечал знаменитый Дж. Спенсер, образование превалирует над воспитанием.** „Воспитание приближает человека к взрослой жизни ». Так как семья возникла прежде государства и так как воспитание детей возможно прежде существования последнего и даже после уничтожения его, — хотя каждое государство только и держится воспитанием молодого поколения, — то из этого следует, что на обязанности родительские надо обращать более строгое внимание, чем на обязанности гражданские.

Наряду с этими процессами в школе должны быть сложные и строгие правила процедуры, как в американских школах. Приведу несколько примеров: вы можете пропустить только 18 уроков, если изучается весь предмет. Год, если курс длится шесть месяцев, то разрешено только 9. Нельзя уйти из школы, пока не закончатся все занятия, везде видеокамеры.

„Разница между нашей системой образования и системой образования США в том, что там читают книги. Книгу должны читать не только студенты, но и профессора. Он должен быть в курсе новых книг и исследований в своей области. Он должен знать об этом и уметь говорить об этом"-сказала Азиза Шоназарова, первый узбекский ученый, принятый на постоянную должность профессора Колумбийского университета в США. Мы хотим, чтобы наша национальная экономика была похожа на экономику Соединенных Штатов, но для того, чтобы подняться на вершину, мы должны сначала подготовить мудрые и высокопоставленные кадры, поэтому мы говорим «да» всем возможным реформам. Как я поинтересовалась, мне понравилось, что в их школах тоже есть кредитная система, а у нас эта система установлена в наших

университетах как новый ещё. Думаю, было бы целесообразно вовремя внедрить эту систему в школам

Список использованной литературы

1. Из выступления Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева 17 июля на совещании по реформированию и развитию системы общего среднего образования
2. Воспитание умственное, нравственное и физическое Герберт Спенсер
3. Из выступления Азиза Шоназарова, первый узбекский ученый, принятый на постоянную должность профессора Колумбийского университета в США

ФИО автора: *Sarsenbaeva Biybinaz Sansizbay qizi*

Qoraqalpoq filologiyasi ta'lim yo'nalishi 3e-guruh talabasi

Qoraqalpoq Davlat Universiteti

ФИО научного руководителя: *Abishov Genjebay*

Название публикации: «MURATBOY NIZONOVNING "AQSHAGUL" ASARIDAGI TROPLARNING QO'LLANILISHI»

Annotasiya: Badiiy asarlarning inson hayotidagi o'rni katta bo'lib, uning dunyo qarashini kengaytiradi. Hozirgi davrda badiiy asarlarni lingvistik jihatdan o'rganish yaxshi yo'lga qo'yilgan. Biz bu maqolada Qoraqalpoq xalq yozuvchisi M.Nizanovning "Aqshagul" povestidagi qo'llanilgan troplarga to'qtalib o'tamiz.

Kalit so'zar: badiiy asar, troplar, metonimiya, sinekdoxa, metafora.

Badiiy asar insonning ma'naviy dunyosini boyitib, dunyoga, atrof-muhitga bo'lgan nuqtayi-nazarini takomillashtiradi. Undagi har bir voqea insonning ichki dunyosini jumbushga keltirib, teran o'yga soladi. Yozuvchi tomonidan mohirlik bilan yaratilgan obrazlar esa, hozirgi hayotimizdagi har xil xulq - atvorga ega bo'lgan odamlarning xarakterini ochib beradi. Badiiy asarlarning tarbiyaviy ahamiyati ham kattadir. Bizda undagi obrazlarga nisbatan har xil tuyg'ular paydo bo'ladi. Undagi ijobiy obrazlarga o'xshashga harakat qilsak, salbiy obrazlarning harakatlariga nisbatan qalbimizda qandaydir yomon his-tuyg'ular paydo bo'ladi. Qisqacha qilib aytganda, badiiy asarlarni o'qish orqali o'zimizga tegishli xulosa qabul qilamiz. Shunday ekan, badiiy asarlarning hayotning mazmun-mohiyatini tushunib, mulohaza qilishda, jamiyatda o'z o'rnini topishda hissasi kattadir.

So'nggi davrlarda til ilmining rivojlanishi natijasida badiiy asarlarni lingvistik jihatdan o'rganish yaxshi yo'lga qo'yildi. Bu sohada bir qator muhandislarning ilmiy maqolalari, monografiyalari bosmadan chiqqan. Bu ilmiy maqola va monografiyalarda yozuvchi va shoirlarning asarlari har tomonlama o'rganilganligini ko'rishimiz mumkin. Masalan, klassik shoirlarimiz ijodini lingvistik jihatdan o'rganish bo'yisha bir qator ilmiy ishlar amalga oshirilgan.

Biz bu maqolada Qoraqalpog'iston xalq yozuvchisi, satira janrining ustasi Muratboy Nizonovning barchamizga ma'lum bo'lgan "Aqshagul" povestida qo'llanilgan troplar haqida so'z yuritamiz.

Avvalo, xalqimiz orasida o'zining yumor-satira janridagi qissalari, povestlari bilan mashhur bo'lgan Muratboy Nizonovning umr yo'liga to'xtab o'tsak. U 1951-yili Kegayli tumanida dunyoga kelgan. O'rta maktabni tugatgash Qoraqalpoq Davlat Universitetini tashqaridan o'qib tamomlaydi. Muratboy Nizonov ijod yo'lini she'r yozishdan boshlagan. Satira janriga o'tishiga harbiy xizmatda bo'lgan davrida taniqli turk yozuvchisi Aziz Nesinning "Musht ketti" nomli kitobining to'satdan qo'lga tushib qolishi birdan-bir sabab bo'lgan. Yozuvchining "Qassopning tushi" nomli birinchi qissasi Kegayli tumani gazetasida 1971-yili bosmadan chiqadi. Bundan keyin yozuvchining bir qator asarlari ham bosma yuzini kóradi.

Biz so'z etmoqchi bo'lgan "Aqshagul" asarida yozuvchi bugungi kundagi hayotning o'ziga yarasha qiyinchiligi, turfa sinovlari, oddiygina qishloqdan kelgan sodda, hokisorgina bir ayolning shahar hayotiga moslashib, o'z oilasini boqish yo'lidagi mashaqqatli turmushini bor mahorati bilan tasvirlab beradi. Asarda oldida azamati bólsa ham, oilasining bor yukini o'z bo'yniga olib yashashga majbur bo'lgan va buni o'zining onalik farzi deb bilgan Aqshagulning obrazi asosiy o'rinni egallaydi.

Yozuvchi bu asardagi Nurjan obrazi orqali hayotimizdagi ba'zi bir erkak kishilarning ma'suliyatsizligi, oiladagi o'z vazifalarini to'g'ri tushunmasligi, o'z jufti haloliga suyanchiq bo'lish o'rniga uning topgan-tutganini yeb-ichib, boqimandaga aylanib qolgani, o'z erkaklik g'ururidan ayrilganligini teran o'kinch bilan tasvirlaydi.

Biz bu maqolada hayotning past-balandliklarini so'z etuvchi "Aqshagul" povestidagi troplarga to'xtab o'tamiz. Troplar badiiy asarning mazmun-mohiyatini yuksaltirishda katta ahamiyatga ega. Chunki, badiiy asar qanchalik ta'sirli bo'lsa, u o'quvchilarning ichki kechinmalariga shunchalik ko'p ta'sir o'tkazadi. Bu asarda ham yozuvchi troplarni mohirona qo'llana olgan.

Quyidagi misollarda taqqoslashning -day qo'chimchasi orqali yasalganligini ko'rishimiz mumkin. Shuni aytib o'tish joizki, bu asarda tropning ushbu turi juda ko'p qo'llanilgan:

Qoltig'indag'i manti toli kastryuli baspaldaqdan to'men qaray kesaday dumaladi.

Ku'ni menen muzday bolip turg'an oshaq basi demde gu'rlep ketkendey boldi.

Ol waqitlari qanday suqsirday jigit edi Nurjan!

Sinekdoxa - birlikning o'rniga ko'plikning, ko'plikning o'rniga birlikning qo'llanilishi bo'lib, unga binoan, insonning bir muchasi orqali butun inson tushuniladi. Sinekdoxaning bu shakliga asardan bir qancha misollar keltirish mumkin. Masalan:

Qulag'inin' astinda balalarinin' dawisi gu'w-gu'w.

Shep ayag'i sizlap awirdi.

- Menin' puxta balam da'! - dep Aqshagu'l oni erkeletip basinan siypadi.

Metonimiyalar har xil usullar orqali yasalishi mumkin. Uning ba'zi shakllariga to'xtab ótamiz :

Ol du'kandag'ilar buni taniydi, bir-eki ku'n qarizg'a turadi.

Bu gapda metonimiya obyekt joylashgan joy orqali yasalgan bo'lib, do'kondagi odamlarni bildiradi.

Jilag'andi jubatqanday, qapa bolg'andi quwantqanday ka'tqudaliq payda bolip kiyatr edi onda.

Bu gapda esa obyekt uning harakati, psixologik holati orqali ma'lum bo'ladi.

Somavar qaynap turdi.

Bunda, asosan, samovar emas, undagi suv qaynaydi. Bu metonimiyaning u joylashgan predmet orqali tasvirlanishi bo'lib hisoblanadi.

Metaforalar o'z shaklini o'zgartirmasdan boshqa o'xshash shakldagi ma'noga o'tadi. U fikrga obrazlilik-ekspressivlik ma'no beradi. Uning ham bir qancha turlari mavjud bo'lib, biz ulardan ayrimlariga to'xtalib o'tamiz:

Ko'she basindag'i sawdagerlerden sorag'an menen nesiyege bermeydi.

- Qaysi bag'din' gu'li eken.

- Sonda da, endi sol ba'lege jaqinlamashi, ko'rdin' g'o, o'zin' o'lim awzinan qaldin'.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, qoraqolpoq elining suyukli yozuvchisi Muratboy Nizonovning bu va yana boshqa asarlarida troplarning o'z o'rnida qo'llanilganligini ko'rishimiz mumkin. Bu esa asarning muvaffaqiyatli chiqishida, o'quvchilar jamoati tomonidan iliq kutib olinishida katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jarimbetov Q, Genjemuratov B. Adabiyot teoriyasi.

-Toshkent : 2018. Sano-standart.

2. Nizanov M. Aqshag'ul. - Nukus : 2018. Bilim.

ФИО автора: *Пахратдинова Арухан Керимбердиевна*

Республика Узбекистан

Название публикации: «РОЛЬ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВОДСТВ И СМИ В ОБРАЗОВАНИИ ЖЕНЩИН ВОЕННЫХ СЛУЖБ В ОТЕЧЕСТВЕННОМ ДУХЕ»

Аннотация: В статье рассматривается роль искусства и кино в воспитании женщин-военнослужащих и молодежи в духе патриотизма.

Ключевые слова: художественные произведения, произведения Чингиза Айтматова, роль книги в воспитании молодежи, человеческие качества, исторические фильмы, патриотические идеи.

Annotation: This article discusses the importance of art and film in educating women servicemen and young people in the spirit of patriotism.

Key words: works of art, works of Chingiz Aitmatov, the role of books in the education of young people, human qualities, historical films, patriotic ideas.

Особая роль в становлении наших детей как образованных, знающих, патриотических людей принадлежит художественным произведениям, фильмам и средствам массовой информации. Учитывая тот факт, что в настоящее время женщины служат в Вооруженных Силах Республики Узбекистан вместе с мужчинами, роль чтения и средств массовой информации в адаптации женщин к военной жизни неопределима. Книги сами по себе играют важную роль в объяснении проблем военной жизни и ее успехов.

Трагические последствия войны, вероломные действия врага, трагические последствия мужества, предательства, изображение в произведениях искусства жизни молодых людей, придерживающихся чужих идей, призывают женщин-военнослужащих быть бдительными и неустанно трудиться. «Война и мир» великого русского писателя Л. Н. Толстого - прекрасное произведение на тему войны. Все мы знаем, что если и должна быть война, это только и только большое

несчастье. На наш взгляд, воспитывая женщин-военнослужащих, чтобы они были храбрыми, отважными военнослужащими, необходимо сформировать в их сердцах добрый, жестокий характер по отношению к противнику. И здесь художественная литература играет решающую роль.

В рассказе кыргызского писателя Чингиза Айтматова «Материнский полюс» на русском языке и «Млечный путь» на кыргызском языке рассказывается история кыргызской семьи во время Второй мировой войны. В пьесе трое сыновей Толгоноя, Касим, Джайнак и Масалбек, которых воспитывала его жена Субанкул, погибают в результате войны. В то время как жестокая война первоначально унесла жизнь мужа Толгоного, она также отделила его от его сыновей одного за другим. Чем больше писатель пишет произведение, тем больше слез на глазах у вас, когда вы читаете роман, как будто участвуете в войне. Подобные произведения оказывают сильное влияние на психологию человека и вызывают чувство ненависти к войне, особенно у женщин-военнослужащих.

Во время Второй мировой войны для борьбы с идеей фашизма и пробуждения идей патриотизма в молодежи перед Советским Союзом стояла задача создания произведений, проникнутых идеей патриотизма. С этой целью наши писатели А. Арипов «Сахибкирон», Г. Гулом «Ты не сирота», Х. Олимжон «Шинель», З. Исраилова «Мой сын никогда не будет войны», каракалпакские писатели и поэты И. Юсупов, Т.Кайипбергенов, Дж.Аймурзаев, К.Султанов создали множество произведений. В этих романах львы поощряют женщин-военнослужащих проявлять волю.

Фильмы также играют особую роль в поощрении женщин-военнослужащих к борьбе с дикой природой. Семья Шомахмудовых в фильме по произведению нашего великого писателя Гафура Гулама «Ты не сирота» - образец настоящего мужества. В семье Шомахмудовых проживают дети разных национальностей, эвакуированные из зоны боевых действий. Главы семей воспитывают детей разных национальностей на основе узбекских традиций и

обычаев. Это яркий пример межнационального согласия. Даже если Бахри Акрамова не участвует в войне, лаская головы сирот, воспитывая детей, перенося голод, воспитывая детей гуманно, волю узбекской женщины выражают как текст. Кроме того, фильмы З. Мусакова «Родина», «Крепость Берлин-Ок» также формируют духовное сознание женщин-военнослужащих.

Со временем количество войн увеличилось. В частности, всех нас мучает судьба людей, которые отравляют умы молодежи и следуют чужим идеям, идеям религиозного экстремизма и терроризма. Они маскируют религию и путают людей с террористической и экстремистской деятельностью. У женщин-военнослужащих допускается развитие иммунитета против незнания. Спонтанно возникает вопрос, как молодые люди следовали зарубежным идеям? В ответ можно процитировать тему манкуртизма в творчестве киргизского писателя Чингиза Айтматова. Очень жаль, что в пьесе Манкурт следует за врагами и убивает собственную мать. Особое внимание следует уделить воспитанию молодежи, чтобы избежать подобных трагедий.

В заключение, неплохо было бы побуждать женщин-военнослужащих читать много художественной литературы и смотреть новости в средствах массовой информации, чтобы они могли проявить смекалку, образованность и смелость в защите Родины. Потому что книги играют важную роль в профессиональной адаптации женщин-военнослужащих.

Использованная литература:

1. Ш.М.Мирзиёев «Буюк келажегимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз»; Тошкент «Ўзбекистон»-2017 г.
2. И.А.Каримов «Юксак маънавият-енгилмас куч»; «Маънавият»-2008 г.

3. Ч.Айтматов «Ыразы бол, Гулсары»; Нөкис«Қарақалпақстан»
баспасы, 1979 г.

4. Ziyonet.uz сайт

5. Kun.uz сайт

6. З.Мусоқов «Ватан» фильм 2006 г.

7. З.Мусоқов «Берлин-Оқ кўрғон» фильм 2008 г.

ФИО автора: *Мохизул Панжиевна Ходжаева*

“Термиз” давлат музей-қўриқхонаси бош мутахассиси

Название публикации: «ЎТОВ - ҚОРА УЙ»

***Аннотация.** Ушбу мақолада кўчманчи чорвадор аҳоли кенг фойдаланадиган Ўтов-қора уйлар ва айнан Сурхон воҳаси ўтовлари тузилиши ва ясалиш ҳолати ҳақида маълумотлар келтириб ўтилган. Бундан ташқари ўтов мисолида маҳаллий уста ҳунаرمандлар маҳорати ҳам акс эттирилган.*

***Калит сўзлар:** ўтов, керага, увуқ, чангороқ, жафсар, кўзанақ, тўрли, эрганақ, туйник, кўзанақ, шардоз, чиноқ, кигиз, эрганақ, бов, набат.*

Ҳар бир халқнинг ўз ҳаёт турмуш тарзи мавжуд бўлиб, бу турмуш тарзда турар жойлар муҳим ўрин эгаллаб келган. Шундай турмуш тарзи мисолида Сурхон воҳаси халқлари ва уруғлари ҳам четда қолмасдан келмоқда. Сурхон воҳаси халқлари кўпроқ чорвачилик билан шуғуллангани сабаб, янги-янги яйловларга кўчиб юришга мажбур бўлган. Бу эса халқларнинг кўчиб юриб яшашига тўғри келган. Воҳа аҳолисининг чорвачилик билан шуғулланувчи бу қатлами асосан кўчиб юришга мослашган кўчма уй-ўтовлардан фойдаланиб келишган.

Ўтов, яъни қора уйлар ҳақида гап кетар экан, бошқа халқларда ўтов “юрта”, яъни юрт, халқ, Ватан номларида юритилиб, келинади. Бундан ташқари энг муҳими ўтов битта ҳам миҳ ишлатилмасдан қурилган уй ҳисобланиб, уни тиклашда асосан аёллар меҳнати сарфланган.

Сурхон воҳаси ўтовлари ўзига хос хусусиятлари билан ажралиб туради. Сурхон воҳаси ўтовларини тиклаш учун аввало сариқ тол новдалари кесиб олиниб, дудга (тутун) қўйилиб эгилувчан ҳолатга келтириб олинади ва уй суяги деб аталувчи керага, увуқ, чанғароқ тайёрлаб олинади.

Уйнинг панжара қисми керага бўлиб, керагалар 48 бошдан 74 бошгача бўлади. Асосан битта қора уйда тўртта керага бўлиб, бу ҳар бир керага уйнинг тўртдан бир қисмини эгаллаган, ҳамда бу қанот деб номланган. Қанотларнинг

бирлашган жойи жафсар деб аталган. Жафсарларга баландлиги олти ярим, саккиз ярим қарич узунликдаги жафсар қозиклар қокилган ва керагалар жафсар иплар (бов) билан жафсар қозикларга маҳкамланган. Тўрттала керага бирлаштирилиб, қора уйнинг панжара қисмини ташкил этган. Керагалардан хосил бўлган панжаралари кўзанақ деб аталган. Кўзанақларнинг кенг яъни ел кўзанақ ҳамда тор кўзанақ каби турлари бўлиб, Сурхон воҳасининг ўтроқ деҳқончилик билан шуғулланувчи аҳолиси асосан тор кўзанақ уйлар қуришган. Кўчманчи ёки ярим кўчманчи аҳолиси эса кенг кўзанақли уйлар қуришган. Ел (кенг) кўзанақли уйлар нисбатан енгил ва ихчам бўлгани сабаб, кўчиш чоғида уловга (туя, от ёки эшак) ихчамгина жой бўлган. Ҳар бир қанотда 12 тадан чиноқ, яъни қулоқ бўлса, қора уй 48 бошли, 16 тадан чиноқ бўлса 64 бошли қора уй деб аталган. Керага панжаралари керага кўки яъни хўкиз ёки туя терисидан махсус тайёрланган тасмалар билан боғланган. Хўкиз ва туя бўйин қисмидан олинган терилар чидамли бўлгани сабаб, ўтов керага, увуқ, чанғароқ қисмларида кенг фойдаланилган.

Ён бўсағаларнинг икки учи турди (тепа) ва пастки бўсағаларнинг чуқурчасига кийдирилган. Турдининг (тепа бўсаға) устки қисмида бешта етим увуқ учун чуқурчалар қилинган. Икки ён бўсағанинг керагаларга келиб бирлаштириладиган жойи узунасига ўйиб, ариқча шаклида қазилган ва керагалар шу чуқурчага жойлаштирилган. Бундан ташқари ташқи томондан чанг, хас, кирмаслиги учун қамишдан чий тўқилиб, керагаларнинг ташқи қисми ўраб чиқилган. Бунда икки ёки учта ўрам чий етарли бўлган. Чий тўқишда эса қамиш пўстлоғидан ажратилиб, беш ёки олти қарич узунликда қирқилган ҳамда чий тўқиш дастгоҳида эчки қилидан йигирилган шардозлар (ип) билан тўқиб чиқилган. Қора уйнинг керага ва бўсағалари ўрнатилиб бўлгандан кейин, кераганинг қисмидан эни 1-1,5 қарич бўлган рангга бўялган жундан тўқилган боғиш ҳамда ўрта қисмидан эни ярим қаричдан узунроқ бўлган рангга бўялган жундан тўқилган жафсар бов, яъни айил айланттирилган ва икки учи ён бўсағаларига тортиб боғланган. Булар керагаларнинг ўтириб қолмаслиги, жафсарларнинг очилиб кетмаслиги, қийшаймаслиги учун қилинган.

Сурхон воҳасида қора уйнинг увуқлари тол новдасидан ясалиб, Увуқнинг эгилган жойи керагага маҳкамланган. Увуқларнинг сони уйнинг неча бошли бўлишлигига боғлиқ бўлиб, қора уй 52 бошли бўлса, увуқ 52 та, ёки 74 бошли бўлса увуқ ҳам 74 та бўлган. Албатта етим увуқлар бунга кирмаган. Етим увуқ деб устки бўсағага яъни эшик устига ўрнатиладиган бешта увуққа айтилган. Чунки етим увуқларнинг эгилган жойи қисқароқ бўлиб, бир қиричдан ошмаган. Учи эса чанғароқ тешикларга киритилган. Қора уйнинг чанғароғи толдан доира шаклида эгиб қилиниб, унинг айланаси 8-9 қарични, қалинлиги эса бир қарични ташкил этган. Бу қасқоқ деб аталган. Чанғароқ қасқоғининг устки қисмига толдан тайёрланган таёқлар гумбаз шаклида эгилиб чанғароқ тепароғидан ўйилган биринчи қатор тешикларига тикилган. Таёқлар хоч шаклда, ўрта қисми эса туя ёки ҳўкиз кўнидан (териси) тайёрланган тасма билан боғланган.

Сурхон воҳасида қора уй суягини кўтаришда яъни тикка қилишда иккита увуқни эчки шохига ўхшатиб, эгилган жойлари бир-бирига қарама-қарши ҳолатда боғлаб, чанғароқ шунинг ёрдамида баландликка кўтарилган ҳамда уч ёки тўртта аёл увуқларни чанғароқнинг пастки қатор тешикларига киритиб, пастки қисмини керага чиноқларига (қулоқ) мустаҳкамлаб боғлаган. Увуқлар чанғароқ тешикларига киритилиб бўлгандан кейин, эни 2-2,5 бўғин узунликда бўлган, жундан гулдор қилиб тўқилган тизмалар билан мустаҳкамланган. Увуқларнинг эгилган жойидан яъни тизманинг тагидан қур уйнинг бутун айланасига тутилган. Қур жундан гулдор қилиб тўқилиб, эни 1,5-2 қарич узунликда бўлган.

Қора уйнинг устки қисми кигиздан (набат) тайёрланган иккита узук ҳамда тўртта тўрлиқ билан ёпилган. Бунда иккита узук билан уйнинг устки қисмини чанғароқчага бўлган жойини ёпишган. Узукнинг юқори қисми чанғароқча мослаб айлана ҳолатда кесилган. Олдинги 6-8 та пўпакли қизил бов билан орқа томонга тортилган. 8-10 та бов билан эса орқа узукда уйнинг олдинги қисмига қарата увуқлар устидан тортилади ҳамда олдини узукнинг устки қисмидан бир бири билан кесишган ҳолатда уйнинг белдовига боғланган. Узук оқ бови бир қарич энликда бўлган.

Тўртта тўрлик қора уйнинг тўртта жафсарига (қаноти) ёпилган ҳамда узуклар тагига тўрликларнинг тепа қисми киритилган. Кераганинг пастки қисмигача тўрликлар ёпиб турган. Ёзнинг иссиқ кунларида тўрликлар белдовга туриб қўйилиб, салқин бўлиши учун чийлар очиб қўйилган.

Қора уйларда ёруғлик тушуши, ҳаво алмашиши, сандал, ўчоқларнинг тутунлари чиқиши каби масалалар учун қора уй чанғароғининг туйнуғи бўлиб, туйнук кигиздан (намат) қилинган. Туйнукнинг тўртта уч қулоқ узунликдаги туйнук бов (арқон)лари бўлиб, уйнинг тўрт томонидан пастга тушиб турган. Туйнукни очиб-ёпишда бу туйнук бовлардан фойдаланилган. Бу туйнукларнинг вазифаси шундан иборатки, ўтов ичидаги ўчоқдан чиқаётган тутунларни ташқарига чиқариш ва хонага ёруғлик тутушиши учун мўлжалланган.

Қора уйнинг эшиги нарвон шаклидаги икки қанотли «эрганақ» бўлиб. эрганақ устидан уч қулоқ узунликдаги махсус чий, ҳамда чий устидан кигиз (намат) қопланган эшик ёпқич тайёрланган. Эшик ёпқичнинг тепа қисми узукка бирлаштирилган бўлиб, иссиқ вақтларда юмалоқланиб кўтариб қўйилган. Совуқ вақтлардагина тушурилиб, уйнинг оғзи беркитилган. Ёмғир ёққанда ташқаридан ичкарига сув кириб кетмаслиги учун уйнинг ташқи атрофидан «ғўр» яъни ариқча қазилган. Шунингдек, қора уйни «оширма» арқонлари бўлиб, оширма арқонлари чанғароқ устидан оширилган ва икки томонига қоқилган қозиқларга боғлаб, довул ва шамол бўлганда қўзғалмаслиги учун мустаҳкамланган. Бундан ташқари ўтов ташқи томонига қўй, эчки ёлидан тайёрланган қалин бовлар қўйиб чиқилган бу бовлар (арқон) ташқи муҳитдаги илон, чаён каби заҳарли хашоротлар киришидан ҳимоялаган.

Қора уйлар эшигини жанубга қаратиб қурганлар. Чунки, қуёш чиққандан ботгунга қадар уйнинг ичига қуёш нури (айниқса куз ва қиш фаслларида) тушиб туриши назарда тутилган. Бундан ташқари шарқ ва ғарб томондан эсадиган изғринли шамоллар ва ёғингарчилик ҳисобга олинган.

Уйларни тиклашдан аввал имкони борича жонлиқ (қўй, туя, эчки, товуқ) сўйишган. Бу удум “қон чиқариш” удуми ҳисобланган. Бу эса иш ўнгидан

келади, уй яхши қурилади, шу уйда яшовчилар роҳат фароғатда яхши ҳаёт кечиради деган мақсад илгари сурилган.

Сурхон воҳасида янги уйланаётган йигитга оқ уй (оқ ўтов) қилинган. Оқ ўтовнинг суяги ва кигизларини куёв томон, ўтовнинг уйсози, яъни ички жиҳозларини келин томон тайёрлашган. Оқ ўтовнинг кигизлари оқ жундан тайёрланган.

Воҳада қора уйни тикиш ва бузиш ишларини фақат аёллар бажаришган, устидан кигиз ёки гилам тўшаганлар. Ўтов ичига напрамач, бўғжама, кўрпа, ёстик ҳамда бошқа буюмлар қўйилган. Кираверишда эшикка яқинроқ жойда ўчоқ бўлиб, тутун туйнукдан чиқиб турган. Шунингдек сандалдан фойдаланганлар.

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати.

1. С. Турсунов. “Ўзбекистон тарихи ва маданияти-Сурхондарё этнографияси”.
2. С. Турсунов. “Сурхондарё-этнографик макон”.
3. “Ўзбекистон Миллий энциклопедияси”
4. К. Шониёзов. “ Ўзбек халқининг шаклланиш жараёни”
5. С. Турсунов. “Сурхондарё вилояти тарихини ўрганиш”

ФИО автора: Aripjanova Mahfuza Akmalovna

Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat institute assistenti

Название публикации: «ТЕХНИК ОЛИЙ ТА'ЛИМДА ТАЛАБАЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНИШИДА МУЛОҚОТ МАДАНИЯТИНИНГ АҲАМИЯТИ»

Maqolada texnik oliy ta'limda tahsil olayotgan talabalarning kasbiy kompetentligini shakllanishida muloqot madaniyatining ahamiyati, yengil sanoat buyumlari texnologiyasi yo'nalishi talabalarining kelajakdagi ish faoliyatlarida muloqotning o'rni yo'ritib berilgan.

В статье освещается важность культуры общения в формировании профессиональной компетентности студентов технического вуза, роль коммуникации в будущей работе студентов в сфере технологий легкой промышленности.

The article highlights the importance of a culture of communication in the formation of professional competence of students of a technical university, the role of communication in the future work of students in the field of light industry technologies.

Tayanch so'zlar va iboralar: texnik oliy ta'lim, talaba, kompetentlik, kompetentsiya, kasbiy kompetenlik, yengil sanoat texnologiyasi, muloqot

Ключевые слова: техническое высшее образование, студент, компетентность, компетентность, профессиональная компетентность, технологии легкой промышленности, общение

Keywords: technical higher education, student, competence, competence, professional competence, light industry technologies, communication

Bugungi kunda mamlakatimizning barcha jabhalarida yangi islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu jumladan oliy ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha bir qator qarorlar tasdiqlangan bo'lib, aynan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 27.07.2017 dagi "Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalarini va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" 3151-sonli qarorida respublikamizning ijtimoiy-iqtisodiy sohalarini

rivojlantirish uchun javob beradigan, yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, oliy ta'lim mazmunini bevosita korxonalar, muassasalardagi texnika, texnologiya, ishlab chiqarish munosabatlariga hamda istiqbolli rivojlanish dasturlariga muvofiq shakllantirish, kadrlarni egallagan kasbi va mutaxassisligi bo'yicha ishga joylashtirish bo'yicha bir qator vazifalar belgilangan [1].

Shu sababdan ham bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini rivojlangan mamlakatlar tajribasi va milliy qadriyatlar ta'sirida modernizatsiyalash maqsadida yangicha ta'lim paradigmalari kirib kelmoqda. Ularda ta'limning sifati bitiruvchilarda bilim va vaziyatlar o'rtasidagi aloqadorlikni aniqlash hamda mazkur bilimlarini muammolarni yechishda anglangan holda qo'llanilishi kabi kasbiy kompetentligining shakllanganlik darajasi bilan belgilanadi.

Bo'lajak mutaxassislarni tayyorlash jarayonini modernizatsiyalash ta'lim sifatini ta'minlaydigan shart-sharoitlar tizimining yaratilishini taqozo etadi. Ushbu tizimning tarkibiy qismiga fan va ishlab chiqarish jarayonlari bilan integratsiyasini ta'minlash asosida erishish mumkin.

Oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarida qanchalik kasbiy kompetentlikni tarkib topganligi, ularni bilim va ko'nikmalar o'rtasidagi aloqadorlikni o'rnatish va bilimlarni muammoli yechishda qo'llash kabi qobiliyatlarini rivojlanganlik darajasi bilan belgilanadi. Kasbiy kompetentlikning mohiyati va ularni shakllantirish yo'llari bo'yicha L.S.Vigotskiy, P.YA.Galperin, I.A.Zimnaya, A.A.Leontev, A.N.Leontev, S.L.Rubinshteyn kabi olimlar tomonidan yoritib berganlar.

“Kompetentlik” va “kompetentsiya” atamalarining psixologik pedagogik mohiyati, shu bilan birga kompetent yondashuv masalalari E.F.Zeer, I.A.Zimnaya, V.I.Baydenko, V.A.Kalney, A.P.Tryapitsina, Yu.G.Tatur, A.V.Xutorskiy, S.E.Shishov, N.A.Muslimov, S.Yu.Maxmudov, B.A.Nazarova, kasbiy kompetentlikni rivojlantirish masalalari B.M.Bim-Bad, B.S.Gershunskiy, A.S.Zapesotskiy, B.T.Lixachev, N.D.Nikandrov, A.M.Novikov, V.D.Shadrikov kabi olimlar tomonidan ishlab chiqilgan. Kasbiy-pedagogik kompetentligini rivojlantirish masalalari N.A.Banko, A.S.Belkina, E.A.Klimov, N.V.Kuzmina, A.K.Markova, N.D.Nikandrov, L.M.Mitina, V.A.Slastenin, N.F.Talizina, E.P.Tonkonogaya, V.D.Shadrikovlar

tomonidan tadqiq qilingan. Ayrim pedagogik adabiyotlarda “kompetentlik” va “kompetentsiya” atamaları sinonim soʻzlar sifatida qabul qilinsa, ayrimlarida ularning har biri alohida murakkab maʼnoga ega ekanligi taʼkidlanadi[2].

A.V.Xutorskiy tomonidan kompetentsiyalarning quyidagi asosiy yirik yoʻnalishlarini belgilab bergan:

- taʼlim olish orqali oʻrganish;
- izlab topish;
- fikr yuritish;
- hamkorlik qilish;
- kasbiy faoliyatini amalga oshirish;
- moslashish [3]

Texnik oliy taʼlim tizimida talabalarning kasbiy kompetentligini shakllantirish, avvalambor, ixtisoslik-texnologik va pedagogik-psixologik yoʻnalishlardagi bilim, koʻnikma va malakalarni egallanishini taqozo etadi. Ixtisoslik fanlari blokiga kiruvchi fanlarni oʻqitishda talabalarning kommunikativ va tasavvur kompetensiyalarini shakllantirish orqali ularni kelajakda mustaqil ravishda faoliyat olib borishlariga zamin yaratadi. Chunki talabalar qaysi kasb egasi boʻlishidan qatʼiy nazar insonlar bilan muloqotga kirishadilar, oʻzlarining ish faoliyatlari davomid tasavvurlaridagi jarayonlarni nutq orqali yetkazishga harakat qiladilar.

Biz bilamizki, yengil sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish murakkab jarayon boʻlib, mahsulotning zamon talabiga mosligi, raqobatbardoshligi, sifatligi va haridorgirligiga alohida ahamiyat beriladi. Bunga erishish uchun esa korxona rahbaridan bir qator kompetensiyalari oʻzlashtirish talab qilinadi.

Tajribalar shuni koʻrsatadiki, har bir boshlanayotgan ish faoliyatida muomala madaniyati yuqori boʻlishligi, hamkorlik aloqalari toʻgʻri yoʻlga qoʻyilishi jarayonni oson rivojlanishiga asos boʻladi. Shining uchun ham har shaxsning har qanday shakllanishida muloqotning ahamiyati katta.

Muloqot faqat insonlarga xos boʻlgan jarayondir. Kishilarda faoliyat jarayonida bir-birlari bilan muloqotda boʻlish ehtiyoji tugʻiladi. Oʻzaro muloqot esa, tabiiyki, kishilik jamiyati vujudga kelishining eng asosiy unsuri hisoblanadi.

Muloqot — odamlar o'rtasida birgalikdagi faoliyat ehtiyojlaridan kelib chiqadigan bog'lanishlar rivojlanishining ko'p qirrali jarayonidir. Muloqot (munosabat) birgalikda faoliyat ko'rsatuvchilar o'rtasida axborot ayirboshlashni o'z ichiga oladi. Bunda munosabatning kommunikativ (o'zaro aloqaga doir) jihati hisobga olinadi.

Muloqot shaxslararo munosabatlarning shunday ko'rinishidirki, unda odamlar bir-birlari bilan o'zaro aloqaga kirishadilar va o'zaro axborot almashadilar. Muloqotga kirishish shaxsning ruhiy holati, dunyoqarashi, xarakteri, qobiliyati, nutq boyligi kabi sifatlarga bog'liq hisoblanadi.

Muloqot tashqi ijobiy ta'sirlar, namunalar asosida o'zini-o'zi tuzatish, qayta tarbiyalash, shaxsiy imkoniyatini ro'yobga chiqarish uchun puxta zamin hozirlaydi, komillik sari yetaklaydi.

Shaxs shakllanishida muloqotning ahamiyati haqida bir necha psixolog olimlar o'z fikrlarini bayon qiladilar. Jumladan, rus psixologi B.G. Ananiev “Odam bilishning obyektlari” asarida bu masalani chuqur tahlil qilgan. U bilimlarnin egallash muloqot orqali amalga oshirilishini, agar kishilar o'zaro bir-birlariga axborot uzatmasalar, tajribalarini muloqot orqali almashmasalar ular rivojlanmay qolishlari haqida so'z yuritadi.

B.G. Ananev fikricha, “Muloqot ijtimoiy va individual holatdir. Shuning uchun nutq bilanuzviu bog'liq, kommunikativ vazifani bajarishda pantomimika, imo-ishoralar muloqot shakllari sifatida yuzaga chiqadi”

Tajribali psixolog A.A.Bodalev esa shaxs o'yinda, o'qishda, muloqotda, ya'ni faoliyatning turli sohalarida o'zinning o'rnini bilishi zarurligi uqtiradi. U o'zining “Shaxs va jamiyat” kitobida bu masalaga katta e'tibor beradi. Shuningdek, u bu muammolar kam o'rganilganligini ta'kidlaydi. Muloqot orqali shaxsning xarakteri, irodaviy sifatlari shakllanishi haqida P.Ya. Galperin, N.F.Dobrinin, N.F.Talizinalar o'zlarining tadqiqotlarini o'tkazganlar [4].

Muloqotning boshqaruvdagi ahamiyati bo'yicha taniqli amerikalik tadbirkor va menedjer Li Yakkoka o'zining esdaliklarida “Men avtomobil sohasida bir umr ishlagan odamni bilaman. U oly ma'lumotli bo'lib, o'zini boshqarish qobiliyatiga ega, shuningdek ajoyib strateg va o'z kompaniyasining yirik mutaxassisi edi, lekin u hech

qachon hech kim yuqori lavozimga tayinlamagan, chunki u o'zgaralar bilan muloqotda bo'lishni bilmas edi" deb yozib qoldirgan.

Shuningdek, respublikamiz psixologlaridan M.G.Davletshin, E.G'oziyev, N.P.Anikeyeva, N.Safojev kabilar muloqot muammosini turli tomonlardan yoritib berganlar.

Yuqorida qayd etilgan fikrlarning tahlili asosida shuni aytishimiz mumkinki, texnik oliy ta'limda talabalarning kasbiy kompetentligini shakllanishida muloqot madaniyatining ahamiyati katta. Ular mufavvaqiyatli muloqotga kirishishlari uchun esa o'z kasblarini chuqur bilishlari va bir qator shaxsiy fazilatlar (kamtarlik, insonparvarlik, to'g'ri so'zlik, ochiqko'ngillik, samimiylik va h.k)ga ega bo'lishlari lozim.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 27.07.2017 dagi "Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" 3151-sonli qarori
2. Компетентность и проблемы ее формирования в системе непрерывного образования (школа – вуз – послевузовское образование) / науч. ред. проф. И.А. Зимняя; Материалы XVI научно-методической конференции «Актуальные проблемы качества образования и пути их решения». — М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006.
3. А.В.Хуторский. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. – М.: Изд-во МГУ, 2003.
4. М.А.Махсудова "Muloqot psixologiyasi". O'quv qo'llanma. — Toshkent: Turon-Iqbol, 2006. — 119 b.

ФИО автора: Улошев Акбар Норжигитович

Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардиясиси Жиззах минтақавий ўқув маркази ўқув-саф курслари курс бошлиғи

Название публикации: «ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИДА АХЛОҚИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ БИЛИМЛАРНИНГ ЗАРУРАТИ»

Аннотация. Таълим-тарбия жараёни доимо долзарб мавзу бўлиб келган. Шу туфайли мазкур мақолада таълим-тарбия жараёнида ахлоқий билимлар ва ҳуқуқий билимларнинг аҳамияти, уларнинг бугунги ёшларни тарбиялашда нечоғлик зарурлиги, тарбиявий ишларни амалга ошириш жараёнлари тўғрисида фикр юритилган.

Калит сўзлар. Тарбия, таълим, таълим жараёни, ҳуқуқий тарбия, ҳуқуқий маданият.

Ҳуқуқий маданият деганда, жамиятимизнинг қонунчилик даражаси, мавжуд қонунлардан аҳолининг хабардорлик даражаси ва ҳуқуқ нормаларига риоя қилиши ва уларни бажармаган шахсларга нисбатан муросасиз бўлиши тушунилади.

Ҳар бир фуқаро, энг аввало, Конституцияни яхши билиши, ундаги нормаларни ўрганиши, ўзининг ҳуқуқи, бурчи ва мажбуриятларини тўла англаши ва уларни ҳаётда қўллай олиши керак.

Шундай экан, ҳар бир тарбиячи аввало ҳуқуқий билимларга шу билан бирга, ахлоқий етук бўлмоғи талаб этилади.

Тарбия - шахсда муайян жисмоний, руҳий, ахлоқий, маънавий сифатларни шакллантиришга қаратилган амалий педагогик жараён; инсоннинг жамиятда яшаши учун зарур бўлган хусусиятларга эга бўлишини таъминлаш йўлида қўриладиган чорта-дбирлар йигиндиси. Тарбия инсоннинг инсонлигини таъминлайдиган энг қадимги ва абадий қадриятдир. Тарбиясиз алоҳида одам ҳам, кишилик жамияти ҳам мавжуд бўла олмайди. Чунки одам ва жамиятнинг мавжудлигини таъминлайдиган қадриятлар тарбия туфайлигина бир авлоддан бошқасига ўтади.

Тарбия билан таълимни бир биридан айро холда талқин қилиш хатодир. Чунки таълим берувчи бир вақтнинг ўзида шахсни тарбия ҳам қилади. Таниқли маърифатпарвар Абдулла Авлониининг *“Тарбия биз учун ё ҳаёт - ё мамот, ё нажот - ё ҳалокат, ё саодат - ё фалокат масаласидир”* деган чуқур маъноли сўзлари нақадар ҳақиқат эканини яхши англаймиз.

Таълим жараёни эса тарбиядан айро бўлмаган, муайян бир мақсадга қаратилган, таълим олувчининг қизиқишларидан келиб чиқиб мунтазам равишда олиб бориладиган ўқитишдир.

Бугунги жамиятимизда таълим ва тарбиядан ташқари, ҳуқуқий билимларни ошириш, ахлоқни тарғиб қилиш каби муҳим масалалар ҳам долзарб бўлиб бормоқда. Чунки таълим-тарбия билан шуғилланувчи шахс ўзининг ва ўзгаларнинг ҳуқуқларини билмаса, ахлоқий нормалардан беҳабар бўлса, ўзи тарбиялаётган тарбияланувчини ҳам ахлоқсизлигига, ҳуқуқий саводхонлигининг қашшоқ бўлиб қолишига сабаб бўлиши мумкин. Шу сабабли тарбияланувчи ва таълим олувчини аввало ахлоқан тўғри бўлишга, унинг ҳуқуқий билимларини шакллантиришга эътибор қаратиш лозим бўлади.

Ахлоқ - кишиларнинг бир-бирларига, оилага, жамиятга бўлган муносабатларида намоён бўладиган хатти ҳаракатлари, хулқ-атворлари, одоблари мажмуидир. Ҳуқуқдан фарқли равишда Ахлоқ талабларини бажариш-бажармаслик маънавий таъсир кўрсатиш шакллари (жамоатчилик томонидан баҳо бериш, қилинган ишни маъқуллаш ёки қоралаш) билан белгиланади.

Шахснинг ахлоқан етуқлиги унинг келажакда ўз ўрнини топишида, меҳнат жамоасида обрў-эътиборга сазовор бўлишига, оилада ҳурматга эга бўлишида муҳим аҳамиятга эга бўлса, ҳуқуқий билимларининг мавжудлиги эса жамиятдаги турли ишларни амалга оширишда, иш, ўқиш, хизмат сафари ва бошқаларда ўзининг самарасини беради. Шу сабабли шахс энг аввало, Конституция ва бошқа ҳуқуқ нормаларида мустаҳкамланган ҳуқуқларини билишлари, ўз ҳуқуқларини амалга ошириш жараёнида бошқа фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларига зарар етказмасликлари лозимлигин англаши керак. Бу

борада тарбиячи ва таълим берувчиларнинг ўрни бекиёсдир. Шу туфайли мамлакатимиздаги барча таълим-тарбия муассасаларида ҳуқуқий билимларни оширишга қаратилган, шахснинг ахлоқий сифатларини шакллантиришга йўналтирилган тўғараклар, семинар-тренинглар, давра суҳбатлари ташкиллаштириш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш керакки, таълим-тарбия жараёнида ахлоқий ва ҳуқуқий билимларнинг етишмаслиги ўсиб келаётган ёш авлодни Европа анъаналарига, урф-одат ва маросимларига берилиб кетишларига, натижада миллий ўзликни англаш, жавобгарлик ҳиссини унутиш, ўз оиласи, ота-онаси, шаъни ва қадр-қимматига нисбатан ҳурматсизлик қилишига, миллат раънақига тўсиқ бўлишига сабаб бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Тошкент.-2020.
2. Г. НИЁЗОВ. Одоб-ахлоқ асослари. ТОШКЕНТ. Aloqachi нашриёти, 2012.
3. <https://qomus.info>.

ФИО автора: *Исмоилов Бобур Асатуллаевич*

Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардиясиси Жиззах минтақавий ўқув маркази ўқув-саф курслари курс бошлиғи

Название публикации: «МИЛЛИЙ ГВАРДИЯ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ТАРБИЯВИЙ ИШЛАРНИ ТАШКИЛЛАШТИРИШДА ТАРБИЯЧИЛАРНИНГ МАҲОРАТИ ВА ТАЪСИР ЭТИШ УСУЛЛАРИ»

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси таълим муассасаларида (ўқув марказларида) тарбиявий ишларни ташкиллаштириш усуллари, тарбиявий ишларда тарбиячининг маҳорати ва тажрибаси, тарбияланувчиларни ишонтириш усуллари каби масалаларга эътибор қаратилади.

Калит сўзлар. Педагогик таъсир усули, ишонтириш, рағбат, илтимос, қизиқарли фаолиятга тортиш, мукофот.

Миллий гвардия таълим муассасаларида, тарбиячи ўз иш фаолияти давомида асосий эътиборни тингловчи (курсант)ларнинг тарбияси, одоб-ахлоқи, хулқ-атвори, тартиб-интизомига ижобий ўзгартиришлар киритиши, зарурий қобилият ва хислатларни, тингловчи (курсантлар)нинг ўз табиатларидаги янги жихатларни ривожлантириши, уларда мавжуд бўлган асосий камчиликларни бартараф қилишга қаратиши лозим. “Баркамол авлод тарбияси кўп жихатдан бугунги кунда тахсил олаётган бўлажак педагогларнинг тарбиявий ишларни ташкил этиш маҳоратига боғлиқдир. Шунинг учун бўлажак педагогларни тарбиявий иш услубиётига доир бўлган билимлар билан мунтазам равишда таништириб боришимиз, бу борада малака ва кўникмаларни шакллантиришга алоҳида эътибор беришимиз лозим”[1]. Бундай ишларни ташкил этишда тарбиячилар педагогик таъсир усулларида фойдаланишлари мумкин.

Педагогик таъсир усули - бу аниқ педагогик ҳолатларни ташкил қилиш усулидан иборат бўлиб, унда маълум қонуниятлар асосида тингловчи (курсант)ларнинг ижобий ишларида ўз камчиликларини йуқотишга ундовчи янги фикрлар ва ҳиссиётлар уйғонади.

Педагогик таъсир усулларига қуйидагиларни киритиш мумкин:
ишонтириш, рағбат, илтимос.

Ишонтириш - бу аниқ хулқ-атвор ёки қайсидир ишни мумкин эмаслигини, тўғрилигини ва зарурлигини исботлаш ва тушунтиришдир. Ишонтириш жараёнида тингловчи (курсант)ларда ён-атрофидаги инсонларни хатти-ҳаракатларини ва ўз хулқларини баҳолаш мезонларига мос бўладиган ахлоқий қарашлар шаклланади.

Илтимос - инсонлараро муносабатларнинг энг кўп тарқалган кўринишидир.

Рағбат - тингловчи (курсант)га қониқиш, хурсанд бўлиш, фахрланиш, илҳомлантириш, ўзини янада яхши тутиш хоҳишини уйғотади, ўз қадрини билишни ўргатади, жамоа олдида обрўсини оширишга имконият яратади, маънавий ёрдам беради, иродасини мустаҳкамлайди.

Тарбия жараёнида зарур педагогик таъсир усулни танлаш учун тингловчи (курсант)нинг хиссий ҳолати, ҳаракатининг табиати ва сабаби олдиндан аниқлаб олиш лозим. Бу, ўз навбатида, ушбу ҳаракатнинг психологик таҳлили, унинг тингловчи (курсант) шахсияти билан яқин алоқасини кўриб чиқишни талаб қилади. Педагогик ҳолат тарбиячининг ижодий фикрларига биноан яратилади. *Биринчидан*, тарбиячи фойдаланишни мўлжаллаган таъсир усулини амалга ошириш учун мос шароитларни ҳаёлан танлаши керак. *Иккинчидан*, тарбиячи ўзи мўлжаллаган иши ва хулқини тингловчи (курсант)нинг ҳаракатига бўлган муносабатига биноан мос равишда ўйлаб чиқиши лозим.

Педагогик таъсирнинг ҳар бир усули ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, улар иккита воситанинг ўзига хос бирлигидан вужудга келади:

1. Яратилаётган педагогик ҳолатлар хусусиятлари;
2. Янги педагогик ҳолатга тингловчи (курсант)ларда туғиладиган янги фикрлар, тарбиянинг янги сабаблари ва шахсий камчиликларини енгиб ўтишга асос буладиган ҳиссиётлар мазмуни.

Педагогик таъсир усуллари иккита гуруҳга ажратиш мумкин.

Биринчи гуруҳ, усуллари тингловчи (курсант)ни илҳомлантирувчи ижобий ҳиссиётлар асосида унинг ахлоқ-одоби, тарбияси, тартибига ўзгаришлар

киритади, булар хурсандчилик, миннаддорлик, тарбиячига ҳурмат, ўз кучига ишончдан иборат.

Иккинчиси - уятчанлик, эпсизлик, хафсаласизлик, ўкинч, хафагарчилик, ачиниш каби салбий хислатларни йўқотишга ёрдам берадиган усуллардир.

Педагогик таъсир усулларида фойдаланиш аниқ мезонга риоя қилишга асосланган. Бу мезонлар қуйидагилардир:

- педагогик оптимизм;
- тингловчи (курсант)ларга ҳурмат;
- тингловчи (курсант)нинг руҳий ҳолатини тушуниш;
- тингловчи (курсант) табиатининг ташқи хусусиятлари ва сабабларини очиш;
- тингловчи (курсант)нинг тақдири билан қизиқиш.

Тарбия жараёнида бузғунчи ғояларга ва ёвуз кучларга қарши курашда ишонтириш услубининг ўрни бекиёсдир. Бутун ер юзида турли хил ғоялар, мафкуралар кураши давом этмоқда. Бегона ақидалар, ёт ғояларнинг юртимизга ташқаридан суқилиб киришига қарши курашни бир дақиқа ҳам сусайтириб бўлмайди. Ҳалқаро терроризм, ашаддий жангарилик, диний экстремизм, гиёҳванд моддалар савдоси каби бало - қазоларнинг инсон ҳаётига тажовузи билан бир қаторда, ички таҳдидлар ҳам мавжуд. Ташқи ва ички мафкуравий таҳдидлар бир-бири билан узвий боғлиқ. Ғоявий-сиёсий, ахлоқий-маънавий, ҳуқуқий ва бошқа тушунчаларни шакллантиришга йуналтирилган услублар *ишонтириш* услублари деб аталади. Бошқача қилиб айтганда, тингловчи (курсант)ларнинг тарбиявий ишлари билан шуғулланаётган тарбиячиларнинг тингловчи (курсант)ларда ғоявий-сиёсий, ахлоқий-маънавий тушунчаларни шакллантириш, бу тушунчаларни уларнинг ишонч-этиқодига айлантириш ва онгларига, ҳис-туйғуларига, иродасига таъсир этиш мақсадида қўлланадиган услубиётлар *ишонтириш* услубиётлари дейилади.

Тарбия жараёнини амалга оширишда тарбиячидан юксак маҳорат талаб этилади. Тингловчи (курсант)лар томонидан таълим муассасасида тартибнинг бузилиши тарбиячининг ҳали обрў-эътиборга, тингловчи (курсант)ларнинг

етарли ҳурматиға эға эмаслиғидан ҳам бўлиши мумкин. Тарбиячиларнинг педагогик таъсир соҳасидағи малака ва маҳоратлари, тингловчи (курсант)ларда хайрат уйғотади - тарбиячиларнинг обрўсини тан олишларига ва келажакда уларнинг хулқида ижобий ўзгаришлар шаклланишиға олиб келади.

Педагогик таъсирнинг бундай усулидан фойдаланиш учун тарбиячилар нафақат ўз ишларини чуқур билишлари керак, балки бошқа соҳалардан ҳам боҳабар бўлишлари, малака ва кўникмага эға бўлишлари, ўз ишларининг устаси бўлишлари керак. Тарбиячиларнинг кўп соҳада усталиклари тингловчи (курсант)лар учун кутилмағанда намоён бўлса, у холда уларда таассурот янада кучаяди.

Хулоса қилиб айтиш керакки тарбия жараёнида тарбиячидан улкан масъулият, маҳорат ва сабр талаб этилади, шу билан бирға ҳар бир раҳбар ва шахсий таркиб билан ишловчи ходим (ҳарбий хизматчи) аввало, ўз устида ишлаши, чуқур билимға эға бўлиши ва шахсий таркибнинг кўнглиға йўл топишға, унинг маънавий савиясини юксалтиришға интилиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Шодмонова Ш, Хошимова М, Файзуллаева Н. Тарбиявий ишлар услубияти. Ўқув қўлланма.- Т.: Тошкент. 2007. –Б. 157.
2. Тарбияда инновацион технологиялар. Р.Ишмухамедов, А.Абдуқодиров, А.Пардаев. (таълим муассасалари тарбиячи - ўқитувчилари ва гуруҳ раҳбарлари учун амалий тавсиялар). Тошкент. 2010.
3. Н.Н.Азизходжаева. Тарбиявий технологиялар. Ўқув-методик қўлланма. Тошкент.- 2007.

ФИО авторов: *Nuraliev Azimjon Mansurovich*

Student of the Faculty of Medicine, Samarkand State Medical Institute

Bekmurodova Dिल्фуза Suyunovna

Student of the Faculty of Medicine, Samarkand State Medical Institute

Название публикации: «EXPERIENCE OF SURGERY TREATMENT OF DISPLAY FRACTURES OF THE FEMORAL BONE»

Abstract: This article presents the results of treatment of 69 patients with distal fractures of the femur. Traditional and modern treatments were used in the treatment. In modern treatment, an angular stabilizing Liss plate was used in 34 patients and good results were obtained.

Аннотация: В статье представлены результаты лечения 69 пациентов с переломами дистального отдела бедренной кости. В лечении использовались традиционные и современные методы лечения. В современном лечении угловая стабилизирующая пластина Лисса использовалась у 34 пациентов, и были получены хорошие результаты.

Annotatsiya: Ushbu maqolada son suyagi distal qism siniqlari bilan 69 ta bemor davolash natijalari keltirilgan. Davolashda an'anaviy va zamonaviy davolash usullari qo'llanilgan. Zamonaviy davolashda 34 ta bemorda burchakli stabillovchi Liss plastinasidan foydalanilgan va yaxshi natijalar olingan.

Key Words: hip bone, syrup, Liss plate.

Ключевые слова: бедренная кость, шуруп, пластина Лисса.

Kalit so'zlar: son suyagi, shurup, Liss plastinasi.

Relevance: Fractures of the distal part of the femur include severe injuries of the knee joint. Fractures of the distal end of the femur account for 6-7% of fractures of the femur [4,5]. According to the analysis of some authors, fractures of the distal end of the femur, fractures of the leg bones account for 5.5-17.0%. In the following decades,

fractures of the distal end of the femur have been observed to increase as a result of medical catastrophes [1]. Complications are observed in 30-33% of cases as a result of traditional methods of treatment: body fixation, open fixation with needles or fixation with simple plate screws and plaster casts [3].

Fractures of the distal part of the femur always remain problematic. Even as a complication after treatment, flexion-and-extension contractures, misalignment of the bone fragments (false joint) can lead to misalignment, and even joint ankylosis [1,2].

The purpose of the study: to increase the effectiveness of surgical treatment of fractures of the distal end of the femur.

Materials and methods: In the department of adult trauma of the Samarkand branch of RITOIATM 69 patients with fractures of the distal end of the femur were examined and treated.

The distribution of patients by age was 20-25 years - 15 patients (21.7%), 26-45 years - 35 patients (50.7%) and 46-60 years - 19 patients (27.6%). Distribution of patients by sex: men 51 (73.9%) women 18 (26.1%). Clinical and radiological examinations were performed on all patients. Based on X-ray examinations, the surgical method was chosen.

According to the methods of surgical treatment, patients were divided into 3 groups.

In group 1 there were 13 patients (18.84%), whose fractures were corrected and fixed on Ilizarov's splints and fixed on the outside in a pelvic plaster cast.

In group 2, there were 22 (31.88%) patients whose normal plates were fixed with screws. External fixation pelvic hip joint in a plaster cast.

Group 3 had 34 (49.27%) patients with open-angle angular stabilization on the Liss plate with a fixed pelvic plaster cast.

Surgical technique: To do this, go to the fracture site from the outer surface of the knee joint, first holding the fractured pieces temporarily with splints to restore the anatomy of the joint. On the Liss plate, the plate up to the middle third of the femur is fixed with screws, and radiography is performed in two projections on the operating table. The surgical site is sutured and an aseptic bandage and pelvic plaster cast are placed. In elderly patients, postoperative fixation to the calf area was performed in derotation boots.

Treatment results:

In group 1 patients, the healing time was extended to 8 months and the external fixation continued in the same way in the plaster cast. Of these, 2 (15.3%) were complicated by spastic osteomyelitis. Complications of contracture (in the knee joint) and muscle atrophy were observed in all of this group. For this reason, he had to undergo physiotherapy treatments for a long time. In 3 of the same group (23.3%) there was a complication of incomplete bone fragments. They had to undergo reoperation.

In group 2 patients, reparative regeneration lasted more than 6 months. Bent-inscribed contractures were observed in all patients after dissection of the plaster cast. Patients in this group had to undergo physiofunctional treatments for a long time.

In group 3 patients, knee joint function was restored at 1.5–2 months, muscle atrophy was rarely observed, and inflammation in bone and soft tissue was not observed. After 3-4 months, the cocktail ability was restored and no postoperative disability was observed.

Conclusions: As a result of the analysis, 1-2 groups of patients had a long treatment and prolonged recovery. In all patients in group 3 (34), the duration of treatment was reduced, the ability to work was restored after 3-4 months, and no postoperative disability was observed.

References:

1. Виноградский А.Е., Реутов А. И., Челноков А.Н. Закрытый интрамедуллярный остеосинтез с блокированием в лечении больных с переломами дистального отдела бедренной кости // Вестник травматологии и ортопедии им Н.Н.Приорова-2007 - № 3 -С.44-48.
2. Корабельников М.А., Сепиашвили Г.Г. Значение контрастной рентгенографии и компьютерной томографии в оценке состояния мышц при переломе дистального отдела бедренной кости.Современные тенденции комплексной диагностики и лечении заболеваний скелетно-мышечной системы // V науч.-практ.конф. Москва-2004. -С. 41-43.
3. Сепиашвили Г.Г. Рентгенологические проявления последствий переломов дистального отдела бедренной кости // XXXVI областная науч.-практ. конф. врачей Курганской области, посвященная 85-летию со дня рождения д.м.н. Я.Д. Витебского.- Курган, 2004. -С. 99-101.
4. A.R. Ricci, J.J. Yue, R. Taffet et al. Liss invasive stabilization system for treatment of distal femur fractures / // Am. J. Orthop. 2004. - Vol. 33, N 5. -P. 250-255.
5. Liss invasive stabilization system (LISS) in the treatment of distal femoral fractures / M. Schutz, M. Muller, M. Kaab, N. Haas // Acta Chir. Orthop. Traumatol. Cech. 2003. - Vol. 70, N 2. - P. 74-82.

ФИО авторов: *Abdulkarim Diyorov Erkin o'g'li*

Termiz davlat universitetining pedagogika instituti
boshlang'ich ta'lim 3 kurs talabasi

Mo'minov Dilshodbek Ismoil o'g'li

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti pedagogika psixologiya 2
kurs talabasi

Название публикации: «FAOL VA NOFAOL SO'ZLAR»

Annotsiya: Mazkur maqolada faol va nafaol so'zlar hamda ularning ishlatilish qoidalari shuningdek, yangi so'zlar (neologizmlar va istiorizm) eskirgan so'zlar haqida hamda bu kabi so'zlarning uslublanish darajalari ham ushbu maqolada keltirib o'tilgan qolaversa, bu haqda bir necha misollar bilan ham isbotlab berilgan. Biz buni ko'rib o'tishimiz mumkin.

Kalit so'zlar: neologizm, tarixiy so'zlar, istiorizm, faol so'zlar, nafaol so'zlar, so'zlarning uslublanishi

Tilning lug'at tarkibi tashkil etadigan so'zlarning hayotiyliigi faol va nafaoligiga bog'liq. Zero, tildagi ba'zi so'zlar kundalik hayotda iste'mol etilish bilan xarakterlansa, boshqa bir guruh so'zlar kundalik aloqada juda kam qo'llanadi. Shu bois so'zlar tarixiy- funksional xususiyatlariga ko'ra faol va nafaol so'zlarga ajraladi. Faol so'zlar adabiy tilning zamonaviy me'yoriga xos so'zlari bo'lib , ular kundalik aloqada eng ko'p ishlatilishi bilan ajralib turadi. Nafaol so'zlar qatlami esa quyidagi uch turga bo'linadi: 1) tarixiy so'zlar 2) eskirgan so'zlar 3) yangi so'zlar. Eskirgan so'zlar tilimizning ma'lum davrida qo'llanib, hozirgi kunda foydalanilmaydigan so'zlardir. Riyoziyat, cho'ri

So'zlarning eskirishi 2 xil yo'l bilan amalga oshadi

*So'zning o'zi ham, u ifodalagan tushuncha ham eskiradi. Bunday so'zlar tarixiy so'zlar (istorizmlar) deyiladi. Istorizmlar o'tmish voqeligi bo'lgan narsa-hodisalarning nomlaridir. Mingboshi, tanob

*Faqat so'zning o'zi eskiradi, u ifodalagan tushuncha esa saqlanadi va u boshqa so'z bilan nomlanadi.

*dudoq-lab

*ochin-dunyo

*avom- oddiy xalqqa nisbatan ishlatiladigan soʻz

*gil-tuproq(qum)

Neologizmlar (yun neos-yangi, logos-soʻz) jamiyat taraqqiyoti, hayotning talab-ehtiyoji bilan paydo boʻlgan vaqtlardagina sezilib turadi; vaqt oʻtgach, ular y angilik xususiyatini yoʻqotib, odatda faol soʻzlar qatoriga kiradi . Masalan, oʻzbek til uchun bir qancha yil davomida yangi hisoblangan marketing, qayta qurish, reyting , tendir soʻzlari hozirgi kunda umumisteʼmoldagi soʻzlarga aylanmoqda . tildagi umumiy neologizmlar bilan bir qatorda individual uslubi hay yoki okkozional neologizm ham mavjud. Bunday neologizm mualliflar tomonidan maʼlum bir kontekstda uslubiy talab asosida yaratiladi.

Neologizmlar ilmiy asarlarda shu uslubga xos termin sifatida atash vazifasini bajaradi . Neologizmning paydo boʻlish uoʻllari xilma-xil boʻlib ular tilning mavjud lugʻaviy tarkibi va grammatik qonun qoidalari asosida yangi soʻz yasash yoʻli, shuningdek , mavjud soʻzning lugʻaviy maʼnolaridan birini yangi maʼnoda qoʻllash yoʻli bilan va boshqa tildan soʻz qabul qilish orqali hosil qilinadi.

Sobiq shoʻrolar davrida siyosiy byuro, pioneer, komsomol, oktabrat singari soʻz va birikmalari faol qoʻllanilgan boʻlsa, mustaqillik sharoitida bunday soʻzlarni ifodalaydigan tushunchalarga hayotda oʻrin qolmadi. Shuning uchun ular isteʼmoldan chiqib ketdi. Hozirgi kunda yangicha davlat va xoʻjalik boshqaruviga bozor iqtisodiyotiga doir bir qator yangi soʻzlar paydo boʻldi. Ayrim eski oʻzbek tilida qoʻllanilgan soʻzlar yangitdan olib kirildi. Masalan, hokimiyat, hokimlik, vazir, vazirlik, devoxona va boshqalar.

Shunday qilib, oʻzbek tili leksikasi turmushimiz uchun keraksiz boʻlib qolgan tushunchalarni bildiruvchi soʻzlarning isteʼmoldan chiqib ketishi, yangi paydo boʻlgan tushunchalarni ifodalovchi soʻzlarning esa kirib kelishi hisobiga doimo oʻzgarib boradi.

Eskirgan soʻzlar ham badiiy va publisistik uslublarda juda katta uslubiy qimmatga ega. Biz bilamizki, eskirgan soʻzlarning ikki turi mavjud :arxaik soʻzlar:

araxaik so'zlar(dudoq-hozirgi muqobili lab; meng-hozirgi muqobili xol; tilmocho-hozirgi muqobili tarjimon kabi) va tarixiy so'zlar (yasovul, bek , xon, qozi, cho'ri kabi). Tarixiy so'zlar tarix mavzulari yoritilgan ilmiy va badiiy matnlarda o'tmishni real tasvirlash maqsadi bilan qo'llanadi. Arxaik so'zlar matnga tarixiy kolorit berish bilan birga, zamonaviy mavzular yoritilgan badiiy va publisistik asarlarda ko'tarinkilik, tantanavorlik ifodasiga xizmat qiladi.

Bitik-yozuv, xat, maktub

Kolorit-rasm, o'zaro mutanosib bo'lishi

Zavj- er

Zavja-xotin

Yog'iy-dushman

Isnod-uyatga yoki ta'naga qoldiradigan

Murid-so'fiylik yo'liga kirgan shaxs

Murshid-tariqat odoblaridan saboq beruvchi pir

G'och-mard, botir

Rabot-karvonsaroy

Madrasa-Diniy oliy o'quv yurti

Maqbara-Qabr ustiga qurilgan me'moriy inshoot yoki tosh tobu

Faol so'zlar(yangi so'zlar) biz yangi so'zlarni boshqa tillardan olib lug'atimizni boyitamiz ,ammo biz dars mobaynida ko'p rus(telefon, malades-ofarin, paka-xayr, daxa) so'zlaridan foydalanyapmiz.

Nofaol so'zlar Adabiy tilga o'xshab shevalar ham rivojlanib, yangi so'zlar hisobiga boyib, o'zgarib boradi. Bunday o'zgarish, ko'pincha, shevalar lug'at tarkibida ro'y beradi. Bu ijtimoiy hayotda sodir bo'lgan o'zgarishlar bilan bog'liqdir. Ayniqsa, jamiyatda ro'y beradigan har xil o'zgarish sababli zamon talabiga javob bermagan so'zlar iste'moldan chiqadi, ularning o'rniga boshqalari kirib keladi. Demak, til, jumladan, uning shevalarida ham yangilanishlar, eskirishlar sodir bo'lib turadi. Bular davr talabi bilan bog'liqdir. Ba'zi so'zlar qo'llanish doirasining kengayish va aksincha, ayrimlarining passiv qatlamga o'tishi bu jarayonni yanada tezlashtirishi mumkin. Ta'kidlash kerakki, bular hammasi nisbiy hodisadir. Sababi zamonaviylik

va eskirganlikning o'zi ham davrga ko'ra nisbiy hisoblanadi. Eskirgan so'zlar vaqti kelib, yana faollashishi va aksincha yangi so'zlar tezda muomaladan chiqib ketishi mumkin. Buni faqat adabiy tildagina emas, shevalarda ham kuzatilayotganligini ta'kidlash kerak.

Xulosa

Ushbu maqoladam shu kabi ma'lumotlarni bilib olishimiz mumkinki, bunda Yangi so'zlar ya'ni neologizmlar haqida va ularni ham har joyda ishlatavermasligimiz jumladan (darsda, majlislarda o'quv darslarida ishlatishimiz xato). Chunki neologizmlar bizning tilga shunchalik tez singganki, biz uni ishlatmasdan tura olmasak, Iloji bo'lsa dars mobaynida adabiy tilda ya'ni o'zimizning o'zbekcha so'zlarimizdan foydalansak tilimizni yanada go'zal qilgan bo'lardik.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zMe. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
2. Hozirgi o'zbek adabiy tili Toshkent-2013
3. www.uz.m.wikipedia.org
4. www.google.com
5. www.ziyoNet.com

ФИО автора: *Darmonjon Nazarova Otabek qizi*

Qoraqalpoq mamlakat Universiteti Ekonomika Turizm faoliyat yo'nalishi.

2-kurs talabasi

Название публикации: «TURIZM- IQTISODIYOT RIVOJIDAGI ZINAROYA»

Annotatsiya: ushbu maqolada turizm iqtisodiyotning tarkibiy qismi ekanligi va uni yanada rivojlantirish, to'g'risidagi fikr va mulohazalar bundan tashqari ekoturizmning O'zbekistondagi tutgan o'rni, qolaversa turizm rivojlanishida valyuta kurslari ularning turistlar uchun qulay bo'lishi shu bilan bir qatorda mehmonxona, sayohat va hokazolar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: turizm, ekoturizm, valyuta, mehmonxona, sayohat, ta'lim.

Turizm iqtisodiyotning tarkibiy qismi sifatida turistlar qabul qiluvchi mamlakatga daromadni keltiradi, yuqori valyuta tushumini ta'minlaydi, aholining ish bilan bandlik darajasini oshiradi. Turistlarga xizmat qilish uchun mehmonhona kerak bo'ladi. Turli tomoshalarga kiradilar va ularda qatnashadilar. Bu esa valyuta tushumining ko'payishini ta'minlaydi.

Turizm nafaqat iqtisodiy balki ijtimoiy soha hamdir. Buning iqtisodiy samaradorligi bilan birga ma'naviy, ruhiy va intellektual ahamiyati ham juda katta. Shu tufayli ushbu sohaga davlat alohida e'tibor berib ma'lum imtiyozlar ham belgilaydi. Odamlar bu imtiyozlardan faqat turist bo'lganliklari uchun foydalanadilar. Bu ham turizmning o'ziga xos xususiyati va katta ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatidan dalolat beradi. Xalqaro maqomdagi tashkilot va muassasalarning ma'lumotiga ko'ra, ko'pgina turizm turlari yiliga o'rtacha 5 foizga ortib borayotgan bo'lsa, ekoturizm yiliga 20-30-foizga ko'payib bormoqda .

Ekoturizm Ijobiy ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik o'zgarishlar jarayonida mamlakatda ekoturizmning rivojlanishi muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasining ko'pgina mintaqalaridagi tajribaning ko'rsatishicha, ekoturizm — bu ishchi o'rinlar sonini ko'paytirishga, tabiiy ekotizimlarni tiklash va saqlashga ko'maklashuvchi ijobiy ekobiznesdir, bu esa o'z navbatida ekoturizmni Markaziy Osiyoda keng tarqatish zarurligini ko'rsatadi. Yuqoridagilarni e'tiborga olgan holda

ko'pgina sayyohlik tashkilotlari O'zbekiston bo'ylab ekologik turlarni ishlab chiqishdi, shuningdek mamlakatda bevosita ekoturizm bilan shug'ullanadigan tashkilotlar tuzildi.

O'zbekistonning qulay iqlim sharoitlari va o'ziga xos landshaftini inobatga olganda sport va ekologik turizmning rivojlanishi uchun barcha asoslar mavjud. Farg'ona vodiysi va Toshkent viloyati ajoyib tog' tizmalari, gullagan vodiylar va ajoyib tog' manzaralari nafaqat O'zbekiston, Qirg'iziston va Tojikiston kabi qo'shni mamlakatlarning aholisi ham tashrif buyuruvchi turizm obyektlariga aylanishga imkon beradi. O'zbekiston hududida mineral suvlarning turli xil turlari keng tarqalgan, 300 dan ortiq yer osti mineral suv manbalari mavjud. Turizmning yana bir yo'nalishi mavjud bu O'zbekistonda o'ziga xos joziba va takrorlanmas manzaralarga boy bo'lgan speleoturizm(g'or turizmi) katta imkoniyatlarga ega. Ayni paytda O'zbekistonda 500 dan ortiq g'orlar mavjud. Ma'lumot o'rnida shuni aytish mumkinki, "dam olish uchun yurtimizning qaysi shahriga sayohat qilgan bo'lar edingiz?" kabi so'rovnomaga : Samarqand-41 ta odam 43 %, Buxoro-24 ta sayyoh 25% , Qadim Xiva shahriga 17- ta turist 18% dan ovoz berishgan.O'zbekistonga tashrif buyuruvchi sayyohlarga nazar tashlasak ularning ko'pchiligini sayohat uchun tashrif buyuruvchilar tashkil etadi. Izlanishlar shuni ko'rsatadiki, agarda biz chet eldan ko'plab talabalarni o'qishga ya'ni O'zbekistondagi nufuzli uni versitetlarga taklifini yanada ko'payishiga erisha olsak bu katta yutug'imiz bo'ladi. Chunki ular O'zbekistondagi turistlar uchun ajratilgan kafe, restaranlarga tashrif buyurishadi, bundan tashqari ular O'zbekistondagi qadimiy joylarga sayohat qilishlari mumkin bu esa ichki turizmni rivojlantirishga katta turtki bo'la oladi. Shu o'rinda esga olish joizki, Birinchi prezidentimiz I.A.Karimov ta'kidlaganidek "Barchamizga ayonki xizmat ko'rsatish sohasi iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirishni eng muhim manbai va omili hisoblanadi. Jahon tajribasi bugun aynan ushbu soha yalpi ichki mahsulotni shakllantirish, aholi bandligini ta'minlash, odamlarning farovonligini oshirishda yetakchi o'rin tutishini ko'rsatmoqda. Hozirgi kunda xizmat ko'rsatish tarmog'ining muhim tarkibiy qismi bo'lgan turizm sohasini jadal su'ratlarda rivojlantirish mamlakatimiz iqtisodiyotining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Barchamizga ma'lumki, O'zbekistonda turizm sohasi bo'yicha jadal ishlar olib borilmoqda buning sababi esa bir necha viloyatlarda qadimgi davrdan

qolgan yodgorliklardir. Misol qilib aytadigan bo'lsak, birgina Samarqand viloyatining o'zida bir necha asrlardan qolgan muqaddas qadamjolar saqlanib qolgan. Shuning uchun ham bu kabi joylarga turistlar oqimi juda ham ko'p bo'ladi. Turizm o'z navbatida iqtisodiyot bilan bog'liqdir. Qachonki, iqtisodiyot rivojlansa davlat ham boyidi. Shuningdek bor qatorda turistlar bor joyda albatta, mehmonxona, sayohat tadbirlari hamda gidlik hamrohlar ham bo'ladi. Bundan aytadigan bo'lsak, turizm rivojlanishida nafaqat davlat foyda ko'radi balki xalq ham manfaatdor bo'ladi. Hozirgi kunda turizm sohasining bir necha xizmatlari bor, bu esa iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, turizm rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadigan narsa bu iqtisodiyotdir. Xalqimizda azal-azaldan bir maqol bordir “ hisobli do'st ayrilmas” bu maqol bekorga aytilgan emas. Ya'ni iqtisodiyot va raqobat bor joyda hamma narsa rivojlanadi. Bu haqda O'zbekiston respublikasi prezidenti ham bayonot berib o'tgan.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. 2015 yilda iqtisodiyotimizda tub tarkibiy ozgarishlarni amalga oshirish, modernizatsiya va diversifikatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish hisobidan xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikka keng yol ochib berish — ustuvor vazifamizdir. Ozbekiston Prezidenti Islom Karimovning mamlakatimizni 2014 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2015 yilga moljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yonalishlariga bagishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi. 2015 yilda iqtisodiyotimizda tub tarkibiy ozgarishlarni amalga oshirish, modernizatsiya va diversifikatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish hisobidan xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikka keng yol ochib berish — ustuvor vazifamizdir. Ozbekiston Prezidenti Islom Karimovning mamlakatimizni 2014 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2015 yilga moljallangan iqtisodiy

dasturning eng muhim ustuvor yonalishlariga bagishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi. Xalq sozi. 17 yanvar 2015 yil.

2. Eshtaev A.A., Norchaev A.N., Ruziev S.S. Ozbekiston Respublikasida turizm hizmati va servis sohasini rivojlantirish yo'llari. T.: TDIU, 2007. — 38 b.

3. Turizm infratuzilmasini rivojlantirishning metodologik, uslubiy asoslarini takomillashtirish mavzusidagi xalqaro ilmiy anjuman materiallari, Samarqand-2014

4. www.fayllar.org

5. www.uz.m.wikipedia.org

6. www.google.com

ФИО автора: *Ойбек Тураханов Давлаталийевич.*

Наманган давлат университети

ўқув ишлар бўйича декан ўринбосари

Название публикации: «САНОВАТ ҚОРХОНА БОШҚАРУВИДА МЕНЕЖЕР
ЭТИКАСИ ВА МАДАНИЯТИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТАКОМИЛЛАШУВИ»

Аннотация: *ушбу мақолада замонавий менежерларининг шаклланишини
асосий омиллари келтириб ўтилган*

Калит сўзлар: модернизация, раҳбар-менежер, самимий, беғараз

Жамиятда модернизация жараёнилари тобора кенгрок қўллаш
имкониятлари яратиб берилаётган бир даврда нафақат иқтисодий йўналишдаги
чора – тадбирларни балки, инсонлар, айниқса раҳбар ва ходимлар ўртасидаги
муносабатларни ҳам замонавий услублари асосида олиб бориш даври келди.
Бундай муносабатлар кўпроқ менежерлар, яъни раҳбар кадрларнинг
муомилаларида аниқ шаклланиши керак. Амалиётда менежер маданияти аниқ
кўрсаткичларда ифодасини топади. Уларни қуйидагича уч гуруҳга бўлиш
мумкин:

1. **Менежернинг ўзига нисбатан маданиятлилиги:** бунда менежер сўз
билан иш бирлигига эътибор бериши керак. Белгиланган муддатда мўлжалланган
ишни бажаришини назорат қила билиши лозим. Хатто менежер ўзи ҳам
белгиланган интизомга риоя қилаётганини кузата олиши даркор. Менежерлик
лавозимидаги кадрлар ўз малакасини доимо ошириб боришлари зурур. Ўзига ва
ходимларга нисбатан талабчан бўлиши керак.
2. **Менежернинг жамоага нисбатан маданиятлилиги:** бунда менежер
халқпарварлик хислатларини намоён қилаолиши керак. Қорхона ишчи-
ходимларига эътибор ва хурмат, хайрихоҳ ва илтифотли бўлиши лозим.
Олижоноблик ва беғаразлик, холислик, кишиларнинг қадрига етиш каби
хусусиятлар асосида атрофдагилар билан муносабатда бўлиши керак. Бугунги
кунда инсоний муносабатлар мактаблар намояндаларининг илмий қарашларида

ҳам айнан шу жиҳат устуворлик касб этмоқда. Буни айниқса ривожланган мамлакатларда фаолият кўрсатаётган таниқли корхоналар бошқарувидаги ички муҳит ҳолатларидан англаболиш қийин эмас.

3. **Менежернинг жамиятга нисбатан маданиятлилиги:** бунда менежер юқори даражадаги фуқаролик, ватанпарварлик бурчини бажара олиши керак. Жамият бахт саодати йўлида ҳалол меҳнат қилиши, жамият бойлигини кўпайтириш ҳақида ғамхўрлик қилиши, қонунларга, давлат интизомига қатъий риоя қилиши зарур. Кўпфирликга очик кўнгил бўлиш ва уни ҳурмат қилиш каби хусусиятларни ҳисобга олиши шарт. Масалан, Японияда мавжуд корхоналарда раҳбарлик қилаётган аксарият кадрлар шу йўналишни замонавий бошқарувнинг энг мақбул варианты деб биладилар.

Ҳарқандай ҳолатда ҳам раҳбар-менежер қайси бўлғинда бошлиқ бўлишидан қатъий назар, ўзининг асосий мажбурияти, яъниқўл остидагиларни ўзининг мисолида тарбиялашни унутмаслиги керак. Бунинг учун менежернинг ўзи шу босқичдан ўтган бўлиши керак. Чунки менежер нафақат бошлиқ, у ўз навбатида ҳам тарбиячи, ҳам социолог, ҳам психолог, содда қилиб айтганда - бу кишилар ўртасида мураккаб муносабатларни сақловчи, уйғунлаштирувчи “мухандисдир”.

Менежер бошқарув санъатини яхши юрита олиши керак. Бу эса менежмент соҳасини нақадар ўзлаштирганига боҳлиқ, балки муомала маданиятининг шаклланганлигига ҳам кўп жиҳатдан боғлиқ⁴⁹.

Менежер ходимларни қабул қилиш, уларнинг ташвишларига кулоқ солиш, оғирларини енгил қилиш вазифаларини уддалай олиш керак. Қабулингизда бўлган кишининг муаммосини ҳал этишимкониятингиз бўлмаган тақдирдасиз у кишини самимий илтифот билан кузатинг ва хайрихоҳлик билан ишини ўнгланиб кетишига умид бахшида этинг. Умуман, хизмат юзасиданқабул чоғингизда куйидаги қоидаларга риоя қилинса мақсадга мувофиқдир.

- ✓ учрашганда – хушфееълик,
- ✓ тинглаш чоғи – эътибор, рағбат,

- ✓ бахслашганда – кўп нарса билишга қизиқиш,
- ✓ танқид пайтида – ўзини тутта билиш.

Ташкилотда менежерлардан қайси бири, қандай масала юзасидан кишиларни қабул қилиниши аниқ белгилаб қўйилиши зарур. Чунки уч хил поғонадаги менежерларнинг ўзи бошқарадиган объектлари бўлади. Бўйсинувчиларнинг илтимосига кўра қабул қилганда раҳбар уларга илтимос ва таклифларини қисқа баён қилишни зргатиши лозим. Агар раҳбар ўзи таклиф қилиб қабул этса, бўйсинувчи олдинда хабардор қилиниши керак. Сухбат чоғида ишонч мухитини вужудга келтириш лозим, сухботдошни мажбур қилиш, шаънини пастга уриш мумкин эмас.

Ҳар бир раҳбар корхона ёки ташкилот ички мухитида юзага келган муаммони муҳокама қилишда энг аввало ўзи обдон тушуниб етиши ёки ҳеч бўлмаса муаммонинг ечими бўйича ўзининг мустақил фикрига эга бўлиши лозим. Шундагина у муаммони ечими бўйича бўйича таклиф қилинган мутахассислар билан тенгми-тенг мунозара, баҳс юрита олиши мумкин.

Раҳбар маданияти унинг минбарга чиқиб сўзлаган чоғида, у ерда ўзини тутишида, нутқида ўз аксини топади. Раҳбар минбардан туриб ўзини ижобий томондан намоён қила олиши учун қуйидагиларга эътибор қаратиши керак:

- нутқ сўзлаётганда равон ва тушинарли бўлиши керак,
- нутқда хатога йўл қўймай, қўча сўзларини ишлатилмагани маъқул,
- нутқда овоз баландлигини кузатиб бориш керак,
- муҳим фикр ва мулохазали ўринлардатакрорлаш ҳамда урғу беришга тўғри келади,
- тингловчиларнинг диққат эътиборини кузатиб бориш,

Шуни алоҳида эсда тутиш керакки, тингловчи қуйидагиларга қараб сизга баҳо беради:

- минбарда сиз ўзингизни қандай тутияпсиз?
- сиз қандай гапирияпсиз?

- сиз қандай кийингансиз?
- нутқ мавзуини сиз қай даражада биласиз?

Музокараларни ўтказишда ҳам менежер етарли тажрибага эга бўлиши лозим. Музокара – бу махсус фаолият тури бўлиб, ўзининг қонун-қоидалари ва қонуниятларига эга. Бу жараён бир-бирини тараққий эттириш, ҳамкорликда муаммоларни таҳлил қилиш кабиларга эришилади. Музокара вақтида менежер ўзини шундай тутиши керакки, мунозара жараёнида у ўзининг мавқеини кучайтирувчи далилларга эътиборини қаратиши лозим. Товардан кўра ғоя қимматлироқ эканини унитмаслиги керак.

Фойдаланилган адабиётлар;

1. Улашев.О.И., Атамурадов.А.Ш. “Қорхоналар иқтисодиёти ва менежменти”. Дарслик .-Т.: “Тафаккур бўстони”, 2013.- Б.232
2. Гулямов С., Қосимов Ғ. ва бошқалар. “Замонавий ишлаб чиқариш менежменти”. Дарслик.-Т.: “Тафаккур бўстони”, 2013.- Б.456
3. Шарифхўжайев М., Абдуллайев Й., “Менежмент”. Дарслик.-Т.: “Ўқитувчи”, 2001. – Б.702
4. Юлдашев Н., Собиржонова Д., Тўлаганова Ш. “Стратегик менежмент”. Ўқув қўлланма. Т.: “ИҚТИСОД-МОЛИЯ”, 2008. –Б.150

ФИО авторов: *Akhmedov Bunyodbek*

Student of TSUE faculty “Digital Economy” group IB-75

Tokumbetov Ogabek

Student of TSUE faculty “Digital Economy” group IX-80

Rashidov Shokhjakhon

Student of TSUE faculty “Digital Economy” group IX-80

Название публикации: «ADVANTAGES OF IMPLEMENTING THE DIGITAL ECONOMY IN TOURISM»

Annotation. This article discusses the beneficial aspects of the introduction of the digital economy in the field of tourism. One of the areas affected by the pandemic is tourism, the restoration and development of which, like all countries, is a topical issue for Uzbekistan. It is also clear that the use of the digital economy in tourism can eliminate the shadow economy. Relevant proposals and recommendations have been developed on this issue.

Keywords: digital economy, tourism, tourism services, digital tourism, coronavirus pandemic, sanitary-epidemiological security.

Annotasiya. Ushbu maqolada turizm sohasida raqamli iqtisodiyotni joriy qilishning ijobiy tomonlari bilan bog‘liq masalalar ko‘rib chiqilgan. Pandemiya sharoitida ko‘p zarar ko‘rgan sohalardan biri turizm sohasi bo‘lib, uni o‘nglash va rivojlantirish barcha davlatlar singari O‘zbekiston uchun ham dolzarb masalalar qatoriga kirishi asoslab berilgan. Turizm sohasida raqamli iqtisodiyotning qo‘llanilishi xufyona iqtisodiyotga barham berishi mumkinligi ham aniq yo‘nalishlarda ko‘rsatilgan. Ushbu masala yuzasidan tegishli taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, turizm, turistik xizmatlar, raqamli turizm, koronavirus pandemiyasi, sanitariya-epidemiologik xavfsizlik.

Аннотация. В этой статье обсуждаются преимущества внедрения цифровой экономики в туризме. Туризм - одна из областей, наиболее пострадавших от пандемии, и ее восстановление и развитие так же важно для Узбекистана, как и для любой другой страны. Есть также явные признаки того, что использование цифровой экономики в туризме может положить конец теневой экономике. По этому поводу разработаны соответствующие предложения и рекомендации.

Ключевые слова: цифровая экономика, туризм, туристические услуги, цифровой туризм, пандемия коронавируса, санитарно-эпидемиологическая безопасность.

Introduction. In our country, the state is taking measures to develop the digital part of the economy, including each of its sectors. These include the implementation of a number of information technologies, such as remote communication, the

introduction of electronic document management systems, the development of electronic payments, the improvement of the regulatory framework in the field of e-commerce. That's why blockchain technology, artificial intelligence, and the use of supercomputers are so important today. One of the ways to develop the digital economy in many countries around the world is to work on crypto-assets. Digital economy technologies are being introduced not only to sectors of the economy, but also to the public administration system and other public relations. The application of this technology to the tourism industry is the basis for a number of positive developments.

Methods. As a method in the digital economy, the protagonist factors of production in the field of tourism are digital data, economic activity, the use of large amounts of data and various types of production activities, technologies, compared with traditional forms of management. the results of the analysis are used, which allows to increase the efficiency of delivery, storage and sale of goods and services.

One of the targets of the introduction of the digital economy in the field of tourism, as mentioned above, is to eliminate the elements of the shadow economy in the industry. In the context of the coronavirus pandemic, the process of introducing the digital economy has accelerated somewhat as it has been proven that many issues can be solved remotely. It is this process that has shown that the digital economy is an objective necessity not only in the field of tourism, but also for our society as a whole. It is important to note that this economy has many positive aspects, as well as the ability to curb the shadow economy.

Results. As a result of the introduction of the digital economy in the field of tourism, an information network will be created using blockchain technology. In other words, one piece of information is reflected in several places at the same time. This in itself limits the possibility of falsification of numbers. The positive aspects of the introduction of the digital economy in the field of tourism include the following.

First, the introduction of the digital economy into our socio-economic life, including tourism, will save people time, money and energy. This saves time and labor and efficiency. It should be noted that the share of physical labor in the structure of products and services decreases, while the share of intellectual labor increases.

Second, you will have the opportunity to buy any goods, including tourist services, from anywhere in the world at home. But for this to happen, the Internet must be fully operational in all regions of the country. This can be done by creating appropriate material and technical capabilities. In this regard, a lot of work is being done in our country. But it is also true that the speed of the Internet does not yet fully meet the demand. To achieve this, it is necessary to accelerate the implementation of the “Digital Uzbekistan – 2030” program.

Thirdly, one of the important aspects of the introduction of the digital economy in the field of tourism is the reduction of falsification of the results of the economy, which is sometimes allowed in the current situation. The creation of an information network will not allow this. This will create an opportunity to improve not only the

economic but also the spiritual environment in our country.

Fourth, corruption related to the existing economic relations in the tourism sector will be prevented. Here, too, the creation of an information network is essential. This is because the ability to change the information you enter once is very limited. This situation limits the ability to pretend that something does not exist or to hide what exists.

Fifth, the introduction of the digital economy will allow tourists to get information from anywhere in the world in one place. This saves a lot of time. Getting information fast is like "time flies." In fact, the time is 24 hours a day. But with good credit, you might find exactly what you need. Today, remote messages are delivered to different corners of the world. This is also a great opportunity for humanity, especially for international tourism.

Sixth, there will be an opportunity to earn extra money for employees working in various fields, including tourism. Because information, in a sense, becomes a commodity. There is an opportunity to earn extra money by selling them. For example, it will be possible to sell electronic versions of software, electronic information (such as books, developments, scientific results, documentaries about tourist facilities) and other products designed to perform various tasks. In addition, many online sales contracts can be made.

Through the implementation of this direction, it is possible to accurately calculate the activities of each tourist, travel agency.

Conclusion. In conclusion, the above sayings suggest that the development of digital tourism in our country in a pandemic environment will ensure the safety of tourists, sustainable development of the industry, prevent corruption and the shadow economy, and create a fair sector. The digitalization of the tourism industry not only makes the tourism business more flexible, but also increases the competitiveness of the industry based on digital technologies. The digitalization of the tourism in economic industry not only provides great convenience to tourists, but also helps to create conditions that allow tourism companies to earn high incomes.

References:

1. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), "Museums around the world in the face of COVID-19", 2020, URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373530>.
2. UNWTO, World Tourism Barometer, vol. 18, No. 3, June 2020, Madrid, URL: <https://doi.org/10.18111/wtobarometereng> and UNWTO online Data Dashboard, URL: <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19>.
3. International Monetary Fund, World Economic Outlook, June 2020.
4. ILO, Sectoral Brief, The impact of COVID-19 on the tourism sector, May 2020.

5.UNESCO, “COVID-19: UNESCO and ICOM concerned about the situation faced by the world’s museums”, 18 May 2020, <https://en.unesco.org/news/covid-19-unesco-and-icom-concerned-about-situation-faced-worlds-museums>.

ФИО авторов: *Узакова Давлатхон Каримовна*

учитель школы №18 города Маргилан

Название публикации: «ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА В ШКОЛАХ»

Аннотация: В статье представлен взгляд учителя на основные проблемы преподавания русского языка и литературы сегодня и собственный опыт по преодолению выявленных проблем.

Ключевые слова: низкий уровень грамотности, интеллектуальное затруднение, диагностика.

С чего начинается учитель? Учитель начинается с ознакомления с нормативно-правовой базы, которая должна носить двусторонний характер: ученик – Конвенция о правах ребенка, и учитель – Закон об образовании, госстандарт, требования программы. С осознания проблем современного образования, которые возникли в связи с технологической перегрузкой и нехваткой гуманитарных дисциплин, со знания педагогических технологий, концепций, предлагающих вывести образование на новый качественный уровень, с самоопределения и нахождения своего собственного пути. Какие бы ни были технологии: ориентированные на личность, на коллектив – задача у всех одна: ориентация школы на сохранение и дальнейшее развитие индивидуальности ребёнка, его потенциальных возможностей, способностей. Эти новые подходы к образованию и воспитанию нашли отражение в инновационной деятельности нашей школы, целью которой является создание максимально благоприятных условий для обучения, воспитания и развития, социальной адаптации ребёнка; формирование ценностно-ориентированных установок на сохранение и укрепление здоровья и здорового образа жизни. Данная цель реализуется через программу экспериментальной деятельности, предусматривающую создание системы социально-психологических условий, способствующих успешному обучению, воспитанию и развитию каждого

ребёнка в условиях микросоциального пространства. Создавая здоровое психолого-педагогическое пространство на уроке, учитель способствует формированию здоровой (уважающей себя и других, свободной, ответственной и творческой) личности; созданию здорового, продуктивного для развития, учёбы и творчества психологического климата в классе (который определяет и эмоциональное самочувствие учеников), задаёт модель приемлемого (правильного) поведения и отношений с другими людьми. В своей работе учитель должен создавать здоровый психологический климат посредством использования диалоговой формы общения на уроках, чередования видов познавательной деятельности, использования элементов динамических оздоровительных пауз. Важность этого подхода к организации оздоровительной деятельности на уроке отметил педагог-новатор Евгений Ильин: «Школьный педагог – единство трёх ипостасей: учителя, артиста и врача. Отсутствие одной из них автоматически перечеркивает две другие. Сейчас в этой триаде ситуация акцентировала врача. Много спорят о том, как устранить перегрузку, чтобы избежать нервных срывов, апатии, утомляемости. Всерьёз и на деле устранит перегрузку учитель-врач, знающий потенциал и возможности каждого (!) ученика, с которым работает. В этом сущность методики, которая не уравнивает и не выравнивает, а окрыляет посильным и естественным, как в самой природе, ощущением успеха, движения, роста». С понимания того, что общение «учитель – ученик» должно строиться на принципиально новом уровне сотворчества, сотрудничества, содеятельности, т. е. одним словом, диалоговом уровне. Такой уровень возможен, если учитель интеллигентный, а значит понимающий, если учитель творческий. В этом нам близка точка зрения Р. И. Альбетковой: «Творчество учителя состоит в оптимальном выборе из множества вариантов работы того, который прежде всего интересен самому учителю и в наибольшей степени отвечает потребностям данного конкретного класса. Только в этом случае возможен настоящий диалог, в котором каждый сможет реализовать свои способности и овладеть необходимыми для личностей умениями и навыками». Если учитель

"Человечный человек", «то хороший учитель-это прежде всего хороший человек, тот, от которого умнеют, облагораживаются, а не тот, у которого лишь чему- то учатся, что- то узнают» (Е. Ильин). Учитель-словесник начинается еще и с того, что не просто осознает узкоспециальные проблемы, растущие сегодня как снежный ком, при этом оставаясь в стороне и ожидая, пока не появится какая-либо концепция, позволяющая разом решить все проблемы, а принимающий активное, посильное участие в поиске решений, то есть действующий. Можно выделить три актуальные проблемы сегодняшнего преподавания русского языка и литературы. 1. Низкий уровень грамотности. Эту проблему отмечает Евгений Ильин: «Прежняя школа наплодила безъязыких грамотеев, неспособных даже в эпоху гласности отстаять свое мнение, а зачастую и сформировать его. Сегодня как никогда стало ясно, что нельзя обучать русскому языку путем искусственной выучки, то есть из рук учителя, так, чтобы это напоминало выработку какого-нибудь навыка». Давать знания – это искать ключ к нему, а не выдавать в готовом виде то, что умеем и знаем сами. Задача качественного улучшения обучения русскому языку – основное направление – формирование прочных и осознанных знаний. В своем поиске решения данной задачи мы пришли к выводу, что обучение должно основываться на естественно развивающихся потребностях ребенка. Лев Николаевич Толстой в «Общих замечаниях для учителей» писал: «Для того, чтобы ученик учился хорошо, нужно, чтобы он учился охотно; для того, чтобы он учился охотно, нужно, чтобы то, чему учат ученика, было понятным и занятным». Таким требованиям занимательности является лингвистическая сказка, которая является частым гостем наших уроков. Лингвистическая сказка – это необыкновенная история о чудесах, происходящих с жителями страны Русского языка, но лингвистическая сказка – это еще и напряженный труд, работа ума, деятельность воображения. А сильное, яркое воображение – могучий двигатель познания. Воображаемая сказка – это хлеб насущный для школьника, это настоящая потребность его полноценного, умственного развития. В основе урока с использованием лингвистической сказки –

интересный текст, позволяющий дать прочные знания по русскому языку в форме, соответствующей возрастным особенностям школьника, содержащей что-то новое в интеллектуальном и эмоциональном плане. У обучающихся возникает естественное желание отгадать загадку, поставленную в интересной форме. Мы используем лингвистические сказки на уроках различных типов и при любом методе обучения и этапе обучения, но тогда ставятся разные задачи. В такой увлекательной форме можно представить не только теоретические понятия, но и орфографические, и пунктуационные правила, а если после решения сказки прочитать теоретический материал учебника, то обучающиеся понимают, что достичь результата можно разными способами, что является истинным обучением.

Ещё одним условием формирования прочных и осознанных знаний является интеллектуальное затруднение. Такое затруднение при объяснении и закреплении учебного материала активизирует мышление. Здесь мы применяем такую форму как лингвистическая задача. Лингвистическая задача – лучший способ мгновенно возбудить внимание и учебный интерес. В результате самостоятельного решения и самостоятельного вывода происходит процесс активного овладения учебным материалом, а значит, приобретаются подлинные знания и навыки. Лингвистическая задача – это именно задача, а не упражнение или задание, потому что ее надо решать, т. е. ответ лежит не на поверхности, а достигается путем логических операций, при этом решающий должен доказать правильность ответа. В основе лингвистической задачи имеется затруднение определенного типа, которое предстоит преодолеть учащимся. Преодолевая затруднения, обучающиеся овладевают навыками поисковой деятельности. Лингвистическая задача имеет свою структуру: условия – языковые факты, в которых содержится проблема, вопросы и задания, направленные на исследование данных фактов. Мы выделяем несколько видов задач: лингвистическое задание – оно строится как готовое решение, с которым надо согласиться или нет, обосновав свое решение; лингвистические (проблемные) вопросы требуют от обучающихся умения анализировать и сопоставлять

разные языковые явления и правила. Ещё одним видом интеллектуальных затруднений является сопоставление. К. Д. Ушинский писал: «Все в мире мы узнаем не иначе, как через сравнение, оно заставляет обучающихся думать, анализировать, делать логически правильные выводы, обобщать». Таким образом, сопоставление развивает мыслительные способности и наблюдательность, воспитывает активное, познавательное отношение к предмету. Этот прием эффективен при словарной работе; развивает орфографическую зоркость, улучшает работу разных видов памяти, активизирует мыслительную деятельность. Итак, при данных приемах обучения грамматические знания не сообщаются в готовой форме, а добываются путем наблюдений над фактами речи. Если в начале такой работы учитель наводящими вопросами подготавливает к выводам, то со временем такая помощь становится постепенно убывающей. Наблюдение и вытекающее из него индуктивное умозаключение является основой грамматических знаний обучающихся. Данная форма развивает исследовательский инстинкт, умение анализировать и обобщать, самостоятельно выводить закономерности в процессе классификации учебного материала. При высказывании своих предположений обучающиеся попадают в ситуацию сотрудничества. Учитель теперь друг, которому можно доверить даже сомнительную гипотезу. Процесс деятельности становится более активным, творческим. А психологическими последствиями является перестройка мотивации всей учебной деятельности, создание комфортных условий для развития каждого ученика, удовлетворения и радости от общения.

Использованная литература

1. Ильин Е. Н. Искусство общения. – М., 1982.
2. Толстой Л. Н. Общие замечания для учителя. URL: az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0910.shtml.

3. Ушинский К. Д. Материалы к третьему тому «Педагогической антропологии». – М., 1870.
4. Речь / Под ред. Т. А. Ладыженской. – М.: Педагогика, 1990.
5. Разумовская М. М., Львова С. И., Капинос В. И. Русский язык. 7 класс. Методические рекомендации. – М.: Дрофа, 2010.

ФИО авторов: *Razaqova Xalima Narzievna*

Samarqand viloyati Payariq tumani 81- maktab psixologi

Название публикации: «MUSTAQILLIK BUYUK NE'MAT!»

O'zbekiston Respublikasi o'z davlat mustaqilligini qo'lga kiritgan buyuk tarixiy sana 1991 yil 1-sentyabr xalqimizning ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy hayotida beqiyos o'rin egallagan, har yili eng ulug', eng aziz bayram sifatida katta shodu-xurramlik bilan nishonlanadigan qutlug' ayyomdir. Bu yil Vatanimiz, mamlakatimiz istiqbolining shonli sanasi – milliy mustaqilligimizning 30 yilligi nishonlanadi.

Har yili 1-sentyabr yurtimizning barcha viloyatlarida, xiyobonlaru – bog'larda katta tantana bilan nishonlanadi. “O'zing mening ulug'lardan ulug'imsan, Vatanim!”-deganda shoir haq so'zni aytgan: odam farzandi uchun vatan bamisoli onaday, bamisoli otaday, bu yorug' olamda bitta, yagona. Vatan borki, biz bormiz. Ona bor mehrini farzandiga ataganiday, Vatan boshida kulgan quyosh kabi bizni o'z harorati og'ushida erkalaydi. Uning bag'rida kulgan bahor - bizning bahorimiz, Vatan erishgan zafar - bizning ko'chamizda bayramlarni boshlaydi. Uning olamda qozongan obro'-e'tibori, mavqedan har birimizning chehramizda nur, ko'zimizda chaqmoq. U bor ekan, boshimiz tog'larday sarbaland, qaddimiz qoyalarday tik. Ona-O'zbekistonimiz biz uchun shunday tengsiz, yagona, e'zozli ma'vo, tanho Vatan, bebaho qadriyat.

Vatanga sadoqat, ona-yurtga muhabbat hissi kishi qalbidagi eng bebaho tuyg'udir. Shoirlar ona-Vatanga sadoqat mavzusini otashin misralarda madh etsa, iste'dodli hofizlar buni dilbar navo, soxir ovoz ila kuylaydi. Shunisi ham borki, Vatan haqida so'z aytmoq, ona-yurtga muhabbatni tarannum etmoq oson yumush emas. Buning o'ziga yarasha mas'uliyati, yuki bor. Betakror san'at asarlari, yosh avlod qalbida o'zi tug'ilib-o'sgan makonini ulug'lash va uni ko'z qorachig'idek asrashga intilish, his-tuyg'usini shakllantirishga xizmat qiladi. Vatan! Bu muqaddas so'z zamirida qanchalik ilohiy kuch-qudrat, ma'no, beqiyos da'vat mujassam ekanligini hech kim, hech qachon to'la ifoda etolmasa kerak. Biz kindik qonimiz to'kilgan Vatan, ona tuproq bilan faxrlanamiz, e'zozlaymiz. Uning nomini eshitgan zahoti qalbimiz to'qlinlanadi, bir olam g'ururga to'ladi. Vatan yagonadir, vatan bittadir. Dunyoda o'zbekman degan har bir insonning asl vatani shu aziz tuproqdir. Bu muqaddas zaminda ulug' bobokalonlarimiz hoki yotibdi. Dinimizda iymon, qalblarda «Vatanni sevmqlik — iymondandir» degan hikmat muhrlanib qolgan. Vatanni quruq madh etish boshqa-yu, vatan tuyg'usini qalbdan his etish boshqa. Uning muqaddasligi ana shu holda namoyon bo'ladi. Vatan yurakdadir. Inson uchun yurak nechog'li zarur va aziz bo'lsa, vatan undan-da zarur va azizroqdir. Azizlar aytmishlarki, “Tuprog'iga keldik, tuprog'iga keturmiz”. Binobarin, ozod va obod vatanda pok odamlar yashashi kishilik jamiyatining azaliy orzusi, aql va idrokning, qalbning eng totli, mo'jizaviy tantanasidir. Bu tantana yuz bersa, shaksiz, vatanga oliy maqom va benazir xoslik bag'ishlaydi. Uni yer yuzidagi mayoqda aylantiradi. Illo, yurtboshimiz

bizdan ana shu yo'ldan yurishimizni, sobit va qat'iy qadam tashlashimizni istaydi. Bu yo'l baxtli istiqbol, komil insonlar qo'nim topadigan, hech kimdan kam qilmaydigan, vatanimiz mazmunini yuksaltiradigan fikratdir. Mamlakatimiz Konstitutsiyasida O'zbekiston fuqarolari o'zlarining nasl-nasabi, irqi, millati va boshqa holatlaridan qat'iy nazar teng huquqga egadirlar deb yozib qo'yilgan. Azizlar, ozod va obod O'zbekistonni sevmalik, sog'inmaslik, qadrlamaslik, unga mehr qo'ymaslik, u bilan faxrlanmaslik, zarur bo'lsa, uning sha'nini himoya qilmaslik mumkin emas. Vatan hamisha bizga kuch va harorat bag'ishlab turadi. U ona kabi muqaddasdir. O'zbekiston zamini, ona tuprog'imiz har birimiz uchun aziz va muqaddas! Mustaqillik hayotimizga ko'plab yangiliklar olib kelmoqda. G'olibona bosib o'tilgan 30 yillik yo'lga nazar solsak, bu o'zgarishlar yaqqol ko'zga tashlanadi. Milliy istiqlool sharofati tufayli o'zligini tanib, qadr-qimmatini topib, qad rostlayotgan, o'ziga xos taraqqiyot va yuksalish yo'llarini belgilab, istiqbolning ko'z ilg'amas yorqin ufqlari sari muzaffar odimlar tashlab borayotgan O'zbekistonimizning jahon uzra e'zozu e'tibor, shonu shuhratga sazovor bo'lib, qanchalab xorijiy ellar, davlatlar bilan turli-tuman aloqalarda, hamkoru hamjihatliklarda bo'lib kelayotganligi, teran, baquvvat ildizlari asrlar qa'riga borib tutashuvchi asl milliy qadriyatlarimiz, sharqona urf-odatlarimiz, ajoyib-g'aroyib an'analarimiz, go'zal udumlarimiz, dinu iymonimiz, e'tiqodu e'timodimiz, qayta tiklanganligi, hayotda o'z o'rnini topayotganligi hamda xalqimizning bebaho ma'naviy mulkiga aylanib borayotganligi – bular bugun kechayotgan dorilamon davrimizning betakror, beqiyos xarakterli belgilaridandir. Istiqlol-o'zaro hurmat, bir-birini tan olish, bir-birini qadrlash asosida mamlakat fuqarolarining o'zaro munosabatida ham, jahon davlatlari o'rtasidagi aloqalarda ham ana shu umuminsoniy qadriyatlarga tayanish, ana shu umumiy mezonlar asosida yashash demakdir. Mana 30 yildirki, ona yurtimiz bag'rida mazmuni va ko'lami asrlarga qiyos qilgulik ulug'vor, hayratomuz o'zgarishlar, salmoqli ijtimoiy siljishlar yuz bermoqda, xalqimizning turmush tarzi, ma'naviy qiyofasi boyib, sifat jihatidan o'zgarib, kamalak ranglaridek yangi jilolar kashf etib bormoqda. Bu esa, shubhasiz, baxtiyor zamondoshlarimizning olg'a tomon harakatlarida, intilishlarida, ularning yuksak ezgu maqsadlar sari xayrli izlanishlarida o'z ijobiy samarasini namoyon etmoqda. Milliy istiqlool bamisoli sehrli mo'jiza yanglig' berkilib qolgan buloqlar ko'zini ochib, ming-minglab tashna lablarga obi hayot ato etganidek, yurtimiz odamlarining ham yuzlariga quvonch, ko'zlariga ziyo bag'ishlab, emin-erkin qilib, ularning ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida javlon urishlari, o'z iste'dodu iqtidorlarini, ijodkorliklarini to'la-to'kis namoyon etishlari uchun keng ufqlar ochib berdi. Mustaqillik yillarida Respublikamizning barcha joylarida shahar va qishloqlarida, turli sohalarda ancha ishlar qilindi. Har jihatdan o'zini angelayotgan millat ulug' bunyodkorliklar qilishga kirishib ketdi. O'tgan 30 yil ichida O'zbekiston tanib bo'lmas darajada o'zgardi. Nafaqat ko'chalar va xiyobonlar, bu davrda jamiyat va odamlar ham o'zgarib, yurtdoshdarimiz erkin fikrlay boshladilar. Har kimning o'z vazifasiga nisbatan mas'uliyati ham ortdi. Shu bilan birga yoshlarda Vatanga sadoqat hissi kuchaydi. Inson uchun ozodlikdan qadrlı ne'mat

yo'q. Dunyodagi jamiki bunyodkorlik va yaratuvchanlikning asosi – ozodlikdir. Tarixan qisqa bir davrda, avvalo el-yurtimizning xohish-irodasi, kuch-qudrati, mashaqqatli va bunyodkorona mehnati evaziga jahon xaritasida yangi, o'z kuchi va salohiyatiga tayangan, bugun taraqqiyot yo'lidan barqaror sur'atlar bilan rivojlanib borayotgan mustaqil, suveren O'zbekiston davlatining paydo bo'lishi, hech shubhasiz, xalqimizning tarixiy g'alabasidir.

ФИО автора: *Shukurova Laziza Shokir qizi*

JDPI magistranti

Название публикации: «BOSHLANG'ICH O'QUVCHILARIGA
BERILADIGAN MATNLARGA QO'YILADIGAN TALABLAR»

Annotatsiya: mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga beriladigan matnlar va matnlarga qo'yiladigan talablar haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Аннотация: В статье представлена информация о текстах и требованиях для учеников начальной школы.

Annotation: This article provides information on the texts and requirements for elementary school students.

Kalit so'zlar: matn, teks, yozma axborot, talab, personaj, yosh xususiyat, matn hajmi.

Ключевые слова: текст, письменная информация, требование, символ, возраст, размер текста.

Key words: text, written information, requirement, symbol, age, text size.

Har bir jamiyatning taraqqiyoti va istiqboli ta'lim tizimining jadal rivojlanishi, ijtimoiy hayot, ishlab chiqarish bilan o'zaro muvofiq kelishishi, jahon ta'limining eng yuqori natijalariga tenglasha olishi, davr talablariga javob berishi va mavjud subyektiv ehtiyojlarni qay darajada qondira olishiga bevosita bog'liq.⁵⁰ Ta'lim tizimida ro'y berayotgan tub o'zgarishlar, o'qitish mazmunining tobora yangi g'oya va qarashlar bilan boyib borayotganligi, yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiluvchi yangi texnologiyalarning yaratilayotganligi ham bunga yaqqol misoldir. Bunday islohotlar albatta boshlang'ich ta'limdan boshlanishi tabiiydir.

Boshlang'ich sinflarda asosiy ish turlaridan biri bu matn ustida ishlashdir. "Matn" so'zi ko'pgina adabiyotlarda "tekst" tarzida keltirilgan. "Tekst" lotincha "texsus" so'zidan olingan bo'lib, "to'qima" dagan ma'noni bildiradi.⁵¹

Matn-lingvistik tadqiqotning eng murakkab obyektlaridan biri hisoblanadi. Mazkur tushunchani ta'riflashda barcha matnlar uchun xos bo'lgan belgilardan kelib chiqish lozim. Bunday belgilarga quyidagilar kiradi:

⁵⁰ Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent -2019.

⁵¹ Sharafjon Sariyev. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida matn ustida ishlash orqali nutq o'stirish. Yurist-media markazi nashriyoti. Toshkent-2010, 33-bet.

- 8) matn-yozma shakldagi axborot;
- 9) matn mazmun jihatidan o'ziga xos tugallikka ega;
- 10) matn o'quvchida muayyan munosabatni uyg'otadi.

Boshlang'ich sinflarda o'qish darslarining asosiy bosqichi o'quvchilarni matnni tushunib, to'g'ri, ongli, ifodali o'qishga, idrok qilishga va o'qiganlari yuzasidan o'z munosabatini bildirishga tayyorlashdan iborat. Bunday natijalarga erishish uchun boshlang'ich sinf o'quvchilariga berilgan matnlar bir necha talablar va shartlarga mos bo'lishi lozim.

Yuqoridagi jihatlardan kelib chiqib boshlang'ich sinf o'quvchilariga beriladigan matnlarga qo'yiladigan talablar sifatida quyidagilarni sanashimiz mumkin:

- 1) matnning mazmuni boshlang'ich sinf o'quvchisining yosh xususiyatlaridan kelib chiqqan holda tanlanishi;
- 2) matnda foydalanilgan so'zlar va ularning ma'nolari bolalarga tushunarli bo'lishi;
- 3) matndagi personajlar o'quvchi ongida yaxshi taassurotlar qoldirishi;
- 4) matn bolalar psixologiyasidan kelib chiqib tanlanishi;
- 5) matnda boshlang'ich sinf o'quvchilarining yoshlariga mos bo'lgan suratlar, maqollar, ibratli so'zlardan foydalanishlik;
- 6) tanlanayotgan matn ham milliy mintalitetga mos bo'lishi, ham dunyoviy bilimlarni o'zida mujassamlashtirgan bo'lishi lozim;
- 7) matndagi voqealar ketma-ketligi o'quvchilar hayotiga yaqin voqealardan tanlanishi;
- 8) matn hajmi boshlang'ich sinf o'quvchilariga mos bo'lishi.

Matnning mazmuni boshlang'ich sinf o'quvchisining yosh xususiyatlaridan kelib chiqqan holda tanlanishi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga beriladigan matnlarning mazmuni bolajonlar yoshiga, fikrlashiga mos bo'lishi kerak. Shundagina o'quvchi matnni yaxshi tushunadi va matn ustida erkin ishlay oladi.

Matnda foydalanilgan so'zlar va ularning ma'nolari bolalarga tushunarli bo'lishi. Yosh bolalarga matn tanlash, ularga mos matn, ertak, hikoya, she'rlar yaratish juda mas'uliyatli jarayondir. Bu jarayonda har bir so'zga alohida e'tibor qaratish lozim. Ya'ni so'zlar o'quvchiga tushunarli bo'lishi, ozi ishlatadigan so'zlar yoxud shunga yaqin so'z bo'lishi lozim. Ma'nosi qiyin so'zlardan foydalanilgan jarayonda o'sha so'zning ma'nosi izohlanishi kerak bo'ladi.

Matndagi personajlar o'quvchi ongida yaxshi taassurotlar qoldirishi. Matndagi voqea-hodisalar, unda qatnashayotgan qahramonlar o'quvchi ongida yaxshi taassurot qoldirishi kerak. Chunki yosh bolalar ertak, hikoyalardagi qahramonlarga o'xshagisi

keladi, ulardan o'rnak oladi. Salbiy qahramonlar ular ongida albatta salbiy fikrlar bilan qoladi.

Matn bolalar psixologiyasidan kelib chiqib tanlanishi. Matnlarni o'quvchilar psixologiyasidan kelib chiqib tanlash yoki yaratish maqsadga muvofiqdir. Matndagi voqealar o'quvchi hayotiga yaqin bo'lishi, qahramonlar bolaga o'xshashi mumkin.

Matnda boshlang'ich sinf o'quvchilarining yoshlariga mos bo'lgan suratlar, maqollar, ibratli so'zlardan foydalanishlik. Matnda boshlang'ich sinf o'quvchilariga mos bolgan suratlar, maqollar, ibratli so'zlardan foydalanishlik yaxshi samara beradi. Rasmlar orqali boladi atrof muhit haqidagi tasavvurlari rivojlansa, ibratli so'zlar, maqollar orqali xulosa chiqarish ko'nikmalari yanada , rivojlanib boradi. Masalan, mehnat -mehnatning tagi rohat, ona bilan bola, gul bilan lola.

Tanlanayotgan matn ham milliy mintalitetga mos bo'lishi, ham dunyoviy bilimlarni o'zida mujassamlashtirgan bo'lishi lozim. Biz bo'shlang'ich sinf o'quvchilariga matn berish jarayonida tanlangan matnning milliyligimizga mos kelishiga ham ahamiyat berishimiz kerak. O'z milliy qadriyatlarimiz, ananalarimiz asosida boyitilgan matnlar o'quvchilada vatanga bo'lgan sadoqat, oilaga bo'lgan muhabbat yanada shakllanib, rivojlanadi. Matnda dunyoviy bilimlarning mujassam bo'lishi o'z navbatida bolada turli yo'nalishlardan tushuncha va tasavvurlarga ega bo'lishiga olib keladi.

Matndagi voqealar ketma-ketligi o'quvchilar hayotiga yaqin voqealardan tanlanishi. Matndagi voqea hamda hodisalar uzviyligi o'quvchi hayotiga yaqin bo'lgan voqeyliklardan tanlansa, boshlang'ich sinf o'quvchisining qiziqishi yanada shu matnga nisbatan kuchliroq bo'ladi. Shunga o'xshash voqea menda ham sodir bo'lgan edi, demak men o'sha payt to'g'ri yo'l tutibman yoki noto'g'ri yo'l tutibman, kabi xulosalarga keladi.

Matn hajmi boshlang'ich sinf o'quvchilariga mos bo'lishi. Bu talab eng muhim talablardan biridir. Chunki boshlang'ich sinf o'quvchisiga o'zining yoshiga mos bo'lmagan matnlarni o'qish ham psixologik ham fiziologik jihatdan og'irlik qiladi. Bolada charchoq alomatlari kuzatilishi mumkin. Shuning uchun ham matn hajmi o'quvchining yoshiga mos bo'lishi kerak.

Demak, boshlang'ich sinf o'quvchilariga matn tanlash va berish jarayonida yuqorida sanab o'tilgan bir nechta talablarga rioya qilish o'quvchilarda matnga , o'qish faniga nisbatan qiziqishini ortishiga, ko'proq bilimlar egallashga, o'z fikrini erkin bayon qilishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Sharafjon Sariyev. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida matn ustida ishlash orqali nutq o'stirish. Yurist-media markazi nashriyoti. Toshkent-2010, 33-bet.
2. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent -2019.
- 3.X.A. To'raqulov, B.S.Abdullayeva, I.X.To'raqulova. Boshlang'ich ta'lim metodologiyasi. Toshkent- 2020.
4. www.ziynet.uz

ФИО автора: *Nilufar Aliyeva Qo'chqar qizi*

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti Harbiy jurnalistika yo'nalishi talabasi

Название публикации: «JURNALISTIK FAOLIYAT ERKINLIGI»

Annotatsiya: Jurnalistika “to‘rtinchi hokimiyat” sifatida har doim erkin fikr aytiladigan maydon sifatida tushinilgani bilan uning faoliyatini tartibga soluvchi me‘yorlar ham mavjudligini hisobga olish zarur. Davlat boshqaruvi va huquq tizimiga asoslangan holda faoliyat olib borish kerak.

Kalit so‘zlar: Jurnalistika, erkinlik, to'rtinchi hokimiyat, OAV, avtoritar, senzura, auditoriya.

Reja:

1. Jurnalistikada erkinlik tushunchasi
2. Jurnalistikada iqtisodiy shart-sharoitlar va OAV erkinligi omillari
3. Jurnalistika erkinligining yuridik jihatlari

Matbuot erkinligi muammosi matbuot paydo bo‘lgan paytlardan boshlab yuzaga keladi. Jurnalist o‘z faoliyati turini tanlar, muayyan g‘oyaviy-ijodiy yo‘nalishdagi asar yohud dastur yaratar ekan, erkinlik muammosiga albatta duch keladi. Bu murakkab narsa. Murakkabligi shundaki, erkinlik deganda jurnalistga nima xohlasa va qanday xohlasa shuni qilishday tuyuladi. Holbuki, bunda bir qancha to‘siqlar, huquqiy, ahloqiy, jismoniy chek-chegaralar, cheklashlar borligini nazarda tutmoq lozim. Bundan tashqari, jurnalist niyati, xohishi bilan amaldagi ijro-asar sifati o‘rtasida muayyan farq, tafovut bo‘lishi mumkinligini ham hisobga olmoq kerak.

Jurnalistika turli xil siyosiy va davlat nazoratidan ozod bo‘lishi kerak. Har qanday qaramlik OAV erkinligini yo‘qotishga, nazorat esa ularning ma‘lum bir g‘oya targ‘ibotchisiga aylanishiga olib keladi.

Jurnalist shu o‘rinda o‘z mahoratini ham namoyon qila olishni bilishi kerak.

Axborotni uzatishdan avval o‘quvchisining qabul qilishini ham inobatga olishi kerak.

Mana shu vaziyatda esa uning jurnalistik mahorati namoyon bo‘ladi. Jurnalistning bunda hech qanday erkinligiga putur yetmaydi. Faqatgina u axborotning qay usulda berilishi, qaysi intervyuning qolishi, voqeaning qaysi qismi yirik planda yoritilishi umuman barcha qismlarini auditoriyaning qabul qilishi bilan hisoblashgan holda yoritishi va uzatishi bunda esa jurnalistik odob-axloq va ommaning fikrini inobatga olishi lozim.

Qanday erkinlik haqida so‘z ketishi muhim? Albatta, bunda yuridik kafolat, erkinlikning huquqiy jihatdan ta‘minlanishi, muayyan siyosiy kuchlar tomonidan ta‘qib, tazyiqlardan himoya qilish muhim. Garchand shuning o‘zi yetarli emas. Iqtisodiy erkinlik, ya‘ni yuridik huquqlarni amalga oshirish uchun texnikaviy vositalar, moddiy-moliyaviy imkoniyatlar ham kam ahamiyatga ega emas. Bularning o‘zi ham chinakam erkinlikka to‘liq kafolat bo‘la olmaydi. Jurnalistika uni tushunishni istaydigan va keng media muhitini ishlab chiqarishni xohlaganlar uchun mo‘ljallangan.” Xullas, har bir konkret holda, iqtisodiy, huquqiy yohud ijtimoiy-ijodiy erkinlik haqida gap borishini farqlamaslik-anglashilmovchilik, xatolik, o‘zboshimchalikka olib kelishi mumkin.

Har qanday sohada erkin faoliyatning asosini-mustaqil qaror qabul qilish imkoniyati, ish-harakat yo‘nalishi va usullarini tanlashda majburiylikning yo‘qligi tashkil etadi. Busiz hech qanday erkinlik haqida so‘z bo‘lishi mumkin emas. Qul, mute odam erkin bo‘lolmaydi. Aniqrog‘i, qul xo‘jasiga mute bog‘liq bo‘lmagan, mustaqil ish yuritishga imkoniyat tug‘ilgan paytdagina erkindir. Odamlar erkinligidagi cheklashlar, masalan, oila qurgandan keyin paydo bo‘ladi va cheklashlar ixtiyoriy sur‘atda tanlanadi.

Inson o‘z amaliyotida (jurnalist ham) shunday tabiiy to‘siqlarga duch keladiki, ularga barham berish, yengib o‘tishga qodir emas. Bu, eng avvalo tabiat va jamiyat qonunlari, odamning, odamzodning yer yuzida istiqomat qilishi bilan bog‘liq

fizikaviy, ijtimoiy-tarixiy, umumpsixologik va boshqa yashash tarzlaridir. Inson irodasi bilan yaratilgan to‘siqlar ham borki, bular qonun yo‘li bilan cheklashlar, siyosiy qarorlar, iqtisodiy tartib-qoidalar va h.k. Jurnalist o‘z faoliyatida ularni inobatga olishi, rioya qilishi majbur. Yana shaxsiy g‘ov-to‘siqlar ham bor-bilim, malaka, tajriba, qobiliyat kamligi, aqliy, jismoniy, ruhiy, ahloqiy, estetik sifaalandlik ham bo‘lmaydi va h.k.)

Jurnalist bilimi, saviyasi, tafakkur, tasavvur doirasi, tabiat, jamiyat qonuniyatlaridan nechog‘lik xabardorligi-uning erkinligida, ijodiy imkoniyatida muhim rol o‘ynaydi. “Madaniyat erkinligi”, “erkinlik madaniyati” bilan hisoblashishi lozim, deydi jurnalistika nazariyotchisi YE.Proxorov.

Jurnalistlar, ommaviy axborot vositalari jamoalari o‘z faoliyatida ijtimoiy-ijodiy erkinlik uchun muttasil kurash olib borishlari bejiz emas. Hayot, sharoit o‘zgarib turadi va doimiy suratda erkinlik “kim uchun?”, “nima uchun?”, “nimaga?”, “kimdan?”, “nimadan?” degan savollarga konkret holatdan kelib chiqib, javob berishga to‘g‘ri keladi. “Amaliy terminlar bilan aytganda, intiluvchan jurnalistlar xolislik qonuning o‘zgaruvchan parametrlari to‘g‘risida, sud zaliga hurmatsizlik bilan qaraydigan va bo‘xtonlar to‘g‘risida bahs yuritadilar. Aslini olganda hech qanday muharrir qo‘l ostida jurnalistikaning qonunga oid aspektlari borasida zamonaviy bilimga ega bo‘lmagan jurnalist ishlashini xohlamagan bo‘lar edi.” Bunda jurnalistni o‘z-o‘zini doimiy nazorat qilib turishi, e’tiroz, tanqidlarga e’tibor bilan qarshi o‘ta muhim “Erkin o‘ylash”, “erkin fikrlash”da tabiat va jamiyat taraqqiyoti qonunlaridan chuqur xabardor bo‘lish, muttasil amal qilish jurnalist ijtimoiy-ijodiy erkinligi asosini tashkil etadi.

2.Jurnalistikada iqtisodiy shart-sharoitlar va OAV erkinligi omillari

Jurnalistika erkinligining ijtimoiy-ijodiy muammolarini hal etishda iqtisodiy (moliyaviy, texnikaviy va h.k.) hamda huquqiy omillar muhim ahamiyatga loyiqdir.

Ijtimoiy-ijodiy erkinlikka erishish uchun iqtisodiy imkoniyatlar, shart-sharoitlar kerakligi oʻz-oʻzidan ayondir. Masalan, gazeta yoki jurnal chiqarish, tele-radiostansiya yaratish, axborot agentligini yoʻlga qoʻyish uchun eng avvalo moddiy baza: bino, jihoz, aloqa kanallari, xodimlarga maosh va h.k.lar zarur. OAV muassisi dastavval moddiy taʼminotni oʻylashi, oʻz mablagʻini ishlatishi yohud qarz (kredit) olishi yoki sponsor (muqavviy) topishi kerak boʻladi. Maqsad shunga yoʻnaltirishi kerakki, oxir-oqibat daromad harajatni qoplashi, foyda keltirishi lozim. “Agar jurnalistika taʼlimi oʻz muttaxassislik ishini bajarishga qodir boʻlsa va jurnalistlarning keyingi avlodini ijtimoiylashtirsa, u yangiliklar axboroti sanoatidan ragʻbatlantirilishi kerak va shu axborot vositalari oʻz amaliyotidan tashqaridagi odatda, isteʼmolchi va aholidan iborat boʻlgan taqlidchilarning muzokaralaridan xabardor boʻlishlari lozimdir.” OAVda daromad manbalari bir qancha (gazeta va jurnallarni sotish, abonement haqi, obuna, reklama, va h.k.) OAV davlat muassasalari tomonidan tashkil etilgan boʻlsa davlat byudjetidan, soliq tushumlaridan foydalaniladi. Va bunda erkinlik muayyan darajada cheklangan boʻladi (kimning aravasiga tushsang, shuning ashulasini aytasan).

3. Jurnalistika erkinligining yuridik jihatlari

Matbuot va jurnalist faoliyati erkinligining huquqiy jihatining tarixan konsepsiyasi mavjud:

Avtoritar (lot. *austoratus* ”hukmron, taʼsiri zoʻr” degani) va uning yuqori choʻqqisi-totalitar konsepsiya boʻyicha, axborot faoliyati erkinligidan faqat hokim doiralargina foydalanishi mumkin. Turgan gapki, ular bunda oʻzlariga mansub boʻlgan siyosiy, iqtisodiy va mafkuraviy hukmron kuchlar manfaatidan kelib ish koʻradi. Ushbu kuchlar tomonidan chiqariladigan OAV amalda cheklanmagan erkinlikka (hattoki sohta, yolgʻon axborot tarqatish erkinligiga) ega boʻldilar. Oʻzgacha fikr yurituvchilar bu sohaga yaqinlashtirmaydi yohud ularning nashrlari va dasturlari qattiq senzura qilinadi, iqtisodiy siquvlarga olinadi.

Matbuot erkinligiga avtoritar yondoshuv amalda har bir hukmron kuchga ega boʻlib, ular ijtimoiy hayotning asosiy masalalari boʻyicha mutlaq, juda boʻlimganda koʻproq haq-xuquqli ekanligini koʻrsatishadi. Demokratik jamiyatda ham avtoritar tamoyillar koʻzga tashlanadi, ”yosh ” demokratiya sharoitida saylovda gʻolib chiqqan kuchlar oʻz dasturini tezroq va kengroq amalga oshirishga intiladi, buning uchun oppozitsiyani “ezib” tashlash, uning imkoniyatlarini cheklash turli toʻsiqlar qoʻyishga harakat qiladi. Hukmron kuchlarga qarshi kurashda ilgʻor doiralar matbuotning toʻla erkinligi gʻoyasini koʻtarib chiqishadi. Matbuot erkinligi gʻoyasi 17 asrda yuzaga keldi, 17 asrda feodal monarxiya absolyutizmiga qarshi kurashgan inqilobiy-demokratik kuchlarning asosiy talabiga aylandi.

Rivojlangan mamlakatlarda matbuot davlat tomonidan har xil yoʻllar bilan nazorat qilishdan xalos etilmoqda. Masalan, AQSh konstitutsiyasida “kongres” soʻz va matbot erkinligini cheklovchi birorta ham qonun chiqarmasligi lozim degan modda bor. Germaniya konstitutsiyasida “har bir kishi oʻz fikrini yozma, ogʻzaki, tasvir vositasida erkin ifoda etishi, tarqatishi mumkin... Radio va kino orqali matbuot erkinligi, axborot erkinligi kafolatlanadi, senzura yoʻl qoʻymaydi” deb yozib qoʻyilgan. Rossiya konstitutsiyasida, mustaqil Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyalarida ham matbuot erkinligi kafolatlangan.

Fuqorolik jamiyati va huquqiy davlatchilikning taraqqiy etishi bilan ommaviy-axborot faoliyati erkinligining prinsipial asoslarini saqlashda OAV faoliyatini huquqiy jihatdan boshqarishga ehtiyoj, zarurat tugʻildiki buning natijasida OAV erkinligi masʼuliyati konsepsiyasi shakllana boshladi, masalan, FRG konstitutsiyasida senzura yoʻl qoʻyilmaslik haqidagi modda paydo boʻlgandan keyin, qonun chiqaruvchi hokimiyat OAV erkin faoliyati doirasini boshqaruvchi qonunlar chiqarishga haqli degan maʼnoda qoida yuzaga keladi. AQShda ham jurnalistik faoliyatni huquqiy jihatdan boshqarishning bir qancha yoʻnalishlari mavjud. «Davlat-

OAV”, “muassis-jurnalist”, “jurnalist-voqelik”, “jurnalist-auditoriya”, “jurnalist-ijtimoiy institutlar”, “jurnalist-OAV infratizimi” va h.k.

Erkinlik muammosi munosabati bilan OAV erkinligini suiste’mol qildishni ta’qiqlovchi harakatlarni ham ajratib ko’rsatish lozim.

Birinchidan, bu davlat manfaatlarini himoya qilish. FRG konstitutsiyasida yozib qo’yilgan: «Fikrni ifoda qilish erkinligini...» erkin demokratik tartiblar asosiga qarshi kurashda foydalangan har bir kishi ushbu asosiy huquqlardan mahrum etiladi. Asosiy huquqlar va ularning hajmi federal konstitutsiyaviy sud tomonidan belgilanadi; AQSH oliy sudi, mamlakat konstitutsiyasini sharhlab, ”matbuotda qo’poruvchilik harakati olib borgan”, “ro’yi-rost xavf tug’dirgan”, “davlatga aniq va tezkor tahdid solgan”, “zararli tamoyillar”ga yo’l qo’ygan shaxslarga nisbatan choralar (sanksiyalar) qo’llashi lozimligini ta’kidlagan. Boshqa bir qancha mamlakatlarda davlat, hukumat, parlament obro’sini to’kishga, davlat boshliqlarining sha’nini haqorat qilishga va h.k.lari qaratilgan matbuot chiqarishlariga nisbatan choralar ko’rilishi ta’kidlangan.

Ikkinchidan, shaxsning huquqiy, qonuniy manfaatlarini muhofaza qilishni BMT qabul qilgan ”Inson huquqlari umum deklaratsiyasi”da ham bu hususida muhim fikrlar bayon qilingan. OAVda shaxsga tuhmat qilish, haqorat, irqiy, milliy, sinfiy dushmanlik olovini yoqish, shaxsiy maktublar va uy-joylarning daxilsizligi haqida bandilar bor.

Jurnalist pozitsiyasining har birida jon bor. Birinchisida-o’z qarashlarini dangal aytish; himoya qilish; ikkinchisida kelishuv (kompromiss)ga, o’zgacha fikrlovchilarni hurmat qilishga intilish; uchinchisida- hammani barobar ko’rishga, holis bo’lishga harakat. Bunda eng muhim yo’l-to’rtinchi yo’ldir. U ham bo’lsa, konsensus (kelishuv) asosida ijtimoiy muhim muammoga yondoshishda umumiy yo’l topish.

Hozirgi murakkab, dolg’ali, sermuammo jamiyatda barcha ijtimoiy muammolarni xal etishda umumiy yo’l, umuminsoniy qadriyatlardir. Insoniyat taraqqiyoti jarayonida ishlab chiqilgan qadriyatlar turli-tuman va rang-barangdir...

Umuminsoniy qadriyatlar jurnalistning ijtimoiy nuqtai nazarini belgilovchi, hal qiluvchi omildir.

ADABIYOTLAR:

- 1.M. Xudoyqulov "Jurnalistikaga kirish", Toshkent, 2005.
2. Martin Sonboy Journalism studies. Printed in USA, 2013.
3. Proxorov YE.P."Vvedeniye v teoriyu jurnalistiki", M.,1998.
4. Rendell Devid. Universalny jurnalist. Olma-ota.1995.

ФИО авторов: *Lapasov Shakhzod Anvar o'g'li*

Ташкентский Государственный Экономический Университет

Республика Узбекистан, Город Ташкент, Чиланзарский район

Makhammadrizoyeva Madinabonu Mahammadrizo qizi

New Time University

Республика Узбекистан, Город Ташкент, Чиланзарский район

ФИО научного руководителя: *Аллаяров Асрор Назарович*

Сотрудник главного управления туризма и спорта

Название публикации: «ADVANTAGES OF COMPETITION IN UZBEKISTAN»

Abstract. This article provides detailed information about the competition and its types. Then, the main objectives of the competition and its positive and cheerful aspects. Information was also provided on the benefits of competition in the Republic of Uzbekistan and the measures taken to protect competition.

Key words: Fair competition, rough competition, price competition, Priceless competition, intra-industry and inter-industry competition, free competition, monopolistic competition, monopoly and oligopoly competition, regulatory function, resource allocation function, innovation task, customization function, distribution function, control function.

Introduction. Changing times require new changes and improvements in the economy. One of the immortal foundations of a developed economy is the importance of competition in a market economy. One of the important reasons for this is that a non-competitive market economy has not developed. The Law of the Republic of Uzbekistan "On Competition" for the development and protection of competition in Uzbekistan is a good example.

Let's find out what competition is. Competition is the struggle between independent producers (enterprises) to produce goods on favorable terms and sell them at a good price, in order to strengthen their position in the economy as a whole. It is a multifaceted economic phenomenon that represents a complex relationship between all market participants. Competition between suppliers of resources is to sell their economic resources (capital, land, labor) at high prices and conditions. Competition between producers and suppliers of resources is evident in a market economy and a fully liberalized economy.

Competition can take place in many aspects of the economy. An example of this is the competition between consumers. This type of struggle is aimed at buying goods at affordable prices, that is, the buyer tries to get more profit for every penny spent, and fights to buy cheaper and better goods faster. Competition between producers leads to higher profits, and the pursuit of these profits leads to a struggle for better markets, cheaper raw materials, energy, and cheaper labor. Competition is based on the separation and independence of producers as property owners, and conflicts of interest. Because every property owner has their own interests, and they strive to achieve those interests. The property owner's activities in the production of goods and in all other spheres are subject to this interest. Another condition for the existence of competition is the existence of a well-developed market system of commodity-money relations. Therefore, the main area of competition is the market. Therefore, the market is the most important aspect for the development of the economy.

One of the most important benefits of competition is that the introduction of new technologies, the rapid development of goods in response to demand, the desire to have a skilled workforce and the growing demand for modern marketing services. Monopolies are also anti-competitive, as competition provides the producer with sole dominance and does not create conditions for competition. Where there is competition, there is development, but where there are monopolies, there is development.

There are also different aspects of competition. These aspects have both pros and cons. Competition is also divided into fair and impartial in terms of the choice of the path of struggle. Fair competition is based on market rules, accepted in the struggle in the market, in ways that are acceptable to all. Prohibited and condemned methods of competition include criminal methods such as fraud, deception, disobedience, deception, economic espionage, subversion, and even physical violence. The market economy actually only recognizes fair competition. Competition keeps the economy healthy.

Another type of competition is price competition and priceless competition. Price competition means selling these goods or services at a lower price by temporarily reducing profits than competitors, as well as discounts, discounts to wholesale buyers, and so on. Priceless competition includes any legal means of capturing and retaining customers that are not related to lower prices (improving quality, extending service life, environmental friendliness, safety, etc.).

Competition is also divided into types according to their scale. These types of competition are intra-industry and inter-industry competition. Intra-network competition also includes 4 forms. These are free competition, monopolistic competition, monopoly and oligopolistic competition, and certain conditions must be in place for these types to exist. These conditions can only exist in an environment

where market relations are established. As the principles of monopolization intensify in the economy, competition is limited. In order to create a competitive environment, the state pursues antitrust policy, takes measures to eliminate monopolies in the economy, and implements antitrust laws.

Let's start with the basics of competition in today's market economy. The competition consists of 6 main tasks. These are:

1. The task of regulation;
2. The task of allocating resources;
3. Innovative task;
4. Adaptation function;
5. Distribution function;
6. Control function.

The task of regulating competition is to influence supply in order to bring production in line with demand (consumption). It is through this task that supply in the economy is determined by demand, the structure and volume of production by individual and social needs, that is, the economy is regulated by market laws.

The task of resource allocation of competition allows the rational allocation of factors of production to the enterprises, regions and regions where they are most productive.

The innovative function of competition is the introduction of various types of innovations based on the achievements of scientific and technological progress and requiring the development of market economy entities.

The task of adapting competition is to rationalize the adaptation of enterprises (firms) to the internal and external environment, which means that they move from the simple maintenance of self-sufficiency to the expansion of economic activities.

The function of the distribution of competition has a direct and indirect effect on the distribution of the volume of goods produced (gross domestic product) among consumers.

The task of controlling competition is to prevent some market participants from establishing monopolistic dominance over other participants. These tasks will greatly contribute to improving the quality of competition in a market economy. Each task plays an important role in the competition.

In Uzbekistan, competition protection is also provided by law. This will ensure that the rights of competing manufacturers or service providers in a market economy are

legally guaranteed and that there are no irregularities between them. To this end, on March 15, 1996, the Committee on De-monopolization and Development of Competition was established under the Ministry of Finance. It was later transformed into an independent state committee. In order to create a competitive environment in Uzbekistan, the method of price competition was chosen and prices were set freely. The Law on the Restriction of Monopolistic Activities of August 3, 1992, prohibits the monopolization of prices, the creation of a deliberate shortage in the market, and the use of rigid competition. The Law on Consumer Protection of April 26, 1996, also pays special attention to the creation of a mechanism to prevent excessive competition. The Law on Restriction of Monopolistic Activities and Competition in Commodity Markets of December 27, 1996 also provides the legal conditions for a healthy competitive environment. New changes have been introduced in Uzbekistan to protect competition for economic development. The adoption of the Law of the Republic of Uzbekistan "On Competition" in 2011 has led to many positive changes. If there is competition in the Republic of Uzbekistan, the economy will grow because competition will increase the quality of the product or service. This is one of the big steps for economic development in the world.

Conclusion. The article goes on to explain what competition is and why it is so important in the economy. Information was also provided on the types and main aspects of the competition. General competition is a struggle between sellers in a market economy to get more profit and more buyers. This struggle will lead to an increase in product quality and lower prices, but in some cases this will lead to illegal activities. Therefore, in a competitive market economy, legislation has been enacted to address violations in the fight against sellers of goods and services. These laws provide detailed information on how competition is violated and what penalties are imposed. Information is provided on the reforms that have taken place in the Republic of Uzbekistan. Competition is one of the best ways to develop any country. Competition creates a monopoly. This will be detrimental to the country's economic development. That is why competition is so important now for the development of a market economy.

References.

1. The first volume of the "National Encyclopedia of Uzbekistan", Tashkent, 2000.
2. "Microeconomics" - Robert Pindyck, 2002.
3. "Theory of Economics" - D. Tadjibayeva, 2005.
4. "Microeconomics" – K.R. McConnell, 2005.
5. Electronic resource: <https://www.lex.uz/>
6. Electronic resource: <https://kun.uz/>

7. Electronic resource: <https://uz.wikipedia.org/>
8. Electronic resource: <https://www.google.co.uz/>

ФИО автора: *Raxmonova Azimaxon Asadullayevna*

Prezident ta'lim muassalari agetligi tizimidagi Abdulla Qodiriy nomidagi ijod maktabi
psixologi

Название публикации: «МАКТАБ О'QUVCHILARIDA DIQQATNING
RIVOJLANGANLIK DARAJASI»

Annatatsiya. Maqola orqali siz diqqatning inson hayotidagi o'rni va ahamiyati haqida ma'lumotga ega bo'lasiz. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatning xususiyatlari, diqqatning kuchi va barqarorligi va uning ko'lami haqida ma'lumotlarga ega bo'lasiz.

Kalit so'zlar: Diqqat, ixtiyoriy diqqat, ixtiyorsiz diqqat, diqqat ko'lami, diqqat kengligi

Tevarak atrof va insonlarni o'rganishimizda ularning xatti-harakatlarini diqqatimiz orqali o'rganamiz. Diqqat shunday psixik jarayonki, uning yordamida ongimiz o'zimiz uchun ahamiyatli narsalar, hodisalar va predmetlar mohiyatiga qaratiladi. Diqqat ongning bir nuqtaga to'plab ma'lum narsa va hodisalarga aktiv yo'naltirilishiga aytiladi. U odamning barcha faoliyatlarida eng sodda faoliyatdan tortib eng murakkab faoliyatni ham diqqatning ishtiroki orqali bajaramiz. Diqqat sezish jarayonida, idrok qilishda, xotira, hayol va tafakkur jarayonlarida ham ishtirok etadi. Diqqat barcha psixik jarayonlarda qatnashsa ham diqqatning o'zi hech narsani aks ettirmaydi. Odam ayrim narsalarga o'z diqqatini ongli ravishda, o'zi xohlab qaratsa, boshqa bir narsalar diqqatni beixtiyor, ya'ni bizning xohishimizdan tashqari jalb qiladi. Diqqat tushunchasiga olimlar tomonidan bir qator ta'riflar keltirilganligini ta'kidlash mumkin. P.I.Ivanov tomonidan **Diqqat** deb- ongni bir nuqtaga to'plab muayyan bir ob'ektga aktiv qaratilishga aytiladi. Bosh miya yarim sharlarining po'stida paydo bo'ladigan kuchli qo'zg'alish manbai nisbatan uzoqroq saqlanib turadigan mustahkam qo'zg'alish bo'ladi. Ana shu nuqtai-nazardan I.P.Pavlov "diqqatning fiziologik asosini bosh miya po'sti qismidagi optimal qo'zg'alish manbai tashkil qiladi", deb ta'kidlagan.

F.N.Dobrinin, N.V.Kuzmina, I.V.Straxov, M.V.Gamezo, N.F.Gonobolin va boshqalarning fikricha, diqqatning vujudga kelishi ongning bir nuqtaga to'planishi ong doirasining torayishini bildiradi, go'yoki ong doirasi bir muncha tig'izlanadi.

Psixolog G. K.D.Ushinskiyning "diqqat ruhiy hayotimizning shunday yagona eshigidirki, ongimizga kiradigan narsalarning barchasi shu eshik orqali o'tib kiradi" degan fikrlari uning ahamiyatini bildiradi.

S.Bakradze diqqatning ob'ektda to'planishi faoliyatning roli haqida qiziqarli ilmiy tekshirish tajribasini o'tkazgan. Agarda diqqatni zaifligini tekshiruvchi o'z vaqtida payqab, unga nisbatan qandaydir muskul harakatini amalga oshirsa, u yana tiklanadi. Bulardan tashqari diqqat barqarorligini faoliyatning xarakteriga, shaxsning o'ziga bog'liqligi bir qancha psixologlar tomonidan isbotlangan. A.P.Gazova diqqatning bo'linuvchanligini ko'p stanokda ishlovchi to'quvchilarda o'rganib, juda qimmatli materiallarni yig'gan. Uning fikricha, diqqat bu kasbdagi odamlarda ixtiyorsiz va ixtiyoriy muvozanatlashgan bo'lishi mumkin. Bir necha stanokda ishlash malakalari hosil bo'lishi natijasida bularda ixtiyoriy muvozanatlashgan diqqat turi vujudga keladi.

Diqqatning bo'linuvchanligi ustida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ikkita yoki uchta ishni birdaniga bajarish mumkin, bunda I.P.Pavlov ko'rsatganidek, ulardan biri tanish (ishlash oldin bajarilganligini eslatuvchi) va bosh miya yarim sharlar po'stlog'ida "navbatchi punktlar" mavjud bo'lsa amalga oshiriladi. Ikkita faoliyatni bir davrning o'zida bajarish uchun faoliyatning biri diqqatni talab qilmaydigan yoki avtomatlashgan bo'lishi talab qilinadi. Kishida bunday imkoniyat faqat mashq qilish orqaligina yuzaga kelishi mumkin.

. Diqqatning o'rni hayotimizda kata ahamiyatga ega. Diqqatning rivojlanishida maktab va bog'cha yoshi alohida ahamiyat kasb etadi. O'smir va o'spirin yoshda diqqat yuqori taraqqiyot darajasiga ko'tariladi. O'smir yoshdagi o'quvchi diqqati yordamida uzoq vaqt davomida ma'lum faoliyat turi bilan yetarlicha uzoq shug'ullana oladi. Alohida takidlab o'tishimiz lozimki diqqatning sifatiga tarbiyalash sharoitlaringiz o'zi emas balki, yosh xususiyatlari ham ta'sir ko'rsatadi.

O'quvchilarida diqqatni jamlash uchun tavsiyalar.

Diqqatni rivojlantiruvchi mashqlar

Topshiriq 1. Guruhning oldiga 2-3 kishini o'tkazib, ulardan o'zlarini tabiiy tutishlari so'raladi. Ma'lum vaqt davomida "aktyorlar" tinchlanishlari va yangi sharoitga o'rganishlari uchun ularga e'tibor bermaslik lozim. So'ngra mashg'ulot rahbari guruhga (tekshiriluvchilarga ham) xonada ro'y bergan barcha voqealarni so'zlab berishlarini taklif etadi. Bu stul g'ichirlashi, ruchkaning polga tushib ketishi, kimningdir yo'tali, birorta ishtirokchi gavdasining holatini o'zgarishi va boshqalar bo'lishi mumkin.

Topshiriq 2. Bir necha soniyalar davomida ishtirokchilar xonada nechta oqsariq, nechta qorachadan kelgan odam borligini, nechta kvadrat shaklidagi, nechta doira shaklidagi buyumlar, nechta sumka, kitob, daftar borligini hisoblab chiqishlari lozim.

Topshiriq 3. Ishtirokchilarga hayotda qanchalik ko'p oddiy narsalarga e'tiborsiz ekanliklarini ko'rsatish uchun ularga o'zlariga yaxshi tanish buyumni, masalan, sumka, soat, tufli va h.k. sinchiklab ko'rib chiqish va ular ilgari e'tibor bermagan jihatlarni so'zlab berishlari taklif etiladi. Tajribaning ko'rsatishicha, bunday jihatlarni buyumlaning egalari o'ylagandan ham ko'proq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Umumiy psixologiya" F.I.Xaydarov N.I.Xalilova. Toshkent 2009
2. "Umumiy psixologiya" M.V.Voxidov. Toshkent. 1992 yil.
3. "Umumiy psixologiya" A.V.Petrovskiy. Moskva.1976
4. www.tashxis.uz

ФИО автора: *Qadamova Shodiya Hamdambek qizi*

Urganch davlat universiteti Bioinjeneriya va oziq-ovqat xavfsizligi fakulteti
Biotexnologiya yo'nalishi 2-kurs talabasi

Название публикации: «GEN MUHANDISLIGIDA YECHIMINI
KUTAYOTGAN MUAMMOLAR»

Annontatsiya: *Ushbu maqolada gen muhandisligida yechimini kutayotgan
muammolar hamda gen muhandisligini falsafiy omillari to'g'risida fikr yuritilgan*

Kalit so'zlar: *Gen, muhandislik, muammo, chora tadbir, yo'nalish*

Biotexnologiya(bio va yun. techne — mahorat, san'at, logos -so'z, ta'limot) sanoat va tibbiyotning turli sohalarida tirik organizm va biologik jarayonlardan foydalanadigan sanoat usullari majmui. Biologiya. va texnika imkoniyatlarini birlashtiradigan ilmiy yo'nalish. "B." terminining vujudga kelishiga

Stenford universiteti (AQSH; 1973) bir guruh olimlarining har xil xossaga ega irsiy molekulalarini biriktirib rekombinant DNK (istalgan organizmdan ajratilgan DNKning ikki yoki undan ortiq qismlarini invitro sharoitida birikishidan vujudga kelgan hosila) olishi sabab bo'ldi.

Shundan keyin biologiya. fani yutuqdaridan kelib chiquvchi, ya'ni tirik organizmlar hayot faoliyatida ishtirok etadigan barcha kimyoviy, fizikaviy va biologik jarayonlarni o'rganish natijalari tatbiq etilgan texnologik jarayonlarni ifodalashda "B." terminidan foydalanila boshlandi. Mikrobiologiya, biokimyo, bioorganik kimyo, molekulyar biologiya, fiziologiya, genetika, molekulyar genetika, genetik injeneriya va boshqa yutug'iga asoslanadi.

Biologiyaning mikrobiologik membranalar biologiyasi, immobillashgan fermentlar biologiyasi, xujayrasi, gen va Hujayra injeneriyasi biologiyasi kabi sohalari mavjud. Mikrobiologik biologiya. mikroorganizmlar hayot faoliyatidagi jarayonlarga asoslangan bo'lib, bu sohada fermentli preparatlar, antibiotiklar, aminokislotalar,

gormonlar, oqsil moddalari va xalq xo'jaligining turli tarmoklari uchun zarur metabolitlar sintez qilinadi

Membranalar va immobillashgan fermentlar biologiyasi vositasida xilma-xil jarayonlarni o'lchash va nazorat qilish uskunalari ishlab chiqarish mumkin. Shuningdek, fermentlar imobillashganda (biror bir sathga kimyoviy biriktirilganda) ularning aktivligi ortib, funksional holati bir qadar muddatga uzayadi. Bundan foydalanib biotexnologik jarayonlar (mas, membranalar o'tkazuvchanligini boshqarish usuli, fermentlarni mobillash va boshqalar) yaratilgan.

Hujayra biologiyasi. o'simlik, hayvon va odamxujayralarining sun'iy sharoitda o'sishi hamda ko'payishi mikroorganizmlarnikiga o'xshashligiga asoslangan. Odam va hayvon hujayralarini sun'iy o'stirish nodir biologik preparatlar, antitelalar va oqsil gormonlarini sanoat miqyosida ishlab chiqarish imkonini berdi. O'simlik, hayvon va odam kasalliklarini aniqlash uchun monoklonal antitelalar (boshlang'ich birgina hujayra avlodlari ishlab chiqaradigan antitelalar) asosida o'ta sezuvchan diagnostik vositalar ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi.

Jumladan, O'zbekiston FA Yadro fizikasi instituti koshidagi "Radiopreparat" korxonasida va O'zR Sog'liqni saqlash vazirligining Onkologiya va radiologiya institutida rak kasalligining ayrim turlarini oddindan aniklaydigan biotexnologik vositalar ishlab chiqarilmoqda. Fiziologik aktiv ikkilamchi birikmalarni sintez qilish faqat o'simlik hujayralariga xos xususiyatdir. Bunday moddalarga tibbiyotda va sanoatning turli sohalarida ishlatiladigan alkaloidlar, glikozidlar, jumladan steroidli saponinlar, steroidli gormonal preparatlar olishda ishlatiladigan moddalar, efir yog'lar, polisaharidlar, fitogormonlar kiradi.

O'stirilayotgan hujayra, odatda qaysi o'simlikdan olingan bo'lsa, shu o'simlikka xos ikkilamchi moddalarni sintez qiladi. Ammo xujayralarda sintez qiinadigan biomassa miqdori o'simlik organlaridagiga nisbatan ancha kam bo'ladi. Shuning uchun rentabelligi sanoat usulidagi biologik hujayrasi uchun tez o'sadigan, yuqori biosintetik

xususiyatga ega, oddiy ozuqali muhitda ham o'sadigan, osmotik va mexanik ta'sirlarga chidamli mutant liniyalar kerak

Genetik injeneriya molekulyar genetika sohasi; genlarning tabiatda uchramaydigan yangi birikmalarini genetik va biokimyoviy usullar yordamida maqsadga muvofiq holda vujudga keltirish bilan shug'ullanadi. Muayyan organizm hujayrasidan ajratib olingan gen yoki genlar guruhini nuklein kislotaning ma'lum molekulalari bilan biriktirib, hosil bo'lgan duragayni boshqa organizm hujayrasiga kiritishga asoslangan.

Viruslar va har qanday tirik mavjudot hujayralarining irsiy programmasini maqsadga muvofiq modellashtirish, yangi shtamm virus va mikroorganizmlar, o'simlik, hayvon hujayralarining yangi xillarini, o'simlik navlari va hayvon zotlari uchun zarur shakllarini yaratish va biotexnologik vazifasidir.

AQSH olimi P. Berg xodimlari bilan birga virus va mikroorganizmlar irsiy molekulasini qismlarini probirkada ulab, rekombinant DNK olishi genning vujudga kelishiga asos soldi Restriktazalardan (300 dan ortiq xili bor) DNK molekulasini har xil qismlarga ajratishda, ligazadan esa ularni yana qayta birlashtirishda foydalaniladi. Genlarda eng ko'p ishlatiladigan restriktaza (Yeso Rb) 1971 yilda olingan. genningning rivojlanish tarixi in vitro sharoitida (organizmdan tashqarida) rekombinant DNK molekulalarini, ya'ni har xil plazmidalar (xromosomalarsiz, mustaqil yashash xususiyatiga ega DNK halqa molekulalari), xattoki plazmida bilan faglar orasida duragaylar yoki vektor molekulalar (xo'jayin hujayrada mustaqil qayta tiklana olish xususiyatiga ega DNK molekulasini) olish mumkinligini prinsipial isbotlashdan boshlangan.

Keyinchalik prokariotlar (shakllangan yadrosi yo'q organizmlar)ga taalluqli xromosoma genlari bilan har xil plazmidalar orasida rekombinant molekulalar olindi. Vektor molekulalarga eukariot (shakllangan yadroga ega) organizm (asosan, hayvon va o'simlik) genlari DNKsini kiritish Genlarning katta yutug'idir. Natijada hayvon genlarini bakteriya hujayralarida ko'paytirish va ekspressiya qilish (genlarni klonlash) imkoniyati vujudga keldi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- 1 [/uz.wikipedia.org/](http://uz.wikipedia.org/)
- 2 [/arxiv.uz/r](http://arxiv.uz/r)
- 3 .samdu.uz/
- 4 [/n.ziyouz.com](http://n.ziyouz.com)

ФИО автора: *Sunnatullayeva Moxinur Saydulla qizi*

Toshkent To'qimachilik va Yengil Sanoat Instituti. Kimyoviy texnologiya yo'nalishi magistratura bosqichi talabasi

ФИО научного руководителя: *Abdusamatovna Iroda Nabiyeva (Professor)*

Название публикации: «IP-GAZLAMALARGA OLOVBARDOSHLIK XUSUSIYATINI BERISH JARAYONLARINI O'RGANISH»

Annotatsiya: Ushbu maqolasa matoning olovbardoshlik xususiyatini o'rganish jarayonida olib borilgan laboratoriya ishlari va matoning yonuvchanlik xususiyatidan saqlaydigan antipirin xossalari haqida ma'lumot berib o'tilgan. Ilmiy ishni bajarishda tirli fizik-kimyoviy usullardan foydalanildi. Olingan natijalarga asoslanib, kompozistiya tarkibidagi moddalarning o'zaro ta'siri, uning turli haroratlardagi chidamliligi o'rganiladi. Bu sohadagi ilmiy tadqiqot ishlarini davom ettirish va yangi kompozistiyalar yaratish, hamda ularni xalq xo'jaligining turli tarmoqlarida tadbiq etish Respublikamiz uchun katta iqtisodiy samara beradi.

Annotation: This article provides information on the laboratory work carried out in the process of studying the flammability of the fabric and the antipyrine properties that protect the fabric from flammability. Various physicochemical methods were used in the scientific work. Based on the results obtained, the interaction of substances in the composition, its resistance to different temperatures is studied. Continuation of scientific research in this area and the creation of new compositions, as well as their application in various sectors of the economy will bring great economic benefits for the Republic.

Kalit so'zlar: olovbardoshlik xususiyati, antipirin , apyrol Ced, keramik qatlam, additiv antipirin .

Keywords: flammability, antipyrine, apyrol Ced, ceramic layer, additive antipyrine.

Bugungi kuninng eng muhim va dolzarb masalalaridan biri sanoat miqyosida ko'pgina zamonaviy aralashmalar ya'ni antipirenlar (yong'inga to'sqinlik qiluvchi moddalar) ishlab chiqarishning samarali usullarini yaratish hisoblanadi. Barcha olovdan himoya qiluvchi vositalar jumladan tuzsiz antipirenlar o'z tarkibiga fosforlik va organik moddalar birikmalarini qo'shadi. Mana hozirgi kunda mamlakatimizda olib borilayotgan qurilish va qayta tiklash ishlarida ushbu preparatlarni ishlatilishi ortib borishi bizga ayon shuning uchun bu masalada katta ishlar amalga oshirilmoqda qolaversa, harbiy va maxsus sohalarda olovbardosh, suvga chidamli matolarning roli kundan kunga ortib bormoqda. Bu esa o'z navbatida bunday matolarga talabni ortishiga olib keladi. Bundan tashqari yong'in holatlarida jabrlanishni kamaytirish maqsadida to'qimachilik materiallariga ishlov berish eng asosiy masalalardan biri hisoblanadi. Shuni inobatga olib, to'qimachilik sanoatida tuzli, kislotali va o'tga chidamli bo'lgan kompozitsiyalarni yaratish va uni qo'llash juda muhim amaliy ahamiyat kasb etishi bilan bir qatorda, nazariy jihatdan ham katta ahamiyatga ega bo'lgan ilmiy tadqiqot yo'nalishidir.

OLOVBARDOSHLIK xususiyati bu metallarning 1000° dan ham yuqori temperaturada havo yoki boshqa gazsimon muhit ta'sirida kimyoviy yemirilishga chidamlilik xususiyati hisoblanadi. Oksidlaydigan atmosferada metall (krtishma) ning Olovbardoshlik xossasi metall sirtida oksid — kuyindi katlam (metall ichida gaz diffuziyasini qiyinlashtiradigan qatlam) hosil bo'lishiga bog'liq. Olovbardoshlik metallning kislorod yutishi hisobiga metallning massasi ortishi yoki uning sirtidan kuyindi yo'qolishi natijasida massasi kamayishi bilan ifodalanadi. Olovbardoshlik materialni yuqori t-rali sharoitda ishlatish mumkinligini belgilaydigan muhim omil hisoblanadi.

Ma'lumki, to'qimachilik sanoatida yong'in va portlash xavfsizligi bo'yicha bir necha ko'rsatgichda ta'riflanadi. Materiallarni va konstruktsiyalarni olovdan himoyalashda qurilishda ishlatilayotgan material va konstruktsiya elementlari yong'indan himoya qilish xususiyatiga ega bo'lgan tarkiblar, bo'yoqlar va materiallar bilan olib boriladi. Shunga asosan ilk bora kraxmal va karboksimetilstellyuloza asosida turli tarkibli tuzli-kislotali kompozistiyalar yaratilib ularning xossalari o'rganildi i va

to'qimachilik sanoatida suv o'tkazmaydigan, chirimaydigan, yonmaydigan xossalar berildi.

Kraxmal va karboksimetil-stellyuloza asosida tayyorlangan kompozistiyalarni to'qimachilik sanoatida antipiren sifatida qo'llanadi. Ilmiy ishni bajarishda turli fizik-kimyoviy usullardan (IK-, UBSpektroskopiya, mikroskopiya, gravimetriya, viskozimetriya, va b.) foydalaniladi. Olingan natijalarga asoslanib, kompozistiya tarkibidagi moddalarning o'zaro ta'siri, uning turli haroratlardagi chidamliligi o'rganiladi. Bu soxadagi ilmiy tadqiqot shlarini davom ettirish va yangi kompozistiyalar yaratish, hamda ularni xalq xo'jaligining turli tarmoqlarida tadbiq etish Respublikamiz uchun katta iqtisodiy samara beradi.⁶²¹

Sanoatda ip-gazlamalarga turli ishlov berish natijasida olinadigan tayyor mahsulotlar yong'in va portlash xavfsizligi bo'yicha bir necha ko'rsatgichda ta'riflanadi. Materiallarni va konstruksiyalarni olovdan himoyalashda to'qimachilik sanoatida ishlatilayotgan material va konstruksiya elementlari yong'indan himoya qilish xususiyatiga ega bo'lgan tarkiblar, bo'yoqlar va materiallar bilan olib boriladi.

To'qimachilik materiallari yong'in vaqtida xavfli manba hisoblanadi, chunki yonish jarayoniga yordam beradi. Natijada kata miqdordagi tutn va gazlarni chiqaradi. Sellyuloza tolasidan to'qilgan matolar eng oson va tez alanganadi, ko'p sintetik tolalar qizdirilganda qisqaradi va eriydi ammo yoqilgandan keyin ular juda qattiq yonadi. Hozirgi vaqtda turli xil talablar qo'yiladigan texnik maqsadlar uchun to'qimachilik materiallari ko'proq qiziqish uyg'otmoqda, ulardan biri yong'indan himoya qilishdir. Paxta tolalari asosida olingan materiallarga chet el va mahalliy appretlar asosida olovbardoshlik xususiyatini berish jarayonlarida ularning bir-biridan farqi alanganishga chidamliligi, ishlov berilganda materialga tasiri, yuvishga chidamliligi har bir jarayonlari alohida o'rganildi va hozirda ham shu bo'yicha ishlar olib borilmoqda.

Mazkur ilmiy mavzu doirasida oqartirilgan va aktiv bo'yovchi modda bilan bo'yalgan xavo rangli ip gazlamalarga mahalliy va chet eldan keltirilgan appretlar asosida olovbardoshlik xossasi berildi. Jarayon xona xaroratida turgan appretlardan foydalanildi. Jarayon quyidagi ketma-ketlikda ketdi.

Shimdirish à Siqish à Quritish à Terma ishlovli.

2 minut 100% 90-100°C 160°C

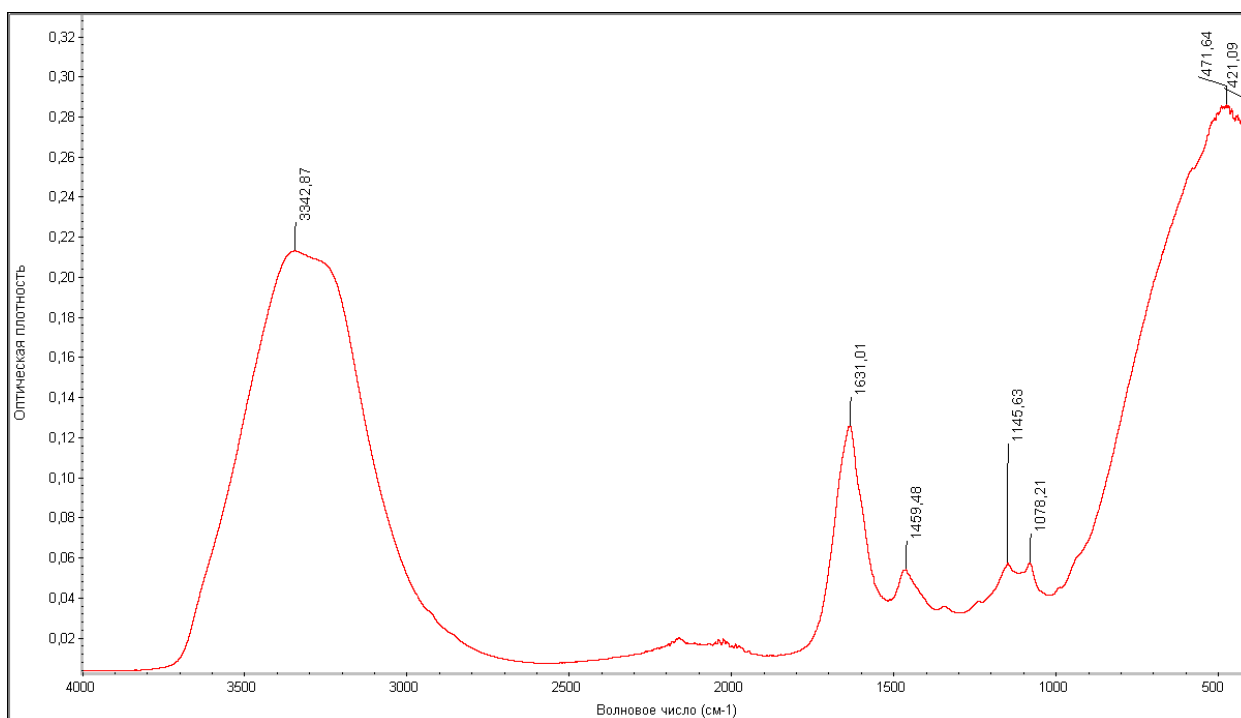
Antipirin - yoqib ko'rganda tez alangalandi. Shaffof tusdagi eritma . O'tkir hidga ega emas.

Apyrol Ced - Quyuq, yog'simon bo'lib, shaffof tusdagi eritma asosan zig'ir va selluloza tolali matolar uchun foydalaniladi. Ushbu eritmaga shimdirilgan mato olovbardoshlik yuqori. Ammo 100% va 75% eritmasida shimdirilgan mato yuzasida yog'lanish mavjud bo'ldi.

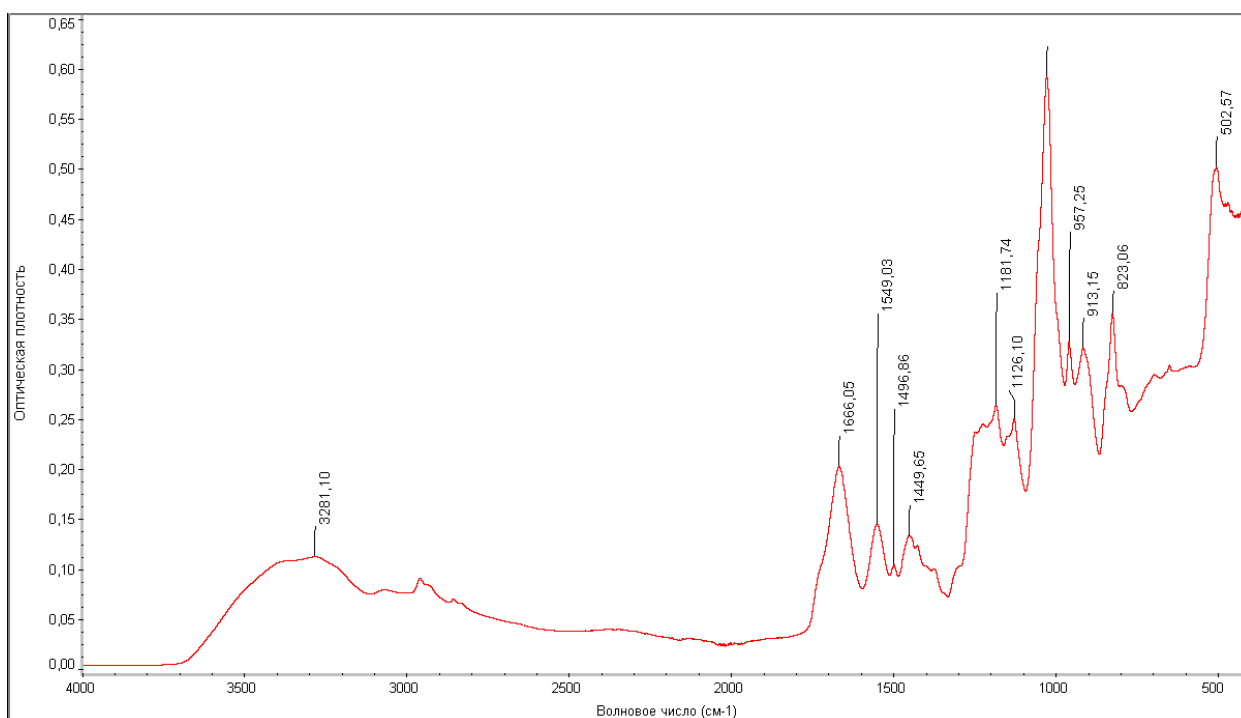
Mazkur eritma turli xil % larda qo'llanildi. Masalan 100% li eritmada ishlov berilgan mato yog'lanib qoldi. Lekin yonishga bo'lgan chidamlilik mustahkam edi. 75%li eritmada ishlov berilgan mato ham yog'lanib qoldi. 50%li eritmada ishlov berilgan mato yog'lanmadi va yaxshi natija berdi. 25% li eritmada ishlov berilgan mato yog'lanmadi va ijobiy natija berdi.

	Mahalliy Antipirin				Chet elniki APYROL CED							
	100%		50%		100%		75%		50%		25%	
	sekund	sm	sekund	sm	sekund	sm	sekund	sm	sekund	sm	sekund	sm
Terma ishlovli	11	6	9	7	27	1.5	20	2	15	1.7	33	6.5
Terma ishlovsiz	10	7	7	14	17	2.5	26	1.8	16	2	33	5.5

Mahalliy Antipirin

Chet el Apyrol Cedi

Yuqori haroratni ta'sirida bo'yoqlar ko'piradi va ularning hajmi bir necha o'n marta ortadi. Shunday qilib, olovdan himoya qilinilayotgan yuzada ko'pik qobiq hosil bo'ladi va u "Ko'pikkoks" deb nomlaniladi[6]. Bu qobiq past issiqlik o'tkazuvchanlik

xususiyatiga ega, bu qobiq material va konstruksiyalarni issiqlik va olovning to'g'ridan to'g'ri izolyatsiya qilib turadi. Ishlash prinsipi bo'yicha antipirenlar reaktiv va additive antipirenlarga bo'linadi. Reaktiv antipirenlar polimerizatsiya jarayonida polimer molekulasiga singdiriladi. Shuning uchun ular migratsiyaga moyilligi past. Additiv antipirenlar ko'proq polimer modifikatsiya jarayonida qo'llaniladi. Bu turdagi antipirenlar yo kimyoviy yo fizikaviy jarayon kirmaydi, yo gazli va yo qattiq faza bo'lib ham realizatsiya qilmaydi. Amaliyotda ko'proq noorganik gidroksid, galogen antipiren, fosfor birikmalari antipirenlar keng qo'llanilib kelinadi. I-tur noorganik gidroksidlarni suyultirish vaqtida va gazli mahsulotlarni yonish jarayonida ajralib chiqadigan issiqlikni so'rib oladi, (asosan endotermik reaksiyalarida ishlatiladi) noorganik gidroksidlarni eng yaxshi effekti belgilangan konsentratsiyada bo'ladi (50%dan yuqori). Bunday antipirenlar asosan kompaundlarda ishlatiladi.

2-tur antipirenlar galogenli bular asosan surmaoksidi bilan birikma holda uchraydi. Yonish jarayonida galogenli antipirenlar gazli fazoda reaksiyaga kirishadi. Gazli fazoda bo'lgani uchun oraliq mahsulotlar ajralib chiqadi. Bularni ishlash jarayonida yong'in avvalo sekinlashib keyin batamom tugaydi. Galogen additive antipirenlar olovdan himoya qiluvchi konsentratlar ishlab chiqarishda qo'llaniladi. Fosforli antipirenlar issiqlik berish natijasida fosfat kislotasi ajratib chiqaradi va yonish jarayonida ajralib chiqqan fosfat kislotasi ko'mir qatlam hosil qiladi. Hosil bo'lgan ko'mir qatlam olovni tarqalishiga yo'l qo'ymaydi. Intumestrli antipirenlarda keramik qatlam hosil qiladi buni hosil bo'lish jarayonida fosfor organik birikmalarda ko'pirtiruvchi mahsulotlar qoladi. Natijada keramik qatlam hosil bo'ladi. Spetsifik xossasiga ko'ra bu intumestrli va tarkibida P turli birikma universal emas va kam nollardan qo'llaniladi.

Ip-gazlamalar uchun yong'indan himoyalovchi shimdiruvchilar tuzli va tuzsizlarga bo'linadi. Tarixiy antipirenlarga tuzli antipirenlar kiradi. Ular hozirgi paytda ham ip-gazlamalarni i yong'indan himoyalovchilar sifatida ham qo'llanilib kelinmoqda va o'tdan himoyalovchilar sifatida Rossiya bozorida keng tarqalgan. Kimyoviy tarkibi bo'yicha ular karbonat, fosfat, bor kislotalarning konsentratlashgan tuzlaridan iborat. Tuzlik antipirenlarni asosiy afzalligi, ular tarkibidagi komponentlarni

soddaligi va nisbatan arzon narxlaridir. Shu bilan birgalikda ularning quyidagi kamchiliklari bor, bu antipirenlarni yuqori sarflanishi va tez o'z xususiyatlarini yo'qotishi. Antipirenlarning asosiy sifat ko'rsatgichiga, antipirenlarni sarf miqdorini yong'indan himoyalovchi ko'rsatgichiga nisbatlari. Antipirenlarning tarkibining asosiy sifat ko'rsatgichiga uning yong'indan saqllovchi maxsus guruhlariga kirishi. FOCT 28815-96 ga asoslanib I-guruhga kirish uchun tuzlik antipiren sarfi m² mato sirtiga 600 gramdan kam bo'lmasligi kerak. Bunga avtoklav shimdirish natijasida erishish mumkin. II-guruh himoyada antipirenni 6 qavat ishlov berilganda ham ishlatish mumkin. Undan tashqari yana bir muhim ko'rsatkichlardan biri antipirenlarni yong'indan himoyalovchi xususiyatlarini saqlash vaqti. Tuzlik shimdiruvchilarning ko'pchiligini muddati 1,5 yildan ko'pga o'tmasligi. Tuzsiz antipirenlarni, tuzli antipirenlardan farqi shundaki, ularning yuksak darajasidir. Ular tarkibiga asosiy komponent sifatida ba'zi fosfor organik birikmalar qo'llanadi. Bu shimdiruvchilar tarkibiga mato tarkibiga kimyoviy yaqin bo'lgan moddalar kiradi va mato sirtini 2-3mm ichiga kiradi va tuzlik antipirenlardan qattiq farq qiladi. Tuzsiz antipirenlarning fizika-kimyoviy o'zgarishlar zanjirlari natijasida murakkab komplekslar hosil qiladilar. Shu sababdan tuzsiz antipirenlarni himoyalovchi muddati ancha oshadi. Tashqarida 6 yilgacha ichkarida 16 yilgacha. Bundan tashqari bu antipirenlarni boshqa himoyalovchi shimdiruvchilardan farq qilib ulardan past haroratda foydalanish mumkinligi tajribalar orqali aniqlandi. Bu antipirenlardan -150C dan +500gacha haroratda foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. M.Z. Abdukarimova, A.L.Hamroyev, A.A.Miratayev "Tolali materiallarni pardoqlash kimyoviy texnologiyasi" Toshkent. "Mehnat" 2004 yil
2. Matmusayev.U.M va boshqalar "To'qimachilik materialshunosligi" 1-qism To'qimachilik materiallarining olinishi, O'zbekiston 2005yil
3. Г.С.Грановский.А.П. Мшвениерадзе «Строение и анализ тканей» Москва «Легпробит здат» 1988г

- 4.. P.T.Bukayev “Ip gazlamalar ishlab chiqarishning texnologiyasi” Toshkent “O’qituvchi” 1984 yil.
- 5.. Г.З.Кричевский, М.В.Корчагин, А.В.Сенахов «Химическая технология текстильных материалов» Москва «Легпрамбыт здат» 1985г
6. Abbasova N.G. Abdullayev A.Z “Kiyim materiallarining turlari haqida umumiy tushunchalar ” G:TTESI, 1992 yil
7. Кукин.Г.Н, Соловьев А.Н «Текистильное материаловедение» Москва «Легпрамбыт здат» 1985г
8. Тихомиров В.Б «Нетканые клееные материалы»
- 9.Папков.С.П. «Физик-химическая основы производства искусственных и синтетических волокон» Москва Химия 1972г

ФИО автора: *Avezklicheva Sayat Saparklichevna*

Qoraqalpoq davlat universiteti

Turkman tili va adabiyoti kafedrası assistenti

Nukus, O`zbekiston

Название публикации: «BAXSHICHILIK SAN'ATI VA DOSTOCHILIK AN'ANALARINING TARIXIY ILDIZLARI»

Annotatsiya. Maqolada baxshichilik san'ati, dostonchilik an'alarining tarixiy ildizlari va dostonchi baxshilar haqida ma'lumot berilgan.

Tayanch so'zlar: folklor, an'ana, san'at, doston, baxshi, dostonchilik an'anasi, baxshichilik san'ati.

Annotation. The article provides information about the historical roots of the folk performing arts, the tradition of poetry and epic poets.

Key words: folklore, tradition, art, poem, folk singer, the tradition of poetry, folk performing arts.

Biz qaysidir bir hodisa haqida suhbat qilsak, uni qadimgi davrga bog'lashga, ildizlarini eng qadimgi tarixdan qidirishga odatlanganmiz. Ayniqsa, bu masala folklor va dostonchilik haqida so'z ketganda, yaxshi natija beradi. Demak, bu o'ylaganimizdek, odat emas, hozirgi zamon ilmiy tadqiqotining zaruriy talabidir, ijobiy sinovdan o'tgan ilmiy usul hisoblanadi. Baxshichilik san'atining va dostonchilik urf-odatları tarixining ham qadimiyligi shunday usulda tadqiq qilinishiga muhtojdir.

Shu nuqtayi nazardan mazkur maqolamizda o'sha uzoq tarixning ma'naviy hosili bo'lgan dostonchilikning tarixiy ildizlari va baxshichilik san'atining u yoki bu tomonlari haqida atroflicha tadqiq va tahlil qilishga e'tibor qaratamiz.

Kuy-qo'shiqning xizmatini tarixiy davr, jamoatchilik ongi belgilaydi. O'sha davrning va madaniyatning o'sish tarixida qo'shiqlar mifik kuch-qudrati, tabibchilik xizmati, insonni ruhiy jihatdan tarbiyalashi, estetikasi va ma'naviy ehtiyojini rivojlantirishni o'zining bosh maqsadi hisoblagan. Qo'shiqning qudrati haqida ta'sirli fikrlar, romantik, ba'zida tarixiy baholar uning tabiati bilan bog'lanib, bizda katta faxr

tuygʻusini paydo qiladi. Oʻsha faxr tuygʻusi qoʻshiqlarning tarixiga nazar tashlashga yanada undaydi, bizni oʻzi bilan tarixning qaʼriga olib ketadi. Oʻsha uzoq oʻtmishga nazar tashlaganimizda qoʻshiqning maʼnaviy ehtiyojning natijasida paydo boʻlganligiga, oʻsha ehtiyoj boʻlsa, tarixiy holat, sinfiy tushuncha, milliy tuygʻu asosida kamolga kelib, tarixning bosqichlarida yuqoriga koʻtarilganligiga guvoh boʻlamiz. U kezi kelganda jangga kirgan, xon-bekdan ustun chiqqan, kezi kelganda charchoq, ojiz ruhni koʻtargan, unga dalda bergan, homiylik qilgan. Umumlashtirib aytganimizda, pok axloqqa xizmat qilgan. Shu sanʼatni saqlagan, rivojlantirgan, bizning davrimizga yetkazgan xalqdir. Xalqning ongiga, qulogʻiga, maʼnaviy ahvoliga aylangan qoʻshiqlar, qoʻshiqchilar, sozandalar, ozanlar, hofizlar, jirovlar bu sanʼatni saqlaydigan va rivojlantiradigan xazinadir. Shunga koʻra qoʻshiqning bu vakillari, ayniqsa, baxshilar haqida sanʼat, etnografiya, folklorshunoslik fanlarida birqancha ishlar qilingan, ularning tarixiy kelib chiqishi, amalga oshirgan ishlari haqida turli qarashlar oʻrtaga tashlangan. Baxshilarning xizmatiga haqiqiy bahoni xalqning oʻzi bergan. Ular:

Elga davlat kelar boʻlsa,
Baxshi bilan ozan kelar.
Eldan davlat ketar boʻlsa,
Toʻra bilan tozan kelar. [4.5sah]

(Ile döwlet geler bolsa,
Bagʻsy bilen ozan geler.
Ilden döwlet gider bolsa,
Töre bilen tozan geler.)

deb, baxshilarning toʻy-tomosha, toʻkin-sochinlik, shodlik bilan bogʻlangan, xalqsevar insonlar ekanligini aytganlar.

Qoʻshiqchilik sanʼati hayotning, tarixning badiiy hamrohi, folklor va adabiyotning ayrilmas qismidir. Hayotning rivojlanish bosqichida musiqa rivojlangan, folklorning va badiiy adabiyotning gullagan davrida qoʻshichilik yangi koʻrinishga

o'tgan, xalqning ko'pchiligiga ma'naviy yordam bergan. Dostonchilikning rivojlanishi natijasida endi rivojlangan dostonchi baxshilar sahnaga kelgan.

XVII-XVIII asr turkman xalqining hayotida yuksalish, ma'naviy ahvolning komillik, jamiyat madaniyatining rivojlangan davri bo'lgan. Bu davrning ijtimoiy-tarixiy o'ziga xosliklari, unumli rivojlanishning, komillikning kalitlarini ochgan. Bizning ma'naviyatimizni tozalab, charchog'imizni chiqargan xalq epik asarlari shu davrda komillikning yuqori bosqichiga ko'tarilgan.

Dostonlar ham xuddi qo'shiqchilik san'ati kabi o'zining yaratilish tarixi bo'yicha qadimgi davrlarga borib taqaladi. Ular turkiy xalqlarning boy adabiy merosining bir qismi bo'lib, xalqning ongida o'tmishning jonli merosi sifatida yashaydi. Shu sababdan dostonchilik masalasi bizning kun tartibimizda turgan masalalardan biridir. Turkman adabiyotshunosligida bir qancha masalalarning o'rganilishi bilan birga, dostonchilik urf-odatlarining kelib chiqishi va rivojlanish xususiyatlari haqida ham qator ishlar amalga oshirilgan. So'zimizning isboti sifatida o'sha ishlarning ba'zilarini aytib o'tishni ma'qul ko'rdik. Jumladan, A.N.Samaylovichning "Ocherki po istorii turkmenskoy literatury" nomli ishida, Y.E.Bertelsning "Turkman xalqining adabiy o'tmishi (eng qadimgi davrlardan XVIII asrgacha) deb nomlangan ocherkida dostonchilikning eng qadimgi ildizlari haqida ma'lumotlar berilgan. Dostonchilik urf-odatlarining u yoki bu masalalariga oid fikrlarni turkman adabiyotshunoslarining ishlarida ham ko'rish mumkin. Akademik A.Kekilovning «Mollanepes» nomli monografiyasida, f.f.n. A.Meredovning «XVIII-XIX asr turkman adabiyotining tarixi bo'yicha ocherklar» kitobining kirish qismida, [1.8-9sah], «Ocherklarda» Andalibning ijodiga bag'ishlangan f.f.d. H.G.Go'ro'g'ling yozgan qismida ham dostonchilik masalalariga doir juda qiziqarli ma'lumotlarni ko'rish mumkin. Yuqorida aytib o'tilgan mualliflarning barchasi ham o'z ishlarida dostonlarning prozasining ahamiyati haqida aytib o'tganlar. Dostonlarning prozasining «bog'lovchilik ro'li» haqidagi fikrlar dastlab V.M.Jirmunskiyning va H. Zaripovning «Uzbekskiy narodniy geroicheskiy epos» nomli kitobida. Bu kitobda dostonchilik an'analarining turli masalalari o'rganilib, mualliflarning bu masalalar haqidagi aytgan fikrlari dostonchilik an'analarini o'rganishda katta ahamiyatga ega. [3.24sah]

«Turkman xalq ijodi bo'yicha ocherk» ishining bir bo'limi dostonlar haqida bo'lib, uning muallifi prof. H.G. Go'ro'g'li folklorda doston janrining o'rni haqida qiziqarli fikrlarini aytib o'tadi. [2.50-80sah] Shuningdek, doston haqida qiziqarli ilmiy ma'lumotlar B.Garriyev, B.Mammetniyazov, M.Avezgeldiyev, A.Durdiyev, N.Gullayev, A.Mulkamanovlarning ishlarida ham berilgan. Bu masala qardosh xalqlar adabiyotshunos olimlarining ilmiy ishlarida ham ma'lum darajada o'rganilgan. Shunday adabiyotshunoslarning qatorida professorlar H.Arasli, V.Abdullayev, I.Sagitov, A.Valixo'jayev, S.Erkinov, K.Ayimbetov, K.Maksetov, M.R.Gulizade, K.Tahirov va boshqalarni aytib o'tishimiz mumkin. Shuningdek, dostonchilik an'analari adabiyotshunoslarning yaqindan qiziqadigan masalalaridan biri bo'lib, uning ayrim tomonlari ba'zi ishlarda u yoki bu tomonlama o'rganilgan.

Doston ko'rinishi qachon va qanday sharoitlarda paydo bo'lgan degan savolning bulishi tabiiy hol.

Dostonni odamlarning epiki bayonga bo'lgan istagi, ruhiy holati, jamiyat muhiti, ijtimoiy tengsizlik yaratgan. Doston dastlab o'qiladigan asar emas, u tinglanadigan, ijro etiladigan, hozirgi davrning dunyoqarashi bilan aytsak, xalq ommasining sahnasiga chiqarilgan asar edi. Asarni sahnaga chiqarish uchun dastlab artistni tayyorlash, obrazni yaxshi yaratib bilgan, uni jonlantira oladigan odamni tarbiyalash kerak edi. Dostonning yaratilishi baxshichilik san'atining rivojlanishiga yordam qilgan. Dostonchilik an'anasining asosi ham shunday bo'lgan. Bir qancha nusxadagi "Og'uznoma"lar, diniy va qahramonlik eposlar ijro etilgan, roviylar va hofizlar, maxsus huquqli o'quvchilar diniy va didaktik rivoyatlarni, legendalarni, hikoyalarni ovozli ijro etganlar. Jamiyat ongi endi hayotga qahromonona, romantik va fantastik ruhda qaraydigan, uni shu ehtiyojlarning, jiddiy ijtimoiy ziddiyatlarning asosida aks etgan badiiy asarlarni kutardi. Bu adabiyot jamiyatiga ma'lum bo'lganidek, turkiy xalqlarining folklorida eposdan boshlangan, sababi qahramonlik o'sha davrda juda zarur bo'lgan, uni jamiyat muhiti, ijtimoiy ziddiyat, g'alayonli davr talab qilgan. Natijada dostondan avval sujetli asarlarni ijro etadigan baxshilar dostonning yaratilishi bilan dostonchi baxshilar maktabini yaratganlar.

Dostonchi baxshilarning epik repertuari folklorning g'oyaviy-mavzuviy, obrazlar tizimida yutuqlarini belgilaydigan, aniqrog'i, folklorning epik boyligini saqlaydigan va tildan tilga o'tkazadigan, rivojlantiradigan jonli kitobdir. Uning sahifalarini madaniyatning, san'atning, folklorning tarixida o'chmaz iz qoldirgan insonlar tuzib, u uzoq taraqqiyot bosqichlarini boshdan kechirgan.

Doston qancha ko'p aytilsa, u badiiylashadi, yangi materiallar bilan boylashadi, ko'p variantga ega bo'ladi. Har bir variantda bir baxshining ixlosi, repertuariga maxsus xususiyatlari saqlanadi. Shu sababdan ham dostonlar ilmiy tomondan o'rganilganda baxshi variantlarining tenglashtirilishi nazarda tutiladi. Sababi ularda baxshining o'z doston ijro etish usuliga dahilli xususiyatlari mavjud.

Shu dalillar mustaqil ilmiy tahlilga muhtoj. Sababi ular birgalikda dostonlarning bizning davrimizda ham mashhur va belgili san'at turi, baxshilarning va qissachilarning esa xalq e'tiborida bo'lishiga sabab bo'lganlar.

Adabiyotlar:

1. XVIII-XIX asr turkman adabiyotining tarixi bo'yicha ocherklar. Ashxabot, 1967.
2. Turkman xalq ijodi bo'yicha ocherklar. Ashxabot, 1961.
3. Jirmunskiy W.M., Zaripov H.T. Uzbekiy narodniy geroicheskiy epos. M., 1947.
4. Waliew Baba. Türkmen halk poeziyası. Aşhabat, 1983.

ФИО автора: *Duvlayev Kamil Abdurashidovich*

Samarqand viloyati Qo'shrabot tumani 2- umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

Название публикации: «O'QUVCHILARGA KASB TANLASHIDA MAKTAB PSIXOLGINING RO'LI»

Anotaysiya: Ushbu maqolada siz maktab o'quvchilarining kasbga- hunarga yo'naltirishda maktab amaliyotchi psixolginining ro'li haqida ma'lumotga ega bo'lasiz.

Kalit so'z: Maktab bolalar ota- ona qiziqishlar kasb bola motivlari.

Har bir inson hayotida kasbiy faoliyat muhim o'rin tutadi. Bolaning birinchi qadamlaridan boshlab, ota-onalar uning kelajagi haqida o'ylashadi, bolasining qiziqishlari va moyilliklarini diqqat bilan kuzatib boradilar, ularning professional taqdirlarini oldindan belgilashga harakat qiladilar. Maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnat va kasblar dunyosi haqidagi tasavvurlarini shakllantirish muammosi pedagogikada etarlicha rivojlanmagan, garchi hamma bolalarning kasblar va mehnat to'g'risidagi g'oyalarining ulkan rolini tushunishiga o'xshaydi. Bolalar bog'chalarida mehnat va kasblar dunyosi haqida g'oyalarni shakllantirish ba'zan maqsadga muvofiq va tizimli ravishda amalga oshiriladi, chunki maktabgacha yoshdagi bolalar kasb tanlashda muammolarga duch kelmaydilar. Ammo professional o'zini o'zi belgilash har qanday yosh bosqichlarida shaxsiyatni rivojlantirish bilan o'zaro bog'liq bo'lganligi sababli, maktabgacha yoshni kelajakda kasbiy o'z taqdirini belgilash uchun poydevor bo'lgan tayyorgarlik sifatida ko'rib chiqish mumkin. Bola kasblarining namoyishlari uning kambag'al hayotiy tajribasi bilan cheklangan - onam va dadam, bolalar bog'chasi o'qituvchisi, uchuvchi, politsiyachi va sotuvchi kasblari, lekin, qoida tariqasida, bolalar bu yoki boshqa tanish kasblar haqida juda kam va juda yuzaki bilishadi. Ayni paytda, zamonaviy dunyoda mehnatning juda ko'p turlari mavjud. Odamlar ishg'olining ushbu okeaniga yo'naltirish bolaning ijtimoiy moslashuvdagi eng muhim bo'g'in hisoblanadi. Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnat va kasblar dunyosi haqidagi g'oyalarini shakllantirish zamonaviy dunyoda dolzarb bo'lgan zarur jarayondir.

Tashxis bolalarning kattalar kasbiy faoliyati sohasidagi bilimlari etarli emasligini ko'rsatganligi sababli, men ushbu yo'nalishda ishlashni rejalashtirdim, chunki bolalarning kasblar bilan tanishishi, ularning jamiyatdagi ijtimoiy moslashuvi o'qituvchilarning to'g'ri tashkil etilgan ishlariga bog'liq. Ma'lumki, bolalarning asosiy faoliyati o'yindir, rol o'ynaydigan o'yin orqali bolalarni kattalar kasblari bilan tanishtirish mantiqan to'g'ri keladi. O'yinni maktabgacha tarbiyachining etakchi faoliyati sifatida aytganda, men asosan qo'shma syujet-rolli o'yinni nazarda tutaman.

Men quyidagilarni aytdim faraz:

Maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnat va kasblar dunyosi haqidagi tasavvurlarini shakllantirish quyidagi hollarda samarali bo'ladi:

Maktabgacha tarbiyachilar mehnat va kasblar dunyosi bilan rolli o'yin orqali tanishadilar;

Maktabgacha yoshdagi bolalarning kasblar dunyosi haqidagi tasavvurlarini shakllantirish uchun turli xil usullar va vositalar qo'llaniladi

Mavzuni rivojlantirish uchun qulay, qulay muhit yaratildi.

Shunday qilib, maqsadi Mening ishim maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin faoliyati sharoitida kasblar dunyosi haqida bolalarning fikrlarini shakllantirishdir.

Men bu maqsadni quyidagilar orqali hal qildim vazifalar:

Psixologik, pedagogik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish;

Mavzuni rivojlantiradigan muhitni yaratish;

Qanday qilib xato qilmaslik kerak?

Bolaga kasb tanlashda qanday yordam berish mumkin?

Siz nima qila olasiz, lekin faqat yaqinda yurishni o'rgangan bola tez o'sadi. Va kelajakdagi kasbini tanlashi kerak bo'lgan vaqtga ko'z yumguncha, u ota-onasining yordamiga muhtoj bo'lishi mumkin. Turli xil yordamlar bo'lishi mumkin, ammo bu jarayonda sizning ishtirokingiz bola uchun muhimdir.

Qaysi yoshda o'ylab ko'rishga arziydi?

O'lchov hamma narsada muhimdir. Va yoshligidanoq, bolani shifokor bo'lish uchun tashviqot qilish ham foydali emas. Ha, ehtimol bu sizning orzuingiz amalga oshmagan bo'lishi mumkin, lekin siz uni bolaga majburlamasligingiz kerak. Ha, u

sizning kengaytmangiz, lekin u allaqachon butunlay boshqacha odam va uning afzalliklari qarama-qarshi bo'lishi mumkin.

Farzandingiz erta yoshda hamma narsani sinab ko'rishiga imkon bering. Bolalarni har xil turdagi to'garaklarga berish kerak, ammo agar bola raqslarni yoqtirmasa va ular u bilan yaxshi yurmasa, uni u erga borishga majburlamasangiz, bu ularga umr bo'yi yoqtirmasliklari mumkin. Farzandingiz bilan bog'laning va u bilan muvaffaqiyatsizliklar haqida gaplashishga ishonch hosil qiling, siz bolaga amaliy maslahat bilan yordam berishingiz, uni qo'llab-quvvatlashingiz mumkin. Sinov va xatolar bosqichida u sizga haqiqatan ham muhtoj.

Har xil turdagi doiralarni sinab ko'rishda siz bolangiz bilan birga uning eng katta qiziqishini uyg'otadigan narsani topishingiz mumkin. U o'z xohishi bilan va katta g'ayrat bilan qiladigan kasb. Uning harakatlarini davom ettirishga harakat qiling, ularni jiddiy kasbga aylantiring. Oxirida kasb tanlashda asosiy narsa - o'zingizga yoqqan narsani qilish imkoniyati... Va kasbingizga bolaligidanoq tayyorgarlik ko'rishingiz mumkin. Agar sizning farzandingiz umuman bilmasa va uning kelajagini tasavvur qila olmasa, lekin tez orada o'qishga kirish uchun ariza topshirish kerak bo'lsa, u bilan ma'lum kasblarning afzalliklarini ko'rib chiqishga harakat qiling, lekin moddiy manfaat bilan emas, balki sizning bilimingiz va ko'nikmalingizdan boshlang. bola, qandaydir mashg'ulotlar bilan qanday kurashganligi, qat'iyatlilik, odamlar bilan qanday aloqada bo'lganligi bilan. Bu kasb tanlashda yordam bermasa, bolani to'g'ri yo'nalishga yo'naltiradi. Shuningdek, siz eng ko'p talab qilinadigan kasblarni ko'rib chiqishingiz va bolangiz ularga qiziqishini tekshirishingiz mumkin.

Erta yoshda bolalar ko'pincha ularga o'rnak bo'lishni xohlashadi. Bu maktab o'qituvchisi yoki multfilm qahramoni yoki sevimli kitob bo'lishi mumkin.

U yoki bu tanlov haqida qanday xarakterli xususiyatlar gapiradi?

Har qanday kasb, hatto eng oddiy kasb ham odamdan ma'lum mahorat talab qiladi. Siz bunga e'tibor berishingiz kerak. Masalan, korrektor uchun diqqatni jamlash muhim, rassom xayoliy fikrlashga ega bo'lishi kerak. Ushbu omillarni hisobga olish muhimdir. Bolaga o'z qobiliyatini maksimal darajada ochib beradigan, o'zini maksimal darajada

anglab etadigan va eng katta muvaffaqiyatga erishadigan kasbni tanlash yaxshidir. Agar siz unga bu borada yordam bersangiz, kelajakda u sizga minnatdor bo'ladi.

Bugungi kunda o'rta maktab o'quvchilariga kasbga yo'naltirish uchun psixologik testdan o'tish taklif etiladi. Bunday testlar bir vaqtning o'zida bir nechta mutaxassislar tomonidan tuziladi: psixologlar, o'qituvchilar, kadrlar bo'yicha mutaxassislar. Sinov natijalariga ko'ra, bolaga bir vaqtning o'zida kasblar uchun bir nechta variantlarni tanlash taklif etiladi. Bu unga to'g'ri yo'nalishni tanlashiga yordam beradi. U ruh ko'proq qaysi kasbni tanlashi va qabulga tayyorlanishni boshlashi mumkin bo'ladi. Kerakli kurslarga yoki o'qituvchiga yoziling.

Farzandingizga to'g'ri qaror qabul qilishda qanday yordam bera olasiz?

Birinchidan, bolangizni o'zingizning kasbingiz bilan tanishtiring. Darhaqiqat, ko'pincha ota-onalar farzandining ota-ona kasbini davom ettirishini xohlashadi. Ammo u buni xohlaydimi yoki yo'qmi, bu boshqa savol. Va buni tushunishning yaxshi usuli - unga ota yoki onaning qanday ishlashini ko'rsatish, unga ish kunini, kasbning barcha zavqlari va kamchiliklarini ko'rsatish.

Kasb tanlashda xatolar

Kasb tanlashda bola odatdagi xatolarga yo'l qo'yishi mumkin. Uni ularga qarshi ogohlantiring.

Kasb tanlashga o'zgarmas sifatida qarash. Bu umuman to'g'ri emas, endi odamlar o'z kasblarini hayoti davomida va bir necha bor o'zgartiradilar, hatto o'z kasblarini emas, balki o'z malakalarini o'zgartiradilar. Sizning farzandingiz ham kelajakda bunga duch keladi.

Kasbning obro'si haqida hukmronlik. Ommabop kasblar vaqt o'tishi bilan eskirishga moyildir va hatto turli sabablarga ko'ra talab qilinmaydigan bo'lib qolishi mumkin. Bozorda mutaxassislarning haddan tashqari ko'pligi sababli. Siz har doim bolangizga mashhur kasb bilan bog'liq narsalarni taklif qilishingiz mumkin, agar u bundan boshqa narsani xohlamasa.

Faqat kasbning tashqi yoki biron bir tomoniga bo'lgan ehtiros. Bolaning kasb haqida to'liq tushunchaga ega bo'lishi muhimdir. Ehtimol, u me'morlarni va ularning

ishi tashqi tomondan qanday ko'rinishini yoqtiradi, lekin ichki tomondan bu kasb u qadar jozibali bo'lmasligi mumkin.

Muayyan kasbni ifodalovchi shaxsga nisbatan munosabatni kasbning o'ziga o'tkazish. Atrofdagi oilalar fotosuratchi sifatida ishlaydigan do'stiga qanday munosabatda bo'lishlarini ko'rish, masalan, bola bir xil bo'lishni xohlashi mumkin, lekin u oilaviy do'sti o'zining shaxsiy fazilatlarini tufayli shunchalik mashhurligini emas, balki u o'zining professionalligi bilan emas, hatto u yaxshi bo'lsa ham mutaxassis.

Bolaning shaxsiy fazilatlarini tushunishga qodir emasligi va istamasligi. Bu qiyin, lekin bolada o'ziga va uning manfaatlariga bo'lgan qiziqishni uyg'otishga arziydi. Uni tashqi tomondan kuzatib boring va iloji bo'lsa, uning qobiliyatlarini, nima bilan shug'ullanayotganini ko'rsating.

Kasb tanlashda ularning jismoniy qobiliyatlari va mavjud kamchiliklarini bilmaslik. O'zini anglash uchun bola rivojlanib, o'z qobiliyatlarini sinab ko'rishi mumkin bo'lgan biron bir ish bilan band bo'lishi kerak.

Asosiysi, bu masalalarda beparvo bo'ling va bolaga bosim o'tkazmang, unga biroz erkinlik bering, shuningdek, uning tanlagan javobgarligini ko'rsating.

Sizga to'g'ri kasbni tanlashga nima yordam berdi?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kasb hunarga yo'naltiruvchi treninglar Toshkent nashriyoti 2008 yil 28 bet.
2. Wwww.Book.uz sayti

ФИО автора: М.А. Г`aybullayeva

Jizzax politexnika instituti talabasi

Название публикации: «ALKOGOLSIZ MAHSULOTLAR OLISH
TEKNOLOGIYASINING ILMIY ASOSLARI»

Tayanch iboralar: Uzum sharbati, sharq shirinliklari, marinadlar, likyorlar, kishmish, alkogolsiz vino.

Uzum vinochilik sanoatida asosiy mahsulot hisoblanadi. Uzumdan olinadigan alkogolsiz mahsulotlar ham vinochilik sanoatida katta ahamiyatga ega va bu mahsulotlarning turlari xilma - xildir. Uzumdan olinadigan alkogolsiz mahsulotlarga quyidagilar - uzum sharbati, sharq shirinliklari, marinad va kompotlar, kishmish, likyor va alkogolsiz vino kabilarni o`z ichiga oladi.

Mazkur maqolada vinochilik sanoati, aynan uzumdan olinadigan alkogolsiz mahsulotlar, ularning turlari, tayyorlash usullari haqida so`z yuritiladi.

Vinochilik sanoati – oziq - ovqat sanoatining tarmog`i bo`lib, bu tarmog`ida uzum va meva hamda rezavor mevalar vinosi, konyak, etil spirtidan tayyorlanadigan o`tkir ichimliklar, har xil spirtli ichimlik turlari, likyorlar ishlab chiqariladi.

Uzum sharbati - uzumni maydalash va suyuqlikka aralashtirishdan olinadi. Sharbat olish uchun xom – ashyo yaxshilab yuviladi. Issiq suvda blanshirlanadi va eziladi, ezilgan uzum mahsuloti mezga deyilib undan sentrifuga yoki press orqali toza sharbati oqib tushadi. Qoldiq quyqa gomogenizatorida sof sharbatga aylantiriladi. So`ng sharbat qizdirilib (50-60 °C) aeratsiya qilinadi va idishlarga solinib, sterilizatsiya qilinadi.

Uzum sharbatini tayyorlash texnologiyasi ularni sifat ko`rsatgichlariga qarab, asosan, 3 turga bo`linadi: Tiniq, quyuq va quyqali sharbatlar. Sharbatlarni qizdirmasdan sterilizatsiya qilish, ya`ni turli mikroorganizmlardan tozalaydigan pressfiltrlardan foydalanish mumkin. Buning press qatlamlari orasi maxsus filtrlaydigan materiallar o`rnatilgan bo`ladi. Materiallar orasidagi teshiklar shunchalik maydiki, ulardan mikroorganizmlar o`tmaydi va sharbat sterillanib tiniqlashadi.

Sharq shirinliklari – qandolatchilik - hunarmandchilikning mahalliy shakarpazlik mahsulotlari, mahalliy shirinliklar, qand-qurslar tayyorlanadigan sohasidir. Sharq an`anaviy qandolatchilik mahsulotlari - asal, obaki, holva, novvot, parvarda, murabbolar turli mevalarning shiralari, jumladan, uzum shinnisi tayyorlangan. Uzum shinnisi tayyorlashda uzum shinnisi olinadigan maxsus qurilmalar va boshqa asboblardan foydalanilgan.

XX asrning 20 - yillarida qandolatchilik mahsulotlari ishlab chiqaradigan zamonaviy korxonalar paydo bo`la boshladi. Ammo shu bilan birgalikda uzumdan olinadigan qandolatchilik mahsulotlariga ham e`tibor kamaymadi, aksincha uzumni qayta ishlash sanoati yo`lga qo`yilib, bu mahsulotdan turli xil jelatin, murabbolar, shirinliklarning asosiy qismini tashkil etuvchi mahsulotlar ishlab chiqarila boshlandi.

Murabbo shakar qiyomi bilan uzumdan tayyorlanadigan shirinlik. Bunda uzum donalari butunligicha qiyomda barobar taqsimlangan bo'lishi lozim. Murabbo maxsus qozonlarda vakuum qurilmalarida qaynatiladi. Har gal qiyom 3-8 daqiqa qaynatilib so'ngra 8- 12 soat olovdan olib qo'yiladi. Bunda uzumni mazasi qiyomga qiyom suvi g'ujumga o'tadi. Bu diffuziya hodisasi deb ataladi. Tayyor bo'lgan murabboda 70-75% quruq modda bo'ladi. Shunda u sifatini yo'qotmaydi va buzilmaydi.

Kompot tayyorlash uchun uzum yangi uzilgan bo'lishi kerak. Tozalanib yuvilgan uzum donalari bankalarga zich joylashtiriladi. So'ng ustidan tiniqlashtirilgan shakar qiyomi quyiladi. Qiyomni bankalarga quyishdan oldin harorati 80 °C dan kam bo'lmasligi kerak. Idishlar to'ldirilab zich berkitiladi va sterilizatsiyaga qo'yiladi.

Marinadlangan konservalar yangi uzilgan, donasi yirik, xo'raki navlardan tayyorlanadi. Buning uchun sirka kislotasi, tuz, shakar, ziravor va xushbo'y ko'katlar qo'shib marinat tayyorlanadi. Marinadlarni tayyorlashda sirka kislotasi 0,9 % miqdorda qo'shiladi. Lekin mikroorganizmlar zivojlanishini oldini olish uchun ular sterilizatsiya qilinadi. Sirkaning ma'lum miqdori isitilib 70-80 °C da konserva banklarga quyiladi. Sirka albatta, o'tkir qilib tayyorlanadi. 100 °C li suvda konservalar 1 litrli marinatlangan 1-2 litrli bankalar 5-7 daqiqa va 3 litrli bankalar 20 daqiqa davomida pasterizatsiyalash tavsiya etiladi.

Kishmish - quritilgan uzum mahsuloti. Kishmish tayyorlashda quyidagi usullardan foydalaniladi: Objosh - uzumni ishqorli qaynoq suvga botirib olib oftobga quritish usuli. Shtabel – bu usulda asosan oq rangli uzumlar quritilib, oltingugurt bilan dudlanadi.

Kishmish tayyorlashda asosan, Oq kishmish, Qora kishmish, Pushti kishmish, Xishrau kishmish, Sultoni rizamat, Qora janjal, Andijon qorasi kabi navlardan foydalaniladi. Likyor - kuchli spirtli ichimlik. Tarkibida 20% dan 30% gacha qand, 45% gacha (hajmiga nisbatan) spirt bo'ladi. Tayyorlash uchun tarkibida qandi ko'p bo'lgan uzum navlari ishlatiladi, qandi kam bo'lganida esa konsentrlangan uzum sharbati qo'shiladi.

Dunyo bo'yicha turli xil mashxur likyorlar tayyorlanadi. Agar vino tarkibida etil spirti 0,5% dan oshmasa u alkogolsiz vino hisoblanadi. U ishlab chiqarishning barcha bosqichlaridan o'tgan, oxirida spirtni olib tashlaydigan va ichimlikning organoleptik xususiyatlarini saqlaydigan oddiy sharobdan tayyorlanadi.

Alkogolsiz vino bozorda yaqinda paydo bo'lgan bo'lsada uni ishlab chiqarish texnologiyasi rimliklar va misrliklarga qadimdan ma'lum bo'lgan. Ular alkogolsiz vino ishlab chiqarish uchun qisqa muddatli isitish usulidan foydalanganlar.

Bu usulda etil spirt 78 °C haroratda bug'lanadi, lekin bu bilan birga vino ham o'z ta'mini sezilarli darajada yo'qotadi. Shuning uchun bugungi kunda vinoning ta'mi va foydali xususiyatlarini yo'qotmaydigan usullar qo'llanilmoqda.

Bu usullarga teskari tormoz distillash va vakuumli distillash kiradi. Teskari tormoz distillash usulida vino tayyorlash moduli orqali o'tkaziladi, so'ng suv va spirt membranalaridan o'tadi. Bu orqali vinoda xushbo'y va aromatik moddalar saqlab qolinadi. Ajratish moduli orqali yetarlicha uzoq aylanish jarayonida, sharobga doimo suv qo'shiladi va natijada spirt yo'qoladi yoki minimal 0,5% darajaga yetadi. Faqat bu usulni kamchiligi ko'p vaqt talab etilishidir.

Ikkinchi usul 1908 - yilda doktor Karl Yung tomonidan ixtiro qilingan bo'lib, bu vino tayyorlash va sotishning tezkor usulidir. Bu usulda spirtli ichimliklar 27 °C da ham vakuum ichida bug'latiladi va sharobning ta'mi va xushbo'yligi saqlab qolinadi.

Bugungi kunda malakatimizda vinochilik sanoatiga katta e'tibor berilmoqda. Jumladan, davlat tomonidan 2021- yil oxirigacha vinochilik sanoatini rivojlantirish, vino eksportini oshirishga va uzum ekin maydonlarini ikki barobarga kengaytirishga doir chora tadbirlar majmuasi ishlab chiqildi. Bu albatta iqtisodiyotimizni yuksalishiga, aholi turmush sharoitlarini yaxshilanishiga olib keladi.

Foydanilgan adabiyotlar:

1. Bo'riyev X.Ch., Jo'rayev R., Alimov O. Meva-sabzavotlarni saqlash va dastlabki ishlov berish. - T.: Mehnat, 2002
2. Vinochilik texnologiyasi fan dasturi. Abdullayeva B. A. Qosimxo'javeva D.A. 6 – bet, Toshkent 2018
3. <https://swn.ru/>
4. <https://centralasia.media/>
5. <https://arxiv.uz/uz/>
6. <https://uz.wikipedia.org>
7. <https://www.ziyonet.uz>

ФИО автора: *Diyorova Muqaddas Norturayevna*

Surxondaryo viloyati Sariosiyo tumani Maktabgacha ta'lim bo'limiga qarashli 4- sonli Maktabgacha ta'lim tashkiloti logoped-psixologi

Название публикации: «NUTQIDA KAMCHILIGI BO'LGAN BOLALAR TAFAKKURINING XUSUSIYATLARI»

Anotatsiya: Nutq fikrlash faoliyat mexanizmi sifatidagi bunday jarayonlar xususiyatiga nutqiy fikrlashning muayyan turi umumlashgan yoki aniq hodisaviy turi to'g'ri keladi. Soz manosi tizimi va nutq patologiyasi tizimlarining mana shunday ozaro shartlangan o'zgarishi, meyorlar kabi, tafakkur va nutq birligini asosli ravishda aks etadi.

Kalit so'zlar: Nutq, tafakkur, maktabgacha ta'lim, fikrlash mexanizmlari.

Bolalar psixik rivojlanishining boshqa tomonlari bilan nutq buzilishining chambarchas bog'liqligiga ular tafakkurining o'ziga xos ba'zi xususiyatlari sabab bo'ladi.

Nutqi to'liq rivojlanmagan bolalarni intellektning jalb etilmagan (noverbal) sharoitiga qarab uch guruhga ajratish mumkin (O.N.Usanova, T.N.Sinyakova):

1) jalb etilmagan intellektning rivojlanishi ba'zi bolalarda me'yordagidan birmuncha farq qiladi. Bunda intellekt rivojlanishining shu o'ziga xosligi nutqdagi qiyinchiliklar bilan bog'lanmagan va ularga bo'ysunmaydi. Mualliflarning ma'lumotlariga ko'ra, bu guruhni NTR li bolalarning 9% i tashkil etadi.

2) jalb etilmagan intellektning rivojlanishi me'yorga mos keladi (27%),

3) jalb etilmagan intellektning rivojlanishi me'yorning past chegarasiga mos keladi, lekin doimiy emasligi bilan xarakterlanadi: aniq paytlarda bolalar intellektning me'yordan pastligini ko'rsatishi mumkin. Foiz hisobida eng ko'p guruh – 63%.

Dj. Ravenning (M.A.Fotekova) rangli ilg'or matritsaning bolalar varianti yordamida aniq - obrazli fikrlashning xususiyatlarini o'rganishda topilgan edi,

vazifalarni muvaffaqiyatli bajarish bo'yicha kichik yoshdagi bolalar jamoasi xilma - xil va har xil guruhlar bilan ko'rsatilgan. Aniq vazifalarni bajarish natijalariga ko'ra ko'proq muvaffaqiyatli guruh nutq patologiyasi qo'pol bo'lmaganligi bilan xarakterlanadi (ovoz talaffuz qilishdagi kamchiliklar va grammatik qurilmaga egalik qilishning bo'shligi). NTR li 37% ga yaqin bolalar past darajani ko'rsatdilar. Nutq maktablarining 7% bolalarigina me'yorda rivojlanayotgan tengdoshlariga o'xshab, bilish faoliyatlarining xususiyatlari bilan ko'rsatkichlarga yaqinlashadilar.

V.A.Kovshikov, Y.A.Yelkin, motor alaliyali bolalarning tafakkurini tadqiq qilar ekan, bir nechta tushunchalarni chegaralab qo'ydilar: bilim – borliqni bilishda o'tgan zamon tajribasi natijalarida shakllangan majmuaviy to'plam (obrazlar, tasavvurlar, tushuncha), qaysiki, fikrlash operatsiyalari uchun manba bo'lib xizmat qiladi; psixik faoliyatning o'z - o'zini tashkil qilishi – bilish faoliyatini va uni boshqarishni faollashtirishga qaratilgan yaxlitlik bo'lib, tafakkur jarayonini oqishi va muammoli vaziyatlarni hal qilib berishi uchun kerakli sharoit yaratib beradi; shaxsiy tafakkur - muammoli vaziyatlarni hal qilishga yo'naltirilgan jarayon.

Tadqiqot jarayonida quyidagi natijalar olindi: nutqi rivojlanmagan bolalarda bilimidagi kamchiliklar tafakkur jarayoni va natijalariga va o'z - o'zini tashkil qilishning buzilishiga ko'proq ta'sir qiladi. Ularda atrofdagilar to'g'risida yetarli hajmda ma'lumotlar bo'lmaydi, borliqdagi predmetlarning xususiyatlari va funksiyalari haqida, hodisalarning sababtergov aloqalarini o'rnatishda qiyinchiliklar tug'iladi. O'z - o'zini tashkil qilishning buzilishida hissiyotli-iroda va motiv doirasidagi kamchiliklar sabab bo'ladi va psixojismoniy tormozlanish kamdan-kam to'xtab qolishi va vazifaga qiziqishning yo'qligi namoyon bo'ladi. Bolalar, ko'pincha, siz taklif qilgan muammoli vaziyatga uzoq vaqt qo'shilmaydilar, yoki aksincha juda tez vazifani bajarishga kirishib ketadilar, lekin bunda vazifaning hamma xususiyatlarini hisobga olmasdan muammoli vaziyatni yuzaki baholashadi. Boshqalar vazifani bajarishga kirishadilar, lekin unga qiziqishlari tez yo'qoladi, xatto vazifa to'g'ri bajarilayotgan bo'lsa ham, ishni tugatmasdan ishlashdan bosh tortadilar. Bunda nutqi rivojlanmagan bolalarda fikrlash operatsiyalarini to'g'ri amalga oshirish sharoiti

qoidaga ko'ra, saqlangani o'z - o'zini tashkil qilishni tartibga solish va bilim zahiralarini kengaytirilganligi ochib ko'rsatiladi.

Ularning yoshiga mos bo'lgan fikrlash operatsiyalarining rivojlanishi uchun to'liq ma'noda dastlabki shartlarni qo'lga kiritib, bolalar, aniq obrazli fikrlashning rivojlanishida orqada qoladilar, maxsus o'qitish jarayonisiz tahlilni, tozalashni, solishtirishni, turkumlashni, ortiqcha tushunchaning yo'qligi va qiyosiy natija chiqarishni qiyinlik bilan amalga oshiradilar. Nutqi rivojlanmagan bolalarda aniq obrazli fikrlashning kamchiliklari faqat ikkilamchi emas, balki birlamchi xarakterga ega bo'lishi mumkin, bu sharoitda ular bosh miya po'stlog'ining tepagardan qismining yetarli emasligi shart qilinadi. Nutq nuqsoni og'ir ifodalangan darajadagi ko'pchilik hollarda nutq rivojlanmaganida aniq - obrazli fikrlashning shakllanmaganligi bilan bog'langan (T.A.Fotekova). Nutqi to'liq rivojlanmagan ko'p bolalar uchun fikrlashning rigidligi xos bo'ladi. (L.I.Belyakova, Y.F.Gargusha, O.N.Usanova, E.L.Figeredo).

Nutq maktablari bolalarining fikrlash nutqini tadqiq qilinganida (I.T.Vlasenko) quyidagi xususiyatlar, shaxsiy nutqning buzilishi bilan emas, balki o'zining psixologik mexanizmiga ko'ra nutq rivojlanmasligining tizimi bilan birlamchi bog'langanligi topildi. Predmet obrazi bilan so'zning ichki rejadagi nutq fikrlashini o'rnatish bu bolalarda nutq ko'rinishlarining fikrlash bo'limiga o'tishi yoki aksincha, ichki nutq mexanizmining shakllanganligini yetishmasligidan buziladi (masalan, bilvosita esda qolish).

Me'yorda rivojlanayotgan sog' bolalarda faraz qilishni tadqiqot qilishga bag'ishlangan manbalarda, faraz qilish bilan nutqning uzviy bog'liqligi ta'kidlanadi. L.S.Vigotskiy: «Faraz qilishning rivojlanishini kuzatish bu funksiyaning nutq rivojlanishiga bog'liqligini ko'rsatdi – deb yozgan. Nutq rivojlanishining to'xtab qolishi faraz qilishning ham to'xtab qolishini boshlaydi».

V.P.Gluxovning tadqiqoti nutqi to'liq rivojlanmagan bolalarda faraz qilishning xususiyatlari haqida xulosa qilishga imkon beradi. Bu turdagi bolalar faraz qilishning samarali faoliyati bosqichida me'yorda rivojlanayotgan tengdoshlaridan orqada qolishadi. Sinash uchun berilgan geometrik figuralarning rasmini tayyorlashda va

vazifalarni bajarishning oxirida nutqida patologiyasi bor bolalarga nisbatan, nutqi me'yorda sog' bolalar o'rtacha 5 ta namuna ko'p rasm yaratishdi. NTR li bolalarda yaqin atrofdagi narsalardan namuna ko'chirilib 2,5 baravar ko'p rasmlar belgilandi, ularda shaxsiy rasmlarining qaytarilishi ko'proq qayd qilindi va topshiriqqa aynan bo'lmagan rasmlar ham bor. Nutqida patologiyasi bor bolalar uchun bir xillik va shtamplangan nusxa ko'chirish xos, ularning ishga kirishib ketishi uchun ancha ko'p vaqt kerak bo'ladi, bu jarayonda tanaffuslarning uzoq cho'zilib ketishi belgilanadi, faoliyatni kuchdan qolishi kuzatiladi.

Nutqi rivojlanmagan bolalarning bajargan rasmlari bo'yicha javoblarida, tasvirlangan narsalarning qisqa-qisqa, oddiy nomlanishiga olib keladi yoki bo'lmasa kalta gap ko'rinishini oladi. Nutqi rivojlanmagan bolalarda (lug'at boyligi kambag'al, ibora nutqining shakllanmaganligi, agrammatizmlar va b.) ijodiy faraz qilishning orqada qolishi bilan bolalarning og'zaki ijodi uchun jiddiy to'siqlar yaratadi.

Noverbal aqlning idrok holatiga ko'ra (O.N.Usanova, T.N.Sinyakova) NTRli bolalarni uch guruxga bo'lish mumkin:

28. nutqi me'yordan birmuncha farglanadigan bolalar;

Bunda akl idrok uziga xosligi nutkiy kiyinchiliklarga boglik emas va ularga emasdur. Mualliflar ma'lumotiga kura, bu gurux barcha NTRli bolalarning 9% ini tashkil kiladi – me'yorga to'g'ri keladi (27%);

29. me'yorning kuyi chegarasiga to'g'ri keladi, biroq noturg'unligi bilan tavsiflanadi (muayyan paytlarida ular me'yordan kuyi aql-idrok holatini ko'rsatish mumkin). Biz foizga ko'ra eng ko'p sonli gurux (63%).

Yoshiga yarasha bo'lgan fikrlash jarayonlarini rivojlantirish uchun to'la darajada asosga ega bo'lib, bolalar biroq, ko'rgazmali tasavvurli fikrlash rivojlanishi orqada qoladi, maxsus ta'limsiz tahlil, sintez, solishtirish, tasniflash, ortiqcha tushunchani chiqarib tashlash va o'xshashlik bo'yicha xulosa qilishni qiyinchilik bilan egallaydi. Nutqi to'liq rivojlanmagan bolalardagi ko'rgazmali – tasavvurli fikrlash kamchiliklari nafaqat ikkilamchi, balki birlamchi xususiyatiga ular bosh miya qobig'i tepa-ensa qismlardagi kamchilik bilan shartlangan. Nutq to'liq rivojlanganligida ko'rgazmali-tasavvurli fikrlarni shakllanganligi ko'p holda ifodalanganligi darajasiga

ko'ra nutq nuqsoni og'irligi bilan bog'langan (T.A. Fotekova). NTRli ko'pgina bolalar uchun shuningdek fikrlash rigidligi xos, (L.N. Belyakova, Y.F. Garkusha, O.N. Usanova, E.L.Figeredo).

L.S. Vigotskiy ta'kidlaganki, tushunchalarning ortiq darajada bo'linishi hamda umumiylik me'yori buziladi, so'z ma'nosidagi mavxumlik va aniqligi birinchi yo'qolishi sodir bo'ladi. So'z ma'nosi ortida turgan beixtiyor tafakkur jarayonlarining bilish va xususan tafakkur faoliyatida ixtiyoriy ravishda kechadigan tahlil qilish va sintez bilan boglikligi bejiz emas. Tafakkur qanchalik to'liq rivojlangan bo'lsa, shunchalik so'z ma'nosi to'liqdir, ya'ni tafakkur jarayonlari, so'z ma'nosi ortida turib, shaxsiy fikrlash darajasida kechadigan analiz va sintez bilan bog'langan.

I.T.Vlasenko afaziya bilan kasallangan bemorlarda so'z ma'nosi tuzilishini taxlil qilgan. Turli xil verbal parafaziyalarning (so'zli almashinuvlar) nutqni fikrlash buzilishi darajalari bilan o'zaro to'g'ri kelishi logopadlarda – afaziklarda xali yetarli o'rganilmagan. Verbal parafaziklar belgilovchi va umumlashtiruvchi so'z vazifalari qiyinchiliklarini kiritgan holda so'z ma'nolarini dolzarblashtirish qiyinchiliklari tufayli yuzaga keladi.

Motor afaziyali bemorlarda predmet nomi vazifasi uncha orqada emas, yoki saqlangan. Yanada yuqori tartibdagi parafaziya ustunligi aniqlanadi. (tushuncha – toifa borasida). Verbal parafaziya – bu tabiiy model, unda so'z ma'noviy tuzilishi o'zgarishining turli xil darajasi kuzatiladi. Bosh ma'noni belgini tanlashda tizimli nutkiy tafakkur jarayonlarining buzilishi izlanadigan so'z ma'nosining torayishiga olib keladi.

Nutq fikrlash faoliyat mexanizmi sifatidagi bunday jarayonlar xususiyatiga nutqiy fikrlashning muayyan turi – umumlashgan yoki aniq – hodisaviy turi to'g'ri keladi. So'z ma'nosi tizimi va nutq patologiyasi tizimlarining mana shunday o'zaro shartlangan o'zgarishi, me'yorlar kabi, tafakkur va nutq birligini asosli ravishda aks etadi.

Adabiyotlar:

- 1. Axmedova Z., Ayupova M., Xamidova M. Logopedik o‘yin. Toshkent 2013.*
 - 2. M. Ayupova. Logopediya. Toshkent-2007.*
 - 3. I.G. Veretennikova. Logopedicheskaya rabota s detmi doshkolnogo vozrosta. Toshkent – 1998.*
- Nurkeldiyeva D.A., Ayupova M.Y., Axmedova Z.M. Barmoqlar mashqi va logopedik o‘yinlar. Toshkent “Yangi asr avlodi” 2007.*

ФИО автора: *Shavkatova Shahnoza Po'lot qizi*

Bux.DU Pedagogika fakulteti talabasi

Название публикации: «SHAXS RIVOJLANISHINING INDIVIDUALLIK XUSUSIYATLARI VA ULARNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI HAMDA AHAMIYATI»

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada shaxs va rivojlanishi, shaxsdagi individual xususiyatlar va ularning hayotimizdagi o'rni, individual xususiyatlarning turlari ularni rivojlantirish haqida so'z yuritilgan. Individual xususiyatlar nima, ular qanday paydo bo'ladi, bizning hayotimizda ular qanday rol o'ynaydi, qanday salbiy hamda ijobiy xususiyatlar mavjud, individual xususiyatlarni o'zgartirish mumkinmi yoki yangi xususiyatlarni o'zimizda rivojlantirish va buni qanday amalga oshirish mumkinligi haqida fikr bildirilgan. Har birimiz uchun muhim bo'lgan ushbu xususiyatlar bizning jamiyatda o'z mansab va mavqeyimizga erishishimizda, shaxslararo munosabat o'rnatishdagi muhimligi yoritib berilgan.

KALIT SO'ZLAR: shaxs, individual, xarakter, temperament qobiliyat, holat, iqtidor, tajriba.

ANNOTATION

This article discusses personality and development, individual characteristics in a person and their role in our lives, types of individual characteristics, their development. What are individual characteristics, how they appear, what role they play in our lives, how negative and there are positive features, whether it is possible to change individual features or develop new features in ourselves and how to do it. These qualities, which are important for each of us, highlight the importance of building interpersonal relationships in achieving our careers and positions in society.

KEYWORDS: person, individual, character, temperament ability, status, ability, experience.

KIRISH VA DOLZARBLILIGI

Psixologiyada shaxs va individ tushunchasi farqlanadi. Shaxs bu shaxslararo munosabatda subyekt vazifasini bajaruvchi, faoliyatning ma'lum bir turi bilan shug'illanuvchi, o'z ehtiyojlarini qondira oluvchi, jamiyatda o'z o'rniga ega ongli individga aytiladi. Individda bir borliqdagi jamiki tirik mavjudodlarni kiritishimiz mumkin. Professor, olim, chaqaloq, aqli zaif odamni ham individ deb atay olamiz. Har qanday shaxs individ bo'la oladi, ammo har qanday individ shaxs bo'lolmaydi. Shaxs yuksak taraqqiyot bosqichiga yetgan hisoblanadi. Shaxsda o'ziga xos boshqalarda takrorlanmas, faqatgina o'zigagina tegishli individual xususiyatlar mavjud. Har birimiz bir-birimizdan ushbu xususiyatlarimiz bilan farq qilamiz. Individuallik insonning shaxsiy psixologik xususiyatlarining betakror birikmasi hisoblanadi. Shaxsning individual xususiyatlariga; xarakter, temperament va qobiliyat psixik jarayonlar, holatlar, dunyoqarash, iqtidor, faoliyat motivlari, inson maslagi kabilar kiradi. Bizga ushbu xususiyatlarni bilish hamda o'rganish juda muhim hisoblanadi. Oddiygina misol har birimiz o'zgacha fikrlaymiz va dunyoqarashlarimiz ham o'zgacha. Hammamiz ham o'zimizning qandayligimiz, qanday yashirin va ko'zga tashlanuvchi xususiyatlarimiz borligiga qiziqamiz. Nafaqat o'zimiz balki atrofdagi do'stlarimiz, oila a'zolarimiz, hamkasblarimiz, ishchilarimiz, talabalarimiz, ustozlarimizning qanday xarakter yoki temperamentga egaliklariga qiziqamiz va buni bilish biz uchun qulaylik va atrofdagilar bilan tezda muomala kirisha olish imkonini beradi. Kim bilan qanday muloqot qilish kimga qanday murojaat qilish kerakligini uning bir nechta harakatlaridan payqash mumkin. Biz uchun muhim uchrashuvlar bo'lganda, ishga kirishimizda, do'st orttirishda ularning xatti- harakatlarini kuzatib ularning xarakter xususiyatlariga mos ravishda muomala qilish biz uchun ijobiy natijaga erishish siri hisoblanadi. Shunday ekan biz o'zimiz atrofdagilarimizni o'rganishimiz va muvaffaqiyatga erishishimiz uchun ularning individual xususiyatlarini o'rganmog'imiz muhimdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI Individual

xususiyatlarning asosiy 3 ta turini biz chuqur o'rganamiz va tahlil qilamiz. Bular; xarakter, temperament, qobiliyat.

“Xarakter” so’zi gerkcha so’zdan olingan bo’lib “tamg’a, belgi” degan ma’noni bildiradi. Xarakter shaxs uchun tipik hisoblanadi, shaxsning turli sharoitlarga munosabati bilan belgilanadi. Xarakter insonda har doim ham yorqin namoyon bo’maydi, yashirin holatdagi xarakterni ko’p uchratamiz. Ochiqroq qilib aytganda insonlarning asl yuzini muomalasining o’zidan bilib bo’lmaydi. Aslida xushmuomala, shirinso’z, madaniyatli ko’ringan inson umuman boshqacha qiyofada bo’lishi mumkin. Ya’ni o’zining qandaydir maqsadi yo’lida o’zini boshqacha tutishga harakat qiladi. Bunday holatda aslida biz uning qanday inson ekanligini haqiqiy xarakter xususiyatlarini birgina ekstremal vaziyat bilan aniqlashimiz mumkin. Xarakter inson tug’ilgandan to umrining oxirigacha o’zgarmaydi. Xarakter hech qachon o’zgarmaydi. Yangi xarakter rivojlanadi ammo o’zgarmaydi. Jaxldor odam jaxldorligicha qoladi, loqayd odam loqaydligicha qoladi. Ular aslida o’zgargandek tuyilishi mumkin yo’q unday emas, qandaydir manfaat uchun o’zini boshqacha holatda tumoqda. Qadimda Arastu va Aristotel davrida inson xarakterini tashqi ko’rinishiga qarab aniqlashgan. “Yo’g’on va kalta bo’yli kishi – qahr g’azabga moyil, “Uzun va ingichka bo’yli kishida qo’rqoqlik alomati mavjud deb qaralgan. Hozirgi zamon psixologiyasida shaxsning turli munosabatlari bilan belgilanadigan xarakter xususiyatlarining to’rtta tizimi mavjud.

Jamoa va odamlarga bo’lgan munosabat

O’z-o’ziga bo’lgan munosabat

Narsalarga bo’lgan munosabat

Mehnatga munosabat

Temperamentning ayrim xususiyatlarini u yoki bu tashqi ko’rinishga qarab belgilash mumkin. Shaxsning shiddatlilik (tezlik, impulsivlik) darajasini ikkita harakatdan

bittasini tanlamaydigan harakatga nisbatan qancha vaqt mobaynida qaror chiqarishiga qarab aniqlash mumkin. Agar ushbu yo'sinda temperamentning bir nechta xususiyatlari o'lchansa, u holda uning bir xususiyati qancha ko'p miqdorda ifodalansa temperamentning boshqa xususiyatining shuncha ko'p yoki, aksicha oz aks etishi kuzatiladi. Shaxs temperamentiga doir juda ko'p olimlar nazariyalari mavjud. V.Vundtning energetik nazariyasiga asosan insonga xos 2 ta xususiyatni aniqlaydi; kuchli, zaif hamda labil, barqaror. Bunga ko'ra kuchli, labil xususiyat xolerik tipga, kuchli zaif - sangvinik tipga, kuchli, barqaror – melanxolik tipga, zaif barqaror – flegmatik tipga xos xususiyatlar bilan belgilaydi. Krechmer va Sheldonning morfologik nazariyasi mavjud bo'lib, bunda u temperament tiplarini tana tuzilishiga qarab guruhlariga bo'ladi.

Leptozamat – tanasi silindrsimon, baland bo'yli, tekis ko'krak, uzun yuz, uzun burun, uzun qo'l – oyoqlar, ingichka suyaklar va mushaklar.

Piknik – bochka shaklidagi semirib ketgan, katta qorin, kichik bo'yin, dumaloq bosh.

Atletik yaxshi muskultura kuchli qurilish, keng yelka, tor sonlar

Formaning shakllanmasiligi, deformatsiya.

Sheldon 17 o'lchamli 3ta asosiy parametрни aniqladi.

Endomorf – rivojlangan ichki organ, zaif jismoniy, yog' to'qimalari ko'p.

Mezomorf – mushak tizimi rivojlangan, nozik, kuchli tanali, psixologik barqaror.

Ektomorf – teri va asab to'qimasi rivojlangan, tanasi mo'rt, mushaklari zaif, asab tizimi va hissiyotlari oson qo'zg'aladi.

Qobiliyat insonning shunday psixologik xususiyatidirki, bilim, ko'nikma, malakalarini egallash shu xususiyatlarga bog'liq bo'ladi. Lekin bu xususiyatlarning o'zi bu bilim va ko'nikmalarga taalluqli bo'lmaydi. Malaka, ko'nikma va bilimlarga nisbatan odamning qobiliyatlari qandaydir imkoniyat tarzida namoyon bo'ladi.

Qobiliyatlar imkoniyatlardan iborat bo'lib, biror bir ishdagi mahorat darajasi

haqiqatdir. Bolada namoyon bo'ladigan musiqasiga qobiliyati uning musiqachi bo'lishi uchun imkoniyatlar, maxsus ta'lim berilishi, qat'iyatlik, salomatligining yaxshi bo'lishi, musiqa asbobi, notalar va boshqa ko'pgina sharoitlar bo'lishi kerak. Bularsiz qobiliyatlar taraqqiy etmay turib so'rib ketishi mumkin. Qobiliyatlar inson umri davomida shakllanib boradi. Qobiliyat hamma insonda bo'ladi. Qobiliyatsiz insonning o'zi yo'q. Faqat qobiliyat shakllantirilsagina u yuzaga chiqadi. O'z ustida ishlash va ko'p bilim tajriba orqali shakllanadi.

XULOSA: shuni aytish joziki, shaxslardagi individual xususiyatlar uning o'zligini anglashi, kelajagi uchun qadam tashlashi, o'z – o'zini shakllantirishi uchun muhim hisoblanadi. Hammamiz o'zimiz va atrofimizdagi odamlarning qanday xarakter xususiyatlarga ega ekanliklarini bilishimiz lozim. Bu bizga tez kirishuvchanlik, ko'proq do'stlar orttirish va muloqot madaniyatini o'rnatishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. **“Yosh va Pedagogika psixologiya” M.X.Xolnazarov, M.Q.Muxliboyev
Toshkent -2014**
2. **“Umumiy psixologiya” E.G'oziyev**
3. **L.G.Asmolov “Psixologiya lichnosti”**
4. **S.L.Rubinshteyn “ Problemi obshey psixologii”**
5. **<https://lib.cspi.uz>**
6. **<http://www.ma'naviyat.uz>**
7. **<http://tsue.scienceweb.uz>**
8. **<https://uz.m.wikipedia.org>**

ФИО автора: *Makhliyo Odilova Nizomiddin kizi*

Pupil of Secondary school 2

Название публикации: «THE ROLE OF TEACHER IN TEACHING ENGLISH»

ABSTRACT

Teaching English has undergone tremendous changes over the years, especially over the past ten years. Currently, such alternative approaches, such as mastering communication, technical skills, interpersonal skills, ICT literacy, are gaining in importance. This article discusses new educational methods, new teaching design, contemporary devices needed for switch and the role of teacher in teaching English.

Key words: innovative methods, task-based language teaching, ICT, role of the teacher, teaching English.

Teaching English has undergone tremendous changes over the years, especially over the past ten years. Previously, students were used to studying and assimilation of material in the framework of lectures with an option of relevant data from the set texts. Currently, such alternative approaches, such as mastering communication, technical skills, interpersonal skills, ICT literacy, are gaining in importance. Teachers who have practiced the grammatical translation method in during the former decade, relied solely on the black board as an accordingly equipment to convey the communication skills in English language teaching. The classroom still dominates the projectors as another medium for the teacher. Such teachers believed in the teaching of teaching and practice. Previously, explorers have paid great notice to authentic and significant contextualized discourse. They then focused on successful adult second language studying as a parallel process of foreign language studying. To put it mildly, the readers presented the content of the lecture, and the students listened to it. The teaching kind get accustomed to be sluggish and the learners played negligible role in the learning process. Over time, plenty of teachers and students have found that the traditional classroom lecture approach has demarcated effectiveness in both teaching and learning. This method has stayed in practice for a long period of time due to its focus on the functional use of the English language. However, nevertheless, this method was fruitless.

Ever since the concept of “communicative competence” entered scientific use, hopes for productive mastering of a foreign language have been associated with this methodological construct. The popularity of the designation was promoted by active research of communication models, which were based on communicative competence [1]. It was expected that if communicative competence is formed and the solution to this problem is confirmed by pedagogical measurements, students will be able to successfully communicate in a foreign language. In fact, it turned out that school graduates who demonstrate a satisfactory level of results in language tests often suffer communication failures in real communication in a foreign language [2]. Communicative competence, while other components of the construct of readiness for foreign language communication remain out sight of students and teachers. In addition, to language skills and speech skills, communicative success also depends on other properties of the intellect and personality in general, which determine the readiness to communicate [3] and overcome communication barriers [4]. The nature of communication barriers shows that the reason for communication failure is not only insufficient language proficiency, but also the unwillingness of communication participants to overcome communication barriers at the expense of their intellectual and personal qualities.

The communicative language teaching method is more student-centered and less time-consuming. The quality of teaching is better and student's applied communicative skills in English can be effectively cultivated, which means that student's communicative competence will develop successfully. New language programs, for example PreSETT curriculum has been developed for the effective development of competence, sociolinguistic competence and pragmatic competence constitutes language. Using descriptor scales, a student's level of language proficiency is measured. Descriptors are composed of a number of can do statements that have received a lot of attention. The teaching and learning process also places particular emphasis on student engagement and teacher empowerment.

Most English teachers are convening various types of conferences and workshops to create a platform and learn about upcoming ideologies in ELT, as well as improve their professional level. Academic qualifications alone cannot help teachers grow professionally; on the other hand, they must be equipped with modern materials. There were too many methods of teaching English. World globalization is inseparable from teaching English- it is the development of information and communication technologies. Emerging trends in teaching English languages, such as the interactive approach, are evolving as a result of constant research. There are thousands of web-based English classes that offer training in various basic language skills such as teaching, speaking, reading and writing in interactive ways. Researchers, have defined the term "role" as a technical term that originally came from sociology and refers to the general concept of how an individual should behave. Several techniques highlight different roles for the language teacher. In some, the role of teacher is part of the design, a component of the method. In others, it is a learning facilitator, supervisor, homeroom teacher, counselor, and sometimes a co-communicator with students. For others, the teacher plays the role of a controller, organizer, evaluator, promoter, participant, resource, mentor and observer. The task of modern teaching is communicative language teaching. Experiential learning by doing as the main conceptual framework for TBLT.

Task-based language teaching (TBLT), also known as task-based instruction (TBI), focused on using authentic language and asking students to complete meaningful tasks using the target language. Such tasks may include visiting a doctor, conducting an interview, or contacting customer service for help TBLT breaks down traditional class barriers because what's in TBLT. The role of student changes significantly. The teacher becomes a true mediator, a teacher for exclusively dialogical communication. The role of the teacher is not completely avoided, but limited: the teacher must be a guide on the side. The role of the teacher is a facilitator, independent participant, analyst, and group data manager.

REFERENCES:

1. Moore, P. J. (2018). Task- Based Language Teaching (TBLT). The TESOL encyclopedia of English language teaching, 1-7.
2. McQuail D., Windahl S. (2013). Communication models for the study of mass communications.
3. Alptekin C. (2002). Towards intercultural communicative competence in ELT // ELT Journal. № 56 (1). P. 57-64.
4. Jalolov J. Methods of teaching English in high school. – Tashkent, Teacher's Publishing House, 1997.
5. Khidirova, M. K., & Nashirova, S. B. (2021). Communicate Task-Based Approach in ELT. Pindus Journal of Culture, Literature and ELT, 6, 111-115.

6. Khidirova, M. K., & Nashirova, S. B. (2021). Communicate Task- Based Approach in ELT. *Pindus Journal of Culture, Literature and ELT*, 6, 111-115.
7. Nashirova, S. B. (2021). The use of project work in task-based language teaching. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 576-580.
8. Khidirova, M. K. K. (2021). The effectiveness of project technology in ELT. *Science and Education*, 2(6), 455-457.
9. Harmer, J. (2007). *The practice of English language teaching*. Harlow, England: Pearson Longman
10. Ur, P. (1996). *A course in language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press

ФИО автора: *Yusupov Jasurbek*

The State Tax Committee of Uzbekistan, Uzbekistan

Название публикации: «THE VALUE ADDED TAX (VAT) GAP ANALYSIS: CASE STUDY OF UZBEKISTAN»

ABSTRACT

The study would be the first practical study of VAT gap analysis in Uzbekistan. There were many researches related to VAT, but up to now there not comprehensive analysis on the gap issue. By using macro and micro data we will evaluate overall gap including policy gap and compliance gap.

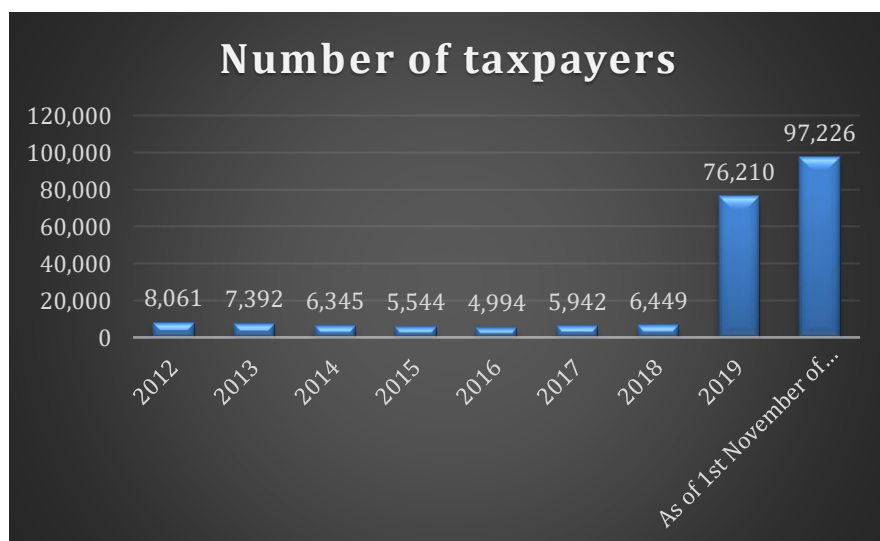
Keywords: Value-Added Tax, Tax Compliance, Tax Administration, Tax Gap.

INTRODUCTION

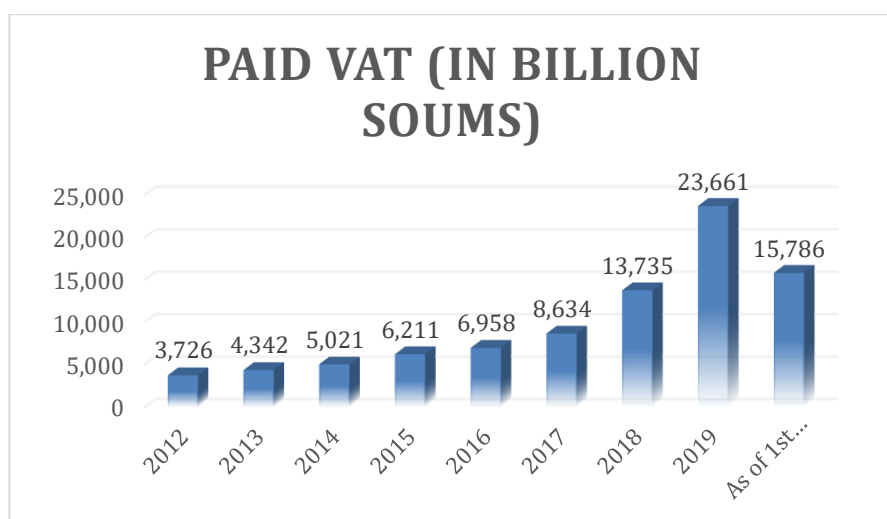
The VAT gap has become important for tax administration in Uzbekistan in recent years due to increasing number of taxpayers of VAT (Graph 1). According to the amendment to the Tax code in 2018, whose turnover exceeded more than 1 billion soums, had to pay the VAT from 2019. Therefore, in 2019 number of VAT taxpayers sharply increased and reached to 76210 from 6449. Moreover, in 2020 new Tax code has been introduced and farmers and importers also became VAT taxpayers. Even though the number of taxpayers increased sharply, VAT paid by companies not changed respectively in this period (Graph 2). Moreover, VAT revenue is still being an important source of total budget in Uzbekistan (Graph 3).

Tax gap analysis provides tax administrators and policy makers, and their stakeholders, with a measure of the amount of tax revenues lost through noncompliance, avoidance, and the impact of policy choices (Figure 1).

Graph 1.

Graph 2.

Graph 3.

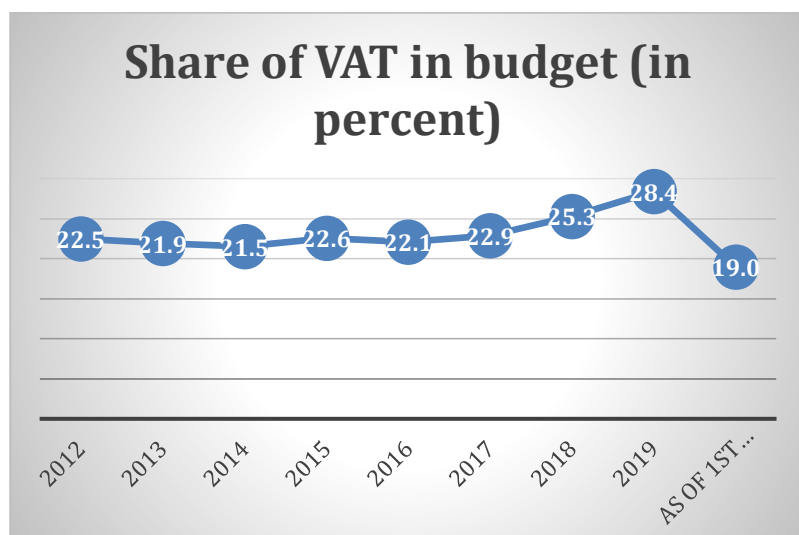
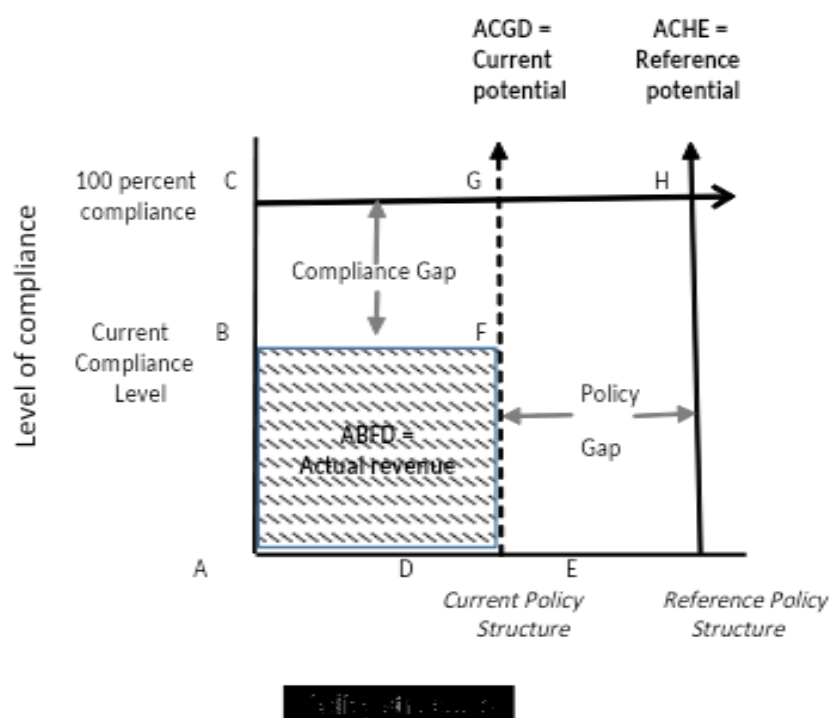

Figure 1. Illustration of the Components of the Tax Gap.

BACKGROUND AND SIGNIFICANCE

Finding the nature and causes of the VAT gap is also an issue on which many researchers concentrate. Understanding the factors that influence the VAT gap could

potentially help in reducing it by making changes to the VAT system and adjusting VAT policy. The significance of the research is to reveal to the government real picture of the VAT gap, especially which sectors are more vulnerable to create the gap.

REVIEW OF PRIOR STUDIES AND LITERATURE

This research mostly motivated by IMF's "The Revenue Administration—Gap Analysis Program: Model and Methodology for Value-Added Tax Gap Estimation" (Hutton, 2017). Moreover, research on 24 EU Member States showed that final consumption of households and non-profit organizations in each state, with a positive impact on the VAT gap, and share of VAT in GDP, reducing the VAT gap (Zidkova, 2014). In Africa's case, research VAT gap for Uganda showed that manufactures were found to have large compliance gap (Lakuma & Sserunjogi, 2018).

AIMS AND RESEARCH QUESTIONS

Because of the study of VAT gap is new frontier in the field of finance and economics, the main aim of the research is to evaluate compliance and policy gap in Uzbekistan.

Following research questions will be revealed during the study:

1. What is the compliance gap and how it is measured?
2. What is the policy gap and how it is evaluated?
3. What are the scopes of compliance and policy gap in Uzbekistan?
4. How the results could be utilized in taxation?

As a research method of estimating VAT noncompliance, it will be used top-down approach. A top-down approach aims to provide a comprehensive assessment of all tax losses by measuring the gap as the difference between estimated potential revenue and actual revenues. The estimates for potential revenue are typically produced using statistical data. This approach does not identify the compliance behaviors creating the losses (Hutton, 2017).

IMPLICATIONS AND CONTRIBUTION TO KNOWLEDGE

This research would be the first comprehensive study of VAT gap analysis in Uzbekistan. The results could be used for evaluating VAT gap by tax administrations or for further studies. Furthermore, analysis would be done in sectoral basis, which would define the real risk in these sectors and the results could serve for investigation and audit these sectors.

REFERENCES

- Hutton, E. (2017). The Revenue Administration-Gap Analysis Program : Model and Methodology for Value-Added Tax Gap Estimation . *INTERNATIONAL MONETARY FUND*, 32.
- Lakuma, C. P., & Sserunjogi, B. (2018). *The Value Added Tax (VAT) analysis for Uganda*. Research Series: Economic Policy Research Centre (EPRC).
- Zidkova, H. (2014). DETERMINANTS OF VAT GAP IN EU. *Prague Economic Papers*, 514-530.

ФИО авторов: Каримова Гулноза (ўқитувчи),

Адхамова Хосият (талаба),

Хомидова Шахноза (талаба),

Абдурахмонова Шахноза (талаба)

Фарғона давлат университети

Название публикации: «МИЛЛАТЛАРАРО ТОТУВЛИК - ТИНЧЛИКНИНГ АСОСИЙ МЕЗОНИ СИФАТИДА»

Аннотация: Миллатлараро тотувлик ғояси - умумбашарий қадрият бўлиб, у турли халқлар биргаликда истиқомат қиладиган минтақа ва давлатлар миллий тараққиётини белгилайди, шу жойда тинчлик ва барқарорликнинг кафолати бўлиб хизмат қилади.

Ушбу мақолада миллатлараро тотувлик ғояси илмий жиҳатдан тадқиқ этилган.

Калит сўзлар: миллатлараро тотувлик, фуқаролик жамияти, инсон, қадрият, тинчлик, миллий тараққиёт.

Тинчликни таъминлаш, барқарорликка ва фаровонликка эришиш ҳар доим, ҳар бир халқнинг асосий орзу умидларидан, мақсадларидан бўлиб келган. Кўпмиллатли мамлакатларда турли миллатлар ўртасидаги тотувлик ва ҳамдўстлик мамлакат ривожланиш гарови бўлиб келган. Мустақаллигимизни илк йиллариданоқ тинчлик, барқарорлик ва фаровонликни таъминлаб берувчи омилларни кучайтиришга катта эътибор бериб келинмоқда.

Мустақиллик даврида “Миллатлараро тотувлик”, “миллатлараро ҳамжиҳатлик” ғояларига миллатлараро муносабатлардаги асосий ғоялар сифатида алоҳида аҳамият бериб келинмоқда. Бунинг самарасини бугунги ижтимоий-сиёсий ҳаётимизда кўриб гувоҳи бўлиб турибмиз. Мамлакатимизда турли миллат вакиллари ўртасидаги ўзаро тотувлик жамиятимиз барқарорлигининг муҳим шарти экани юксак қадрланмоқда. Миллатлараро

тотувлик таъминлангани туфайли демократик ўзгаришларда ҳар бир ўзбекистонлик фуқаро эркин иштирок этмоқда.

Мамлакатимизда 130 дан ортиқ миллат ва элат вакиллари тинч ва осойишта, ягона оила фарзандларидек аҳил ва иноқ яшашларида маданий марказларнинг роли бекиёс. Бугунги кунда улар давлатимиз мустақиллигини мустаҳкамлаш, демократик жамият қуриш ва ривожланган бозор иқтисодиётини шакллантиришда муҳим аҳамиятга эга бўлиб, мустақиллик йилларида “Ўзбекистон-умумий уйимиз” мавзусида амалий тадбирларни ҳаётга тадбиқ этиб келишмоқда. Яъни, улар ўз тили, маданияти ва санъати, халқ ҳунармандчилиги, урф-одатлари ва анъаналарини ривожланиши учун барча шарт-шароитлар яратилганини таъкидламоқчимиз.

Ўзбекистонда миллатлараро муносабатларни ривожлантиришда анжуманлар ва давра суҳбатлари, турли фестиваллар, концерт дастурлари, танловлар, кўргазмалар, санъат арбоблари билан учрашувлар, миллий маданият кунлари ва декадалари, миллий анъанавий байрамлар ўз моҳиятига эга бўлган омиллардир.

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти Ислам Каримов асарларида асослаб берилган, берилган миллат, халқ, жамиятнинг бирлаштирадиган, барча миллат ва элатларга бирдай таллуқли бўлган миллий мафкурамизда миллатлараро тотувлик ғояси тинчлик ва барқарорлик замин сифатида эътироф этилган. Жумладан, “Бежиз эмаски, юртимиздаги қайси хонадонга кирманг, қандай йиғин ёки марака бўлмасин, фотиҳага қўл очилганда, ёш-у қари, эркаг-у аёл – барчамиз Яратгандан тинчлик ва осойишталикни сўраб дуо қиламиз”[1, 73].

Миллатлараро тотувлик ғояси – умумбашарий қадрият бўлиб, турли халқлар ва элатлар биргаликда истиқомат қиладиган минтақа ва давлатлар миллий тараққиётини белгилайди ва шу жойда тинчлик ва барқарорликни кафолоти бўлиб хизмат қилади. Жамият аъзоларини айниқса ёшларни байналминал руҳда тарбиялаб бориш миллатлараро муносабатлар тараққиётига катта таъсир кўрсатади. Вояга етиб келаётган ёшларни

байналминал руҳида тарбиялаш, уларда миллатлараро муносабат маданиятини шакллантириш миллатлараро муносабат маданиятини шакллантириш миллатчилик ва шовинизм сингари иллатларни бартараф этишнинг муҳим омилларидан ҳисобланади.

Турли миллат вакилларига ҳурмат туйғусида бўла олишлик маънавий маданият сифатида инсон камолоти ва жамият ҳаёти учун зарурдир. Бошқа миллат вакилларига ҳурматда бўла билишлик тарбияли, жамият аъзоларини бир-бирига ҳурмат ва иззат билан қараш керак эканлигини, уларнинг фикрлари, мақсадлари, интилишлари бир хил эканлигини англатади. Турли миллатларга ҳурмат қила олишлик тарбияли ўз миллати ва элатини бошқа миллат ва элатлардан юқори қўйишни, миллий манманликни, миллий маҳдудликни инкор этади.

Озод ва обод Ватанни яратишда, жамият ҳаётининг фаровонлаштириш ва эркинлаштиришда миллий тотувлик, мамлакатдаги кўп миллатли халқнинг бирлиги, миллатлараро муносабат маданиятининг аҳамияти каттадир. Миллатлараро муносабат маданияти негизида халқларнинг ишонч, тенглик ва ҳамкорлик принциплари асосидаги ўзаро муносабатлар ётади. Миллатлараро муносабат маданиятини шакллантиришда миллий тотувликни таъминлаш асосида миллатларнинг тенг ҳуқуқлилигини, ҳар бир кишининг қайси миллатга мансублигидан қатъий назар фуқаролик ҳуқуқи ва эркинлигини таъминлаш зарурлигини билдиради.

Ўзбекистон Республикасида барча этник гуруҳлар ва миллатлар ўртасида шу ҳудудда яшайдиган ҳар қандай одамга ўзини эркин ва тенг ҳуқуқли деб ҳис қилиш учун барча имкониятлар яратилиб берилган. Уларнинг фуқаролик, шахсий, ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ҳуқуқлари Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида “Фуқаролар сайлов ҳуқуқларнинг кафолатлари тўғрисида”ги Қонунда Ўзбекистон Республикасининг барча фуқаролари “ижтимоий келиб чиқиш”, “ижтимоий ва мулкӣ мавқеи, ирқӣй ва миллий мансублиги, жинси, маълумоти, тили, динга муносабати, машғулотининг тури ва хусусиятидан қатъи назар” тенг сайлов ҳуқуқига эга деб ёзиб қўйилган. Шунингдек, Ўзбекистон

худудида яшайдиган этник озчиликнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида ҳам алоҳида белгиланганлигини айтиб ўтишимиз мумкин.

Бизнингча, миллатлараро муносабатлар жараёнида миллий ва минтақавий ҳавфсизликка путур етказиши мумкин бўлган ҳар қандай вазиятларни олдини олиш зарур.

Хулоса қилиб, миллатлар ўртасидаги ҳамдустлик, тинчлик, тотувликни мустаҳкамлаш кулга киритилган энг катта ютуғимиздир биридир. Халқимиз азалдан орзу қилиб келган миллатлараро дўстлик, ҳамжиҳатлик, тинчлик, тотувликка эришган эканмиз, эндиликда бизниг олдимизда турган долзарб вазифа анашу олий мақсадни ижтимоий-сиёсий қадирятларни кулдан бермай, авайлаб-асраб, кўз қорачиғидан эҳтиёт қилиб, сақлаб қолиш устида доимий ҳаракат қилишимиздир.

Адабиётлар:

1. И.А.Каримов. Юксак маънавият - енгилмас куч. Тошкент. Маънавият”. 2008. 73-б.
2. Жалилов А. ва бошқалар. Фуқаролик жамияти асослари. Ўқув қўлланма. Тошкент. Baktria press. 2015.
3. Каримов, У., Хакимова, Д., & Тулкинов, З. (2018). ЗАДАЧИ ПОСТРОЕНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА. *Теория и практика современной науки*, (10), 193-195.
4. Каримов, У., & Каримова, Г. (2018). ГЕОПОЛИТИЧЕСКАЯ КОНКУРЕНЦИЯ В ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ. In *Перспективные информационные технологии (ПИТ 2018)* (pp. 1368-1372).

ФИО автора: Tojiboyev Islom Odil o`g`li

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi

Название публикации: «XITOIY TILIDA «的DE» NING QO`LLANILISHI»

Annotatsiya: Ushbu maqolada xitoy tilidagi eng faol qo`shimchalardan biri bo`lgan, O`zbek tilida qaraqich kelishigi qo`shimchasiga mos keladigan «的 (de)» qo`shimchasining izohlari, qo`llanilish strukturalari va shunga doir Xitoy tilidagi bir qancha misollar keltirib o`tiladi.

Kalit so`zlar: Kelishik, Ismlarni «的de» iborasi, Ergash gap/ot + 的, fe'l + 的, So'z + 的 + Ism, 有的 (yǒude) ...有的(yǒude) ..., 是 (shì) 的 (de), 挺 (Tǐng) ... 的

Kelishik — ot yoki otlashgan soʻzn, otlashgan birikma, iboraning boshqa soʻzlar bilan aloqasini koʻrsatuvchi grammatik shakl va shu shakllarga xos grammatik maʼnolar birligi hisoblanadi.

Har bir tilida tegishlilikni ifodalovchi qo`shimcha bo`lganidek, xitoy tilida ham qaratqich kelishigi bilan teng bo`lgan, uning vazifalarini bajaruvchi qo`shimcha mavjud. Bu vazifani xitoy tilida ifodalash的 (de) qo`shimchasi yordamida amalga oshiriladi.

- 我的爱好是看电视

Yuqorida aytib o'tilganidek, «的 (de)» odatda egalikni ko'rsatish uchun ishlatiladi, bu ingliz tilidagi «'s» qo`shimchasiga to`g`ri keladi. Masalan, « Saraning uyi», «莎拉的房子 (sha la de fang zi) shaklida bo`ladi.

Lekin ba'zida paytlarda ushbu qo`shimchadan voz kechiladi. Buni quyida ko`rib o`tamiz. Odatda egalik 的 (de) qo`shimchasini quyidagi hollarda tushirib qoldirishingiz mumkin:

- Shaxsiy munosabatlar mavjud (oiladagi kishilar, yaqin do'stlar);
- Tashkiliy munosabatlar (maktab, ish).

Bunday hollarda 的 (de) ni tashlab ketish joiz.

- 我妈妈很漂亮

«的 (de)» shuningdek, atributda ham, ya'ni predmet yoki hodisaning o'ziga xos, undan ajratib bo'lmaydigan eng muhim xarakterli xususiyati, belgisi sifatida ishlatiladi, u yerda u sifat va ot o'rtasida joylashadi. Misol uchun:

- 红色的自行车 (Hóng sè de zì xíng chē).

Qizil velosiped.

Xitoy tilida Ism 1 + 的 + Ism 2 strukturasi ingliz tilidagi apostroflarga o'xshash tarzda ishlaydi, lekin xitoy tilida bu ancha keng qo'llaniladi. Maqolada uning eng oddiy va eng keng tarqalgan qo'llanmalaridan biri ko'rsatilgan.

Masalan: 我的书 (Wǒ de shū) mening kitobim
很忙的大夫 (hěn máng de dàifu) juda band shifokor

Bu misollarda «书» va «大夫» otlari mos ravishda «我» olmoshi va «很忙» sifati bilan o'zgartiriladi. «的» strukturasi o'zgartiruvchi va o'zgartirilgan o'rtasidagi munosabatni ham belgilab beradi.

Ismlarni «的de» iborasi bilan o'zgartirish.

Sifatlarni otlarga bog'lashdan tashqari, 的 (de) ham butun iborani ot bilan bog'lash uchun ishlatilishi mumkin, bu esa allaqachon foydali bo'lgan 的 (de) ni yanada foydali qiladi. Buni qo'llashda quyidagilarga e'tiborli bo'lish zarur.

Bir harfli sifatlarga 的 kerak emas.

白 (的) 衬衣 (bái chèn yī) oq ko'ylak.

好 (的) 车 (hǎo chē) yaxshi mashinalar.

Boshqa otlarni tasniflaydigan otlarga 的 kerak emas. Aniqlovchi vazifasidagi joy nomlari: Mamlakatlar, viloyatlar, shaharlar va boshqalar nomlari atributiv sifatida o'zgarmasdan xizmat qilishi mumkin.

美国车 (Měiguó chē) Amerika avtomobili

德国人 (Déguó rén) nemis

Tillar atributlar sifatida: tillar nomlari ham atributiv sifatida o'zgarmasdan xizmat qilishi mumkin. Joy nomlarida bo'lgani kabi, agar tilning nomi o'zgartiruvchi vazifasini bajarsa, «的» belgisini qo'yishning hojati yo'q.

法文老师 (Fǎwén lǎoshī) frantsuz tili o'qituvchisi.

汉语书 (Hànyǔ shū) Xitoy tili kitobi.

Yuqorida aytilganidek, shaxsiy olmoshlar va undan keyin yaqin munosabatlar otlari yoki olmoshlari tegishli bo'lgan joylar kerak emas.

你 (的) 朋友 (nǐ péngyou) sizning do'stlaringiz.

我 (的) 家 (Wǒjiā) mening uyim.

Bosh ismni tasniflash uchun ko'p ismlardan foydalanishga to'g'ri kelsa, har bir ismdan keyin 的 ni qo'yish o'rniga, asosiy ismning oldiga 的 qo'yiladi.

我姐姐朋友的老师是我哥哥同学的妻子- singlimning do'stining ustози akamning sinfdoshining xotini.

«的» iborasini ishlatishda asosan quyidagi holatlar mavjud:

Ergash gap/ot + 的

- 这本书我的

Zhe běn shū shì wǒ de.

Bu mening kitobim.

Fe'l + 的

- 如果你来的，吃的、穿的、用的。

Ruguǒ nǐ lái, chī de, chuān de, yòng de,

Agar sen kelsang, menda ovqat, kiyim -kechak va ehtiyojlar

Ismlarga sifatlarni biriktirish bilan bir qatorda, 的 (de) ham butun iboralarni otlarga biriktirish uchun ishlatilishi mumkin. Ingliz tilida bunga ko'pincha «kim» yoki «u» bilan erishiladi. Masalan, «Pekinga borgan odam» yoki «men kecha sotib olgan kitob».

So'z + 的 + Ism

Bu erda ibora odatda «Ism + fe'l» shaklida bo'ladi. Bu harakatning o'tmishda, hozirda yoki kelajakda sodir bo'lganligini aniq ko'rsatmaydi.

- 妈妈做的菜

的 ko'pincha Mandarin tilida tarkibiy qo'shimcha sifatida ishlatiladi. Gapiruvchining o'zi aytayotgan narsaga amin ekanligini ko'rsatish uchun jumlaning oxiriga 的 qo'yishingiz mumkin. Bu maqsadga xizmat qilganda, u o'ziga xos kayfiyatni ifodalaydi.

- 他一定会来的。

U albatta keladi.

的 ning xitoy tilida joylashuv strukturalari:

有的(yǒude) ...有的(yǒude) ...

Ba'zilar ..., ba'zilar esa ...

- 这家店的衣服有的便宜有的贵。

Bu do'konda kiyimlarning bir qismi arzon, ba'zilar esa qimmat.

是 (shì) 的 (de)

Ushbu tuzilma o'tmishdagi voqealar bilan bog'liq har qanday tafsilotlarni ta'kidlash uchun ishlatilishi mumkin. Lekin ko'pincha u vaqt, uslub yoki joyni ta'kidlaydi.

Ega + 是 + [Ma'lumotni ta'kidlash kerak] + Fe'l + 的

- 你是什么时候来公司的？

Siz kompaniyaga qachon qo'shildingiz?

- 我是去年来公司的。

Men o'tgan yili kompaniyaga qo'shildim.

挺 (Tǐng) ... 的

挺+ adj./ fe'l iborasi+ 的

... juda, aksincha, yoki chiroyli + adj.

- 你男朋友挺帅的。

Sizning yigitingiz chiroyli.

- 我挺喜欢这份工作的。

Menga bu ish yoqadi.

Yuqorida xitoy tilida 的 ning ko'p hollarda ishlatilish vazifalarini ko'rib chiqdik. Birgina ushbu qo'shimchani ishlatilish doirasi keng ekanligiga amin bo'ldik. Maqolada uning asosiy xususiyatlari keltirib o'tildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://resources.allsetlearning.com/chinese/grammar/>
2. <https://flexiclass.com/chinese-grammar-bank/>

3. <http://blog.tutorming.com/>
4. <https://www.digmandarin.com/>
5. <https://www.learn-chinese.com/>
6. <https://www.everydaychinese.com/>
7. <https://chinese.stackexchange.com/>

ФИО авторов: *Гасанбаева Фарангиз Хамдам кызы, Бакбергенов Айбек Есбергенович, Рахметуллаева Альбина Зирободовна*

Студенты Каракалпакского государственного университета

Название публикации: «РОЛЬ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ»

Аннотация: Статья посвящена важности средств массовой информации в процессе преподавания английского языка. В статье подчеркивается необходимость изучения английского языка в современном обществе; проанализированы наиболее эффективные методы и подходы использования средств массовой информации в обучении английскому языку, такие как газетные и журнальные статьи, телевидение, радио, интернет — ресурсы, специализированное образовательное программное обеспечение, предназначенное для развития навыков различных видов речевой деятельности: устного общения, аудирования, чтения, письма, а также навыков детального анализа различных стилей английского языка.

Ключевые слова: телевидение, радио, интернет-ресурсы, средства массовой информации, учебный процесс, политическая, экономическая, научная и спортивная жизнь.

Общеизвестно, что средства массовой информации оказывают огромное влияние на людей во всем мире, и это также становится важной областью исследований для ученых, преподавателей и исследователей в области прикладной лингвистики. Хотя в мире существует множество стран, языков, на которых говорят их граждане, гораздо больше. В данном случае речь идет о нескольких тысячах. Международные языки существуют для целей общения и позволяют обмениваться информацией, и это не зависит от национальности или места проживания. Английский — один из них, и это язык международного общения для всего человечества. Вот почему трудно переоценить важность английского языка в современном мире. Несомненно, диапазон распространения

английского языка в настоящее время огромен, что язык не может быть одинаковым в разных сферах. Несмотря на наличие различных вариантов английского языка и специфические особенности для каждой национальности, английский язык остается самым популярным во всем мире.

На самом деле вся политическая, экономическая, научная и спортивная жизнь мира ведется на английском языке. Английский язык определен как официальный и рабочий язык ООН, и именно английский язык входит в список шести международных языков ООН. Невозможно знать все национальные языки каждой страны, с которой вы сотрудничаете, поэтому различные саммиты и встречи глав государств, подписание законов и указов, переговоры и дебаты проходят на английском языке. Международная торговля, работа банковской системы, деятельность транспортной системы по суше, на плаву и в воздухе осуществляются на английском языке. Олимпийские игры и различные соревнования либо выбирают английский язык в качестве официального языка.

Повышая умственные способности человека, английский язык дает возможность читать самые выдающиеся произведения в оригинале, слушать музыкальные композиции, которые известны во всем мире, и понимать их значение. Таким образом, довольно трудно представить современный мир и нашу жизнь без английского языка. Это прочно входит в него и полностью меняет взгляд на общение в целом [1].

Большая часть интернет-страниц с необходимой информацией распространяется на английском языке. Большая часть компьютерных программ и приложений также составлена на английском языке. Выражение чувств и эмоций, наименования предметов и событий, использование бытовых приборов и современных технологий называются по-английски в повседневной жизни.

Успех в любом бизнесе связан с английским языком. Если человек свободно владеет английским языком, для него откроются пути в любые компании и сферы деятельности. Овладение английским языком позволяет людям

развиваться, проводить свободное время и повышать уровень образования и общения. Это прекрасная возможность для туристов и путешественников не потеряться в чужой стране, а с удовольствием провести драгоценное время. Реальное общение с людьми из разных уголков планеты, живыми или благодаря Интернету, развивает мировоззрение, меняет мышление и улучшает коммуникативные навыки, добавляет самоуверждения, а также дарит массу положительных эмоций и полезных приятных знакомств.

С тех пор как люди осознали необходимость изучения иностранных языков, стали появляться новые эффективные методы преподавания иностранных языков. Новая модель языкового образования предполагает обновление содержания, совершенствование методов, организационных форм и средств учебной деятельности, направленной на интеллектуальное развитие учащихся, формирование навыков самостоятельной работы с информацией и использования знаний для решения разумных задач, которые могут возникнуть в реальной ситуации. Отсутствие такого рода навыков лишает человека возможности добиться успеха, адаптироваться и стать конкурентоспособным специалистом. Ориентация на развитие творческой личности, необходимость учета ее образовательных, социальных, экономических, культурных и коммуникативных потребностей требует использования средств массовой информации, особенно газетных и журнальных текстов в образовательном процессе [2].

В последние годы интенсивно развиваются методики использования средств массовой информации в процессе обучения иностранным языкам. Благодаря им образование становится более интересным, красочным и эмоционально насыщенным.

Средства массовой информации создают уникальную возможность для изучающих иностранные языки использовать аутентичные средства (слушать и общаться с носителями языка). Средства массовой информации подразумевают

телевидение, радио, Интернет, газеты, журналы и т.д. По способу передачи информации средства массовой информации можно разделить на:

1. Визуальный

2. Аудитивный

3. Аудиовизуальные

В форме текстовой презентации средства массовой информации могут быть устными: телевидение и радио, а также письменными: пресса и Интернет.

Телевидение является одним из лучших средств распространения информации (политической, культурной, познавательной и образовательной). Он имеет большие возможности в обучении иностранным языкам. В целом телевидение – это уникальная форма развития человека. Результаты исследования показывают, что во время прослушивания человек запоминает 15% речевой информации, во время просмотра — 25% визуальной информации, во время прослушивания и просмотра — 65% информации. Использование телевидения делает процесс обучения английскому языку более ярким, убедительным и эмоциональным. Информационные возможности телевидения позволяют изучающим иностранный язык использовать аутентичные средства общения с носителями языка. Они способствуют практическому подражанию естественной языковой среде. Телевидение отражает социальную жизнь общества, особенности национального менталитета, национальные стереотипы, поэтому телевидение может служить источником информации при изучении культуры, традиций и обычаев изучаемой языковой страны. Телевизионные программы являются актуальным и комфортным источником укрепления знаний, опыта, чувств и впечатлений учащихся. Они помогают ученикам ориентироваться в огромном информационном потоке, использовать его в своей жизни, профессии, развивают навыки творческого осмысления и беспристрастной оценки информации. Аудиовизуальное средство телевидения является одним из наиболее эффективных при обучении аудированию [3].

В настоящее время существует множество телепередач для детей, которые учат английскому языку, и детям они нравятся. Такого рода программы содержали базовый лексический материал на раннем этапе развития ребенка. Таким образом, использование телевидения как средства обучения иностранным языкам позволяет решать следующие задачи: практические (овладение языком как средством общения), педагогические, развивающие и воспитательные.

Аутентичная газетная статья практически не уступает по сравнению с другим аутентичным текстом СМИ при обучении иностранному языку в искусственно созданной языковой среде. Газетная статья, представленная в печатном виде, дает возможность многократного индивидуального чтения с целью дополнительного понимания и поиска определенных языковых фактов в тексте. Восприятие визуального материала помогает лучше запоминать и фиксироваться в памяти. Газетная статья легко поддается методической обработке и моделированию, в основном на начальном этапе обучения. Кроме того, систематическое изучение газетных текстов помогает выработать методы самостоятельной работы, что очень важно для изучения иностранного языка. Регулярная работа с газетами стимулирует учащихся к чтению периодических изданий вне класса.

Тексты рассматриваемых газет являются бесконечным источником формирования языковой, речевой, социокультурной компетенции. Полнота и логика построения предложений, ясность мысли, использование выразительных языковых средств являются составляющими речевой культуры качественных газет.

Эффективные задачи связаны с названиями, содержанием статей, заполнением пропущенной информации, рекламой, обменом новостями, фотографиями для обсуждения, проведением пресс-конференций, интервью, прогнозами событий, написанием колонок советов, трансляциями с мест, телепрограммами, прогнозом погоды, головоломками и кроссвордами и другими видами деятельности, предложенными Полом Сандерсоном в его книге «Использование

газет в классе». Учащиеся могут читать статьи, делать переводы и анализировать использование неологизмов, заимствований, газетных клише, жаргонных выражений и лаконичности названий, используемых в публицистическом стиле. Обсуждение газетных материалов вовлекает учащихся в аргументацию дискуссии и вдохновляет на самостоятельное изучение освещаемых тем и дополнительное чтение. После регулярной работы с прессой старшеклассники приобретают навыки детального анализа газетных статей, определяют тип, тему, стиль статьи, оценивают качество подачи материала и комментируют наличие фактов, цитат и аргументов. Учащиеся делают собственные выводы о содержании статьи, оценивают эффективность выбранного формата и структуры, понимают причины использования определенных лексических и синтаксических средств, видят эффект использования графических средств, фотографий и т.д. Учащиеся также могут провести сравнительный анализ статей разных стран на уровне содержания и дизайна и определить различия между таблоидами и серьезной прессой на примере печатных и цифровых версий статей.

Более сложным этапом работы со СМИ является написание статей. Необходимо помочь учащимся выяснить разницу между типами статей (отчет, объявление, газетные расследования, реклама и т.д.), научить беспристрастно собирать и представлять информацию в форме газетной статьи за счет полемического изложения точек зрения для успешной реализации учащимися этой задачи. Опыт самостоятельного написания статьи дает возможность детям проявить свой творческий литературный потенциал, воспитать желание делиться своими мыслями и идеями на английском языке, развить навыки социальной компетентности и критического мышления.

Публикация школьных газет как заключительный этап работы со СМИ на уроках английского языка предполагает реальный опыт использования языковых ситуаций. Редакционные коллегии разделяют обязанности и задачи на определение тем, которые интересны читателям, отбор информации, интервью и

опросы общественного мнения, редактирование материала и т.д. Классная комната становится местом, где учащиеся занимаются поиском информации в электронном и реальном мире. Рабочий процесс укрепляет дружеские отношения между одноклассниками и повышает интерес к школьным мероприятиям. Дети работают как в группе, так и самостоятельно, учатся самостоятельно решать проблемы и выстраивать профессиональные отношения. Учитель перестает быть единственным источником получения знаний, он становится помощником в изучении чего-то нового, который может направлять и поддерживать в процессе построения знаний, а образование становится социальной активностью. Проектная работа по изданию школьных газет в активной учебной среде, ориентированной на учащихся, повышает уровень междисциплинарных знаний и помогает учащимся развивать технические и исследовательские навыки, которые невозможно использовать во время чтения школьной книги. Учащиеся получают ключевую цель изучения языка, чтобы легко им пользоваться. Пристальное внимание газет к национальным традициям, обычаям, фольклору, стереотипам, повседневной системе ценностей и приоритетов превращает их в источник социальных и культурных знаний.

Аутентичный газетный текст как учебный материал имеет определенные трудности. Текущие новости быстро устаревают. Лексические и грамматические особенности газетного языка создают барьеры в понимании для учащихся. Необходимо провести тщательный отбор текстов для устранения этих барьеров. В задачи, направленные на определенный уровень проникновения в смысловое содержание текста, целесообразно включать множественный выбор, нарушение следствия факта, истинные или ложные утверждения. Помимо последовательного пересказа текста учащимся рекомендуется составить план текста, тезисы пересказа, обобщить авторский текст, подготовить краткое сообщение и перевести отдельные предложения. Задания, которые включают в себя ложные утверждения, задания, побуждающие высказывать свою точку зрения, способствуют развитию языковых навыков. Возможно использование

диалогов, ток-шоу, встреч, проводимых в форме «круглого стола», конференций, которые создают для учащихся условия реального общения и мотивируют их выражать свои мысли в рамках сформированных языковых и речевых возможностей на продвинутом этапе обучения [4].

Появление Интернета в системе образования мотивирует студентов к учебе, расширяет спектр индивидуальной деятельности каждого ученика и увеличивает скорость подачи качественного материала в течение одного урока. Все эти возможности реализуются с помощью общения по электронной почте с учащимися из других стран, создания и проведения совместных телекоммуникационных проектов, возможности чтения книг и просмотра видео на иностранном языке и прослушивания аутентичных аудиоматериалов. В последнее время стал популярным просмотр видео и прослушивание аудио в онлайн-режиме. Интернет-это уникальный способ быть на одной волне с иностранной культурой, смотреть любимые фильмы, слушать музыку, иностранные радиостанции, узнавать что-то новое о своем любимом актере, певце или группе и изучать английский во время этих действий. Также существует множество различных сайтов с интересными и полезными аудио и видеоматериалами, различными онлайн-уроками, которые помогают выучить язык. В настоящее время Интернет успешно заменяет телевидение, радио, DVD-плееры, газеты и журналы. Вы можете найти все в Интернете. В настоящее время вопрос использования Интернета в обучении иностранному языку является достаточно актуальным. В целом это связано с таким мнением, что использование Интернета как метода обучения иностранному языку реализует множество целей образования и воспитания [2; 89].

Сегодня компьютерные игры широко распространены среди студентов. Несомненно, компьютерные игры приносят такие виды вреда, как ухудшение зрения, компьютерная зависимость, но нельзя отрицать, что они помогают ученикам изучать английский язык. Многие из них написаны на английском языке, и многократное воспроизведение помогает ученикам запомнить

множество слов и фраз. Также есть ряд специальных обучающих компьютерных игр и электронных приложений к учебникам и можно смешивать полезное с приятным. Учитель должен тщательно подбирать обучающие компьютерные игры и аутентичный материал в соответствии с психологическими и лингвистическими особенностями учащихся.

В век современных технологий и глобализации легче находить новые способы и методы обучения иностранному языку. Образовательный процесс становится все интереснее. Учителя могут поделиться своим опытом и получить ценные советы от коллег благодаря Интернету. Учитель должен научить своих учеников правильно использовать средства массовой информации, чтобы успешно овладеть языком.

Литература:

1. Основы теории коммуникации: Учебное пособие / Под ред. проф. М. А. Василька, Москва: Гардарики, 2003, 615
2. Речевое влияние в области массовой коммуникации, Москва: Наука, 1990, 136
3. Добросклонская Т. Г. Россия и Запад: Диалог культур, Выпуск 7, Москва: Наука, 1999, с. 156-167.
4. Сандерсон, Используемый газеты в классе, Кембридж: Издательство Кембриджского университета, 1999, 265 с.
5. Берардо, С. А. (2006). Использование аутентичных материалов в обучении чтению. Матрица считывания 6(2). 60-69.
6. Хайнич Р. и др. (1996). Учебные средства и технологии для обучения. Нью-Джерси: Прентис Холл, Инк.
7. Хорвиц, Э. К. (2008). Стать учителем языка: практическое руководство по изучению и преподаванию второго языка. Образование Пирсона: Бостон

8. Хван, С. С. (2005). Эффективное обучение EFL с помощью популярных аутентичных материалов. Азиатский журнал EFL. 7(1). 90-101.
9. Сайед Абдул Сирадж. (2001). Роль телевидения в дистанционном образовании в Пакистане: телевидение как дополнительный источник обучения. точка зрения студентов. (Кандидатская диссертация. Университет Бахауддина Зиккарии. Департамент массовых коммуникаций.)
10. Томильсон, Б. (2001). Разработка материалов. В Картере, Р. и Нунане, Д. (Ред.). Кембриджское руководство по обучению английскому языку носителей других языков. Кембридж: Издательство Кембриджского университета.

ФИО авторов: Нарзуллаев Н.У., Мирзоева М.Р., Остонова Г.С.

Бухарский Государственный медицинский институт

Название публикации: «ЭПИДЕМИОЛОГИЯ, КЛИНИКА, ДИАГНОСТИКА ИЕРСИНИОЗОВ»

Резюме: Заболеваемость иерсиниозом не только не снижается, наоборот, в значительной степени возрастает. Особое значение приобретает проблема своевременной диагностики и дифференциальной диагностики инфекционных болезней. Чаще всего иерсиниозы приходится дифференцировать с гепатитами, кишечными инфекциями, с заболеваниями протекающими с высыпаниями и лихорадкой.

Ключевые слова: изучение, эпидемиологических, клинических проявлений, лабораторной диагностики иерсиниоза.

Проанализировано 604 истории болезни больных детей лечившихся в стационаре Бухарской детской инфекционной больницы г. Бухары с 2018-2020 год с диагнозом иерсиниоз. По социальному составу-это были дети дошкольного и школьного возраста.

Острая респираторная форма 16 (2%) характеризовалась лихорадкой в пределах 38-40°C, фарингитом, ринитом. Гепатомегалия имела место в 75% случаев, 2 были с диареей и 2 с полиаденитом. У 3 кожная сыпь. Высеяно 5 культур *Y Enterocolitica*, у 11 нарастание титра антител от 1:20 до 1:320. Чаще пациенты находились на лечение в течение 8-12 суток, семеро от 2 до 7 дней.

Желудочно-кишечная форма наблюдалась у 72 (10%) пациентов и отмечались диарея от 1 до 6 раз в сутки с тошнотой, повторной рвотой до 3-15 раз в сутки. У 5 имели место фарингит и кожная сыпь. Лихорадка отмечалась от 38 до 38, 9°C. Гепатомегалия была в 65% случаев. У 16 имели место фарингит, в 1 случае гнойный тонзиллит и 13 кожная сыпь. Диарея сохранялась чаще в течение недели, реже в течение 2 и более недель. Высеяно 6 гемокультур, 14 копрокультуры и 23 со слизистой ротоглотки, преимущественно *Y Enterocolitica*. У остальных нарастание титра антител от 1:50 до 1:200. На стационарном

лечение пациенты находились чаще (14) в течение недели и двух (10), реже 17 (1) и 18 (1) дней.

Литература:

1. Степанов В. М. Методические рекомендации по эпидемиологии, эпизоотологии, профилактике, клинике, лечению и лабораторной диагностике иерсиниозов/ Дмитриевский А. М., Меркер В. А. и др. - Астана, 2013 г.
2. Дмитриевская Т. И., Дмитриевский А. М. Иерсиниозы в Казахстане. Алма-Ата, 2004.
3. Сулейменова З. И. Оспанбекова Н. К. Желудочно-кишечная форма иерсиниоза. Актуальные проблемы инфекционной патологии. Материалы республиканской конференции. Алматы, 2007, с. 34-36.
4. Киселева И. С. Мясо как фактор передачи инфекции при иерсиниозе: автореф. дис. канд. биол. наук. - Саратов, 2005. - 27 с.
5. Кузнецов В. Г., Багрянцев В. Н. Пастеризованное молоко как фактор передачи возбудителей иерсиниозов // Журнал микробиологии, эпидемиологии и иммунобиологии. - 1992. - № 4. - С. 22-26.
6. Макарова В. Н. Иерсиниоз свиней в условиях крупного сельскохозяйственного региона: эпизоотология, меры борьбы, лабораторное обеспечение эпизоотологического надзора: автореф. дис. ... канд. вет. наук. - Нижний Новгород, 2006. - 20 с.
7. Панин А. Л., Краева В. Б. Микробиологический мониторинг иерсиний как основа санитарно-эпидемиологического надзора за иерсиниозами в организованных коллективах. // Инфекция и иммунитет. - 2013. - Т. 3, № 3. - С. 217-228.
8. Ткаченко Л. И., Ртищева Л. В., Киселева Т. Ф. Диагностика иерсиниоза в амбулаторных условиях // Инфекции, обусловленные иерсиниями: материалы II Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием. - СПб.: НИИЭМ им. Пастера,

2016. - С. 132-134.

9.Шустрова Н. М., Мисуренко Е. Н., Литвин В. Ю. О возможности передачи *Yersinia pseudotuberculosis* по цепочке почва-растение-животное // Журнал микробиологии, эпидемиологии и иммунобиологии. - 1992. - № 4. - С. 10-12.

ФИО автора: *Фозилова Дилфуза Мелсовна*

Психолог 1-Дошкольного образовательного организации
Рамитанского район (Бухара, Узбекистан)

Название публикации: «ЗНАЧЕНИЕ ИГРЫ И ТРУДА В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ ДОШКОЛЬНЫХ ДЕТЕЙ»

Аннотация: В статье рассматривается роль занятий в развитии психики дошкольников. Обсуждаются особенности игровой деятельности и их роль в жизни ребенка. Дана информация о практическом применении трудовой деятельности в учебном процессе.

Ключевые слова: Дошкольное образование, ребенок, психология, педагогический процесс, игровая деятельность, трудовая деятельность, игрушки, орудия труда.

Значение игровой и трудовой деятельности в умственном развитии ребенка Ведущей деятельностью детей дошкольного возраста является игра. Проблема игровой деятельности для детей детского возраста веками привлекала внимание многих ученых. Известно, что по мере взросления ребенка и возможности действовать самостоятельно, его мировоззрение в отношении вещей и событий вокруг него расширяется. В детском саду ребенок стремится к непосредственному практическому взаимодействию с этими вещами в процессе познания окружающего мира. В этом случае природа вещей такова, что ребенок из-за жажды знаний стремится не только иметь возможность относиться к вещам, которые ему подходят, но и иметь практические отношения с вещами, которые ему не под силу. которые принадлежат взрослым. Но, конечно, ребенок не может удовлетворить ни одну из этих потребностей по-настоящему. Здесь возникает вопрос, как разрешить противоречие между постоянно растущими потребностями детей и их ограниченными возможностями?

Это противоречие может быть разрешено только через одну деятельность, то есть через игровую деятельность ребенка. Это можно объяснить тем, что, во-первых, игровая деятельность детей не является деятельностью, направленной на производство какого-либо материального продукта. Следовательно, причина (мотив), побуждающая детей к игре, связана не с результатом, а с содержанием различных действий в этом игровом процессе. Во-вторых, в процессе игры дети могут делать все, что хотят, превращая вещи по собственному желанию в вещи, которые им интересны, но принадлежат только взрослым. Игровая деятельность

детей - единственный инструмент для развития их физической и умственной адаптации. Игра - настолько многогранная деятельность в жизни детей, что сочетает в себе работу взрослых, а также источники размышлений о разных вещах, чистое воображение, отдых и развлечения, то есть все эти процессы очевидны в игровой деятельности.

Следует отметить, что игра - это не только средство познания событий во внешней среде, но и мощный обучающий инструмент. В творческих и сюжетных играх наряду со всеми мыслительными процессами детей формируются и их индивидуальные качества. Таким образом, успех воспитательной работы в детском саду во многом зависит от умения организовать игровую деятельность детей в соответствии с поставленной целью. Таким образом, игра - это не то, что создается детским воображением, а, скорее, само детское воображение возникает и развивается в процессе игры. Когда мы говорим об игровой деятельности детей детсадовского возраста, конечно, необходимо затронуть вопрос об их игрушках. Давая игрушки детям, важно учитывать их особенности работы, уровень развития и в то же время то, что их больше всего интересует. Известно, что дети 1-3 лет очень слабо владеют внешней средой. Они до сих пор не могут отличить цвет от размера вещей. Поэтому вместе с куклой им следует дать разноцветные лоскутки и просторную ткань. Девочки, в частности, практикуют заворачивать своих кукол в ткани разного цвета и заворачивать их в шарфы.

Полезно дарить мальчикам коробки-игрушки разных цветов, которые подходят друг другу. Игровая деятельность подготавливает детей к образовательной деятельности, которая является активной формой приобретения социального опыта человечества. Нельзя сразу начать усваивать социальный опыт. Чтобы активно овладевать социальным опытом, человек должен сначала обладать достаточными речевыми навыками, определенными навыками, способностями и элементарными знаниями. Это достигается с помощью детских игр. Игра не только улучшает познавательные процессы, но и положительно влияет на поведение ребенка. По мнению ученых, изучавших психологическую проблему детей детсадовского возраста в управлении своим поведением, формировании навыков, в игре можно получить поведенческие навыки раньше и легче, чем при целевом обучении. В частности, этот фактор находит свое свободное выражение как особенность детсадовского возраста. У дошкольников способность управлять своим поведением практически одинакова в игровой деятельности и в других контекстах. Иногда они могут даже получить более высокий балл в определенных ситуациях, например, когда они застряли в матче во время гонки. Исходя из вышеперечисленных соображений, в целом,

игра и игровая деятельность важны для формирования у ребенка навыков самоуправления.

Через игровую деятельность дети приобретают новую форму движения, то есть ее интеллектуальную сторону, и поэтому в процессе формирования игровых действий у ребенка появляются первые проявления мыслительной деятельности. Важность игры в умственном развитии ребенка и в его общем развитии отражается в тех же доказательствах. К школьному обучению ребенок готовится в игровой деятельности, так что в ней начинают находить содержание очевидные формы мыслительных движений. Ролевые игры важны не только для индивидуального психического процесса, но и для формирования у ребенка черт и качеств личности. Следовательно, выбор и исполнение роли пожилых людей неразрывно связаны с эмоциональными стимулами ребенка. Потому что во время игры ребенок рождается с разными желаниями и желаниями, которые рождаются как под влиянием сверстников, так и против воли ребенка, из-за внешних признаков других вещей. Ролевые игры - это ведущее занятие для детей дошкольного возраста.

Ролевые игры - важнейшее занятие детей этой возрастной группы, так как в такой игре они выполняют практически все задания и задачи людей старшего возраста. Поэтому в условиях, созданных специально для игровой деятельности, они стараются обобщенно отразить события социальной среды, события семейной жизни, межличностные отношения. Дети используют различные игрушки, а также предметы, которые служат своей цели, чтобы играть на характеристиках образа жизни взрослых, эмоциях, взаимодействиях и общении, их отношении к себе и другим, к окружающей среде в яркой реальности. Однако следует отметить, что ролевая игра, охватывающая все аспекты социальной и бытовой реальности, возникает не из них всех сразу, а в результате увеличения жизненного опыта, расширения воображаемых образов, совершенствования от

простого к сложному. суть и содержание. Одним из наиболее важных факторов при создании ролевых игр является то, что у ребенка есть чувство, что он сравнивает свое поведение с поведением взрослого, копирует его и имитирует. Благодаря худдишу взрослые и их поведение являются примером для ребенка как внешне, так и внутренне, а поведение взрослых является одновременно объектом и субъектом поведения.

Особенности трудовой деятельности дошкольников. Занятия, посвященные трудовой деятельности детей, начинаются в основном в детском саду. При этом работа детей хоть и очень проста и элементарна, но имеет большое значение в их умственном развитии. В результате бесед с детьми детского возраста положительное отношение к работе у детей, труд впервые проявляется в детских играх. Дети начинают стремиться не только имитировать в игре трудовую деятельность взрослых, но и непосредственно участвовать во взрослом труде. В воспитании детей детского возраста в духе усердия важно организовать их в гармоничное сообщество. Работая в команде, педагог поручает каждому ребенку выполнять определенную работу. Таким образом, дети работают в команде. Например: большая группа детей по очереди работает в команде. Один ребенок кладет на стол скатерть, другой кладет ложки и вилки, третий ребенок ставит стулья, а четвертый ребенок кладет на стол хлеб. Дети, которые учатся по очереди в детском саду, тоже смогут помочь в семье.

Как правило, детям среднего и старшего возраста в детских садах следует давать рабочие задания, которые они могут выполнять в семье. Это создает большие возможности для их обучения в духе усердия и развития у них некоторых рабочих навыков. Ребенка, вовлеченного в общественно полезный труд, потом будет намного легче привлечь к родам. Вид трудовой деятельности, которой занимаются дети в детском саду, очень разнообразен. Например: ухаживать за животными и растениями на природе, работать в саду, дежурить на кухне и в группе, помогать одевать малышей и так далее. Дети в средних и больших группах начинают серьезно относиться к трудовой деятельности, полностью отличая ее от игры. Они понимают результат труда, то есть общественную природу труда, кому и зачем он нужен. Они увлечены домашними делами взрослых, изготавливая самые разные игрушки для детей из бумаги, картона и пластилина. Педагогически правильно организованная трудовая деятельность оказывает большое влияние на гармоничное развитие детей во всех отношениях, как в физическом, умственном, так и в эстетическом и нравственном отношении.

РЕКОМЕНДАЦИИ:

1. Нишонова З.Т., Алимова Г.К .. Детская психология и психодиагностика Т .: ТДПУ 2017.
2. Достмухамедова Ш.А., Нишонова З.Т и другие. Возрастная и педагогическая психология Т .: Наука и технологии 2013.
3. Шаповаленко И.В. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология): учебник для студентов вузов. - М .: Гардарики, 2007.
4. Гозиев Э. «Психология» Ташкент, «Учитель», 1996. Каримова В.М. Основы социальной психологии.-Т .: «Учитель», 1994.
5. Аникеева Н.П. Ментальная среда в коллективе. –Т .: «Учитель», 1993.
6. Юлдашев Ю.А., Пулатов М. Рабочая тетрадь практического психолога.- Навои, 2000.
7. Гозиев Э. Основы педагогической психологии.- Т .: «Учитель», 2000.
8. Гозиев Э.Г. Общая психология. Т .: Учитель, 2010.

ФИО авторов: *Анвархон Адибхонович Маллаходжаев*

студент факультета медицинской педагогики,

Самаркандский государственный медицинский институт, Узбекистан

Шамсиддинова Мадинабону Шухрат кизи

студентка факультета медицинской педагогики,

Самаркандский государственный медицинский институт, Узбекистан

Жамалова Феруза Абдусаломовна

ассистент кафедры микробиологии, иммунологии и вирусологии

Самаркандский государственный медицинский институт, Узбекистан

Название публикации: «ЭФФЕКТИВНОСТЬ АМИГДАЛИНА В ЛЕЧЕНИИ
ОНКОЛОГИЧЕСКИХ БОЛЬНЫХ»

Аннотация: В данной статье мы обобщаем сведения об эффективности и переносимости лаэтрила и / или амигдалина для лечения онкологических больных. Мы провели поиск в восьми базах данных и двух регистрах на предмет исследований, посвященных лечению лаэтрилом или амигдалином рака. Этот систематический обзор показал, что не существует надежных предполагаемых лечебных эффектов летрилы (Laetrile) или амигдалина у больных раком. Больные раком должны быть проинформированы о высоком риске неблагоприятных последствий отравления цианидом при использовании летрилы (Laetrile) или амигдалина, особенно после перорального приема. Этот риск может увеличиваться при сопутствующем потреблении витамина С и у вегетарианцев с дефицитом витамина В12.

Annotation: In this article, we summarize information on the effectiveness and tolerability of laetrile and or amygdalin for the treatment of cancer patients. We searched eight databases and two registers for studies testing laetrile or amygdalin for the treatment of cancer. The evidence is that it [laetrile] doesn't benefit patients with advanced cancer, and there is no reason to believe that it would be any more effective in the earlier stages of the disease. This risk could increase with a concomitant intake

of vitamin C, in people with a genetic predisposition to a diminished capacity to detoxify cyanide and in vegetarians with vitamin B12 deficiency.

Ключевые слова: амигдалин, витамин B17, лаэтрил, цианид, рак, онкология

Key words: amygdalin, vitamin B17, laetrile, cyanide, cancer, oncology

Введение и актуальность: Амигдалин, представляет собой соединение, которое может быть выделено из семян многих фруктов, таких как персики, горький миндаль и абрикосы. Органическое соединение, генцибиозид нитрила миндальной кислоты. Химическая формула $C_{20}H_{27}NO_{11}$. Ромбические кристаллы с температурой плавления 215 °C. Цианогенный гликозид, содержащийся в ядрах косточек и семенах многих растений рода Слива (*Prunus*) и трибы Яблоневые (*Maleae*), придавая им горький вкус. Впервые выделен из горького миндаля *Prunus amygdalus var. amara*, содержится также в ядрах персиковых и абрикосовых косточек. С начала 1950-х Амигдалин и его производное лаэтрил выпускались под торговыми наименованиями «Лаэтрил» и «Витамин B17» и рекламировались как противораковое средство. Однако отсутствуют значимые клинические доказательства пользы употребления амигдалина и «Лаэтрила» для онкологических больных, также существуют высокий риск побочных эффектов от отравления цианидами при их употреблении и особенно пероральном. Ни Амигдалин, ни «Лаэтрил» не являются витаминами. Амигдалин относят к цианогенным гликозидам, поскольку его молекула включает соединения нитрильной группы, из которых могут высвободиться токсичные цианистые анионы в результате бета-гликолиза. Пероральный приём амигдалина высвобождает цианиды в организме и может привести к интоксикации.

Недостаточная эффективность летрила и риск побочных эффектов, связанных с отравлением цианидом, использовались для его использования агентом по пищевым продуктам и лекарствам (FDA) США и Европейской

комиссией. Однако, летрил (Laetrile) или амигдалин можно купить через Интернет. Так как нет государственного контроля этих рынков, препараты не только происходят из сомнительных источников, но они также могут быть загрязнены. Многие исследования показали, что многие люди, страдающие от рака, обращаются к так называемым альтернативным методам лечения рака, надеясь на эффективную терапию. Однако немногие альтернативные методы лечения рака подкреплены обнадеживающими доказательствами.

Методы: Рандомизированные контролируемые испытания (РКИ), включая кластерные и перекрестные испытания и квази-РКИ (распределение пациентов по группам на основе даты, порядка включения, даты рождения и т. д.). Типы участников: Любые взрослые пациенты с гистологически подтвержденными злокачественными заболеваниями любой стадии. Виды вмешательств: Пероральные или парентеральные (внутривенные или внутримышечные) препараты лаэтрила, амигдалина или из семян видов *Prunus*. Контрольные группы могут состоять из плацебо, обычного стандартного лечения, отсутствия лечения или списков ожидания.

Для предыдущей версии обзора мы провели поиск в следующих базах данных за указанные периоды времени или с момента создания базы данных: Кокрановский центральный регистр контролируемых исследований (CENTRAL, 2011, выпуск 1); MEDLINE (1951-2011); EMBASE (1980-2011); AMED; Скирус; CancerLit; CINAHL (все с 1982-2011 гг.); CAMbase (с 1998-2011 гг.). Чтобы найти текущие испытания, мы провели поиск в следующих базах данных: Клинические испытания Американского онкологического общества (<http://www.cancer.gov> , апрель 2015 г.), мета-реестр контролируемых испытаний (mRCT, <http://www.controlled-trials.com> , апрель 2015 г.) и Немецкий регистр исследований рака (<http://www.studien.de> , апрель 2015 г.). Сбор и анализ данных: Мы загрузили все названия и рефераты, полученные в результате поиска, в базу данных управления ссылками. Мы удалили дубликаты, и два автора обзора независимо изучили оставшиеся

ссылки. Мы получили полные тексты потенциально релевантных исследований и рассмотрели их для включения на основе заранее определенных критериев. Мы разрешили разногласия путем обсуждения.

Результаты исследования: Поиск выявил 69 потенциально релевантных ссылок. После просмотра названий и аннотаций мы получили полные публикации из 40 ссылок для детальной оценки. Мы исключили все 40 случаев по следующим причинам: нерандомизированные (1 исследование), отчеты о случаях (25 исследований), серия лучших случаев (6 исследований), последовательные серии случаев (3 исследования), непоследовательные серии случаев (2 исследования), бензальдегид. лечение, а не лаэтрил или амигдалин (2 исследования), пациенты с доброкачественными опухолями (1 исследование). Поиск в реестрах испытаний не выявил каких-либо продолжающихся и отвечающих критериям испытаний в этой области. Поиск в CENTRAL, MEDLINE и EMBASE до октября 2014 г., а также тематические знания CINAHL, CAMbase и группы авторов до апреля 2015 г. не выявили исследований для включения.

Риск систематической ошибки во включенных исследованиях: Ни одно исследование не соответствовало критериям включения.

Эффекты вмешательств:

Ни одно исследование не соответствовало критериям включения. Резюме основных результатов: Не было РКИ или квази-РКИ, посвященных изучению эффективности лаэтрила или амигдалина для лечения рака. Несмотря на использование лаэтрила и амигдалина, в этом систематическом обзоре не было обнаружено доказательств эффективности лаэтрила или амигдалина в качестве противораковых средств.

Общая полнота и применимость доказательств:

Непригодный.

Качество доказательств: Непригодный.

Возможные предубеждения в процессе проверки: Сильные стороны этого обзора включают использование обширных поисковых терминов и нескольких баз данных для обеспечения всестороннего поиска. Ограничения включают возможность того, что мы упустили из виду испытания с другими цианогенными

гликозидами, учитывая их большое количество в царстве растений. Соглашения и разногласия с другими исследованиями или отзывами: Поскольку в этом систематическом обзоре не было обнаружено доказательств из РКИ или квази-РКИ по использованию лаэтрила или амигдалина для лечения рака, ничего нельзя добавлять к заключению редакционной статьи, написанной после публикации клинического испытания амигдалина для лечения рака. распространенный рак от NCI: "(...) Доказательства, вне разумных сомнений, заключаются в том, что он [лаэтрил] не приносит пользы пациентам с запущенным раком, и нет никаких оснований полагать, что он был бы более эффективным в ранние стадии болезни ». ([Рельман 1982](#))

Наша стратегия поиска была направлена на выявление клинических испытаний. Такой подход дает мало информации о рисках. Тем не менее, высок риск развития серьезных побочных эффектов от отравления цианидом после лаэтрила или амигдалина, особенно после перорального приема. Этот риск может возрасти при одновременном приеме витамина С ([Bromley 2005](#)) у людей с генетической предрасположенностью к снижению способности выводить токсины цианидом ([Calabrese 1979b](#)) и у вегетарианцев с дефицитом витамина В12 ([Chan 2006](#)). Практикующие врачи и пациенты также должны знать, что отравление цианидом может быть связано с передозировкой и качеством продуктов, доступных на рынке. Условия обработки являются основными факторами, влияющими на качество некоторых Семена *розоцветных* ([Hu 2002](#) ; [Hwang 2002](#)) и часто препараты лаэтрила и амигдалина поступают из сомнительных источников без каких-либо стандартов качества или чистоты. Эти препараты могут быть мутагенными ([Fenselau 1977](#)) или содержать бактерии ([Davignon 1978](#)) и другие загрязнители и примеси ([Dorr 1978](#)).

Выводы: В РКИ или квази-РКИ нет доказательств, подтверждающих использование лаэтрила или препаратов, содержащих амигдалин, у онкологических больных. Из-за риска отравления цианидом не рекомендуется использовать лаэтрил или амигдалин. На основании имеющихся данных в

настоящее время нет ни научного, ни этического обоснования клинических испытаний лаэтрила или амигдалина для лечения рака.

Список использованной литературы:

1. Ames MM, Moyer TP, Kovach JS, Moertel CG, Rubin J. Pharmacology of amygdalin (laetrile) in cancer patients. *Cancer Chemotherapy Pharmacology* 1981;6(1):51-7.
2. Cancer Commission of the California Medical Association. Treatment of cancer with laetrile; a report by the Cancer Commission of the California Medical Association. *California Medicine* 1953;78(4):320-6.
3. CPW-Rahlstedt Company. Summary of clinical efficacy of CDA therapy II. Internal data of the company.
4. Guidetti H. Preliminary reports on several cases of cancer treated with a cyanogenetic glycoside [Observations preliminaires sur quelques cas de cancer traits par un glycuronosyde cyanogenetique]. *Acta* 1955;XI (2):156-8.
5. Y. Antitumor activity of benzaldehyde. *Cancer Treat Reports* 1980;64(1):21-3.
6. Kochi M, Isono N, Niwayama M, Shirakabe K. Antitumor activity of a benzaldehyde derivative. *Cancer Treat Reports* 1985;69(5):533-7.
7. Moertel CG, Ames MM, Kovach JS, Moyer TP, Rubin JR, Tinker JH. A pharmacologic and toxicological study of amygdalin. *The Journal of the American Medical Association* 1981;245(6):591-4.
8. Moertel CG, Fleming TR, Rubin J, Kvols LK, Sarna G, Koch R, et al. A clinical trial of amygdalin (Laetrile) in the treatment of human cancer. *New England Journal of Medicine* 1982;306(4):201-6.
9. Morrone JA. Chemotherapy of inoperable cancer: preliminary report of 10 cases treated with laetrile. *Experimental Medicine Surgery* 1962;20:299-308.
10. Navarro MD. The mechanism of action and therapeutic effects of laetrile in cancer. *Journal Philippine Medical Association* 1957;33(8):620-7.

11. Navarro MD. Five years experience with laetrile therapy in advanced cancer. *Acta Unio Internationalis Contra Cancrum* 1959;15:209-21.
12. Navarro MD. Laetrile therapy in cancer. *Acta Unio Internationalis Contra Cancrum* 1964;20:392-4.
13. Sakamoto S, Yoshino H, Shirahata Y, Shimodairo K, Okamoto R. Pharmacotherapeutic effects of kuei-chih-fu-ling-wan (keishi-bukuryo-gan) on human uterine myomas. *Amermican Journal of Chinese Medicine* 1992;20(3-4):313-7.
14. Suehiro T, Matsumata T, Shikada Y, Sugimachi K. The effect of the herbal medicines dai-kenchu-to and keishi-bukuryo-gan on bowel movement after colorectal surgery. *Hepatogastroenterology* 2005 Jan-Feb;52(61):97-100.
15. Tasca M. Clinical observations on the therapeutic effects of a cyanogenetic glycuronoside in cases of human malignant neoplasms. *Gazzetta Medica Italiana* 1959;118(4):153-9.

ФИО автора: Akabirova Umida Izzatullaevna

“Termiz” davlat muzey-qo`riqxonasi bosh mutaxasisi

Название публикации: «JADIDCHILIK HARAKATINING TURKISTON IJTIMOIIY-SIYOSIY VA MADANIY HAYOTIGA TA’SIRI»

Annotatsiya: Ushbu maqolada Rossiya imperiyasi tomonidan O`rta Osiyo xonliklarining zabt etilgandan keyin yurtimizda jadidchilik harakatining turkiston ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotiga ta`siri va uning ahamiyati haqida so`z boradi.

**Kalit so`zlar:** jadidchilik, mafkura, ma`naviyat, ijtimoiy-siyosiy, ilm

XIX asrda O`rta Osiyoda uchta mustaqil davlatlar mavjud edi ular Buxoro amirligi, Qo`qon va Xiva xonliklaridir. Rossiya imperiyasi tomonidan O`rta Osiyo xonliklarining zabt etilishi ushbu hududning tanazzulga yuz tutishiga, jahonning rivojlangan davlatlaridan har sohada ortda qolib ketishiga milliy va madaniy sohalarning toptalishiga olib keldi.

Ta`lim sohasida ham imperiya manfaatlaridan kelib chiqqan holda mahalliy aholini savodsizlikda, qoloqlikda tutib turishga qaratilgan siyosat olib borildi. Turkistonda mustamlakachilikka qarshi milliy-ozodlik harakatlari bilan bir qatorda mahalliy aholining aksariyat qismi o`zlikni saqlab qolish, milliy urf odatlar, ta`lim va madaniyatni asrash va rivojlantirishga harakat qilishdi. Rossiyaning harbiy jihatdan ustunligi mahalliy aholini mustaqillik uchun jang qilishiga imkon bermadi. Jamiyatning bir guruh ziyolilari jamiyatni ma`rifatli qilmasdan turib mustaqillikni qo`lga kiritib bo`lmaydi, deb hisoblaganlar. O`lka milliy ziyolilarining jamiyatni yangilashga va isloh etishga qaratilgan harakati jadidchilik nomi bilan maydonga chiqdi.

Jadidlar O`rta Osiyoda taraqqiyparvarlar rivojlangan jamiyat yaratishdek o`z g`oyalarini amalga oshirishda mutaassiblik, loqaydlik, qoloqlikka qarshi kurash olib borishga alohida ahamiyat berganlar. Ular bu vazifalarni amalga oshirishda quyidagi yo`nalishlarni ustuvor vazifa deb bilganlar: o`lkada yangi usul maktablar tarmog`ini kengaytirish, iqtidorli o`quvchilarni chet elga o`qishga yuborish, turli ma`rifiy teatr

truppalarini tuzish, gazeta va jurnallar chop etish va albatta xalqning ijtimoiy-siyosiy hamda madaniy ongini yuksaltirish yo`li bilan Turkiston milliy demokratik davlat qurish edi.

Turkistonda milliy demokratik davlat qurish edi. Ilg`or milliy ziyolilar faoliyatining muhim yo`nalishi yangi usul maktablari tarmog`ini kengaytirish edi. Bu maktablar bolalarning tez va oson savodxon bo`lishlarini ta`minlabgina qolmay, balki ularda fanatizm va konservatizmdan xoli bo`lgan yangi dunyoqarashning shakllanishiga ham xizmat qilar edi. Ular ham Sharq, ham G`arb madaniyati yutuqlarini egallashga intildilar, o`qidilar va o`zgalarni ham shunga da`vat etdilar. Ma`rifatparvarlar xorijga chiqib, turli mamlakatlardagi madaniyat va ta`lim taraqqiyoti da rajasini ko`ra oldilar, ularni solishtirdilar va bu zehnli yoshlarda jahon taraqqiyoti yutuqlarini Turkistonga keltirish istagi paydo bo`ldi. Natijada jadidlarning diqqat markaziga birinchi bosqichda ta`limni isloh etish vazifasi qo`yildi. Yangi usul maktablarida ta`lim jarayonida Yevropa standartlari mezon qilib olingan edi. Arifmetika, tarix, geografiya, tabiatshunoslik asoslari singari fanlar bilan bir qatorda islom ta`limoti asoslarini o`rganishga ham katta e`tibor berilgan. Yangi darsliklar yaratish masalasi juda dolzarb bo`lib turar edi. Dastlabki paytlarda Turkistondagi yangi usul maktablarining ko`pchiligidan Qozon va Orenburgda nashr etilgan darslik va o`quv qo`llanmalaridan foydalanildi. Toshkent, Buxoro, Samarqand, Andijon, Qo`qon, Xiva shaharlari jadidchilik harakati markaziga aylandi. Bu shaharlarda ochilgan madaniy – ma`rifiy yo`nalishdagi jamiyat va uyushmalar Turkistonda jadidchilikning keng yoyilishiga olib keldi.

Rossiyaning Jadidlar mafkurasiga ko`ra islom dini shaxsning ma`naviy kamoloti va jamiyat rivojida muhim o`rin tutgan. Ular ushbu vazifani hal etmay turib, boshqa muammolarni bartaraf qilishning iloji yo`qligini anglab yetganlar. Ana shu maqsadda 1909-yilda Mahmudxo`ja Behbudiy, 1910-yilda Abdulla Avloniy, 1915-yilda Abdurauf Abdurahim o`g`li Fitrat tomonidan islom tarixiga oid asarlar yaratildi. Ushbu

asarlarda ular islomning paydo bo'lishi va tarqalishining eng muhim bosqichlarini yoritib berdilar, shuningdek, islom aqidalarining noto'g'ri talqin qilinishiga qarshi chiqdilar. Turkiston taraqqiyparvarlari tomonidan birinchi navbatda amalga oshirilgan chora-tadbirlar qatorida islom dini me'yorlarini, Qur'on oyatlari va hadislarini, shariat hukmlarini to'g'ri talqin etish, ta'lim tizimini isloh qilish, uni zamon talablariga moslashtirish kabilar bor edi. Milliy taraqqiyparvarlar musulmon ruhoniylarining fanga nisbatan salbiy munosabatda bo'lgan vakillarini qoraladilar. Taraqqiyparvarlar islom dini har bir musulmon erkak va ayollarning bilimga ega bo'lishini ularning zimmasiga burch qilib qo'yganligini keng targ'ib qildilar. Jadidlar ilm-fanni taraqqiyotning va farovonlikning asosiy yo'naltiruvchi kuchi hamda jaholatga qarshi kurashning birdan bir vositasi deb hisobladilar. Ularning fikriga ko'ra chin musulmon bo'lish uchun diniy bilimlar bilan birga dunyoviy bilimlarni, ayniqsa, matematika, fizika, kimyo, tibbiyot, tarix va boshqa fanlarni bilishlari zarur deb hisoblangan. Buni muqaddas Qur'on oyatlari va hadislar asosida tasdiqladilar. Jadidlarning islomga oid g'oyalari ularni islomning asosiy ta'limotini o'zgartirishga intilganlar, degan xulosaga olib kelmasligi kerak. Sababi ular o'z faoliyatlarida Qur'onni ham, umuman, butun islom ta'limotini ham to'g'ri izohlab berganlar. Ularning barchasi islom diniga va musulmon an'analarga sodiq edilar. Ular islomga putur yetkazadigan urf-odatlariga, jamiyat rivojiga va taraqqiyotiga xalal beradigan salbiy ko'rinishdagi holatlarga qarshi chiqdilar. Jadidlar johillikni tugatishga, omma orasida taraqqiyparvar g'oyalar uyg'otishga intildilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A. Asqarov. O'zbekiston tarixi (1917-1993) yillar. 1994
2. Soyibjon Tillaboyev O'zbekiston tarixi (XIX asrning ikkinchi yarmi XX asr boshlari) 2019
3. Temirov F.U O'zbekiston Tarixi Ishchi dasturi 2016
4. www.ziyounet.uz

ФИО авторов: *Исмоилова Зухра Абдумаликовна*

учительница узбекского языка

Джиззакская область Заминский район школа № 60

Абдувалиева Дилдор Абдумаликовна

учительница русского языка

Джиззакская обл. Заминский район школа №21

Название публикации: «ПРЕПОДАВАНИЕ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК НЕРОДНОГО: ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ И ХАРАКТЕРИСТИКИ»

Аннотация: *В этой статье рассматриваются изучение русского языка, как неродного. Раскрывается суть основных понятий и характеристика изучения русского языка в национальных школах, фонетические особенности, общие дидактические принципы и воспитательная направленность обучения.*

Ключевые слова: *предмет, образование, неродного, фонетические особенности, обучение, билингвизм, многоаспектный процесс.*

Термин русский язык как неродной многозначен: под ним подразумевается, с одной стороны, средство многонационального общения народов СНГ (бывшего Союза); с другой – учебный предмет как в национальной, так и системе дошкольного, школьного, высшего образования. Преподавание русского языка как неродного имеет много общего с изучением русского языка как родного. Их объединяет:

1) система русского языка как предмета изучения: владение на основе знаний фонетическими особенностями, словарным составом, грамматическим строем русского языка, владение навыками и умениями свободного пользования языком в его устной и письменной формах;

2) общие дидактические принципы и воспитательная направленность обучения, связанная с развитием всех сторон личности учащегося;

3) идентичность психологических процессов, психологической деятельности в условиях обучения у представителей разных национальностей,

связанных с качественной трансформацией умственных операций и действий, с формированием мотивации, познавательных интересов, активности субъекта обучения.

Специфика обучения русскому языку как неродному, по сравнению с усвоением родного языка, заключается в ряде причин. Родным языком (родной язык – язык родины, усваиваемый ребенком в раннем детстве путем подражания окружающим взрослым; он учится первым, наиболее часто используется, с ним человек лучше всего себя идентифицирует) человек владеет задолго до поступления в школу. При этом нормальное языковое развитие ребенка проходит через ряд этапов: в 3 месяца он произносит в лепете отдельные слоги; в 3 – 6 месяцев звуками привлекает к себе внимание, обменивается вокализациями со взрослыми, реагирует на запреты; в 1 год – у ребенка устанавливается система гласных, растет число произносимых согласных, оформляются первые слова; к 1,5 годам он понимает около 200 слов и произносит 10 – 20 слов; начинает составлять двухсловные предложения; в 2 – 3 года – словарь восприятия составляет более 1000 слов, а активный словарь – 500 слов (включая предлоги, союзы, местоимения; синонимы, антонимы и др.), средняя длина предложений составляет 3 – 5 слов; в 3 – 4 года – ребенок отвечает на вопросы, понимает, о чем идет речь в разговоре, представляет себе, что происходит там, где его нет (вне контекста), использует средства связности (потому что, но), понимает до 1,5 тысячи слов; к 6 годам – активный словарь резко вырастает до 4 и более тысяч слов, все звуки произносятся четко и правильно, ребенок начинает читать и писать, умеет пересказывать, пользоваться словами для выражения эмоций, согласия / несогласия, способен обсуждать события (по мнению исследователей, к этому возрасту родной язык усваивается на 50 % ; в начальной школе – письменная основа речи формирует новый взгляд на систему родного языка, интенсивное чтение развивает пассивный словарный запас, учебные дисциплины способствуют усвоению терминологии, ребенок учится стилям речи, овладевает различными типами пересказа, изложения, формулировок.

Важно обеспечить наличие смысла при выполнении всех типов упражнений. В основе категории смысла лежат реальные потребности учащихся, их интересы, обусловленные реальным или возможным контекстом деятельности.

Такой путь усвоения родного языка известный психолог Л.С. Выготский определил как путь «снизу вверх», т.е. путь неосознанный, ненамеренный. Для изучения иностранного, неродного языка наиболее типичен путь «сверху – вниз», путь сознательный и намеренный, когда ребенку сообщаются необходимые для практического владения языком знания в виде правил, инструкций, предусматривается выполнение специальных упражнений, которые обеспечивают закрепление усвоенных знаний и образование на их основе речевых навыков и умений.

Несмотря на то, что психологи определяют возраст от 1,5 до 5 лет (возраст импринтинга, от англ. *imprint* – запечатлевать) как благоприятный для изучения нового, неродного языка, большинство исследователей детской речи полагают, что сознательный путь овладения языком – на основе уже имеющегося к 5 – 6 годам опыта владения родным языком – предпочтителен.

Большинство узбекских детей по-настоящему начинают усваивать русский язык в стенах школы либо дошкольного учреждения, попадают в условия учебного двуязычия (билингвизма), когда им параллельно дается знание двух языков – русского и родного (в полиэтнических школах или школах с этнокультурным компонентом обучения). Более успешно учатся дети, которые воспитаны в обстановке «удачного», «счастливого», «элитарного» двуязычия, т.е. в интеллектуально развитых семьях с высоким или средним социально-экономическим статусом. Вместе с тем речевое развитие билингва имеет свои особенности. Такие дети в среднем начинают говорить позже. Если в семье не выдерживается принцип «одно лицо – один язык», то дети не могут самостоятельно установить особенности употребления слов нового, неродного языка. Их словарный запас по каждому из языков в среднем меньше, чем у сверстников-монолингвов.

В 2,5 – 3,5 года дети могут избегать «активного» общения на новом языке, положительный прогресс в этом зависит от взаимной симпатии детей друг к другу; при этом отмечено, что в паре доминирует язык более активного партнера: взаимодействие в детском возрасте в основном тактильно, подражательно. Из лексики усваиваются названия частей тела, одежды, продуктов питания, мебели. В первых ролевых играх воспроизводятся и сопровождаются репликами ситуации прогулки, кормления, укладывания (кукол, игрушек), поэтому специальные занятия по русскому языку целесообразно для этого возраста строить в виде игр-бесед. В 3,5 – 4,5 года появляется осознание образа языка как средства общения между определенными людьми (так говорит мама, она говорит как воспитательница), т.е. на каком известном им языке говорят; способны на слух определить особенности речи говорящего. В обучающих играх короткие фразы совмещают с физическими действиями, что служит средством координации речи; спонтанно заучиваются фрагменты стихов, сказок. На «слабом» языке, каким для билингва пока является русский, маленький ученик способен построить фразу в несколько слов. В возрасте от 4,5 до 5,5 лет билингвы усваивают достаточное количество слов для построения пяти-, шестисловных фраз. Опыт пребывания в двуязычном коллективе помогает им с пониманием относиться к трудностям в общении и находить пути их преодоления, они могут объяснить, перевести другому что-то непонятное. Грамматика нового языка в этом возрасте подстраивается под грамматику родного, в речи отмечается обобщение, упрощение или смешение вариантов. Очевидно желание рассказать о своих переживаниях (Боюсь: моя кукла устала и т.д.), поделиться знаниями о мире, охарактеризовать событие. Возраст в 5,5 – 6,5 лет в языковом плане имеет следующие черты: билингв понимает повседневную речь воспитателя, интересуется буквами, звуками, пытается подражать письму, способен различать род существительных, готов к сопоставлению, к построению длинных рассказов.

В 6,5 – 7,5 лет – при ступенчатом обучении новому языку – билингв бегло говорит на любые темы, адекватно реагирует на просьбы, замечания;

повседневная лексика им активно усвоена; доминирует образ устного слова, в связи с чем окончания и др. грамматические формы могут быть неверными. Поэтому необходимы такие письменные задания, которые по характеру тождественны упражнениям по русскому языку как иностранному: недостаточно дать инфинитив глагола – следует дать всю парадигму спряжения либо показать все формы степеней сравнения и т.д. Лексическая работа ведется с учетом типичного контекста, валентности слова, поскольку это путь к нормативному и правильному построению высказывания. В отборе тематики учебного материала учитывается перспектива знакомства ребенка с внешним миром. Опережающее обучение грамоте на родном языке позволяет быстрее научиться читать и писать по-русски.

Второй язык, как и родной, усваивается в ходе разнообразного по характеру речевого взаимодействия. Существует несколько видов такого взаимодействия, различающихся между собой:

- субъектами взаимодействия (взрослые – дети, говорящие на разных языках);
- объектами взаимодействия (предметно-практические – когнитивно-интеллектуальные речевые задачи);
- предметно-деятельностной средой (развивающая среда образовательного учреждения, учебно-методические материалы, пособия по обучению русскому языку как новому и русской культуре);
- ситуациями коммуникации (ситуации повседневной, учебной жизни);
- целенаправленностью общения (усвоение нового языка, поддержание неродного языка, развитие понимания, развитие продуктивной речи и т.д.);
- речевыми характеристиками коммуникации (общение на элементарном уровне, общение с использованием языкового богатства неродного языка) и т.д.

Общением на неродном языке можно овладеть более эффективно при условии, что обучение носит характер сотрудничества, адекватно возрасту обучающихся; учебный материал, его формальные и прагматические характеристики практико-ориентированы и приспособлены к нуждам

обучающихся; применяемые методики видоизменяются в зависимости от конкретных обстоятельств и больше значения придается ситуативному и визуальному контексту коммуникации.

Вместе с тем важно в обучении русскому языку как неродному достичь по возможности сбалансированного двуязычия. Недостаточный доступ к неродному языку порождает, в свою очередь, систему кризисов в овладении речью: первый кризис может проявиться при поступлении в школу, когда авторитет учителя и язык школьного обучения начинают играть существенную роль, а речь актуализируется через письменную форму выражения; второй кризис возможен в 12 – 14 лет, когда происходит осознание своей независимости и подросток решает сам, что для него важнее (в том числе - какой из языков); третий кризис может проявиться при вступлении во взрослую, самостоятельную жизнь, когда языковые приоритеты начинают определяться профессиональными интересами.

Обучение русскому языку как неродному – сложный, многоаспектный процесс передачи и усвоения знаний, навыков, умений, способов познавательной деятельности, формирования коммуникативной компетенции. Это двусторонний процесс, в котором в совместной деятельности участвуют преподаватель / обучающий и ученик / обучающийся.

Деятельность обучающегося и ее эффективность зависят от мотивации, интересов, потребностей, индивидуализации процесса обучения, максимального учета особенностей личности обучающегося, от собственной активности учащихся, гибкого, творческого подхода педагога к отбору материала, способам его введения и закрепления.

В задачу преподавателя русского языка как неродного входит:

- определение объема и содержания необходимого для усвоения материала и ориентиров (правил, инструкций) для оперирования им;
- организация учебных действий учащихся таким образом, чтобы они давали наилучший результат;
- побуждение учеников к деятельности, ее мотивирование;

- осуществление контроля за эффективностью учебной деятельности обучающихся по усвоению неродного языка.

Для решения педагогических задач преподавателю необходимы а) методические знания (система ориентиров, лежащая в основе его обучающих действий, и факторов: общепедагогических, психологических, этнопсихологических, физиологических, лингвистических и т.д., позволяющих педагогу принять в каждом конкретном случае оптимальное решение); б) умение выбрать нужные методические решения; в) умение реализовать эти решения на практике.

Сказанное выше свидетельствует о том, что качество управления процессом обучения русскому языку как неродному базируется не только на принципах и закономерностях методики обучения неродному языку, но и на основных положениях смежных с ней наук.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК:

1. Многоязычие в детском возрасте / Е. Ю. Протасова, Н. М. Родина. - Санкт-Петербург : Златоуст, 2005. - 274 с.; 22 см.; ISBN 5-86547-287-9).

2. Выготский, Лев Семенович. Педагогическая психология [Текст] / Л.С. Выгодский; Под ред. В.В.Давыдова. - М. : Педагогика, 1991. - 479,[1] с. : портр.

3. МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ТЕРМИНОЛОГИИ СТУДЕНТОВ НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ АРХИТЕКТУРНО-СТРОИТЕЛЬНОГО НАПРАВЛЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ РУССКОГО ЯЗЫКА). Ф.Рустамова. “Творческий учитель”. Республиканский научно-практический журнал. №7 спец.выпуск .2021 г.

ФИО авторов: *Рустамова Ферузахон Махмуджановна*

Ассистент кафедры социально-экономических дисциплин

Андижанский институт экономики и строительства

Закиржанова Диёра Ойбек кизи

Студентка 2 курса Андижанского института

экономики и строительства

Название публикации: «МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ТЕРМИНОЛОГИИ СТУДЕНТОВ НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ АРХИТЕКТУРНО-СТРОИТЕЛЬНОГО НАПРАВЛЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ РУССКОГО ЯЗЫКА)»

Аннотация: *В данной статье предлагается методика обучения терминологии в курсе русского языка для студентов архитектурных направлений неязыковых вузов. Терминология рассматривается как средство обучения языку специальности. В статье выделены основные методические приемы, позволяющие повысить эффективность усвоения терминологии русского языка для специальных целей.*

Ключевые слова: *терминология, методика обучения, русский язык для специальных целей.*

Annotation: *This article proposes a methodology for teaching terminology in the course of the Russian language for students of architectural directions of non-linguistic universities. Terminology is considered as a means of teaching the language of a specialty. The article highlights the main methodological techniques that make it possible to increase the efficiency of mastering the terminology of the Russian language for special purposes.*

Keywords: *terminology, methods of teaching, Russian language for special purposes.*

В государственных образовательных стандартах высшего профессионального образования методологической основой выступает компетентностный подход, который акцентирует внимание на результате

образования, обозначенного в терминах компетенций. Реализация компетентного подхода проявляется в требованиях к результатам освоения основных образовательных программ (ООП). Студенты неязыковых вузов архитектурно-строительного направления в результате освоения ООП должны сформировать ряд общекультурных (ОК) и профессиональных компетенций (ПК)

В требованиях высшего профессионального обучения к результатам освоения ООП студенты по дисциплине «Русский язык» неязыкового вуза должны обладать такой общекультурной компетенцией, как способностью свободно пользоваться иностранными языками как средством профессионального общения.

Во второй половине XX столетия развитие психолого-педагогической, лингвистической и лингводидактической теории в области языкового образования в нашей стране, и главным образом в европейских странах, в том числе и в России имело много общего. Это было обусловлено, прежде всего, обще гуманистическим подходом к образованию, ориентацией на личность учащегося и коммуникативной направленностью в обучении иностранным языкам.

Основной целью обучения иностранному языку является формирование коммуникативной компетенции. Профессиональная терминология русского языка для специальных целей, решает профессионально-ориентированные коммуникативные задачи. Решить такие задачи без знания терминологии своей специальности невозможно.

Методы обучения терминологии в курсе русского языка для студентов архитектурно-строительных направлений – это прежде всего методы обучения восприятию информации. Реализация восприятия информации происходит через обучение восприятию текстовой информации. В курсе дисциплины «Русский язык» для студентов бакалавриата текстовая информация, как источник новой информации, - это аутентичные тексты определенной специальности. У студента, как профессионала, необходимо сформировать аналитическое

отношение к воспринимаемой текстовой информации. При этом профессионал должен владеть просмотровым чтением текстов, чтобы уметь быстро оценить значимость для него источника текста и найти актуальную для него информацию с целью выявления терминов своей специальности, выяснения значений использованных в тексте терминов. Информация для выявления русских терминов может быть представлена как аутентичными текстами, взятыми из журналов, так и аутентичных текстов, представленных студентам на занятии в качестве аудирования.

При восприятии текстовой информации можно выделить четыре этапа использования информации текстов для выявления терминов языка для специальных целей с последующей их реализацией в сфере профессионального общения на занятиях по обучению диалогической и монологической речи.

1. Просмотровое чтение аутентичного текста. Аудирование аутентичного текста. На этом этапе проводится ознакомление с текстом в целом, выявление в тексте терминов определенной специальности.

2. Профессиональное толкование терминов. На этом этапе необходимо соотнести термин с толковым словарем, выявить явление многозначности, внутриотраслевой и межотраслевой синонимии и антонимии терминов.

3. Составление в ходе работы с текстом собственного словаря терминов языка для специальных целей.

4. Использование собственного словаря терминов языка для специальных целей в ситуациях профессионального общения на занятиях по обучению диалогической и монологической речи.

Предложенная методика обучения терминологии языка для специальных целей базируется на ассоциативно-рефлекторной теории обучения, главной целью которой является запоминание изучаемого, играющего большую роль в изучении иностранных языков в национальных группах технических вузов. Для запоминания терминов необходимо закрепить связь между двумя ассоциациями - термином (АТ) и обозначенного им понятия – дефиниции (АД). Для этого АД должна повторяться за АТ до тех пор, пока эта связь не станет прочной, то есть

дойдет до автоматизма. Чтобы в результате этого запоминание не стало механическим и бездумным, нужно научить студентов активному пользованию терминами из составленного ими словаря, т.е. выполнить ряд тренировочных упражнений, а затем перейти к диалогической и монологической речи.

В качестве тренировочных упражнений в рамках коммуникативного подхода можно предложить следующие:

- познакомьтесь с новыми архитектурно- строительными терминами;
- подберите синонимы/антонимы к данному термину;
- выразите дефиниции терминов;
- расположите термины по определенному признаку или принципу;
- выявите термин, который не подходит к данной смысловой группе;
- обратный перевод термина с русского языка на узбекский язык и наоборот;
- постановка вопросов к выделенным терминам в предложении;
- написание вопросов, ответами на которые могут быть данные термины;
- закончить следующие предложения;
- соединение разрозненных частей предложения в связный текст;
- ознакомьтесь с приведенными ниже утверждениями и выскажите свою точку зрения по данному вопросу;
- закончите предложения из левой колонки, используя части предложения из правой колонки;
- составьте свои собственные предложения с новыми терминами;
- объедините некоторые группы терминов в небольшое монологическое высказывание.

Важно обеспечить наличие смысла при выполнении всех типов упражнений. В основе категории смысла лежат реальные потребности учащихся, их интересы, обусловленные реальным или возможным контекстом деятельности.

Терминология как средство обучения языку специальности в эпоху развития современных информационных технологий приобретает статус

средства управления знаниями. Термины как отражение понятий определенной специальности обеспечивают информационное взаимопонимание и профессиональную коммуникацию специалистов на международном уровне.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК:

1. Коряковцева, Н. Ф. «Европейский языковой портфель для России» – новая образовательная технология в области обучения иностранным языкам: учеб. пособие по курсу «Теория обучения иностранным языкам» / Н. Ф. Коряковцева. – М.: ИПК МГЛУ «Рема», 2009.

2. Соловова, Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс: пособие для студентов пед. вузов и учителей. – М.: АСТ: Астрель: Полиграфиздат, 2010.